ATATÜRK KÜLTÜR, DİL ve TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI: 817
YENİ TÜRK EDEBİYATI KAYNAK METİNLERİ DİZİSİ: 2

AHMET MİDHAT EFENDİ

BÜTÜN ESERLERİ

Romanlar XI

ARNAVUTLAR SOLYOTLAR

DEMİR BEY YAHUT İNKİŞÂF-I ESRÂR

FENNÎ BİR ROMAN YAHUT AMERİKA DOKTORLARI

Hazırlayanlar

Nuri Sağlam-M. Fatih Andı

ANKARA, 2002

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL ve TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI : 817
YENİ TÜRK EDEBİYATI KAYNAK METİNLERİ DİZİSİ: 2

AHMET MİDHAT EFENDİ
BÜTÜN ESERLERİ
Romanlar XI

ARNAVUTLAR SOLYOTLAR
— • —
DEMİR BEY YAHUT İNKİŞÂF-I ESRÂR
— • —
FENNÎ BİR ROMAN YAHUT AMERİKA DOKTORLARI

Hazırlayanlar
Nuri Sağlam-M. Fatih Andı

ANKARA, 2002

5846 sayılı kanuna göre bu eserin bütün yayın, tercüme ve iktibas hakları
Türk Dil Kurumuna aittir.

Ahmet Mithat

Arnavutlar Solyotlar; Demir Bey yahut inkişâf-ı esrâr; Fennî bir roman yahut Amerika doktorları / Ahmet Mithat; Hazırlayanlar Nuri Sağlam, M. Fatih Andı.— Ankara: Türk Dil Kurumu, 2002.

VIII, 646 s.; 20 cm.— (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları; 817. Yeni Türk Edebiyatı Kaynak Metinleri Dizisi; 2. Ahmet Mithat Efendi Bütün Eserleri Romanlar; XI)

ISBN 975-16-1611-5

1. Türk Romanı I. Ṣağlam, Nuri (haz.) II. Andı, M. Fatih (haz.) III. k.a. IV. k.a.: Demir Bey yahut İnkişâfı Esrar V. k.a: Fennî Bir Roman yahut Amerika Doktorları

813.42

İnceleyen: Prof. Dr. İsmail PARLATIR

ISBN : 975-16-1611-5

İÇİNDEKİLER

Ön söz • V-VIII

Arnavutlar Solyotlar • 1-228

Demir Bey yahut İnkişâf-ı Esrâr • 229-546

Fennî Bir Roman yahut Amerika Doktorları • 547

ÖN SÖZ

Ahmet Midhat Efendi, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batı etkisinde değişmeye başlayan edebiyatımızın önde gelen şahsiyetlerinden birisidir. Şiir hariç, roman, hikâye, tiyatro, anı, seyahat yazısı, tenkit, deneme, gazete makalesi gibi hemen her çeşit edebî türde eser kaleme almış, Batı edebiyatlarından tercüme yahut uyarlamalar yapmış, geniş bir yelpazede küçüklü büyüklü çok sayıda fikrî eserler, küçük çaplı eğitici popüler kitaplar ve ders kitapları yayımlamıştır.

Ahmet Midhat Efendinin basın ve yayın hayatındaki çalışmaları, devrinin hemen her ihtiyacına cevap vermiştir. Çıkardığı dergilerin yanı sıra sahibi ve başyazarı olduğu *Tercümân-ı Hakîkat* gazetesi de XIX. yüzyılın Türk kültür ve siyasî hayatının en önemli yayın organlarından biri olmuştur.

Ahmet Midhat Efendi, yazdıklarıyla bir devri dolduran adamdır. Eserleriyle zamanına ve sonrasına üç beş kitaplık bir külliyat değil, neredeyse hemen her konudaki eserlerinden oluşan bir kütüphane vermiş bir kültür adamımızdır. Ona, bu yazı faaliyetinin yoğunluğu dolayısıyla devrinde "yazı makinası", bu çalışmalarında halkı bilgilendirmeyi ve eğitmeyi amaç edindiğinden dolayı da bir eserinin adından hareketle "Hâce-i Evvel" (ilk öğretmen) isimleri verilmiştir.

Ahmet Midhat Efendinin en fazla eser verdiği edebî tür romandır. Ona göre roman "cihan içinde bir cihan"dır.

Romancı, yaşadığı dünyayı beğenmez. Beğenmediği bu dünyanın önüne, okuyucunun daha çok beğeneceğini ümit ettiği yeni ve yapay bir dünya koymaya çalışır. Bunu yaparken de kurduğu yeni dünyadaki her şeyi kendi anlayışına göre düzenler. Romanı "hakîkat-i ahvâl-i beşeriyyenin tasviri" olarak gören Ahmet Midhat Efendi, bu yeni dünyanın insana uygun olarak kurulmasını da ister. Romancının çevresine bakmasının yeterli olacağına inanır. Romanlarda hayal ürünü olan olay ve şahıslara da yer verilebileceğine işaret eden yazar, ancak bunların gerçekmiş gibi canlandırılmasını ister.

Onun romanlarında okuyucuya hemen kendisini gösteren taraf, gevşek ve rahat bir üslûpla, bir sohbet havası ve yârenlik edasıyla yazılmış olmalarıdır. Bu rahatlık ve yârenlik edasının arkasında ise bir yandan yüzyıllar boyu meddah hikâyeleri dinlemiş bir toplumun önüne, okuması için koyduğu yeni edebî türü yadırgamaması, diğer yandan bütün hayatı boyunca yazma eylemine biçtiği fonksiyon kendisini gösterir. Onun romanları, neredeyse "tıkış tıkış" abartmasına hak verdirecek oranda bilgi yüklüdür. Yazar, romanı bir araç olarak kabul edip okuyucuyu, konunun vardığı her alanda, sözün gittiği her konuda iyi kötü biraz daha bilgilendirmeyi hep birinci plânda tutmaktadır. Ahmet Midhat Efendinin romanı "malûmat-furûş" bir romandır. Cemil Meriç'in, onun bütün eserlerini göz önünde bulundurarak hakkında yaptığı bir niteleme ona son derece uygundur: "Tek kişilik akademi".

Romanlarında Ahmet Midhat Efendinin yapmak istediği bir şey daha vardır ki Ahmet Hamdi Tanpınar *XIX. Asır Türk*

Edebiyatı Tarihi isimli eserinde vurucu ve özetleyici bir tespitle dile getirir: "Hakikatte Ahmet Midhat Efendinin bütün eseri bir halk okuma odasıdır." Tanpınar'a göre o, zamanının insanına okuma zevkini vermiş, bunu giderek bir alışkanlığa dönüştürmüştür: "Namık Kemal'de ve benzerlerinde mütalâa bir nevi mücadele idi. Onda dinlenme ve hülyadan gelen sıcaklıkta ısınma oldu. Birdenbire onun kitaplarıyla, çalışan insanın hayatına dinlenme saati girdi. Okumaya ayrılan saat. İşte cemiyetimize getirdiği şey. Ve onunla küçük insanların hayatı değişti. Küçük ahşap evlerde lâmba başındaki saatler, başka bir mana ve hüviyet kazandılar. Bütün aile, okuma bilenin etrafında toplandı ve okunanı münakaşaya başladı."

Tanpınar'ın bu tespitleri Ahmet Midhat Efendinin romanlarındaki sohbet üslûbunu, sıkmama amacını ve bilgilendirme gayretinin sebebini çok iyi anlatmaktadır.

Ahmet Midhat Efendiye göre başarılı romanlar, birbiri içine girmiş, ancak gelişmeleri ve çözümleri birbirine bağlı olaylardan kuruludur. Okuyucu da böyle kurulmuş romanları sever. Ona göre efsaneler, menakıbnameler ve tarihî olaylar da roman şeklinde yeniden kaleme alınabilir.

Ahmet Midhat Efendinin romanları konuları bakımından büyük bir açılım ve zenginlik taşır. Tarihî olaylardan, aşk, macera, polisiye, fen, ahlâk konularına, Avrupa şehirlerinden Afrika, Güney Amerika içlerine, uzak diyarların insanlarından yerli hayatın ayrıntılarına, imparatorluk şehirlerinin sakin mahalle yaşayışlarından hareketli çarşı pazar hayatına, zamanının genç kız hülyalarından maceraperest delikanlı taşkınlıklarına kadar dağılan bir yelpazeyi alabildiğine zengin ve renkli tonlarla

karşımızda açar. Onların bu canlılığı, konu ve ilgi çeşitliliği, bu romanları bugün bizim için de hâlâ okunabilir, alâkamızı üzerine çekebilir kılacak niteliktedir. Öte yandan ise bu eserler, böylesi geniş bir açılımla, hayatla, geçmişle ve gelecekle kurduğu ilişkileri araya giren bir yüzyıldan fazla zaman tortusunun üzerinden atlayarak bize taşımaları ile de bu dönem hakkında yapılacak çok çeşitli disiplinlerdeki çok farklı araştırmalara kaynaklık edecek, onlara zengin malzeme sağlayacak, bugünün okuyucusunda da hoş ve meraklı ilgiler uyandıracak bir kültür hazinesidir.

Bu düşüncelerden hareketle, Ahmet Midhat Efendinin romanlarını bir külliyat hâlinde yeni yazıya aktarmış bulunuyoruz.

Bunu yaparken, bu eserlerin edebiyat, dil, sosyoloji, sosyopsikoloji ve sosyal tarih ve dil çalışmaları bakımından dönemlerinin birer belgesi olmaları gerçeğini göz önünde bulundurarak, romanların dilinde herhangi bir sadeleştirme ve değiştirmeye gitmedik. Metinlerde geçen şahıs ve yer adları orijinal imlâlarıyla yazılmıştır. Ancak bazılarının orijinal yazılışları bulunamamış, bunlar eski harflerin verdiği imkânlar çerçevesinde okunmuştur. Okumayı kolaylaştırmak ve imlâ birliğini sağlamak amacıyla Türk Dil Kurumunun 1996'da basılan İmlâ Kılavuzu'nu esas aldık. Romanlardaki yabancı kelime ve terkiplerin İmlâ Kılavuzu'ndaki şekillerine bağlı kaldık. İmlâ Kılavuzu'nda bulunmayan kelime ve terkipleri aslına uygun olarak çevirdik.

ARNAVUTLAR SOLYOTLAR

Hazırlayan
Nuri Sağlam

ARNAVUTLAR SOLYOTLAR

Tarihe müstenit bir roman

Muharriri
Ahmet Midhat

Evvelâ «Tercümân-ı Hakîkat» gazetesine tefrika edildikten sonra birinci defa olarak kitap suretinde dahi basılmıştır.

İstanbul
Sene
1305

Arnavutlar Solyotlar

Geçenlerde hamiyetli bir Bulgar tarafından Levant Herald gazetesine bir makale derç ettirilmişti ki ehemmiyyet-i fevkalâdesinden naşi matbûât-ı Osmaniyye dahi bu makaleyi tercüme ve hükmünü muhakeme eylemişti.

Makale-i mezkûre daha «dünkü» ıtlakına şayan olacak derecelerde yeni bir şey olmasaydı, belki buraya aynen dercine lüzum görürdük. Ancak yukarıki ihtarımızı müteakip karilerimizin kâffesi mutlaka bu makaleyi tahattur buyurmuşlardır.

Şayet eslâfımız makalenin hükmünü bilmek arzusuna düşerse şu kadarcık bir ihtarla iktifa ederiz ki bu makalede hamiyetli Bulgar doğrudan doğruya idâre-i devlet-i aliyyede bulundukları zaman Bulgarların derece-i bahtiyârîsi neden ibaret bulunduğunu mufassalan hikâye eyledikten sonra Avrupa müdahalesiyle güya kendilerini Osmanlı boyunduruğundan kurtardıktan sonra Avrupa siyasiyyûnu elinde nasıl bir muhâdaât-ı siyâsiyye bazîçesi olup kaldıklarını ve eski rahatları nasıl zayi olarak ne yolda maddî ve manevî felâketlere uğradıklarını vatandaşlarının nazar-ı ibret ve intibahlarına arz eyliyordu.

Bu muharrir-i âciz dahi makale-i mezkûre üzerine Tercümân-ı Hakîkat'ta bazı mütâlaât-ı nâçîzânesini serdeylemişti. Ancak o mütalâaları yazarken nazarıdikkatimiz on ikinci asr-ı hicretin evâiline doğru uzanıp gitmişti. Zihnimiz birçok köşelere uğradığı sırada, vaktiyle işitmiş bulunduğumuz gayet lâtif ve garip ve müessir bir hikâye dahi hatırımıza gelmişti. İşte bu hikâyenin neticesi bir kanlı visale müncer olmuş bulunduğu cihetle, en evvel o netîce-i hûn-âlûdu karilerimizin nazar-ı takdîrlerine arz için şu makalemizin sernamesini «Bir Kanlı Visal» diye yazdık.

Her visalin bir visalhanesi olmaz mı? Evvelâ bu dâr-ı visâli görelim:

Bir vadi içindeyiz. Ama Kâğıthane vadisi gibi iki tarafı çıplak tepecikler ve ortası bir buçuk kilometre arzında lâtif çayır ve onun da ortası şahane bir köşk ve ona lâyık bir bahçe ve nazar-

rüba bir hendese ile teşkil edilmiş dere ve çağlayandan ibaret vadi değil!

İki taraf-ı eflâke ser çekmiş kaya! Güya kayaları delip eflâkin dahi üstüne kadar uzanmak gayret-i bîhudesiyle serfiraz çam ağaçları! İki tarafın kayaları ağaçları yekdiğerlerine o kadar karîb ki kayalar güya «Dağ dağa kavuşmazsa...» darb-ı meselini tekzip için hemen biribirine kavuşacaklarsa da çamların yekdiğerine kavletmeleri mâniymiş de kavuşamıyorlarmış gibi mahûfen müessir bir hâl!

Bu iki kayanın arasında bir dere ama öyle taştan taşa atlayan ve bazı kere üç dört ve hatta sekiz on metre irtifaındaki kayalardan taşa taşa dökülen suya «dere» denilebilirse de diyelim ki bu da bir dere! Lâkin dökülüp geldiği mecrayı vuku-ı tûfândan beri temizleye temizleye, yalaya yalaya topraktan, çamurdan hiç eser bırakmamış olduğu cihetle suyu o kadar berrak ki kendisi kadar berrak bir şişeye konulacak olsa şişede su bulunduğu mümkün değil farkolunamayarak boş zannolunur.

İşte bu vadide bin yedi, bin sekiz yüz arşın kadar düzce bir yer üzerine yapılmış bir bina tasavvur etmeli ki haricen görünüşü yirmi beş metre kadar tul ve yirmi metre arz ve sekiz metre irtifa tasavvur ettirebilir. Bu binanın «dam» denilen kısmı, herbiri birkaçar metre arz ve tulünde olan «peluçe» denilen kayaganların şimdiki alafranga kiremitleri andıracak bir surette vaz'ıyla teşekkül etmiş olduğu görülünce bu kadar ağır bir dama tahammül edebilecek olan binanın ne kadar metin olması lâzım geleceği kendi kendisine nazar-ı tahmîni celp eder.

Bu binanın alt katında pencere olmadığı cihetle alt katı olduğu bile vârid-i hâtır olamazsa da zemininden bir metre kadar irtifada adlâ-ı erbaası bir sıra mazgalla mücehhez olduğundan, şu mazgallara nazaran binada bir alt kat tasavvur olunabilir. Üst kata gelince, bunun vücudu pek aşikârdır. Zira mazgalların üst tarafında yine onlara müvazi olarak birer sıra pencere dahi binanın dört dıl'ını teçhiz etmiştir.

Pencere, ama ne pencere! Bazı kâşanelerde görüldüğü gibi bir buçuk metre arzında, üç buçuk metre irtifaında, sürme çerçeveli yekpare camlı pencereler tahayyül edilmesin! Mazgal dediğimiz şeylerin hariçten görünüşleri, sekiz santimetre arz ve yirmi san-

timetre irtifa tahmin ettirebildikleri hâlde pencere dediğimiz şeylerin de arzı ancak yirmi ve irtifaı kırk nihayet elli santimetre tahmin ettirebilir. Binaenaleyh bunlara dahi «büyücek mazgal» denilmek müstebat olamaz.

Vadimizi hayaliniz önünde tecessüm ettirdiniz ya! Öyle mahuf bir yerde görülen şu binanın da dehşeti nazardan kalbe intikalle kana karışarak tüyleri ürpertebilecek derecede olduğuna şüphe etmemelisiniz!

Kanlı visalimizin visalhanesi işte bu yer olduğundan haydi şunun içine girelim:

Uzun dıl'lardan birisinin ta ortasında üstü taşla kemer çevrilmiş bir kapı! Kale kapısı denilebilirdi ama kale kapılarına nispetle pek küçük! Fakat metaneti o nispette ve belki daha ziyade denilse mübalâğaya hamlolunamaz. Bir kanatlı bir kapı ama o kanat yirmi santimetre sihanında meşe ağacından yapılmış olduğu gibi üzerine dahi bir buçuk santimetre kalınlığında demir kaplanarak bu levhayı kapıya rapt eden demir çubukların başları bir mik'abın dört köşesi tayyedilmek suretiyle müteşekkil oldukları hâlde muntazam sıralar üzerine çakılmışlardır. Bu kapı açılıp kapandıkça azim rezesi üzerindeki sıkleti hesapla müthiş bir iniltiyle açılır kapanır.

Kapıdan girildiği zaman insan kendisini bir ahır içinde bulur. Ama derhâl tahayyül edileceği üzere bir ahırın yaslaları dört duvarın tulleri boyunca uzatılmamıştır. Bilâkis binanın ta orta yeri ikişer metre arz ve tulünde gayet kalın tahtalarla tavana kadar bölünmüş bir ambar olup bu ambarın haricine dahi yemlikler yapıldığından ahıra bağlanacak hayvanların başları merkeze ve kıçları duvarlara müteveccih bulunur.

Duvarların iç tarafıysa dış taraftan görülen mazgalları hîn-i hâcette istimal edecek tüfekçilerin piyade kademeleri suretinde tesviye olunmuşlardır.

Kapıdan girildiği zaman sağ tarafa dönünce insanın karşısına bir merdiven gelir. Bu merdiven dahi gayet kalın meşe ağaçlarından gayet metin olarak yapılmıştır. Üst kata çıkıldıkta orasının dahi aynıyla alt kat gibi yapılmış olduğu görülür. Yani ta orta yeri ikişer metre arz ve tulünde tavana kadar bölünerek ambar ittihazıyla baki tekmil bina yekpare bir salon hâlinde

terkolunmuştur.

Gerek alt ve gerek üst katların ta orta yerleri böyle ikişer metre arz ve tulünde ambar bırakılmış olmasının sebebini anladınız mı? Bu, mincihetin ambardır ve mincihetin çatıya tahammül edebilecek bir temeldir. Zira hariçten görülen kalın meşe tahtalar nasıl direklerin üzerine çakıldıkları merak edilip de ambarın içine bakılacak olsa, alt kattan çatıya kadar boylu boyuna her biri otuzar santimetre murabba kalınlıkta meşe direkleri dikildiği ve çatının kirişleri dahi yine bu direklerin üçe biçilmesinden ibaret olarak ambar üzerindeki tabanların üzerine konulduğu görülür.

Hariçten pek küçük gördüğümüz pencereler dahilinde büyümüşlerdir. Zira mazgal biçiminde olmak üzere dışı dar ve içi geniş olarak yapılmışlardır.

Alt kattaki ambarın etrafına beygir yaslaları yapıldığı gibi üst kattaki ambarın etrafı dahi insan yatmak üzere yerden birer karış yüksek kerevetlerle ihata olunmuştur ki her dıl'ı üzerinde üçer kerevet bulunup bu hâlde on iki kişiye kifayet edecek yatak var demektir. Lâkin yatakların ayak uçlarıyla pencereler arasında ikişer metreden ziyade mesafe kaldığından hîn-i hacette burada dahi bir hayli adam yatırılmak ihtimali apaşikâre görülür.

Yatakların baş tarafları, yani ambarın kaplamaları etrafına iki sıra iri çiviler mıhlanarak üzerlerine tüfekler, tabancalar, kılıçlar, palalar, yatağanlar, palaskalar, dağarcıklar asılmış olduğundan orasını gören silâh bedesteni zanneder.

Bu müthiş mahâlle takarrüp ettiğimiz zaman kapı önünde pürsilâh bir Arnavut görürüz. Lâkin bizim dost olduğumuzu tanıdığı cihetle duhulümüze mümanaat şöyle dursun sağ pençesiyle defaatle göğsüne vurarak hoş geldiğimizi sefalar getirdiğimizi tebrik eyler.

Kapıdan içeriye girdiğimiz zaman, ahırın en karanlık bir tarafında diğer bir Arnavut daha bulunur ki varlığı yalnız mazgallardan giren ziyaya mukabil gelen silâhlarının cüz'î parıltısından münfehim olur. Meşe merdivenden yukarıya çıkarız. Merdiven başında diğer bir müsellâh Arnavut daha görürüz. Bundan maada birkaçı daha yatakları üzerine oturmuşlardır ki

birisi beyaz takke örmek ve diğeri kirli gömleğini yamamak ve birisi dahi tabancasını silmekle meşguldür. Bunlar dahi bizi görünce taltifen kıyam ederlerse de oraya kendilerini değil elbette onlardan daha büyük bir zatı ziyarete geldiğimizi bildiklerinden hâlleri, teveccühleri, tavırlarıyla bize o tarafı gösterirler ki o taraf dahi merdivenin mukabili yani orta yerdeki ambarın öte tarafıdır.

Merdiven başından bed' ile o tarafa gitmek için yarım dıl' ve müteakiben sağa dönerek tamam bir dıl' mesafesini katederiz. Sağ tarafa döndüğümüz zaman, üç yatak üzerinde diğer üç Arnavutun daha oturduklarını görürsek de bunlar dahi bize tazimen kıyam ederler. Bade bir daha sağa dönünce merdivene mukabil bulunan dıl'ın ambar cihetindeki üç yataktan orta yatak üzerinde bir babayiğitin yattığını görürüz.

Bu adamın uzun boylu olduğunu yatağı içinde toplanmış olduğu hâlde yatağın ayak ucundan ayaklarının dışarıya çıkmış bulunmasıyla istitlâl ederiz. Vücutça telâhhum veya nehafeti hakkında bir şey söyleyemeyiz. Çünkü üzerine kocaman bir Arnavut yamçısı örtülmüş bulunduğundan bunun altındaki vücudun takdîr-i cesâmetine yamçının bir karış tüyleri mâni olur.

Çehresi beyaz kehrübaya teşbih olunacak kadar soluk olduğu gibi bu solgunluğa mütenasip olarak gözleri dahi gayet baygındır. Fakat iri sarı bıyıkları veçhi içinde en büyük ziynet addolunabilen bu adamın çenesi, dudakları, burnu pek mütenasip olarak müressem bulunup iki tarafından bir buçuk karış sarı saçları dahi göğsüne doğru uzanıp gitmesi, orada bir güzel kız yatıyormuşçasına nazarrübâdır. Sinni otuz beş kadar tahmin olunur.

Biz oraya varınca adamcağız göz kapaklarını kaldırmağa pek güç dermanı olduğunu gösterecek bir aczile gözlerini açar! Bize bakarsa da hiçbir söz söylemez! Bizim oraya vürudumuz üzerine arkamızdan gelip birikmiş olan Arnavutların yüzüne bir tavr-ı istâzâhla bakarız. Cümlesi kemâl-i ye's ile gözlerini yere indirerek bize bir söz söylemezlerse de biz bu sükût-ı fasîhten anlarız ki şu kahraman ümitsiz bir hâldedir.

Hastayı taciz etmemek için yanında çok durmayarak diğer dıl'a çekilip yatakların üzerine otururuz. Arnavutların en ileriye gelenlerinden bazılarıyla konuşmağa başlarız. Onlardan öğreni-

riz ki bu adam iki gündür mecruh yatıyor. Vücudunda hemen kan kalmamış olduğu cihetle hayatından ümitler münkatı'dır.

Aldığımız bu haber üzerine bittabi müteessirken aşağıda bir ayak patırtısı peyda olur. Dikçe birkaç ses işitilir. Merdivenden yukarıya üç dört kişinin birden çıktıkları yine ayaklarının patırtısından anlaşılır. Gelenler yukarıya kadar gelip karşımıza vasıl olurlar. Bakar görürüz ki birisi kapı önünde bizimle merhabalaşmış olan Arnavut olup diğer ikisi müthiş suratlı diğer Arnavutlar ve birisi dahi bir genç Rum kadındır.

Kadın hâlâ Yanya taraflarının Rum köylerinde görülen kıyafetinde ve kadın nev'i için âdeta zait addolunacak kadar boyda, geniş omuzlu bir şeydir ki gayet helecanlı bir hâlle tavrı mütegayyir bulunduğundan sinni doğruca takdir olunamazsa da yirmi altı ve belki yirmi yedi ve yirmi sekiz yaşından aşağı tahmin de kılınamaz.

Çehre mütenasip ve burun Yunân-ı kadîm heyâkilinde görüldüğü üzere müstakim gözler iri olduğundan her hâlde güzel olduğuna şüphe edilemezse de geldiği mahallin dehşetiyle mütedehhiş olmasına mı mebnidir nedir, kalbinin helecanı ve derununun heyecanı son dereceye varıp gözlerinden alevler ve yüzünden ve saçlarından dumanlar çıktığı cihetle hâl-i tabîîsi görülemez ki güzel midir çirkin midir bir hüküm verebilelim?

Kadını getirmiş oldukları hâl ve şanlarından anlaşılan iki Arnavutun birisi bizimle konuşmakta bulunan Arnavuta der ki:

–Bu kızı Paşa efendimiz, Rüstem Beye gönderdi. Kendisiyle görüştüreceksiniz.

«Rüstem» sözü söylenir söylenmez zaten yanmakta bulunan ateş üzerine birkaç avuç barut atılmış gibi kadının gözlerinde yeniden bir alev peyda olduğuna dikkat ediyoruz.

Bizimle konuşan Arnavut bu tebliğ üzerine hemen yerinden fırlayıp Rumca olarak «Buyurunuz!» diye evvelce bulunduğumuz dıl'a, yani mecruhun yattığı yere doğru yürümeğe başlar. Kadın da arkasından! Biz de onların arkasından!

Kadın, mecruhun pişgâhına gelince put gibi donup kalır. Arnavutun verdiği ses üzerine o baygın gözlerini güç hâlle açar, karşısında kadını görünce solgun çehresinde müthiş bir tebessüm peyda olarak akciğer kesilmiş dudaklarından «Eftimi! Güzel

Eftimi!» sözleri dökülüverir.

Bu ses, kadına sihir gibi tesir ederek hemen hastanın üzerine can atmağa davranırsa da bîçarenin hemen cansız denilebilecek bir hâlde bulunduğunu nazarıdikkate alarak evvelâ iki ellerini ve müteakiben iki dizlerini yere koyup yavaşça yanına sokulur. Rumca olarak der ki:

–Bedbaht Eftimi! Bîçare Eftimi! Ah Rüstemim, seni bu hâlde görmek en büyük felâketse benim şu hâlime nispetle yine en büyük inayettir. Bu hâlde olsun yüzünü gördüm, sesini işittim a! Bense seni ahirette zannediyordum.

–Yine ahiretteyim Eftimi!

–Müteselli ol! Düşmanlarından intikamını aldım. Seni kıyanlar kıyıldılar. Hamdolsun son nefesinde şu beşaretle seni de memnun ettim ya!

Mecruh, bir göz kapayıp açmak suretiyle tasdik cevabı verir. Eftimi, huzzardan özür dileyerek mecruhun yanına biraz daha sokulur. Kendi vücudunun sağ cihetine dönüp sol kolunu mecruhun yamçısı üzerine uzatır. Der ki:

–Senden sonra ben dahi sağ kalmazdım ama son vazifemi ifa için naaşını arıyordum. O taharrideyken Arnavutlar beni tutup Paşanın huzuruna götürdüler. Ben de hikâyemi olduğu gibi anlattım. Paşa beni sana götürmelerini emretti. Pek de inanmadımsa da hiçbir şeyden pervası kalmayan bir kadın için korku kalır mı? Fakat iyi etmişim ki gelmişim. Değil mi beyim? Ben seni bir daha gördüğüm için pek sevindiğim gibi sen de beni bir daha gördüğün için sevindin ya!

Mecruhta bir göz açıp kapamak suretiyle bir cevâb-ı tasdîk daha!

Fakat kıza ne oldu? Kızın tavrı değişti! Ne kadar sarardı. Ay! Ay! Kıza bir hâl oluyor! Bayıldı mı ne oldu?

Kızın tagayyür-i hâli üzerine Arnavutlar kızı mecruhtan ayırıp müdavat etmek isterler. Heyhât! Kız mecruha o sözleri söylerken vücudunun altında kalan sağ kolu lâ-yenkatı' kımıldamaktaydı. Hastadan ayırdıktan sonra ne görsünler? Kız al kanlar içinde! Meğer yeni içine saklamış olduğu kısa ve enli bir bıçakla kendini öldüresiye cerhederek yattığı yere kanı göllen-

miş kalmış.

Hasta ve mecruh birken iki oldu. İkisi de ümitsiz hâlde...

Mevki zaten müthiş, bina zaten mahuf, içindeki hasta zaten müessir bir hâldeyken bir de şu kadının hâline ne buyurursunuz?

Güzel ama muharrir efendi, bu mevki nerede? Bu zatlar kimler? Bu facia ne zaman olmuş?

Ha! Öyleyse size bu facianın en evvel zamân-ı vukuunu haber verelim. Zira biz her ne kadar bu faciayı gözümüz önünde vuku buluyor suretinde yazmışsak da keyfiyet bizim zamanımızdan bir iki ömürlük zaman kadar evvel vuku bulmuştur. Biz hayalimizi o zamana kadar irca eylediğimiz için böyle fâcia-i vâkıa nazar-ı temâşâmız önünde vukua gelir gibi yazdık. Zaten insan demek hayalinden ibaret değil midir?

Facianın zamân-ı vukuu:

Bu kanlı visal, o zamanda vuku bulmuştur ki ondan otuz üç sene mukaddem bir Rusya donanması Bahr-ı Baltık'tan çıkıp Septe Boğazı'ndan Akdeniz'e girerek Mora'yı ayaklandırmağa başlamıştı da İstanbul'ca bu hâlden dolayı dûçâr-ı hayret olanlara, Fransız sefiri elinde bir Avrupa haritası bulunarak Rusların hangi denizlerden ne suretle geçerek Mora'ya kadar gelebileceklerini anlatmağa çalıştığı hâlde zihinler bu îzâhât-ı coğrâfiyyeyi pek güçlükle kabul edebilirlerdi.

Kanlı visalin vukuundan otuz sene mukaddem dediğimiz zaman, Rusların Yunanistan taraflarında bir bakıma ta Büyük Petro ve İmparatoriçe Anna ve İmparatoriçe Elizabet zamanlarından beri ekegelmiş oldukları teşvikat tohumu seneler geçtikçe yeşillenip büyüyerek ilk mevyesini Misitra taraflarında kıpkırmızı kızarıp kemalini bulmuş bir surette iktitaf ettirmişti. Zira Orlof'un karaya çıkardığı sekiz yüz kadar Ruslara, İngiliz ve İtalyan ve Adalı Rumlardan iki bin kadar dahi ücretli veya gönüllü efrat ilâve eyleyerek Mora ve Arnavutluk ahalisinden iğfal edebildiği adamları da bililâve vücuda getirmiş olduğu şark ve garp İspartiyot alaylarından meşhur Pisaro kaptanın kumandasındaki şark İspartiyot alayı, Misitra civarındaki ahâlî-i müslimeyi bu kaleye tıkmıştı da çoluklarıyla çocuklarıyla kaleden çıkıp çekilmelerine ve kaleyi ve silâhlarını teslim etmeğe bâ-imza taahhüt gösterildiği hâlde silâhsız ahali kaleden çı-

kar çıkmaz üzerlerine hücum edilerek katliam edilmişti.

Bu katliam, ol katliamdı ki biraz sonra Müslüman Arnavutları dahi Mora'ya hücum ederek on bin neferi Patras'ı aldıkları zaman eli silâh tutabilecek ahali tamamen kılıçtan geçirilmişlerdi.

Bu facialar bizim kanlı visal faciasından daha müthiş görülüyorlar değil mi? Ona şüphe etmemelidir! Daha şimdiden bilmelidir ki işin dehşeti yalnız bundan da ibaret değildir.

Kanlı visal faciası dediğimiz keyfiyetten otuz üç sene mukaddem, Orlof'un Yunanistan'da ilk mukateleyi ika eylemesi mücerret Rusların devlet-i aliyyeyle muharip bulunmasından naşi Yunanistan cihetinden dahi bir meşguliyyet-i harbiyyeyle Osmanlıları işgal maksadından ibaret olmasıyla Avrupanın hissiyât-ı insâniyyet-perestânesiyle mütehassis bulunan erbâb-ı kalemi, böyle yüzlerce seneden beri komşu komşuya hüsn-i muâşerette bulunan ahaliyi boğaz boğaza getirmesini tayip edebilirlerdi de «Ben Rumları kayd-ı raiyyetten kurtarmağa çalışıyorum, beni sefk-i dimâya sebep diye muahaze ediyorlar. Hoş, Rumlar dahi himaye ve hürriyete lâyık adamlar değilmişler ya! Kadim Yunanîlerle İspartiyotlara nazaran Rumlar pek değişmişler. Kendilerine gönderdiğim kahramanın nasihatlerine tamamıyla havâle-i sem-i kabûl etmiyorlar» yollu şikâyetlerde bulunurdu da o filozof Voltaire cenapları dahi Katerina'ya «O bîçare Rumlara acımaklığım için müsâade-i haşmet-penâhîlerini rica ederim. Türk lisanıyla mütekellim bir hükûmete tâbi oldukça benim zavallı Yunanistan'ımın hâli ne olacaktır? Alsibiyad gibi nisaperest bir adamın evlâdı, büyük Katerina'dan başka hakimlere mi muti olmalıdır?» tarzında zarafetperdazlıklarla Katerina'yı bu tahrikâtta bir kat daha teşci eyliyorlardı. Voltaire ağrâz-ı hasîse yolunda insan kanının isalesine kanlı göyaşlarıyla ağladığı hâlde yine Rumları râhat-ı kadîmesinden mahrum etmek gayretini arttırdıkça arttırıp hatta Rumlardan birçoğu bu yoldaki teşvîkat-ı ecnebiyyenin aleyhinde bulunmalarıyla hikemiyatı siyasiyatına uymayan bu filozof memleketlerinin mamuriyetini, milletlerinin rahatını teşvîkat-ı ecnebiyyeye feda etmemek azminde bulunan Rum asdikasını zem yolunda ve yine Katerina'ya yazdığı bir mektupta «Zât-ı haşmetsimâtınıza muavenet eyledikleri surette istihsal edebilecek-

leri hürriyete Rumları gayr-ı lâyık görmek benim için başkaca bir mûcib-i teessüftür. Artık Sofokl ve Homero de Muste'nin kitaplarını okumak istemiyorum. Eğer zât-ı haşmetsimâtınız Rum mezhebinin riyasetinde bulunmasaydı Rum mezhebinden bile nefret edecektim» diyor.

Kanlı visal faciasından otuz üç sene evvel dediğimiz zamandan bir senesini daha tarh edip de otuz iki sene evveline göz atarsak Çeşme fâcia-i müdhişesini görürüz ki orada âteş-i i'tisâf cephanelerine aksederek berhava olan Osmanlı gemilerinin gümbürtüsü İzmir'i sarstığı gibi bu gemilerden İzmir'e intikal eden efradın İzmir Rumları üzerine havale eyledikleri tîg-i intikamın parıltısı dahi cümlenin gözlerini kamaştırmıştı.

Yüzlerce seneden beri komşu komşuya ahsen-i i'tilâfla yaşamış bulunan iki kavmi böyle birbirinin gırtlağına sarılmak derecesindeki teşvikat ne gibi makasıd-ı siyâsiyyeden neşet eyleyeceği bir romancının tetkik edebileceği ahvalden değildir. Romancı, hayalhanesinde vücut verdiği vak'anın nasıl bir zamanda güzerânını tasavvur etmişse o zamanın ahval ve istidadı fezâil-i medeniyye ve melekât-ı insâniyye noktainazarından nasıl görürse ol veçhile müteessir olacağı dahi muktezâ-yı hissiyyât-ı insâniyyesindendir.

İmdi bir kere fesada bu suretle ateş verildikten sonra, Mora üzerinde cengâverlik ve yağma-gerlik hususunda biri diğerinden aşağı kalmayan Arnavutlarla Rumlar arasında evvelki hüsn-i muâşeret münasebeti bertaraf olunca, bunlar yekdiğerinin malına, canına o kadar müthiş bir nazar-ı tama' açmışlardır ki «Pokevil» nam müellifin bu vak'aya dair yazdığı tarih hiç de Osmanlılık lehinde değilken «Türkler bile Arnavutların şiddet-i i'tisâfâtını men'e kudret bulamıyorlardı. Fesadın men'i hususunda hükûmet-i Osmâniyyeye ettikleri hizmetin mükâfatını kendi eyâdî-i gadr ve i'tisaflarıyla almağa kalkıştıklarından, üzerlerine sevkedilen Osmanlı askerine de mukavemetle bir taraftan Rumlar ve bir taraftan Müslümanlar üzerine saldırıp canlarına, mallarına taarruz eder olmuşlardı» diyor.

Vakıa, Kaynarca Muahedesi 1774 sene-i mîlâdî temmuzunun yirmi dördü tarihiyle mün'akid olarak birinci ve yedinci ve on yedinci maddeleri mucibince bu fesadı nesyen mensiyyen hükmüne irca etmek istemişse de üç dört sene müddet hemşehri hemşeh-

riye, komşu komşuya mukatelenin devam eylemiş olduğu bir memlekette evvelki hüsn-i muâşereti kolay kolay iade kabil olabilir mi?

Binaenaleyh Kapdân-ı Deryâ Hasan Paşa, Mora ıslâhına memur olduğu zaman Arnavutlar kesret-i mikdârlarına itimaden her yerde Hasan Paşaya mukavemetle bozuldukça Tripoliçe üzerine çekile çekile son muharebenin orada vukuu üzerine, kesilmiş bulunan Arnavut eşkiyası kafalarından âdeta kaleler yapılmıştı.

Devlet-i aliyye-i Osmâniyyenin eşfak ve merâhim-i raiyyeperverîsi hakikaten hiçbir devlete makis olamadığından, Mora'nın işbu ilk fesadı üzerine mes'ûliyyet-i maddiyye ve maneviyesi müsebbiplerine ait olarak kabahatli kabahatsiz, zalim mazlum, İslâm Hristiyan ne kadar adamın kanı dökülecek idiyse döküldükten sonra, Rum milleti hakkında bu fesadın vukuundan biraz evvele gelinceye kadar hükûmet-i Osmâniyyenin daima bîdiriğ buyurageldiği müsaadât ve imtiyazât yine tekrar inayet ve ihsan buyurulmuş ve gerek müverrih Pokevil'in ve gerek sair târîh-nüvîsânın kayıt ve tahrirleri üzere «Manyat Beyi» namıyla tekrar bittecdîd bazı derbentlere ve bilhassa Korinet berzahında muhafızlık hizmeti yine Rum efrâd-ı müsellâhasına havale buyurulmuştur ki bu iki kayd-ı litâf devlet-i aliyyenin cihet cihet evvelki hâl ve suretine muavedeti için iki şahit makamına kaimdir.

Eğer teşvîkat-ı hâriciyye münkatı' olsaydı, hükûmet-i seniyye-i Osmâniyyenin Rumlar hakkındaki hüsn-i nazar-ı kadîmi derhâl ve tamamıyla teceddüt ve teeyyüt ederek bu hikâyemizde kanlı visalimizin vukuundan otuz sene evvelki ahval teceddüt etmeyeceği gibi ondan otuz sene sonraya kadarki ahval dahi gittikçe dehşetini arttırmakta devam edegitmezdi. Ancak Katerina, Yunanistan hakkındaki tasmimâtında o kadar sebatkârâne ısrar eylemiştir ki Konstantin namında bulunan bir oğlunu Naksus ceziresinden celp ettirdiği Rum kadınları elinde büyütüp Rum kıyafetinde elbise iksasıyla Rum lisanınca tekellüm ettirmeğe ve bütün uşaklarını Rumlardan tertip eylemeğe ve Rum delikanlılarından olarak iki yüz neferden mürekkep bir de maiyet bölüğü teşkiline kadar varmıştı. Yunanistan'ın her tarafına münteşir olan me'mûrîn-i müşevvikîn İstanbul'un son imparatoruyla namdaş olan bu prens yeni Rumların ilk imparatoru olacağını bü-

tün Rum kiliselerinde ilân ederek validesi Katerina'yla beraber genç prensin resmini Rumlara öptürürlerdi.

Hatta Avusturya imparatoru İkinci Jozef'le beraber Katerina tekrar devlet-i aliyyeye ilân-ı harb eylediği zaman bundan evvelki fesatta Misitra katliamında yararlığı görülen Pisaro'yu İtalya'ya gönderip onun vasıtasıyla Yunanistan'a birçok esliha ve mühimmat ithal ettirdiği gibi evvelki fesatta Rus hizmetine girip taltifen miralaylığa kadar rütbesi arttırılmış olan Lambro Kansiyani nam kimseyi dahi İstanbul ve İzmir ve İskenderiye Rumlarına varıncaya kadar her taraftan toplanan ianeyle vücuda getirilen on iki küçük gemiden mürekkep bir ince donanmaya amiral nasbederek Rumları ve bilhassa Soli nahiyesi cengâverlerini bittekrar isyana teşvik eylemişti de bunlardan üç mebus Petersburg'a celp olunduğu zaman Prens Konstantin irae olundukta bîçareler genç prensin elini öperek kendi imparatorlarıymışçasına muâmele-i ta'zîmiyyede bulunmuşlardı.

Eğer 1790 sene-i mîlâdiyyesi şubatının yirminci günü İmparator Leopold kendi kardeşi Jozef yerine kaid-makam-ı hükümrânı olup da cennet-mekân Sultan Selîm-i Sâlis hazretleriyle 1791 senesi ağustosunun dördü tarihiyle Ziştovi Muahedesi'ni akdetmeseydi, Katerina'nın maksadı bu muharebede kudreti yettiği kadar devam etmekti. Ancak Avusturya ittifakından mahrumiyeti 1792 senesi kânunievvelinin dokuzu tarihiyle Yaş Muahedesi'ni akde Katerina'yı mecbur eylediğinden Voltaire'e yazdığı hususî mektuplarda bir lisân-ı mağrûrâneyle vadettiği kadar iş görebilmekten kendini meneylemiştir.

İşte Rumlar üzerine icra edilen bu ikinci teşvik evvelki teşvikten o kadar ileriye varmıştır ki ezmine-i atîkadaki kahramanlarının yâdı dahi inzimamla büsbütün çileden çıkmış olan bazı ifratperest Rumlar bademe fesatta devama kat'iyen karar vermişlerdir. Hatta Lambro Kansiyani, Katerina'nın Yaş Muahedesi'ni imza eylediği haberini alınca «Katerina, Osmanlılarla muahede etmişse ben etmem» diye kumandasına tâbi olan gemilerle deniz hırsızlığında devam etmiş ve yalnız Osmanlı sefinelerine değil Fransız gemilerine dahi taarruzda bulunduğundan o zaman Fransa Bahriye Nazırı bulunan Gaspar Monaj tarafından verilen emir üzerine 1792 senesi haziranının on

yedinci günü tazyik edilerek gemileri batırılmakla merkum güç hâlle Tirieste'ye kaçmış ve oradan Petersburg'a can atmıştır.

Buraya kadar verilen izahat, eğerçi bir romancı kaleminden çıkıyorsa da tarih sayfasından naklolunduğu cihetle hayalî değil tarihî şeyler olduğu tarihşinâsânın elbette müsellemidir. Bu mukaddemâtın iradından maksat dahi asıl romanımız bulunan kanlı visalin nasıl bir zamanda vukuunu tefhimden ibaret bulunup, 1770 senesinde Mora'nın ilk isyanı Eftimi ve Rüstem'in visâl-i hûn-âlûdundan otuz üç sene evvel olduğu haber verildikten sonra târîh-i visâlin dahi 1803 sene-i mîlâdiyyesi olduğu kendi kendisine tahakkuk eyler.

Teşvîkat-ı ecnebiyye, Rumlarla Arnavutları yekdiğerinin kanlarına susamış düşman eylediği hâlde nasıl olabilir ki Arnavut kavminden olan bir Rüstem'le Rum milletinden olan bir Eftimi arasında böyle hayalimiz önünde vukuu bile tüylerimizi ürpertecek bir visâl-i hûn-âlûdu netice verecek münâsebet-i âşıkane peyda oluyor?

İşte romanımızın asıl garabeti, ehemmiyeti bu nokta üzerine mebni değil midir? Bu garabet, bu letafet, bu ehemmiyet hikâyemizde ilerledikçe görülecektir.

Burada Rüstem'in nasıl bir Rüstem, Eftimi'nin nasıl bir Eftimi olduğunu izahtan evvel Eftimi'yi götürmüş bulunan iki Arnavutun birisinin «Bu kızı Paşa efendimiz Rüstem Beye gönderdi. Kendisiyle görüştüreceksiniz!» diye söylemiş olduğu bir sözü tahattur edelim de şu Paşa efendimizin nasıl bir Paşa efendimiz olduğunu görelim:

Hamko'nun Oğlu

Tasvir eylediğimiz kanlı visalin vukuundan kırk beş elli sene kadar mukaddem Arnavutluk denilen yer bilkülliye fetret içinde bulunurdu. Vakıa büyücek şehirlerinde valiler ve müsellimler vardıysa da o zamanlar ayâlât-ı Osmâniyyenin ağlebindeki valiler ve müsellimler gibi bunlar dahi merkez-i hükûmet-i seniyyeyi hemen tanımaz ashâb-ı hurûcdandılar. Hele her kasabada ve bazı büyücek köylerde birer bey veyahut birer ağa âlâ-yı vâlâ-yı istibdâdla derebeyliği ettiklerinden valilerin, müsellimlerin kuvvetleri dahi bu beylerden, ağalardan her kaçını

kendisine tâbi edebilmişse o nispette olurdu. Cennet-mekân Sultan Abdülhamid-i Evvel hazretlerinin evâhir-i saltanatlarıyla cennet-mekân Sultan Mahmud-ı Sânî hazretlerinin evâil-i saltanatları arasındaki seneler ki eyâlât-ı şâhânenin merkez-i saltanat-ı seniyyeye merbutiyetleri lâfzî murâd bir şey olup her taraf ashâb-ı hurûc yedinde kaldığından, Avusturya gibi Rusya gibi a'dâya mukavemet hususunda devletin dahi izhâr-ı acz menzilesine indiği Târîh-i Cevdet'te pek mufassal ve meşruh olarak tasvir edilmiştir.

İşbu ağaların, beylerin, müsellimlerin, muhafızların ve hatta valilerin derece-i tahakkümlerini şununla muvazene etmelidir ki bunlar kalemrev-i istibdâdları dahilinde bulunan yerlerin âdeta sahipleri olarak etraf ve civarlarında bulunan diğer mütehakkimlerle cenk ederler, sulh ederler, cenkte derece-i galibiyyetlerine göre yağmaya koyulurlar, düşmanlarının mülklerini nez' ve gasbeylerler. Ve bazı yerlerde görüldüğü üzere galebe ve muzafferiyetle girdikleri köyler ve kasabalar ahalisinin ihtiyarlarını katliam ve gençlerini esir diye füruhta kadar varırlardı. Hatta nisvandan bile bilfiil derebeyliği etmiş olan vardır ki o da Veli Beyin haremi ve Kaniçe Beyinin kızı Hamko'dur. Bu kadın, kocasının vefatından sonra Tepedelen kasabasında icrâ-yı hükûmet ederken, Kardiki kasabasının Arnavutlarıyla bir münazaa çıkarıp Arnavutların vuku bulan hücumuna Hamko tâbâver-i mukavemet olamadığından bir kızı ve bir oğluyla beraber düşmanları eline esir düşmüş ve kemâl-i hakaretle Kardiki kasabasına götürülmüştür.

Bu vak'a 1754 veya 55 sene-i mîlâdiyyesine doğru vukua gelmişti. Hamko'nun Haniçe isminde bir kızı ve Ali isminde bir de oğlu vardı ki ikisi de sırma saçları ve mavi gözleriyle câlib-i enzâr-ı ihtihsân dilberlerdiler. Ali dediğimiz çocuk ancak on dört, on beş yaşında bir şey olarak pederi Veli Beyle büyük pederi Muhtar Bey hep Tepedelen beyi oldukları gibi kendisi dahi Yanya Valisi meşhur ve maruf Tepedelenli Ali Paşa olmağa namzettiyse de validesinin Kardiki Arnavutları esaretine duçar olması üzerine canından emin olamayarak selâmeti semt-i firârda aramış ve sekiz on sene daima firarîlik ve serserilik vadisinde pûyân olmuştur.

Rivayete göre Hamko ile kızı dahi Ali'nin firarından sonra

Kardiki kasabasında çok zaman esaret ıstırabını çekmeyip firara kadem basarak düşmanlarına nam ve şanlarını belli etmeyecek surette kendilerini gizlemişlerdir ki bu familyanın şu müddet-i sefâlet ve felâketinde çektiği mihnet ve meşakkatler, fikr-i intikamlarına yine ne derecelerde kuvvet vereceği mülâhazaya muhtaç kalır.

O zamanlar Arnavutluk içinde tahakküm zimâmlarının birisi dahi «kalfet» denilen eşkiya elindeydi. Silâhı kuvvetiyle taayyüşü, çiftçilik ve çobanlıkla taayyüşten kolay ve bahusus memleketin sarplığı cihetiyle bu sanatları herşeyden güç bulan Arnavutlar ya beylerin, ağaların, paşaların ücretle askerliği hizmetini veyahut silâh kuvvetiyle hırsızlığı tercihte bulunurlardı. Ali'nin dahi serseriliği esnasında bu kalfetlerle münasebet peyda eylediği ve o münasebetle inip binmeğe, vurup kırmağa, çevikliğe çabukluğa alıştığı mervidir.

Bir gün bir viranede otururken her nasıl bir işkil üzerineyse o viraneyi kazmağa başlar, virane derununda zengin bir define zuhur eder. Ali bunu görünce, talih denilen şeyin kendisine vech-i handân gösterdiğini hükmederek koşar validesini bulur. Validesi zaten pek müdebbir bir kadın olduğundan ve o zamana kadar Ali dahi yirmi beş yaşına varıp nice meşakk ve mezahim içinde pişmiş bulunduğundan ana oğul bilmüzakere kalfetlerden yavaş yavaş adam celbine başlarlar. Fırkayı büyülttükçe büyültürler. Tepedelen kasabasındaki eski bendegân ve taraftarânla muhabereye girişirler. Nihayet az zaman içinde Hamko'nun oğlu iki bin kadar cüretli efrada serdar olunca, Tepedelen kasabasına bilhücum düşmanlarını kahr ve kam' ederek peder ve büyük pederinin makamını tekrar ele geçirir.

Bu zatın cemali gibi zekâsı dahi mertebe-i gayede olup hele talâkat ve uzûbet-i beyânı emsalsiz olduğundan az zaman içinde çoğalttığı şöhreti sayesinde Delvino sancak beyi Selim Beyin kızını da bittezevvüç o taraflar beyleri meyanında serfiraz olursa da Kardiki Ağasıyla sair düşmanı bulunan beyler bir aralık cem-i kuvvetle Ali'nin üzerine yürüyüp maiyetindeki efradı ekseriyetle katl ve bakiyesini perişan ederler. Fakat böyle bir sadmeyle Ali'nin yılması mümkün olur mu? Derhâl cem-i kuvvetle düşmanlarının ittifakını bozacak her türlü vesâit-i hud'akârâneye bilmüsâraa fakat bunlarla intikam kavgasında devam ede-

cek olsa sair tertibatından geri kalacağını düşünür ve birer taraf-ı takrîbini bulup onlarla barıştıktan sonra teşkil eylediği fırkalarla Yanya ve Makedonya ve Tesalya taraflarına akınlar etmeğe başlar.

Hamko'nun oğlu bu akınlar esnasında iki defa yakayı ele verirse de zekâvet ve cüreti sayesinde yine kurtulup nihayetsiz yağmalarla servetini arttırdıkça arttırır. Lâkin o zamana kadar devletle hiçbir sıfat-ı resmiyyesi bulunmadığından ve o sırada kayınpederi Selim Beyin ahval ve etvârı İstanbul'u na-hoşnûd eylediğinden İstanbul'la bilmuhabere istihsal eylediği ferman üzerine bir yolunu bulup kayınpederini kendi bendegânı muvacehesinde öldürür ki bendegân efendilerinin intikamını fil-hâl Ali'den almağa davranırlarsa da Ali fermanı çıkarıp tehditkârâne bir tavırla «Ben onu padişah emriyle öldürdüm! İşte ol asinin fermanı!» deyince herkes emr-i pâdişâhîye itaaten boyunlarını büker.

İşte bu hizmeti üzerine Tepedelenli Ali Paşa Rumeli vali kaymakamı olarak sıfat-ı resmiyyeyi ihraz eylemiştir. Vakıa ikbalin bu derecesi kendisini mutmain etmemişse de servetini şöhretini arttırmak hususunda pekçok faydası olmuştur. Hatta 1787 senesinde, Avusturya ve Rusya'nın devlet-i aliyye ile muharebesi esnasında sadrazam Yusuf Paşanın maiyetine tayin olunduğu zaman, en şecî ve kapısı halkı en kalabalık bir zat olmak üzere intihap olunup filhakika görülen hidemât-ı meşkûresine mükâfaten Tırhala valiliği turuk ve derbendât muhafızlığı uhde-i iktidârına havale buyurulmuştur.

Ali Paşanın herşeyden ziyade işine yarayan sıfat, derbendât muhafızlığı olmuştur. Zira bu vesileyle maiyetinde üç binden dört bine kadar müsellâh efrat bulundururdu ki cümlesi Arnavutlardan intihap olunurdu. Fakat Ali Paşa bu kuvvetle yalnız eşkiyayı tehdit etmezdi. Her tarafa itâle-i dest-i tama'la hediye, cerime velhâsıl her ne namla olursa olsun cem-i mâla çalışırdı. İşi bir dereceye vardırdı ki kuvvet ve satveti İstanbul'un nazar-ı iştibâhını davet eylediği hâlde kendisi İstanbul'ca dahi el tutarak Yanya valiliğini istihsale çalışmağa başlamıştı.

Bir aralık Arnavut beyleri birbiriyle bir kanlı mücadeleye başladıklarından Ali Paşa bunların ıslahı için cem-i kuvvetle

üzerlerine yürüdü. Vakıa beyler derhâl nifakı vifâka bittebdîl Ali'ye mukavemete kalkıştılarsa da muvaffak olamadılar. Ali Paşa hemen cümlesini vurup kırıp ol taraf ahvalini hakikaten ıslah eyledi. Hatta beyler, Yanya kalesine içtima ve iltica eyledikleri hâlde Ali Paşa kale pişgâhına ordusunu kurup Yanya valiliği kendisine tevcih olunursa bademe Arnavutluk'ta bu misillü hadisatın asla vukua gelmeyeceğini İstanbul'a Babıâli'ye arz eyledi.

Vakıa Babıâli bu mebuslara iltifat etmeyip Ali Paşaya yazılan fermanda maiyetindeki fazla askeri dağıtmakla beraber asıl kendi mahall-i me'mûriyyetine çekilmesi emrolunduysa da Ali Paşa havâss-ı bendegânıyla bu fermanı değiştirip Yanya valiliğinin kendisine tevcih olunduğu ve bütün beylerin derhâl kendisine itaat eylemeleri lâzım geleceği hakkında tasnî eylediği fermanla kale kapısına vardı. Beyleri celp ederek fermanı okuttukta hiçbirisinin diyeceği kalmamakla, kapılar açılıp debdebeli bir alayla Yanya Kalesi'ne girdi ki güya filhakika taraf-ı devletten nasbolunmuş bir vali gibi beylerin kabahatlerini affederek herbirini hediyeler, ihsanlarla taltif eyledi.

Bu vak'a 1788 sene-i mîlâdiyyesinde serzede-i sâha-i vuku olmuştur ki Ali Paşanın derhâl İstanbul'a gönderdiği yeni mebuslar vuku-ı hâli Babıâli'ye arz eylediklerinde devletin gayet müthiş bir buhran içinde bulunması hasebiyle Babıâli bir de Arnavutluk'a ordu göndermeğe mecbur olmamak için Ali Paşanın Yanya valiliğini tasdik eylemek cihetini tercihte bulundu.

Fakat bu valiliğe «valilik» denilmek kâfi midir? Eski intikamlarını almak için meselâ Çornovo kasabası üzerine yürüyüp ahalisinin bir miktarını katliam ve diğer miktarını esir diye füruht eyledikten sonra kasabayı esasından kal' ve kam' etmek gibi şeyleri valiliğinin evâilinde görülmüş hâlâttandır. Yoksa Ali Paşa bir yandan Berat Valisi İbrahim Paşa ve diğer taraftan İşkodra Valisi Kara Mustafa Paşa gibi mütecavirlerinin serkeşliklerini Babıâli'ye arzederek tedipleri için müsaade talep eyler ve o zamanlar Edirne Vak'ası ve Vidin'de Pasbanoğlu'nun zuhuru gibi müthiş zamanlar olarak Babıâli'nin müsaadeyi diriğ edememesi üzerine zikrolunan vilâyât ve elviye-i mütecâvireye saldırıp kendi hudûd-ı vilâyetini tevsi ile beraber merkez edindiği Yanya şehrinde bir hükûmet-i muntazama ve müstakille teşki-

line çalışırdı. Dâhil-i dâire-i idâresi bulunan yerlerde ne kadar eşkiya bulunmak mutasavverse kendisine asker ettiği cihetle şekavet mahvolmuş, yollar tanzim edilmiş, ziraat ve ticarete revaç verilmiş ve Yanya Kalesi tahkim olunarak şehir büyümüş olduğu gibi Ali Paşa Hristiyan ahaliyi dahi kendisine bent için Solyotlar gibi bunların serkeşlerini ezmeğe ve mutilerini meclis-i istişâresine kabul etmeğe kadar varmıştı.

Hele 1797 senesinde Kampo Formiyo Muahedesi mucibince Avusturya ve Fransa Venedik Cumhuriyetini ilga ederek cezâyir-i Yunâniyye ile Dalmaçya tarafları Fransa eline geçtiği zaman Fransızlar Ali Paşayla hemhudut olarak Hamkooğlu için bir de münâsebet-i diplomatikiyye yolu açılmıştı. O zaman İtalya ordularının başkumandanı bulunan General Bonaparte liva rütbesinde Roza namında bir yaverini Ali Paşayı Fransa politikasına celp için Yanya'ya gönderdikte Ali Paşa bu yaveri iltifata, tazime, tekrime, hediyeye boğarak Napolyon'a bir de ubûdiyetnâme takdimiyle nazar-ı emniyyetini kazandıktan sonra, Napolyon'dan istihsal eylediği müsade üzerine tedarik eylediği gemileri, Korfa Kanalı'na bilidhâl 1798 senesinde Korfo ceziresi karşısında bulunan ve o zamana kadar henüz kendi hükûmeti dahiline girmemiş olan Niviçe ve Vasili vesair mevakii vehleten istilâ eyledi ki Napolyon'un bu baptaki istiğrabını def için dahi «Ben sizin müttefikiniz ve hatta en sadık bendeniz oldum. Mücerret sizinle daha yakından münasebet peydası için buraya geldim» diye arz-ı te'mînâta başladı. Koca Bonaparte, Ali Paşaya aldanmış olduğunu gördüyse de görmemezliğe gelerek bu teminata inanmış gibi göründü.

İstanbul Ali Paşanın her hamle-i istilâkârânesi üzerine nazar-ı dehşetini açıyorduysa da Ali Paşa İstanbul'u dahi temin için zîr-i idâresine giren yerlerin vergisi namıyla Dersaadet'e akçeler göndererek arz-ı te'mînât-ı ubûdiyyetkârâneden geri durmuyordu. Hatta Vidin'de Pasbanoğlu üzerine kırk vezir gönderildiği zaman Ali Paşanın hizmetinden istifadeden ziyade sadakatini tecrübe için Vidin'e azimeti emrolundukta oğlu Muhtar Paşayı kaymakam bırakıp bu hizmeti de ifaya gitmiş ve Napolyon'un Mısır'a tasallutu üzerine Fransa'ya ilân-ı harb olunacağını hissetmesini müteakip kendisinin Yanya'da bulunmasını lüzum göstererek yine oraya avdet etmiştir ki İstanbul'u

hüsn-i idâre için mumaileyhin şu politikası hakikaten pek mahirânedir.

Hamkooğlu Ali Paşanın mahâret-i siyâsiyyesi ne kadar faik olduğunu şununla muvazene etmeli ki Yanya'ya geldiği zaman sûret-i zâhirede Fransızlarla müttefik görünerek yaver Roza'yı davetle Preveze ve Korfa vesair mevâkide bulunan Fransız kuvve-i askeriyyesi hakkında istediği kadar malûmat aldıktan sonra bade't-taam merkumu «Arnavutluk'u ifsada gelmiş bir casus» diye murdar bir mahzene atıp vehleten Butirnito ve Preveze üzerine hücum etmiş ve Preveze'deki Fransızlara güzel bir kılıç attıktan sonra kumandanları bulunan General Last'ı dahi esir almıştı. Bu hizmeti Dersaadet'çe takdir olunduğundan taraf-ı şâhâneden kendisine bir murassa kılıç ve samur kaplı bir kaftan ihsanıyla taltif olunmuş ve Ali Paşaysa Arte Gölü sevahilindeki memâlikin kâffesini Fransızlar elinden nez' suretiyle bu iltifât-ı şâhâneye teşekkür eylemiştir.

Şimdi bu Ali Paşaya sadece «Yanya Valisi Ali Paşa» denilebilir mi?

Nasıl denilebilsin ki İngiliz amirali Nelson, Yunan denizlerine geldiği zaman bir yaverini gönderip Ali Paşaya arz-ı ta'zîmât ederek Preveze muzafferiyetini tebrik ettirmiş ve Yanya kahramanını öpmek için mülâkat arzusunu tebliğ eylemişti. Hoş, ondan sonra Rusya devleti polikitaca Ali Paşaya hasım olmak ve Fransa devleti Ali Paşayı kendi tarafına celp etmek ve Avusturya devleti bu adamla hoş geçinmek derecelerinde Paşanın münâsebât-ı hâriciyyesini ileriye götürdükleri dahi görülmüştür a! Lâkin bunlar evvelce tasvir etmiş olduğumuz kanlı visalin vukuundan sonraki şeyler olup o zamanlardaysa Ali Paşa ilân-ı harb eder, akd-i sulh eyler, istediğini kahra ve istediğini ihyaya muktedir olur, hiçbir hareket ve muamelesinden kimse nezdinde mesul olmaz bir hâkim-i mutlak olmakla, Eftimi denilen kadını getiren Arnavutlar «Bu kızı Paşa efendimiz Rüstem Beye gönderdi. Kendisiyle görüştüreceksiniz» dedikleri zaman mahut kârgir bina içindeki Arnavutlar bu emrin sahibine borçlu oldukları itâât-ı ta'zîmkârâneye mütenasip bir tavırla kızı Rüstem Beyin huzuruna götürmüşlerdi.

Bu kadar mühim bir Ali Paşa tarafından emir ve tavsiyeyle gelmiş bulunan bir Eftimi, nisvân-ı âdiyyeden addolunabilir mi?

Böyle bir kızı görüştürmek için göndermiş olduğu Rüstem Bey dahi mühim bir adam olmalıdır ki Ali Paşa gibi bir sâhib-i hurûc tarafından şöyle bir tavsiyeyle kendisine bir kız gönderilmiş olsun!

Bahusus Eftimi Solyotlardandı ki o zamanlar Arnavutluk ahvalini sahâyif-i tevârîhte görüp öğrenmiş bulunanlar bu «Solyot» namını işitir işitmez hemenenzâr-ı dikkatlerini açarak iz'ân-ı ehemmiyyetlerini kabartırlar, zira her düşmana galebe etmiş ve hiç kimse dişine dayanamadığından dolayı âdeta iğtirarında hak kazanmış bulunan Tepedelenli Ali Paşa gibi bir hûnrîzi senelerce müddet tepesini delercesine mağlûp ve mahcup etmiş olan bir avuç halk vardır ki namına «Solyot» ve ikametgâhına «Soli» derler. Bu halk cidden ve hakikaten enzâr-ı veleh ve hayreti celp bir kahraman halktır. Olardan olan ve hikâyemizin en büyük a'zâ-yı vak'asından bulunan Eftimi'nin dahi ne derecelerde şâyân-ı ehemmiyyet bir kahraman olduğunu muvazene için Solyotlarla da tanışmak lâzım gelir.

Haydi ihmal etmeyelim de bu muarefeyi dahi peyda eyleyelim:

S o l y o t l a r

Devlet-i aliyye-i Osmaniyyenin mebâdî-i zuhûrundan beri taht-ı idâre-i âdilesine giren ahâlî-i Nasrâniyyeyi ve bilhassa gerek İstanbul'un fethi esnasında ve gerek ondan sonra Osmanlılaştırılan Rumları velev ki cebren olsun kabûl-i İslâmiyyete mecbur etmemiş bulunmasına müverrihîn-i cedîdenin pekçokları şaşarlar ve bu müverrihleri mütalâa eden pekçok zevat dahi onların şu efkârına iştirak ederler.

Bu efkâra göre Osmanlılar İstanbul'u aldıkları zaman binlerce senelik Rûm-ı Şarkî devletini rehîn-i inkırâz eyledikleri gibi kademce Rûm-ı Şarkî ile beraber bulunan Şark Patrikhanesini dahi fesih ve ilga ederek Rumlara dinlerini ve lisanlarını kaybettirecek esbap ve vesailin kâffesine bittevessül Osmanlılığı bir yekparelik hâline ifrağ etmeliymiş.

Bu da bir fikirdir ve ahvalin sonradan aldığı surete nazaran eğer o zamanlar Osmanlılık böyle yekpareleştirilmiş olsaymış, ihtimal ki gerek devlet-i aliyye ve gerek taht-ı idâreye alınan

reaya hakkında daha hayırlı olurmuş. Lâkin devlet-i aliyye-i Osmâniyyenin zikrolunan devr-i istîlâda nokta-i nazar-ı hikmeti bu fikirden daha âli olup Osmanlılığın yekpareliğini bu mülkteki akvamdan hiçbirisinin din ve mezhep ve lisan ve kavmiyetlerini ihlâl etmeksizin yalnız fikirce ittihatta ararmış.

Bu nazar-ı hikmetin yalnız o zamanlardaki efkâra değil bu zamanlardaki efkâra dahi ne derecelerde tefevvuk edecek bir nazar-ı âlî olduğunu ispata hacet var mıdır? Milâdın işbu on dokuzuncu asr-ı kemâl-i medeniyyetinde Avrupa mütemeddinlerinin önde İncil ve arkada rakı fıçılarıyla Afrika ve Amerika ve Avusturalya memâlik-i vahşiyyesine girerek ahâlî-i kadîmeyi güya dâire-i medeniyyete dahil için maddî ve manevî bir kırıma uğratıp kırmalarını, yine bu Avrupa hukemasından hangisi tahsin ediyor.

Kezalik siyasiyyâtın en eslem sureti her devletin yed-i idâresinde bulunan ahaliyi zengin ve rahat edecek esbabı istikmale çalışmasını istilzamdan ibaretken, devletlerin yekdiğerinden birkaç dönüm yer ve birkaç nefs-i insan iğtisap ederlerse güya cihangir olacaklarmışçasına bir türlü vazgeçemedikleri ihtiyalât ve muhâdaât-ı siyâsiyyeyi yine bu Avrupa siyasiyyûn hukemâsından hangisi takdir ve tahsin eyliyor?

Bugün hangi devletin bütçesi açılsa milyonlarca, milyarlarca frank borcu görülür. Sebebi? Şüphe yok ki muarazat ve muhâdaât-ı siyâsiyye! Herbiri diğerini alettevâli rahatsız etmek için teheyyüât-ı harbiyye ve muhârebât-ı mütemâdiyyeyle böyle tahammül-güdâz masarife milletlerini duçar ediyorlar. Bundan dahi kriz yani buhran dedikleri afet meydana çıkarak ticarete arız olan durgunluk sanayii de tatil eylediğinden erbâb-ı mesâî iki elleri böğürlerinde boş ve işsiz kalırlar. Açlık galebe ediyor, halkın yeisi artıyor, bundan dahi Rusya'nın nihilistleri, Almanya'nın sosyalistleri, Fransa'nın anarşistleri, hâsılı her yerin bilmem neyistleri meydan alarak medeniyyet-i hâzıranın istikbali müthiş ve vahim tehlikelere duçar oluyor.

Ezcümle bu hikâyemizin gösterdiği lüzum üzerine iştigal etmekte bulunduğumuz Yunanistan'ın ahvâl-i sâbıka ve hazırasını def'aten nazar-ı muvâzeneye getirelim. Evvelki Yunanistan taht-ı raiyyet-i devlet-i aliyyede kendi imtiyâzât-ı dîniyye ve belediye vesairesi dahilinde hür ve bahtiyardı. Şimdiki

Yunanistan yüzlerce milyona varan borcundan istitlâl olunacağı veçhile siyasiyât emvâcı arasında mütemevviç bir Yunanistan'dır ki imtiyâzât-ı mezhebiyye ve belediye vesairesi bizim Fener Rumları derecesinde bulunmadığı Rumların yine kendileri nezdinde muterif ve müsellemdir.

Tarih bu hakikati inkâr ediyor zannolunmasın. Tarih değil hatta tahrîkât-ı Yunâniyye esnasında bile yine Rumların birçokları bu hakikati görmüşlerdir. İşte ezcümle müverrih Rafnel diyor ki: «Orlofların Yunanistan'a vuku bulan seferleri Rusya'nın amal ve niyyât-ı ma'yûbesi neden ibaret bulunduğunu Rumlara göstermişti. Aklı başında ve hakikaten vatanperver olan Rumlar tahrîkât-ı şimâliyyeden bilkülliye teberrî ve tebaüd eylediler. Filvaki zayıf ve fakir olan bir millet için harita-i Türkîye dair olan ümitlerini zengin ve muktedir dostlar sayesinde istihsal gayreti pek tehlikelidir. Muavenete gelip o milleti güya kurtaracak dostlar filhakika tahlise muktedir olabilirlerse, eski zalemenin yerine kendileri kaim olurlar. Hem de bu yeni mütehakkimler eskilerden maada "Sizi onlardan kurtardık" diye bîçareleri bir de minnetleri altına alıp daima serzenişlerde bulunurlar».

Şu söz pek doğru, pek hakimâne bir söz değil mi? Bu yoldaki her muvazeneden her zaman sabit olur ki devlet-i aliyye-i Osmaniyye taht-ı idâresine almış bulunduğu milel-i gayr-i müslimenin ne diyanetlerine ne kavmiyetlerine ne mezheplerine hiçbir şeylerine taarruz etmemek ve onları yalnız fikren ve siyaseten Osmanlı buyruğu altında cemeylemek suretiyle o zamana kadar değil bu zamana kadar bile emsali bir dereceye kadar Amerika'dan başka hiçbir yerde görülmemiş bulunan bir hürriyet-i hakîkiyye numunesi göstermişti. Avrupa bu numuneden istidlâl-i ma'kûsta bulunursa kabahat devlet-i aliyyede midir? Hâlâ bugün dahi Bulgaristan denilen bir avuç yerde üç beş büyük devletin menfaati tekabül ederek bîçare Bulgarlara idâre-i Osmaniyye zamanını mumlarla arattıracak bir buhrân-ı müdhiş vukua getirmiş olması elbette muvâfık-ı hikmet bulmadıkları esâs-ı idâre-i Osmaniyyeden daha ziyade şâyân-ı muâhezedir.

Hele bir kere teşvîkat-ı ecnebiyyeden evvel Yunanistan'ın ve bunlar meyanında Solyotların ne hâlde bulunduklarını görelim:

Fatih hazretlerinin şark kilisesi yani Rum Patrikhanesi hakkındaki eltaf ve inayâtı pek meşhur olduğu cihetle marufu tarif etmiş olmamak için onu kısa keselim. Rûm-ı Şarkî zamanında daima hakaret ve zulüm görmekte bulunan Patriklerin sâye-i re'fet-i Osmaniyyede kadir ve haysiyetleri artıp hukuk ve imtiyazları bihakkın temin edilmiş olması hakikaten bugün bile Avrupanın havsala-i hukukperverî ve hürriyetperestîsine sığamayan büyüklüklerdendir.

Yine Rum müverrihlerinden Rizo Nasara'nın hukuk-ı mülkiyyelerini gösterdiği sırada diyor ki: «Raiyyet-i Osmâniyye altına giren ahali ezmine-i mutavassıtada Avrupa sinyörlerinin raiyetleri altındaki Avrupalılara kıyas kabul edemez. Osmanlı ağaları, tımar ve zeamet vesair namlarla malik oldukları köylerin yalnız hâsılât-ı öşriyyesine müstehak olup yoksa Avrupa sinyörleri gibi ahalinin tekmil malına ve hayatına malik değildiler. Reayayı başka bir ağaya satamazlar ve köylerinden çıkaramazlardı. Dinlerine karışamadıkları gibi umûr-ı belediyyelerine dahi karışamazlardı. Büyük şehirlerde ve onlara civar olan köylerde ve ovalık arazide bile umûr-ı mezhebiyye papazlar elinde olduğu gibi umûr-ı belediyye ve maliye ve bir dereceye kadar mülkiye bile çorbacılar, kocabaşılar elindeydi. Vergi, tarh ve tahsili ve ordular geçtikçe yol ameliyatı ve canilerin hükûmete teslimi gibi şeylere Osmanlılar karışmazlardı. Hiçbir emir ve nehiyler efrat üzerine olmayıp cemaat üzerine vaki olduğundan bu evâmir ve nevâhî papazlar ve çorbacılar marifetiyle halka tebliğ olunup icabı icra edilirdi. Cezâyir-i Bahr-ı Sefîd'in bazı en sarp olan yerleri ve Girit'te Esfakiye dağları Mora'da Manya cibali ve Epir ve Tesalya taraflarında Soli ve Olimp dağları yalnız bir kere taht-ı idâre-i Osmâniyyeye girdikten sonra oralara bir daha Müslüman ayağı basmamış gibi bir şeydir. Bu gibi yerlerin idâre-i askeriyyesi bile Hristiyanlar elinde bulunup yalnız tekâlîf-i mîriyyelerini Osmanlılara itayla hür ve rahat yaşarlardı.»

Meşhur hakîm-i siyâsî Montesque, Rûm-ı Şarkî zamanında ahâlî-yi Nasrâniyyenin ne derecelerde mazlum olmalarına mukabil Osmanlılar zamanında ne kadar rahat ettiklerini muvazene yolunda demiştir ki: «İmparatorların hırs ve tamah beliyesiyle tasavvur ve icat eyledikleri i'tisâfât-ı dâimeye duçar ol-

maktansa cemaat üzerine tarh ve suhuletle kendi ihtiyarları tarafından tahsil olunan bir vergiye itaatleri elbette müreccah görülmüştür. Her ciheti bozulmuş ve bir istiklâl ve hürriyet-i lâfziyye altında en müthiş zillet ve hakaretlere yol açmış bulunan hükûmet-i milliyyeyle ittibadansa kendi idarelerini yine kendilerine tevdi eyleyen barbarlara ittiba hakikaten müreccahtır.»

Rizo'nun bazı yerlerde idâre-i askeriyye bile ahâlî-i Nasrâniyye elinde bulunduğu fıkrasını şerhedelim.

Murâd-ı Sânî hazretleri Yunanistan esfarını icra eyledikleri zaman gerek Venedikli gibi ecnebi musallatlardan ve gerek anasıl Rum olan prenslerden türlü türlü cefalar, hakaretler gören Rumlar kendi papazlarının delâletiyle raiyyet-i Osmâniyyeye can atmış oldukları tevarihte münderiçtir. Hatta mufassal serlevhasıyla yazmakta bulunduğumuz kurûn-ı cedîde tarihinde «Bir papazın sadâkat-i Omâniyyesi» tarzındaki kayıtlar pekçok yerlerde görülür. Böyle kendi hahişleriyle Osmanlılığı kabul eden yerlere devlet-i aliyye kendi memleketlerinin muhafazasını yine kendi «milis» yani asâkir-i mustahfazalarıyla icra etmek hakkını dahi verirdi. Yavaş yavaş bu imtiyaz cibâl-i menîa Hristiyanlarının kâffesine tamim olundu. «Epitrop» denilen ihtiyarlar ve çorbacılar, hükûmet-i mülkiyye idaresini doğrudan doğruya ele aldıkları gibi «kaptan» denilen sergerdeler dahi hükûmet-i askeriyye zamanını ele alarak ezcümle on beşinci asrı mîlâdîde Kara Mihali namındaki kaptan pek ziyade şöhretşiar olmuştur.

Kaptanlardan sonra ikinci derecede bulunan sergerde zabitlere «armatol» denilirdi. Bunların maiyetlerinde dahi «protopalikar» namıyla çavuş makamında küçük zabitler bulunarak neferata dahi «palikar» denilirdi.

İşte bu hey'et-i askeriyye, memleketin muhafazasında yüzlerce sene gayret göstermiş olduğu hâlde ecnebi tahrikâtı asıl bunları başından çıkarıp Yunanistan'ı kan tufanına gark etmeğe sebep olmuştur.

Hele İstanbul'daki Fener Mahallesi'nin hâli düşünülecek olursa İstanbul'un Fatih'i, Rumları bir Şark imparatorluğundan mahrum bırakmış sayılmak şöyle dursun bilâkis asıl bade'l-feth Şark imparatorluğuna nail etmiş sayılır. Maârif-i kadîmelerine

halel gelmedikten maada maarifçe terakki dahi ederek tercümanlıktan bed' ile konsolosluğa, sefirliğe ve Eflâk ve Boğdan prensliğine kadar devlet-i aliyyenin umûr-ı hâriciyye ve diplomatikiyyesi kâmilen bunlar elinde bulunurdu. Zira İtalyan ve Lâtin ve Fransız lisanına bunlar maliktiler. Rizo'nun beyanına göre Babıâli tercümanı reis efendinin yani hariciye nazırının müsteşâr-ı hâssı olup tersane tercümanının avâid-i seneviyyesi üç yüz kese akçeye varmaktaymış ki Rizo bu miktarı sekiz yüz bin franga müsavi bulur. Paris, Viyana ve Londra ve Berlin'e gönderilmiş bulunan Osmanlı süferası meyanında Arjir ve Polo ve Marko ve Rali ve Mavroyani ve Teologos ve Ramadani ve Nagri ve Panayotaki gibi namlar bulunması, o zamanlar Rumların derece-i ehemmiyyet-i diplomatikiyyesini ispata medardırlar ki böyle bir hâl o zamanlarda değil bu zamanlarda bile Avrupa devletlerinin hiçbirisinde görülmemiştir. İngiltere, Fransa, Rusya, Hollanda vesair düvel-i mütemeddinenin bunca tebaa-i Müslimesi bulunduğu hâlde bu tebaa-i Müslimeden henüz hiçbirisinin namı sahâyif-i tevârîhte yer tutabilecek şöhret kazanamamıştır.

İşte bade'l-feth böyle diyanet ve kavmiyet ve lisanca taarruz görmedikten maada hukuk ve vezâif-i mülkiyye ve askeriyeye kadar nailiyetle bahtiyar olan Rumlar meyanında, bu hikâyemizce bizim en büyük dikkatimizi celp eden fırka yalnız Solyotlar olacaktır. «Soli» dediğimiz nahiye, Yanya'nın kırk beş kilometre kadar cenûb-ı garbiyyesinde, Yunan denizi sahiline altı ve nefs-i Parga'ya yedi saat mesafede cibâl-i menîden ibaret bir nahiyedir. Ama ne kadar menî? Yalçın kayaları duvarlara ve dar boğazları kapılara teşbih edebilirsek ezmine-i mutavassıtada Avrupa sinyörlerinin yaptırdıkları metin ve menî hisarlarda bir duvardan aşılarak veyahut bir kapıdan girilerek derûn-ı hisâra vusul yolunu buldum derken insanın karşısına diğer bir kapı ve başka bir duvar çıktığı gibi Soli dağlarında dahi sa'bü'l-mürûr bir geçit geçildikten sonra insanın karşısına diğer bir geçit daha çıkar ki evvelkinden ziyade sarp ve sa'bdır.

Metin kalelerin derin hendeklerine su doldurulduğu gibi bu nahiyeyi de haricen Zagora isminde bir nehir ihata ederek o kal'a-i tabîiyyenin dış hendeği makamına kaim olur.

Arnavutluk esfarı esnasında bazı Arnavut familyaları bu-

raya tahassun ederek bir aralık bunlar yine Arnavut rüesasından üzerlerine taarruz eden Soli namında birisini burada vuku bulan bir muharebede katleyledikleri cihetle namı nahiyeye alem olmuş kalmış.

Hikâyemizin mebdeinde tasvir eylediğimiz kanlı visalin vukuu esnasında bu nahiyenin Solyot denilen ahalisi 560 familyadan ibaretti ki o sarp nahiyenin ta ortasında yani en sarp mahallinde dört köy teşkil eylemişlerdi. Lâkin bu beş yüz altmış familyanın nüfusu nâhiye-i mezkûre etrafında altmış iki pare köye kadar cari olup her cemaatin intihap eylediği birer mebustan mürekkep ihtiyarân meclisi papazların dahi iştirakiyle umûrı mülkiyyelerini rüyet eder ve yine kendilerinden zuhur eyleyen kaptanlar, armatoller, protopalikarlar hükûmet-i askeriyyesi idaresinde bulunurlardı.

Bunların asıl lisanı Arnavut lisanı olup Nasraniyetleri hasebiyle Rum lisanı dahi beyinlerinde taammüm eylemiştir. Bu taammüm yalnız Nasraniyetten dahi iktiza etmeyip Arnavutluk'un Toskalık cihetinde lisân-ı Yunânînin Müslümanlara kadar taammümü meydandadır. Hatta Müslüman Arnavutlar Mevlid-i şerîf ve ilmihâl ve Muhammediye gibi kitâbı dîniyyelerini bile Rum harfiyle yazarlar ve Rumcaya tercüme dahi eylemişlerdir.

Bundan mukaddem denildiği veçhile Tepedelenli'nin tepesini delercesine galebe ve kahramanlık göstermiş bulunan işbu Solyotların cehaletleri berkemal olup papazları meyanında bile yazı yazanlar nadir ve okumak yalnız papazlara münhasırdı. Kendilerinin en büyük şöhretleri silahşörlükten ibarettir. Zira o zamanlar gerek Arnavukluk'un ve gerek Yunanistan'ın her tarafındaki ağalar, kaptanlar birbirine taarruzdan hali olmadıkları cihetle nahiyelerinin muhâfaza-i emniyyetleri için cengâverliğe ihtiyaçları derkârdır. Bu adamlar nahiyelerini o kadar hüsn-i muhâfaza etmişlerdir ki iki yüz seneden ekall olmayan bir zamandan beri ne Arnavut ne Osmanlı ne Müslaman ne Rum ayağı bastırmayıp fakat devlet-i aliyyeye itâat-ı kâmile ile haraçlarını vermişler ve her ne zaman bir hizmet-i askeriyyeye davet olunurlarsa icabetten ve sadakatla hüsn-i hizmetten geri durmamışlardır. Bundan maada kâffe-i ahvâlde alelıtlak müstakil olarak hükûmet-i ihtiyârânla idare olunur bir memleket ve mil-

let-i müstakille suretinde yaşamışlardır.

İşleri güçleri silâhlarına hizmetten ve cengâverlik taliminden ibaret bulunan böyle nîm vahşi ahalinin ziraat ve çobanlık işleri vesair hizmet-i şâkkaları ekseriya kadınlara tahmil olunur. Meselâ İşkodra'da hamallık hizmetini kadınlar görerek Arnavukluk'un ekser yerlerinde çobanlık aglebiyetle kadınlara terk olunur. Solyotlardaysa kadınlar bu misillü hidemât-ı şâkkadan maada hidemât-ı harbiyyeye dahi iştirak ederlerdi. Kadınlar da erkekleri gibi iri, boylu, adaleli, kuvvetli gayet çevik ve mütehammil şeyler olduklarından ve terbiyeleri dahi hep cengâverlik içinde meydan aldığından mezâhim-i harbiyyede erkeklerden ayrılmayıp silâh dahi istimal ederlerdi. Hikâyemizde ilerledikçe görüleceği veçhile bunların kahramanlık yolunda göstermiş oldukları fedakârlıklar sahâyif-i tevârîhte görülen sair meşâhir-i nisvâna kat kat faik olup okuyanların bile tüylerini ürpertecek derecelerdeydi.

Hele iffet ve ismet cihetinde Solyot kadınları kadim Yunanistan'ın Lesbus ve Korint nisvanı gibi fuhuşperestâne bir surette olmak şöyle dursun Isparta nisvanı gibi kahramanâne bir suretteydi. Zaten bunların eski Ispartalılar neslinden olduğu dahi mervidir ya! Onlar nazarında erkek denilen şey yalnız kocalarından ibaret bulunup sair erkekleri hâl ve şanlarına göre ya peder veyahut birader addederlerdi. Kendilerine bir koca intihabı hususunda pederlerinin nüfuzu âdeta tesirsiz olup kızlar gönüllerini verecekleri kahramanı intihapta tamamıyla serbest bulunurlardı. Âşık ve âşıka arasında sıdk ve vefa tabiî olduğu derecelerde zarurî bile addolunacağına iştibah etmemelidir. Zira bir Solyot kızı bîvefalığını gördüğü âşığından intikam hususunda bir İspanyol kızından daha muktedirdir. Şu kadar ki İspanyol kızında yalnız kıskançlık bulunup o saikayla ahz-ı intikama kalkıştığı hâlde Solyot kızı âşıkının başkasına gönül verip vermediğini düşünmeyerek mücerret kendi sadâkat-ı âşıkanesinin intikamı için elini silâha uzatır.

Tahrîkât-ı ecnebiyyenin Mora'yı al kanlara boyamağa sebep olması zaten mûcib-i teessüf olmağa kâfi iken bilhassa Solyotları daha ziyade belâya uğratması daha ziyade mûcib-i teessüf olmaz mı? Çünkü bu kahraman halkın nazar-ı ıttılâı kendi dağlarından harice çıkaramayarak onlar için dünya deni-

len şey dağlarından ibaret bulunmakla vatanlarında kemâl-i hürriyet ve saadetle yaşamaktaydılar. Kendilerine «Rusya» denilecek olsa ne demek olduğunu bile anlayamazlardı. Ortaya bir Yunan devlet-i cedîdesi çıkarmak çıkarmamak onlar için müsaviydi. Solyotların hâlâ bugünkü bakiyeleri bile evvelki hâlden farklı olmayıp hep âbâ ve ecdattan oğula intikal eden esatirden ibaret bir fikir ve ma'lûmât-ı bedeviyyâne ile yaşamaktadırlar. Binaenaleyh bu kadar mazlum bir halktan isale edilen hûn-ı nâhakkın her katresi bir mesuliyeti dâî olacaksa o mesuliyetin kâffesi de tahrîkât-ı ecnebiyye erbabına ait olmak tabiîdir.

Soli nahiyesi ve Solyotları bu kadar tanıdıktan sonra kanlı visalin iki kahramanından birisi bulunan Eftimi'yi bir dereceye kadar tanımış olduğumuz gibi bu visalin mahall-i vukuu olan mahut binâ-yı mahûfun dahi nerede olduğu kedi kendisine tahakkuk etmiş demektir. Maahaza biz dahi haber verelim ki bu bina Tepedelenli Ali Paşanın, Solyotlara karşı duçar olduğu acizden dolayı nâhiye-i mezkûreyi bir muhâsara-i dâime altında bulundurmak için geçitlere inşa ettirdiği «blockhous» tarzındaki on iki kıt'a binaların birisidir.

Hikâyemizin hâl ve şanı ve istidat ve tabiatı neden ibaret bulunan bir zamanda güzar eylediğini nazar-ı kariînde bihakkın tasvir için verdiğimiz îzâhât-ı târîhiyye biraz uzanmışsa bundan nâ-hoşnud bulunanların aflarını istida ederiz. Roman okumaktan maksat, yalnız ahvâl-i âşıkane mütalâasıyla telezzüzden ibaret olamaz. İstifade ciheti dahi makasıdın büyüklerinden addolunur. Hele bu hikâye gibi esası külliyet üzere tarihe müstenit olan ve bir zaman mazide güzar eyleyen hikâyât-ı mühimmede o zamanda yaşamışçasına bilmek hikâyenin zarûriyyât-ı gayr-ı münfekkesinden addolunur. Bununla beraber hikâyeye methâl ve mukaddime yollu muhtaç olduğumuz îzâhât-ı târîhiyye burada hitam bulduğundan, işte kanlı visalin diğer kahramanı bulunan Rüstem Beyden başlaşarak asıl hikâyemize girişiyoruz.

R ü s t e m

1792 sene-i mîlâdiyyesi evailinden yani şubat mâhında Yanya'da Tepedelenli Ali Paşa en benam serdarlarını bir meclis-i meşverete davetle Solyotların köklerini kesercesine mahvları

esbabını müzakere eylerdi. Bu mecliste en ziyade nazarıdikkati celp eden zatlar, Paşanın Veli ve Muhtar nam oğullarıyla bir de Rüstem Bey olup egerçi sekiz on kadar daha beyler ve ağalar hâzır-ı bi'l-meclis iseler de onlar rey vermekten ziyade «evet!» demekle mükellef olduklarından ol kadar câlib-i nazar-ı ehemmiyyet olamazlar.

Burada «Rüstem» dediğimiz zaman, blockhous içinde mecruh yatarken Eftimi namındaki Solyot kızıyla kanlı bir muvasala etmiş bulunan babayiğit derhâl tahattur olundu ya! Fakat hesap etmelidir ki bu meclis o tarihten dokuz sene mukaddemdir. Bu meclisteki Rüstem «babayiğit» ıtlakından ziyade «delikanlı» ıtlakına şayandır.

Fidan gibi boy, sarı ipekten teşkil edilmişçesine ince bıyıklar, firuzeden lâtif mavi gözler, lepiska perçemlerle insan güzeli addolunan bu delikanlının nasiyesinde, gözlerinde bir zekâvet-i fâika asarı dahi görülmektedir ki buna talâkat-ı lisânı da munzam olduğundan mecliste herkesi ağzına baktırıp hayran eylemektedir.

Rüstem an-asıl Tepedelen ahalisinden olmakla Ali Paşanın hemşehrisi olduğu gibi babası, Ali Paşanın validesiyle beraber Kardiki ahalisi elinde mağlûbiyeti esnasında Hamko'ya sadakat göstermiş bir zat olduğundan Ali Paşa Rüstem'i evlâdı gibi sever fakat Rüstem yalnız bundan dolayı Ali Paşanın sevmeye mecbur olduğu bir zat değildir. Babası tarafından ticaret için Preveze'ye gönderilerek orada zaten mütekellim olduğu Türkçe ve Arnavutça ve Rumcaya zamimeten Venedik tüccarından İtalyancayı da öğrenmiş ve tüccâr-ı merkumeyle mülâkat zamanlarını boş geçirmeyerek Avrupa ahvalini, efkârını, politikasını, terakkiyyât-ı maddiyye ve maneviyesini dahi gereği gibi öğrenerek Arnavutlar meyanında efkâr-ı cedîde sahibi bir merd-i yegâne hükmünü almıştır ki asıl kendisini beğendirecek evsafın en büyüğü budur.

Bu meclisin akdinden üç sene mukaddem Ali Paşa Solyotları dâire-i inkıyâdı dahiline almak için bir muharebe etmiş olduğu, burada evvel-be-evvel tahattur edilmelidir. Rusya'yla Avusturya devlet-i aliyyeye harp ilân ederek 1878 muharebesi meydana çıktığı zaman Rus müşevvikleri Solyotları tahrik eylediklerinden Ali Paşanın hücumu dahi bu tahrikin üzerine vuku

bulmakla Solyotlar, Ruslardan aldıkları fikir üzerine Arnavutlara karşı o zamana kadar henüz mütehassis olmadıkları bir adâvet-i mutaassıbâneyle davranmışlar ve Ali Paşayı bozmuşlardı da işte bu galibiyetle Petersburg'a giden mebuslarına velev ki papağan talimi gibi olsun edilen talim üzerine, Solyotlar Katerina'nın oğlu Prens Konstantin'i kendilerine imparator namzeti olmak üzere telâkki eylemişlerdi. O zamandan beri tahrîkât-ı ecnebiyye Solyotların efkârını daha ziyade ifsat eylemiş olduğundan Ali Paşa bu cengâver adamlar fikr-i adâvet-i mutaassıbâneye bilkülliye kuvvet vermezden evvel nahiyelerini ellerinden almak gayretinde bulunurdu.

Ali Paşa bu defaki mecliste şu gayreti tekrar dermeyan edince hey'et-i meclis tamamıyla Paşanın reyini tasdik eylediği hâlde yalnız Rüstem muhalif çıktı. Dedi ki:

–Solyotların ne kadar cengâver olduklarını tarife hacet yoktur. Onların bir karısı sair halkın bir erkeğine ve onların bir erkeği başkalarının iki kabadayısına faiktir. Binaenaleyh bunların memleketine girmek büyük külfete ihtiyaç gösterir. Farz edelim ki nahiyelerini zapt ettik. Cebren kendilerini taht-ı itâatımızda nasıl muhafaza edebileceğiz?

Veli Paşa –İşte onlara karşı zafer bulmak bu kadar güç olduğu için değil midir ki bir suhuletini bulmak üzere buraya toplandık?

Ali Paşa –Bu bapta bir hile ve hud'a düşünmeliyiz.

Rüstem –Bana kalırsa hileyi hud'ayı hiç düşünmemeliyiz. Bu adamlarla âdeta ittifak edip birleşmeliyiz.

Muhtar Paşa –Solyotlarla mı? Rusların fesadına kanmış olan bu Hristiyanlarla ittifak ha!

Ali Paşa –Moskoflar tarafından ifsat edilmiş olmasalardı Rum Hristiyanlarla dostluk akdedebildiğimiz gibi işbu Arnavut Hristiyanlarla dahi ittifak edebilirdik.

Rüstem –Moskofların tahrikâtı İslâm olsun Hristiyan olsun hiçbir Arnavutun Arnavutluğunu ihlâl edemez. Geçen seneler cizvit papazları Keğalak'taki Malisorları ifsada gittilerdi. Halbuki Katolik Malisorlar bu cizvitleri vurup sürdüler.

Ali Paşa –Delikanlı! Güzel söylüyorsun ama Solyotlar Rus

müşevviklerini böyle sürüp çıkarmadılar. Bilâkis Petersburg'a kadar gidip Katerina'nın oğlunu kendilerine imparator tanıyarak elini öptüler ve onu kendilerine göndermesini Katerina'dan rica ettiler. Eğer sen Solyotları vurmamak tarafındaysan içimizden çıkabilirsin.

Rüstem –Allah! Allah! Beni içinizden çıkarmağa ne hacet! Buraya toplanmaktan maksat eğer istişareyse herkes mütalâasını söyleyecek değil midir? Yok! Solyotları vurmak emr-i kat'îniz iktizasındansa hiçbir cenkten yüz çevirmemiş bulunan Rüstem, bu cenkte dahi herkesten ileri gider.

Ali Paşa ilk sözü söylediği zaman kıllı kaşlarını çatarak ve müthiş çehresini ekşiterek söylemiş olduğu gibi Rüstem dahi verdiği cevabı öyle bir çatık çehreyle vermişti. Ancak bu delikanlı istişare meclislerinde reyiyle herkese tefevvuk eylediği gibi cenk meydanında kılıcıyla dahi herkesin ilerisine geçer bir kahraman olduğundan Paşaya verdiği cevap, müthiş Ali'nin ziyadesiyle hoşuna giderek yüzü güldü. Rüstem dedi ki:

–Tecrübeyi göğe asmadılar ya! Bir tecrübe edelim. Solyotları ittifaka davet eyleyelim. Eğer kabul etmeyecek olurlarsa ona göre tedip ve terbiyelerini düşünelim.

Ali Paşa –Farz et ki kabul ettiler. Bir tahrike daha kapılarak yine ittifakı bozacak değiller mi?

Rüstem –Hayır efendim! Onlar bizden emin olurlarsa ittifakı bozmazlar. Mülâhaza buyurunuz ki memleketimiz Türk, Arnavut ve Rum olarak üç nev ahaliyi havidir. Kurmakta bulunduğunuz hükûmetse müteceddit ve müterakki bir hükûmet olacaktır. Her kavmin hakkını, selâmetini temin ederek nazar-ı emniyyet-i kâmileleri tahakkuk eylerse tahrîkât-ı hâriciyyenin hiçbirisine kulak vermezler. Solyotlar gibi Hristiyan Arnavutları ve Rumlar gibi alelâde Hristiyanları temin ederek kendimize celp edersek Keğalak'a doğru Yunanistan'ı dâire-i idâremize ithal eyleyebiliriz. O hâlde Avrupa'nın dahi büyük tahsinine mazhar oluruz ki bir gün olup da Avrupa'dan el tutabilirsek hükûmetimizin takviye-yi esâsına en ziyade bu elin yardımı olur. Venediklilerle İtalyanlarla çok konuştum. Hepsinin efkârını bu noktada müttehit buldum.

Rüstem Bey şu son mütalâasını hususî olarak dahi birkaç

defa Ali Paşaya arzetmiş ve Paşanın aklı bu işe gereği gibi sarmış olduğundan bir zamana kdar Rumları hükûmet işine hiç yaklaştırmadığı hâlde bir zamandan beri onları da celbe işte bundan dolayı lüzum görmekte bulunmuştu. Ancak politikanın bu cihetini herkesten gizlemek istediği cihetle Rüstem Beyi daha ziyade îzâh-ı merâmdan menetmek ve bilâhare yine bildiğinden dönmemek üzere dedi ki:

–Pekâlâ Rüstem! Senin reyini kabul ettik! Eğer Solyotlarla aramızda bir ittifak vücuda getirebilirsek sana büyük bir aferin var!

Rüstem –O aferini kazandım gitti. İttifakın ne türlüsünden emin olabilirsiniz bakayım?

Ali Paşa –Erkeri kasabası üzerine yürümek mukarrer değil mi? Bu seferde Soli nahiyesinden dahi asker celp edebilirsek ve onlar da bizimle beraber sadıkane bir surette bu seferi icra ederlerse ittifaklarından emniyyet-i kâmileyle emin olurum.

Rüstem –Baş üstüne efendim! İnşallah bu işte muvaffakiyetle vadettiğiniz aferine isbât-ı liyâkat eylerim.

Soli nahiyesinde Samuel namında bir papaz vardı ki Solyotlardan bazıları bu adamı sihirbaz ve bazıları evliya zannederek her hâlde cümlesi hem kendisinden korkup hem de hatırını sayarlardı. Hakîkat-i hâle gelince Samuel ulûm-i dîniyye ve dünyeviyede küllî taammuk etmiş bir adam olup vatanperverliği dahi derece-i gayeye vardırmış olduğundan Nasraniyette cengâverlik hiç bulunmadığı hâlde İncil'in Apukalipsi kısmını cengâverâne bir fikirle şerh ve tafsil ederek Solyotları bir kat daha kahramanlığa teşvik eylerdi.

Bu adam bir aralık Rus teşvikatına tamamıyla kapılmış ve hatta Solyotlardan birkaç mebusun Petersburg'a azimeti yine kendi teşvikiyle vukua gelmişken, İstanbul'dan akıl ve fetanetini hamiyyet-i sahîha-i kavmiyyeyle tezyin eylemiş olan birtakım Rumlar tarafından aldığı mektuplarda, Rusya'nın efkârı yalnız kendi âmâl-i istîlâkârîsini tercihten ibaret olmakla nâil-i maksad oldukta Rumları hiç de tanımayacağı yazıldığından ve muaharen vukuat dahi filhakika bunu gösterdiğinden, Papaz Samuel bilkülliye tebdîl-i efkâr ederek Rus müşevviklerine yüz göstermemek cihetini iltizam eylemekteydi.

Bizim Rüstem, papazın bu hâlini bildiği cihetle en ziyade kudret-i kalemiyyesi olduğu Rum lisanıyla Samuel'e bir mektup yazdı. Bu mektupta müşevvikîn-i ecnebiyyenin İslâm ve Hristiyanı ve Rum ve Arnavutu yekdiğeriyle mukateleye teşviki bilâhare iki tarafın da harabîsinden başka bir netice göstermeyeceğini gayet hamiyyetmendâne bir lisanla bast ve temhit eyledikten sonra Ali Paşayla meclis-i müşâverede verilen kararı dahi papaza tebliğ ederek Erkeri üzerine mukarrer olan seferde, Solyotlar muavenet edecek olurlarsa arzu edilen ittifakın husule gelmiş olacağını güzelce tefhim eyledi.

Vakıa Papaz Samuel, gayet mutaassıp bir Hristiyan ideyse de taassub-ı dîniyyeyi gayret-i kavmiyyeye katmış bulunmak hasebiyle Ruslar aleyhindeki nefretinin sevkiyle Rüstem'in teklif ettiği ittifakı şâyân-ı kabûl gördü. Her kabilenin müntehaplarından mürekkep olan ihtiyarân meclisine bu mektubu gösterip eğerçi o mecliste Ali Paşa ile ittifaktansa Rus teşvikatını kabul etmek reyinde bulunanlar çok olduysa da Papaz Samuel'in reyi cümleye galebe ederek en cengâver Solyotlardan yetmiş kişiyi Lambro Çavillas kumandasıyla Yanya'ya göndermeğe karar verildi.

Nasıl? Bizim Rüstem'in zekâvet ve dirayeti şâyân-ı dikkat değil midir? Fakat yalnız bu muvaffakiyet Rüstem'in iktidarını muvazeneye medar olamaz. Onun nasıl bir Rüstem olduğu ahvâl-i âtiyesiyle görülecektir.

Lambro Çavillas yetmiş Solyotla Yanya'ya geldiği zaman Ali Paşa Solyotların bu derecelerde azlığına istiğrap göstermişti. Çavillas gayet mağrur bir kahraman olup söz söylemeğe kâfi talâkat-ı tabîiyyesi dahi bulunduğundan Ali Paşanın def-i istiğrâbı için dedi ki:

–Yetmiş Solyotu az mı görüyorsunuz? Her nereye gitseniz, hangi düşman karşısında bulunsanız sizi muzaffer ve galip çıkarmağa yetmiş Solyot kifayet eder.

Ali Paşa bu sözü ziyadesiyle beğenmiş göründü. Hatta sair efrâd-ı askeriyyesine verdiği maaşın iki mislini Solyotlara tayin ederek Çavillas'a dedi ki:

–Bir Solyot iki Arnavut'a müsavi olduğu için maaşlarını iki kat tayin eyledim.

Bu sözü söylediği zaman Rüstem Bey dahi Paşanın yanındaydı. Paşa, Rüstem'in yüzüne bakarak meclisteki sözünü delikanlının hatırına getirdikten sonra yine Çavillas'a hitaben şunu söyledi ki:

–Rüstem Bey öyle diyor! Değil mi Rüstem?

Rüstem –Evet efendim! Mecliste öyle dediğim gibi her nerede bulunsam öyle derim.

Çavillas –Ali Paşa gibi bir aslanın mandası altında bulundukça bir Solyot düşmanın on neferine bedel olur.

Ali Paşa gülümsedi ise de onun tavrından asıl maksadını istidlâl etmek pek güç idi.

Üç dört gün sonra Erkeri'ye müteveccihen yola çıktılar. Bu üç dört gün zarfında Rüstem, Lambro Çavillas ile kafadarlığı pek ileriye götürmüş idi. Fikr-i ittifâka o kadar kuvvet vermiş idi ki sonradan bazı ahvâl-i müessife işi bozmamış olsaydı Solyotlarla Toskaların hakikaten yekvücut olacakları ümit olunabilirdi.

Ancak bir gün akşama kadar yol yürüdükten sonra konak verilerek herkes silâhını pusatını çıkardıkta, Ali Paşa tarafından tayin olunan adamlar vehleten Çavillas ve rüfekası olan yetmiş nefer Solyot üzerine çullanıp cümlesinin ellerini bağladılar. Bîçare Çavillas «Rüstem Bey! Rüstem Bey!» diye istigasekârâne feryatlar etmesiyle Rüstem hâlinden haberdar oldukta «Ne yapıyorsunuz? Bu nasıl iş? Böyle rezalet mi olur?» diye her önüne geleni tekdir ve tazire müsaraat eyledi ise de bağlayanlar «Paşa efendimizin emriyle hareket ediyoruz!» dediklerinden Rüstem dahi Ali Paşanın yanına koştu. Zaten Solyotları da oraya getirmişlerdi. Ahit ve aman hilâfına olarak edilen bu hereket-i gayr-ı makuleyi Rüstem Bey bir lisân-ı şiddetle muahezeden dahi çekinmedi. Başka zamanda olsa öyle bir muahezeden dolayı pürgazap olacağı derkâr bulunan Ali Paşa, gerek Rüstem'e ve gerek Çavillas'a halimâne tavır göstererek dedi ki:

–Benim maksadım Erkeri kasabası değil Soli nahiyesidir. Eğer Çavillas Soli'nin fethini teshil edecek olursa Solyotlardan bir ferde dokunmam. Yalnız o nahiyeden çıkarıp başka yerlerde iskân ederim. Soli nahiyesine de Arnavut ahalisi gönderirim. Yok! Çavillas bana bu hizmeti etmez ise gerek kendisini ve gerek yetmiş nefer arkadaşını hatır ve hayale gelmemiş işkenceler ile idam eylerim.

Bu aralık ordunun alt başında silâhlar patlamağa başladı. Silâh sesi beş dakika kadar bir müddet zarafında gittikçe arttı ise de bade münkatı oldu. Paşa bunun sebebini tahkike adam gönderip gelen adamlardan birisi «Efendim bağlı Solyotlardan birisi nasılsa çözülüp kaçmış! Arkasından yağmur gibi kurşun yağdırmışlar ise de vuramamışlar!» cevabını getirince işte o zaman Ali Paşa pürgazap olarak baki altmış dokuz nefer bağlı Solyotu Yanya'ya gönderdi. Ve Çavillas'ı Rüstem Beyin muhafazasına verip orduyu hemen Soli nahiyesi üzerine tahrik eyledi. Lâkin mütehevvirâne bir tavır ile Rüstem Beye dedi ki:

–Rüstem! Çocukluk lâzım değil! Çavillas'ı kaçırırsan Allah hakkı için seni parça parça ederim.

Ali Paşanın tehdidini ikaa ne derecelerde muktedir bir müstebit olduğunu tafsile hacet var mıdır? Fakat Rüstem, Ali Paşanın tehdidinden korkacak kahramanlardan değildi. Binaenaleyh Paşaya cevaben dedi ki:

–Yaptığınız işi beğendim dersem yalan söylerim. Fakat rey ve mütalâa başkadır verilen emre itaat yine başka! Emin olunuz ki Çavillas'ı kaçırtmam. Ama yine emin olunuz ki bu hareketinizi asla tahsin etmem.

Ali Paşa ordusu Soli nahiyesine vardıkta bütün Solyotları ayakta ve bütün geçitleri müdafaa hâlinde buldu. Meğer kaçan Solyot dolu tanesi gibi yağan kurşunlar içinde yüzerek dereyi geçip arkadaşlarının Ali Paşa tarafından duçar edildikleri muameleyi ve elbette kariben hücumu muhakkak bulunduğunu Solyot kabailine ihbar eylemiş imiş.

Ali Paşa bu hâli görünce gazabı müşedded olarak Çavillas'ı huzuruna celp eyledi ne yaparsa yaparak Solyotlara teslîm-i silâh ettirmeyecek olursa âleme ibret olacak işkenceler ile katli muhakkak bulunduğunu bittemin, eğer silâh kuvvetiyle Soli nahiyesine girecek olursa müteneffis bir bir nefis bırakmamak derecesinde katliam edeceğini anlattı. Bunun üzerine Çavillas dedi ki:

–Efendim! Ben elimden geleni diriğ etmem. Mademki nahiyemizi tahliye etmek istiyorsunuz ve mademki bize zararınız dokunmayarak başka yere iskânımızı emreyliyorsunuz bu emriniz can ve baş üstüne ise de burada mukayyed ve esir olduğum hâlde

ne yapabilirim? İzin veriniz memleketime gideyim de...

Ali Paşa –Oğlunu burada rehin olmak üzere celp et var sen git!

Çavillas bu şarta razı oldu. Zaten o zamanın ittifakları, muahedeleri, mukaveleleri için bir imzâ-yı mücessem olmak üzere rehinler alınmak mutat olduğundan Çavillas haber gönderip oğlu Fotos'u getirtti ve onu kendi yerine rehin bırakıp kendisi memleketine gitti.

Lambro Çavillas

Lambro Çavillas'ın oğlu Fotos Ali Paşaya rehin edildiği zaman on sekiz yaşında yakışıklı kaviyyü'l-bünye bir çevik delikanlıydı ki Paşanın muhitindeki beylerin kâffesi bu çocuğun nasiyesinde gördükleri âsâr-ı zekâ ve şecaate hayran kalmışlardı. Bilhassa Rüstem Bey Fotos'u beğenerek yanına sokulup her ne kadar olsa rehin makamında Ali Paşa gibi bir hûn-rîzin elinde bulunmak bilhassa ölümü bile müncer olacağından kalbi heleçanlı olan delikanlıya teselli vermeğe başladı.

Söz sözü açmak tabiî bulunduğu cihetle Rüstem Bey Solyotlarla Arnavutların ittifakına filâna dair bahsi uzattıkça ve bahusus Ali Paşanın Soli nahiyesini bu veçhile tazyik etmesi Solyotlar aleyhinde bir güne fikr-i husûmetten neşet etmeyip belki cümlesini ittifaka mecbur eylemek niyetine mebni olduğunu tefhime çalıştıkça Fotos'un tavrında o kadar alâyim-i bâhire peyda oluyordu ki bunlar delikanlının Rüstem'e asla inanmadığına vazıhan delâlet eyliyorlardı.

Ali Paşa, Rüstem'le Fotos'un musahabeye revaç verdiklerini görünce Rüstem'i yanına çağırtarak dedi ki:

–Nasıl! Çavillas'ı bizimle ittifaka mecbur edişimi beğendin ya?

Rüstem'den bir cevap sadır olmayınca sözde yine Ali Paşa devam eyledi. Dedi ki:

–Oğlum! Sen ne kadar akıllı, zekâvetli olsan her hâlde çocuk sayılırsın. Bu Solyotlar kendiliklerinden bizimle ittifak etmezler. Onları ittifaka mecbur edecek tedbir bulunmalıdır. İşte altmış dokuz Solyot elimizde olduğu gibi Fotos dahi bizde rehin

olduğundan Çavillas için Soli geçitlerini bize açmaktan başka çare kalmayacağı gibi Solyotların da bu bapta Çavillas'a muhalefet edebileceklerine ihtimal tasavvur olunamaz.

Rüstem Beyde yine cevap yok! Ekseriya lâkırdısı bol olduğu hâlde Rüstem Beyin bu sükûtları Ali Paşanın canını sıkarak:

–Canım sana ne oldu? Söylediğim şeylere itirazın varsa çekinme söyle! Bilirsin ki ne kadar serbest söylesen ben yine sana darılmam.

Deyince, Rüstem Bey Paşanın ta yanına sokularak dedi ki:

–Siz, Çavillas'ın verdiği sözü tutacağına gerçekten inanıyor musunuz?

–Vay sen inanmıyor musun?

–Oğluyla görüştükten konuştuktan sonra hiç inanmıyorum.

–İsterse sözünü tutmasın! Fotos'la beraber yetmiş Solyot'u şu ağaçlara asıp kan kusturarak gebertmek elimdedir. Fotos ne diyor?

–Fotos hiçbir şey demiyor ama hiçbir şey dememesi herşeyi söylemek demek oluyor.

–Ne gibi sanki?

–Burada âdeta ölüme muntazır olmak lâzım geleceğini hüküm ile Soli nahiyesi hakkındaki tasavvuratımıza hayâl-i muhâl nazarıyla bakarak edna bir mütalâa bile beyan etmek istemiyor.

–Sen de çocuksun, Fotos da! Neyse! İş meydana çıktığı vakit görürsün. Şimdiki hâlde Fotos senin misafirindir. Fakat sakın muhafazasında ihtimamsızlık gösterme! Söylediğin sözlere darılmamak âdetim olduğu hâlde bak bu ihtimamsızlığı asla affedemeyerek Allah hakkı için Fotos'a bedel seni tepe aşağı asarım.

O geceyi Arnavutlar, Soli geçitleri ağzında geçirdiler. Ertesi günü dahi Çavillas'tan bir mektup geldi ki aynen tercümesi şudur:

«Ali Paşa! Senin gibi bir hud'akârı aldattığım için memnunum! Buraya gelişim mahza vatanımı senin gibi bir hayduttan müdafaa içindir. Biliyorum ki oğlum ölecektir. Fakat ben dahi ölmezden evvel elbette oğlumun intikamını alabileceğimi ümit

eyliyorum. Senin gibi bazı kimseler ihtimal ki halâsım için oğlumu feda etmiş bir fena baba olduğumu hükmederler. Fakat ben diyorum ki eğer sen bizim dağlarımıza malik olsaydın oğlumu da familyamı da bütün vatandaşlarımı da öldürecektin ve ben dahi bunların intikamlarını alamayacaktım. Eğer galebe bizde kalırsa başka çocuklarım da olabilir çünkü zevcem gençtir. Oğluma gelince kendisi her ne kadar gençse de vatanı için öleceğinden dolayı elbette memnun olur. Ve illâ hayata ve benim oğlum olmaklığa lâyık addolunamaz. Ölüme kemâl-i cesâretle tahammül edecektir. Ve illâ Rumistan'ın gerçek oğlu addolunamaz. Haydi ilerle bakalım ey gaddar! İntikam için sabırsızlık ateşleri içinde yanıyorum.

Ben ki senin yeminli düşmanın

Çavillas

Ali Paşa bu mektubu okuduğu zaman rengi bembeyaz oldu. Fakat mektubun mazmunundan hiçbir kimseye sır vermedi. Birçok vakit düşündü. Bir aşağı beş yukarı gezinerek çehresinin çatıklığı görenlere dehşet veriyordu.

Rüstem, Ali Paşanın bu hâlini görünce Çavillas'tan nasıl bir haber geldiğini pekâlâ tahmin eyledi. Lâkin Paşanın yanına sokulup da istizaha o dahi cüret bulamıyordu.

O gün akşama kadar Paşanın yanına sokulmak ve hâlini sormak cesareti kimsede görülemedi. Akşam üstü Paşa tarafından verilen emir üzerine mehterler, soytarılar nakkareleri çalmağa başladılar. Hareket işareti demek olan bu sedalar üzerine ordu yerinden kımıldandıysa da Paşanın hâl-ı gazabı ağızdan kulağa cümleye malûm olmuş bulunduğundan hiçbir kimse ne olduğunu, nereye gidildiğini kimseden soramıyordu.

Gurûb-ı şemsten yarım saat evvel hareket olundu. Yanya yolunu tuttular. Ali Paşa Fotos'un elleri arkasına bağlanmağı emreylediğinden bîçare delikanlı idam olunacağı zannına düşerek bembeyaz kesilmişti. Rüstem Bey ağzını çocuğun kulağına takrip ederek:

–Fotos! Hiç korkma! Korktuğun şey yanlıştır. Yolda firar etmeyesin diye seni bağlıyorlar. Dinim namusum hakkı için Paşa seni öldürtemez. Ne zaman senin gözlerin önünde benim naaşım yere serilirse o zaman sen de ölümden kork.

Demiş olduğundan ve bu sözler hakikaten kahramanca bir tavırla söylendiklerinden Fotos'a biraz ümit geldiği hâl ve tavrından anlaşıldı.

O gece saat üçe kadar yürüdükten sonra nakkareler ve zurnalar tevakkuf işaretini verdiler. Ordu sabaha kadar olduğu yerde kaldı. Şafak vakti tekrar yola düzülerek Paşa, Rüstem ve Fotos'u önüne katıp süratle yürüdüğü cihetle öğle üzeri ve asker ikindiden sona Yanya'ya vasıl oldular.

Altmış dokuz nefer Solyotlarla yetmişincileri olan Fotos mahpus olup muhafazalarına memur efradın kumandanı dahi Rüstem Beydi. Hem zeki, hem cesur olan Rüstem âdeta her gün Fotos'un mahpus olduğu odaya giderek konuşmaktaydı. Talâkati ve kuvve-i iknâiyyesi ekseriya Ali Paşa gibi müvesvis, şüpheli, inatçı bir adamı bile ikna eden Rüstem, genç Fotos'la ettiği mübahesatta Arnavutlarla Solyotların ittifakı iki taraf için dahi nasıl mûcib-i selâmet olacağını o derecelerde anlatmıştı ki Fotos dahi bu ittifakın lüzumuna kanâat-i kâmileyle kanmıştı. Lâkin Rüstem Beye:

–İttifakı arzu eylediğiniz hâlde altmış dokuz arkadaşımla ben böyle mahpus ve esir mi kalmalıyım?

Dediği zaman Rüstem Bey derunî bir ah ederek:

–Ya benim aklım Ali Paşada yahut onun nüfuz ve kuvveti bende olmalıydı ki bütün Rumları Arnavutları bir nokta-i ittifâkta cemederek dünya ıslah edilebilsin!

Cevabını vermişti. Bunun üzerine Fotos demişti ki:

–Rüstem Bey! Kardeş görmedim ki kardeş muhabbeti ne olduğunu bileyim de seni de kardeş gibi sevdiğimi muvazeneye muktedir olyım? Fakat emin ol ki seni babamdan maada hiçbir kimse hakkında hissetmemiş olduğum bir muhabbetle seviyorum. Hem kendini hem efkârını beğenip seviyorum.

–Benden de al o kadar!

–Ama zannetme ki burada hayatım tehlikede bulunduğu için bu sözü söylüyorum! Benim senden halâs hususunda hiçbir ümidim olamaz. Sen beni buradan kaçıramazsın!

–Kaçıramaz değil, kaçırmam! Vazifemde asla kusur etmem. Fakat idamını men için Paşaya dilimin kuvveti yettiği kadar söz

söyleyeceğim gibi seni öldürmeğe gelecek cellâtlarla kanımın son damlası akıncaya kadar uğraşacağımı temin eylerim. Sözüme inanmıyor musun yoksa?

–Tamamıyla inanıyorum! Senin gibi bir kahramanın sözüne inanılmaz mı? Fakat benim için fedâ-yı cân edişin faydasız olacaktır. Zira sen fedâ-yı cân eylediğin hâlde ben yine kurtulmamış olacağım. Ben öldükten sonraysa senin fedakârlığın beyhude bir israftan ibaret kalacak.

–Hayır Fotos! Hayır! Paşa seni öldürmez. Seni öldürmekten bir fayda tasavvur etseydi babandan mektup geldiği zaman derhâl öbdürürdü. Fakat baban giderken sana işin bu surete müncer oacağını söyledi mi?

–Hayır, o söylemedi ama ben anladım!

–İhtimal ki ölümden korkarsın da rehin kalmağa rıza göstermezsin diye söylememiş olacak.

–Öyleyse bana hakaret etmiş olur. Fedakârlık benim için adî ölümlerden bin kat müreccah olduğunu babam bilmelidir.

Yanya'ya avdetin üzerinden epeyce zaman mürur eyledi. Adî vakitlerde Ali Paşanın silâh altında bulunan askeri üçten nihayet altı bine kadar olurken her taraftan akın akın asker akıp gelmeğe başladı. Fakat hâlâ Paşa, Rüstem Beyle ne hasbıhâl ve ne de istişare yollu söz etmiyor.

Bir akşam defterdar efendi, Paşanın eline bir pusula verdikte Rüstem dahi Paşanın yanında bulunmakla pusulayı okuduktan sonra Rüstem'e dedi ki:

–On yedi bin iki yüz yetmiş beş! Nasıl Rüstem Bey! Senin kahraman Çavillas için bu kadar asker kâfi midir? Hoş! Sen cenk reyinde olmayıp ittifak reyinde bulunduğundan mesâil-i harbiyyeyi sana sormak lâzım gelmezse de... Ama işte tahakkuk eyledi ki Solyotlarla ittifak çocuk hülyasından ibaret bir şeydir.

Rüstem ezilip büzülerek ve mümkün olduğu kadar sedasını tatlılaştırarak dedi ki:

–Aklımıza gelen şeyi arzetmek terbiyesini bize yine efendimiz verdiniz. Bununla beraber verilen emr-i kat'îyi harf-be-harf icra terbiyesini de yine efendimizden aldık. Ferman buyurursanız, harp ederiz. Müsaade buyurursanız mütalâamızı söyleriz.

–Söyleyecek mütalâan var mı?

–Var ama korkuyorum!

–Söyle korkma! Makul bir şeyse kabul dahi ederim.

–Çavillas'ın efendimize yazdığı mektup mazmununa vâkıf olsaydım...

Ali kaşlarını çatarak Rüstem'in sözlerini kesti. Dedi ki:

–Ben sana sual sormaya değil mütalâa beyan etmeğe müsaade verdim! Beyan edecek mütalâan yoksa...

–Vardır efendim! Tedarükâttan anlıyorum ki Solyotlar üzerine gideceğiz. Bunların miktarı üç nihayet dört bini tecavüz edemez. Yetmiş tane daha ilâve etsek yalnız bu yetmişten dolayı mı korkumuz artar?

–Ne demek istiyorsun sanki? Fotos'la mahpus Solyotları Çavillas'a gönderelim mi diyorsun?

–Benim demekliğimle iş görülmez ya! Öyle bir hayalde bulunuyorum!

–Bunları gönderirsek sanki bizimle ittifak mı edecekler? Ben Çavillas'a dedim ki bana lâzım olan şey onların ittifakı değil nahiyelerinin zaptıdır.

–Bendeniz ittifak ümidini hâlâ mahvedemediğim gibi arzu ettiğim ittifakın husulünden sonra Soli nahiyesini istediğimiz gibi ele getirmek ümidini dahi baîd göremiyorum.

–Çocuk lâkırdısı!

–Elbette efendimizin lâkırdıları gibi kâmil lâkırdısı olamaz ya! Fakat müsadenizle mütalâamı izah edeyim?

–Buyurunuz!

–Biz Solyotları ittifaka davet ettik. Bir reisle yetmiş kişileri geldiler. Demek ki iki taraf birbirinin muradına, sözlerine itimat edeceklerini gösterdiler. Sonra biz Çavillas ve rüfekasını bağlamakla sözümüzden dönmüş olduk. Çavillas'ı ölümle sıkıştırdığımızdan meyusâne verdiği vaadi ifa edeceğine kefaleten oğlunu bize gönderdi. Bu mertliği dahi bize tefevvuk sayılır. Hâlbuki bu zamana kadar vaadini ifa etmediği gibi efendimizin tedârükiyyât-ı seferiyyesine nazaran etmeyeceği dahi anlaşıldı. Bu da vatanı için bir oğul kurban etmek demektir. Eğer biz mah-

pusları iade edersek Çavillas'a karşı iki üç züllemizi mahveyledikten maada onların canlarına kasdımız olmadığını ve maksadımızın hakikaten maksad-ı ittifâktan ibaret bulunduğunu ve fakat o ittifak böyle yetmiş kişiyle bize muavenet suretinden ibaret olamayacağını göstermiş oluruz.

–Oluruz da ne olur?

–Ondan sonra bendenizi me'mûriyyet-i mahsûsayla Soli'ye gönderirsiniz! Pek az bir zaman içinde Moskof müşevviklerini vesair ecnebi muharriklerini oradan defettiremezsem muvaffakiyetsizliğimi hükümle istediğinizi yaparsınız. Evvelâ muharrikleri, müşevvikleri tart ettirip bade Solyot rüesasını birer birer size celp edersem aferin dersiniz ya! Hem öyle bir surette celp ediş ki zaten kalabalık bir halk küçük bir nahiyeye sıkışmış kalmış olduklarından tevsî-i dâire-i maîşetleri için oradan çıkıp emredeceğiniz yerde iskâna dahi rıza gösterirler.

–Ne hülya!

Müstebidin sözleri daima kısa ve kat'î olur. Ali Paşa şu son kısa ve kat'î sözle Rüstem Beyi reddedince, zeki delikanlının tepesinden tırnağına kadar bir kaynar su döküldüyse de bunun ıstırabını asla göstermedi. Bilâkis dedi ki:

–İşte söyleyeceklerim bunlardan ibaretti. Mademki kabul buyurmadınız şimdi emrederseniz biz dahi emriniz yolunda canımızı feda edinceye kadar çalışırız.

Rüstem'in bu sözü dahi pek ciddî olduğunu Ali Paşa bilirdi. Lâkin onu bu muharabeye götürmek istemedi. Sebebiyse Fotos'la Solyotları Rüstem'den başkasına emniyet edemeyeceği kaziyesiydi. Bunu Rüstem'e dahi anlattı. Rüstem bir kelime dahi tütalâa ve mülâhaza beyan etmeksizin Paşanın emrini tamamıyla kabul ederek taht-ı muhâfazasına tevdi kılınan mahpuslardan bir ferdinin ve bilhassa Fotos'un firarına imkân ve ihtimal bırakmayacağını Paşaya te'mînât-ı kat'iyyeyle temin eyledi.

O akşam böyle geçti. Ertesi gün Ali Paşa tekmil ordusunu Yanya haricinde cem'le yoklama ettikten sonra orduyu üç kola bittaksim ikisine oğulları Veli ve Muhtar Paşaları kumandan nasbederek birisini de bizzat kendi kumandası altına aldı.

Daha ertesi gün fırkalar birer birer yola çıktılar. Ali Paşanın kendi fırkası en sonra hareket eylediğinden Yanya

ulema ve vücuh ve ayanı bir saat kadar Paşayı bitteşyi muvaffak ve muzafferiyeti için dualar eylediler.

Ali Paşanın hareketinden sonra Rüstem artık her gün Fotos'un mahpesine giderek diğer Solyotların muhafazasına dahi oradan nezaret eder oldu. Hatta Ali Paşanın askerle azimetini de Fotos'a haber verip eğer babası Çavillas Solyotları ittifaka kandırmış olup da muharebeye hacet kalmayacak olursa pek ziyade memnun olacağını Rüstem dermeyan ettiği hâlde Fotos ne babasının ve ne de Solyotların encamı vatanlarından çıkmak demek olacak bir ittifakı kabul edemiyeceklerini kat'iyen hüküm-le muharebenin neticesinde Ali Paşa galip çıksa anasının babasının vesair hısım ve akrabasının ve bilâkis Ali Paşa mağlûp olsa kendisiyle altmış dokuz mahpus hemşehrilerinin katlolu-nacağını dermeyan ediyordu.

Rüstem bu katil havfını delikanlının hatırından çıkarmak için birçok teminata daha girişmekten maada Paşa Yanya'dayken Fotos'la hemşehrilerinin Çavillas'a iadeleri hakkında sebkeden sözü dahi delikanlıya açtı. Fotos dedi ki:

–Ali Paşa böyle bir cömertlik göstermiş olsaydı elbette ziyan etmezdi. Yalnız pederim nezdinde benim nüfuzumdan dolayı de-ğil şu altmış dokuz hemşehrilerimin her biri bir kabileye mensup olduklarından onların da kabile ihtiyarları üzerindeki nüfuzun-dan dolayı Ali Paşayla Solyotlar arasında husûl-i takarrübe bü-yük bir medarı olurdu.

Aradan birkaç gün daha mürur eyledi. Ordudan gelen haberlere nazaran bizzat Ali Paşa Solyot nahiyesinin ilk geçidi mukabilindeki ovada bulunarak Veli Paşayla Muhtar Paşayı ileriye sevketmiş olduğu anlaşılyordu. Herkes günden güne belki saatten saate haber-i muzafferiyyete muntazırken bir de bir gece sabaha karşı Yanya içinde acîb bir velvele koptu. Ali Paşa o gece vehleten Yanya'ya gelmişti. Hem öyle bir geliş ki attan iner inmez bindiği at çatlamış. Yanında üç dört adamdan maada kisme kal-mayıp bazılarının atları çatladığı ve bazılarının yürümez olduğu cihetle herkes geride kalmış.

Fakat bu tafsilât sonradan alınıyor. Rüstem'e ilk gelen haber «Paşa sizi istiyor!»dan ibarettir.

Bu haberin hayra delâlet edemeyeceğini derhâl anlayan

Rüstem koşup Paşanın yanına vardıkta esdika-i bendegândan sair birkaç beyin dahi orada bulunduklarını gördü. Paşa vereceği emri evvelâ onlara dahi vermiş olduğunu gösterecek surette dedi ki:

–Rüstem! Şimdi beylere de dedim ya! Bu anda gidip pasbanlar, sekbanlarla bütün çarşı ve mahalleye ilân edeceksiniz ki yarın hiçbir dükkân açılmayacak. Hiçbir pencereden kimse bakmayacak. Akşama kadar herkes hanesi dükkânı içinde mahpus kalacak. Her kim başını dışarı çıkarırsa başı kesilecek sizden dahi hanginiz bu emri icrada ihmal edecek olursa sualsiz cevapsız hemen idam olunacak.

Aman ya Rap! Paşanın tavrı ne kadar müthişti.

Beyler çarşıya, mahallâta dağıldılar. Pasbanları, sekbanları toplayıp her hane ve her dükkânın kapısını çalmak ve henüz uykuda bulunan ahalisini uyandırmak suretiyle emri tebliğ ve tamim eylediler.

O gün Yanya'nın hâli görülecek bir hâldi veyahut hiç de görülmesi arzu edilmeyecek bir hâldi. Ahaliden, esnaftan bir kimse dışarıda yok. Onlara bedel bozgun asker onar yirmişer peyderpey geliyorlar. Bazılarının elleri yüzleri veyahut rubaları kan içinde. Hele sarı bıyıklarının cümlesi kara bıyıklı olmak suretiyle hepsinin ağızları simsiyah ki bu hâl fişek kopartmaktan neşet eylediği cihetle kuyruktan dolan tüfeklerin icadından mukaddem her muharebede görülürdü. Barut karartısı askerin ellerinde yüzlerinde de görülürdü. Yorgun ve terli askerin üzerine cenk meydanından kalkan tozlar dahi yayılmış olduğundan asker insan kıyafetinden çıkmıştı. Bunlar meyanında bazılarının yüzlerindeki yaradan hâlâ kan akmakta ve bazılarının bir kirli mendille kolunu boynuna astığı görülmekte ve birtakımı aksayarak yürümekte olup bazı hiç yürümeğe iktidarı kalmayanlara iki neferin koltuk vermiş oldukları veyahut âdeta karga tulumba ederek götürdükleri dahi görülüyordu.

Bu müthiş gün dahi akşam oldu. Zaten Solyot muharebesinin neticesi neye müncer olduğu şu manzara-i müdhişeyle anlaşıldı ya! Akşam dahi askerin ikametgâhı olan hanlarda, odalarda, koğuşlarda, hanelerde bozgunluğun tafsilâtı hikâye olunurdu. Fakat biz tarihi açalım da bu tafsilâtı orada görelim.

Tarih diyor ki:

«1792 senesi temmuzunun yirminci günü Çavillas'la Boçaris nam reislerin kumandası altındaki Solyotlar Kiyafe karyesine yol veren geçitleri tutmuş oldukları hâlde Ali Paşanın iki fırkası Veli ve Muhtar Paşalar kumandası altında bulunarak bu geçitlere hücuma başladılar. O gün gayet sıcak bir gündü. Solyotlar olanca kuvvet ve cesaretleriyle müdafaa eyledilerse de Arnavutlar geçiti zorlayarak Solyotları dağların en sarp cihetlerine doğru ricata mecbur eylediler. Tamam bir mevki-i münâsibe kadar vardıktan sonra Solyotlar yüz geri edip tekrar cenge mübaşeret elyedikleri gibi Çavillas'ın zevcesi Mosho bir eline tüfek ve diğer eline kılıç almış olduğu hâlde bütün Solyot kadınlarıyla beraber gelip erkeklere karıştılar. Şu hâlde vukua gelen muharebe en kanlı muharebâttan, en kanlı mukatelâttan maduttur. Arnavutlar, Solyotların bu müdafaasına tâb-âver-i mukavemet olamadıklarından firara başladılar. Solyotlar dahi takipte dakika fevt etmemişler. Esnâ-yı ta'kîbde tüfek ateşi münkatı' olarak ortada yalnız kılıç bıçak oynamaktaydı. Hîn-i ta'kîbde Mosho, Solyot naaşları meyanında yeğeni Kiçu'yu maktül görmekle ağlayarak başını öpüp bade beyaz örtüsüyle yüzünü örtmüş ve «Sevgili yeğen! Seni kurtarabilecek kadar çabuk yetişememişim. Hiç olmazsa seni öldürenleri öldürüp intikamını alacağım!» diye takipte devam eylemiş. Arnavutlar bu firar telâşeleriyle ordularından hiçbir şey alamayarak tekmil eşyalarını düşmana bırakmışlar ve Ali Paşayla oğulları at çatlatarak Yanya'ya varıp bozgun askerin oraya vürudunu enzâr-ı nâstan setr için bir gün hiç kimseyi pencereden baktırmamışlardır.»

Bîçare Fotos, mahpus olduğu yerde bittabi bu ricati haber almış olduğundan artık Ali Paşanın dûçâr-ı gazabı olacağına hiç şüphesi kalmamış ve dakika-be-dakika ölümüne muntazır olmağa başlamıştı.

Bir Yabancı

Ali Paşanın Yanya'ya avdet eylediği gün Soli nahiyesinde Kiyafe karyesi dahi şâyân-ı temâşâ bir hâldeydi. O gün cenk üzerinde akşam edilerek karanlık bastıktan sonra Solyotların herbiri birer ağaç dibinde barınıp galibiyet ve mağlûbiyetlerinden henüz kat'iyen emin olamadıkları hâlde düşmanın yeniden

hangi taraftan hücum edeceğine muntazır bulunurlardı. Öyle bir intizâr-ı sâkitâne ki o civarda kadın erkek üç dört bin Solyot bulunduğu hâlde hiçbiri tarafından «çıt» diye bir seda şöyle dursun şayet bir yaprak veya bir çalı patırtısı olsa o sedanın geldiği tarafa doğru üç dört bin çift kulak birden kabarıyordu.

O gece sabaha kadar hiçbirisinin gözüne uyku girmedi. Sabaha karşı en cüretlilerinden beş on adam Kiyafe geçitlerinden dışarıya çıkıp Ali Paşanın ordugâhına baktılar. Ordugâh yerinde, ama ne ateş ne ses hiçbir şey yok!

Kemâl-i ihtirâzla biraz daha sokuldular. Hangi taraftan bir seda alabiliriz diye her cihete kulak kabartıyorlardı. Hiçbir cihetten ses seda gelmiyor vesselâm!

Biraz daha sokuldular. İçlerinden birisi arkadaşlarını tevkif ederek yalnız olduğu hâlde ordugâha o kadar sokuldu ki ince karakolların behemehâl kendisini görebilmesi lâzım geleceğini hesap eyliyordu. Hayır! İnce karakoldan dahi eser yok! Orduya velvele vermek için bir tabanca attı. Bir daha attı. Orduda kimse yok ki velvele versin. Bilâkis velveleyi kendi arkadaşlarına vererek onlar tarafından ses geldi.

Nihayet Ali Paşanın ricati tahakkuk etmekle artık sabah dahi açılmış olduğundan ordugâhı gördüler. Ayağından mecruh kırk elli kadar Arnavut buldular ki bunlar bâdî-i emirde kesileceklerinden havf etmişlerse de Solyotlar mecruhu kesmek kahramanlık şanından olmadığını temin eylemişlerdi.

Gelip Ali Paşanın ricatini arkadaşlarına haber verdiler. Solyotlar ordugâhı yağmaya koyulup o gün dahi akşama kadar bu işle meşgul oldular. Daha ertesi günü kendi dağlarına avdet eylediler ki kendi mecruhları kadınlar tarafından evvelce köylere aşırılmış oldukları hâlde maktülleri henüz meydandaydı. Papaz Samuel riyasetiyle bir yandan maktülleri bir kilise avlusuna cemeyledikleri gibi diğer taraftan birtakım çocuk ve kızların ihbarı üzerine hîn-i ric'atte yol bulamayıp bazı çalılar ve kayalar diplerine gizlenmiş bulunan Arnavutları aramağa çıktılar. Her tarafa naralar atarak, besalar ilân ederek çıkıp gelenlere ziyanları dokunmayacağını temin eylediklerinden muhtefi Arnavutlar birer birer çıkıp geliyorlardı. Bunların miktarı yirmiye baliğ olduğu gibi ordugâhtaki mecruhların kâffesi dahi

nakledilmiş olduğundan sağlamlar mecruhların hizmetine tayin olunmuşlardı.

Mecruha ve teslîm-i silâh edene ve aman dileyene ölüm olmadığı barbar olan akvam nezdinde öteden beri müesses bir kanun olup Avrupa medeniyetiyse bu kavaidi yeniden keşfetmişçesine kitaplarına yazar ve salîb-i ahmer gibi mecruhîne iane cemiyetleri teşkil eder. Yine teşekkür olunur ya!

İşte muharabenin üçüncü günü olan bu gün akşam üzeri Papaz Samuel maktüllerin canı için cemaatçe bir dua okumağa başlamıştı. Çavillas demişti ki:

–Papaz! Maktüllerin esamisini saydığın sırada oğlum Fotos'la Yanya'da bulunan altmış dokuz nefer hemşehrilerimizin isimlerini de say. Onlar dahi emvattan madutturlar. Zira Ali Paşanın hazır elinde bulunan a'dâsını sağ bırakmayacağı derkârdır.

Maktüllerin akrabası zaten ağlamakta bulundukları gibi Çavillas'ın bu sözü üzerine Ali Paşa yanında mahpus olanların akrabası dahi ağlamağa başladılar.

Derken kilisenin kapısından bir cemaat girdi. Bu cemaatin önündeki delikanlının Fotos olduğu derhâl tanındı. Yanındakiler dahi altmış dokuz nefer mahbusîndiler. Bunların vürudu ağlayan gözlerin yaşını bir aralık dindirmekle meydanda bulunan maktülîn için edilen duaya bunlar dahi iştirak eylediler.

O akşam vuku bulan bir içtimada Fotos, Ali Paşanın kendi sebillerini nasıl tahliye etmiş olduğunu hikâye eyledi. Bu hikâyeden müsteban olduğuna göre Ali Paşa mağlûbiyetinin ilk acısıyla Fotos ve rufekasını kâmilen katletmeği emreylemişse de Rüstem Bey, Paşanın ayaklarına kapanarak rehinleri filhakika öldürecekse evvel-be-evvel kendisini öldürmesi lâzım geleceğini, fakat kahramanlık meydanında galip çıkan bir halkın böyle elde mukayyet bulunan aceze-i esîrânını öldürmek hiç de şan sayılamayacağını ve asıl civanmertlik bunların ıtlakını icap eylediğini anlatmış.

Çavillas, Rüstem Beyin ne efkârda bir adam olduğunu zaten bildiği cihetle Ali Paşa gibi bir işaretle Rüstem Beyi kestirivermek şanından olan bir gaddara karşı Rüstem'in şu haraketi pek büyük kahramanlık oluğunu itiraf edince Fotos dedi ki:

–İşte kendisi dahi buradadır!

Bu söz üzerine cemaat meyanından Rüstem ayağa kalkıp Çavillas'ın yanına geldi. Evvelâ bir tavr-ı dostâneyle el verişti-kten sonra bir tavr-ı birâderâne ile kucak kucağa musafaha dahi eylediler. Çavillas dedi ki:

–Rüstem! Bana bir oğul kazandırdın. Solyotlara altmış dokuz hemşehri kazandırdın. Biz dahi sana o nispette borçluyuz.

–Yalnız o kadar mı kazandırdım ya? Fazla olarak bir oğul daha kazandırdım ki o da benim!

Rüstem'le Çavillas tekrar musafaha eylediler. Solyotların herbiri bu yabancıya âdeta bir hemşehri, bir birader gibi hüsn-i telâkki gösterip Papaz Samuel'le zaten dahi muhabereleri olmakla o da Rüstem'e elini verip kudûmünü tebrik eyledi.

Birkaç günden beri rahata ihtiyaçları artmış bulunan Solyotlar Ali Paşanın elindeki üserayı ıtlakına mukabil ne yolda muamele edecekleri müzakeresini yarın akşama tehir ederek bu geceyi def-i metâibe hasr ile dağıldılar.

Rüstem, Çavillas'ın zevcesi ve Fotos'un üvey validesi Mosho'ya misafir verildi. Çavillas'ın Ali Paşaya yazdığı mektupta yazdığı veçhile, bu kadın hakikaten yirmi beş nihayet yirmi yedi yaşında bir gençtir ki cebelli kadınlarda tasavvur olunabilecek hüsn-i tabiîsiyle câlib-i enzâr-ı dikkattir. Bundan beş sene mukaddem Çavillas'ın ilk karısı yani Fotos'un validesi vefat etmekle Çavillas bir sene müddet zevcesinin yasını tuttuktan sonra Mosho'yla izdivaç eylemiştir.

Mosho'nun üç gün evvelki muharebede nasıl bir kahramanlık göstermiş bulunduğu malûmumuz olduğundan böyle kahraman bir kadının yaşça kendisiyle beraber olan bir Rüstem Beyi yine evlât nazarıyla telâkki eyleyeceği istibat edilmemelidir. Safvet-i kadîmelerini geniş çöllerde veyahut dar dağlarda muhafaza etmiş bulunan aşâir ve kabâilde sekiz yaşında bir çocuğun «şeyh» diye eli öpüldüğü nevadirden olmadığı gibi yirmi beş yaşında bir kadının da valide diye eli öpüldüğü nevadirden değildir. Eğer Rüstem kendisini Çavillas'ın diğer oğlu olmak üzere takdim etmiş bulunmasaydı, o zaman Rüstem Mosho'yla hemşire ve birader gibi musafaha ederlerdi.

Misafirin yatmasından mukaddem Çavillas ve Fotos biraz

daha konuşmağa gelerek bu ikinci içtamada bir miktarını Fotos ve diğer miktarını Rüstem hikâye etmek üzere Beyin oraya sebep ve sûret-i vürûdu beyan olundu. İkisinin de hulâsa-i ifâdesinden anlaşıldığına göre Ali Paşa Rüstem'in istirham ve ısrarı üzerine eğerçi Fotos ve rufekasının kanlarından vazgeçmişse de öteden beri Rüstem'in sulh ve ittifak taraflısı olmasını bir türlü affedemeyerek «Seni de gözüm görmesin!» demiş.

Bir adamı Ali Paşanın gözü görmemesi demek ne müşkül şeydir! Zira ya terk-i vatan etmeli veyahut canından vazgeçmeli! Terk-i vatanla Paşanın gözüne görünmemek ciheti tercih olunmazsa da Paşa, insanı hiçbir insanın gözüne görünmemek üzere diyâr-ı âhirete kadar gönderir.

Çavillas Rüstem'i tesliye ve temin için birçok pederâne taltifattan sonra delikanlının rahatlaşmasını bittavsiye oğlu ve zevcesiyle beraber yanından çıktı. Rüstem yalnız kaldı. Ocağın yanına mıhlanmış sacdan mamul bir kandil içerisinde yanan mum yağından ibaret ışığı söndürerek, safî koyun yapağısından bir şilte ve Arnavut yamçısından bir yorgan ve bir de yastıktan ibaret yatağı içine girdiyse de gözlerine uyku girer mi?

Gecenin pek geç vaktine kadar Rüstem bir türlü uyuyamadı. Yatağı içinde kâh sağa ve kâh sola dönüyordu. Ayıplanmaz ya! Ali Paşa gibi bir adamın efkârına muhalefet edenler böyle gece uykusunu kaybedebilirler.

Ertesi sabah Rüstem uykudan pek güç uyandı. Kendisi uyanıncaya kadar köyde taraf taraf hep bu yabancının lâkırdısı ediliyordu. Solyotlardan bir çoğu bu yabancıya emniyet caiz olmayıp mutlaka Ali Paşanın casusu olacağı şüphesini meydana koydukları hâlde esaretten avdet edenler bilâkis Rüstem'in sair Arnavutlara makis olmadığını ve Hamkooğlu'nun yanında kalsa mutlaka başı kesileceğinden korktuğu için buraya geldiğini dermeyanla Ali Paşa nezdinde bulundukları müddet bu delikanlıdan ne kadar iyilikler görmüş bulunduklarını anlatıyorlardı.

Solyotların birtakımı dahi Rüstem hakkında şu iki mütalâanın ortasını bularak diyorlardı ki:

–Bu delikanlıdan ihtiraz edilmek lâzım gelseydi onu Çavillas cümlemizden iyi takdir ederdi. Çavillas bir ihtiyar kurttur ki Ali Paşaya aldanmayıp bilâkis onu aldatmıştır.

Rüstem uykudan uyandığı zaman Ali Paşa tarafından iki Arnavut gelerek ıtlak olunan Solyot üserasına mukabil Solyotlar nezdindeki mecruh ve gayr-i mecrûh Arnavutların da iadesini talep eylediler. Çavillas bunlarla edeceği müzakerede Rüstem'in dahi hazır bulunmasını arzu eylediyse de Rüstem Ali Paşa aleyhinde dilgirâne bir tavırla kendi reyine mugayir bulunan bir muharebenin neticesine hiç karışmayacağını bildirip müzakereye iştirak etmedi. Dedi ki:

–Paşa benden bir hizmet beklemiş olsaydı gözü görmemek için beni tart eder miydi? Elbette benim buraya geldiğimi bildiği hâlde Arnavutların istirdadını bana havale etmeyip yeniden iki adam göndermesi artık beni kendi adamlarından saymadığını ispat eder.

Rüstem bu sözleri Çavillas'a söylerken yanında birkaç Solyot rüesası dahi vardı ki evvelce denildiği veçhile Rüstem'den âdeta şüphe eyleyen takımdandılar. Delikanlının bu ifadesi üzerine mutlaka aleyhindeki şüphelerini tadil etmişlerdir.

Gelen Arnavutlar mecruh ve gayr-ı mecrûh hemşehrilerinin istirdadından maada yağma edilen ordu eşyasını da istiyorlardı. Solyotların ekserisi eslihadan ibaret bulunan bu eşyayı vermek istemediler. Papaz Samuel dedi ki:

–Zaten mevcudumuz bulunan eslihayla Ali Paşaya galebe ettiğimiz gibi yine de ederiz. Eslihayı iadeye hazırız. Lâkin ona bedel bize yüz bin kuruş para vermeli.

Gelen Arnavutlar bu teklife bir cevap veremeyerek yalnız hemşehrilerini alıp gittiler. Fakat dört gün sonra tekrar gelip yüz bin kuruşu dahi getirmeleriyle Solyotlar Ali Paşa ordugâhından her ne yağma ettilerse barut ve taneden maada cümlesini iade eylediler.

Şimdiden haber verelim ki Ali Paşayla Solyotlar arasında bu suretle akdolunan musalâha yedi sene kadar devam eylemiştir.

Yabancıya gelince:

Muharebe denilen şey iki taraftan birisi için galibiyetle netice bulsa bile her hâlde iki tarafın ikisi için dahi felâket addolunur. Galibiyet bir ni'met-i nisbiyyedir. Yoksa iki tarafın iki-

sinde dahi birçok validelerin oğulları ve kadınların kocaları ve kızların sevgilileri ve çocukların babaları için ağlayacakları muhakkaktır. Binaenaleyh Solyotlar «Çavillas'ın kılıcı» ve «Mosho'nun şecaati» diye galibiyet ve muzafferiyet şarkıları çıkarıp cenk horaları teperek i'lân-ı muzafferiyyet ediyorlardıysa da köylerde, birçok hanelerde dahi gözyaşları seylan olup gidiyordu.

Bu hâl yirmi gün bir ay devam eyledi. Ondan sonra kanlara biraz itidal geldiğinden yüzlerde tebessümler dahi görülmeğe başladı.

Fotos, Rüstem'le o kadar bağlandı ki bunları görenler hakikaten iki kardeş zannediyorlardı. Hatta gerek Çavillas gerek Mosho şayet misafirin canını sıkar diye onun yanında bunların okunmasını yasak eylemişlerdi.

Rüstem'in isimi «yabancı» kaldığından bu Fotos'la aralarındaki merbutiyeti dahi taammüm eylediğinden halk Fotos'u nerede görürse «Yabancı da mutlaka buradadır» diye etrafını aranır ve Rüstem'i görürse Fotos'u da bu suretle taharri ederdi.

İki delikanlı kâh sayd ve şikâra giderler kâh delikanlılar ve kızlarla soğuksu başlarında keçileri kazıklayıp kebap ederek yerler, içerler ve kâh dahi ahvâl-i âleme dair bir mübahase açıp kendilerini istima eden Solyotları malûmat ve zekâvâtlarının vüs'atine hayran eylerlerdi.

Öyle ya! Bu mübahaselerde söz Rusya'ya, Fransa'ya, İngiltere'ye, Mısır'a, İstanbul'a kadar sevk olunuyor. Hoo!!... Bunlar ne uzak yerlerdir! Solyotlar cihanın öte tarafı denilebilecek kadar uzak olmak üzere bir Kudüs-i şerîf ismini işitmişler. Londra ve Petersburg gibi yerlerin Kudüs-i şerîften dört beş kat daha uzak olduğunu anlayınca hayretleri artmaktaydı.

Bunlar zannediyorlardı ki yabancı bu yerlerin kâffesini gezmiş görmüş de ona göre bahsediyor. Zira kendileri Kudüs-i şerife gitmemiş ve orasını görmemiş olduklarından ona dair hiçbir bahiste bulunmuyorlar.

Yabancının vürut eylediği günün ferdasında kendi leh ve aleyhinde olan fırkalar zaman geçtikçe şekl-i tabiîlerini itmam eylemişlerdi. Nahiye içinde bir Moskof Popu bulunduğu gibi bir de yüzbaşı bulunarak Pop tarafından tesis edilmiş bulunan ma-

nastırda ikamet eyliyordu. Yabancıdan asıl emin olamayan bunlar olmasıyla sair Solyotlar meyanında şu emniyetsizliğe iştirak edenler dahi bunlara iltihak eyliyorlardı ki Papaz Samuel ne bunlara müşterik ve ne de bunlardan mütebâid değildi. Samuel, yabancının lehinde olup Fotos ve Çavillas ve Mosho tarafını tutan fırkada dahi ne dahil ve ne de hariç addolunuyordu. Merkum bu iki fırkanın ikisinde de bulunmadığı gibi yabancı hakkında bîtaraf bulunan üçüncü fırkada dahi dahil olmayarak Pop fırkasına:

–Evet! Arnavut değil mi? Hiç emniyet etmemelidir.

Ve Çavillas fırkasıyla Mosho fırkasına:

–Evet! Evet! Ali Paşa korkulacak gaddarlardandır. Bu delikanlının ondan korkup bize ilticası becadır. Bize adaveti olsaydı Fotos'la beraber yetmiş Solyot hazır ellerindeyken cümlesinin kafası kesilmeğe mümanaatta bulunmazdı.

Dediği gibi bîtaraflara dahi:

–Adam! Bir Arnavuttan bahusus böyle zevk ve sefasına dalmış bir çocuktan ne olur! Hıyanetini gördüğümüz anda bir kurşunluk haysiyeti vardır.

Derdi. Şimdiki hâlde bizce Papazın en mühim sözü Rüstem'in zevk ve sefasına dalmış olması kaziyesidir. Bu sözü biraz izaha lüzum görmekteyiz.

Zevk ve Sefa

Rüstem'in Fotos'la kâh sayd ve şikâra gidip kâh keçi kebabıyla eğlendiklerini, bundan evvel haber vermiştik. Fakat bu haberle Papaz Samuel'in «zevk ve sefasına dalmış» demesi arasında büyük bir fark vardır.

Rüstem'in Soli nahiyesine dehaleti üzerinden beş altı ay mürur ederek evvelce dahi denildiği veçhile bu müddet zarfında kendi hakkında neye kanaat edeceklerse edip bitirdiklerinden, Rüstem dahi Fotos'la beraber sûret-i maîşetine intizam vermişti.

Bu maişetin dostlar beyninde bir maişet olacağı derkâr değil midir? Çünkü düşmanlarla hüsn-i muâşeret tamamıyla müyesser olamayıp bîtaraflarla da ancak bir dereceye kadar mümkün olabileceğinden, Papaz Samuel'in zevk ve sefa dediği şeyler mahza dostlarla olabilir.

Rüstem'in Soli nahiyesine vürudundan beş altı ay mürurundan sonra kış gelerek mîlâd-ı İsa ve sene başı yortuları gibi büyük yortular yekdiğerini takibe başladığından, bu yortular dost olan familyaların uzun gecelerde uzun uzadıya içtimaâtına bir kat daha revaç vermek tabiîdir. Geçen muharebede Çavillas'la beraber Solyotlara kumanda etmiş bulunan Yorgi Boçaris, Çavillas'ın dostu olmak hasebiyle tabiî Rüstem'in dahi taraftarlarından olup bahusus on altı on yedi yaşında Maryola nam kızını Fotos'a tezviç emelinde bulunması dahi Boçaris ve Çavillas familyaları için takarrüp ve ihtilâtı arttırdıkça arttıracak ahvaldendi.

Binaenaleyh ne zaman büyük bir yortu olacak olsa, ya Çavillas'ı kendi hanesine davet etmek veyahut kendisi Çavillas'ın hanesine gitmek Yorgi Boçaris için âdet hükmünü alıp bu içtimalarda Boçaris'in karısı Eleni ve kızı Maryola ve karısının teyzezadesi Eftimi hazır bulundukları gibi Çavillas bu zevcesi Mosho ve oğlu Fotos'la Rüstem dahi bu cemiyetin erkân-ı asliyyesini teşkil ederlerdi.

Lâkin cemiyet bu yedi sekiz zata münhasır kalamaz ya! Konudan komşudan, eşten dosttan kadın erkek, ihtiyar genç birtakım kimseler dahi iştirak ederek işte Papaz Samuel'in dediği gibi cümlesi birlikte zevk ve sefaya koyulurlardı.

Bu zevk ve sefa neden ibarettir bilir misiniz? Cemiyetin kalabalığına göre bir veya iki keçi daha kazığa vurulup boylu boyuna kazılmış ve epeyce zaman içinde ateş yakılmış kızgın çukurlarda hafif ateşle kemiklerine iliklerine kadar pişirilmiş olarak hazır bulunur. Cemiyet gurubdan bir saat sonra toplanır. Hâl ve hatır sualinden ve ihtiyarların gençlere epeyce lâtifelerinden filândan sonra yere bir sofra kurulup keçiler ortaya çıkarılır. Ağaçtan oyulmuş müzeyyen çotralar akik renginde şarap dolu olduğu hâlde, en ihtiyar olanın arka tarafına konulur. Ya bakırdan veyahut ağaçtan yapılmış bir iki kadeh dahi bu ihtiyarın yanında bulunur.

Salonun bir tarafında bir gavsala bir de gaydadan ibaret iki çalgıcıyla bir ihtiyar hanende bulunur. Hanendenin ihtiyarlığı, mergubiyetine mâni değil belki onun en büyük muciplerindendir. Zira okunacak şarkılar en eski zamanlara kadar varan gerek âşıkane ve gerek kahramanâne vukuatı andıracak şeyler olup,

bunları çok bilmekse ancak çok yaşamış olmakla mümkündür. Yoksa sedanın letafeti, musikinin mükemmeliyeti, düm tek usulü bunlar nezdinde bir para etmez.

Taama başlanacağı zaman yemeği takdisen hazır göğüsleri üzerine üçer defa istavroz resmederler. Akvâm-ı Nasrâniyyede din denilen şeyin tamamı zaten şu istavroz çıkarmaktan ibaret olup taliminden mahrum bulundukları cihetle «Patr» duasını bile okuyabilmek iktidarı bunlarda tasavvur olunamaz.

Cemiyet taama ve sazende ve hanendeler dahi fasıla başlarlar. Keçilerden birkaç lokma yenildikten sonra sofranın reisi çotranın birini yakalayıp ilk kadehi kendisinden sonra en muteber olana takdimden başlayarak idâre-i akdâha koyulur. İhtiyar erkekler kahramanlıklarını şarap içmekte göstermek için kadehleri son katresine kadar dikerler. Hem de içtikten sonra «Bak bir katre bırakmadım» manasını işrap edecek bir tavırla halkın yüzüne bakarlar. Genç takımı yarıya kadar içip kadehi iade ederler. Çünkü karîben kendilerine başka yerden kısmet geleceğini bilirler. Bu kısmetler, kadınlar tarafından gelecektir. Zira onların büyük nezaketlerini şarabı az içmekte gösterip kendilerine erkekler tarafından yardım edilmesine muhtaçmışlar gibi hemen dudaklarına dokundurdukları kadehi yanlarındaki erkeklere verirler.

Kadınların erkeklere bu veçhile kadeh vermeleri içinde türlü türlü dahi manalar vardır. Kadın yaşlıysa delikanlıya maderâne ve akransa biraderâne bir teveccüh ispat etmiş sayılırlar. Kadeh itasında bu teveccüh manaları olduğu gibi adem-i i'tâsında dahi manalar vardır. O ise meyl-i âşıkane manasıdır.

Bir kadın bir erkeğe bakiyye-i şarâbını verirse bundan her türülü mana istihraç olunduğu hâlde meyl-i âşıkane en sonra ve en az istihraç olunur. Hangi kadının hangi erkeğe şarap verdiğine değil bilâkis vermediğine dikkat olunur. Şarap vermediği adamlar meyanında o kadının muhatabı hangisi olduğu araştırılır. Sofranın nihayetlerine doğru bunlardan hangisine bir kadeh takdim ederse intihabı onun hakkında vaki olduğu anlaşılır.

Lâkin bunlar mutasavver manalardır. Öyle aşikâreye vurulup zevzekliğe bozulmaz. Çünkü Solyotlarda bir erkek kadar bir kadından da korkulur. Edilecek bir zevzeklik, şayet istihza de-

recesine varır veyahut hakarete hamlolunursa bu lekeyi kanla temizlemek tehlikesinden de korkulabilir. Solyotlar nezdinde müteehhil bulunan kadın, kocasına sadâkat-ı kat'iyyeyle sadık bulunup kızlar ve dullarsa hissiyyât-ı kalbiyyelerince tamamıyla serbesttirler. Fakat aralarında fuhuş yok veyahut yok denilecek kadar nadir ve bu da hiçbir kimsenin vâkıf olamayacağı derecelerde hafîdir. Yalnız mülâtafa memnu değildir. Hele ihtiyar Solyotlar pek şûh-meşrep pek lâtife-gû olup genç kadınlarla mülâtafada pek ileriye varırlar. Gençler daha ihtiyatlı davranırlarsa da bir kadına yaranmak için meziyyât-ı nisvâniyyesini alkışlamak ve şâyân-ı muhabbet olduğunu hükmetmek derecelerinde mülâtafaya hakları ve cüretleri vardır ama her hâlde bu mülâtafanın neticesini teveccüh ve muhabbet-i birâderâneye bağlarlar.

Sofrada kadehler bir iki defa devreyledikten sonra sofranın ulucası «Ve li'l-mutribi min kâisi'l-kirâmi nasîbün» hükmünü andıracak bir tavırla çalgıcılara dahi bir dolu kadeh sunar. Meze olarak ağızlarına birer parça da keçi tıkar. Bu iltifat üzerine mutriblerin şevki artar. Onlar dahi cemiyetin neşesini arttırmağa ceht ederler.

Bir aralık çotralar boşanınca, sofranın reisi çakır keyif bir tavırla boş çotraları kendi hanesi halkından en genç olana uzatır. Tekrar doldurmak işareti olan bu vaziyeti üzerine çotralar derhâl reisin elinden alınıp şarap mahzeninden doldurularak getirilir.

Taamın sonlarına doğru kafalar dahi lüzumu derecesinde tütsülenmiş ve gözler dumanlanmış olduğundan ihtiyar hanendenin okuduğu şarkıya sofradaki ihtiyar erkekler dahi peyrev olmağa başlarlar. Bu zaman artık keçilerin eti gidip kemikleri kalmış olduğundan hane halkının gençleri yavaş yavaş taam enkazını kaldırmağa başlarlarsa da kimseyi rahatsız etmezler. Sofra hâlâ devam ederek hatta meze için şurada burada dil parçası böbrek yürek beyin parçası göz filân gibi şeyler dahi bulunur.

İhtiyar erkeklerden sonra yaşlıca kadınlar dahi şarkıya peyrev olmağa başlarlar. Genç kadınların ve kızların da peyrev olmaları rica edilirse de epeyce nazdan sonra ancak başlayabilirler.

İşte bu aralıktadır ki irâe-i teveccüh için güya halkın nazarıdikkatinden setrederek şarap verirlerse de kadınların ve bilhassa kocakarıların nazarıdikkatleri bu sırra nüfuz eyler.

Biraz daha sonra çubuklar tütmeğe başladığından ve kafaları germ olanlar birer dirsekleri üzerine uzandıklarından artık sofraya hiç lüzum kalmaz. Sofra kaldırılır. Raks için meydan açılır.

Bunların raksı ya iki kadın veya iki erkek veyahut bir kadın bir erkek olmak suretiyle yalnız iki kişiden başlar. En hünerli raks dahi budur. Zira o kadar harekât-ı hafîfe ve seria icra ederler ki kendileri meyanında bile bu raksın iyisini icra edenler parmakla gösterilir. Bade cemiyetle dahi raksa başlanılır. Raksın bu nev'i ya sade kadınlar veyahut sade erkekler tarafından icra olunduğu gibi mahlût olarak dahi icra edilir. O hâlde raksın dairesinin nısfı kadın olur veya bir erkek bir kadın tutuşmak üzere tertip edilir.

Tutuşmak, ya el ele ya kemer kemere olup veyahut mendilin birer uçları tutulmak suretiyle tertip edilir. Bazı kere dahi oyuncular halka teşkil etmeyip bir hatt-ı münhanî teşkil ederler. O zaman en mahir oyuncu kadın olsun erkek olsun en ileri de bulunarak elindeki mendili sallaya sallaya beyitler söyler. Ve bu beyitlerin nakaratını umum tekrar ederler.

Raksa başlandığı zaman, hane sahibi salonun bir tarafına şarap ve meyve koyar ki ya def-i harâret veyahut tezyîd-i neş'e etmek için isteyenler oraya müracaat ederler.

Bu içtimalar gece yarısından sonraya kadar devam eyler. Hatta kahramanlıklarını şarap içmekte gösteren ihtiyarlar birer tarafa uzanıp sızarak gördükleri rüyalara mütenasip sayıklamağa dahi başlarlar.

Yorgi Boçaris'in gerek kendi hanesinde verdiği ve gerek Çavillas'ı itaya mecbur eylediği ziyafetlerde, kızı Maryola'nın Fotos'a takdîm-i şarâbla arz-ı teveccüh etmesi pederinin talimatı iktizasındandır. İki familya arasındaki şu emel bir dereceye kadar huzzarın malûmu olduğundan güzel Maryola'nın genç Fotos'a gösterdiği bu mukaddemat kadınların ve bilhassa kocakarıların enzâr-ı istiğrâbını celp etmiyordu.

Yorgi Çavillas, kızına aralıkta bir Rüstem beye dahi ba-

kiyye-i şarâbını vermesi için tembih etmiş olduğundan Maryola bu tembihe dahi riayet eylerdi ki Rüstem hakkındaki en büyük hürmet ve tazim dahi bu addolunurdu. Ama bu tazimi aşikâre bir tazim zannetmemelidir. Aşikâr olsa ehemmiyeti de kalkar. Güya Maryola'yla Fotos arasında bir sır varmış da Maryola bu sırra Rüstem Beyi de sırdaş etmek mertebesinde emniyyet-i hâherâne gösteriyormuş gibi bir hükme delâlet etmek üzere, takdim edeceği akdahı sofranın sonlarında ve sûret-i mestûrede takdim eylerdi.

Zevk ve sefanın bu sureti karilerimizin hoşuna gidip gitmeyeceğini hükmedemezsek de Solyotların suaresi, balosu bundan ibaret olup işte bu müsamerelerin sıklaşmasını dahi Papaz Samuel zevk ve sefa addederek Rüstem Beyin bu zevk ve sefalara kapılmış bulunduğunu hükmeylemişti ki zevkini alanlar için köylülük halkının şu yoldaki eğlenceleri hakikaten hoşa gitmeyecek ahvalden değildir.

Yılbaşından sonra karnaval gelip vakıa cebelîler nezdinde karnaval medenîler nezdindeki kadar münhasıran eğlence mevsimi addolunmazsa da her hâlde yortular sık olduğundan ve bahusus perhîz-i kebîre bir hafta kaldığı zaman bunların asıl karnavalları hulûl etmiş sayıldığından numunesini gördüğümüz müsamerelerin meydan aldıkça alacakları derkârdır.

Maryola'yla Fotos arasındaki münâsebet-i âşıkane dahi müsamerelerin meydan almasıyla mütenasiben meydan almaktaydıysa da ne kadar olsa bu âşık ve âşıkanın ikisi dahi çocuk sayıldığından Rüstem onların yalnız mahrem-i esrârı değil bir dereceye kadar mürşidi de addolunmak lâzım geldi. Gariptirki cür-'et-i sevdâperestî, Fotos'tan ziyade Maryola'da görülüyordu. Mahcup delikanlı o zamana kadar kızlara etvâr-ı birâderâneden başka bir tavır göstermemiş olduğundan Maryola'nın serbestâne muamelâtından mahcup kaldıkça gerek kız gerek Rüstem Fotos'un cüretini arttırmak için lâtif istihzalara kadar varıyorlardı.

Vakıa aralıkta bir kere Fotos'un bu istihzalara kızacağı geliyorsa da Rüstem:

–Ne darılıyorsun? Ananız babanız sevdanıza müsait bulunuyorlar. İkiniz de birbirinize lâyıksınız. İzdivacınız, Solyot rü-

esasından iki familyayı birleştirecek iki tarafın da kuvvetini arttıracak.

Vadisinde izahata girişince, Fotos'un dargınlığı derhâl bertaraf olduğu gibi Rüstem'in bu sözünü müteakip maşukası dahi kendini âşıkının âguşuna atarcasına sokulduğundan delikanlının ihtiyarı hemenelinden gidiverirdi.

Büyük perhize girildiği zaman müsamerelerin arası kesildiyse de bu inkıta münâsebet-i âşıkanenin de inkıtaını mucip olmadı. Bilâkis işe daha ziyade kuvvet vermişti. Zira müsamerelerde şarkıyla, raksla, fikirlere meşguliyet gelerek perhîz-i kebîr içindeki hususî mülâkatlardaysa iş yalnız hasbıhâllerden ibaret kalarak sevdaya şiddeti dahi asıl bu hasbıhâller verirlerdi.

Hasbıhâller, yalnız âşık ve âşıka ve bir de Rüstem arasında gizli olarak vukua gelip bu üç sırdaşın içine hariçten dahi kız veya delikanlı karıştığı zamanlarsa paskalyada ve ondan sonra çimenler üzerinde nasıl serbest horalar oynanacağına ve koşulup gezileceğine nakledilerek bu emeller, bu arzular herkesi neşelendirmekle daha o zamandan başlayarak hangi kızın hangi erkekle oynayacağı karalaştırılıyordu.

Bir gün filânca kızın filânca erkekle ve filâncanın filâncayla oynayacağı müzakereleri meyanında Rüstem'in dahi ismi zikrolundu. Rüstem dedi ki:

–Benim sevgilim, yavuklum, bir kimsem yok ki daha şimdiden bağdaşayım!

Mosho dahi orada bulunduğundan gayet lâtif bir tavırla garip delikanlıyı müteselli etmeğe müsaraat eyledi. Dedi ki:

–Sen de benimle oynarsın! Ben senin validen değil miyim?

Rüstem –Genç valideciğim! Eğer oğullar analarıyla oynamak âdetse ben de seninle oynarım. Fakat...

Mosho –Bazı valideler bazı oğullarıyla oynarlar. Fakat dediğin ne oluyor?

Rüstem –Hep birlikte oynansa belki becerebilirim ama yalnız iki kişiyle oynanan oyunlar pek güçtür. Onları bir türlü öğrenemedim.

Mosho –Paskalyaya kadar öğrenecek vaktin vardır.

Müzakerede devam eyledikte Maryola'nın validesine teyze kızı olduğunu evvelce haber verdiğimiz Eftimi'nin dahi esamisi okundu. Hatıra gelen zevatın hepsi bağdaşmış oldukları cihetle Eftimi'ye de kavalye bulunmadı. Bunun üzerine Maryola dedi ki:

–Tamam! Madem ki Eftimi'nin arkadaşı yoktur, Rüstem Beyin de arkadaşı olmadığından onlar ikisi arkadaş olsunlar.

Mosho –Pekâlâ! Pekâlâ! Rüstem Beye yavaş yavaş oyun da öğretsin!

Bu «pekâlâ» sözleri birçok ağızlardan sadır olmakla Eftimi her ne kadar reddetmek istediyse de sözlerine kulak veren bulunmadı.

Aradan bir iki gün daha mürur eyledi. Bir ikindi üzeri pınar başında kızlar, delikanlılar tekrar içtima eylemişlerdi. Maryola kemâl-i şevkle geldi dedi ki:

–Biz asıl cümbüşü hıdrellez günü edeceğiz. Çünkü o gün Aya Yorgi yortusu olduğundan babamın adının günüdür. Tamam kırk keçi kesecek. Şarap fıçılarının tepelerini açacak.

Bir delikanlı –Öyleyse Fotos'la o gün nişanlanacaksınız demektir.

Maryola –Öyle ya! O gün nişan âdeti dahi icra olunacak. (Rüstem'e hitaben) Nasıl Rüstem Bey! Sen oyunu öğrendin mi?

Rüstem –Yok!

Maryola –Vay! Ben nişanlandığım gün oynamayacak mısın?

Rüstem –Kemâl-i sürûrla! Fakat iki kişili oyun değil cemiyetli oyun.

Maryola –Hayır! Hayır! Bizimle arkadaş olan bizim oyunlarımızı öğrenir.

Rüstem –Ben öğrenmek istiyorum ama Eftimi öğretmek istemiyor.

Eftimi –Daha vakit bulamadım da.

Şu sözü söyleyen Eftimi'nin yüzüne bakılsaydı her zamanki hâl-i tabbîiyyesine kıyas edilemeyecek bir sarılık görülürdü. Hiddet alâmeti midir nedir bilinemezse de bu dikkati eden dahi bulunmadı. Zira Maryola:

–Yok ama Eftimi! Oyun bozanlık istemez! Ne işin gücün var ki vakit bulamayasın?

Diye Eftimi'nin oyun öğretmesi için birkaç gün evvel verilmiş olan kararı teyit eyledi.

Bugünden sonra Rüstem Eftimi'yi gördükçe kararı bilihtar, derse ne zaman başlayacağını sorardı. Fakat Eftimi'den kat'î bir cevap alamayınca tazyik ve icbara kadar varamayarak işi yine lâtifeye bozardı.

Eftimi

Maryola'nın Fotos'a nişanlanması tahakkuk eyledikten sonra bu kızla Rüstem arasındaki münasebet dahi âdeta birader ve hemşire münasebeti derecesini bulduğundan, aralıkta bir başbaşa vererek hususî surette mülâkat ve müşafehe etmeleri kimsenin nazar-ı iştibâhını celp etmiyordu. Tamam Paskalyaya üç gün kalmış olduğu bir akşam, Rüstem raks dersine dair açılan söz üzerine Eftimi'nin kendesine ders vermemekteki ısrarını Maryola'ya anlatınca güzel kıza manalı bir tebessüm arız oldu.

Maryola'ya «güzel» sıfatını talikimiz nabeca görülmesin! Solyotların kâffesi için zînet-i umûmiyye hükmünü alan uzun boy ve lapiska saç ve mavi göz bu kızda dahi olduğu kadar yakışık almış ve hutût-ı vechinin tenasübü bir tebessüm-i dâimîyle birleşerek kendisini pek sevimli bir hâle koymuştur. Haber verdiğimiz manalı tebessümse her zamanki tebessüm-i âdîsinden ziyade nazarrüba olduğundan o anda Maryola Rüstem'in gözlerine daha ziyade güzel görünmüştü.

Maryola, Rüstem'in yanına sokularak ve kulağına eğilerek dedi ki:

–Sana bir şey söyleyeceğim, ama pek gizlidir. Hiç kimseye söylemeyeceksin!

Rüstem –Hiç ben senin gizli esrarını halka söyler miyim!

Maryola –Ama Fotos'a bile söylemeyeceksin.

Rüstem'e bir durgunluk geldi. Maahaza dedi ki:

–Münasip görmezsen Fotos'a dahi söylemem.

Maryola –Vakıa bu gizli sırrı ben dahi sana bile söylememeliyim ama...

Rüstem –Beni meraka düşürüyorsun Maryola!

Maryola –Eftimi sana oyun öğretmeyecek! Nafile kendisini tazyik etme. İşte bu kadar.

Rüstem bir kahakaha kopardı dedi ki:

–Vay o kadar gizli olan sır bu muydu?

Maryola –Bu az esrardan mıdır? Çünkü sana raks öğretmek elinden gelmiyor da...

Rüstem –Canım niçin elinden gelmiyormuş?

Maryola –Of! Söylenmez ki söyleyeyim! Seninle birlikte bulunmak istemiyörmuş! Anladın mı?

Rüstem –Ha! Şimdi anladım! Demek oluyor ki beni beğenmiyor da onun için...

Maryola –Yok bre kardeş! Beğenmediği için değil! Bilâkis pek beğendiği için... Senden âdeta korkuyor!

Rüstem –Ben kızların boğazlarına sarılıyorum diye mi korkuyor?

Maryola Rüstem'in kulağına daha ziyade yaklaşarak ve ağzından çıkan kelimeleri gayet lâtif dıhklara karıştırarak dedi ki:

–Seni severim diye korkuyor!

Bu söz Rüstem'de o kadar büyük bir istiğrabı mucip olmadı. Hatta Maryola'nın verdiği haberi hande-i istihfâfla telâkki ederek dedi ki:

–Ben şurada misafir bir adamım! Beni sevmekten sevmemekten ne korkmak lâzım gelir ne korkmamak!

Maryola –Sen Eftimi'nin ne zevzek olduğunu bilmez misin? Onun kendisine sorarsan bu hâlleri naz addetmek ister. Fakat bence âdeta zevzekliktir. Mademki sana oyun öğretmek istemiyor, sen de üstüne varmayıverirsin vesselâm!

Rüstem –Öyle ya! Öğrenmediğim şey bir oyun oluversin!

Maryola –Öyle ya istersen sana oyunu ben öğretirim.

Rüstem –Hayır! Hayır! Mademki güzel Eftimi bana oyun öğretmek istemiyor, ben artık Eftimi'ye de darıldım, oyuna da darıldım, kendime de herkese de herşeye de darıldım.

Rüstem bu sözü söylerken pek tatlı gülümseyerek söylemiş

olduğundan Maryola bunun ciddî olmadığını anlamıştı. Lâkin bu mesele hiç kimseye açılmamak lâzım gelen esrardan olduğunu tekrar ederek bu bapta Rüstem'e besa dahi ettirdi.

Maryola'ya «güzel» sıfatını ne kadar lâyık görmüşsek bu sıfata Eftimi'ye daha lâyık görürüz. Kanlı visalin vukuu günü gördüğümüz Eftimi işte bu Eftimi olup o gün çehresinin mütenasip ve burnunun Yunân-ı kadîm heyâkilinde görüldüğü üzere müstakim ve gözlerinin iri olduğuna dikkatle kızın her hâlde güzel olduğuna şüphe edememiş bulunduğumuz gibi eğer Eftimi'yi bugün görseydik yalnız güzel değil bir de «pek» ilâvesiyle pek güzel olduğuna şüphemiz kalmazdı. Zira ilk görüşümüz bundan on sene sonradır. Bahusus ki kanlı visalin yevm-i vukuunda kızı görmüş olduğumuzdan o günkü hâli görülecek ahvalden değil görülmeyecek ahvaldendi.

Maryola'nın verdiği habere Rüstem'in o kadar büyük bir istiğrapta bulunmadığını söylemiştik. Asıl ehemmiyet verecek şey işte delikanlının bu adem-i istiğrâbıdır. Bunun sebebiyse Rüstem'in zaten Eftimi tarafından böyle bir haber-i redd alacağını bilmesinden ibarettir.

Maryola, on altı on yedi yaşlarında bir kız olduğu hâlde Eftimi on yedi on sekiz yaşlarında olmak hasebiyle sevda gibi ince şeylere ondan ziyade aklı ermesinden maada tabiatinde dahi sevdaperestlik istidadı ziyade olduğundan müsamerelerde Rüstem'le ihtilâta başladığı zamandan beri bu delikanlıyı gördükçe veyahut düşündükçe vücudunu sıtma kırıklığı gibi bir kırgınlık istilâ eder ve birkaç dakika kendisini buzlar içinde bulduğu hâlde müteakiben sıtma ateşi gibi bir ateş bütün vücudunu istilâ ederdi. Vakıa Rüstem kızın nabzına bakarak hararetini, bürudetini muayene etmezdiyse de yirmi beş yirmi altı yaşına kadar vardırmış olduğu delikanlılığı Preveze'de, Yanya'da kadın içinde geçirmiş olduğundan bir kadının çehresindeki renklerden ahvâli derûnunu dahi keşfe muktedir bir delikanlıydı.

Eftimi, Rüstem'in kusurlarını bularak nazarıdikkat ve rağbetini ondan tahvile çalıştıkça delikanlının hiçbir kusurunu bulamadığı için kendi kendisine kızıyordu. Vakıa onun Müslüman olmasını en büyük bir kusur addetmek istediyse de kendisi Hristiyanlıktan bîhaber olarak iki dinin farkı ne olduğunu bilmediğinden ve onun nazarında Müslümanlığın en büyük fenalığı

Hristiyanları öldürmekten ibaret bulunduğu hâlde Rüstem'in Fotos'la altmış dokuz Solyotu ölümden kurtarmış olması bu fenalıktan da beratını gösterdiğinden Eftimi, Rüstem'de şu Müslümanlık kusurunu da bulamıyordu.

Maahaza kalbini Rüstem'e meylândan men için olanca kuvvetiyle cebr-i nefs eyliyorduysa da buna da muvaffak olamadığını Rüstem pekâlâ görüp anlıyordu. Hatta Rüstem'in ilk gördüğü kız Eftimi olsaydı, âteş-i sevdâ ihtimal ki kızdan evvel Rüstem'in kânûn-i kalbinde alevlenmeğe başlardı. Ancak erkekliğin bu tamamiyet ve mükemmeliyeti Rüstem'de bulunmadığı için kalbine meram anlatabilmekte Eftimi'ye tefevvuk eyliyordu.

Nihayet Maryola'nın getirdiği haber delikanlının nazarıdikkatini açtı. Eftimi'nin metânet-i kalbine itimat edemediğini ve başını bir sevda belâsına uğratmamak için bu ihtirazda bulunduğunu nazarıdikkate alan Rüstem, kızı korktuğuna uğratmak için biraz cüretlenmeye karar verdi. Zira insanın sevildiği tarafa meclûp olmaması kabil olmayıp bahusus insanı seven Eftimi gibi bir güzel kız olursa insanın o tarafa meclûbiyeti daha başka bir surette kuvvet bulur.

Paskalya geldi. Vakıa herkes çift çift hora oynadığı hâlde Rüstem oyun öğrenmemiş bulunduğu için Mosho ile dahi oynayamadıysa da Eftimi dahi kimseyle oynamadı. Hatta cemiyetle oynanan oyuna Rüstem iştirak ettiği hâlde Eftimi bu iştirakte dahi bulunmadı. Şuhmeşrep Maryola kimse tarafından görülmeyeceğine emniyet eyledikçe Rüstem'in yüzüne bakıp göz kuyruğuyla Eftimi'yi işaret eder, güler ve Rüstem'i de güldürürdü.

Bir aralık Eftimi'yle Rüstem karşı karşıya geldiler. Yanlarında kimse bulunmayıp herkes uzacık ve herkes biribiriyle meşgul bulunduklarından Rüstem Eftimi'ye birkaç söz söylemek istedi. Kız tevahhuşla kaçmak istediyse de Rüstem elinden tutup «Sabret! Pek ciddî bir şey söyleyeceğim» diye tevkif eylediğinden kız tevakkufa mecbur oldu. Rüstem yavaşça dedi ki:

–Biliyorum! Daima benden kaçıyorsun! Kaçma demem! Beğenilecek, sevilecek bir adam değilim ki... Fakat bu ihtirazların bu tevahhuşlarınla nazarıdikkati kendi hakkında celp ediyorsun!

Eftimi kemâl-i ihtirâzla etrafına bakındı. Sözde yine Rüstem devam ederek dedi ki:

–Hayır! Hayır! Şimdi korkma! Böyle serbestâne görüşmek kimsenin şüphesini davet etmez. Benden her yerde kaçar ve bana raks öğretmek istemezsen buna elbette bir mana vermek için herkes dikkat eyler. Sana acıdığım için söylüyorum Eftimi! Benden sana ne zarar gelir? Kardeş ve kızkardeş gibi görüşürüz!

Eftimi ne ret ve ne de kabul yolunda bir cevap vermedi. Yalnız «Neden tevahhuş edeyim? Neden kaça...» diye bir söz söylemeğe davrandığı hâlde meğer haşarı Maryola uzaktan bunları görmekte bulunmasıyla koşup yanlarına gelmişti. Mutadı olan tatlı tebessümüyle dedi ki:

–Nasıl raks dersine mi karar veriyorsunuz?

Rüstem –Ben dersten vazgeçtim!

Eftimi –Öğreteyim diyorum da istemiyor.

Maryola'daki tebessüm dıhk derecesine vardı. Rüstem'in tavrı başkalaştı. Zira kızın bu sözü tahvîl-i efkâr eylediğine delâlet eyliyordu. Maryola dedi ki:

–Paskalyayı geçirdik. Bari hıdrelleze kadar tekmil oyunları öğrenmelisin!

Rüstem –Ben vazgeçmiştim. Ama çünkü öğrendiğimi istiyorsan sana hoş görünmek için ben de öğrenmeğe gayret edeceğim.

Daima mütemevviç bulunan cemiyet halkından birkaç kişi daha bunların yanlarına gelmişti. Rüstem'in son sözünü işittiklerinden onlar dahi Solyot rakslarını öğrenmesi iltizamında bulunmalarıyla Rüstem'e vaadini tekrar ettirdikleri gibi Eftimi'yi dahi mutlaka Rüstem'e raks öğretmek için ilzam ettiler.

Bugünden itibaren kız Rüstem'den tevahhuş etmemeğe başladı. Rüstem dahi Yorgi Boçaris'in hanesine devam ederek Eftimi'den ders almak hususunda ihmal etmiyordu. Hatta ihtiyar Boçaris bile bazı kere derse iştirak ederek şöyle adım atmak ve böyle kırılıp bükülmek lâzım geleceğini Rüstem'e bittalim:

–Ah gençliğimde pire gibi sıçrardım. Sen yaştayken beni görseydin...

Diye kendi temeddühüne dair başladığı sözü zevcesine uzatarak götürürdü.

Birkaç gün derse devam olundu. Zaten Arnavutların dahi raksları büyücek bir hüner adolunacak derecelerde olup Rüstem'se kendi millî rakslarında mahir bulunduğundan Solyot rakslarında terakki eyledikçe eyliyordu. Bir gün güzel muallimesi bu terakkiyi tahsin eylediğinden Rüstem bunu fırsat addederek dedi ki:

–Fotos'la Maryola nişanlandığı gün böyle güzel rakslar ederek herkesin aferinini kazandığım zaman onun dörtte üçünü sana bağışlayacağım.

Eftimi –Bu yoldaki aferinlere o kadar muhtaç değilim.

Rüstem –Oyun öğrendiğime Maryola elbette ziyadesiyle sevinecektir. Buna olsun ehemmiyet verirsin ya!

Eftimi –Ben Maryola'ya dargınım!

Rüstem –Ay! Neden?

Eftimi –(Rengi lâtif bir pembeliğe tahvil eylediği hâlde) Benim hakkımda sana bazı sözler söylemiş de onun için!

Rüstem –Ne söylemiş? Hiç tahattur edemiyorum. Maryola'nın sana dair bana hiçbir şey söylediği yoktur.

Eftimi –İnkâr mı ediyorsun? Oyun öğetmediğim için söylemedi mi?

Rüstem –Ha! Öyle bir şey söyledi. Bana oyun öğretmek istemiyormuşsun dedi! Bundan ne çıkar?

Eftimi –Yalnız bu kadar mı söyledi?

Muhaverenin bundan sonrası yüz yüze bir dikkatli bakışmaktan ibaret kaldı. Bu bakıştaki manalardan daha derin mana olur olmaz sözde bulunabilir mi?

Bereket versin ki Yorgi Boçaris'in karısı Eleni çıkagelip Rüstem'le Eftimi dahi raks dersinde devam eylediler. Yoksa münazara ve muhaverenin devamı kim bilir daha ne suretler gösterirdi?

Paskalyadan sonra hıdrelleze dahi az bir zaman kalmış olduğundan biraz zaman içinde Rüstem Beyin raks tahsili hakikaten çoğa vardı. Çavillas ve Boçaris familyalarının dostu olanlar ve binaenaleyh Rüstem'i dahi sevenler delikanlının bu terakkisini ez-dil ve can tahsin etmekteydilerse de hilâfgirân şu talim ve taallüme inceden inceye gülerek hıdrellez günü yalnız

Maryola'yla Fotos'un nişan resmi icra olunmakla kalınmayıp Eftim'yle Rüstem'in resm-i nişânlarının icra olunacağını da ağızdan kulağa naklediyorlardı.

Fakat bu istihzalarını zinhar aşikâreye vurmuyorlardı. Çünkü Boçaris'le Çavillas zaten Solyotların en muteber ve en cengâver familyalarından oldukları gibi bizzat muhârabe-i âhirede gösterdikleri yararlık üzerine itibarları bir kat daha artmış bulunduğundan taraftarları pekçok olmasıyla, bunlar aleyhinde aşikâreye çıkarılacak istihzaların cezasız kalmayacakları derkârdı.

Hıdrellez

Mâh-ı nîsânın yirmi üçüncü günü rûz-ı hızırdır ki milel-i şarkıyyenin kâffesi nezdinde iyd-i millî addolunur. Çiftlik yanaşmaları ve çobanları gibi amelenin âdeta bir re's senesi hükmündedir. Zira bunların mukavelâtı ya hıdrellezden hıdrelleze veyahut kasımdan kasıma akdedilmek o taraflarda bir kaide-i umûmiyye hükmündedir.

Mukaddemleri İsatnbul'ca rûz-ı hızrın ehemmiyeti hiç menzilesindeyken bir zamandan beri arta arta en mühim a'yâddan addolunmak derecesini bulmuştur. Buysa Haydarpaşa sahrasında içtima eyleyen kadın erkek binlerce hıdrellezcilerin tedkîki ahvâli muvazene edilir.

Rûz-ı hızra İstanbul'ca henüz verilmeğe başlanmış olan ehemmiyet, taşralarda öteden beri verilmekte olup bilhassa Ortodoks mezhebinin umumiyete karîb hüküm sürdüğü yerlerde Aya Yorgi nam azizin yevm-i mahsûsu olmakla bu yortunun ehemmiyeti olur olmaz yortulara kıyas kabul etmez.

Ama lâyık da değil midir? Vakıa İran gibi daha ziyade şarkî addolunan memalikte Nuvrûz-ı Sultânîye pek ziyade ehemmiyet vererek martın dokuzuncu günü âdeta hem resmî hem millî bir bayram sayılırsa da bizce Nevruzun bu kadar ehemmiyeti görülemez. Nef'î'nin:

Erdi yine ürd-i Behişt
Oldu hevâ anber-sirişt
Âlem behişt-ender-behişt
Her kûşe bir bâğ-ı İrem

diye tavsif eylediği mart ayını, bizim köylü babalar kocalar karılar:

Mart kapıdan baktırır
Kazma kürek yaktırır

diye tavsif eder. «Niçin?» mi dediniz? Çünkü Nef'î'nin bugünlerde gül-i mül devri, âşıklar bayramı, bülbüllerin nağmesi, hengâmı, filân tarzında isnat eylediği şeylere bedel mart içinde havanın bir günde beş on defa bozulup açılması ve bazı kere yerlerin bir karış kar tutması ve ağaçlarda bir yeşil yaprak ucu görülememesi ve bülbüllerin yuvadan değil ayıların bile inden çıkamaması bu tarafların tabîat-ı iklîmiyyesindendir.

Ama rûz-ı hızra gelince hâl başkalaşır. Mevsim-i bahârın hemenevsatı demek olup ağaçların kisve-i zümürrüdünü giymiş ve gûnâgûn ezharla tezeyyün eylemiş olduğu gibi çayırlar dahi rengârenk ezhar ile donanıp cihan hakikaten cennet kesilmiş olur.

Rûz-ı hızrın hulûlü Rumeli ve Arnavutluk cihetlerinde mevsim-i sayfın mukaddemesi addolunarak umumî bir itikada göre o gün kurt, kuş, insan, hayvan, hâsılı bütün mahlûkat bayram edeceğinden havadaki bulutlar dahi ta'tîl-i işgal ederek havada asla buluttan eser bulunmaz ve mahlûkatı taciz eyleyecek şiddetli rüzgâr esmezmiş.

Kezalik umumiyetle itikat olunacağına göre koyunlar kuzusu ile rûz-ı hızra kadar yüz yüze burun buruna koklaşarak yatıp uyudukları hâlde rûz-ı hızr gecesi arka arkaya yatıp koyun kuzusuna lisân-ı hâl ile "Artık bundan sonra benim muhafazama muhtaç değilsin, istediğin yolda kısmetini ara" dermiş.

Bu itikadın ne kadar kuvvetli olduğunu şununla muvazene etmelidir ki İslâm olsun Hristiyan olsun Rumeli'de umumiyete karîb pek çok kimseler rûz-ı hızrdan mukaddem kuzu eti eklini harama karîb günah addederek, o günün vürudu üzerine fakir, ganî herkes kudretine göre bir miktar kuzu mutlaka ekl edecektir.

Rûz-ı hızrda kızlar, genç kadınlar, halka ve yüzük ve küpe ve hiç olmaz ise ufacık bir taştan ibaret bir şeyi çömlek içine koyarak hıdrellez gecesini gül fidanı dibinde imrar ettirdikten sonra sabah rûz-ı hızrda güneşten evvel gül fidanı dibine toplanarak beyitler okurlar ve her beyit okundukça çömlek içindeki

eşyadan birisini çıkarırlar ki bu şey hangi kızın ise söylenmiş bulunan beyit dahi o kızın falı addolunur.

Elhâsıl Rumeli ve Arnavutluk halkı için rûz-ı hızrın ehemmiyeti ne derecelerde olduğunu bihakkın tarif ve tafsile girişmek hadden ziyade tatvîl-i makali mucip olup bu hikâyemizde görülecek lüzum üzerine işin asıl şu cihetini arz etmeliyiz ki: Rumlarda herkes ismi hasebiyle kendi namdaşı olan bir azize mensup olup o azizin yortusu geldiği gün namını taşıyan Hristiyan dahi bayram etmesi âdettir. Hatta bundan evvelce Maryola dahi rûz-ı hızr, pederi Yorgi Boçaris'in isminin günü olmak hasebiyle o gün kırk keçi keserek şaraplarla, çalgılarla yortu edeceğini haber vermiş olduğu elbette hatırlardadır.

Filvaki hıdrellez gününün vürudunda Yorgi Boçaris tamam kırk tane oğlak kestirip şarap mahzenindeki fıçıları dahi isale edercesine fora ederek azim bir ziyafet tertip eylemişti ki isminin gününü tebrik için her sene gelen hemşehrilerine komşularına merkumun izzet ve ikram etmesi zaten mutadı iken bu sene kızının Fotos'a nişanlanması emelinden dolayı ikram ve ziyafette böyle bir fevkalâdeliği iltizam eylemiş idi.

O gün çalgı olmak üzere müteaddit gavsala ve gaydalardan maada davul ve zurna dahi bulundurularak öyle bir surette taam eyledi ki bu taam umumî bir sofra hâlinde erbâb-ı iştihâya arz edilmeyip belki bir oğlağın doyurabileceği kadar misafir toplandıkça onlara bir sofra kurulmak suretiyle her sofra diğerini takiben devam edegitti. Lâkin evvelce taam etmiş ve şaraba ve raksa koyulmuş bulunan huzzara sonraki sofralar erbabı mezeler takdimiyle gerek neşelerini idameye ve gerek midelerini mütemadiyen teçhize gayret eyledikleri dahi nazarıdikkatten uzak tutulmayacaktır.

Çavillas ile Boçaris'in ve binaenaleyh Rüstem'in hilâf-gîrânı dediğimiz adamlar dahi bu ziyafete iştirak etmişlerdir. Zira bunların hilâf-gîrlikleri açıktan açığa bir dargınlık demek olmayıp yalnız kendi nahiyeleri hududuyla mahdut olan politikalarınca bir muhâlefet-i fikr ve nazardan ibarettir. Hatta daha doğrusunu sorarsanız deriz ki o günkü ziyafet neşesiyle en ziyade neşeli bulunanlar dahi yine bu hilâf-gîrler olmuştur. Zira te'mîn-i ihtisâs için size en çok söz söyleyenler en ziyade burhan arayanlar size en az ihtisası bulunanlar olacağı nazar-ı hikme-

tinizde ise bilir ve anlarsınız ki Yorgi Boçaris'in neşesine en ziyade iştirak edenler dahi kendisine en az hulûs ve ihtisası olanlardır.

Bir aralık şu cemiyet öyle bir suret aldı ki hakikaten bir ressamın nazarıdikkatine isbât-ı liyâkat eyledi.

Bakınız siz dahi gözünüzün önüne getiriniz ki levhanın en uzak plânı küngüreleri bulutlara karışmış dağlar olup uzaktan görünüşleri simsiyah ve dumanlıdır. Plânlar noktainazara doğru takarrüp eyledikçe azim ve cesim meşe ve çam ve yaban zeytini gibi ağaçlar dahi fark olunmağa başlayıp daha yakınlarda her dem yeşil olan defneler kocayemişler bir kat daha nazarrüba olmağa yüz tutarlar. Levhamızın en yakın plânı pek cüz'î mavice bir çemenzar olup sağ cihetinden bir değirmen çevirmeğe kâfi bir su akar. Bu derenin biraz sol tarafa doğru tahvîl-i istikamet eyledikten sonra lâtif bir kavis çevirip yine sağ cihete doğru akar gider ki uzaklaştıkça uzaklaşan yılankavî mecrası nihayet gözümüzün varamayacağı ebat içine dalar gider. Tablomuzun asıl merkezine doğru bu derecik kenarında dördü çınar ikisi dişbudak ve üçü kara ağaçtan ibaret dokuz büyük ağaç azim bir tufa teşkil etmiştir. Bu ağaçların altında kadın erkek, çoluk çocuk üç yüzden mütecaviz bir halk yer yer serilerek şu tarafta salıncak sallanmakta, bu tarafta raks edilmekte, bir diğer cihette üç beş kişi arasında şarap içilmekte, bir diğer cihette on on beş adam pençesinde bir oğlak paralanmakta olup çalgıcılar sarhoş, oynayanlar sarhoş, şarkı okuyanlar sarhoş, herkes sarhoş bir hâldedir. Ama bazı meyhane akşamcıları gibi bu sarhoşların suratları ekşi ve tavırları kavgaya müstait bir hâlde olmayıp cümlesinin yüzünde bahtiyarâne bir sevinç parlaklığı ve muhibbâne bir tebessüm revnakı görülür. Şöyle bir levha şâyân-ı tersîm değil midir?

Maryola ile Fotos'un nişan resmi bu ziyafetin mebadisinde icra olunmuş bitmişti. Bu resim Papaz Samuel'in ona mahsus duayı okuyarak iki altın halkadan birisini damadın ve diğerini gelinin parmaklarına taktıktan sonra tekrar çıkarıp gelinin parmağına taktığı halkayı damada ve damadın parmağına taktığı halkayı geline tekrar takmasından ibarettir. Vakıa bu nişan resmi, öyle nikâh derecesinde kuvvetli olmayıp kilise nezdinde bozulması mümkün olan merasimden ise de Solyot Arnavutlarınca güya asıl nikâh bu imişçesine bir ehemmiyeti vardır ki nişanlı

olanlar birbirinin zevcesi sayılarak hemen hiçbir nişanlının kendi nişanlısıyla izdivaç etmemiş ve ayrılmış bulunması vaki değildir.

Bizim Rüstem iki kişi ile oynanacak olan Solyot raksını Eftimi'den öğrenmiş bulunduğuna hem sevindi hem pişman oldu. Sevindi: Zira Solyotların nezdinde iki kişi raks eylediği zaman ikisi arasındaki muhabbet hemen uhuvvet derecesinde kuvvet bulur. Arap bedevîleri selâm verdikleri adama fenalık etmedikleri gibi Solyotlar dahi birlikte raks ettikleri adama fenalık etmezler. Rakstan sonra dostluk için bir besa akdolunabilir. Ondan daha mükemmel olmak üzere kan karındaşlığı akdine kadar da imkân tehyie edilmiş olur. Binaenaleyh Rüstem o gün birkaç muteber delikanlı ve kız ile raks edebilerek dostluklarını takviye eylemiş olduğu için bittabi sevinmiş idi. Fakat sevindiği kadar pişman dahi oldu: Zira kendisince ehemmiyetleri olan o birkaç delikanlı ve kızdan maada birçok kadınlar ve erkekler dahi "Rüstem Bey raks öğrenmiş ya! Bizimle dahi oynamalıdır" diye bîçareyi oynata oynata yorgunluktan helâk derecelerine getirmişlerdi.

Herkes ile raks eylediği hâlde asıl muallimesi bulunan Eftimi ile raks etmemesi muvafık düşer mi? Bilmecburiye onunla dahi raks eyledi. Hatta herkesin ayak atmalarına dikkat eyleyen Rüstem, Eftimi karşısıda o kadar güzel oynadı ki evvelce kendisine ders vermek hususunda naz etmiş bulunan Eftimi, tahsin ve aferin tebessümleriyle "Bundan sonra dersi siz bana vermelisiniz" demeğe dahi mecbur oldu.

İşbu rûz-ı hızrın akşam üzeri bizim tablonun hâli biraz daha başkalaştı. Beyaz bıyıklı, ak saçlı ihtiyar ve koca karılardan bazıları şurada burada sızıp kalmışlar. Hele gaydacının birisi yarı şişkin gaydasını bir mahbubeyi kucaklarcasına der-âgûş ederek sızmış ki aralıkta bir hareket ettikçe veyahut tulumu bağrına basıp sıkıştırdıkça derunundaki bakiyye-i hevâ düdüklere hücum ederek acı acı bir çığlık peyda eder. Humâr-ı mestî ile cüretleri artmış bulunan genç takımı kızlarla lâtifeyi ileriye vardırarak Maryola ve Fotos da gördükleri numune üzerine nişanlanmağa iştihaları artan daha ciddî âşık ve âşıkalar ağaç diplerinde müzakerâta koyulmuşlar.

İşte cemiyetin bu hâli almış olduğu bir zamanda Maryola

hem mest ve hem de Fotos ile nişanlanmış olmasından dolayı bahtiyar bir hâlde olarak Rüstem Beyi şurada burada arayıp bulduktan sonra elinden tutup tenhaca bir yere çekerek dedi ki:

–Geçenlerde Eftimi bana darılmış olduğunu sana söylemiş! Öyle mi?

–Neden dolayı sana dargınmış?

–Canım bana söylemedi, senden korktuğunu sana söylemiş olduğum için darılmış!

–Ha! Aklıma geldi. Öyle bir şey söyledi ama pek ehemmiyetsiz bir tavır ile söyledi.

–Onun nezdinde ehemmiyeti ziyade imiş ama o ehemmiyeti tamamıyla sana gösterememiş. Fakat Rüstem! Kızcağızın senden korkmasında hakkı da var imiş!

–Acayip! Demek oluyor ki ben bu kadar fena bir adammışım ha!

–Hayır! Bilâkis o kadar iyi bir adam olduğun için senden korkmakta hakkı vardır diyorum. Sen Eftimi'yi tanımazsın.

–Lütfeder de tanıtırsanız tanımış olurum.

–Eftimi gayet kibirli bir kızdır. İkimiz bir yerde beraber büyüdük. Ben onun her hâlini bilirim. O da hiçbir hâlini benden saklamaz. Hem kibirli hem mağrur bir kızdır. Olur olmaz delikanlıya erkek bile demez.

–Tamam! İşte bana da erkek demez. Ve o hâlde benden de hiç korkmaz vesselâm!

Lâtif kız! Mestane bir hâl ile güldü, dedi ki:

–Sen bugün lâkırdıları hep aksine söylüyorsun Rüstem! Sarhoş mu oldun? Eftimi sana erkek demez değil bilâkis hiçbir kimseyi beğenmeyen Eftimi senin karşına gelince titriyormuş.

–Korkusundan ha! Ben lâkırdıyı aksine söylemiyorum Maryola! Sen pek tuhaf söylüyorsun!

–Hayır, sen tersine söylüyorsun! Sen böyle her şeyi eğlence edersen kızcağıza yazık etmiş olursun. Eftimi seni çıldırasıya sevmek istidadındadır.

–Ben böyle mukaddes istidatları asla eğlenceye çevirmem.

–Hem çıldırasıya sevmek istidadındadır hem de senin tara-

fından asla ümitvar olamayacağı için meyus bir hâldedir. Sen bizim Solyot kızlarını bilmezsin. Bir adamı sevdikleri zaman o adamın dahi kendilerini sevmiş sevmemiş olduklarına ehemmiyet vermezler. Kendi kendilerine o adam için söz verip güya bu sözlerini kabul dahi ettirmişler gibi bir sadakatta bulunurlar ki ondan sonra bir daha hiçbir kimseye gönüllerini vermeyip o muhabbet-i gaibânede son nefeslerine kadar varırlar. Anladın mı karındaşım?

–İyi ya, Eftimi benden ne sebebe mebni meyus oluyormuş? Ben onu sevmeyeceğim diye mi?

–Hayır! O bana bu sırrını dahi açtı. Bilirmiş ki sen de onun hakkında kayıtsız değilmişsin!

–Yani ben de onu seviyormuşum değil mi?

–Evet! Bunu o dahi biliyormuş ama...

Rüstem tavrına gayet ciddiyet vererek Maryola'nın elini tuttu. Dedi ki:

–Maryola! Biz seninle karındaş değil miyiz?

–Hiç şüphe etmeyiniz!

–Öyle ise sana en mukaddes esrardan olmak üzere tevdi eylerim ki ben dahi Eftimi'den korkuyorum. Hatta ben dahi onu sevdiğim hâlde meyusâne seviyorum. Bunun içindir ki sevdiğimi kendisine asla anlatmamağa çalışıyorum. Eftimi yanımda bulundukça yüzüne dikkatli bakmamak için cebr-i nefs eyliyorum. Fakat söyle bakayım onun meyusiyeti ne cihette imiş? Eğer o da benim ye'sim gibi bir yeis ile meyus ise ikimiz için de bir çare buluruz.

Maryola biraz düşünür gibi oldu. Fakat bu düşüncesi Rüstem'e ne cevap vereceğini bilemediğinden neşet eder bir düşünce gibi değildi. Belki zaten hazır bulunan cevabını verip vermemek hususunda tereddütünü gösterecek bir düşünce idi. Nihayet dedi ki:

–Birbirinizi sevmiş olduğunuz hâlde alabilmek sizce mümkün müdür?

–Neden mümkün olmasın? Ben henüz hiç evlenmemiş bekâr ve ergen bir adamım.

–Ama sen Müslümansın Eftimi Hristiyan!

–Benim Müslümanlığım Eftimi'yi almak için asla mâni değildir. Pek çok Müslümanlar Hristiyan kızlarıyla izdivaç ediyorlar. Ali Paşanın bile Vasilgi isminde bir Hristiyan zevcesi vardır.

–Onu biz de işittik ama Vasilgi onun zevcesi değil esiri imiş!

–Hayır, yanlış haber vermişler. Âdeta zevcesidir. İhtimal ki Hristiyan kızlarını korkutmak için böyle yanlış haber vermişler. Bir geniş zamanda ben sana dinimizin bu imkânını anlatırım. Şimdiki hâlde yalnız şunu hem de pek ciddî olarak sana söylerim ki ben Müslüman ve Eftimi Hristiyan olduğu hâlde nikâhlanmak için bizce hiç mâni yoktur. Ama Eftimi için bu mâni vardır. Zira Müslüman imamı ikimizin nikâhını kıydığı hâlde bir Papaz bu nikâhı kıymaz.

–Niçin?

–Sonra bütün Hristiyan kızları Müslüman kocalara varırlar diye korkar da onun için!

Rüstem'in Hilâf-gîrânı

Hıdrellez günü Maryola ile Rüstem arasında Eftimi'ye dair açılan söz daha ziyade uzanmadı. Ondan sonra bir hayli zaman daha bu meseleye dair söz açılmadı. Zira Fotos'un babası Çavillas her ne kadar Ali Paşa'ya yazmış olduğu mektupta zevcesinin gençliğiyle iftihar eylemiş idiyse de kendisi haylice ihtiyar bir adam olduğundan bu hıdrellez günü oturduğu yerin rutubetinden ve içtiği şarabın kesretinden dolayı hastalanarak ve hastalığı gittikçe şiddet bularak yirmi beş gün kadar herkesi korkutacak surette esîr-i firâş bulunmuş olduğu gibi ondan sonra iyiliğe yüz tutmuş ise de kolay kolay iade ve itmâm-ı âfiyet edemeyeceği, hâl ve şanından anlaşılmakta idi.

Bunu Çavillas'ın kendisi de anlamış olduğundan henüz yatağı içinde iken oğlu ile Maryola'nın düğününü tacile mecbur oldu. Zevcesi Mosho'ya vesair etrafında bulunanlara:

–Ben gözlerimi kapamazdan mukaddem oğlumun teehhülünü göreyim de...

Diye düğünü istical ederek bu lüzumu herkes tasdik eylediği cihetle düğün tedarükâtına teşebbüs olundu.

Vakıa Eftimi ile Rüstem yine evvelki gibi görüşüyorlardı. Raks dersleri verildiği zamanki kadar münasebet çok olmayarak mülâkatları dahi sık değil idiyse de yine görüşüyorlar idi. Lâkin hıdrellez günü Maryola ile Rüstem arasında sebkeden muhavereyi ileriye götürecek sözleri ne Eftimi ve ne de Rüstem kale almayıp aralarındaki münasebet her zamanki mülâtafe tavrından harice çıkmıyordu.

Tamam geçen sene Ali Paşa muharebesinin vukuu günü Fotos'un düğününe başlandı. Bu düğün dahi rûz-ı hızrdaki ziyafetin aynı gibi bir şey olup yalnız nişan taliki resmine bedel akd-i nikâh ayini icra olunmuştur. Bundan başka daha bir farkı var ise o dahi ziyafet yalnız iki üç yüz kişiye münhasır kalmayıp bütün Solyot nahiyesi ahalisi davet edilmekle bir gün sabahtan diğer günün sabahına kadar tamam yirmi dört saat zarfında şarapların sel gibi akmasından ve davul ve zurna ve gayda ve gavsala gibi çalgıların mütemadiyen çalınmasından ve yer yer ve halka halka horalar tepilip yüzlerce binlerce tüfekler patlamasından ibarettir.

Düğün esnasında Rüstem birçok kadınlar, erkekler ile raks eylediği gibi Eftimi ile dahi raks etmiş ise de hep hıdrellez günkü raks tarzında bir tavır ile oynayıp Maryola'dan alınan haber üzerine bu iki zat arasındaki muâmele-i sâbıka asla tebeddül ve tagayyür etmemiştir.

Düğünden sonra dahi yeni gelin güzel Maryola'nın Eftimi ve Rüstem işi ile hiç olmaz ise bir zamana kadar olsun iştigal edemeyeceği derkâr değil midir? Hâlbuki bir zaman sonra dahi Çavillas'ın vefatı vukuuna gelerek iki familya halkını birden işgal eyleyen yeis ve matem öyle gönül ve muhabbet işleriyle iştigale meydan bırakamamak zarurîdir.

Elhâsıl o yaz, o meşguliyetler ile geçerek Rüstem'in Solyot nahiyesine vürudunun ikinci kışına girildi. Bu arada dahi başka bir şey zuhur eyledi ki hikâyemizin gidişince onun ehemmiyeti Eftimi ve Rüstem münâsebet-i âşıkanesinden daha ziyade mühim olduğundan takdimi lâzım geldi.

Eftimi ve Rüstem münasebetinden ehemm ve zikir ve hikâyesi elzem olan şey Soli nahiyesinde ikametini haber vermiş olduğumuz Rus Popun manastırında Rüsem hilâf-gîrânı meyanında akdolunan bir içtimadır. Şöyle ki:

Pop Efendi, Papaz Samuel ile rüesa ve seramedândan yirmi kada zevatı manastıra davet ederek misafiri bulunan yüzbaşı dahi hazır olduğu hâlde içtimaın sebebini bervech-i âtî hikâye ile dedi ki:

–Rüstem denilen Arnavut beyzadesinin nahiyemizde ikameti bir buçuk seneye varıyor. İlk vürut eylediği zaman, Ali Paşanın bu gence dargınlığından bahsolunmuş idi. Bu dargınlık bitmez tükenmez bir dargınlık oldu. Vakıa Rüstem Bey, Solyotların raksını öğrenerek ve Boçaris'in akrabasından Eftimi nam kız ile olduğu gibi sair kadın erkek gençlerle dahi münasebeti arttırarak size sokuldukça sokulmağa çalışıyor ise de bu derecelerde girginlik sizin gibi akıllı adamların mûcib-i iştibâhları olmak lâzımdır. Müteveffa Çavillas ve oğlu Fotos ve onun kayınpederi Boçaris vesair dostlar ile Rüstem Beyin sözleri, sohbetleri neden ibaret bulunduğunu işittiniz mi? Arnavutlar ile Solyotlar hemşehri imişler. Hepsinin kanı bir kan imiş. Hatta Mora'nın Rumları bile yabancı imişler. Hele bizim gibi memâliki baîde Ortodoksları bilkülliye namahrem sayılırlar imiş. Teşvîkât-ı hâriciyye ile Arnavut kanının isalesi teessüf olunacak ahvalden imiş. Bilmem ne imiş, bilmem ne imiş de eğerçi Tepedelenli Ali Paşa ile aranızda bir kanlı muharebe vukua gelmiş ise de bir düellodan sonra el ele tutuşup barışmak ve ondan sonra karındaş olmak dahi kahramanlık şanından bulunmasıyla Arnavutlar ve Solyotlar ölen öldü, geçen geçti diyerek geçen sene temmuzda dökülen kanları dahi karındaşlık kanı addetmeli imişler.

Burada söz yine rüesadan Dimo namında bir ihtiyara intikal eyledi. Dedi ki:

–Evet! Rüstem Beyin kendi dostalarıyla bu yolda sözler söylediği malûmumuzdur. Filhakika bu yabancının her hâli şüpheyi dâîdir. İş daha fenaya sarmaksızın buna bir çare bulmak lâzımdır.

Papaz Samuel, Dimo'nun yüzüne bir tavr-ı isticvâb ile bakarak sordu ki:

–Bulunacak çare ne gibi bir şey olacaktır?

Dimo –Meselâ genç Arnavutun bir kaza kurşununa...

Samuel –Bu tedbirde istical muvafık düşer mi?

Pop –Hayır, hayır! O yoldaki tedbirlerde isticali ben dahi tecviz etmem. Benim asıl maksadım şu casus hakkında uyanık bulunmanızdan ve gözlerinizi açık bulundurmanızdan ibarettir.

Muteberandan Trandefil namında kıranta bir adam müte-hevvirâne bir tavır ile dedi ki:

–Koltuğumuz altında bir köpek memesi çıkmış demektir. Ağrısını sızısını çekip durmakta ne mana var. Deşivermeli vesselâm!

Dimo –Benden de al o kadar.

Yüzbaşı –İşin en kestirmesi bundan ibarettir.

Cemiyette birkaç kişi daha bu reyde bulunarak Rüstem'in içine oynatılması hemen takarrür eder gibi olmuştu. Pop, Papaz Samuel'in yüzüne baktı. Samuel'de tasvip tavrı göremeyince dedi ki:

–Hayır çocuklarım! İşin henüz o deresesinde değiliz! Bütün bütün rahat olmak isterseniz bu yabancıya dersiniz ki: "Yahu, misafirlik üç gün olur, üç hafta, olur üç ay olur. Sen buraya geleli yıllar geçti. Paşa ile dargın isen git başka yerde zaman geçir. Zira Ali Paşanın dargın olduğu bir adamın bizim içimizde bulunması bizi de belâya sokar. Herif sendeki intikamı almak için bize saldırır" işte böyle deyince o dahi foyasının meydana vurduğunu anlayıp yalnız şu nazikâne ihtarımız üzerine kalkar gider. Öyle değil mi Papaz Efendi?

Şu sual Papaz Samuel'e varit olduğundan, zeki ihtiyar derince bir düşünceye vardı. Bade tasdik cevabı vermeyeceğini gösterir bir tavır ile başını kaldırıp dedi ki:

–Hayır! Böyle değil! Bir insan esnâ-yı musâhabede türlü türlü bahislere girişebilir. İhtimal ki Ali Paşa ile dost geçinmek lüzumuna dair ben dahi bazı sözler söylemiş olayım. Sözden ne çıkar! Fakat Rüstem Beye öyle bir muamele ettiğimiz zaman genç Fotos "Bu adamın hangi kabahati sabit oldu ki memleketimizden harice def ediyorsunuz?" diye bir sual soracak olur ise ne cevap vereceğiz? Onun misafirine karışmağa ne hakkımız vardır?

Dimo –Misafirinden ayrılmak istemez ise Fotos dahi beraber gider. Gittikleri yerde beraber yaşarlar.

Samuel –Vay Fotos'u da süreceksiniz ha!

Trandefil –Sürecek olduktan sonra Boçaris'i de burada tutmayıp sürmelidir. Zira bu adamların Rüstem Bey akılda olduklarını ben kat'iyen hükmederim.

Samuel –Oo! İş büyüdü deseniz a!

Trandefil –Vay! Süremez miyiz?

Samuel –Sen ben, siz biz süremeyiz! Böyle bir şeyi ihtiyarân meclisi hükmederse belki mümkün olabilir.

Dimo –Mecliste dahi ekseriyeti kazanabiliriz.

Samuel –Yalnız ekseriyetle iş bitmez. İttifâk-ı ârâ ile bu hükmü verdirebilir iseniz mümkün olur. Yoksa Fotos ve Boçaris kendi taraftarlarıyla birleşerek muhalefet ederler. Solyot Solyota bir kavga çıkarsa işte o zaman Ali Paşaya öyle bir fırsat vermiş olursunuz ki bir değil beş Rüstem göndermiş olsa bu fırsatı ele geçirmiş olamaz.

Herkes sükûta vardı. Hatta bu sükût birkaç dakika devam eyledi. Bade o zamana kadar söze karışmamış olan birkaç ihtiyar dahi bazı şeyler mırıldanarak Trandefil ve Dimo'nun reylerini takviye etmek istediler ise de söyledikleri söze kendileri dahi ehemmiyet veremedikleri yine tavırlarından anlaşıldı.

Bir aralık yüzbaşı ile Pop ağızdan kulağa biraz söz ettiler. Ondan sonra Pop dedi ki:

–Hayır, hayır! Aranızda böyle bir muhalefete ben sebep olmayı istemem. Zaten işin şimdiki hâlde bu kadar ehemmiyeti de yoktur. Rüstem Bey hakkında yalnız nazarıdikkatinizin açılması benim için kâfidir. Mademki Fotos ile Boçaris'in dahi Rüstem Bey tarafından celp edilmiş bulunduklarını hükmediyorsunuz, onlar üzerine de enzâr-ı dikkatiniz açık bulunsun. Bunların bir gûne hıyanetlerini görecek ve ispat dahi edebilecek olur iseniz o zaman ihtiyarân meclisinde ittifâk-ı ârâ ile bir karar istihsaline muvaffak oluruz.

Samuel –Bana kalırsa o kararlara lüzum dahi görmeyiz. Ali Paşa, geçen sene bizim üzerimize on beş yirmi bin askerle hücum eyledi. Bu hücumdan evvel nahiyemizde Rüstem gibi casus yok idi ya! Bir hücum daha edecek olsa yine casusa lüzum görmez. Biz ise on beş yirmi bin askerini bozmuş olduğumuz Ali Paşayı her zaman mağlûp ederiz. Maahaza bu senelerde Paşanın bizim üze-

rimize hücumunu hiç memul etmem. Kendisi İstanbul ile meşguldur. Biz rahatımızda olalım. O taraftan bize hiçbir tehlike gelmez.

Papaz Samuel'in bu sözlerine mecliste hiçbir kimsenin inanmadığı hâl ve tavırlarından anlaşıldı ise de hilâfında kuvvetlice söz söyleyenler dahi bulunamadı. Hiçbir şeye karâr-ı kat'î verilmeksizin cemiyet dağıldı ki zaten Papaz Samuel'in arzusu da böyle hiçbir şeye karar verilmemek olduğundan yine onun dediği çıkmış sayıldı.

Popun manastırından çıkan halk yerli yerine gittiler. Trandefil ile Dimo'nun ikametgâhları Papaz Samuel'in manastırına yakın olmağla üçü yanlarında bir de Papazın seyisi bulunduğu hâlde beraber yürümeğe başladılar. Bir kaya başına geldiler ki orada kayadan atlayan derecik bir çağlayan peyda ediyordu. Papaz, seyisini uzacık bir yerde durdurup Trandefil ve Dimo ile beraber çağlayan yanına kadar geldi. Üçü dal[illegible]aşlar üzerine oturup söze Papaz Samuel başladı da dedi ki:

–Ne akılsız adamlarsınız! Rüstem Beyi yabancı addettiğiniz hâlde Pop ile Yüzbaşı'yı kendinize hemşehri mi addediyorsunuz?

Trandefil –Ama Papaz Efendi, sizin de Rüstem'i himayeniz pek ileriye varmadı mı!

Samuel –Akılsız herifler, düşünmüyorsunuz ki Rüstem yalnız başına bir Rüstem değildir. Rüstem demek Boçaris ve Fotos demektir. Bunlar aleyhinde bir fikriniz, bir niyetiniz var ise onu o kadar gizlemelidir ki Poplar filânlar değil Solyotlar bile haberdar olmamalıdır.

Dimo –Ee! Şimdi şu Arnavut çapkını bir kaza kurşununa uğratmayalım mı?

Samuel –Bugünkü günde, bu saatki saatte onun hiç lüzumu yoktur. Eğer siz akıllı adamlar olsanız Rüstem'e şüpheyi mucip olacak yüz dahi göstermezsiniz. Boçaris'ten, Fotos'tan ziyade dostu olursunuz. Karılarınız kızlarınız Mosho'dan Maryola'dan, Eftimi'den ziyade Rüstem Bey ile valide ve hemşire münasebetini akdederler. Herifin içini dışını meydana vurdurmak için her türlü sözler açarsınız. O sizi aldatacağına siz onu aldatırsınız. Anladınız mı?

Dimo –(Trandefil'e) Vallahi Papaz Efendi iyi söylüyor. Onun dediği gibi yapmalıyız.

Trandefil –Öyle ya! Bir Arnavutun nesi olur? O karşımızda ve kurşun bizim tabancamızda iken istediğimiz zaman canını alabiliriz.

Samuel –Aferin! İşte şöyle yola geliniz. Yiğitlik yalnız göğüs göğüse, silâh silâha gelmekten ibaret değildir. Asıl yiğitlik akıldadır. Hilededir. Sizi casuslamağa gelmiş olan herifi siz casuslayıp esrarına vâkıf olur iseniz asıl galebeyi siz etmiş olursunuz. Düşünmelisiniz ki Fotos ve Boçaris aleyhindeki efkârınızı bu gece yirmi kişi içinde meydana koydunuz. Acaba bunların hiçbirisi onların dostu değil midir? Ya gidip vuku-ı hâli kendilerine söylerlerse? Onların şüphesini arttırmak düşmanınız olan Rüstem'i kuvvetlendirmek demektir.

İşte çağlayan başında verilen şu karar Rüstem hilâf-gîrânının asıl karâr-ı kat'îsi oldu. Orada üç arkadaş yekdiğerini veda ederek ikametgâhlarına gittiler. Papaz Samuel bu geceki muvaffakiyetinden dolayı ziyadesiyle memnun olarak kendi kendisine diyordu ki:

–Aman ya Rap! Kimisi Rusun sözüne kulak verir, kimisi Arnavutun iğfalâtına kapılır! Sanırsın ki ortada halis vatanperver Solyotlar kalmamıştır. Fakat acele etmeyelim. Papaz Samuel var, Papaz Samuel!...

Taş Arkası

Müteveffa Çavillas'ın şedîden hastalanması ve Fotos'un teehhül etmesi ve Çavillas'ın vefat eylemesi gibi vukuât-ı mühimmenin birbirini takip eylemesinden dolayı Rüstem ile Eftimi kendilerinde hâsıl olan hissiyyât-ı âşıkaneyi meydana koyacak vakit bulmadıklarını bundan evvelki babımızda ihbar ile sonra dahi Rüstem'in hilâf-gîrânı meyanında vukua gelen bir müzakerenin zikrini takdim mecburiyetinde bulunduğumuzu bildirmiştik.

Genç Arnavut ile güzel Solyot, Popun manastırında vukuunu yukarıki fıkrada tafsil eylediğimiz içtimadan beş on gün mukaddem münâsebet-i vakıalarını bir hatve daha ileriye götürmek cüretini peyda eylemişlerdi.

Bir gün Boçaris'in ikamet eylediği hanenin kapısı önünde

Rüstem Bey Eftimi'yi görerek hâl ve hatır sualinden sonra kızın elini kendi eline almış ve söze başlamazdan evvel dikkat eylemiş idi ki kendi eli buz gibi olduğu hâlde kızın eli ateş gibidir. Bu dikkatten sonra gülümsemeğe çalışarak demiş idi ki:

–Eftimi! Sen bana oyun öğrettiğin esnada Maryola'ya dargın olduğunu söylemiştin. Hatırındadır ya!

Kızda kıpkırmızı bir renk! Söz yine Rüstem'de:

–Şimdi Maryola'ya ben dahi dargınım sebebini biliyor musun?

Eftimi'de yalnız bir baş işaretiyle "hayır!" cevabı! Sözde devam yine Rüstem'de:

–Sebebi ise benim tarafımdan sana gelip seni ne kadar sevdiğimi söylüyor da işte dargınlığımın sebebi de bu oluyor.

Eftimi'nin avuçları terlemekte olduğunu Rüstem'in buz gibi eli hisseylediği hâlde yine söz Rüstem'de:

–Eğer benim tarafımdan sana söylediği sözler doğru olmasalar hiç darılmaz idim. Hâlbuki senin için nasıl çıldırasıya bir sevdada bulunduğuma dair verdiği haber pek doğrudur da onun için hiddet ediyorum.

Eftimi'de meyusane bir tebessüm! Söz hâlâ Rüstem'de:

–Vakıa senin gibi bir güzeli sevmek cinayet değildir. Bundan dolayı beni asmazlar ya? Ama asıl darıldığım şey sen beni sevmediğin hâlde benim seni sevişimden dolayı gücenirsin zannıdır.

Eftimi artık cevapsızlıkta sebat edemeyerek der ki:

–Merhamet et Rüstem! Beni bu kadar zevklenme! Vakıa lâtife senin âdetindir ama bu yoldaki lâtifeleri bırak!

–Zevk mi? Lâtife mi? Allah hakkı için yemin ederim ki asla lâtife etmiyorum. Senin için bende olan sevda benim için sende de bulunduğunu bilsem, şevkimden çocuk gibi sıçrar tepinirdim. Lâtife yollu olsun bana söyle, ikrar et, bir sözceğiz söyle ki emin olayım. Benden ikrah ediyor musun?

Eftimi'den hiçbir cevap alamadı ise de kızın bu cevapsızlığı zaten cevâb-ı tasdîk olduğunu Rüstem bilip durmuyor mu? Bugünlük sözün yalnız bu derecesiyle iktifa eyledi. İktifa etmese bile ne yapacak ki Eftimi'nin güzel gözlerinde peyda olan iki el-

mas-pâreyi Rüstem Bey yanında mendili içine koymağa iktidarı kalmayarak kızcağız yalnız âteşîn bir ah ile kapıdan içeri girivermişti.

Ertesi günü Rüstem kapı önünden geçtiği hâlde Eftimi'yi ne kapı önünde ve ne de pencerede göremedi. İçeriye girmek istedi. Ona da muvaffak olamadı. O gün sabrederek daha ertesi günü Boçaris'in hanesine girip ber-mutad Eleni ile biraz mülâtafe eyledikten sonra bir aralık oda içinde Eftimi ile yalnız kalır kalmaz dedi ki:

–Eftimi! Ak Çağlayan yanındaki kayanın arkasında yarın gece seni beklersem gelir misin?

Kızdan lâ ve neam bir cevap alamadı ise de tavrından kendisi ile istihza ediyor gibi bir mana çıkardı. Fakat bu manayı derhâl tevil etti. Kendi kendisine dedi ki:

–Galiba davetimin ciddiyetine inanmadı da benim böyle bir davette bulunacağımı istibâden o tebessümü etti.

Te'yîd-i teklîf için bir söz daha söylemeğe başladığı sırada Eleni odaya girerek o girmezden mukaddem yalnız "mutlaka bekleyeceğim" sözünü söyleyebilmişti.

Tayin eylediği gece Rüstem Bey, Fotos'un hanesinden çıkıp Ak Çağlayan'a vardı. Haber verdiği kayanın arkasında gizlenip Eftimi'yi bekledi. Delikanlının bu intizarında hatırından neler geçirdiğini tafsil edemeyiz. Zira şuna buna ettiği lâtifelerden katı nazar, Rüstem dahi Eftimi'ye hakikaten âşık olup mahza böyle tehlikeli bir yerde sevdasının seyyiesini çekmemek için hâlini izhar edemiyor idi. Âşık olan bir genç ilk mev'id-i visâlinde hatırından neler geçireceğini zapt ve tahrire imkân olmadığını ise her ehl-i hâl mutlaka bilir.

Mevsim âdeta kış olduğu cihetle geceler hem soğuk ve hem de uzun olduğu hâlde, Rüstem Bey bu geceyi şafak vaktine isal edip de Eftimi'nin zuhur etmemesi üzerine yine Fotos'un hanesine avdet eylediği zaman gerçekten meyus bir hâl ile avdet eyledi. Maahaza sevdanın ye'si de ümidi de tatlı olacağına şüphe edilemez.

Ertesi gün Rüstem Bey uykudan biraz geç kalkıp doğruca Boçaris'in hanesine gitmek ve Eftimi'yi âşıkane serzenişlerle tekdir etmek istedi ise de hiç gitmeyip dargınlık göstermek poli-

tikasına daha ziyade muvafık düşeceğini hesap eyledi. Binaenaleyh o gün gitmedikten maada birkaç gün daha gitmeyip dargınlığı âşıkasına dahi anlatmış oldu. Hatta birkaç gün sonra gittiği zaman da bittesadüf Maryola ile gitmiş bulunduğundan güya kendisi hiç gitmeyecek ise de Maryola götürmüş gibi bir tavırda bulundu.

Eftimi, acaba Maryola'ya bir şey söylemiş mi diye olanca dikkati ile delikanlıyı muayene ederek şüphesini teyit eyleyecek bir gûne alâmet ve emare göremeyince mutmain oldu. O gün Rüstem yalnız Fotos ile Maryola arasındaki muhabbet-i zevciyeye hasr-ı lâtîfe ederek hatta Maryola'yı kızdırmak derecelerine vardırmış idi. Eğer bu surette davranmamış olsa idi ihtimal ki Maryola Rüstem ve Eftimi münasebetini andıracak lâtifelerde bulunurdu. Rüstem dahi zaten pek şuh meşrep olduğu hâlde teehhül edelidenberi meşreb-i şûhâneye bir kat daha vüs'at vermiş olan Maryola için o vadilere sevk-i kelâm imkânını kaldırmak maksadıyla kendi lâtifelerine meydan açmak idi.

Akşam üzeri Maryola ile beraber avdet için Boçaris'in hanesinden çıktıktan sonra Rüstem tütün kesesini unutmuş olmak tavrıyla avdet eyledi. Eftimi dahi Beyin unuttuğu keseyi alıp merdivenden aşağıya kadar indirmiş olduğundan sokak kapısının iç tarafında telâki eylediler. Rüstem avdetinden asıl maksadı kese olmadığını gösterecek bir vaz-ı serzenişkârâne ile dedi ki:

–Beni kayanın arkasında sabaha kadar bekletmek lâyık mıydı Eftimi?

–Benim sözüm üzerine beklemedin ya!

–Ettiğin sükût vaat demek değil miydi? Ne ise ondan kat-ı nazar edelim. Bu akşam yine gidip bekleyeceğim "yok!" demezsin ya! Ama sükût etme! Ettiğin sükûta ben yine tasdik manası veririm.

–Beyhude zahmet etmiş olursun!

–Senin için böyle beyhude bir zahmet etmiş olursam memnun olur musun? Al bir sükût daha! Sen ne kadar sükûtî kız oldun? İster memnun ol ister olma, ben bu gece dahi bekleyeceğim. Bakalım ne zaman merhamet edeceksin?

Kapının iç tarafındaki söz bundan ziyade imtidat edemedi. Rüstem Bey kararı mucibince o gece dahi Ak Çağlayan'ın kayası

arkasına gidip ta-be-sabah âteş-i intizârın ıstırabını çekti. Eftimi yine gelmedi.

İkinci günü Rüstem Boçaris'in hanesi önünden geçerken orta yerine bir parça cam yapıştırılmış bir tabaka kağıttan ibaret bulunan pencereye iç taraftan parmak ucuyla vurularak tef sedası gibi bir seda zuhuru Rüstem'in nazarıdikkatini davet eyledi. Pencereye baktı'kta Eftimi'yi görmesiyle mutmain olup durdu. Kız aşağıya, kapıya kadar indi. Maryola'ya tebliğ olunmak üzere dik seda ile Rüstem'e birkaç söz söyledikten sonra bir vaz-ı dilfirîbâne ve müsterhamâne ile Beyin elini tutarak yavaşça dedi ki:

–Affet Rüstem Bey! Ak Çağlayan'a gelmek için hakikaten arzu eyledim ise de bir türlü cesaret edemedim. Sabahısı dahi cesaret edemediğime nadim oldum. Yarın gece bir zahmet daha edersen mutlaka gelmeğe gayret edeceğim.

Bu itizar Rüstem için kâfi değil midir? Teşekkür vadisinde kızın elini sıkarak yarın akşam dediği zamana öyle bir tahassürle muntazır oldu ki kaya arkasında geçirmiş olduğu iki gecenin ıstırabı buna nispetle bir şey demek değildi.

Yarın akşam denilen zaman dahi hulûl eyledi. Fotos'un hanesinde herkes uykuya vardıktan sonra kalkıp doğruca Ak Çağlayan'a vardı ki vusulünden bir saat sonra dahi Eftimi zuhur eyledi.

Güzel Eftimi, müddet-i ömründe hiçbir kimse ile bu yolda mülâkat etmiş olmayıp şu mülâkat ilk mülâkatı olduğundan o kadar heyecanlı hâlde idi ki Rüstem metanetperverâne sözler ile kızın cesaretini tezyide mecbur oldu. Ama Eftimi'nin kendisi için göze aldırdığı bu tehlikeyi, bu zahmeti takdir etmemezlikte dahi bulunmuyordu. Hatta Eftimi'nin bu fedakârlığına başkaca teşekkürler dahi ederek kendi hakkında gösterdiği bu fedakârlığa kendisi de ancak can fedasıyla mukabele eyleyebileceğini arz eyledi.

Nihayet hasbıhâl-i âşıkaneye dahi başladılar. Rüstem Eftimi hakkında Maryola'nın söylediği sözleri hikâye ederek dedi ki:

–Aramızdaki esrara Maryola'nın dahi vâkıf olduğunu hem de senin şanın için istemem. Vakıa Maryola gayet güzel, yürekli

bir kadın ise de mizacı malûm a! Olabilir ki bazı lâtifeleriyle sırrımızı faş eder.

–Aramızda şüyuundan korkulacak ne esrar var ki?

–Şimdilik yok ise de olabilmesi imkândan baîd değildir. Vakıa "severim, severim!" sözünü söylemek istemiyorsanız buraya gelmek hakkındaki ricamı kabul edişin benim için kâfi bir sözdür.

–Velev ki sevdiğimi ikrar edeyim! Ümitsiz bir sevda değil mi beyim?

–Güzel Eftimi! Emin ol ki benim tarafımdan sana arzu ve ihtiyarın hilâfında hiçbir söz bile söylenmez. Fakat sevdamız neden ümitsiz bir sevda olsun! Dinimiz mütehalif olduğu için mi! Âşık ve âşıka birbirinden canını esirgemediği hâlde bir din mi fedâ edemez?

–Yekdiğerimizin böyle bir fedakârlığına liyakat ispat edebilecek olursak kendimizi bahtiyar sayabiliriz.

–Burası senin elindedir Eftimi! Vakıa şimdiye kadar daima lâtife-gûluk ile zaman geçirdik. Âlemde renk vermemek için yine o lâtifelerde devam eylersek de inan ki benim hâlim pek fenadır. Sen beni âdeta hasta etmişsindir.

–İhtimal ki senin gösterdiğin sebebiyet üzerine duçar olduğum sevda hastalığı, sana da sirayet etmiş de onun için hasta olmuşsundur!

–Ah Eftimi! İşte bu sözün en dehşetli hastalığımın bile şifâ-yı âcili olur.

Tamam söz âşık ve âşıkanın bilkülliye dertlerini ortaya koyabilecekleri şu dereceyi bulduğu zaman, uzaktan bir iki adam sesi işitildi. Eftimi bir aralık müthiş bir telâşa düşerek:

–Demek oluyor ki bizi takip ediyorlarmış! diye davrandı ise de müteakiben bu telâş külliyen zail oldu. Fedakârâne bir tavır ile dedi ki:

–Takip eden Maryola bile olsa iş fenaya varır. Benim gibi hiç kimsenin emri altında bulunmayan bir kız, beğendiği adam ile başbaşa dört lâkırdı edemeyecek mi imiş?

Rüstem, kızın bu cüretinden fevkalhat memnun oldu. İşitilen sesler filhakika kendilerini takip için gelenler sedaları olmasını

bile arzu eyledi. Zira böyle bir takip Maryola'yı işin son derecesine kadar göze aldırmağa mecbur edeceğini, kızın cüretinden metanetinden anladı.

Fakat sesler yaklaştıkça yaklaşarak üç adam kayanın öte tarafına kadar geldikleri hâlde Maryola takımı olmadıkları gibi kendilerini takip için gelmiş bulunmadıkları dahi derhâl anlaşıldı.

Bunlar Papaz Samuel ve Dimo ve Trandefil olup zikrolunan çağlayan dibinde neler konuşmuş olduklarını biz bundan evvel işitmiş idik. Eftimi ile Rüstem dahi seslerini kestikten maada çıt diye bir patırtı ikaından bile kemaliyle muhteriz oldukları hâlde bu muhavereyi dinlediler. Hatta bundan intikal ile Popun hanesinde gerek Boçaris ve Fotos ve gerek Rüstem aleyhinde o gece bir cemiyet akdedilmiş bulunduğunu da anlayıp cümlesinin bir tehlike içinde olduklarını hükmeylediler.

Üç arkadaş sözlerini bitirip gittikten sonra yalnız kalan Eftimi ile Rüstem evvelki âşıkane hasbıhâlde devam edemeyip daha ciddî bir müzakereye giriştiler.

Eftimi dedi ki:

–Bu işi mutlaka Fotos'a da eniştem Boçaris'e de haber vermeliyiz!

–Hayır! Hiç kimseye haber vermemeliyiz! Ah teessüf ederim ki buraya iltica edişim dostlarımın başına belâ oldu.

–O belâyı defetmek lâzım değil midir?

–Lâzımdır ama onlara hiç haber vermeksizin defetmelidir. Sen kimseye bir şey söyleme de ben onun çaresini bulurum.

–O çareyi ben de bilmeliyim ki...

–Çare, benim buradan çıkıp gitmekliğimden ibarettir. Zira Solyotların Fotos ve Boçaris'ten şüphe etmeleri de benim yüzümden olmuş.

–Sen buradan nasıl gidebilirsin! Sebebini sormazlar mı?

–Ali Paşanın kahrı beni burada da bulup mahvedeceğine filâna dair bir özür bulurum.

Kıza bir durgunluk geldi. Gecenin karanlığından yüzü görünmüyor idiyse de Rüstem anlıyordu ki kızın durgunluğu kendisin-

den ayrılmak havfındandır. Bu anlayış üzerine dedi ki:

–Eftimi! Ben buradan gidecek olursam sen de benim ile beraber gelir miydin?

–Beni götürmek senin için burada kalmaktan daha güç olmaz mı?

–Ben burada Solyotların bir sınıfı ile diğer sınıfı arasında vesîle-i fesâd olayım! Allah göstermesin. Bu fesat daha ileriye varır ise bir nahiyenin hemşehrileri arasında kan bile dökülece-ğini görüp durur isem burada nasıl kalabilirim? Sen henüz beni tanımadın Eftimi? Ben öyle senin anladığın Arnavutlardan değilim.

–Hata ediyorsun! Ben seni öyle bir tanımışım ki herkes benim gibi tanımış olsa Solyotlar seni başları üstünde gezdirirlerdi. Sen çok gezmiş çok görmüş çok okumuş bir adamsın. Senin nazarında İslâmın, Hristiyanın, Solyotun, Arnavutun farkı yoktur. İhtiyar Çavillas ile enişte Boçaris konuşurlar iken işitmiş idim. Senin gibi adamlara filozof derlermiş. Hep cihanın iyiliğini istermişsiniz.

–Evet! Öyledir. İşte bunun içindir ki cihan benim yüzümden belâya girecek olursa ben o cihandan çıkıp gitmeliyim.

Biraz vakit sükût ile geçti. O sükût müddetinde hâsıl olan mütalâa üzerine Eftimi dedi ki:

–Her hâlde biz bu işi enişteme haber vermeyince buradan gitmemelisin. Çünkü senin gibi bir misafiri hanesinde barındıramayıp da firara meçbur eylemek Fotos için pek büyük ayıp sayılacağından kendisini bu ayıptan kurtarmak için düşmanlarıyla mukateleye mecbur olur da işte o zaman korktuğun şey vukua gelmiş olur.

–Biz zaten zihnimiz biraz perişan iken bu esrara vâkıf olduk. Bir iki gün kimseye renk vermeyelim. Bu sırrı muhafaza edelim. Aklımız dahi başımıza gelsin de bir güzelce düşünelim. Ondan sonra yapacağımız şeye karar veririz.

–Ama! Bu bir iki gün içinde firar etmeyeceğin için bana bir besa verir misin?

–Hay hay! Sana haber vermeksizin şuradan şuraya gitmem. Zaten ben buradan kaçacak olursam gideceğim yerde sensiz nasıl

yaşayabilirim? Eğer sen de burada bensiz yaşayamayacak derecelerde beni seviyorsan, mutlaka benimle beraber gelirsin değil mi?

–Hepsini sonra düşünürüz. Pek üşüdüm. Haydi artık evimize gidelim.

Üç Sene

Hikâyemiz külliyet üzere tarihe müstenit bulunduğu cihetle vukuatın sûret-i güzerânı daima nazarıdikkatimiz önünde bulunmak lâzımdır.

Müteveffa Çavillas'ın Ali Paşaya galebesiyle Rüstem'in Soli nahiyesine ilticası 1792 senesi temmuzunda vukua gelmiş olduğu malûmumuzdur. Rüstem, Soli'ye gelelidenberi bir kış ve bir yaz tamamıyla geçmiş olduktan sonra ikinci kışa girilmiş idi ki bu dahi Ak Çağlayan kayasının arkasındaki mülâkatların vukua geldiği kış olup tarih ise mîlâd-ı İsa'nın 1794'üncü senesi idi. Bu bendimizin serlevhasında işaret eylediğimiz "Üç sene" dahi işte zikrolunan 1794 senesinden bed' ile doksan beş ve doksan altı ve doksan yedi seneleridir.

Evvelâ haber verelim ki bu müddet zarfında ecnebi müşeviklerinin teşvikatı, Solyotlardan ağlebinin efkârını tesmim ede ede bir dereceye getirmiş idi ki şimdiye kadar bunlar kendi nahiyelerinin haricindeki umûr-ı âleme asla karışmazlar iken Arnavutlar aheyhindeki fikr-i udvâna verdikleri kuvvet iktizasınca Ali Paşanın her türlü teşebbüsatına silâh ile mümanaatı kahramanlık saymağa başlayıp hatta Ali Paşa, Parga üzerine yürüdüğü zaman birkaç yüz Solyot cengâverânı Pargalıların imdatlarına gitmişlerdi.

Teşvikat-ı ecnebiyye zehriyle mesmum olanlara "Solyotların ağlebi" diye miktar tayin etmiş olmaklığımıza sebep bunlardan bir haylisinin dahi teşvîkat-ı mezkûreye asla havâle-i sem-i i'tibâr etmemeleri kaziyesidir. Eğer Arnavutlar aleyhindeki şiddet-i husûmet Solyotların cümlesine taammüm etmiş olsaydı bunların Ali Paşa ile sulh ve müsâlemet kabul etmeyerek doğrudan doğruya taarruza kadar varacakları ve Yanya'yı bile Arnavutlar elinden almak hülyalarına düşecekleri dahi istibat edilmeyebilirdi. Zira Yunân-ı kadîmin ne kadar kahramanları varsa ecnebiler cümlesini Solyotlara yeniden tanı-

tarak kendilerinin dahi doğrudan doğruya eski Ispartalılar neslinden geldiklerini ve onların şöyle cengâver ve böyle fedakâr olduklarını ve bir neferi yüz düşmana galebe ile elhâsıl Hindistan'a kadar memaliki fethetmiş bulunduklarını anlattıklarından cesaretleri mükemmel, fikirleri vâsi olan Solyotlar hakikaten cihangirlik bile kendileri için müstebat olamayacağı hayalâtına kadar varmışlardı.

Teşvîkât-ı ecnebiyyeyi kabul etmeyenler ve kendilerini bu yoldaki hayâlât-ı ifratperestâneden kurtaranlar ise şu yabancıların babaları hayrı için buraya gelmekdiklerini nazarıdikkate alarak Arnavutlar ile cenkte bir gûne menfaatleri olamayacağını ve kendilerine asıl lâzım olan şey Ali Paşanın taarruzundan emin kalmak olup Arnavutlar Soli hududu dahiline ayak atmazlar ise Solyotların dahi Arnavutlar ile müsalâha ve müsâlemeti ihlâl etmemelerini iltizamda bulunurlardı.

Bu fırkanın reisi Yorgi Boçaris olup filvaki kendisini şu hakayıka irşat eyleyen dahi Rüstem Beydir ki Boçaris'ten maada Fotos dahi bu fikirde bulunan rüesadan olup Boçaris'in kabilesinden iki yüz ve Fotos'un kabilesinden dört yüz elli kadar Solyotlar dahi reislerine ittibaen bu fikr-i i'tidâle meyletmişlerdi.

Şimdi sırası gelmiş olduğu cihetle haber verelim ki Popun manastırında Rüstem ve Fotos ve Boçaris aleyhinde cereyanını görmüş bulunduğumuz müzakere birkaç defa daha vukua gelerek, yine o müzakere meclisinde hazır bulunan zevattan bazıları keyfiyeti Fotos ve Boçaris'e ihbar eylemişlerdi. Eftimi bu sırra tamam vaktinde vukuf peyda etmiş olduğu hâlde neden ihbar etmemiş olduğunu suale hacet kalmaz ya! İhbar etmiş olsa bu sırra ne yolda vukuf peyda eylediği sorularak bilâhare Rüstem ile kendi arasındaki münasebetin meydana çıkacağından havf edilmez mi?

Boçaris ile Fotos, vatandaşlarının kendileri aleyhindeki müzakeresinden bittabi müteessir oldular ise de kendilerine isnat olunan şeyi yani Ali Paşa ile hoş geçinmek politikasını inkâr dahi etmediler. Ezcümle Boçaris dedi ki:

–Bizi Rüstem Bey iğfal etmiş diyenler Rüstem'i müfsit bizi de ahmak addetmiş olurlar. Hâlbuki bu ihtimallerin ikisi de adîmdir. Rüstem, bizim üzerimize Ali Paşa tarafından mansup bir

casus, bir müfsit olmak şöyle dursun hakîkat-i hâlde Ali Paşanın dostu bile değildir. Elinden gelse Paşayı yok ederek Arnavutluk üzerinden o belâyı defeder. Biz ise Ali Paşa ile hoş geçinmek, ona esir olmak demektir itikadında bulunmuyoruz. Onun tarafından pâmâl edilmemek için mudara politikasını tercih eyliyoruz. Beyhude sefk-i dimâdan elbette mudara hayırlıdır. Binaenaleyh efkârımızı kabul edenler elbette etmeyenlerden daha vatanperver sayılırlar.

Fotos dahi Boçaris'in bu mütalâasını teyit edecek sözleri her yerde alenen söylemeğe başlamış olduğundan işte bu münasebetle söz ayağa düşerek o zamana kadar sulh ve itidal politikası yalnız birkaç rüesa meyanında esrâr-ı mektûmeden addolunur ve efrat bu politikadan bîhaber bulunurken, ondan sonra Fotos ve Boçaris'in kabilesi cengâverânına kadar taammüm eylemiş idi. Demek oluyor ki Rüstem'in hilâf-gîrânı müzâkerât-ı münâfıkaneleriyle Rüstem'e bir fenalık edemediklerinden maada eğer bu delikanlıya Ali Paşa tarafından casusluk ve müfsitlik isnadı sahih ve vakii hüküm yolunda bir şey ise de o memuriyette Rüstem'i teyit ederek muvaffakiyetini teshil edivermişlerdir.

Rüstem'in filhakika Ali Paşa tarafından matrûd olup olmadığı ve Soli nahiyesine ilticasından bir maksad-ı siyâsiyyesi bulunup bulunmadığı karilerimizce dahi merak edilse becadır. Ancak bu işin içindeki hakikati bilâhare fiiliyat ve vukuat meydana koyacağından onu şimdi burada izaha lüzum yoktur.

Hulâsa-i vukuâtını yazmakta bulunduğumuz şu üç senenin mebadisinde, hikâyemizce asıl ehemmiyyet verilecek şeylerden birisi de Rüstem ve Eftimi münâsebet-i âşıkanesi olmak tabiîdir.

Bunların ikisi dahi yekdiğerinin delisi, divanesi oldukları hâlde hiss-i derûnlarına ittibâan birbirinin perestişkârı olmak derecelerine vusulden kendilerini men değilse de tehir eyleyen şey Solyotluk âleminin terbiyesi, tavrı, istidadı olmuştur.

Bir Solyot kızı âşıkına kolay kolay muhabbetini itiraf etmez. Çünkü itiraf eyledikten sonra dahi sözünü kolay kolay geriye alamaz. Eftimi'nin Rüstem'e ret ve yeis cevabı vermemesi bir nevi i'tirâf-ı muhabbet demek olup hatta Fotos'un karısı Maryola'ya Rüstem'i sevmekten havfını beyan etmesi dahi Solyot kızları arasında emsali görülmemiş bir itiraf sayılır.

Maryola ile Eftimi iki hemşire gibi beraber büyüyüp bilhassa vaktiyle Maryola'nın Fotos hakkındaki hissiyatını Eftimi'ye tevdi etmiş olması, Eftimi'nin de Maryola'ya bazı esrarını tevdi eylemesine yol açmış idi. Yoksa Solyot kızları meyanında iki hemşire bile bu yoldaki esrarı birbirine tevdi edemezler. Çünkü kendileri bir delikanlıyı sevip de o delikanlı tarafından sevilmemek ve izdivaç ümidi mahvolmak, bir Solyot kızı için tahammülü gayr-ı kabil mahcubiyetlerden olup şu hicap üzerine canından bîzar olmağa kadar varması da emsalsiz değildir.

İşte Eftimi'nin Rüstem tarafından arz olunan mukaddimede ne ret ve ne de kabul yollu cevâb-ı kat'î vermemekte olması, Solyotluğun şu hâlinden neşet eylemekte idiyse de Ak Çağlayan mülâkatından sonra bunlar arasındaki münasebet dahi ilerledikçe ilerleyip Rüstem Eftimi'ye her türlü te'mînât-ı âşıkaneyi verdiği gibi onun tarafından da her türlü te'mînât-ı âşıkaneye nail olmuştu. Hatta bir zamana kadar bu sırrı Maryola'dan ketme çalışmışlar ise de öyle cin fikirli, mütecessis bir kızdan ketm-i esrâr edemeyeceklerini anlayarak beyhude yorulmaktan ve Maryola'yı kendilerine engel edinmekten ise harem edinmeyi bittercih safiyâne ve ismetperverâne bir muhabbeti Maryola'ya da itirafta beis görmemişlerdi. Şu kadar ki bu itiraf öyle lâtifeye zemin ittihaz olunacak şeylerden olmamak hasebiyle, Maryola bu sırrı Fotos'tan bile ketm edeceği vaadini yeminler ile bitteyit, gerek Eftimi'yi ve gerek Rüstem'i temin ve tatminde kusur etmemiştir.

Buraya kadar tasvir eylediğimiz ahval üç senelik vukuatın evailidir. Evahiri ise ahvâl-i mezkûrenin renkleri bir kat daha artmasından ibarettir. Şöyle ki:

Solyotlardan efkâr-ı müfrite erbabı olanlar, Fotos ve Boçaris hele bilhassa Boçaris aleyhindeki şiddetlerini arttıra arttıra bir dereceye vardılar ki bu adamın katli için Papaz Samuel'in bile reyini aldılar. Boçaris sû-i mahkûmiyyetinden haberdar olduğu için nereye çıksa yirmi kadar müsellâh adamı ile çıkar oldu.

Fotos, Boçaris kadar tehlikede bulunmuyor idi. Vakıa muhâlifîn güruhu, ondan daha emin değil idiyseler de bu genç serdarı "eski kurt" diye tavsif eyledikleri Boçaris tarafından iğfal edilmiş saydıklarından, Boçaris'i aradan çıkaracak olurlar ise

Fotos behemehâl kendi fikirlerine gelecektir diye hükmeyliyorlardı.

Kezalik bu üç senenin evahirinde Rüstem ile Eftimi arasındaki sevda dahi mertebe-i kemâlini bularak şayet Boçaris'e bir hâl olup da Rüstem için Soli nahiyesinde ikamet mümkün olamayacak olur ve oradan mübâadete mecburiyet görülür ise Eftimi dahi Rüstem ile birlikte gideceğini kaviyyen ve kat'iyen vadeylemiştir.

Fakat kıyas edilecek olur ise Rüstem, Boçaris derecesinde tehlikede bulunmak şöyle dursun onun tehlikesi Fotos'tan bile ehven idi. Papaz Samuel, Rus müşevviklerine kapılmayıp en halis en vatanperver bir Solyot olmak üzere Pop ile Rüstem'in farkını göremediğinden eğer Rüstem'i öldürmeğe kadar varacaklar ise Popu yanındaki Yüzbaşıyı da öldürmeleri lâzım geleceğini ve bunlara dokunulmadığı hâlde Rüstem'e dahi ilişmemek iktiza eyleyeceğini ve Rüstem'in asıl tehlikesi ne zaman meydana çıkar ise o zaman genç Arnavutu kendi eliyle öldüreceğini Solyot rüesasına ikna ve temin eylemişti.

Kendi hakkındaki bu hüküm, Rüstem'in dahi malûmu idi. Hatta bu hükmü Rüstem'e haber veren yine Papaz Samuel olmuştur. Fikr-i şeytanetine nihayet olmayan bu Papaz bir aralık Rüstem ile de münasebet peyda ederek Ali Paşa politikasına dair müzakerâta girişmiş ve filvaki Rüstem'in Paşa tarafından matrut ve Soli nahiyesine ilticaya mecbur olduğu hakkındaki sözlerine kanmamış ise de Solyotlar için en salim politika, ne Rusların ve ne Arnavutların tarafını tutmayıp tabiî bir kale hükmünde bulunan nahiyeleri dahilindeki istiklâllerini muhafaza maksadından ayrılmamaları ve bu kadim politikayı tebdil edip de hariç ile dahi münasebet peyda edecekleri ise ecnebiler elinde oyuncak olmaktan ziyade Ali Paşa ile birleşmekte menfaatli çıkacakları hakkındaki muhakemâtını pek dürüst bulmuştu. Hatta Rüstem, Solyotların Arnavutlarla ittifakı Ali Paşa namına olmaktan ziyade asıl Arnavut beyleri namına olması lâzım geleceğini de şerh için:

–Düşünmelisiniz ki Ali Paşa denilen herif bir müstebit adamdır. Arnavutlukta birçok eâzım-ı rüesâ bile onun an-samîmi'l-kalb dostu olmayıp mücerret mudara suretiyle ona ittibada bulunuyorlar. Ezcümle Berat ve Delvino paşalarıyla Paramitya

ve Konispolis ağaları ellerinden gelse Ali Paşanın canını alırlar. Siz Ali Paşa ile dost ve müttefik olursanız, bu dostluğunuzu böyle Paşadan memnun olmayan Arnavut rüesasına kadar tamim ederek onlarla başkaca bir ittifak daha akdederseniz, cümlesinin hâli neye müncer olur. Ama Ali Paşa ve Arnavutlar ile adaveti ileriye götürürseniz cümlesinin karşısında siz yalnız bir düşman olarak kalmış olursunuz, deyince zeki Papaz derin derin bir hayli düşündükten sonra:

–Hakkın var! Geçenlerde Berat'tan gelen bir adam bana buna yakın bir haber getirdi. Berat paşası ile Ali Paşanın arası uygun değilmiş. Bir muharebeden bile korkuyorlarmış, diye ecanibin teşvikatı Solyotlar için Arnavutlarla ittifaktan daha pek ziyade tehlikeli olacağını şerh eylemişti. Nihayet demiş idi ki:

–Rüstem Bey! Sen pek zekâvetli bir adamsın! Yine o zevkâvetin hasebiyle elbette takdir eylersin ki ben dahi en vatanperver bir Solyot olduğumdan Popa aldanmayacağım gibi sana dahi aldanmam. Dostun Boçaris idamından havf eylediği hâlde bu korku ondan ziyade sende bulunmalıdır değil mi? Fakat korkma! Senin yüzünden vatanıma bir tehlike geleceğini hükmedersem seni ben öldüreceğim. Benden başka hiçbir kimseden endişe etme! Seni nahiyemizden tart etmediğimize sebep şayet Ali Paşa tarafından matrûdiyetin sahihtir de buradan başka her nerede bulunsan tehlikeye duçar olursun diyedir. Misafirperverliğe muhalefet etmek istemem. Ama Ali Paşanın pek çok hud'alarını görmüş ve işitmiş olduğumdan, sana emniyyet-i kâmile ile emniyet dahi edemem. Anladın mı? İşte sözün en merdânesi budur. Hem de bu söz aramızda sırr-ı a'zamdır. Hiç kimse bu sırra vâkıf olmayacaktır. Eğer bunu ağzından kaçıracak olursan tehlikeye kendi kendini duçar etmiş olursun.

Papaz Samuel hakikaten sözünün eri bir adam olduğundan tehdidini ikaa muktedir olduğunu Rüstem teslim ederek bir aralık pek ziyade korkmuş idiyse de her taraftan havf ve endişe hâlinde bulunmaktan ise yalnız Papaz tarafından ihtiraza mecbur olmayı ehven görmüş idi. İşte bundan dolayıdır ki Rüstem Bey, Boçaris'ten ve hatta Fotos'tan bile daha az bir tehlike içinde bulunuyordı.

Hulâsa-i ahvâlini gösterdiğimiz üç senenin son vak'ası vukuât-ı sâirenin kâffesine ehemmiyeti hasebiyle tevaffuk etmiş bir vak'a oldu. Şöyle ki:

Bir akşam Yorgi Boçaris kendi kabilesi efradından altı adam ve bir de Rüstem yanında olduğu hâlde köy haricinden kendi hanesine doğru gelirken tamam köye girecekleri zaman bir dere içinden dört beş tüfek birden patladı. Bereket versin ki kurşunlardan yalnız birisi Boçaris'in adamlarından birinin bacağına isabet ederek başka sakatlık vukua gelmedi.

Bu tüfeklerin patlamasını müteakip Rüstem Bey boynundaki palayı çıkarıp dereye doğru hücum için yerinden fırladı ise de Boçaris fistanından tutup:

–Gitme Rüstem! İş senin anladığın gibi değildir, diye onu meneylediği gibi silâha davranmış bulunan kendi adamlarına da ateş ettirmeyip sabır ve teenni emrini vererek dere içindeki adamlar ile mükâlemeye başladı. Dedi ki:

–Bir daha davranacak olursanız biz bire kadar kalıncaya değin döğüşeceğimiz gibi ümit ederim ki sizden dahi hiçbiriniz sağ kalmaz. Fakat söyleyiniz bakayım, benden alıp veremediğiniz ne oluyor?

Dere içindeki adamlardan birisi dedi ki:

–Sen git de onu ihtiyarân meclisinden sor!

Boçaris –Demek oluyor ki hemşehrilerim benim vücudumu kaldırmak istiyorlar öyle mi? Öyle ise size de yazıktır, arkadaşlarıma da! Buradan çekilip gidiniz. Beni istemeyenlere deyiniz ki benim için Solyot kanı dökületeğine ben vatanımdan çıkar giderim. Onlar beni istemedikleri hâlde ben de onları istemem.

Dere içindeki herifler cevap vermediler. Mütehassın oldukları yerden de çıkıp gitmediler. Hareketlerinden tüfek doldurdukları anlaşılıyordu. Boçaris ve adamları dahi bulundukları yerin arızalarını derhâl siper edinmişlerdi. Binaenaleyh Boçaris tekrar seslenerek dedi ki:

–Oradan çıkıp gidiniz diyorum! Söylediğim şeyleri sizi gönderenlere tebliğ ediniz. Eğer çıktığınız zaman ateş ederiz diye korkuyorsanız besa veririm ki kılınıza bile dokunmam. Hem na işte köyden Fotos geliyor. Arkasında yirmi otuz da adam var! Vakit kaybetmeyip başınızı kurtarınız diyorum.

Deredeki adamlar Fotos'un da geldiğini görünce işin fenaya sardığını anlayıp hiç olmazsa besadan istifade için kemingâhla-

rından çıktılar. Kendilerini bu işe memur edenler aleyhine mırıldanarak, söylenerek tebâüd ettiler gittiler.

Onların arkasından Fotos gelip patlayan silâhların sebep ve hikmetini anladıkta, heriflerin çekilmesine müsaade verdiğinden dolayı kayınpederi Boçaris'i bilmuaheze takip reyinde bulundu ve bu reyi Rüstem dahi teyit eyledi ise de Boçaris:

–Çocukluk etmeyiniz! Belâ küçük iken büyümesine sebep olmayınız. Haydi gidelim işimizi müzakere edelim, görürsünüz ki benim gösterdiğim hilm pek becâdır, diye gençleri meneyledi. Cümlesi kalkıp Boçaris'in hanesine geldiler. Zevcesi Eleni ve kızı Maryola ve müteveffa Çavillas'ın genç karısı Mosho ve Eftimi dahi hazır oldukları hâlde meclis-i meşveret akdeylediler.

Bu meşverette Boçaris, kendisine kurşun atan adamlar bu husumeti kendiliklerinden etmedikleri gibi ihtiyarân meclisinde verilen karar dahi muhtarların kendiliklerinden verdikleri karar olmayıp bu işin içinde büyük büyük fesatlar bulunduğunu ve kendileri haklı oldukları intikama kıyam eyleyecek olurlarsa tekmil Solyot nahiyesi ikiye münkasım olarak dehşetli bir muharebeye meydan açılacağı ve belâyı bu derecelere kadar büyültmemek için kendisinin terk-i diyâr etmesi evlâ görüleceğini meydana koydu.

Fotos bu sureti kabul etmiyordu. Ancak Boçaris, zevcesi Eleni, kocasının tehlikede kalmasını tecviz etmediği gibi husemasına meram anlatmak için Solyot Solyota bir cenk açılmasını da asla istihsan eylemediğinden terk-i diyâr reyinde bulundu.

Rüstem, reyi sorulduğu vakit dedi ki:

–İşte görüyorsunuz ki tabîat-ı maslahat şimdiye kadar size söylemiş bulunduğum sözlerin kâffesini tasdik eyledi. Siz şimdiye kadar Ali Paşadan emin olmakla iktifa politikasında iken şimdi Solyotlar tahrîkât-ı ecnebiyye ile Ali Paşaya taarruz politikasını ele aldılar da sizi mâni gördükleri için aradan çıkarmak istiyorlar. Ali Paşaya iltica etmeye vakıa bir şey diyemem. Mutlaka ve pek lâzım gelse bu ilticadan gerek Ali Paşanın ve gerek bütün Arnavut rüesasının pek memnun kalacaklarını hükmederim. Lâkin benim asıl maksadım bir iki Solyot rüesası Arnavutlar ile barışık olmasından ibaret değildir. Bu dostluğun

tekmil Solyotlara tamimi arzusundayım. Hâlbuki Boçaris, Ali Paşaya iltica edecek olur ise burada Solyotları Arnavutlara taarruzdan kim menedecektir. O hâlde vukuunu istemediğim muharebeye kendimiz meydan açmış olacağız. Binaenaleyh Boçaris terk-i diyâr edeceğine burada kalması elbette hayırlı olur.

Boçaris –Ben terk-i diyâr edersem Ali Paşaya iltica etmeyeceğim. Parga'ya doğru çekilip gideceğim.

Rüstem –Sebeb-i muhârebe olur dediğim şey Ali Paşaya iltica etmek değildir. Senin buradan çıkıp gitmekliğindir.

Boçaris –Göz göre kendimi ölümler içinde mi bulundurayım?

Fotos –Hayır! Muhaliflerimize meram anlatalım.

Boçaris –O meram dahi silâh ile anlatılmak lâzım gelir. Benim için kimsenin kanı döküldüğünü istemem.

Herkes bir söz söyledi ve yalnız Eleni'den maada herkes Boçaris'in terk-i diyâr etmemesi reyinde bulundu ise de Boçaris gösterilen çarelerin kâffesi fesat büyümesine sebep olacağı cihetle ehvenişer kendi gaybubetinde olduğunu hükmederek cümleyi ilzam eyledi.

Bunun üzerine hanesini Eftimi'ye teslim etmeye karar verildi. Zira zevcesi Eleni dahi beraber gideceğinden hanesini muhafaza edecek akrabadan başka bir kimsesi kalmıyordu.

Ertesi gün Boçaris'in terk-i diyâr edeceği köy içinde şâyi olunca kendi kabilesinden o köyde bulunan yirmi beş kadar adam ya kendilerini de götürmesi lâzım geleceğini veyahut Soli'de kalacak olurlarsa muhalifler ile mutlaka silâh silâha geleceklerini Boçaris'e anlattılar. Hatta bunlar civar köylere dahi adamlar gönderip kendi kabilelerinden olan sair adamlara da bu haberi isal eylediklerinden o gün akşam üzeri ve o gece ve ertesi sabah peyderpey toplanıp gelenler miktarı iki yüze vardığı gibi Boçaris takımının toplandığını haber alan Fotos takımı dahi toplanmağa başlayıp bunların miktarı da üç yüzü tecavüz eyledi.

Her ne kadar Boçaris iğtirap kararını ilân etmiş ise de bu içtimaı gören muhalifler edilen ilânı bir hud'aya hamlederek Boçaris tarafından bir hücuma duçar olmak havfıyla onlar dahi içtimaa başladılar. Yedi sekiz yüz adam da o tarafta birikti. Tehlike bir dereceyi buldu ki iki taraf arasında bir ağız otu kal-

dırılsa kan gövdeyi götüreceği tahakkuk eyledi. Binaenaleyh Fotos ya bu muharebeyi kabul etmek veyahut kayınpederine ruhsat vermek şıkları arasında kalmasıyla her hâlde o dahi Boçaris'in iğtirabını tercih eyledi.

Bu kahraman adamların vedaları hakikaten bir sûret-i müessirede vukua geldi. Zira vatan haini diye vatandan tart olunan Boçaris'in en büyük vatanperver olduğu mahakkak olup muhalifleri ise kendilerini teşvik eden ecanebin sözlerine kapılmış olmaktan dolayı kariben nasıl bir kanlı tehlikeye duçar olacaklarını hatıra bile getirmeyerek bu vatanperverin tebâüdüyle selâmetlerini temin etmiş olacaklarına seviniyorlardı.

Boçaris yürüyüp köyden çıktığı zaman kabilesinin iki yüz müsellâh adamları da beraber çıktılar. Evvelâ bunların Soli hududuna kadar kendisini teşyi edecekleri zannolunmuştu. Hâlbuki Parga'ya kadar arkasından ayrılmadıkları gibi oraya vusulden sonra dahi reislerini bırakıp gelmediler. Reisleri nerede ise kendi vatanları orası sayılacağını ve baba Boçaris'i kabul etmeyen Solyotları kendileri dahi kabul edemeyeceklerini kat'iyen beyan eylediler.

Boçaris'in şu iğtirabı, bir romancının hayalinden ibaret değilir. Bu vak'a bir vak'a-i târîhiyyedir. Hatta tarih, Boçaris'in Ali Paşa tarafından verilen altınlara mağlûben terk-i diyâr eylediğini hükmederse de pek haksızdır. Tarihin bu hükmü, muhalif olan Solyotların Boçaris aleyhindeki şiddetlerinden mün'akistir.

Vakıa Ali Paşa, Boçaris ile maiyetindeki efrada muavenette bulunmuş ise de heriflerin Soli'den çıkmalarından sonra bunlara birer nefer maaşı vermiştir. O maaş verilmeseydi zaten fakir olan Solyotlar gurbette aç kalırlardı. Binaenaleyh muâvenet-i vâkıasıyla Ali Paşa hem kendi politikasına, entrikasına muvafık ve hem de insaniyete mutabık iş görmüş sayılır.

Ali Paşanın Gizli Seyahatleri

Bir zamandan beri Yanya'da Tepedelenli Ali Paşa dairesinde bazı havâss-ı bendegân meyanında bir merak peyda olmuştu ki bu merak dahi Paşanın ayda, iki ayda bir gece hiç kimseye sır verilmemek şartıyla gaybubet etmesinden naşi idi.

Bu seyahatleri icra edeceği zaman Tepedelenli gece saat bir buçuktan sonra yanında yalnız iki adam olduğu hâlde kaleden çıkıp sabaha karşı atları kan terlere batmış olduğu hâlde avdet etmesinden ibaret ise de nereye gittiğini ve ne yaptığını kendisiyle beraber giden iki adam dahi bilmiyordu. Zaten bu sırrın mahremleri, zikrolunan iki adam ile bir de silâhtarağa ve o akşam bizzat kale kapısında bulunan dizdarağa olup silâhtar ile dizdar, Paşanın nereye gittiklerini olsa olsa yanındaki adamlardan öğrenebileceklerken onlar dahi "Kaleden çıktıktan ve iki saat kadar dolu dizgin gittikten sonra Paşa her birimizi birer ağaca ayrı ayrı bağlayıp bağlarımızı bal mumu ile temhir dahi ediyor. Bade kendisi yalnız başına gidiyor. İki üç saat sonra gelip bizi çözerek Yanya'ya avdet eyliyoruz"dan başka bir haber vermediklerinden bu haberlerden dahi Paşanın gizli seyahatini kimseye ifham edememiş oluyordu.

İnsan kısmı bilmediği şeyi hiç olmazsa uydurmak suretiyle olsun çâre-i itmi'nân arayacağından dört arkadaş mutlaka Paşanın civar köylerden birisinde yeni bir sevgilisi bulunduğuna kanaat eylediler. Zira Ali Paşanın cümle-i garâibi meyanında zendostlukça ifratı dahi şöhret bulmuştur.

İki adamı ile dizdar ve silâhtardan ibaret bulunan dört mahrem-i esrâr, Paşanın bu sırrını hiç kimseye ifşa etmemek mecburiyetinde bulunacakları muhtâc-ı ihtâr mıdır? Hele ifşa etsinler de baksınlar ki cezalarını ne kadar şiddetli görürler! Ali Paşa için kabahatlerin büyüğü küçüğü pek de temyiz olunmaz. Hele esrara müteallik şeylerde ednâ-ı kabâhat bazı kere ölüm ile cezalandırılır.

Maahaza şu dört adamın gizli seyahatlere verdikleri mana dahi haksızdır. Zira Paşanın yanındaki adamları ağaçlara bağladıktan sonra ne tarafa gittiğini görmek için hayalimizi arkası sıra sevkedecek olsak gide gide bir köye veyahut dağ içinde mağara gibi bir yere varmadığını ve orada kendisini bir güzel kız karşılamadığını görürüz. Bilâkis Paşa ağaçlara bağladığı adamlardan yarım saat kadar mübâadet eyledikten sonra gayet kalın ve içi kof bir çınar ağacının kofu içine girer ki ya orada bir delikanlı bulur veyahut kimseyi göremezse oturup bekleyerek biraz sonra oraya bir delikanlı girer. Ama ekseriya mev'id-i mezkûra Paşadan evvel delikanlı gelip Paşa onu orada kendi vüruduna muntazır bulur.

Boçaris'in terk-i diyâr etmesinden iki gün sonra Ali Paşa yine bu gizli seyahati ederek çınar içinde mahut delikanlıyı buldu ki bu delikanlı Fotos'un ahret karındaşı ve Eftimi'nin âşıkı olan bizim Rüstem'dir.

Paşa, Rüstem'i görünce dedi ki:

–Ne yaptın Rüstem? Gönderdiğin üç kırmızı fasulye bu akşam elime vasıl oldu. Hâlbuki pazartesi günü de işte bu gündür.

–Bu isticalim ile efendimizi rahatsız ettim ise de affınızı rica ederim. Zira iş ziyadesiyle mühimdir.

Biz o mühim işi hikâyeden mukaddem haber verelim ki Ali Paşanın en ziyade emniyet ettiği bir Rum, ayda beş yüz kuruş maaşı olduğu hâlde Soli nahiyesinin ilk geçidi civarında beş on keçiye çobanlık ederek her ne zaman Rüstem kendisine birkaç kuru fasulye verirse onları hemen Paşaya isal etmeğe memurdur. Bu adamdan Paşa tamamıyla emin olduğu hâlde, Rüstem ile edeceği muhabereyi tahriren icraya yine cesaret edemeyip, mektup şayet ağyar eline geçer diye fasulye şifresini ebcede ve Rüstem ile şifahen müzakereye lüzum görmüştür. Fasulyenin her tanesi bir gün demek olup günler dahi "cumartesi bir, pazar iki, pazartesi üç..." diye sayıldığından fasulyeler beş olur ise perşembe gününe delâlet ederler. Fasulyeler beyaz olursa haberde fevkalâdelik hükmü bulunmayıp kırmızı oldukları surette delâlet eyledikleri haber fevkalhat mühim ve müstacel olduğu anlaşılır.

Paşanın:

–Ne imiş bakalım? Suali üzerine Rüstem dedi ki:

–Bir buçuk seneden beri ektiğimiz tohumun mahsulünü biçmeğe başladık. Evvelki gün Boçaris kendi karısı ve kabilesinden iki yüz adam ile beraber terk-i diyâr etti.

–Vay! Demek oluyor ki iş evvelce ettiğimiz tahminden evvel zuhur eyledi. Kan döküldü mü?

–Hayır efendim! Eski kurt pek âkıl pek fatin bir adam olduğundan işi bu dereceye kadar vardırmadı.

–Ah Rüstem! Ne yapıp yapsaydın da şunlar arasında husule getirdiğin muhalefeti bir daha muvafakata tebeddül imkânını mahv için bir kanlı arbede çıkarttırsaydın. Asıl buna memnun olurdum.

–O maksat hâsıl demektir efendim! Zira iki taraf arasındaki muhalefet kan ile imza edilse ne kadar kuvvet bulacak idiyse yine o kadar kuvvetlidir. Hatta efendimize kaviyyen vaat ve temin ederim ki Fotos'un bile vatanından çıkması veyahut çıkarılması baîd değildir.

–Ne diyorsun Rüstem? Bol bol vadediyorsun!

–Bol bol vadederim ama vaadimi ifadan geri durmam. Zaten Fotos'un Solyot rüesası husumetine doğrudan doğruya hedef olmaması ara yerde kendisinden daha ihtiyar bir Yorgi Boçaris bulunmasından naşi idi. Yoksa Solyotlar Fotos'u dahi Ali Paşa politikasına muvafıktır diye çoktan itham etmişlerdir. Bundan sonra benim işim yalnız Fotos'a kalmıştır. Onu son dereceye kadar iğzab ise kolaydır. Zira kayınpederinin iğtirabı üzerine Fotos bir varil barut ile hazırlanmış bir lâğıma dönüp fitili verir vermez cihanı berhava etmek istidadını kendi kendisine almıştır. Fotos'un gazabı arttıkça Ali Paşa politikasına takarrübü dahi artar. Bu ise hilâf-gîrânının kendi aleyhindeki husumetlerini arttırır. İş dahi nihayet Fotos'un da teb'îdine müncer olur. Ama Fotos öyle Boçaris kadar halim değildir. Mutlaka ara yerde silâh patlar.

–Evet Rüstem! Bu tahminin akla pek karîbdir.

–Benim her tahminim akla da imkâna da karîbdir ama!...

–Aması ne oluyor?

–Siz hiddet ile tehevvür ile acele ile işleri bozmaz iseniz...

–Hayır! Artık senin reyinden dışarıya çıkmayacağım. Çünkü Boçaris ile Solyotların arasını bozabildikten sonra senin yapamayacağın hiçbir iş mutasavver olamaz!

–Bu gece efendimize zahmet verişimin sebebi hazır Boçaris âteş-i gazab ile alevli iken tarafınızdan bir inayet ile herifi minnet altına almanızı rica içindir.

–Ne yolda kalbini celp etmeli?

–Malûmdur ki bu adamlar servetleri birkaç keçiye sığıra münhasır fakir adamlardır. Boçaris'in başında ise iki yüz adam var. Bunları ne ile idare edecek? Kendisi Parga'ya gitti. Ya Rus, ya Fransız emirleri mutlaka hüsn-i istikbâline müsaraatla muavenet arz edeceklerdir. Biz daha evvel davranmalıyız.

Adamlarını asker ve kendisini yüzbaşı itibar ederek çift maaş vermeliyiz.

–Hizmet-i askeriyyemizi kabul ederler mi ya?

–Îfâ-yı hizmet etmemek şartıyla kabul ederler. Lâkin îfâ-yı hizmet etmemeleri dahi yine kendi hemşehrileri aleyhine silâh istimal etmemekten ibaret kalır. Yoksa hidemât-ı sâirenizde yine bulunurlar. Böylelikle herifleri kendimize alıştırmış oluruz. Bir aralık çoluk çocuk hasreti de hükmünü göstermeğe başlar. En güzel yerde kendilerine bir köy yaptırıp çoluklarını çocuklarını da naklederiz.

–İyi olur Rüstem! İyi olur!

–İyi olacağında şüphe mi var! Bu suretle Solyotlardan iki yüz familyayı bir kale-i tabîiyye olan vatanlarından çıkarmış olacağımız gibi bade sıra diğer familyalara ve hatta Fotos'tan başlayarak diğer familyalara dahi gelir. Maksat ise bu nahiyenin tahliyesi olduğundan yavaş yavaş o maksat o kadar kat'î bir surette husule gelir ki...

–Nihayet bizimle adavette ısrar eyleyen bakiyyelerini de hücum ile kılıçtan geçirmek işten bile sayılmaz değil mi?

–Ben ona hiç lüzum görmüyorum. Sabır ile teenni ile hareket edecek olursak hareket-i harbiyyeye hiç lüzum kalmaz.

–İyi ama bu sabır bu teenni ömürlere sürerse?

–Siz şu Solyot işini bana havale ettiniz mi? O taraftan size hiçbir mazarrat gelmeyeceğini temin ederim. Bu cengâver ahaliyi bilkülliye kazanıp kendimize celp etmek muvaffakiyetinden dahi asla nâ-ümîd değilim! Rica ederim tehevvür ile acele ile işimi bozmayınız! Arz ettiğim veçhile Boçaris'i lâfzan olsun asker ederek muaveneti için çift maaşı diriğ buyurmamanız!

–Hayır! Bunu diriğ eden yok. Yaparım. Yarından tezi yok Parga'ya yazıp yahut adam gönderirim. Kendilerinden hiçbir hizmet beklemediğim hâlde yalnız bizim askerliğimiz namını kabul etmesi için Boçaris'i irzaya çalışırım.

–Hiç şüphe yok ki o da kabul eder. Ama onun Parga'ya vürudu haberini Soli nahiyesi tarafından almış olmayıp Parga'daki adamlarınız tarafından almış olacaksınız değil mi?

–Haydi bakalım! Şimdi de bana akıl öğret! Beni çocuk yerine koy!

Asıl muhavere bundan ibaret olup sözün bundan sonrası Soli nahiyesi ahvaline ve ecanibin tahrikâtına dair ma'lûmât-ı munzama olmak üzere Rüstem'in verdiği haberlerden ve Avrupa ve İstanbul politikasına dair Ali Paşanın Rüstem'e getirdiği havadisten ibaret olarak biraz daha uzandı gitti. Ali Paşa, bilhassa Berat mutasarrıfından şikâyet edip ileride bu adamın işler açabilmesi ihtimalâtından korktuğunu söyledi. Rüstem ise hıyanetinden korkulan adamlara o korkuyu belli etmeyip bilâkis dostluk göstermek inayet ve ihsan etmek büyük politikacılık şiarından olup bu suretle beraber o adamın her hâli her hareketi nazarıdikkat önünde tutulmak lâzım geleceğini arz eyledi ki zaten Paşanın mesleği dahi bundan ibarettir.

Çınar içindeki mülâkat bir buçuk saat kadar devam ederek artık söyleyecek söz kalmadıktan sonra Rüstem, Ali Paşanın elini öpüp veda resmini ifa eyledi. İkisi birlikte ağaçtan çıktılar. Paşayı ata bindirmeğe dahi yardım eyledikten sonra Rüstem Paşanın eteğini öperek ayrıldı.

Delikanlı bu mülâkatlara daima piyade olarak geldiğinden Paşanın at tepip gözden kayboluncaya kadar mübâadeti üzerine Rüstem dahi "Mülâkatların bu türlüsü Eftimi ile edilen mülâkatlara benzemiyor ama bakalım işin sonunu nasıl getirebileceğiz." diye Soli geçidini geçti. Fotos'un karyesine doğru süratle yürümeğe başladı.

Ali Paşaya gelince: Bağlı bıraktığı adamların yanına varıp çözdükten sonra dolu dizgin Yanya'ya gelip doğruca hareme girdi. Ertesi gün güya geceyi hareminde geçirmiş gibi bir tavır ile selâmlığa çıkarak kâtibini çağırdı. Parga'daki vekiline hitaben bir mektup olmak üzere kendisi söyleyip kâtip yazmak suretiyle Rumca bir mektup yazdırdı ki tercümesi bervech-i âtîdir.

«Bade's-selâm inhâ olunur ki Solyotların en kahraman rüesasından Kiryorgi Boçaris hemşehrileri ile muhalefetlerinden dolayı vatanından çıkıp Parga'ya gelmiş olduğunu yine Parga'dan gelen adamlar tarafından istihbar eyledim. Vakıa bir aralık Solyotlarla aramızda kan dökülmüş ise de bir ana babadan doğmuş karındaşlar arasında bile bu yolda münazaalar nadir olmaz. Ama bu münazaalar karındaşlığı da bilkülliye bozmaz. Arnavutlarla Solyotlar bir kandan öz karındaştırlar. Bense cümlesinin babası demeğim. İleride Boçaris'i hemşehrileri ile barış-

tırıncaya kadar masarifine yardım etmek isterim. Yanında iki yüz adam varmış ki bunlardan hangilerini nefer ve hangilerini çavuş yazmak kendisince münasip ise öyle kaydedip kendisini de kaptan yani yüzbaşı tayin edeceğim. Ve maaşlarını çift olarak vereceğim. Ama buraya gelsinler bana hizmet etsinler demiyorum. Canları nerede isterse orada otursunlar. Eğer arzu ederlerse çoluklarını çocuklarını getirmek için dahi muavenet eylerim. Hâsılı kelâm-ı maksadım Kiryorgi Boçaris'e biraderâne dostluğumu göstermektir. Bu mektubu kendisine irae ile tarafınızdan dahi münasip sözler ile te'yîd-i keyfiyyet olunarak vereceği cevabı serian bana yazmalısınız.» Ali.

Bu mektup Boçaris'e vasıl olmazdan evvel Parga'da bulunan ve Fransa tahrikâtına hizmet eyleyen iki İtalyan Solyot serdarının etrafını alarak itmaa çalışmakta idiyseler de Boçaris memleketinde iken bile ecnebileri sevmeyip eğer Solyotlara bir ittifak lâzım ise o ittifakın dahi ancak Arnavutlar ittifakı olabileceğine kanaat etmiş takımdan olduğu ve hatta bu takımın en büyük reisi kendisi bulunduğu cihetle Ali Paşanın mektubunu ve bu mektupta ettiği teklifi kemâl–i memnûniyyetle kabul eyledi. Hatta çift maaşı çok görüp Solyotlar, Paşanın sair askerlerinden daha kanaatli oldukları için onlara bir maaş bile çok geleceğini söyledi. Parga'daki vekil bu cevâb-ı muvâfakatı Ali Paşaya yazdığının üçüncü günü Preveze'de ticaret eden bir Yahudi sarrafa Paşa tarafından emir gelip Boçaris'in adamlarıyla beraber maaşları mâh-be-mâh tediye olunacağını yine zikrolunan Yahudi, Boçaris'e yazdı.

İşte Yorgi Boçaris'in Soli nahiyesinden çıkması, Ali Paşa tarafından irae olunan altınlara dayanamadığından dolayı vukua geldiğini tarih affı gayr-ı kabil bir haksızlık olmak üzere yazmakta olup yoksa re's-i merkumun istiğrabına asıl sebep tahrîkât-ı ecnebiyyeye kapılmadığından dolayı arkadaşlarının nazar-ı husûmetlerine duçar olması kaziyesidir. Sonradan Ali Paşanın bu gariplere muavenet etmesi dahi Rüstem ile vukuunu gördüğümüz muhavere neticesinde verilmiş olan karardan naşidir.

Güzel ama bu fıkra ispat eyliyor ki Rüstem Solyotlara dediği gibi Paşa tarafından matrut olmayıp bilâkis orada yine Paşa tarafından memurdur.

Öye ya! Bu matrudiyete inanıvermek sadedillik eseridir. Boçaris ile Fotos'un inanmaları da sadedil olmalarından naşidir. Zira en büyük kahramanlarda safvet-i dil en ileride bulunur. Bu yoldaki kahramanlar muhadaat cihetine o kadar iltifat etmeyerek işlerini açıktan açığa, doğrudan doğruya görürler. Sözlerinin esiri olurlar. Papaz Samuel gibi cin fikirli olanlar ise bu safvetten mahrum olarak her hususta şüpheli bulunurlar. Onlar, bir Rüstem Beye değil bir Popa dahi aldanmazlar. Böyle olmasa cihanda kahramanlık denilen şey bir hamakatten ve fetanet denilen şey dahi bir fesâd-ı tabîatten ibaret sayılarak ikisinin de erbabı lâyık oldukları takdire makûsen nail olmuş bulunurlar.

Kör Dadı

Sanat ile saffet yekdiğerinin ne kadar zıddı! Dadılık evvel-be-evvel göze ihtiyaç gösterir değil mi? Gözün fıkdanı, dadılık ile hiç kıyas kabul edemeyecek bir noksandır.

Hem dadı ama ne dadı! Bulunduğu yeri, baktığı çocuğu görseniz hayretiniz artar!

Soli dağlarının en sarp yerlerinde bir mağara ki "ins gezmemiş, cin gezmemiş, yılan bağırsağını sürümemiş" vasfına bihakkın seza! Ayılara mesken ittihazına salih diyecek olsak oraya vusul için bulunabilecek yoldan ayıların dahi müruru bayağı güçtür. Şahinlere yuva olabilecek bir yer vesselâm!

Vakıa yer gayet sa'b ise de mağara öyle hevlnak bir yer değil, içindeki dadının gözü olmalı da mağara kapısından etrafa bakmalı. Mağaranın bulunduğu yer, etraftaki tepelerin kâffesine hakim olabilecek bir irtifada bulunmak hasebiyle oradan bakanlara göre Solyot nahiyesi azim bir fırtınanın peyda eylediği dağ gibi dalgaları birdenbire zümrüt kesilmiş bir derya zannolunur.

Mağaranın derununda bulunan delikler, kovuklar, taş ve kum ve kireç ile derz edildikleri cihetle mağara yalnız şekli gayrı muntazam bir oda letafetini almıştır. Methaline bir de kapı takılmış olduğundan gerek şedâid-i havâiyye ve gerek taarruz-ı hayvanât-ı vahşiyye için bu kapı bihakkın bir medâr-ı müdâfaa olmuştur. Garın derunu kaba hasır ve Arnavut kilimleri ve yamçıları ile pek güzel döşenmiştir. Bir tarafta bir de ocak vücuda ge-

tirilmiş ise de mağaranın kapısı kapandığı zaman derununda bittabi hâsıl olan sıcaklık ocakta ateş ikadına lüzum bırakmaz.

Garın derununda hep mensûcât-ı mahalliyyeden olan şayaklar ve keten ve pamuk mahlûtu çarşaflar ile yapılmış temiz bir yatak bulunduğu gibi diğer tarafında daha adîce bir yatak daha vardır. Bu iki yatağın arasında sarı renkli ve menevişli dut ağacından yapılmış oldukça muntazam bir beşik, onun içinde dahi hakikaten nur topu gibi bir kız çocuk ki mağaranın her ciheti gayet nazif olduğu hâlde beşiğin, çocuğun taharet ve nezafeti yataklara da faiktir.

Bu mağaraya girip Kör Dadı'yı bir isticvap edelim mi? Kendisi kimdir? Bu çocuğun babası kimdir? Bu kadar nezafete nasıl muvaffak oluyor? Bir sual eyleyelim mi?

Haydi bakalım! Fakat Kör Dadı dediğimize bakıp da bu kadını Dilferah Fedayi gibi bir Arap cariye zannetmemeli. Orta yaşlı bir Rum karısıdır ki çiçek bozuğu olmasa gençliğinde epeyce güzel olduğu dahi hükmedilebilir. İhtimal ki Bîçarenin âmâsına sebep dahi bu çiçek hastalığı olmuştur. Zira o müthiş hastalığın, bu kadın gibi mazlumları pek çoktur.

İşte kadını isticvap ediyoruz!

Sual –Kadın! Bu çocuk kimdir?

Cevap –Bilmem!

Sual –Bu çocuğun validesi sen olmadığın malûm! Anasını babasını tanımıyor musun?

Cevap –Hayır!

Sual –Sen kimsin?

Cevap –Prevezeli bir fakir kadın!

Sual –Buraya nasıl geldin?

Cevap –Alil olduğum için Preveze'de kilise kapısında dileniyordum. Bir gün bir adam gelip orada dileneceğime kendisiyle beraber giderek bir çocuğa bekçilik edersem bana pek güzel bakacaklarını ve hizmetimin nihayetinde benim için kilisenin Papazına yüz tane yirmilik altın vereceklerini ve bu paraya mukabil Papazın dahi beni rahibeler manastırına kabul edeceğini söyledi. Böyle bir teklifin kabulü benim için cana minnet olduğundan Papazın huzuruna çıktık. Mukavelemizi icra eyledikten sonra beni buraya getirdiler.

Sual –Burası neresidir?

Cevap –Bilmem! Bildiğim şey yalnız burasının bir mağara olmasından ibarettir.

Sual –Bu çocuk pek temizdir! Buna bu kadar nezafetle nasıl bakabilirsin?

Cevap –O marifet benim marifetim değildir. İki günde bir kere bir kadın ve diğer iki günde bir kere diğer bir kadın ve üçüncü iki günde bir kere bir erkek buraya gelir. Mağaranın nazafetine, intizamına hizmetle bir gece yattıktan sonra gider. İşte şuradaki dolaba sırasıyla emzikler koymuşlar. Onlar burada bulunmadıkları zaman ben emzikleri sırasıyla çocuğun ağzına veririm. Çocuğun bezleri değiştirildiği zaman dahi mağaranın haricinde bir yer vardır oraya koyarım. Ellerim ile yoklayarak bez değiştirmeyi ve kundak bağlamayı becerebilirim. Hatta benim yiyeceğimi dahi onlar getirirler. Benim çamaşırlarımı dahi onlar yıkarlar.

Sual –Bu iki kadından birisi çocuğun validesi midir?

Cevap –Evet! Hatta bu kadın evvelleri geldikçe çocuğa meme dahi verirdi. Lâkin o gittikten sonra çocuk emziği almak istemediğinden benim ihtiyarım üzerine meme vermeyi terk eyledi.

İşte kadını isticvap eyledik. Aldığımız cevapların ecvibe-i şâfiyeden olmadıkları derkâr değil midir? Bu yoldaki sualleri ileriye götürecek olsak kadından sadra daha ziyade şifa verecek haberler alamayız. Meselâ gelen iki kadın ile bir erkek buraya gece mi gündüz mü geldiklerini sorsak âmânın geceyi gündüzü fark edemeyeceği derkârdır. Vakıa buraya gelenlerin yattıklarını haber verir ise de böyle gizli bakılan bir çocuğa gelenlerin mutlaka gece gelecekleri derkârdır.

Bu çocuğun kim olduğunu hemen yine bu babımızda anlayacağımızdan işi böyle mûcib-i merak olacak surette yazışımız romancılık sanatınca bir sahte vakarlığa hamlolunmasın! Çocuğun gizli ve saklı bakılmakta olmasındaki ehemmiyeti anlatmağa medar olmak için keyfiyeti bu surette hikâyeye lüzum gördük. Yoksa Kör Dadı'dan alınamayacak olan izahatı biz kendimiz vereceğiz. Diyeceğiz ki:

Bu çocuk Eftimi'nin Rüstem'den tevlit eylediği bir kızcağız-

dır. Şu ihbarımıza ne kadar ehemmiyet verir ve ne kadar beyân-ı istiğrâb eylerseniz becadır. Zira Soli nahiyesinde bir sûret-i gayr-ı meşrûada doğmuş tıfl-ı yegâne bu olduğu gibi işin ehemmiyetini daha ziyade arttırmak üzere şunu düşünmelidir ki bir Hristiyan kızının bir Müslümandan tevlit eylediği tıfl-ı yegâne dahi budur. Hatta çocuğa bakmak için mağaraya devam eden iki kadından birisi Eftimi olacağı muhtâc-ı îzâh olmayıp diğerinin kim olacağı merakı mucip ise def-i merâk için derhâl haber verelim ki o diğer kadın dahi Maryola'dır.

Maryola'nın Fotos gibi bir kocası varken Eftimi'nin veled-i gayr-ı meşrûuna bakmak için kocası yanından mübâadeti kabil mi?

Hayır! Bu da kabil değildir! Ancak bu sırra Fotos dahi mahrem olduğundan zevcesinin şu mübâadetlerine rıza göstermiş olduğu için Maryola tebâüd edebilmektedir.

Bu mukaddematı arz eyledikten sanra îzâh-ı merâm için tafsîlât-ı âtiyeyi itaya müsaraat lâzım geldi.

Boçaris'in iğtirabından sonra hanesi yalnız Eftimi elinde kaldığı malûmumuzdur. Eftimi Ak Çağlayan'da mülâkat için Rüstem tarafından edilen davete bir kerre icabet eylemiş olduktan sonra artık Eftimi Rüstem'in Eftimisi olmuş sayılmaz mı? Çünkü Ak Çağlayan mülâkatı yalnız söz teatisinden ibaret bir maksat için vuku bulmuş olsa Eftimi ile Rüstem'in söz teatisi için her yerde her gün fırsatlar bulabilecekleri derkârdır.

Şimdi düşünmeliyiz ki bîçare Eftimi Rüstem'den ne sebebe mebni o kadar ihtiraz ve ictinaplarda bulunuyordu. Yine şimdi bilmeliyiz ki kızcağız bu münasebetin sonu ne derecelere kadar varacağını doğruya pek karîb olarak tahmin eylediği için o ictinaplarda, ihtirazlarda bulunuyordu.

Ondan sonra Rüstem ile sık sık vukua gelen mülâkatları bu ihtiraz ve ictinap mecburiyetini tatil ede ede hiç menzilesine kadar indirdi. Zira Boçaris'in iğtirabıyla Eftimi o hane içinde yalnız kalınca âşıkane hasbıhâlleri için Ak Çağlayan'a kadar gitmek zahmetini ihtiyara da lüzum kalmadı. Bu mülâkatlarda âşık ve âşıka arasındaki ihtilâf-ı mezhebden ariz ve amik bahsedilmedi. Rüstem bir Nasraniyyeyi tezevvüç hususundaki ahkâm-ı İslâmiyyeyi kıza gayet ciddî bir tavır ile anlattı ve

İslâmın nikâhı Hristiyanların kilise merasimine nispetle ne kadar sade, ne derecelerde tabiî bulunduğunu etrafıyla tefhim eyledi. Bununla beraber Eftimi'yi bilkülliye tatmin için eğer ikisinin de şanına mugayereti olmayacak olursa vaftizi kabule kadar fedakârlığı göze aldıracağını anlattı.

Fakat Eftimi dağlı bir bız olduğu hâlde dahi feraset ve kiyaset sahibi olduğundan, Rüstem Beyin dermeyan eylediği fedakârlığa lüzum görmedi. Her ne zaman olsa Ali Paşa ile barışmak mümkün olacağını derpiş ile Arnavut rüesasından bir çoğunun ve hatta Ali Paşanın bile birer zevce-i Nasraniyyesi bulunduğunu nazar-ı teemmül ve mütalâaya alınca, gerek Rüstem gerek kendisinin diyânet-i asliyyelerinde kalmaları mâni-i izdivâc olamayacağı kaziyesini ihtimâlât-ı sâirenin kâffesine müraccah buldu.

Ama kıza bu kanaat öyle bir mülâkatta, bir muhaverede husule gelmiş zannolunmasın! Bu mübahese haftalarca ve hatta aylarca devam eyledi. Nihayet iş bir dereceye geldi ki eğer o civarlarda bir Müslüman Arnavut karyesi bulunsaydı velev ki sırran olsun gidip akitlerini icra ettirmeleri mertebe-i tahakkuka vardı.

Ak Çağlayan'a Eftimi'nin davet olunması üzerine göstermiş olduğu icabet kendisini Rüstem Beyin Eftimi'si etmeğe kâfi iken bu tahakkuk üzerine artık bunlara Eftimi'nin Rüstem'i ve Rüstem'in Eftimi'si hükmünü vermeğe ne mâni kalır! Yalnız bir mâni tasavvur olunabilirse o da zarûret-i mevkiiyye hasebiyle kendi nikâhlarını yine kendileri kıymış olmalarından ve şayet duyuldukları takdirde duçar olacakları muâheze-i mutaassıbâneden ibaret kalır. O zaman dahi başlarını alıp bir tarafa savuşmaları imkânı elde değil midir?

Bu müzakerelerin, bu tahakkukların, bu iknaların, bu kanaatlerin kâffesine samîmeten bir de iki tarafın yekdiğerini çıldırasıya sevdiklerini hesaba katmalıdır. Sevdadaki çılgınlığın bir derecesi sevdaya neleri feda ettirmez?...

Elhâsıl bizim âşık âşıka bu kanaatlerin neticesinde yekdiğerine sahip ve sahibe olmuşlardı. Hatta Rüstem Eftimi'ye o derece perestişkârlıkta bulunuyordu ki Eftimi Rüstem için göze aldırmış bulunduğu fedakârlıktan asla nedamet görmeyip cihanda

en büyük bahtiyarlık olarak şu münâsebet-i âşıkaneyi bulmuş olduğunu hükmeyliyordu.

Boçaris'in iğtirap eylediği kışı tarif ve tavsifi gayr-ı kabil âşıkane bir bahtiyarlıkla ilk bahara isal eyledilerse de bir aralık Eftimi kendi vücudunu yoklayarak vücut içinde bir vücut mevcut olduğunu anlayıp Rüstem'e dahi ihbar eyledi. Fakat bir kadının mukaddeme-i hamline o kadar büyük ehemmiyet mi verilir. Bunun netayicinden endişe eyledikçe o neticelerin henüz pek baîd olduğu düşünülerek endişeler dahi tadil olunur. Binaenalâzalik bu iki muhip ve muhibbenin mes'ûdiyyet-i âşıkaneleri o yaz dahi muhtel olmadı. Aralıkta bir söz açıldıkça Rüstem:

–Buraya en uzak Arnavut köyü beş nihayet altı saattir. Bir gece gaybubet ediverirsin vardığın köyde mahsûl-i muhabbetimizi dünyaya getirirsin vesselâm. Bense Ali Paşadan hiçbir veçhile af ve merhamet istidasında bulunmayacağım derkâr iken bu fedakârlığı senin için ihtiyar ederek elbette affına mazhar olurum. Olamazsam Selânik'e hatta İstanbul'a kadar gider birlikte yaşarız, demiş ve Eftimi dahi bu söze kanâat-ı kâmile ile emniyet eylemiş olduğundan hamlin netayici dahi bunların zevkini bozmamıştır.

Rüstem Bey, Soli nahiyesinde her ne kadar bir me'mûriyyet-i mühimme ile ikamet ediyorduysa da Eftimi ile muhâlesatı o derecede ileriye götürmüştü ki encâm-ı kâr bu işi Ali Paşaya dahi arz ederek kız için himayesini istidaya zihninde kat'an karar vermişti. Lâkin Soli nahiyesenin ahvâl-i siyâsiyyesi gittikçe ehemmiyetini arttırdığından Rüstem Beyin verdiği kararlar icra olunamayacağını Eftimi dahi görüp anladı.

Ahvâl-i siyâsiyyenin gittikçe ehemmiyetini arttırması, Solyotların vaktiyle Boçaris'e göstermiş oldukları husumetin daha ziyadesini Fotos'a dahi göstermeğe başlamaları kaziyesi olmuştur. İhtiyarân meclisinin bir içtimaında Fotos'un hatta bir dereceye kadar akrabasından addolunan Marko namında bir mebus Trandefil ve Dimo ile sözü bir ederek Fotos'u da Soli nahiyesinden tart için ekseriyyet-i ârâyı kazanmışlardı. Eğer Papaz Samuel'in mümanaatı olmasaydı, verilen kararı mevki-i icrâya dahi koyacaklardı. Ancak Papazın reyi meclisin ekseriyetinden daha ziyade kuvvetli çıkarak verilen kararın icrasını tehire muvaffak olabilmiştir.

Bu keyfiyet, Fotos'un malûmu olunca genç serdar:

–Ben kayınpederim kadar i'tidâl-i dem erbabından değilim, düşmanlarımın rahatı bozulmasın diye halim ve selim boynumu bükerek çıkıp gidemem. Vatanımdan belki naaşımı sürüp çıkarabilirler, diye bütün kabilesinden maada dostlarına dahi haber isral ederek mukavemete o kadar mükemmel bir surette hazırlanmıştı ki işin asıl bu ciheti Papaz Samuel'in nazar-ı dehşetini açtığından ihtiyar Papaz bir gün Eftimi'nin sakin olduğu Boçaris hanesine gelip Rüstem'i dahi oraya davet ederek mütehevvir Fotos'u bu azmini icradan men için Beyin muavenetini iltimas eylemişti.

Rüstem, bilâhare Eftimi'yi dolayısından iknaın esbabını istikmal etmiş olmak için:

–Papaz Efendi! Dünyada en bahtsız bir adam benmişim! Ali Paşa gibi şiddetli bir adamın tehevvüründen kaçıp nahiyenize iltica eylemiş olduğum hâlde Soli nahiyesini alt üst etmeğe sebep oldum. En vatanperver serdarlar benim sebebimden dolayı terk-i diyâra mecbur oluyorlar veyahut mecbur ediliyorlar. Böyle vesîle-i fesâd olup kalmaktansa buradan asıl benim mündefi olmaklığım müreccahtır. Golos İskelesi zaten kaç günlük yoldur. Oraya inip İstanbul'a gideceğim. Nafile beni bu işlere karıştırmayınız, yollu bir söze girişti. Papaz Samuel'in bu sözdeki ciddiyete ne derecelere kadar rûy-ı emniyyet gösterdiği takdir olunamazsa da her hâlde ahvâl-i dâhiliyyenin ehemmiyeti böyle artmış olduğu bir zamanda Fotos'u yalnız bırakmak iddia olunan uhuvvet-i ma'neviyyeye muvafık düşmeyeceğini Rüstem'e uzun uzadıya tafsilât ile ikna eyledi.

Papaz Samuel gittikten sonra Eftimi dahi Rüstem ile hasbıhâle başladı. Dedi ki:

–Beyim! Benim zamanım da yaklaştıysa da görüyorum ki evvelce verdiğimiz karar mucibince buradan çıkıp Arnavutluk'a yahut İstanbul'a gidemeyeceğiz.

–Neden gidemeyelim? Papazın muhalefetinden dolayı mı? Ben onun sözlerine ehemmiyet mi veririm? Solyotların musalâhacısı ben değilim a! Benim dünyada bir kimsem varsa o da sensin Eftimi!

–Fotos ile akdolunan karındaşlığı hatırdan mı çıkardın?

–Hayır! Hatırdan çıkarmadım. Fotos benim sözümü dinlediği müddet karındaşlık bakidir. Ama "Benim buradan naaşımı sürükleyip çıkarırlar" diye mütehevvirâne çocukluklarda devam edegiderse benim de Fotos'a ittiba hususundaki mecburiyetim ne senin ne de Papazın zannedeceğiniz dereceye varamaz.

–Yok Rüstem, yok! Ben seni mürüvvetli, merhametli bir Rüstem olarak görmek isterim. Fotos hakkında sebatsızlık gösterirsen benim hakkımdaki sebatından dahi emin ve mutmain olamam.

Bu yolda başlayan söz birçok şubelere teşa'üb ederek epeyce uzandı. Soli nahiyesinden çıkmamak ve Fotos'tan ayrılmamak için Eftimi'nin ettiği ısrarlar Rüstem'in politikasına tamamıyla muvafık geldiği hâlde Rüstem'in naz edip durması kıza asıl en gizli entrikasını belli etmemek içindi. Lâkin ara yerde bir de vaz'ıhamil maddesi var ki Rüstem bundan dahi entrikası için istifade aradı. Eftimi'ye dedi ki:

–Buradan çıkıp gitmek isteyişim yalnız Solyotlar muhasamesi ve Fotos meselesi için değildir. Asıl senin için Eftimi! Bunu bilmiyor musun?

–Bilirim beyim! Fakat ben kendi çaremi bulabilirim. Sen beni düşünme asıl bîçare Fotos'u düşün ki bu kadar düşmanlara karşı pek yalnız kalmıştır. Enistem Boçaris burada olsaydı neyse neydi!

–Sen kendin için hiçbir çare bulamazsın, çare bulacağım diye esrarımızı faş edecek olursan asıl o zaman Fotos'u da kendimizi de belâya duçar etmiş oluruz.

–Ben hem kendimizi böyle bir belâ ihtimalinden kurtarırım hem de vaz'ıhamlin çaresini bulurum. Sen merak etme. Beni de meraktan kurtarmak istersen vadet ki Fotos'tan ayrılmayacaksın.

–Canım, bu vaadi nasıl edebilirim. Bu işler senin anlayabileceğin işlerden değildir.

–Ben şunu bunu bilmem! Bu vaadi isterim! Benim için bu kadarcık bir tekellüfte bulunmayacak mısın? Ben senin için her tehlikeyi göze aldırdığım hâlde...

–Darılma, darılma! Darılacağını gördüğüm hâlde sebata ıs-

rarım kalmaz. Zaten sen razı olmadıktan sonra benim için şuradan şuraya kımıldanmak mümkün olabilir mi? Sen de benimle beraber gelmelisin ki ben buradan çıkıp gidebileyim.

Eftimi ile verilen bu son karar Rüstem'i ziyadesiyle sevindirdi. Yalnız kızın vaz'ıhamli için ne çare bulabileceğini merak eyliyorduysa da birkaç gün sonra o merak dahi mündefi oldu.

Hiç kadın kısmı bir şeyi yapmak azmine düşer de yapamaz olur mu! Üç dört gün sonra dediğimiz zamanda Eftimi Maryola'nın elinden tutmuş olduğu hâlde Rüstem'in yanına gelip:

–Vaz'ıhamil için çare bulacağım demedim miydim? İşte sana bir çare ki elbette sen de emniyet edersin, deyince bir aralık Rüstem'in korkusundan benzi sapsarı olduysa da lâtife-gû Maryola bir kahkaha-i şuhmeşrebâne koparıp:

–Ben sana demiyor muydum Eftimi senden korkuyor? İşte korktuğu buydu Rüstem! Fakat benzin sararmasın, benden emin ol. Sen karındaşımsın, Eftimi de hemşirem. Bu sır yalnız sizin sırrınız değildir. Hepimizin müşterek olduğu bir sırdır. Vakıa Solyotlar meyanında affı tasavvur olunamayacak kabayihten addedilirse de ben ikinizin de ne kadar safdil zatlar olduğunuzu bildiğimden bu hâlden dolayı hiçbirinizi tayip etmem, diye izahata girişti̇ğinden Rüstem'in kalbine emniyet ve istirahat gelebildi.

Meğer Eftimi Maryola'ya giderek evvelâ sormuş ki:

–Bir Solyot kızı şayet bir adamı sevse ve o adamdan gebe kalsa, bu ayıptan kendisini kurtarmak için karnına bir bıçak sokup çocuğu da kendisini de helâk etmekten başka bir çare olabilir mi?

Maryola bu suale karşı şaşırıp kalmış ve verecek başka bir cevap bulamadığından:

–Eğer çocuğun babası bu ardan kurtulmak için übüvvetini inkâr edecek olursa o zaman Solyot kızı bıçağı evvelâ bu hain babanın sinesine saplayıp sonra kendi karnına sokar. Bu suretle gaddarı dahi cezasız bırakmaz, demiş. Lâkin Eftimi:

–Ya çocuğun babası inkâr şöyle dursun bu babalığı ile iftihar ediyorsa? Ya o kızcağız mücerret canı gibi sevdiği bir hemşireden bu ayıbı setr yolunda bir muavenet göremeyeceği için çocuğunu da

kendisini de kurban ediyorsa?

Sualini irat eylediği zaman Maryola'nın ayakları suya ererek ve ağlayarak Eftimi'ye sarılıp:

–Eftimi, niçin bana bu hıyaneti bu gaddarlığı isnat ediyorsun?

Demiş ve Eftimi kendi göz yaşlarını Maryola'nın yaşlarına karıştırarak esrarını kâmilen hikâye ile vaz'ıhamil için muavenetini talep eylemiş.

İki hemşire demek olan Eftimi ile Maryola arasında meselenin bu dereceye kadarı epeyce göz yaşı pahasına oturmuş ise de Rüstem gibi bir güzel kahramanı sevmesinden dolayı Maryola hemşiresini bir kere affeyledikten sonra her zamanki şetâret-i şûhânesini tekrar ele alarak kahkahalarla karışık serzenişleri yağmur gibi yağdırmağa ve politikalarıyla Eftimi'yi dahi güldürmeye başlamış.

Lâtif Maryola için dünyada her şeyde bir lâtife addolunursa da Rüstem, Soli dağları için Maryola'yı bir harika addeylediğinden onun tarafından verilen teminata bâdî-i emirde tamamıyla kanaat edemediyse da Maryola:

–Sen gülerek söylediğime bakıp da mı müsterih olmuyorsun? Bu işi çocukçasına mı telâkki eylediğimi zannediyorsun? Öyleyse hata ediyorsun. Rüstem, dört beş sene evvel iptida sizin Arnavutlara bozulduğumuz ve müteakiben onları bozduğumuz gün ben henüz çocukken elimdeki kılıcın demirinden kabzasına doğru süzülüp akan kanlar avucumla kabza arasında donup kalarak kılıç elime yapışmıştı da yine gülüyordum. Ben gülerim Rüstem! Her şeye gülerim. Demincek Maryola ile ağlaştığımız gibi bazı kere de ağlayacak bile olsam müteakiben yine gülerim. Fakat kahkahalarım ciddiyetle telâkki olunacak işlerin ciddiyyeti hakîkiyyesini nazarımdan iskat edemezler, yollu izahata girişince, Rüstem için artık emniyetsizliğe imkân kalmamıştı.

İşte bir kere Maryola mahrem-i esrâr eyledikten sonra Eftimi'nin gizlice vaz'ıhamline çare bulunduğu gibi bir aralık yine Maryola Fotos'u dahi her mesuliyetten bittabi azade olan mini mini yavrucağa hami etmek için bu sırra teşrik etmeye muvaffak olabilmişti. Vakıa Rüstem en ziyade Fotos'un hâlinden haberdar olmasına ehemmiyet vererek korkmuş idiyse de hep le-

tafetli Maryola'nın eser-i ferâset ve semere-i fetâneti olarak Fotos dahi Rüstem'e teminat vermiş ve ezcümle:

–Rüstem! Sen Yanya'da benden hiçbir iyilik görmemiş olduğun hâlde benim için can fedasını göze aldırmış olursan, ben sana bir Eftimi fedasını göze aldıramaz olur muyum? Merak etme karındaşım, Allah'ın takdiri böyleymiş. Fakat bu sırrın şüyuu bunca hasımlarımıza karşı bizi bilkülliye mağlûp edeceğinden ketm-i esrâra dördümüz birden çalışmalıyız, demesiyle Fotos tarafından dahi Rüstem'i temin eden söz işte bu söz olmuştu.

Rüstem'e kalsaydı doğan kızcağızı bir Arnavut köyüne götürüp bir süt valideye tevdi edecekti. Hatta Fotos dahi bu tedbiri tahsin eylemişti. Lâkin gerek Maryola ve gerek Eftimi çocuktan o kadar mübâadete rıza göstermemekle evvelce gördüğümüz gibi bir mağarada bir Kör Dadı'ya tevdie mecbur oldular.

Bu dadıyı Preveze'de buldurup celp eden dahi Fotos olmuştur. Fotos ile Maryola'nın çocuğa verdikleri ehemmiyetin bir veçhi dahi bunların teehhülleri üzerinden üç dört sene zaman geçmiş olduğu hâlde henüz çocukları olmamış bulunması kaziyesidir. İşte dağ başındaki mağarada ashabını görüp tanıyamaması için bir kör dadıya tevdi edilen şu çocuk, hâlceğizine göre bu hikâyemizin en mühim a'zâ-yı vak'asından olmak üzere dünya denilen şu dâr-ı mezâhim ve metaibe kadem basmıştır.

Rüstem'in Matrûdiyyet-i Sahîhiyyesi

Rüstem'in Eftimi'den tevellüt eden ve ismi "Mükrime" tesmiye olunan kızı 1798 sene-i mîlâdiyyesi evahirinde dünyaya gelmişti. Bâdî-i nazarda bu kızcağız Rüstem için pek büyük bir felâket getirebileceğinden korkulmuş ise de Maryola ile Fotos'un hiçbir Solyotun kabulü şöyle dursun tasavvuru bile mümkün olamayacak bir müsaadekârlık ile bu çocuğu himayelerine kabul etmiş olmaları Rüstem için o korkuyu gereği gibi tadile medar olmuştu.

Bu esnada Ali Paşanın Yanya'dan gece gaybubetiyle bir gizli seyahati daha vukua gelerek Rüstem Bey ile vuku bulan mülâkatında Boçaris'in Soli nahiyesinden çıkması üzerinden seneler geçmiş bulunduğu hâlde henüz diğer bir reisin dahi iğtirabına

Rüstem'in muvaffak olamamış bulunmasını makam-ı serzenişte dermeyan edince, Rüstem ahiren Fotos'un dahi tardına Solyotlar tarafından karar verilmiş ise de onun iğtirabı kendi menfaatlerine hizmetten ziyade mazarratlarına hizmet edeceği için yine kendisinin mümanaat eylemiş olduğunu Paşaya anlatmağa çalıştıysa da Ali Paşa, işin bu kadar uzamasından dolayı bir türlü memnun olamayıp böyle yıllarca beklemekten ise Soli üzerine bir hücum daha etmeğe mecbur olacağını bildirdi.

Bu muannit adamı reyinden döndürmek ne kadar güç olduğunu Rüstem bilirdi. Ancak dört beş sene müddet çalışıp Boçaris ve Fotos gibi iki nâmdâr-ı sergerdeyi kaviyyen ve kat'iyen ele getirmiş olduktan maada diğer bir ikisini daha kendi politikasına yaklaştırdıktan sonra Paşanın sabırsızlıkla bu kadar işi bozması asla muvafık olamayacağını arz ederek kendisine birkaç mah daha müsaade vermesini rica eyledi. Lâkin bu müddet zarfında Soli nahiyesini Ali Paşaya teslim etmek gibi bir vaad-i kat'î vermeyeceği dahi derkâr idi.

Binaenaleyh Paşaya demişti ki:

–Bana birkaç mah daha müsaade verirseniz hazırlamış olduğum işlerin netâyic-i hasenesini nazarınızda maddeten ispat edecek âsâr-ı fi'liyye gösterebilirim. Ama göstereceğim asar ile iktifa etmeyip de muharebe efkârında ısrar gösterecek olursanız, muharebeyi mümkün değil tasvip ve rey edemem. Zira işin güçlüğü şimdiye kadardı. Bundan sonra hiç güçlük kalmamıştır. Solyotlar sizin toprağınıza kat'an tecavüz etmeyeceklerdir. Yalnız sabır lâzımdır ki binlerce askeri bu cengâverlere kırdırmaktansa bir damla bile kan dökmeksizin sabırla Solyotlar ile beraber Soli nahiyesini ele geçirmek bence muhakkaktır.

İhtimal ki bu imkân Ali Paşa nezdinde dahi muhakkaktı. Fakat sözün doğrusu Solyotları böyle sulhen ve ittifaken ele geçirmektense harben mağlûp ve makhur etmek cihetini tercihte bulunuyordu. Ama bu rüchanını Rüstem Beye göstermedi. Şimdilik birkaç aydan ibaret olmak üzere istediği mühleti vermeğe lüzum gördü.

Bu mülâkattan hîn-i avdetinde Ali Paşanın Rüstem'den adem-i memnûniyyeti pek aşikâr görüldüğü gibi Rüstem dahi Paşaya karşı gayet dilgir olarak avdet eyledi. Hatta tab'ına ve

tavrına arız olan tagayyür Eftimi'nin dahi nazarıdikkatini celp etmekle bîçare kız:

–Yine Fotos için bir fena haber mi işittin? Neden tavrın mütegayyirdir? Diye istizahata giriştiği hâlde Rüstem ketm-i hakîkat için yalanlar bulup irat edinceye kadar bayağı zahmet çekti.

Badema genç Arnavut Papaz Samuel ile münasebeti arttırıp o cin fikirli ihtiyarın emniyetini kazanabilmek için Ali Paşa aleyhine açıktan açığa zebandırazlığa başladı. Ezcümle bir müzakeresinde demişti ki:

–Bu adamın şiddeti yalnız kendisine tâbi olanlar için değil yine kendisi için dahi pek tehlikelidir. Hakikat Çavillas gibi Fotos gibi bazı rüesaya Ali Paşa ile ittifakın tahrîkât-ı ecnebiyyeye kapılmaktan hayırlı olduğunu söz sırası geldikçe söylemiştim ama ben de bu sözümden pişman olmağa başladım. Ben Yanya'da iken bazı Arnavut rüesası Ali Paşadan hoşnutsuzluk göstererek onun aleyhinde bir ittifak akdı lüzümunu bana zımnen anlatırlardı da beni müstait göremedikleri için tamamıyla emniyet edemeyip açılamazlardı. Ben sizin yerinizde olsam bir kere bu sergedeleri yoklama ederek onlardan el tutmak mümkünse tutardım.

Bundan evvel dahi bazı müsellimlerin ve ağaların Ali Paşadan memnun olmadıkları hakkında Papaz ile sebk etmiş olan mükâlemede Papazın dahi Rüstem'i tasdik etmiş olması Rüstem'e şu sözü söylemek cüretini verdiği gibi o zaman Papaz, Berat despotuna bir mektup yazarak ahiren bir de muvafık cevap almış bulunmasıyla Rüstem'in bu defaki sözü dahi tamam mevsimine rast geldi. Papaz dedi ki:

–Berat Paşası cüz'î bir fırsat bulsa Ali Paşa ile cenge kadar varacaktır. Geçenlerde bunu sana dahi söylemiştim. Ondan sonra bir mektup daha aldım. Eğer biz Beratlılara dostluk teklif edecek olursak onlar tarafından kabule müsaraat edileceği muhakkaktır. Lâkin ah!...

–Neden ah ediyorsunuz? İş bu kadar muhakkak olduktan sonra ne endişe kalır?

–Ne endişe mi kalır? Boçaris nerede? Boçaris bugünkü günde Ali Paşanın ekmeğini yemiyor mu?

–Bundan dolayı kabahat kimindir? Yine sizin değil mi? Yalnız Boçaris değil az kaldı Fotos dahi gidiyordu.

Zeki Papaz dik dik Rüstem'in yüzüne baktı. Kemâl-i kin ve gazapla birkaç soluk aldıktan sonra dedi ki:

–Rüstem Bey! Beni de aldatabilmek ümidinde misin?

–Ben kimseyi aldatmam ve aldatmak istemiyorum ki seni de aldatayım!

–Boçaris'i Fotos'u sen aldattın, senin burada ikametin tehi değildir beyim!

–Öyleyse emin ol ki Boçaris'i Fotos'u kim aldatmışsa seni de aldatıyor! Hatta aldatmıştır bile!

–O ne demek?

–Şu demektir ki Boçaris'i buradan kaçıran yine sizin Solyotların şiddetidir. Bu şiddet Fotos'u dahi kaçıracaktır, başkalarını da kaçıracaktır. Nihayet siz Ali Paşa ile ittifaktan korktuğunuz hâlde nısfınızı ona ilticaya mecbur edeceksiniz. Nısf-ı diğeriniz ise Ali Paşanın sevk edeceği kuvvete mukavemet edemeyeceğinden netîce-i hâlde kendi kendinizi mahvetmiş olacaksınız. Benim teessüf ettiğim bir şey varsa o dahi sizin bu hatalarınızdan Ali Paşanın istifade etmesi kaziyesidir. Meydanı Paşaya açık bırakmayıp da onun hilâf-gîrânı olan beyler paşalarla dostluğu ileriye götürecek olsanız Ali Paşa sizinle muharebe bile edecek olsa rüesa tarafından muhalefet görerek muktedir olamaz. Binaenaleyh ah edecekseniz, işi yanlış görmekte bulunduğunuza ah ediniz. Yoksa Fotos'a, Boçaris'e, Rüstem'e beyhude yere kabahat bulmayınız.

Rüstem'in bu cüretli sözleri Papazın nazarıdikkatini celp eylediğinden bademe Papaz Efendi Arnavutluk'ta bulunan Rum Papazlarıyla muhabereyi arttırdı. Bunlar kendi memleketlerindeki Arnavut rüesasıyla gizlice müzakereye girişiklerinden hemen kâffesini Ali Paşadan bîzar bularak keyfiyeti Samuel'e yazıyorlardı. Bu mahaberatın delâletinden, Samuel Rüstem'in mütalâatını gittikçe doğru bularak onun hakkındaki emniyet ve iltifatını arttırıyordu. Nihayet iş bir dereceye geldi ki Papaz Samuel Fotos'u hilâf-gîrânına karşı açıktan açığa iltizam eyleyerek Fotos dahi bu muvaffakiyetin Rüstem yüzünden husule geldiğini görüp ona göre minnettarı kalmakla şu hâlde Rüstem, bir

taraftan Papaz ve diğer taraftan Fotos nazarındaki ehemmiyetini arttırdıkça arttırmağa başladı.

Delvino gibi Berat gibi Ohri gibi Arnavutluk'un başlıca noktalarıyla Soli nahiyesi arasında en uzak tarîk-i muhâbere iki üç günlük yol olduğundan ve Ali Paşanın Yanya valiliği demek para ve asker alınabilecek yerlerin kâffesini bilkülliye soyup tahliye edercesine teklîfât-ı tâkatfersâ ile daima tezyîd-i kuvvete çalışmaktan ibaret bulunduğundan, Papaz Samuel'in bir buçuk iki ay devam eden muhaberatı neticesinde Berat'tan iki Arnavut gelerek Berat paşası ile Solyotlar arasında dostluk için besa getirdikleri gibi bilhassa Delvino'dan birisi Rum üçü Arnavut mebus gelip Delvino beyinin Solyotlara asla kılıç çekmeyeceği hakkındaki yeminini tebliğ eyledi. Ve şayet Ali Paşa bir zaman Delvino üzerine hücum edecek olursa, beş yüz Solyot cengâverinin yardıma gitmesi hakkındaki şartını da Solyotlara kabul ettirip bu bapta Solyotların yeminini tebliğe de rüesadan Dimo gönderildi.

Bu Dimo'nun hangi Dimo olduğunu tanıyoruz ya! Rüstem aleyhine en evvel izhâr-ı udvân eden Dimo ve Trandefil namındaki iki reisin birisidir ki Delvino beyi ile akdedilen şu ittifak üzerine o dahi badema Rüstem'in dostu olmuştur.

Arnavut rüesasıyla Solyot rüesası arasında bu dostlukları bu ittifakları vücuda getirmekten Rüstem'in maksadı ne olduğunu uzun uzadıya şerhe ihtiyaç görülmez zannederim. Fetanetli Rüstem, Solyotlar ile muharebenin adem-i lüzûmuna dair olan fikri böyle Arnavut rüesasına kadar tamim eylerse hîn-i hâcette Ali Paşanın muharebe hakkındaki efkârına muarız çıkacak bir kuvvet peydası için bu tedbirlere lüzum görmekteydi. Lâkin Fotos ve Dimo ile bir de Aleksi namında genç bir serdardan mürekkep akdolunan bir encümen-i müşâverede Rüstem, Berat paşası ve Delvino beyi ve müteakiben Solyotlar ile ittifaka arzu gösteren Paramitya ağası ve Konispolis ağası gibi Arnavut rüesasıyla ittifak hususunda gayet ihtiyatlı davranmak lüzumunu dermeyan ederek dedi ki:

–Bizim Papaz Samuel pek vesveseli bir adam olduğundan kendisine kolay kolay meram anlatılamıyor. Bir de daima ifrattan tefrite ve tefritten ifrata atladığı için hiçbir rey ve hareketinde itidal görülemiyor. Bu Arnavut rüesasıyla dostluk ve itti-

fakı açıktan açığa meydana vurmak Ali Paşayı kuşkulandırmaz mı? Sonra onun hışmını gerek dostlarımızın üzerine ve gerek bizim üzerimize celp etmeye sebebiyet göstermez mi? Bana kalırsa bir yandan Ali Paşanın korkuttuğu Arnavut rüesasıyla ittifaka kuvvet vermeli ve diğer taraftan Paşayı dahi aldatmalıyız. Aldatmalı değil belki def'an li-şerrihi asıl ona müdahene ederek mümkünse cidden ittifakını kazanmalıyız.

Genç Arnavutun bu reyi hakikaten ârâ-yı makbûleden olmasıyla, Fotos ve Dimo ve Aleksi, Papaz Samuel'i dahi bu reye celp ederek Ali Paşa nezdine altı mebus izamıyla çoban armağanı çam sakızı kabilinden olarak bazı hedâyâ takdim eylediler ve gidenler Paşa tarafından küllî hedâyâ ile avdet ettiler ki bu hâl Rüstem'in Paşaya vermiş olduğu ümitleri kuvvetlendirecek ahvalden olduğuna şüphe edilemez.

Elhâsıl Rüstem şu son birkaç ay zarfında arttırdığı gayret semeresiyle Solyotlar nezdinde kendi ehemmiyetini tezyit ile beraber kendisine asıl maksat edindiği işte yani Solyotlarla Arnavutlar arasında muharebeyi menederek buranın idaresini Arnavutluk idaresine sulh ve ittifak ile ilhak meselesinde muvaffakiyetin takarrübüne kendisi dahi inanıp memnun olmağa başlamış iken Ali Paşanın bir acelesi daha vukua gelmekle bîçare delikanlıyı yeniden ye'se düşürmüştür. Şöyle ki:

Paşa ile Rüstem arasında ahiren bir gece mülâkatı daha vukua gelerek Ali Paşa Rüstem'e dedi ki:

–Geçenlerde verdiğin sözü tuttun! Ettiğin taahhüdâtı bir dereceye kadar yerine getirdin. Boçaris elimizde olduğu gibi Fotos ve Dimo ve Aleksi dahi elimizde demektirler. Şimdi yapılacak iş ya bunları da bizim tarafa celp edip Soli'den çıkarmak veyahut biz Soli'ye hücum eylediğimiz zaman bîtaraf durdurmaktır.

Hücum sözü Rüstem'in gözlerinde bir ateş peyda eyledi. Kemâl-i heyecânla sordu ki:

–Hücum eylediğiniz zaman mı?

–Ne zanneyledin ya?

–Aman efendim, Solyotların nısfına karîb bir miktarını âdeta kendimize dost ettikten sonra mı bu hücum?

–En münasip zaman bu zaman olmaz mı?

–Canım, maksat tabiatıyla hâsıl olacakken yine cenge ne lüzum kalır?

Paşa dahi gazaplandı, dedi ki:

–Bu Solyotların kökünü kırmadıktan sonra bize tâbi olacaklarına sen gerçekten inanıyor musun?

–Benim gerçekten inanamadığım bir şey varsa o dahi Solyotlar üzerine hücum lüzumudur. İşte ben yalnız bu lüzuma inanamam.

–Rüstem gerçek mi söylüyorsun?

–Bundan altı yedi sene mukaddem olsaydı belki bu kadar gerçek söylemezdim. Fakat ben yedi sene Soli dağlarında paslanıp çalıştığım, çabaladığım hâlde nihayet mukaddema görülen mağlûbiyetin tekerrüründen ibaret kalacağına hiç şüphe olmayan bir hücumu nasıl tecviz ederim.

Ali Paşanın çehresi çatındı. O aralık bulut altından çıkan ay solgun ziyasıyla bu müthiş çehreyi aydınlandırdığından Rüstem çehrenin çatkınlığı Paşanın ne derecelere kadar gazaplandığına delâlet eylediğini anlayarak bayağı korktuysa da bir hücum reyini tasvipten korkmasına nispetle bu korku hiç menzilesinde kaldı.

Mahuf Paşa elini palasının kabzasına koyarak sordu ki:

–Rüstem, ben Soli nahiyesine hücum edecek olursam bu hareketimi tasvip etmeyecek misin?

–Elinizi kabzaya koymanız bana reyinizi tehditle kabul ettirmek için midir? Hiçbir tehditten korkmamayı yine sizden öğrendim. Evet Paşam, tasvip etmeyeceğim.

–Hücumda beraber bulun diye emredersem, bu emri de kabul etmeyecek misin?

–Yedi sene evvel olsaydı kabul ederdim, yedi senelik emeklerimi kendim berbat etmiş olmamak için kabul etmeyeceğim.

–Seni dik başlı seni! Diye Ali Paşa palayı sıyırır sıyırmaz Rüstem Soli dağlarında arttırmış olduğu çevikliğiyle pire gibi sıçrayıp bir buçuk adam boyu irtifaındaki bir kayanın üzerine çıktı ki zaten oraya geldiği zaman bu kayanın üzerinden inerek gelmiş olduğu cihetle tarîk-i ric'ati dahi bu kayanın öte tarafındaydı.

Bu mevki-i selâmete can atınca ihtiyar Paşanın oraya çıkamayacağını hükmederek durdu. Dedi ki:

–Üzerimde hakk-ı ni'metiniz olmayıp da size vaktiyle "peder" dememiş olsaydım silâh çekmek nasıl olacağını gösterirdim. Fakat silâh-ı gadrınıza göğüs açıp boyun eğecek kadar miskin dahi değilim.

–Daha söyleniyor edepsiz! Diye Ali Paşa tabancaya davrandıysa da Rüstem'in taş arkasında gizli olduğunu görünce vuramayacağını görüp ye'sini arttırdı. Rüstem dedi ki:

–Evet, daha söyleyeceğim! Söylediğime memnun dahi olmalısınız. Sizin ya ihsanınızı uman veyahut kahrınızdan korkan müdahinlerinizden değilim. Sadık dostlarınızdanım. Solyotlara dostlukla ittifak ile malik olmaktan ar mı ediyorsunuz? Öyleyse hücumunuzu kahramanca ediniz. Beni murdar casuslar gibi birkaç reisi iğfale alet edinip de onları ele aldıktan sonra hud'akârlar gibi hücum etmeyiniz!

–Evet, kahramanca hücum edeceğim! Yirmi bin asker topluyorum. Hem galebe ettiğim zaman sevgili karındaşın Fotos ile seni karşı karşıya asacağım!

–Galebe ettiğiniz zaman, değil mi? Evvelâ galebe ediniz de sevgili karındaşım Fotos ile beni karşı karışıya mı arka arkaya mı asacağınızı sonra düşününüz!

Ali Paşa etrafındaki çalıları tırnaklarıyla yolup çıkaracak derecede bir gazapla döndü gitti. Rüstem dahi geldiği yoldan avdete başladı. İki bin adım kadar yürüdüyse de delikanlıda gazap ve yeis o derecelerde galebe eylemişti ki bu mesafe kendisine iki yüz adım kadar bile gelmedi.

Derken çalılar arasında hışıltı işitmesin mi? Hemen iki dizi üzerine oturdu. Tabancalarıyla bıçağını çıkarıp önüne koyarak kâh kendisini setr için yere kadar kapanmağa ve kâh hışıltıyı eden kim olduğunu görmek için kemâl-i ihtirâzla başını kaldırıp etrafına bakınmağa başladı.

Çalı içindeki hareketi eden bilâ-ihtiraz kendisini çalılardan kurtarıp takarrübe çalışıyordu. Rüstem onu görünce tabancanın birini kurup nişan vaz'ıyla gelene doğru doğrulttu. Eğer "Rüstem, Rüstem, korkma benim!" diye bir ses gelmese ve seda Eftimi'nin sadası olduğu anlaşılmasaydı hemen ateş edeceği muhakkaktı.

Kaldırmış olduğu tabancayı indirerek kendisi dahi ayağa kalktı. Eftimi ta yanıbaşına kadar sokuldukta Rüstem dedi ki:

–Senin burada ne işin var?

–Ah Rüstem! Seni takibe geldiler!

–Geldilerse sana ne?

–Nasıl bana ne! Sana bir fenalık ederlerse ben ne yaparım?

–Bana kimse fenalık edemez. Özü doğru olan bir adam hiçbir şeyden korkmaz!

–Sen böyle gece vakti nereye gitmiştin?

–Beni istintaka senin ne hakkın vardır?

–Canım neden bu kadar hiddet ediyorsun? İşin neden ibaret olduğunu ben de anlamayım mı?

–Yarın anlarsın! Haydi şimdi git Fotos'a de ki çarçabuk Papaz Samuel'in manastırına gelsin zira ben dahi oraya gidiyorum.

Bîçare Eftimi hâlin hakikatinden haber alamadığı cihetle eğerçi merakı baki idiyse de Rüstem'in "Papaz Samuel'in manastırına gidiyorum" demesi bîçareyi epeyce müteselli eylemişti. Zira Rüstem'in takip edildiğini gördüğü zaman bîçareyi takip ettiren yine Papaz Samuel olduğunu adamlarını görüp tanımasından anlamıştı. Rüstem böyle telâşlıca avdetle doğruca Papazın manastırına gideceğini söyleyince, edilen takibin bir ta'kîb-i hasmâne olmaması ihtimali hatırına gelmiş ve bu takipten Rüstem'i vaktiyle haberdar etmek için gece vakti yollara düşmüş olmasına lüzumsuzluk hükmünü de vermişti.

Hakîkat-i hâle gelince: Onu biz haber verelim ki Papaz Samuel, Rüstem ile bir zamandan beri münasebeti yoluna koymuş ise de bu vesveseli adamın Rüstem gibi bir yabancıya öyle emniyyet-i külliyye ile emniyet etmesi mümkün olamayacağından, delikanlının harekât ve sekenâtını uzaktan uzağa tedkik için bazı kimseleri memur eylemişti.

Üç dört günde bir kere Rüstem'in Kör Dadı nezdine giderek kızı Mükrime'ye hizmet etmesi mutadı değil midir ya? Kendisini gözleyenler ağlebiyetle geceleri îfâ-yı vazîfeye geldiklerinden ve Rüstem ise ekseriya akşam sular kararır kararmaz yola çıktığından gözcülerin vürudundan evvel çıkıp gitmesi bunların sa-

baha kadar beyhude yere beklemelerini mucip olmaktaydı.

Nihayet bir defasında gözcüler Rüstem'in Fotos hanesinden çıkıp Eftimi hanesine uğrayarak bade dağa doğru uzanıp gittiğini görmeleriyle Papaza haber verdiklerinden o geceden sonra Papaz Rüstem'i daha ihtimamlı gözletmeğe başlamıştı. Binaenaleyh son defasında mülâkat teklifi Ali Paşa tarafından vuku bulmağla Rüstem o mülâkata giderken görülmüş ve kendini takip edenler Rüstem'in iltica eylediği taşa kadar varmış iseler de Ali Paşa ile edilen muhavereyi işitemeyip yalnız Rüstem'in taş üzerinde söylediği son sözlerini işitmişlerdir.

Bereket versin yahut hayfâ ki bu sözler Türkçe söylendiğinden Papaz Samuel'in casusları bunları işitmişlerse de hiçbir şey anlamamışlardır.

Samuel'in Manastırı

Şimdiye kadar bir iki yerde düşen münasebetler üzerine Papaz Samuel'in manastırını kale almış isek de bu manastır Solyotlar tarihince en mühim bir mevki olduğundan bunun nasıl bir manastır olduğunu karilerimize tarif etmeye cidden lüzum vardır.

Manastır nefs-i Soli karyesi ile Kiyafe karyesi arasında olup zaten iki karyenin birbirine mesafesi seyr-i âdî ile iki buçuk saatten ibaret bulunduğu cihetle manastırdan her iki karyeye birer saat ve birer çeyrek müddet zarfında gidilebilirdi.

Bu gidişe seyr-i âdî deyişimizin sebebi vardır. O sebep dahi dağ yollarında yabanî keçi gibi yürüşüyleri, hayret-efzâ-yı ukul olan Solyotların hîn-i iktizâda iki saatlik denilen mesafeleri âdeta üç çeyrekte katedebilecekleri kaziyesinden ibarettir. Kiyafe karyesinde bir Solyota:

–Papaz Samuel'in manastırı nerede? diye soracak olsanız bilâ-tereddüd:

–Na işte şuracıktadır! Cevabını verir ki bu dahi mesâfe-i mezkûrenin kendi nazarında hiçliğine delâlet eyler.

Ama "Papaz Samuel'in manastırı" denildiği zaman ne anlarsınız? Şöyle çörden çöpten veyahut kârgir olarak dört duvarla bir sakftan ibaret mabet mi? Heyhat!

Bu manastırın mevkii bir tepedir ki Samuel manastırı oraya inşa ettirmezden evvel Solyotlar ona "Aya Nikola Trepezesi" derlerdi. "Trepeze" ıtlakına sebep dahi tepenin tamam üzeri dört köşe bir arsa teşkil etmesinden naşi olup bu düzlük etrâf-ı zemînden yirmi metre kadar mürtefi bulunurdu. Ama dört tarafı yalçın kaya ki tepe üzeri biraz çukurlatılacak olsa tabiî bir kale hâlini alır.

Papaz Samuel Solyotlar nezdinde nüfuzunu arttırıp Polemak ünvanı ile erzak ve mühimmat muhafazasını kendisine tevdi ettirdikten sonra bu trepezenin dört köşesine onar metre kutrunda ve ikişer metre irtifaında birer kule inşa ettirdi. Kulelerin arasına boylu boyunca yine ikişer metre irtifaında duvar çektirdi ki gerek kuleler ve gerek duvarlar mazgallarla mücehhez olduklarından, Aya Nikola Trepezesi bir "kıyamet kalesi" suretine girdi. Bundan evvel dahi haber vermiş miydik bilemeyiz vermemişsek şimdi haber verelim ki Solyotlar nezdinde Samuel'in bir ismi dahi "Kıyamet"tir.

Zikrolunan duvarların iki metre kadar iç tarafına dört dıl'dan ibaret şekl-i mustatilde birer duvar daha çekilerek o duvarların iç tarafları zahire ambarı ittihaz olunmuştu. Ama murabbaı yekpare bir ambar zannetmemelidir. O murabbaın içinde bir murabba daha farzetmelidir ki ambar ittihaz olunan mahal işte bu iki murabbaın arası olup iç murabbaın derunu dahi bir küçük manastır suretinde tanzim olunmuştur. Ambarın dış duvarları mazgallı oldukları gibi iç duvarları dahi mazgallı olduklarından bu hâlde hariçten vuku bulacak hücuma kalelerden ve dış mazgallardan müdafaa edilerek düşman bunlara zaferyâb olursa kendisini ambarın dış duvarı karşısındaki mazgallar mukabilinde bulacaktı. Farz edelim ki orada dahi galip çıkarak düşman ambarlara girdi. Nihayet müdafilerin orta yerdeki manastıra iltica ile ambarlar içindeki düşmana dahi son hatt-ı müdâfaa demek olan kilise mazgallarından kurşun yağdıracaklardı.

Papaz Samuel'in manastırı demek ne demek olduğu anlaşıldı mı? Müstahkem bir ambar! Bir kale! Cephane dahi ta orta yerdeki manastırın altına hafrolunan mahzende mahfuzdur.

"Soli nahiyesine gitseniz de bu manastırı görseniz" derdik ama şimdi o manastırın yerinde yeller esmektedir. Zira bu manastır şimdi tahatturu insanın damarlarındaki kanları kuruta-

cak bir sûret-i müdhişede berhava edilmiştir ki hikâyemizde sırası geldiği zaman tafsil olunacaktır.

Ali Paşa ile son mülâkatı gecesi Rüstem Beyin "Papaz Samuel'in manastırına gidiyorum" dediği yer işte burasıdır. Vakıa dediği gibi doğruca oraya vardı. Hatta Papaz Efendiyi uyanık buldu. Sebebini söylemek iktiza eder mi? Rüstem'i takip etmiş olan adamlar hâlâ yanındaydılar.

Rüstem, Papazın huzuruna çıktığı zaman bittabi telâşlı ve tavrı mütegayyir olduğu gibi Papazın çehresi dahi bembeyaz olduğuna dikkat eylemişti. Ak sakalı titreyerek Papaz sordu ki:

–Hayrola Rüstem Bey, ziyaretinden maksat!

–Tenha kalmalıyız ki arz edeyim!

–Hayır oğlum! Yek yeke müzakere edecek zamanlar başka zamanlardır! Şu ziyaret ve mükâlememizde şu adamlar yanımızda bulunmasına müsaade et.

–Ama söyleyeceğim şey gayet mühimdir!

–Bu adamlar dahi gayet emindirler!

–Öyleyse söyleyim! Ben şimdi Ali Paşanın yanından geliyorum!

Gerek Papazda ve gerek yanındaki üç adamda hayret alâmetleri... Rüstem sözünde devam eyledi. Dedi ki:

–Bundan bir buçuk ay kadar evvel gizlice bana iki Arnavut göndererek kusurumu affedeceğini ve beni görmek istediğini bildirmişti. İnanıp emniyet edememiştim. Birkaç defa daha muhabere ederek nihayet bana bir zararı erişmeyeceğini besalarla temin eylediğinden...

İhtiyar Papaz gülümsedi. Dedi ki:

–Ali Paşanın besasına itimat olunur mu?

–İtimat olunamayacağını bilmiyorum ya! Hâsılı besa ile temin eylediğinden şuraya Soli geçidine kadar bizzat kendisi gelip mükâlemeye karar verildi. Meramı ne olduğunu anlamak için gittim ise de ta yanına sokulmayıp haniya orada yekpare kayadan ibaret bir yüksek seki yok mudur? Hani ya altından dere akar. İşte o sekinin yarısına kadar inip büyücek bir taşı siper alarak konuşmağa başladık! Boçaris ile yanındaki adamlara maaş

verdiği gibi kendisine tâbi olacak sair rüesaya dahi istedikleri kadar para vereceğinden bahisle onların iğfali hizmetini bana tevdi etmek istedi.

–Ee?!

–Kendisi dahi on beş yirmi bin asker ile hücum edeceğinden bu hücumda kendisine tâbi olacak Solyot reisleri ihya edilecek ve tâbi olmayacak olanların kâffesi kesilecekmiş.

–Olabilir ya! Nihayet ne cevap verdin?

–Ben dedim ki Solyotlarla merdâne bir ittifak ederek dost dosta komşucasına muamele ile geçinmek isterse Solyotlar hazırdır. Yoksa karındaş gibi geçindiğim rüesaya hıyanet etmekliğimin ihtimali yoktur. Beni istediği yola getiremeyeceğini anlayınca Paşa hiddetlendi evvelâ palasını çekip üstüme yürüdü ise de ben taşa tırmanıp daha yüksek bir yerde siper aldım. Oraya kurşun yetiştirmek için tabancasını çıkardıysa da benim kulaklarımı bile göremiyor ki atsın! O ise avcı önüne gelmiş geyik gibi karşımdaydı. İstemiş olsaydım bir kurşunda canını alırdım. Fakat baba demiş olduğum bir adama silâh çekmek istemedim.

–Keşke istemiş olsaydın!

–O kadarı elimden gelmez! Ben nankör bir adam değilim! Nihayet kemâl-i hışm ve gazapla dönüp giderken karîben yirmi bin asker ile geleceğini ve bize galebe eylediği anda Fotos ile beni karşı karşıya asacağını vadederek çekildi gitti.

Papaz Efendi sükûta vardı. Derin derin düşünmeğe başladı. Yanındaki üç adamın hayreti arttıkça artıyordu. Nihayet Papaz başını kaldırıp dedi ki:

–Doğrulukla kendini kurtardın Rüstem! İşin doğrusunu söyledin! Ben bu mülâkatınızdan haberdar olmuştum!

–Acayip!

–Evet! Haberdar olmuştum. Eğer bu gece gelip şunları söylememiş olsaydın yarın sabahı bulamazdın! Sen de Fotos da emvâttan madut olacaktınız!

–Çok şey!

–Çok şey, az şey! Orası senin nene lâzım!

–Hayır hayır! Daha demincek olan şeyi kimden haber aldın? Bunu anlamak isterim!

Rüstem bu tecahülü Papazı söyletmek için olduğuna dikkat buyuruluyor ya! Yoksa Papazın nasıl haberdar olduğu Rüstem'in malûmudur. Papaz dedi ki:

–Sen ne kadar merdâne davranıyorsan ben dahi o kadar merdâne davranırım. İşte nasıl haber aldığımı söylesinler!

Bu emir orada bulunan üç adama verildiğinden tekrar dahi edildiğinden üç adamdan birisi söylemeğe başladı. Dedi ki:

–Verdiğin emir üzerine Fotos'un hanesi önünde gezinirken gece saat üçten sonra Rüstem Beyin oradan çıktığını gördük. Soli geçidine doğru gittiğinden uzaktan uzağa arkasına düştük. Vakıa sekiyi kayayı geçti. Biz dahi kayanın yirmi otuz adım gerisindeydik. Orada bir Arnavutla konuşmağa başladılar. Bazı sözlerini işitmek mümkün oluyorduysa da Türkçe söyleştiklerinden anlayamıyorduk. Nihayet aşağıki Arnavut hiddetli bir sesle sövüp saymağa başladı. Rüstem Bey kemâl-i telâş ile tırmanıp kayanın arkasına geldi. O zaman bize doğru dönüp baksaydı bizi görebilirdi. Biz geriye çekildik! Oradan dahi Arnavut ile konuşmağa başladılarsa da seslerinden hidetlerinden anlaşılıyordu ki âdeta müşateme ediyorlar. Biz bu kadarını görerek dönüp buraya geldik. İşte gördüğümüz işittiğimiz budur!

Herif sözünü bitirdikten sonra Rüstem, Papaza dedi ki:

–Bu adamlar benden evvel dahi sana böyle mi söylediler?

–Tamamı tamamına böyle söylediler.

–Öyleyse bu gece beni neden öldürecektin? Arnavutla mülâkatım sizin aleyhinize olsaydı onunla müşateme edercesine mi konuşurdum? Arnavutla müşateme edişim sizinle dostluk addolunacağı tabiî değil midir?

–Değildir! Eğer sen bizim gerçek dostumuz olsaydın Ali Paşa ile mülâkata gizmezden evvel keyfiyeti bize haber verirdin. Binaenaleyh velev ki Arnavut ile hasmane mülâkat etmiş olsanız böyle gizli mülâkatlarda bulunan ve zaten her hâli dâî-i şübhe olan bir Rüstem Beye artık emniyet edemeyeceğimiz derkâr idi.

–Fakat sonra bana acıyacağınız dahi derkâr idi değil mi?

–Hayır! Sonra seni öldürdüğümüzden memnun kalacağımız derkâr idi!

–Niçin?

–Zira sonra Ali Paşa dediğin gibi yirmi bin kişi ile hücum edecekti de onların bu kastından sen haberdarken haber vermedin diye idamın tasvip olunmuş bulunacak idi!

–Merdâne konuşuyoruz değil mi Papaz Efendi?

–Tamamıyla merdâne!

–Öyleyse şu anda benim aleyhimde bir şüpheniz var mı?

–Bunu niçin sorduğunu dosdoğru söylersen ben de dosdoğru cevap veririm.

–Eğer benden eminseniz size hizmet edeceğim. Değilseniz boş yere harcanacağıma İstanbul'a gideceğim.

–Bize ne yolda hizmet edebilirsin?

–Ali Paşanın Solyotlara hücumu beyhude yere sefk-i dimâdan ibaret bulunduğunu Arnavutlara ilân ve ikna ederek en işe yarayacak en akıllı adamlarını Paşadan ayırmak ve hatta Solyotlarla ittifak ettirmek yolunda bir hizmet edeceğim.

Tamam lâkırdı bu sıraya geldikte Fotos dahi vasıl oldu. Müzakerenin alt tarafında devam edilmek için vuku-ı hâlden Fotos'u dahi haberdar etmek lâzım geldi. Keyfiyetin iktiza eden yerlerini Papaz ve iktiza eden yerlerini Rüstem ve bazı lâzım gelen parçalarını hazır bulunan üç adam nakletmek suretiyle meseleyi tamamen Fotos'a anlattılar. Tamam Rüstem'in taahhüt eylediği hizmete gelindikte Rüstem tekrar söze başlayarak dedi ki:

–İşte bu hizmetleri göreceğime de Fotos'u kefil veririm.

Papaz Samuel gayet ciddî bir tavırla dedi ki:

–Hayır, kefile hacet yok! Verdiğin söze emniyet ediyorum! İstanbul'a gitmeyeceksin. Mademki maksadın Solyotlarla Arnavutlar arasında beyhude kan dökülmesini menetmekten ibarettir sen bize lâzımsın daha şimdiden bu havadisi işaa etmeyelim. Kulağımız seste olsun! Gözlerimiz Yanya üzerine açık bulunsun. Hepimiz alacağımız haberleri birbirimize tebliğ edelim. Bakalım iş nasıl olur?

Artık sabah dahi açılmağa başlamış bulunduğundan Papaz Samuel gidip rahat etmesi için Rüstem Beye izin verdi. Hatta kendi hayatı için te'mînât-ı lâzimeyi tekrar dahi eylediğinden

gerek Rüstem ve gerek Fotos istirahat ve itmi'nân-ı bâl ile çıkıp gittiler.

Yolda iki arkadaş hasbıhâle giriştiler. Rüstem Papaz tarafından takip olunduğunu Fotos'a anlattıkta delikanlının tavrı fena hâlde tagayyür olduysa da tesliyyât-ı lâzimeyi yine Rüstem vererek dedi ki:

–Ben bilâkis bu takipten memnun oldum! Çünkü mertliğim, sadakatim meydana çıktı. Ali Paşa nezdinde mukabbel ve makbul iken Solyotlara fenalık için verdiği kararlara nasıl serbestane itirazlar ettiğimi sen görmüştün. O zaman istisvap ve istihsan etmemiş olduğum bir şeyi şimdi tasdik ederek o yolda Paşaya hizmet edecek değilim a!

Fotos Rüstem'i tasdik etti. Hatta tasdikten bile öteye geçti. Dedi ki:

–Senin ne efkârda bir adam olduğunu ben bildiğim kadar Papaz Samuel vesair rüesa bilselerdi seni umûr-ı hâriciyyemizde ve umûr-ı harbiyyemizde, her şeyimizde reis intihap ederlerdi. Fakat ne fayda ki Papaz Samuel gibi en zekimiz en akıllımız bile işte senden emin olamayarak bu kadar âsâr-ı sadâkatin görüldüğü hâlde yine seni takip ettirmeğe lüzum görüyorlar.

1800

On sekizinci asr-ı mîlâdîyi rehîn-i hitâm eyleyen işbu 1800 senesi, Napolyon'un Avrupa politikasını, sulhunu, müsalemetini, rahatını, huzurunu hercümerç etmekte bulunması hasebiyle her tarafta bir gûne vak'a-i elîme ile mürur eylemiş olduğu gibi bu zamana kadar vücutlarından kimsenin ve hatta hemen kendilerinin bile haberdar olmadığı Solyotlar dahi bu sene zarfında kendi dağlarının, kayalarının içinde birçok tüfek patırtıları ile çakalların, kurtların, tilkilerin rahatsız olduklarını görmüşlerdir.

Son mülâkatta Ali Paşanın Rüstem'den kemâl-i tehevvürle ayrılmış bulunması, zaten Rüstem'i ve Rüstem'in ihbar ve irşadı üzerine Solyot rüesasını kuşkulandırmış olduğu gibi ondan sonra Papaz Samuel'in Yanya'da ve Arnavutluk'un sair bilâdında bulunan Papazlarla bir kat daha sıkılaştırdığı mahaberattan

Tepedelenli'nin hakikaten tedârükât-ı cesîme-i harbiyyeye müsaraat etmiş olduğunu meydana koymuşlardı.

Her zaman Yanya şehrinde mevcut asakirin miktarı iki bini pek de tecavüz etmez ve tedârükât-ı harbiyyeye başlandığı zamanlarsa, bu askerin dört bini beş bini ve nihayet altı yedi bini aştığı hemen de tahattur edilmezken, bu defa her taraftan akın akın akıp gelmeğe başlayan asakirin miktarı on binde bile durmayıp on bir, on iki diye binler sayılmakta devam ediyordu.

Vakıa Ali Paşa her zaman olduğu gibi bu defa dahi asıl maksadı ne ve bu askerle hedef-i hareketi neresi olduğunu kimseye bildirmemek istiyorduysa da rüesanın âdeta kâffesi tedârükât-ı vâkıadan maksat Solyotlar üzerine yürümek olduğunu haber almış olduklarından maada bu hareketi tasvip etmemeğe bile başlayarak, kendi miyanelerinde akdolunan hususu encümenlerde "nasıl olsa Paşayı şu hareketten caydırmak mümkün olsa!..." diye gizliden gizliye müzakerelerde dahi bulunuyorlardı.

Evet, hem de Arnavut rüesasının bu hareketten adem-i haşnûdîlerine sebep yine bizim Rüstem'di. Zira Papaz Samuel'in manastırında ilk gece vuku bulan içtimadan sonra artık hemen her gece içtimalar vukua gelerek herkesin her taraftan aldığı haberler ortaya konulduğu gibi Ali Paşanın tedârükât-ı müdhişesine karşı ne yapacakları dahi müzakere olunarak icabatının icrası iktiza edenlere havale olunuyordu. Binaenaleyh evvelce Solyotlarla dostluk ekdeylemiş olan Arnavut beylerinin Papaz Samuel nezdine gönderdiği adamların "Ee, işte Ali Paşa tedarükâta başladı. Bizi de birlikte harekete icbar ediyor! Ne yapacağız?" diye dermeyan eyledikleri suallere Papaz Samuel "Eğer dostluğunuz ciddî ise sebattan sizi kim meneder? Ali Paşa ile buraya kadar birlikte gelmekte bir beis yoktur, tamam muharebenin bir uygun zamanında silâhlarınızı o zalim aleyhine çevirirsiniz. Kârını itmam eder, elinden cümlemiz kurtuluruz!" cevabını verdiği gibi bu mebusları Rüstem dahi başkaca bir tarafa çekerek derdi ki:

–Bu maharebenin neticesi neye müncer olacağı size uzun uzadıya tarife hacet yoktur. Sekiz sene mukaddem on beş bin kişi bu dağlarda nasıl bozuldularsa şimdi dahi iş öyle bir bozgunluğa müncer olacaktır. Ali Paşa bizim kanımızı dökmekle mi şan kazanacak? Onun üzerine kim hücum etmiş ne tehlikeye duçar olmuş

ki bu muharebeye başlıyor. Velev ki galebe etmiş olsun, sizin elinize ne geçecek? Solyotların palaçka edecek ne serveti vardır? Eğer kafanıza bir kurşun yeyip ahrete tekerlenmez veyahut bir kolunuzu çolak bir ayağınızı topal etmezseniz, kendinize yalnız bunu kâr addeylersiniz. Yoksa tamamıyla galebe eylediğiniz hâlde dahi elinize beş para geçeceği yoktur. Binaenaleyh ağalarınıza, beylerinize söyleyiniz ki Ali Paşa bir meclis-i meşveret akdedecek olursa kat'iyen bu muharebenin aleyhinde bulunsunlar. Görüyorsunuz ya? Ben de bir Arnavutum! Sekiz senedir şu Solyotların içinde bulunuyorum. Her hâllerini öğrendim. Eğer bu muharebeden zerre kadar ümitvar bulunsaydım harbi ben de tasvip ederdim. Lâkin hiçbir ümit yoktur. Bu hakikati dosdoğruca Paşa efendimize söylediğim için fena oldum. Az kaldı beni öldürecekti.

İşte haberler Arnavutlara vasıl olduğu zaman hiçbirisinin Solyotlarla muharebeye şevkleri kalmayacağı derkâr değil midir?

Rüstem'in tahmin eylediği meclis-i meşvereti Ali Paşa akdetmişti. Rüesadan birtakımları "Bu tedarükâttan maksat ne olduğunu biz dahi anlayalım. Nereye gideceğiz, ne yapacağız bilelim" dedikleri hâlde dahi Paşa bunlara çîn-i cebîn göstererek niyyâtından asla haber vermedi. Nihayet 1800 sene-i mîlâdiyyesinin üçüncü ayı olan mart ayında hareket emri verilerek, ordu Yanya'nın iki saat haricine kuruldu. O zaman bu hareketten memnun olamayan rüesa cesareti bir kat daha attırarak efrattan birtakımını kışkırtıp "Yahu, bizi nereye sevk ediyorlar? Körkörüne ölüme mi gideceğiz? Biz de nereye gideceğimizi bilmeli değil miyiz?" sözünü ayağa kadar düşürdüler.

Ali Paşa bu sözlerin efrat ağzına rüesa tarafından yayıldığını pekâlâ anladıysa da o sözlere vereceği cevabı rüesaya değil yine efrada vermeyi tercih ederek mırıltıyı ziyadeleştirmiş bulunanlardan sekiz tanesini huzuruna celp ile şöyle kısacık bir istintaka başladı. Sordu ki:

–Yahu, ne gürültü ediyorsunuz?

–Efendim, nereye gitmekte olduğumuzu hiçbirimiz bilmiyoruz. Zabıtalarımız, beylerimiz dahi bilmiyorlar.

–Vay, nereye gitmekte bulunduğunuzu bütün ordunun bilmesi lâzım mıdır?

–Değil midir ya?

–Öyleyse bilmiş olunuz ki ahrete gidiyorsunuz!

Bu sözü söyler söylemez iri kıllı kaşları ucuyla verdiği bir işaret üzerine sekiz adamın göğüslerine otuz kadar tabanca patlayarak cümlesini bir anda helâk eylediler.

Bu müthiş muamele üzerine Ali Paşa dedi ki:

–Orduya tellâl bağırsın! Nereye gidildiğini anlamak isteyenlere böyle cevap verildiğini herkes bilsin!

–Ali Paşanın hareketi Solyotların malûmu olunca onlar dahi evvelce kararlaştırmış bulundukları tertibatı meydân-ı icrâya koydular. Zaten bunların tertibatı neden ibaret olacak? Bu defa tehyie eyledikleri efradın miktarı ancak iki bin beş yüze baliğ olup vakıa tarihte kuvve-i mezkûreye Çavillas'ın oğlu Fotos'un kumanda eylediği görülmekteyse de işin doğrusu olmak üzere biz haber verelim ki o zamanlar Fotos'a bu dereceye kadar emniyet eylemediğinden baş kumandanlığı Papaz Samuel'e tevdi ederek hatta Fotos'un kendi kabilesinden dört yüze karîb cengâver çıktığı hâlde onun da nısfını başka bir reise vermiş ve Fotos'un kumandasında yalnız iki yüz nefer bırakmış idiler.

Solyotların merkez-i ictimâı Samuel'in manastırı olup oradan her tarafa gönderdikleri klavuzlardan Ali Paşanın Solyot nahiyesine geçit veren ne kadar derbentler varsa cümlesine birden müfrezeler sevkeylediği haberini alınca, Solyot reisleri dahi her biri maiyetlerinde bulunan efrat ile birer geçidi müdafaaya şitap eylediler.

Fotos ile Rüstem dahi yanlarında bulanan iki yüz adamla asıl Soli geçidi denilen sarp geçidi müdafaaya gitmişlerdi. Muhtar Paşa kumandasında bulunan bin iki yüz Arnavut bu geçide hücum eylemiş olduğundan, Fotos muharebeye başladı. Arnavutlar hücum eyledikçe Solyotların ateşi dar geçitlerden müruru menederek ricate mecbur oluyorlardı.

Bir aralık Fotos, Rüstem'in henüz ağız otu kaldırmamış olduğuna dikkat ederek dedi ki:

–Niye atmıyorsun Rüstem?

–Ben size Arnavutlara kurşun atarım diye vadeyledim mi?

–Acayip, öyleyse buraya niçin geldin?

–Senin duçar olduğun tehlikeye ben de müşterek olayım diye geldim. Yoksa ben hemşehrilerime kurşun atacak olsaydım, asıl şu muharebeye sebep olan Ali Paşa üzerine atardım. Onun emriyle hareket eden bîçare Arnavutların bence hiçbir kabahati yoktur.

–Öyleyse bize galebe etmelerini istiyorsun demek ha?

–Hayır, onu hiç istemem! Bu kadar Solyotun cengâverlikleri bir Arnavutun da muavenetine ihtiyaç bırakmaz. Rica ederim beni hemşehrilerim üzerine silâh atmak denaetini kabule icbar etme!

–Hakkın var!

–Bunda benim ne kadar hakkım varsa sizin dahi bi-gayr-i hakkın duçar olduğunuz şu hücuma müdafaa göstermeğe o kadar ve ondan ziyade hakkınız vardır. Mevlâ zalimi makhur ve mazlumu mansur eylesin.

Dört saat kadar devam eden muhacemede Arnavutlar mümkün değil geçidi geçemeyerek akşam üzeri bilkülliye ricate mecbur oldular. Solyot delikanlılarından üç nefer ricat eden Arnavutların arkalarına düşüp hem de yakından takip ederek ordugâhlarını da görmüşlerdi. Bunların getirdikleri haberlerden malûm oldu ki Ali Paşa geçen muharebede ordusunu nereye kurmuşsa yine oraya kurmuş ve Muhtar Paşa kumandasıyla gönderdiği müfreze kadar asker dahi kendi yanında alıkoymuştur.

Akşam oldukta Fotos ile Rüstem kendi adamlarını yine geçit başında bırakarak berây-ı müzâkere Samuel'in manastırına vardılar. Orada haber aldılar ki o gün Arnavutlar her geçide hücum eyledikleri hâlde hiçbirisinde muvaffak olamayarak ricate mecbur olmuşlardır.

Fotos, Rüstem'in silâh atmadığını Papaz Samuel ile orada bulunan sair rüesaya söyledi. Bazıları manalı manalı gülümseyerek bunu münafıklığa hamleyledilerse de Papaz Samuel tamamıyla tasdik eyledi. Dedi ki:

–Evet Rüstem'in hakkı vardır. Muharebenin asıl sebebi olmuş bulunan Ali Paşaya bile silâh çekmek istemediği hâlde onun icbarıyla gelen Arnavutlara silâh çekmesi hiç caiz olamaz. Arkadaşı olan Fotos'un kendisini duçar eylediği tehlikeye iştirak etmesi bizim için en ciddî fadakârlık addolunabilir ve feda-

kârlığın bu derecesi bize kifâyet eder. Aferin Rüstem! Gerçek kahramansın!

O akşam şehr-i Arabînin on ikincisi olduğu cihetle daha akşamdan cürm-i tâmından biraz noksan olan kamer, baygın ziyasıyla Soli dağlarını ziyalandırmakta iken gece saat üç buçuktan sonra hava birden bire o kadar bulutlandı o kadar şiddetli bir bora çıktı ve müteakiben yağmuru doluya ve bunu sulu sepkene katarak öyle bir mart havası yaptı ki maazallah ya dağları yerlerinden sökecek veyahut vadileri sele gark edecek zannolundu. Rüesadan birkaç Solyot manastır içine girerek dua etmelerini Papaza teklif eylediler bunun üzerine Rüstem dedi ki:

–Dua zamanında mısınız? Şu borayı, şu kıyameti âdeta teşekkürlerle telâkki ederek bundan faydamend olmağa bakınız.

Fotos –Nasıl faydamend olmalı?

–Serian Ali Paşa üzerine hücum ederek ordusunu tarumar etmeli.

Birkaç kişi bu havada ayılar bile inlerinden çıkamayacakları derkâr iken hücuma nasıl imkân bulunabileceğini dermeyan eylediler. Rüstem dedi ki:

–Ali Paşa yirmi bin adamla gelmiş. Siz iki bin beş yüz yoksunuz bile. Bir Solyota sekiz Arnavut düşüyor. Galebe memul mü? Fakat böyle bir gecede Arnavutlar içine bir velvele verecek olursanız mutlaka sizden ziyade gecenin dehşeti ile tarumar olurlar.

Söz biraz daha uzandı. Fotos:

–Ben Rüstem'in reyini kabul ederim. O da yanımda bulunacak değil mi? Eğer hareket mümkün olmadığını görüp Rüstem dönecek olursa ben de dönerim, diye yürüyüverince Papaz Samuel yanında bulunanlara:

–Ee, siz ne duruyorsunuz? Rüstem yabancı olduğu hâlde giderse sizin vatanperverliğiniz neye yarayacak? dediğinden onlar dahi yürüdüler.

Vakıa gece o kadar karanlıktı ki insan basacağı yeri göremiyordu. Yolu tahminde en ziyade mahir ve muktedir olan birisi en öne düşerek bade herkes sırasıyla birer elini öndeki adamın omuzuna koyup ol veçhile yürümeğe başladılar. Bir buçuk saatlik yolu iki buçuk saatte ancak kateylediler. Soli geçitinde bıraktıkları efradın yanlarına geldiler.

Hesapça sabah takarrüp etmiş idiyse de hava gittikçe dehşetini o derecelerde arttırmaktaydı ki o gün değil badema hiç sabah olmayacak zannolunurdu. Vakit kaybetmemek için geçitteki Solyotları alarak Ali Paşa ordusu üzerine yürüdüler. Oraları biraz düzlük olduğu cihetle meşy ve harekette dağlık yerlerde olduğu kadar zahmet çekmiyorlardı. Tamam ince karakolların bulunacakları yere kadar geldikleri hâlde karakollardan eser zuhur etmeyince ordunun şedâid-i hevâiyyeden ne kadar ürkmüş olduğunu ve ne kadar gaflette bulunduğunu bundan istidlâl ederek serian ve şediden hücuma başladılar.

Evvelce edilmiş olan tertip iktizasınca Solyotlar toplu olarak değil dağınık olarak hücum etmiş olduklarından mikdâr-ı umûmîleri dört yüze varmayan muhacimlerin kaplamış oldukları yer kendilerini dört binden ziyade tahmin ettirmekteydi. Ali Paşa ordusu zaten yalnız şiddet-i hevâya mağlûp olarak her nefer kendisini nasıl barındırabileceğinden mütehayyirken bir de şöyle şiddetli bir hücuma duçar olunca cümleyi hayret bürüdü.

Rüzgâr ne soğuk! Yağan sulu sepken ne şiddetli! El tutmaz, ayak tutmaz ise de Solyotlar epeyce uzak yerden gelerek harâret-i garîziyyeleriyle ısınmış olduklarından, silâh istimaline muktedir oluyorlardı. Arnavutlarsa ellerinin parmakları bir yere toplanamadığından hemen silâh çekmeğe muktedir olamıyorlardı.

Binaenaleyh başını kurtarmak kaygısı umumu istilâ eyledi. Herkes bir tarafı tutup kaçmağa başladı. Hâlbuki firar dahi mümkün değil. Dört adımda bir kaya, beş adımda bir çalı mâni-i meşy ve hareket olursa böyle bir yerde bu kadar karanlık kıyamet bir gecede firar mı mümkün olur?

İşte Ali Paşanın bu geceki havfı, müddet-i ömründeki havflarının hiçbirisine benzemedi. Hatta bizzat kendisi bile ya bir Solyot bıçağına duçar veyahut diri diri esir olmadığına şaştı.

Tamam sabah açılmak üzere iken Solyotlar evvelce kararlaştırmış oldukları nidalarla bir noktaya toplandılar. Bade Soli geçidinden geçerek yine dünkü gün almış oldukları vaz'iyyet-i müdâfaakârâneyi aldılar.

Ali Paşa ise sabah açıldıktan sonra mütedehhiş askerini tekrar toplamağa başladı. Vakıa firariler pek uzağa varamamış

oldukları cihetle askerini toplayabildiyse de o gün akşam üzeri bir yoklama eyledikte askerin yarıdan ziyadesi kaçmış olduğunu görüp yekpare bir gazap kesildi.

O gün hiçbir taraftan hücum edilmediği gibi o gece dahi sükûn ve sükûnetle geçerek ertesi sabah Soli nahiyesinin sair geçitlerinde bulunan kumandanlardan gelen adamlardan, onlar maiyetinde bulunan efradın dahi bir çoğu dağılmış oldukları haberini aldı. Meğer kendi müfrezesinden firar edenler, oralardaki arkadaşlarına dahi uğrayarak vuku-ı hâli hikâye etmişler. Zaten evvelce vuku bulan muhaberat üzerine Arnavutlardan birçokları Solyotlarla muharebe etmemek efkârına düşmüş bulunduklarından, böyle şiddetli bir gecede şiddetli bir hücumu dahi görünce bu şiddetli ve dehşetli dağlılarla uğraşmak mümkün olamayacağını hüküm ile palamarları çözmüşler.

Bu defaki teşebbüsün dahi neticepezir olmadığını gören Ali Paşa, Rüstem Beyin reyini kabul etmemiş bulunduğuna pek pişman olduysa da o nedametin faydası mı olur? Zaten müstebit kısmı için en güç bir şey tasavvur olunabilirse o dahi nedametini itiraftan ibarettir. Ali Paşa nedametini setr için şiddetini arttırmağa mecbur oldu. Firar eden askeri toplamağa bile müsaraat etmedi. "Onları birer birer asmak benim borcum olsun!" diye yanında kalanları tehditle korkutarak badema Soli nahiyesini bir muhâsara-i dâime altına almağa karar verdi.

Bu karar üzerine, etraf köylere adamlar çıkarıp ya altın veyahut bihakkın iraesiyle itma veya tehdit eylediği ahalinin kâffesini düşürüp bir yandan taş kırdırmağa, bir taraftan kireç yaktırmağa, ağaç kestirmeğe müsaraat eyledi. Bazı geçitlere bir ve bazılarına iki blockhouse yaptırmak suretiyle Soli nahiyesinin sekiz geçidine on iki blockhouse yaptırmağa birden başladı ki bunlardan bir tanesini şu hikâyemizin iptidasında görmüş yani Rüstem'in mecruhen orada yattığını müşahede eylemiştik.

Solyotlar, Ali Paşanın bu inşaatını men için birkaç defa hücum eyledilerse de inşaat mahallerini müdafaa için tahsis edilmiş bulunan askere evvelce siperler dahi tedarik olunmuş bulunduğundan, siper üzerine hücum eden askerin miktarı siper arkasında bulunanlardan pek çok ziyade olmak lâzım geldiği hâlde bilâkis Solyotların miktarları pek az olduğundan hücumları neticesiz kalmaktaydı. Binaenaleyh Solyotlar için bu inşaatı men

imkânı bulunamadı. On iki kulenin on ikisi birden yalnız bir buçuk mâh zarfında yapıldı bitti.

Muhasara

Soli nahiyesi ziraate salih bir yer olmadığından muhtaç olduğu zahirenin kısm-ı a'zamı hariçten ithal olunur. Zahire vürudu için en münasip tarik Parga tariki olup sair taraflardan dahi zahire gelirse de miktarı pek cüz'îdir. Soli nahiyesinde hayvanat dahi az bulunur. En mebzul hayvanat keçi olup bir miktar dahi koyun beslenirse de onların ekser yapağısından istifade ederler.

Solyotların muhtaç oldukları ithalâta mukabil muktedir olabilecekleri ihracat aba ve şayak ve çul gibi karılarının yapabildikleri mensucattan ibarettir. Biraz da keçi peyniri yapıp Parga ve Preveze'de satarak bedeline zahire ve cephane alırlar.

İşte nâhiye-i mezkûrenin zaten daimî olan ihtiyacı üzerine bir de Ali Paşa burasını muhâsara-i dâime altına almağa kalkışınca, heriflerin hâlleri büsbütün dîger-gûn oldu. Daha kulelerin müddet-i inşâları olan bir buçuk ay zarfında zahire kılleti görülmeğe başlayıp en cesur ve çabuk-pâ olan Solyotlar, gecenin karanlığından bilistifade harice çıkarak arkalarına yüklenebilecekleri kadar zahire getirmeğe mecbur oluyorlardı.

Kulelerin inşası hitam bulup da derunlarına lüzumu kadar muhafız konulduktan sonra böyle kaçakçıların zahire tadarik etmeleri dahi ziyadesiyle güçleşti. Yalnız bir adam çıksa hiçbir şey getirmemek tahakkuk eyledi. Zira o yalnız adamları, Arnavut bekçileri kolaylıkla avlayabildikleri gibi etraf ve civardaki köylere sıkı tembihler edilerek Solyotlara zahire füruhtu menedilmiş bulunduğundan, bademe zahire tedariki için biraz da kuvve-i cebriyye istimal lâzım gelmişti.

Bu mecburiyet üzerine birkaç defa on beş yirmi cesur adamlardan mürekkep ufacık müfrezeler ile kurâ-ı mütecâvireyi basarak bulabildikleri zahireyi cebren alıp getirdilerse de bu hareketlerde evvelâ blockhouslardaki Arnavutlara kendilerini göstermeksizin nahiyeden çıkmak ve saniyen köylülere galebe edebilmek ve salisen yine geçitlerdeki Arnavutlardan kurtulup zahireyi salimen ve aminen getirebilmek gibi üç nevi müşkülât

vardı ki bunların en büyüğü dahi üçüncüsüydü. Zira köyde vukua gelen arbede üzerine geçitteki Arnavutlar işten haberdar olunca, yağma edilen zahireyi onların yed-i mümânaatından kurtarıp getirmek değil a bazı kere Solyotların kendilerini kurtarıp getirmeleri dahi hemen mümkün olamayacak dereceleri bulurdu.

Rüstem'in Solyotlara en büyük hizmeti şu zahire tedariki yolunda görülmüştür. Kendisi Arnavut olmak hasebiyle yalnız bir adamın gece vakti harice çıkıp zahire celbeylediği zamanlar en çok defa Rüstem harice çıktığı ve bekçilerin "kimdir o?" sedalarına yine onların anlayıp emniyet edecekleri cevaplarla güya kendisini Arnavut efradındanmış gibi göstererek tarîk-i selâmeti temin eylediği gibi muahharen köy basmak ve cebren zahire almak harekâtında dahi küllî faydası oldu. Binaenaleyh Papaz Samuel ve Fotos ve Trandefil ve Aleksi gibi rüesa, Beyin şu muavenetlerinden ziyadesiyle memnun ve müteşekkir kaldıkları hâlde Rüstem'den hâlâ emin olamayan ve Rus Popunun efkârına ittiba eden diğer rüesa dahi delikanlının şu zahire işindeki gayreti mücerret Ali Paşa takımına havadis vermek için bir vesile olduğunu hükmederlerse beğenir misiniz?

Bunu cümleden ziyade beğenmeyen bir adam varsa o dahi Papaz Samuel'dir. Zira Rüstem'den emin olamayanları bir gün huzuruna toplayıp demiştir ki:

–Bu sizin ettiğiniz iş ne vatanperverliğe yakışır, ne insaniyete sığar. Emin olunuz ki benim nazarımda Rüstem sizin cümlenizden ziyade vatanperver bir Solyottur. O kadar cesaretiniz varsa haydi bakayım Rüstem'in getirdiği zahireyi ekl etmeyip de kendiniz dahi bir defacık olsun zahire getiriniz.

Papazın sözü altında kalmamak için bu adamlar dahi bir defa zahire celbine gittilerse de sekiz kişi gitmiş oldukları hâlde yalnız üçü hem de zahiresiz olarak avdet edip o gün akşam üzeri bir Solyot çoban çocuğu dahi diğer beşinin kafalarını getirmişti. Demişti ki:

–Bunları bana bir Arnavut yükletti. "Papaz Samuel'den başka kimseye verme" diye tembip dahi eyledi.

Ne fayda ki gelen kafalar efrattan olan bîçarelerin kafaları olup rüesa ise en büyük maharetlerini kaçmakta göstererek kendi başlarını kurtarabilmişlerdi. Eğer onların kafaları kesilmiş ol-

saydı bari Rüstem aleyhinde fesat düşünmekte olan beyinlerden birkaçı mahvolmuş bulunurdu.

Hariçten zahire celbi gittikçe güçleşerek Solyotların sıkıntıları derece-i nihâyeye varmış olduğu bir zamanda Ali Paşadan Papaz Samuel'e bir mektup geldi ki hulâsa-i meâli bu gidişle Solyotların açlıktan helâk olacakları muhakkak bulunduğu beyanıyla eğer Solyotlar musalâhaya rıza gösterecek olurlarsa, kendisi dahi sulhu kabul edeceğinden ibaretti. Meclis-i müşâverede bu kâğıt meydân-ı müzâkereye konuldu. Cümleden evel Rüstem:

–Ali Paşanın elbette bunda dahi bir oyunu vardır. Asla emniyet etmemelisiniz. Fakat kendisine aldanmamak şartıyla bu musalâhadan zahire celbi için istifade mümkünse o fırsatı kaybetmemelisiniz, demiş olduğundan saatlerce devam eden müzakerenin neticesi dahi yine bu sözü müncer oldu. Zira musalâhayı kabul etmemek, filvaki açlıktan helâke rıza göstermek demek olup hiç olmazsa musalâhanın müzakeresi esnasında olsun hariçten nahiyeye bir miktar zahire ithali pek büyük ümitler verebilirdi.

Şerâit-i masâlâhayı müzakereye Fotos ile Aleksi memur oldular. Bunlar Soli geçidine kadar gidip Ali Paşa tarafından dahi iki sergerde oraya gelmekle müzakereye başladılar. Paşa şart-ı musâlâha olmak üzere yapılan kulelerin hedmini ve fakat onlara bedel yirmi dört nefer Solyotların kendisine rehin olarak teslimini dermeyan ediyormuş.

Fotos ile Aleksi, bu haberi ihtiyarân mecsine götürdükleri zaman kulelerin hedmi meselesi Solyotları en ziyade sevindirdi ve hatta harben veyahut açlıktan helâk olmaktansa Ali Paşa elinde ölüm tehlikesine razı olacak yirmi dört vatanperver bulunabileceği dahi dermeyan olunduysa da Bey evvelâ Ali Paşa kuleleri hedmettirmeyince rehinlerin teslim olunmaması reyinde bulundu.

Papaz Samuel bu reyi dahi Ali Paşaya tebliğ ettirdiyse de gelen cevapta Paşanın: "Benim kuleleri hedmettirişim yirmi dört Solyota mı bedel olur? Vaktiyle elimde yetmiş nefer Solyot vardı. Bunları idam mı ettim ki şimdi istediğim yirmi dört neferden korksunlar. Veyahut mutlaka başka bir hileleri vardır." dediği anlaşıldığından, Paşanın talep eylediği rehinleri gön-

dermeğe ihtiyarân meclisi ağlebiyyet-i ârâ ile karar verdi. Hatta Rüstem:

–İnanmayınız diyorum! Vaktiyle Paşanın yetmiş nefer Solyotları ve hatta onlar meyanında Fotos'u idam etmemesine sebep orada bir Rüstem Beyin bulunması olmuştur. Şimdi ben orada değilim. Korkarım ki Paşaya ettiğiniz bu emniyetten pişman olasınız! Dediği hâlde Rüstem Beyin düşmanları her lâkırdısına itiraz âdetinde bulundukları gibi buna dahi itiraz ederek:

–Paşa, Solyotları öldürmek istemiş olsaydı sen mi mâni olacaktın? Diye Rüstem'in reyini cerhe müsaraat eylemişlerdi. Rüstem:

–Canım, bazı kere benden ziyade Ali Paşa politikasına taraftar olursunuz. Bazı kere Ali Paşanın sözlerine hiç emniyet etmezsiniz. Sizin mukarrer ve kat'î bir fikriniz, bir politikanız yok mu? Dediği zaman dahi o nîm vahşî herifler yalnız bir hande-i istihzâ ile mukabele ederek mutlaka Ali Paşanın teklif eylediği musalâhayı kabul reyinde bulunmuşlardır.

Solyotlar gibi terbiye-i fikriyyeden bilkülliye mahrum olan adamlar nezdinde değil a âdeta medenî ve müterakkî milletler nezdinde dahi böyle umumî istişarelerde şu yoldaki garabetler daima görülür. Maksad-ı umûmî neyse herkes ona hasr-ı efkâr ederek müzakere eylemez. Belki herkes kendi sözünü kabul ettirmek isteyerek bazı kere asıl kendi politikasının bilkülliye haricine çıkar da haberi bile olmaz.

İşte bu defa Rüstem'in hilâf-gîrânında dahi bu hâl görülmüştü. Rüstem, Solyotları Paşa ile ittifak ettirmek istediği zaman hilâf-gîrânın hiçbirisi o arzuya takarrüp bile etmedikleri hâlde şimdi Rüstem Ali Paşaya bir hud'a için daha meydan vermemek istediği hâlde muhalifîni bilâkis o meydanı açıvermek istiyorlardı.

Açtılar ya! Yirmi dört Solyotu silâhsız olarak Paşaya gönderdiler. Buna mukabil Paşanın dahi kuleleri yıkmasına ve muhasarayı kaldırmasına muntazır oldukları hâlde bu intizarları boşuna çıktı. Ona mukabil bilâkis Paşadan bir haber daha gelip yirmi dört nefer Solyotların zindana atıldıkları beyanıyla eğer Solyotlar bilâ-şart ve lâ-kayd teslim olmayacak olurlarsa cümlesinin kafası kesileceği beyan olundu.

Bu makûsiyetin Solyotlarca mucip olduğu hayrete nihayet mi olur? Rehinleri irsal reyinde bulunan rüesaya açıktan açığa lânetler okunmağa başlayarak Rüstem ise yalnız kendi dostları tarafından değil bîtaraflar canibinden bile tebrik almağa başladı. Hilâf-gîrânın Rüstem aleyhindeki hiddetleri bir dereceye varmıştı ki isbât-ı istihkak etmiş olacakları cezaya derhâl duçar olacaklarını muhakkak bilmeseler hemenoracıkta bîçare Rüstem'e bıçak üşürecekleri derkârdı. Lâkin hem hata kendilerinden vaki olduğu ve hem de böyle bir cinayete cesaret eyledikleri hâlde muhakkak olarak kendilerinin de parça parça olacaklarını bildikleri için ehvenişer olmak üzere kemâl-i hicâbla oradan savuşup gitmeye mecbur oldular.

Hilâf-gîrân gittikten sonra müşaverede devam olunarak herkes bu beliyyeye nasıl çare bulmak lâzım geleceğine dair reyini dermeyan eyledi ise de Ali Paşaya bilâ-şart ve lâ-kayd teslim olmak demek, isterse cümlesini katliam ve isterse nefy ve teb'îd gibi muamelâta kadar kendisini mezun ve muhtar bırakmak demek olacağı cihetle bunu hiçbir kimse tecviz edemiyordu. Nihayet "Varsın o yirmi dört Solyot vatan uğruna kurban olsun. Biz dahi Ali Paşanın kılıcına baş eğeceğimize açlıktan helâki tercih eyleriz" sözünde karar kılınarak gelen elçilere o yolda cevap verdiler.

Bundan sonra Ali Paşa kendi Arnavutlarına her kim bir Solyot kafası getirirse beş yüz kuruş atiyye vereceğini vadeyledi. Samuel dahi Solyotlara her kim bir Arnavut kafası getirirse on fişek vereceğini ilânen mukabele etti. Lâkin ne beş yüzü alan Arnavut görüldü ne de on fişeği alan Solyot! Zira iki taraf birbirinden ihtirazı son dereceye vardırarak hayallerini bile görseler kendi hayallerini göstermemeğe gayret eder oldular.

Lâkin aradan zaman geçtikçe zahiresizlik bilkülliye kendi te'sîrât-ı mühlikânesini meydana koymağa başladı. Yenilebilecek otları, kökleri topladıktan başka ağaç kabuklarını dahi toplayıp birer miktar un veyahut biraz keçi eti ile karıştırarak yemeğe mecbur oluyorlardı. Yalnız un değil hayvanat dahi hemen bitmek derecesini bulduğundan bu idare ile de çok zaman dayanamayacaklarını kendileri de görüyorlardı.

Kadınlar dahi silâh başına gelmiş oldukları cihetle, hizmet-i harbiyyeye yaramayanlar koca karılarla çocuklara mün-

hasır kaldıklarından bir meclis-i müşâverede bunların nahiyeden harice çıkarılmaları kararlaştırıldı. Miktarları bin beş yüze varan bu nüfûs-ı bîhûdeyi geçitlerin birisinden çıkarmak için Rüstem'in muavenetine müracaat eylediler. Rüstem dedi ki:

–Bana üç gün müsaade veriniz de bakalım Fotos ile bunun bir çaresini bulabilir miyiz?

Fotos ile Rüstem Parga yolu üzerindeki geçit başına giderek bir çoban çocuğunu kuleye irsal ile mükâleme için bir adam çağırdılar. Gelen Arnavut'a Rüstem birçok sualler sorarak kulede kimler bulunduğunu ve sergerdeleri kim idüğini etrafıyla öğrendikten sonra:

–Öyle ise git Hüsi'ye de ki seni Fotos istiyor. Ali Paşaya bir haber gönderecektir. Korkmasın gelsin! Dedi ve Arnavut bu haber ile kuleye gittiği zaman Rüstem Fotos'a dahi dedi ki:

–Bu Hüsi kim olduğunu biliyor musun? Haniya senin mahfuz olduğun yerde bir ihtiyar kahveci vardı.

–Süleyman Ağa değil mi?

–Evet! Haniya onun bir de sümüklü oğlu vardı, burnunu daima koluna sildiği için kolu muşamba kesilmişti.

–Hüseyin değil mi?

–Ta kendisi! İşte bu çağırdığımız Hüsi o Hüseyin'dir. Bak sekiz sene zarfında bir sümüklü çocuk büyüyüp çavuş bile olmuş. O kahveci Süleyman Ağaya "Aluşun Süleyman" derlerdi. Şimdi oğluna dahi "Aluşun Hüsi" dedikleri için tanıdım.

Biraz sonra vakıa Hüsi geldi. Gerek Rüstem ve gerek Fotos tanıdılar ki o Hüsi'dir. Hatta burnunun sümükleri hâlâ kurumamış ve yalnız koluna burnunu silmek âdetini terk eylediği için kolları temizlenmişti.

Hüsi yalnız olduğu hâlde yanlarına gelerek fakat iki adamdan hangisi Fotos olduğunu birden bire tanıyamadı. Rüstem dedi ki:

–Bizi tanıyamadın mı Hüseyin?

–Tanımak istiyorum ama...

–Ben Rüstem Bey değil miyim? Bu da Çavillas'ın oğlu Fotos değil mi?

–Ha tanıdım! Aman Beyim! Diye sarmaş dolaş oldular. Hüsi çocukluğunda Rüstem Beyin çok ihsanına nail olmuştu. Hâlâ da çocuk ya! O zaman on dört yaşında iken şimdi yirmi iki yaşında bir çocuk! Hikâyesini anlattı. Meğer nişancılıkta gayet mahir olduğu için Ali Paşanın gözüne girerek çavuşluğa kadar yol almışmış.

Rüstem, Hüsi'ye bir mektup vererek dedi ki:

–Şu mektubu Ali Paşaya göndereceksin. Şerâit-i sulhiyyeye dairdir. Fakat seni çağırdığımın asıl sebebi bu değildir. Burada benimle görüştüğünü kimseye söylemeyip yalnız Fotos ile görüşmüş olacaksın. Senden asıl istediğim hizmetse Soli nahiyesinde bin beş yüz kadar koca karı çocuk filân vardır ki açlıktan helâke takarrüp etmişlerdir. Buradan geçeceklerdir. O gece nöbeti sen kendin bekleyeceksin. Onların geçtiklerini görmemiş olacaksın. Anladın mı?

Vakıa Hüsi pekâlâ anladıysa da kabule dair bir tavır göstermiyordu. Bu işi Ali Paşa duyarsa kendi kafasını keseceğinden bahisle beyân-ı ihtirâz eyliyordu. Rüstem asıl hüner, işi Ali Paşaya duyurmamak olduğunu ve bu hizmeti görürse elbette bir gün kendisi dahi Ali Paşa ile barışarak büyük bir iyilik edeceğini söyleyince çünkü Hüsi Rüstem'in Ali Paşa nezdinde ne kadar serbest ve muteber olduğunu ve ne kadar adamları ilerletmiş bulunduğunu bildiğinden Beyin sözünden çıkmadı. İstedikleri vaadi verdi. Besa ile de temin eyledi.

Bu muvaffakiyet üzerine Fotos ile Rüstem sevinerek Papaz Samuel'e gelip verdikleri haber ile onu da sevindirdiler. Vakıa karar verilen gecede ihtiyar ile çocukları Parga geçidinden geçirmeğe başladıkları hâlde karakol tarafından hiçbir ses seda çıkarılmaması Hüsi'nin vaadini tutmuş olduğuna delâlet eyledi.

Ali Paşaya gönderilen kâgıtta eğer Solyotlardan hiçbirisinin canına kast olunmaz ve hiçbirisi nahiyeden çıkarılmazsa başka türlü şarta hacet görülmeksizin teslim olacakları yazılmıştı. Emniyet edileceği için değil ya? Mücerret ihtiyarları ve çocukları aşırmağa bir vesile olsun diye bu mektup tasni olunmuştu. Ali Paşa dahi bir cevap yazarak yine Hüsi vasıtasıyla tebliğ ettirdiğinden bu vesile Fotos ve Rüstem ile bir daha mülâkatlarına fırsat verdi.

Bu defa Rüstem Hüsi'den evvelki hizmetinin tekerrürünü iltimas eyledi. Vakıa Hüsi o ilk hizmeti görmüş olduğundan dahi nadim olarak ikinciyi mümkün değil göze aldıramayacağını dermeyandan geri durmadıysa da Rüstem "Bunların Soli'den çıkmaları Ali Paşanın malûmu olacak olsa bile bir şey diyemez. Hatta tekmil Solyotlar buradan çıksalar bile memnun olur. Zira bilirsin ki onun asıl emeli Soli nahiyesinin tahliyesinden ibarettir. Hem bu defa geçireceğiniz ihtiyar ve çocuların miktarları pek azdır" diye güç hâl ile Hüsi'den bir vaat daha aldı.

Rüstem'in bu defaki tedbiri hakikaten cümleye hayret verecek tedabirdendi. Zira Papaz Samuel'in yanına geldiği zaman:

–Benimle beraber ölümü göze aldıracak adamlar bir tarafa ayrılsın! Demişti ki orada Eftimi ve Maryola ve Fotos ve onun validesi Mosho dahi mevcut olduğundan koca Eftimi ne mana verileceğini hatıra bile getirmeyerek:

–Seninle beraber ölmeğe hazır olan benim! Diye Rüstem'in işaret eylediği tarafa geçti. Müteakiben Fotos ve onu takiben Maryola ve Mosho geçtikleri gibi erkek kadın sair birçok kimseler daha geçtiler. Samuel sordu ki:

–Rüstem! Efkârı değiştirdin mi? Arnavutlara silâh mı çekeceksin?

–Hayır Papaz Efendi! Açlıktan helâk olan Solyotlara ekmek tedarik edeceğim! Sekiz senedir ekmeklerini yediğim ve âdeta hemşehrileri olduğum Solyotlara şu yolda bir hizmet edeceğim.

–Fakat götürecek adamlar için bir tehlike olup olmadığını da hesap ediyor musun?

Giderken hiçbir tehlike yoktur. Gelirken varsa da açlıktan helâk muhakkak olduğu hâlde Arnavutlarla müsademede helâki ehven görenleri başımà cemetmek istiyorum. Fakat yanımda çok adam bulunmasını arzu edişim karşımıza çok kuvvet çıkacak da onlarla harbe mecbur olacağım hesabıyla değildir. Zahire yüklenecek adamların miktarları çok olursa getireceğimiz zahirenin de miktarı çok olur hesabıyladır.

Hilâf-gîrânından bazıları orada bulunarak içlerinden birisi Papazın yanına sokulup kulağına bir şey söyledi. Papaz tünd çehresini bir kat daha çatarak dedi ki:

–Şuradan defolup gider misiniz? Yoksa felâket ve musibetimiz elvermemiş gibi aramızda kan olduğunu mu istiyorsun?

Ne Fotos ne Rüstem bu sözleri istima bile edemediler. Onlar yalnız kendi tertipleriyle meşguldüler.

Rüstem işaret eylediği tarafa geçen kadın erkek fedayilerin miktarını anlamak için saydılar. Vukuât-ı sahîha-i târîhiyyeden olmak üzere haber verelim ki bunların miktarları dört yüz erkek ve yüz yetmiş kadına baliğ olmuştu.

Papaz Samuel bu miktarı istiksar ederek yarısını ayırmak reyinde bulunduysa da Rüstem:

–Papaz Efendi! Biz bu hileyi yalnız bir kerecik yapabileceğiz. Bir dahası mümkün olamayacaktır. Yaptığımıza göre bari muhasaraya biraz daha mukavemet edebilecek kadar zahire ithaline imkân hâsıl olmuş olsun. Ondan sonra bakalım Hak taâlâ ne gösterir! Demesiyle ve ayrılmış olan dört yüz erkek ve yüz yetmiş kadının hiçbirisi dönmek istememesiyle Papaz dahi bunlar için dua ederek azimetlerine ruhsat verdi.

Hareketten mukaddem Rüstem bu taifeye şu divanı verdi. Dedi ki:

–Tamam karakolun önünden geçerken hepiniz eğilip büzülüp ihtiyar ve kocakarıları taklit edeceksiniz. Zira asıl hilemiz güya mukaddema geçirmiş olduğumuz ihtiyar ve çocukların bakiyesini de imrar ediyormuşuz gibi görünmekten ibarettir. Karakol kumandanından buna göre söz aldım. Hiçbirinizin silâhı görünmeyecektir. Bu tedbirde zerre kadar kusur edecek olursak işimizi bozmuş oluruz.

Bu tembihi cümlesi kabul eyledikten sonra herkes kendi akrabası, dostu filânı ile öpüşüp koklaşarak veda eyledi. "Arş" işareti üzerine cümlesi yola düzüldü.

Şu beş yüz yetmiş kişi o kadar sakitâne kat-ı mesâfe ediyorlardı ki bir çalı hışıltısı peyda etmemekle sûret-i mahsûsada gayret eyliyorlardı. Hele geçitten geçerlerken bu ihtiyata bir kat daha riayet eylediler. O gece nöbeti bizzat kendisi icra eden Hüsi eğer bu taifenin geçeceğinden evvelce haberi olmasaydı ihtimal ki geçtiklerini kendisi dahi haber alamazdı.

Parga geçidinden sonra taife kemâl-i serbestî ile yollarına

devam eylediler. Ertesi sabah güneş doğduktan iki saat sonra Parga'ya vasıl oldular. Parga despotunun evvelce hiç haberi olmadığından Solyotların vürudu herifin hayretini mucip olduysa da Rüstem ve Fotos:

–Hayret zamanında değiliz. Bu kadar adamın kaldırabileceği zahireyi serian tedarik ediniz. Hatta nereye kadar götürmek mümkünse oraya kadar götürmek üzere beygir dahi bulunuz. Hele her şeyden evvel bizim karnımızı doyurunuz ki bu açlık bizde iken zahire kaldırmak değil a kendimizi kaldırıp götürmeğe iktidarımız olamaz! Dediklerinde despot iki ayağını bir papuca sokarak uhdesine terettüp eyleyen vezaifi icraya müsaraat eyledi.

Gelenleri kilise derununda gizlemiş olduğundan bunlara orada et ve şarapla mükemmel bir ziyafet çektiler. O gün akşam edildiği gibi o gece dahi kemâl-i istirâhatla sabah edildi. Ertesi gün ikinci ziyafet çekilerek zahirenin dahi hazır olduğu bildirildi. Hatta zahirenin bir miktarı Parga haricindeki çiftlik ve köylerde tertip olunmakla yola çıkarılmıştı. İkinci akşam Rüstem'in taifesi kafilenin bakiyesi ile yola düzüldüler. Beş saat kadar selâmetle kat-ı mesâfe eylediler. Bade yollar sarplaştığı gibi Ali Paşa kollarına ve karakollarına tesadüf etmek tehlikesi dahi baş gösterdiğinden beygirlerde yüklü olan zahire indirildi. Despot herkesin arkasına alacağı çuvala ipten, kayıştan, filândan kollar dahi taktırmış olduğu gibi asker çantaları gibi bir hâle gelmiş olan bu çuvalları herkes arkasına aldı.

Oradan Parga geçidine bir buçuk saatlik yol kalmıştı. "Çıt" derecesinde bir seda bile işittirmemek tembihiyle yola düzüldüler. Ne fayda ki geçit başında bulunan karakoldaki nöbetçi pek dikkatli bir Arnavut bulunduğundan "Kimdir o?" sedâ-yı müdhişini müteakip bir de tabanca attığından karakol derununda bulunan efradın kâffesi silâh başına geldiler.

Bir müddet mazgallardan tüfek attıkları hâlde geçenler bu ateşten endişe etmeyerek yollarında devamları görülmüştü. Zira Fotos ile Rüstem böyle karanlığa fişek sıkmak suretindeki ateşten bir mazarrat gelmeyeceğini hesap ederek silsileyi geçitten geçirmekte devam eylemişti. Lâkin Hüsi geçenlerin önlerini kesmek için on sekiz yirmi kişi ile karakoldan harice çıkınca Rüstem otuz kadar tüfek-endâzları bunların gelecekleri semte silâh doğ-

rultmak vaziyetiyle tabya eyledi ve bakiyesini geçirmekte yine devam etti.

Hüsi fırkasıyla Solyotlar arasında bir tüfek atışı başladı. Ancak Rüstem dikkat eyledi ki Arnavutlar daima kendi tüfek atışlarının göründüğü yere attıklarından birkaç solyotu yaralamağa muvaffak olmuşlardır. Bunun üzerine Solyotlara ateş kestirip Arnavutların daha ziyade takarrüplerine muntazır olmalarını emreyledi. Hâlbuki Hüsi dahi Solyotların ateşleri kesilmesi üzerine ateş keserek ve daha ziyade takarrüp dahi edemeyerek biraz tevakkufa mecbur oldu.

Sabah açılıyordu. Arnavutlar basacakları yerleri görebilince hücuma davrandılarsa da o zamana kadar Solyotların kafileleri silsilesi geçmiş ve tüfek-endâzları dahi dümdarlık hareketiyle çekilmiş olduklarından şu mümanaattan bir netice istintaç edemeyen Hüsi meyusen kuleye avdet eyledi.

Giden fırkanın yalnız birkaç yaralıdan maada kâffesinin aminen avdet etmesi Papaz Samuel'den bed' ile bütün Solyotları o kadar memnun eyledi ki derhâl Rüstem için bir şarkı tertip olunarak çağrılmağa başladı. Zira bu halk nezdinde unutulmamak lâzım gelen vukuât-ı mühimme mutlaka şarkı suretine ifrağ edilerek güftesinden ziyade bestesinin sadeliği hasebiyle herkes onu öğrenir ve okumağa başlar. Lâkin bu memnuniyet yalnız Rüstem'in hilâf-gîrânından maada bütün Solyotları istilâ eylemişti. Hilâf-gîrân ve bilhassa onlar meyanında muhalefet ve adavette en ileriye varan habislerse, hem Rüstem'in getirdiği zahire kendilerini helâkten kurtardığı hâlde hem de bu yabancı Arnavutun Solyotlar nezdindeki mergubiyeti kendi vatanperverliklerini geçmekte olmasına çatlayasıya haset ederek Rüstem'i dar bir yerde sıkıştıracak olsalar canına kadar kasdetmeyi göze aldırmak derecesini bulmuşlardır.

Şiddette İfrat

Tepedelenli Ali Paşa ihtiyar ve çocuk olan Solyotların Parga'ya aşırıldıkları havadisiyle üç beş yüz Solyot cengâverlerinin Parga'dan zahire ithal eyledikleri havadisini hemen müteakiben almıştı. Kendisini son dereceye kadar gazaplandırmak için bu vak'aların yalnız birincisi kâfi iken bilhassa ikincisi o

hûn-rîz herifi çıldırtmak derecelerine getirip Parga geçidi üzerindeki karakola memur Aluşun Hüsi'yi salbettirdiği gibi Solyotlarla muhabere ve münasebeti şüphe götüren sair birkaç ağayı ve sergerdeyi dahi takat-güdâz işkencelerle öldürmüştü.

Böyle hiç kabahati olmayan bîçaregânın idamları ordu tarafından kemâl-i nefretle telâkki olundu. Birtakım kimseler Paşa'nın bu zulmünü açıktan açığa muahezeye girişerek onlar dahi Tepedelenli'nin kahrına uğradıkları hâlde diğer birtakımları dahi muahezede daha ziyade şiddetten geri durmadılar.

İş bir dereceyi buldu ki Ali Paşa kendi efkârına karşı her kim söz söylese öldürmeğe kalkıştığından ve o zamana kadar idam eylediği adamlar miyanında sekiz on kadarı Delvino Beyinin adamları olduğundan mîr-i mûmâileyh, Paşa'ya yazdığı bir kâgıtta "Ben o askeri keyfiniz için öldürmek üzere göndermedim. Cenkte ölmek başka ve caniler gibi öldürülmek yine başkadır. Askerimin sadakatinden emin değil iseniz bana iade ediniz" demişti.

Vay Ali Paşa'daki hiddet! Orduda ne kadar Delvino'lu asker var ise hepsini öldürmeğe kadar göze aldırmış ise de Delvinolular kendi beylerinin Ali Paşa'ya yazdığı mektuptan haberdar olur olmaz onar yirmişer toplanıp Delvino'ya doğru firara kadem bastıklarından Ali Paşa bunlar aleyhindeki öfkesini alamamıştır.

Delvino Beyinin hareketini gören Berat Paşası ve Paramitya ve Konispolis Ağaları dahi Solyotlarla muharebe zaten başa çıkar işlerden değil iken bir de Ali Paşanın kendi askerlerine firar haberini gönderdiler. İş bir dereceyi buldu ki Ali Paşa ordusunda doğrudan doğruya kendisine tâbi bulunan askerden maada müttefik sıfatıyla gelen asakirin kâffesi, beyleri ve paşaları nezdine gittiklerinden ordunun miktarı sülüs derecesine tenezzül eyledi.

Lâkin bu hâlden Solyotlar büyük bir istifade edemediler. Zira onları açlık ile tazyik kâfi olup bunun için dahi kulelerdeki efradın dikkat ve ihtimamından başka bir şeye ihtiyaç yoktu.

Hatta Ali Paşa bakiyye-i asakirinden üç bin beş yüz kadarı ile Delvino üzerine yürüyüp vehleten kasabayı basarak Beyi kaçırdı. Orada rehin olarak altı nefer Solyot bulunup ele geçirince

"Gördünüz mü, tahminde hata mı etmişim? İşte bu herifler Solyotların müttefikleri imişler. Elbette bize hıyanet edecekleri derkârdır" diye bunları Arnavutluk haini olmak üzere bitteşhir ağalarından birkaçını daha astı ve rehinleri alıp Soli geçitlerine gelerek dört neferini salbettirdiği gibi reis Dimo'nun oğlu ile bir de Fotos'un akrabasından olan diğer birisini bağlatıp Solyotlar dahi eğer filhâl teslim olmazlarsa gerek bunları ve gerek kendi yedinde muhfuz bulunan diğer yirmi dört rehini kâmilen idam edeceği haberini gönderdi.

Bir rivâyet-i târîhiyyeye göre maktüller için cenaze duası okunduğu esnada, Solyotların Papaza "Papaz Efendi! Ali Paşa elinde rehin bulunan arkadaşlarımız dahi emvâttan ma'dûddurlar. Onların esamisini de yâd ederek ruhları için dua et" demeleri asıl bu defa vukua gelmişmiş.

Muhasaranın müddeti tamam bir seneye varmış olduğundan eğer Rüstem Parga'dan getirdiği zahire imdada yetişmemiş olsaydı Ali Paşa'nın son teklifi üzerine Solyotların teslimden gayrı çareleri kalmayacaktı. Lâkin beş yüz yetmiş kişinin getirmiş oldukları birer arka zahire, açlıktan helâk olmayacak derecelerde idareli kullanılmak şartıyla birkaç ay daha devam edebileceği gibi Ali Paşanın en büyük dostları kendisini terk etmesi ve Paşanın bunlarla cenge mecbur olması Solyotlara ümit verdiğinden son teklife dahi cevâb-ı redd gönderdiler. Hatta Paşaya yazdıkları kâgıtta dediler ki, "Elinizde elleri bağlı bulunan Solyotları öldürmek tamam sizin gibi gaddarların şanına lâyık bir muameledir. Yiğitseniz eli bağlı olmayıp eli silâhlı olan Solyotları öldürünüz. Biz onları kurban addederek ruhları için iktiza eden cenaze dualarını bile okuduk!"

Aradan bir hafta, on gün kadar mürur ettiği hâlde Ali Paşa tarafından hiçbir hareket eseri görülmemesi Solyotların merakını mucip oldu. Birkaç tanesi taştan taşa yol bularak Soli geçidinin yüksek tepelerine kadar geldiler. Her geçit ağzındaki kulenin biraz ilerisinde ve münasip bir yerde lüzumu kadar ihtiyat askeri bulundurulmakta olduğu gibi bilhassa askerin çoğu Soli geçidinin dışındaki ağaçlıkta bulunurken orada askerden eser kalmadığını görerek rüesaya haber verdiler.

Bunun üzerine Fotos ile Aleksi, Rüstem dahi beraber olduğu hâlde şu geçitteki karakol üzerine hücum merakına düştüler ki

Papaz Samuel bu hücumdan hiçbir fayda husule gelmeyeceği cihetle men'ine kalkıştıysa da muktedir olamadı. "Sen karışma! Biz bir iş görebilirsek görürüz. Göremediğimiz surette kendimize hiçbir zarar eriştirmeksizin döner geliriz" diye seksen kadar efradı dahi yanlarına alıp karakol üzerine yürüdüler.

Vakıa karakol içindeki Arnavutlar dışarıya çıkmadılarsa da geçidin bütün pankaları mazgallardan edilen ateşe açık bulunduklarından Solyotlar için geçmek ihtimali yoktu. Bununla beraber ortaya bir tüfek patırtısı çıkarmış olmak ve hangi taraftan asker vürut edeceğini görmek için sahte hareketlerle Arnavutları birçok silâh atmağa mecbur eylediler. Kendileri ise cephane israf etmemek için pek az ateş ediyorlardı.

Silâh patırtısı yarım saat kadar devam eylediği hâlde hiçbir taraftan Arnavut askerenin vürudu görülmeyince anladılar ki Ali Paşa mutlaka Delvino Beyi gibi bazı huseması aleyhine sevk için o cihetteki askeri kâmilen kaldırmıştır.

Bunu anlayarak doğruca Papaz Samuel'in manastırına geldiler. Orada Fotos ile Rüstem ve Aleksi Papaz Samuel'e gizlice birkaç söz söyledikten ve Papaz tarafından cevâb-ı muvâfakat aldıktan sonra Kiyafe ve Soli karyelerine adamlar saldırıp araba döşemesi ve hane kapısı gibi ne kadar kalınca tahta bulabilirlerse getirdiler. Bu tahtalara küp kapaklarının kulpları gibi yine ağaçtan kulplar takıldı. Küçüklerine bir ve daha büyüklerine iki ve en büyüklerine üç kulp takılarak bir nevi kalkan hâline koydular ki üç kulplu olanlarının her kulpuna birer adam girmek suretiyle üç adamı muhafaza edebileceği anlaşıldı.

Hatta bunların kurşun tesirine derece-i mukavemetleri görülmek için tam menzilden her biri üzerine birer kurşun dahi atıldı ise de o zamanın silâhları iki üç parmak kalınlığındaki tahtalara tesir edemeyeceği derkârdır.

İşbu kalkanların tehyiesinden sonra birkaç gün daha sabredilerek Soli geçidindeki karakol efradının ilk ihtimamları bertaraf olunduktan sonra bir gece tahtalar arkasında kendilerini muhafaza edebilecek kadar adam sessiz sadasız olarak geçitten geçip harice çıktılar ki miktarları altmıştan ziyadeydi. Bunlar en yakın karyeyi basıp ne kadar zahire buldularsa aldıktan sonra avdet eylediler. Hâlbuki köylüler dahi Solyotlar arkala-

rına düşmüş olduklarından sabaha karşı geçitten geçerken köylülerin avazeleri karakol efradını öyle bir zamanda bîdar eyledi ki Solyotlar dahi tamam karakolun karşısında bulunuyordu. Arnavutlar mazgallardan hemen ateşe başladılar. O zaman Rüstem ellerinde bulunan kalın tahtaları kalkan gibi istimalden ise yere diktirip arkalarına taşlar dayatıp siper makamında istimale başladı. Bir yandan Solyotlara dahi ateş ettirdiği hâlde diğer taraftan yanlarında bulunan zahireyi içeriye doğru aşırttırmaktaydı.

Rüstem'in tesadüfî gibi bir surette keşfeylediği bu tedbir, hakikaten Solyotların işine ziyadesiyle yarayacağı anlaşıldığından Soli karyesine haber gönderip bir hayli adam daha celp ettirdi. Bir yandan Arnavutların kurşunu yağmur gibi yağmaktayken diğer taraftan mahut tahtaların arkasına taş yığılmakta devam olunuyordu.

İki gün iki gece çalışılarak Fransız ihtilâlcilerinin "barikat" dedikleri yolda boylu boyuna öyle bir siper vücuda getirdiler ki oradan istedikleri kadar mürur ve ubur eyledikleri hâlde karakolun kurşunlarından hiçbir mazarrat görmeyecekleri temin edilmiş oldu. Fakat bu ameliyatı itmam edinceye kadar Solyotlardan dört maktül ile on yedi dahi mecruh vukua geldi.

Karakolun ateşinden tevakkiye bu imkân bulunduktan sonra, Solyotlar artık işin arkasını bırakırlar mı? Kulenin arka tarafına da yavaş yavaş sokularak taşlar arkasına gizledikleri adamlarla badema onlar Arnavutları muhasara eder olmuşlardı. Bir yandan dahi her gün külliyetli Solyot nahiye haricine çıkıp köyleri basarak katır yükleri ile zahire nakline koyuldular.

Eğer bu köylüler keyfiyeti Ali Paşa'ya ihbar etmemiş olsalardı kuledeki Arnavutları zahirelerini tüketinceye kadar muhasara edip ihtimal ki teslime bile mecbur edeceklerdi.

Ali Paşa köylülerden Solyotların bu hareketlerini de haber alınca öfkesinden hakikaten helâk derecesini buldu. "Vaktiyle niçin gelip haber vermediniz, Solyotların ilk hücumunu niçin bana bildirmediniz diye hışmını yine o bîçarelerden almağa kalkışıp birkaçını dayak altında öldürdü.

Ancak şiddette bu derece ifratın hiçbir zaman faydası olamayacağı derkârdır. Köylüler Solyotların yağmasından kurtul-

mak ümidiyle Paşaya müracaat eyledikleri hâlde fazla olarak bir de baş vereceklerini görünce badema Solyotlara bilâ-muhâlefet zahire itasını ehvenişer addeylediler.

Bir Arnavut sergerdesi maiyetinde olarak sevk edilen yedi yüz kişi Solyotların siperleri üzerine hücum ile yerle yeksan etmiş ve kulenin anbarında eksilen zahireyi itmam ile muhasarada devamı sıkı sıkıya tembih ederek avdet eylemiş ise de Solyotlar bu tedbir sayesinde kendilerine epeyce bir zaman idare edecek zahireyi tedarik eyleyeceklerinden muhasaranın şiddetinde bir beis görmemişlerdir.

Aradan birkaç ay kadar zaman daha mürur eyledikten sonra bir gün Ali Paşanın Oğlu Veli Paşa, Soli geçidindeki karakola gelip Papaz Samuel ve Rüstem Beyle mükâleme talep eyledi. Yalnız kendisi ve hem de silâhsız olarak yalnız bu iki zat ile mükâleme edeceğini bildirdiğinden bilâ-ihtirâz kabul olundu. Karakoldan uzak bir yerde mülâkat eylediler. Veli Paşa dedi ki:

–Edirne'de bir isyan zuhur etmiş, onu teskin için babam Edirne'ye gidecektir. Babamın yerine ben kaymakam kalacağım. O gelinceye kadar bir mütareke akdini ister misiniz?

Samuel –İsteriz ama ne şartla?

Veli –Kulelerdeki efrat yine kulelerde oturacaklar. Fakat geçitlerden sizin mürurunuzu menetmeyecekler ama siz dahi öyle cemiyetle geçip köy basmak ve yağmagirlik etmek gibi hareketlerde bulunmayacaksınız. Adî zamanlarda olduğu veçhile ahzüitanız için gelip geçeceksiniz.

Papaz Samuel ne diyeceğini istîzâh-ı tavr ile Rüstem Beyin yüzüne baktı. Rüstem dedi ki:

–O hâlde bu mütarekeden Solyotlar mı müstefit olacaklar yoksa Arnavutlar mı?

Veli –İki taraf dahi müstefit olacaklar. Fakat asıl bakılırsa Solyotlar müstefit olacaklardır. Çünkü muhasaradan kurtulup zahire tedarikinde hiçbir suubet çekmeyeceklerdir.

Rüstem –Onların mikdâr-ı kâfî zahireleri vardır.

Veli Paşa güldü. Dedi ki:

–Rüstem Bey! Sen âdeta Solyot olmuş kalmışsın! Ben seni çağırttım ki Papaz Efendiye meram anlatmak hususunda bana yar-

dım edesin diye! Hâlbuki asıl sana meram anlatmak güç olacak!

Rüstem dahi gülerek dedi ki:

–Ne yapayım a Paşa! Pederiniz beni zor zoruna Solyot eyledi. Misafirleri bulunduğum adamlara şu kadarcık bir yardımım olmasın mı?

Veli Paşa Rüstem'i dahi babasına affettireceğine dair birtakım vaatler vererek fakat şu mütarekeyi pederi namına değil kendi namına istediği beyanıyla diriğ edilmemesini musirrâne talep eyledi. Papaz Samuel dahi bunu kabulde beis görmedi. Yalnız işi bir kere de ihtiyarân meclisine arz etmek lâzım geleceğini bildirdi. Veli Paşa, Samuel ve Rüstem'den ayrılmazdan evvel Rüstem Bey ile biraz daha hasbıhâle girişerek Arnavutlarla Solyotların böyle muharip değil dost ve müttefik geçinmeleri lüzumuna dair Beyin söylediği sözleri kâmilen tasdik etmiş ve hatta pederi Edirne'den geldiği zaman şu politikayı kabul ettirmeğe kendi tarafından da gayret olunacağını cidden teminde bulunmuştu. Paşanın bu teminleri Papazın hoşuna gitmiş olduğu gibi nihayet elde bulunan yirmi altı Solyotun henüz idam olunmadıklarını ve mütareke akdolunduğu surette bunların da sebilleri tahliye kılınacağını ilâveten beyan eyleyince, Papaz Efendi bilkülliye kani olarak gayet dostane bir his ile Veli Paşadan ayrıldı.

İşte Edirne vak'asının zuhuru ile Tepedelenli Ali Paşanın o vak'aya memuriyeti Ali Paşa ile Solyotlar arasında böyle bir mütarekeyi vücuda getirmeğe sebep olmuştur.

Vakıa karîben görüleceği veçhile bu mütareke bir musâlâhai kat'iyye hükmünü almayıp sekiz on ay sonra muharebenin hem de hiçbir zaman ve hiçbir yerde emsali görülmek şöyle dursun hatır ve hayâl-i beşere bile gelmemiş olmak derecesinde yine tekerrür eylediği görüldüyse de o müddet zarfında Solyotların cem-i zahâir ve itmâm-ı mühimmât eylemelerine tarîk-i imkân açtığından filhakika asıl faydası Solyotlar için görüldü.

İş, tarihin rivayetine kalırsa Ali Paşanın bu mütarekesine dahi bir hud'a-i harbiyye manası vermek lâzım gelip mütâreke-i mezkûre zarfında Solyotlar rüesası arasında nifak peyda eylemek ve birtakımını kendisine celp etmek gibi harekâtta bulunmuş olduğu zannolunursa da işin içinde diğer entrikalar bulunarak

onlar dahi atideki baplarımızda tavzih edilmek lâzım gelmiştir.

Mükrime

Rüstem Beyin buraya kadar hulaseten arz olunduğu veçhile mesâil-i siyâsiyye ve harbiyede Solyotlara ettiği hüsn-i hizmet nazar-ı muhâkemede icmal edilecek olursa, Papaz Samuel'den maada hiçbir Solyot reisinin bile bu cemaat menafii için Rüstem kadar hüsn-i hizmet edememiş olduğu teslim ediliyor.

Rüstem, oraya Ali Paşa tarafından memuren gelmiş olduğu hâlde hidemât-ı vâkıasının Paşadan ziyade Solyotlara menfaat bahşeylemesi bu adam için bir sû-i hareket, bir adem-i sadâkat, bir hıyanet addolunabilir mi? Meselenin bu cihetini kat'iyen halletmelidir.

Malûmumuzdur ki Rüstem Solyotlarla Arnavutlar arasında kan dökülmemesini iltizamda bulunup Soli nahiyesine şöyle telhikeli bir me'mûriyyet-i hafiyyeyi kabul etmesi dahi mahza Ali Paşanın Solyotlar aleyhindeki hissiyyât-ı cenkcûyânesinden vaz geçmesi şartıyla meşrut idi. Paşa, bu şarta riayet eylerse Rüstem dahi Solyotların efkârını ecnebi müşevviklerine kapılmaktan menederek hemcinsleri bulunan Arnavutlarla dostluğa ve ittifaka çevirmeğe mütaahhitti.

Birkaç sene müddet Ali Paşa taahhüdünü tutarak Solyotlara nazar-ı husûmet göstermemiş olması üzerine, Rüstem dahi bunların tamamını değilse de bir kısmını Arnavutlara dost edip diğer bir kısmını müşevvikîn-i ecnebiyyeye kapılmaktan men ile bîtaraflığa sevk etmiş ve tesvilât-ı ecnebiyyeye tamamıyla kapılan üçüncü kısmını dahi yavaş yavaş celp edebilmek ümitlerini takviyeye başlamıştı. Hem bu muvaffakiyyetlere o kadar mahirane bir surette mazhar olmuştu ki Solyotlardan bazıları bu adamın Ali Paşa tarafından mebus olduğunu zanneyledikleri hâlde bu zan, Rüstem hakkında bilkülliye isnâd-ı mâ-lem-yekün diye yine Solyotlar tarafından reddolunmaktaydı. Demek oluyor ki evvelce Paşa ile verilmiş bulunan kararı yine Ali Paşa bozmayacak olsaydı, Rüstem'in muvaffakiyyet-i tâmmeye dahi mazhariyetini müstebit değildi.

Hâlbuki Ali Paşa evvelki karardan dönerek ve Solyotları

dostlukla ele almağı tenezzül sayıp her ne olursa olsun harben mağlûp ve makhur etmek azmine düşerek, Rüstem bu azimde kendisine alet olmak istemediği için silâh çekmeğe kadar varırsa, delikanlının hâlâ evvelki kararda devam edebilmesi kabil olur mu?

Haydi Ali Paşa derecesinde inat ve ısrar sahibi olanlar bu galibiyeti yine iddia ededursunlar! Rüstem Ali Paşanın derece-i kuvvetini, askerinin istidadını, her hâlini bildiği gibi Solyotların o zamana değin kendisince meçhul olan kâffe-i hafâyâsına varıncaya kadar her hâllerini, her meziyetlerini de öğrenmiş olduktan sonra Ali Paşanın bu kavme galebesi mümkün olamaycağını bedaheten müşahede eylerse, Paşanın âmâl-i harbcûyânesine alelumya ittiba edivermesi, sadakatten ziyade meskenete hamledilmek lâzım gelmez mi?

Rüstem'i karilerimize ilk tanıttığımız zaman Preveze'de Avrupa bahriyyûn ve tüccarı ile uzun uzadıya görüşmüş ve Avrupa'nın politikasını efkârını ve terakkiyyât-ı maddiyye ve maneviyesini öğrenmiş, tanımış bir adam diye tavsiye eylemiştik. Böyle bir adam için, Ali Paşa gibi terakkiyyât-ı fikriyyece elbette kendi madununda bulunan bir Paşaya ittiba ederek Solyotların kanını beyhude isaleden ziyade Arnavutların kanını heder etmek gibi mücerret tekebbürden, tehevvürden neşet eyleyen ve sahibine dahi menfaati değil mazarratı muhakkak bulunan fikirlere, reylere iştirak etmesi asla mutasavver olamaz.

Demek oluyor ki evvelce verilmiş bulunan karadan Ali Paşanın nükûl etmesi Rüstem Beyi, Paşaya karşı evvelce vuku bulan taahhüdünden bilkülliye kurtarmıştır. Bu hâlde Rüstem'in muhabbet-i milliyye ve gayret-i kavmiyyesi, yalnız Arnavutlar üzerine silâh atmaktan kendisini men derecesinde bir tesir göstermiştir ki kıyas edilecek olursa bu tesir, Rüstem'in fevkalhad hamiyetine delâlet eyler. Ancak bunca senelerden beri birlikte yaşadığı zavallı Solyotların müstahakkı olmadıkları bir taarruz üzerine açlıktan kırılacaklarını görür ve bu felâkete çare bulabilmek hususunda kendisini muktedir bulur da mücerret Ali Paşanın galebesini teshil için şu insaniyet yolunda iktidarını esirgerse, Rüstem bundan dolayı kendisini asla mazur göremez. Nasıl görebilsin ki! Ali Paşa tarafından vuku bulan muâmele-i mütehevvirâne, Rüstem tarafından kendisine eser-i sadâkat gös-

terilmek yollarını külliyen kapamış olduğu gibi Solyotların bir kısmı tarafından görmüş bulunduğu etvâr-ı birâderâne dahi bu adamlara muavenet için kendisini bir mecbûriyyet-i ma'neviyye altına sokmuştu.

Solyotlardan Rüstem'in gördüğü etvâr-ı birâderâne biraz izaha lüzum gösterir:

Bu kavmin ahlâkına, âdâtına, hissiyatına, meziyatına filânına dair şimdiye kadar karilerimizde peyda ettirmiş olduğumuz fikir ve malûmat üzerine hükmolunabilir ki Eftimi gibi bir Solyot kızının Rüstem gibi bir yabancıya kalben meyil hâsıl etmesi bile bu nahiyece ahvâl-i fevkalâdeden addolunmağa şayandır. Kızda bu meylin husulü ve bilhassa ol bapta Maryola'nın Eftimi'ye mahrem-i esrâr olması ve bu mahremiyetini Rüstem'e dahi gösterip Eftimi'nin hissiyatına tercümanlık etemsi, Rüstem Bey gibi yabancı bir Arnavut için değil hatta kendi hemşehrilerinden olan bir Solyot delikanlısı için bile vukuu tahayyüle dahi sığmayacak şeylerden maduddur. Bu hâlde Maryola ne hikmete mebni o müsaadekârlığı etmiştir?

Eğer Rüstem'in Yanya'da Çavillas ve oğlu Fotos'a gösterdiği dilnevazlık hatırımızdan çıkmamışsa, bu sualin lüzumsuzluğu muhakkaktır. O dilnevazlık, yalnız Fotos'un değil ona mensubiyeti esbâb-ı bahtiyârîden addeyleyen Maryola vesairenin de hatırlarından çıkacak şeylerden olmaması, Rüstem'in Soli nahiyesinde bir yabancı değil bir karındaş gibi kabulünü müstelzim olmuşlardır.

Hâlbuki Solyotların nimetşinaslığı, minnettarlığı yalnız bu derecede de kalmıştır. Eftimi, Rüstem ile Fotos arasındaki münasebetin gerçekten bir uhuvvet-i kahramânâne derecesinde olduğunu bilmeseydi, Ak Çağlayan mülâkatlarına davet edildiği hâlde icabet mi gösterirdi? Vakıa bir Solyot kızı bir adamı sever, bu sevda uğrunda can fedasını bile göze aldırırsa da ulüvv-i şânı nisvâniyyesi muktezayâtından zerre kadarını bile feda etmez. Meğer ki o fedâkarlık, kendi haysiyet ve vakar ve şanını ihlâl etmemek için bir yolu bulunabileceğine itminan hâsıl eylesin.

Bundan mukaddemleri için ısrardan madud olduğu cihetle, ne Rüstem ne biz hiçbirimiz haber alamamış isek de muahharen

Rüstem'in hemsırrı ve hemsırrı olmak hasebiyle Eftimi'nin ikrar ve ifşasından alaşıldığına göre Eftimi, Maryola'ya hakayık-ı ahvâlini anlatmaksızın ve bilkülliye sarahaten değilse de zımnen olsun Maryola'nın istisvabını istihsal etmeksizin Rüstem'e hiçbir müsaadekârlıkta bulunmamıştır. Şuh ve şatır Maryola ile son hasbıhâlinde Rüstem'in sevdâ-yı galibine tâb-âver-i mukavemet olabilmek, kendisince dâire-i imkânın haricine çıktığı ve bu sevda ile bahtiyar olmağa yalnız Rüstem'in Müslümanlığı mümanaat elediğini söylediği zaman Maryola:

–Bizim Soli'de ne kadar Hristiyan vardır ki fazîlet-i insâniyyesi Rüstem'e değil en adî bir Arnavuta bile kıyas edilemez. Ben Rüstem'i, Fotos'un karındaşından başka hiçbir nazarla göremiyorum. Sende Rüstem için mevcut olan sevda eğer bende bulunsaydı, onun İslâmiyetini hiç mâni görmezdim, demiş olmakla işte Eftimi dahi Maryola'nın her gûne muavenet ve himayetinden bu sözle ümitlenerek Rüstem hakkındaki sevdası kendisini bedbaht edecekken bilâkis bahtiyar eylemişti.

Zaman geçtikçe Rüstem bu hakayıka vâkıf olur da bunu hanelerinde misafir bulunduğu zatların halisiyyet-i birâderânelerine hamletmez olur mu?

İşte şu mukaddemat, Rüstem gibi bir kahramanın kalbini Solyotlar ve onlar miyananda dahi Fotos ve tevabii gibi kahramanlar lehine tamamıyla celp eyledikten sonra ortaya bir de Eftimi'nin tevlit eylediği Mükrime'nin zuhuru, artık uhuvvet mukavelenamesinin imzâ-yı mücessemi olmuş kalmıştır.

Düşünmelidir ki Mükrime, fazîlet-i mütemeddinâne ve şaşaa-i terakkîperestâne ile mağrur bir şehirde tevellüt etseydi, hiçbir ehemmiyeti olamazdı.

O kim?

Bir piç!...

Böyle bir piçin ne ehemmiyeti olabilir ki büyük şehirlerde anası babası ondan ar edecek olurlarsa ya henüz rahm-i mâderde bir cenin iken iskat ediliverir veya tevellüdünü müteakip dünya nefesinden mahrum edilerek abdesthaneye atılıverir vayahut bu yoldaki gadr-ı vahşiyyâneye yürekler tahammül etmeyecek olursa kilise kapısına bırakılıverir.

Farz edelim ki bunların hiçbirisi olmasın, diyelim ki mu-

habbet-i mâderâne veya sevdâ-yı pederâne her zann-ı bâtıla, her hiss-i müfrite galebe ederek yavrucağı alenen büyütsünler. Kim ne diyecek? Kim ne diyebilecek? Kimin ne demeğe hakkı, haddi olacak?

Fakat Soli nahiyesinde hâl böyle değildir. Sevk-i tabîatten başka kimsenin nasîhat-i muzırrasını, terbiye-i mühlikesini almamış bulunan bir Solyot kızı ıskat-ı cenîn ne olduğunu bilmez bile! Yavrucağını kendi eliyle boğmak âlem-i tabîatte yalnız kedilerde görülmüş olduğu hâlde onu da "muhabbettendir!..." diye tevil etmiyorlar mı? Bir Solyot kızı, yavrusu için canını verebilir ama yavrusunun canını alamaz!

Öyleyse aşikâre büyütsün, kim ne diyecek?

İşte bu hiç tasavvura sığamaz. Mükrime gibi bir kız, Soli gibi bir memlekette validesinin yed-i gadrı ile helâk olunmazsa, taassubun, vahşetin tığ-ı amâsıyla helâk olur. Hatta bu tığın bir ucu babasının sadrına değemezse mutlaka anasının sinesini deler. Böyle bir çocuk bizim gibi şehirlilerin tasavvur ve tahayyüllerine sığamayacak bir belâ-yı mücessemdir.

Binaenaleyh Mükrime'nin doğması, kendisi için de Eftimi için de Rüstem için de Soli dağlarının taassup ve bedâvet ve hatta vahşet kılıcını kınından çıkaracak felâketlerden iken Eftimi'den maada Maryola va hatta Fotos'un sinelerini bu kılıca kalkan edercesine Mükrime'yi himaye etmeleri, masal yollu hikâye olunsa bile Solyotların ahvalini bilenlerin âdeta inanamayacakları ahvâl-i fevkalâde-i müsteb'idedendir.

İşte Rüstem'in bir kısım Solyotlardan gördüğü muâmele-i birâderâne, asıl şu Mükrime yüzünden tahakkuk eylemiştir ki biz bu kızcağızı dağda bir mağara içinde ve bir kör dadının yed-i muhâfazasında görmüş isek de ondan sonra müteveffa Çavillas'ın karısı Mosho dahi bu sırra mahrem edilerek kızcağız belâ-yı gadrdan kurtarılmıştır. Şöyle ki:

–Rüstem'in Papaz Samuel ile münasebeti gereği gibi yoluna girerek fakat o müvesvis Papazın emniyyet-i tâmmesini istihsal kabil olamayacağından Rüstem'i geceleri gözletmeğe başladığını ve bir defasında bu takipten Eftimi'nin haberdar olarak keyfiyeti Rüstem'e dahi haber verdiğini bundan mukaddem görmüştük. Hâlbuki Eftimi'den mukaddem Fotos dahi Rüstem'in takip olun-

duğunu görmüş ise de bunu arkadaşına ihbar etmeyip başka türlü bir tarîk-i tedbîre sülûk etmişti.

Zira Rüstem'in Ali Paşa ile mülâkat yolunda değil kızı Mükrime'yi ziyaret yolunda takip olunduğunu görerek ve bu takipten delikanlıyı haberdar etmekte hiçbir menfaat hesap etmeyerek evvelâ Maryola ile müzakeresini icra eyledikten sonra Mosho'ya gidip vuku-ı hâli anlatmıştı.

Vakıa Mosho, öyle Maryola, Eftimi ve Fotos efkârında bir kadın olmayıp Rüstem gibi bir yabancı için müsaadenin bu derecesine Mükrime'nin tevellüdünden dolayı husule gelmiş olan hayret-i fevkalâdesi mâni idiyse de Fotos bu kadını dahi irşat için birçok sözler söyledikten maada bir de:

–Valide! Rüstem buraya geldiği zaman senin kocan ve benim pederim olan müteveffa Çavillas'ın ne demiş olduğunu hatırdan çıkardın mı? "Rüstem! Bana bir oğul kazandırdın!" dememiş miydi? Rüstem dahi "Bir değil iki oğul kazandırdım. Birisi de benim!" diye kendini arz etmemiş miydi? Hatta sen pek genç olduğun için seni kendisine valide ittihazda biraz tereddüt ederek nihayet yine elini öpmemiş miydi? Bu delikanlı senin kocana benim gibi bir oğul kazandırmış olduğu hâlde, şimdi sen ona Mükrime gibi bir kızcağızı kazandırmayıp da kayıp mı ettireceksin? Deyince, Mosho kocasının yâdı ile gözleri sulanarak evvelâ onu, oğlu Fotos'u kucaklayıp yüzünden gözünden kemâl-i muhabbetle öptükten sonra:

–Git oğlum ve karındaşın Rüstem'e söyle, onu da böyle telâkkiye hazırım. Kızı Mükrime dahi benim torunum, evlâdım, canım ciğerimdir, demişti. Vakıa Eftimi, Mosho'nun dahi bu sırra mahrem ve müşterek edilmiş olmasından pek ziyade mahcup ve müteessir kalmış idiyse de Mükrime'nin selâmeti için Rüstem hakkındaki fedakârlıklarının en büyüğü olmak üzere bu mahcubiyete de katlanmıştı.

Ondan sonra Kör Dadı'nın yüz tane yirmilik altını kapısı önünde dilendiği kilisenin Papazına teslim olunarak rahibeler manastırına ithali suretiyle mükâfatı bade't-ta'yîn civardaki Arnavut köylerinden birisinde bulunup alınmış ve Rüstem'e veled-i ma'nevî edilmiş bir öksüz çocuk olmak üzere nefs-i Soli karyesinde bir koca karıya tevdi kılınmıştır.

Biz Mükrime'yi gördüğümüz zaman Mükrime yedi sekiz aylıktı. Fakat o zamandan beri kaç sene geçtiğini hesap ediyor musunuz? Derhâl biz haber verelim ki üç seneye karîb zaman geçti. Veli Paşanın son mütarekeyi icra eylediği zaman Mükrime üç yaşını bitirmiş ve dördünü bile kolaylamıştı.

Ama hasbacık ne güzel bir kız olmuştu. Ana güzel, baba güzel olur ve birbirine çıldırasıya bir sevdanın mahsulü olur da Mükrime güzel olmaz olur mu? "Çocuk kısmının çirkini olmaz" demiş olan koca karılar, apışları arasındaki bez bohçasından bacakları eğrilmiş ve ne bulunursa ağzına tıkılmasından sıska olup boynu armut sapına dönmüş, burnundan akan sümükler üst dudağında iki kırmızı yol peyda etmiş, sevilse ağlar, sevilmese ağlar, günde dört defa esvabı değiştirilse yine murdar, bununla beraber başına bir de nazar takımı takılmış olan şehir çocukları hakkında bu sözü söylemiş ise âdeta halt etmiştir. Çocuk kısmının çirkini olmaz ama tabiatin muktezayât-ı tâmmesi dairesinde büyümüş çocukların çirkini olmaz ki bunların dahi güzellerinden güzeli Eftimi ve Rüstem'in Mükrimesi'dir.

Sekiz buçuk dokuz aylık olduğu hâlde yürümüş, yirmi ikinci yirmi üçüncü mâhında çat pat söylemeğe başlamış, ağlaması ender gülmesi ekser tombul tombul bir yavrucuk sevilmez de ne olur?

Hele Veli Paşa mütarekesi esnasında dördüncü yaşını bitirmeğe takarrüp etmiş olan Mükrime o kadar da dilbaz olmuştu ki her suale bir cevap ezberleyerek kendisi ile mükâleme edenleri hayrette bırakırdı.

Ezcümle Fotos bu kızla mükâleme ederken yavaşça kulağına:

–Sen Arnavut musun, Solyot musun? Sualini irat eylediği zaman, güya bu sırrın ketmine ne derecelere mecburiyet olduğunu bilirmiş gibi o dahi gayet yavaş davranarak evvelâ başından ayağına kadar mini mini eli ile bilişâre vücudunu güya iki kısma ayırdıktan sonra:

–Yarısı Arnavut yarısı Solyot! Derdi. Hatta Mosho, masum çocuğa bu şeyleri öğrettiği için Fotos'a darılarak:

–Canım niçin böyle ediyorsun? Hem bu çocuğu aramızda bir sır olmak üzere muhafazaya mecbur oluyoruz hem de o sırrın tarîk-i ifşâsını çocuğa sen talim ediyorsun! Dediği hâlde Fotos:

–İşin tehlikesi artık geçmiştir! İnşallah pek yakın bir za-

man gelecek ki Mükrime'nin Rüstem ve Eftimi'den doğmuş olduğunu Soli nahiyesinde ilân dahi edeceğiz, derdi.

Bu sözde Fotos'un pek de hatası yoktu. Zira Solyotlara bunca hidemât-ı nâfiası sebk etmiş bulunan bir Rüstem için şöyle bir emsalsiz imtiyazın çok görülmeyeceğini tahmin eylerdi. Bahusus ki Papaz Samuel, Rüstem'i takip ettirerek ta mağaraya kadar varmış olan gözcülerden bir kör dadıya tevdi edilmiş bir kızcağıza Rüstem'in şiddet-i taallûkunu haber alarak mutlaka bu kızın Eftimi'den doğmuş olduğunu dahi hükmeylediğine şüphesi yokken, hiç sesini çıkarmayıp muahharen kızın bir te'vîl-i zaîf ile Soli karyesine getirilmiş olmasını da havsala-i tahammülüne yedirebilmiş olursa işin biraz daha ilerisinden Fotos ümitvar olamaz mı?

Pekâlâ ümitvar olabilir. Hem pekâlâ ümetvardı. Hatta Fotos, Rüstem ile Eftimi'nin mahsûl-i muhabbeti yalnız Mükrime'ye mahsus kalmasına sıkılarak Eftimi'nin bir de erkek doğurmasını arzu eyliyordu. Çünkü yalnız Arnavutlar nezdinde değil akvâm-ı bedeviyye ve kadimenin kâffesi nezdinde kızlar evlât bile sayılmayarak asıl erkekleri evlât addederler.

Fotos'ta olan arzunun Rüstem'de dahi bulunmasını ve sevgili Eftimi'den bir de erkek evlât doğmak hevesinde olmasını biz dahi tabiî görürüz. Ancak bu bapta Fotos ile aralarında lâtife yollu söz teati olunurken Fotos:

–Adam! Şunu kız yapacağına oğlan yapsaydın olmaz mıydı? Dedikçe Rüstem dahi:

–Sen o kadarını da yapamadın ya! Diye def-i hicâb ederek her hâlde iki kahramanın ikisi dahi evlât muhabbeti lezzetini Mükrime yüzünden alırlardı.

Hayfâ ki bu bahtiyarlık ikisi için dahi mümted olamamıştır.

Fotos'un İğtirabı

Gerek Fotos ve gerek Rüstem, Papaz Samuel vesair bazı rüesa ile politikalarını yoluna koyarak yaşamakta oldukları sırada, diğer cihetten Rus Popen dahi boş durmayıp Rüstem'in muvaffakiyâtına kemâl-i hasedle behemehâl bu yabancının ayakları altına karpuz kabuğu koymak gayretinden bir an geri kalmıyordu.

Rüstem, Ali Paşa tarafından sahihan matrut olduğuna Papaz Samuel dahi kanaat yelemiş bulunduğu hâlde, Pop Efendi mümkün değil kanaat edemeyip hatta bir aralık Samuel, Ali Paşa ile Rüstem'in Soli geçidindeki son mülâkat-ı hasmânelerini Popa bilhikâye inandırmağa çalıştığı hâlde Pop gülerek demişti ki:

–Paşa ile Rüstem arasında böyle bir mücadele edilmiş olmasını pek doğru olarak haber almış olabilirsiniz. Lâkin bunların arasındaki husumet ciddî olduğuna inanırsanız işte o zaman sadedillik göstermiş olursunuz. İkisi bir maksada çalışan iki adamın arasında bazı kere muhâlefet-i efkâr bulunabilir. Bazı kere mücadele, mudarebe, mukatele bile ederler. Ama hep o maksadın emniyyet-i husûlü için bu hâller vuku bulur. İşitmiyor musun ki Fransa'da parlemento azaları bazı kere boğaz boğaza kavga ediyorlar. Bunların birtakımı Fransa'nın sadık ve birtakımı haini oldukları için mi kavgada bulunuyorlar? Heyhât! İki taraf dahi maksad-ı millîlerine sadakat davasındadırlar. Binaenaleyh Ali Paşa ile Rüstem arasındaki kavga, âdeta baba ile oğul veyahut iki karındaş arasındaki kavga demektir ki elbette ikisi dahi birbirinin şanına, menfaatine hadimdirler.

Vakıa Popun bu lâkırdıları Papaz Samuel'e asla tesir etmemişlerdi. Çünkü Papaz cenapları öğrendiği, bildiği şeyden öyle kolay kolay döner takımdan olmayıp bilâkis herkesi kendi efkârına celp gayretinde bulunan erbâb-ı istibdâddandır. Ancak Samuel, Popun yanından çıkıp gittikten sonra, Pop kendi manastırında kalan bazı rüesaya Rüstem aleyhindeki efkârını bast etmekte devam eyledi ki en evvel Rüstem'in düşmanı iken bir aralık dost olmağa yüz tutmuş bulunan Dimo ve Trandefil dahi bu reisler miyanında dahildiler.

Trandefil, bir aralık Rüstem'in tarafını tutarak bu delikanlının Ali Paşa tarafından matrudiyeti sahih olsun kâzip olsun ne olursa olsun her hâlde muharebe ve muhasara esnasında görmüş olduğu hizmetler hiçbir Solyot tarafından bile görülmemiş olduğunu dermeyan etmek istedi. Fakat Pop kemâl-i istihzâ ve nefretle bu sözleri reddederek:

–Korkarım Mükrime hanımın kumbaroslarından biri dahi sen olmalısın! Deyince gerek Trandefil'e ve gerek hazır bulunan sair azaya fena bir durgunluk geldi. Herkes birbirinin yüzüne ba-

kışarak güya bu yeni isim, bu Mükrime hanım kim olduğunu soruşuyorlardı. Bunun üzerine Pop Efendi Mükrime'nin Rüstem ile Eftimi'den doğmuş bir kız olduğunu ve birkaç ay filânca mağarada saklandıktan sonra bilmem ne nam ile Soli karyesine getirildiğini ve hâlâ orada bulunduğunu etrafıyla ananesiyle anlattı ki Mükrime hakkında malûmatın bu derecesi ihtimal ki Papaz Samuel'de dahi yoktu.

Bu sözlerin Soli rüesasına ne derecelerde tesir edeceklerini izah ve tafsile lüzum var mıydı? Eftimi eğer Müslüman olsaydı ihtimal ki reisler bu kadar müteessir olmazlardı. Fakat Hristiyan olduğu hâlde bir Müslümanla çocuk tevlidi derecesinde münasebet peydası, bunların cümlesinin namusuna dokundu. Eftimi bu veled-i zînâyı bir Müslümandan değil bir Solyottan bile tevlit etmiş olsaydı yine rüesanın nefret-i umûmiyyesine duçar olacağı derkârken bilhassa bütün Solyot kabaili için namussuzluk addedilmek lâzım gelen şu beliyenin bir Müslüman yüzünden vukua gelmiş bulunması herifleri çıldırasıya meyus eyledi.

Muvaffakiyetin bu derecesi Pop için dahi muvaffakiyât-ı fevkalâdeden madut bulunmakla sözün arkasını kesmeyip devam eyledi. Solyotlara anlattı ki kabahatin asıl en büyüğü ne Eftimi'de ne de Rüstem'de olmayıp asıl kabahat Fotos'tadır. Fotos, bir vatan haini olmaktan fazla bir de fuhşa, zinaya hami olmak hasebiyle ipe kazığa lâyıktır. Böyle bir adamın Solyotlar gibi namuslu bir kavim içinde bulunması cümlenin namusunu lekedar edeceğinden maada bir de uğursuzluk, meymenetsizlik davet eder. Maddî ve zahirî olan muvaffakiyetler içinde batınî ve manevî tesirat dahi bulunduğu münker olamayıp fakat işin içinde böyle dinsiz ve namussuz adamlar bulunursa, manevî ve batınî muavenetlerde ümidi kat' etmek lâzım gelir.

Elhâsıl Pop, Fotos'u o kadar talâkat ve fetanetle o derecelerde itham eyledi ki rüesâ-yı sâireden kat-ı nazar Dimo ve Trandefil bile Mükrime ve Rüstem ve Eftimi aleyhindeki hiss-i udvânlarını tamamen Fotos aleyhine cemederek, bu herifin behemehâl idamını ve hiç olamazsa Soli nahiyesinden tart ve teb-'îdini rey ettiler.

Fakat onların reyi kâfi midir? Dört gün sonra içtima eden ihtiyarân meclisinde bu meseleyi meydana koyarak kendi fikirlerindeki şiddeti a'zâ-yı sâireye dhi tamim eledikten sonra meclis-i mezkûrun reyi ile icraya kıyam edebildiler.

İhtiyarân meclisi Fotos'un idamını rey etmemişti. Kayınpederi Boçaris'in yanına onun dahi nefyedilmesi hükmünü verimişti. Fakat Fotos, bu hükmü kabul etmeyip de şayet muhalefete kıyam edecek olursa silâh kuvvetine dahi mezuniyet veriyordu.

Rüstem ile Fotos uykuda olmadıklarından kendi hilâfgirliklerinin bu teşebbüsatından vakit ve zamanıyla haberdar olmaktaydılar. Rüstem, ihtiyarân meclisinin bu kararı Ali Paşa ile cidden bozuşmazdan evvelki politikasına ne derecelerde muvafık olduğunu düşünüp, Tepedelenli'nin mücerret bir hiss-i hûnrîzâne ile ettiği isticalâtın ne kadar nabeca idüğini hatırından geçirince, o kadar mahzun oldu ki eğer bu anda Ali Paşa kendi yanında bulunsaydı serzeniş suretinde söylemediği söz kalmayacaktı.

Paşa ile dargınlığından evvel olsa kendisi için büyük bir muvaffakiyet sayılacak ve memnuniyeti mucip olacak olan bu hâl, şimdi Rüstem'i ziyadesiyle mahzun eyledi. Çünkü Fotos aleyhinde verilen hüküm doğrudan doğruya kendisiyle Eftimi ve Mükrime aleyhinde veriliyor demekti.

Bu hükme karşı ne yolda hareket edeceklerini Rüstem ile Fotos henüz hüküm kendilerine tebliğ olunmaksızın düşünüp müzakereye başladılar. Fotos dedi ki:

–Senin gibi bir karındaşa ve Eftimi gibi bir hemşireye ve bilhassa Mükrime gibi bir meleğe ettiğim himaye, bu vahşi herifler nazarında namussuzluk ve kepazelik addolunursa ben onların bu hükümlerini namussuzluğa, kepazeliğe, kancıklığa, namertliğe vererek ihkak-ı hakkı mutlaka palaya havale ederim.

Rüstem fena hâlde meyus olarak dedi ki:

-Ben mecbûriyyet-i sahîha olmaksızın hiçbir vakitte hiçbir veçhile kavgayı lâzım addedenlerden değilim!

-Ben de kayınpederim Boçaris gibi boynumu bükerek çıkıp gideyim, öyle mi?

-Bahis daha oralarda değildir. Ben bir de bizim için silâha müracaatın imkân ve adem-i imkânını düşünmekteyim!

-O ne demek?

-Çünkü biz yalnız ikimiz edeceksek hiç durmayıp palaları

kılağılayalım. Yok! Kabileniz cengâverlerinden de muavenete muhtaçsak kaviyyen zannederim ki onlar dahi bizden yüz çevirirler.

Bu sözden Rüstem'in meramı ne olduğunu analayamayan Fotos, tehevvürlüce bir tavırla dedi ki:

-Ne demek istiyorsun Rüstem? Ne demek istediğini anlayamıyorum.

-Ben sana pek kolay anlatırım. İşin içinde bir Hristiyan kızından çocuk tevellüt ettirmiş bir Müslümanla bir Müslümandan çocuk kazanmış bir Hristiyan kızı olmasa ve ara yerde anası Hristiyan babası Müslüman bir de mükrime bulunmasaydı, kabileniz cengâverleri bire kadar fedâ-yı cân ederlerdi. Fakat şimdi işimiz böyle midir?

Fotos düşünmeğe başladı. O düşündüğü sırada Rüstem dahi sözün arkasını kesmedi. Dedi ki:

-Taraftarânımızı cenge davet eylediğimiz hâlde davetimize icabet etmeyecek olurlarsa o zaman iş daha fena bir dehşet peyda etmiş olur. Ama muharebeyi biz istememiş olursak çirkinliğin o derecesinden kurtulmuş oluruz. Sonra dahi işin bir çaresini düşünürüz.

Fotos, Rüstem'in yüzüne baktı. Bakıştan maksadı o sonraki çare neden ibaret olduğunu suale delâlet eylediğini Rüstem anlayarak dedi ki:

-Zaten size verdiğim sıklet yetti de arttı bile! Bu defaki belânıza da sebep ben oluyorum. Binaenaleyh ben müsaadenizle...

Fotos'un gözlerinden yaş boşanarak dedi ki:

-Sus Rüstem! Sus! Her cihetinden denaet altında bırakılan ben olduğum gibi senin tarafından dahi bir denaetle müttehem olmağa rıza gösteremem.

-Hayır kardeşim! Ben seni bu suretle müttehem tutmuyorum. Ben zevcemi, çocuğumu alıp çekilir gidersem...

-Çekilip gidersen âlem der ki Fotos kendi selâmeti için misafiri, kardeşi bulunan bir Rüstem'i feda eyledi. Eğer sen benim şanımın tamamiyetini arzu edersen, şuradan şuraya gitmezsin. Ben de yapacağımı bilirim.

-Yapacağın şeyi bana da bildirirsen şuradan şuraya gitme-

mek vaadini ben de sana veririm.

-Yapacağım şey, filhakika silâha müracaat etmemektir. Maryola'yı aldığım gibi kayınpederimin yanına çekilmektir.

-Ha şöyle! Kan dökülmeğe biz sebep olmayalım da! Bir vakit «Ben Boçaris gibi değilim, şöyle ederim, böyle ederim» demiş olduğun için endişe ediyordum. Yiğitlik tehevvürden ibaret değildir. Yiğit olan hesapla teemmülle hareket eder.

-Ben gittikten sonra sen ne yaparsın?

-O! Sen beni düşünme. Fotos aradan çıktığı zaman dahi ben kendi başıma çare bulmağa muktedir olduğumu gösterip beni himayeden ibaret bulunan lekeyi de senden silerim.

İki kahraman bu müzakereyi ettikleri zaman akşam üzeriydi. Ertesi sabah hükmün kendisine tebliğini beklemeksizin Fotos yalnız gurbette kendisine ve zevcesine lâzım olacak birkaç kat elbiseyi alıp bade hanesinden bir habbe çıkarmadığı hâlde hanesine ateş verdi.

Komşular bu hariki kaza zannıyla itfasına muavenet etmek istedikleri hâlde Fotos menedince bazı kimseler çılgınlığına hamlederek koşup Papaz Samuel'e haber verdiler. Samuel, yel yeperek yelken kürek koşup geldi. «Bre ne yapıyorsun bedbaht? Divane mi oldun?...» diye tekdire başladıysa da Fotos en namuslu, en vatanperver bir kahraman tavrıyla:

-Ben evimi yaktığım hâlde telâş ediyor muyum ki siz namussuz bir admın evi yandığından dolayı bu kadar telâş ediyorsunuz? İhtiyarân meclisinin benim aleyhimde verdiği hükme böyle tamam tamamına riayet edişimi olsun şâyân-ı tahsîn bulmuyor musunuz? Memleketimden çıkıp gitmekliğim matlupmuş. İşte çıkıp gidiyorum. Bir daha avdetim ihtimalini dahi mahvetmiş olmak için evimi yakıyorum. Mal benim değil mi?

Deyince Samuel bir hayret kesilmişti ki şüphesiz beş dakika kadar zarfında harf-ı vâhid bulup söyleyemeyerek Fotos'un yüzüne baka kalmıştı. Ondan sonra dedi ki:

-O hükmü verenlerin Allah belâlarını versin! Cahil, barbar bir kavim içinde bu misillü vahşiyane hükümler nadir olmazlar.

-Beni sevdiğiniz için teessüfün bu derecisinde bulunuyorsanız da rica ederim kavmimi yüzüme karşı zemmetmeyin. Benim va-

tanperverliğim, sizin lisanınızdan bile Solyotların tahkir olunduğunu işitmek için bana tahammül vermez. İstemediğiniz ben değil miyim? Ben çekilip gideyim de Soli'nin selâmetini temine taahhüt olanların muvaffakiyetleri için Cenabıhakk'a duayla meşgul olayım.

Duyan geldi, duyan geldi. Dost da geldi düşman da geldi. Bahusus en çok düşman olduğu için kalabalığın en büyüğünü dahi bunlar teşkil eyledi. Vak'anın hakikatini, sebebini, hikmetini pekçok kimseler bilmedikleri hâlde Pop taraftarânı bunlar tarafından vuku bulan sualleri cana minnet addederek tafsîlâtı lâzimeyi veriyorlar ve herkesi Fotos ve Eftimi ve Rüstem ve Mükrime aleyhine igzab ediyorlardı.

Gariptir ki eski dostlar miyanında bir hayli kimseler hâlâ Rüstem'e dost oldukları hâlde asıl Fotos'un kabahatini, cinayetini affedemiyorlardı. Zira onların itikadına göre Rüstem ve Eftimi gibi iki genç birbirini severek her fenalığı da yapabilirlerse de Fotos gibi bir adam bunları himaye etmemeliymiş. Asıl affolunamayacak şey onun bu himayesi oluyormuş.

Bazı pek ciddî dostlar Fotos'u men için birkaç lâkırdı söyler gibi oldularsa da lâkırdıları ağızlarından dökülüyordu. Apaşikâre görülüyordu ki bu sözleri söylemeleri sırf bir nezâket-i zâhiriyyeden ibaret olup hakikatteyse onlar dahi Fotos'un katline imza koyacak mertebelerde bîçarelerden nefret eylemişlerdir.

Boçaris iğtirap ederken kabilesi halkı nâire-i cenk ve cidali saçağa sardırmak için bir işarete muntazırdılar. Fotos'un şu yevm-i iğtirâbında ise kabilesi halkı kemalen çehreyi eğmiş bulunduklarından silâh çekmek için işarete muntazır olmak şöyle dursun kendilerine verilecek selâmı almağa bile müstait görünmüyorlardı. Boçaris iğtirap eylediği gün kabilesi cengâverlerinden iki yüz neferi kendisini teşyi maksad-ı mütekaddimesiyle hududa kadar giderek bade reislerinden asla ayrılmayacakları sözünü dahi vermiş oldukları hâlde Fotos'un işbu yevm-i iğtirâbında yalnız çobanlığı hizmetini eden bir genç Solyotla bir de aralık aralık kendisine Kemençe çalıp eğlendiren bir ihtiyar çalgıcı yanı başından ayrılmayarak gözlerinden dahi yaşlar dökmekteydiler.

O gün öğleden sonra Fotos yola revan oldu. Teşyii için çoban ve çalgıcıdan mada Papaz Samuel ve Rüstem ve Mosho ve Eftimi Soli geçidine kadar beraber gittiler. Orada Rüstem vatanı için her belâya, her felâkete katlanmağa hazır bir fedakâr tavr-ı sabûrânesiyle bunları veda eyledi. Hâlbuki çobanla çalgıcı vedayı kabul etmeyip Fotos nereye kadar giderse onlar dahi ayrılmayacakları vaadi ile beraber gittiler.

Bu veda hakikaten pek müessir bir surette vuku buldu. Herkesin gözleri yaşla dolu olup şişmiş olduğu hâlde mücerret ortada çobanla çalgıcıdan başka ağlayan bulunmadığı için yşalarını döküvermekten haya ediyorlardı. Nihayet sabırsızlık Eftimi'de görüldü. Maryola'yla Rüstem yoldan kaybolduktan sonra Eftimi sirişk-i ızdırâbı isale ediverince, Mosho kızcağızın koltuğuna girip köye doğru hızlı hızlı yürütmeğe başladı.

Onlar ileride giderlerken Samuel'le Rüstem bilâ-iltizâm hatvelerini kısaltıp ağırlaştırarak daha ziyade geride kaldılar. En evvel söze Papaz başlayıp dedi ki:

–Fotos gittikten sonra sen burada nasıl kalabildin Rüstem?

-Sen bana «Git» demeyince ben nasıl giderim? Aramızda mün'akid olan muahadeyi sen unuttun mu? Unutmak mı istiyorsun?

–Hayır ama Fotos'a dahi gitmesini emreden ben değilim.

–"Gitme" demeyen dahi sensin! Eğer gitmemesini emretmiş olsaydın Fotos gider miydi?

–Men'ine muhafazasına muktedir olamadım.

–Eğer benim de muhafazama muktedir olamazsan ben o zaman giderim. Şimdi gitmeğe hiç acelem yoktur. Fakat Papaz Efendi sana sorarım ki Fotos'un bu iğtirabı Solyotlar için nafi mi oldu?

–Eğleniyor musun Rüstem?

–Estağfurullah, senin gibi kâmil bir ihtiyarla eğlenecek edepsizlerden değilim. Cidden söylüyorum!

–Bu iğtirap menfaatimize nasıl muvafık olabilir ki Boçaris dahi Ali Paşa nezdinde bulunduğundan Fotos ile onun düşman tarafına müruru Solyotların yarı kuvvetini izaa demektir.

–Bir vakitler benim Ali Paşa casusu olmaklığımdan şüphe-

leniyordunuz. İşte Ali Paşa için en büyük hizmeti onun casusu olmayanlar gördüler. Kariben Tepedelenli'nin müthiş bir hücumuna daha duçar olursunuz. Hem bu hücumda Fotos ve Boçaris ve onların taraftarânını dahi karşınızda bulursunuz.

–O zaman sen ne yaparsın Rüstem?

–Ben mi? Ben mi ne yaparım? Hiçbir şey yapamam! Boçaris ve Fotos dostlarım olduğu için onlara düşmanlık edemem. Solyotlardan doğrudan doğruya kendi aleyhime bir fenalık görmemiş olduğum için onlara da düşmanlık edemem. Ağlarım. Çocuk gibi, karı gibi ağlarım. Hem de asıl Ali Paşanın Solyotlar aleyhine bu kadar sühuletle galebe etmekte bulunmasına ağlarım.

Papaz Efendi düşünmeğe başladı. Hem pek ciddî, pek derin düşünüyordu. Burnundan dik dik soluyordu. Hatta gözleri kararır gibi bir hâl ile yol yürümeğe mecal bulamayarak bir taş üzerine oturdu. Rüstem ihtiyara yardım ediyorduysa da o hizmeti bervech-i matlûb göremiyordu.

Papaz, oturduğu taş üzerinde biraz dinlendikten sonra dedi ki:

–Rüstem, sen akıllı bir adamsın! Elbette bu felâketin bir çaresini düşünmüşsündür, buna çare bulabilir misin?

–Boçaris ile Fotos'un avdetlerine mi? Bunu kolay kolay ümit etmeyiniz.

–Hayır ona değil. Şu Ali Paşanın Boçaris ile Fotos'tan bir fayda görmemesine!

–Bunun çaresi var ama sen yapamazsın! Fakat şayet tecrübe edersen diye söylüyorum, çaresi evvelâ Arnavut beyleri, ağaları ile cidden ittifak etmek. Bak, geçen muharebede sathî bir ittifakın ne büyük faydasını gördük. Ali Paşa ile en büyük serdarları arasında hâsıl olan şüphe, herifin bayağı dişini kırdı.

–Çare bundan ibaretse sana haber veririm ki en muteber ve muktedir beylerden dokuzu ile ittifakımız berkemaldir.

–Bu âlâ! İkinci çare Pop Efendiyi ve maiyetindeki yüzbaşıyı Soli'den sürüp çıkarmaktır.

–Ha! İşte bu müşkül!

–Müşkül değil muhal! Fakat onlar burada bulundukça, senin

gibi bazı kimseler Arnavut beylerinin ittifakını istihsal etmiş bulunsalar bile Solyotların hey'et-i umûmiyyesi bu ittifakı her zaman bozarlar. O bozgunluğun en büyük alâmet-i bâhiresi dahi Fotos'un iğtirabıdır. Arnavutlar, Fotos gibi bir adamın vatanından tart olunduğunu görürler de artık burada hanginize emniyet edebilirler?

Papaz Samuel mosmor oldu. "Ah evlâdım, ah oğlum, hakkın var, hakkın var!" diyorduysa da bu sözleri bi-hakkın tekellüme muktedir olamayarak âdeta mırıldanmak nevinden söylüyordu.

Bir de bu sırada Soli tarafından Eftimi'nin feryat ve figan ederek ve saçlarını ve göğsünü yolup yırtarak geldiği görülmesin mi?

İlk Kanlar

Eftimi'nin bu gelişi hayra alâmet olamayacağını gerek Papaz ve gerek Rüstem derhâl anladılar. O zamana kadar ihtisâsât-ı me'yûsânesi elinde ezilmiş kalmış görülen Papaz Samuel yerinden fırladı. Rüstem dahi gözlerinden ateşler saçılarak Eftimi'yi istikbal için beş on adım attı.

Bîçare kadıncağız geldi geldi tamam kendisini âşıkının kolları arasına attığı zaman bütün kuvveti tükenmişçesine bir tavr-ı acz ve fütur ile kendisinden geçti gitti.

Papaz dahi kızın imdadına koşup yüzüne serpmek için biraz su aradılarsa da bulamadılar. Bir parça yün yakıp Eftimi'ye koklatmak nafi olacağını Samuel dermeyan etmekle Rüstem tepeden tırnağa kadar giydiği elbise yünden mensuc olduğunu şaşkınlıkla derhatır edemeyerek çalılar üzerine takılmış bir parça yün bulabilir miyim diye şuraya buraya saldırmağa başladı ise de Papaz Samuel daha zeki çıkarak "Gel Rüstem gel! Ben yün buldum" diye Rüstem'i yanına çağırdı.

Meğer Papaz Efendi sakalından beş on tel kesmiş imiş. Rüstem dahi kav çakıp ateş peyda eyledikten sonra baygın kızın burnuna Papaz Efendinin sakalından bir tütsü verdiler.

Eftimi gözlerini açtıysa da "Ah Mükrime, ah Mükrime!" diye çığlık tabirine seza bir ses çıkarıp yine bayıldı. Çeneleri kilitlenmiş olduğu gibi avuçları dahi o kadar yumulmuştu ki Papaz Efendi erkek kuvvetiyle kızın avuçlarını açmağa muktedir olamıyordu.

Bunlar baygın Eftimi ile uğraşmakta olsunlar köy tarafından Mosho ve iki kadın dahi koşarak geldiler. Eftimi'ye şiddetli bir bükâ arız olarak hüngür hüngür ağlamağa başladı. Hem ağlayıp hem de "Kıydılar Mükrime'ye! Ah hainler, barbarlar!" diye feryat ediyordu.

Felâketin neden ibaret olduğunu Rüstem ve Papaz anlayarak bilhassa Rüstem'in dahi nazarında cihan zindan kesildiyse de şu anda muhtâc-ı imdâd olan Eftimi bulunduğu cihetle asıl onu düşünmekten kendi felâkeni düşünmeğe vakit bulamıyordu.

Şüphesiz yarım saatten ziyade uğraşıldıktan sonra Eftimi aklını başına aldı. Fakat o zamana kadar vak'anın yarısını Mosho ile yanındaki iki kadın hikâye etmiş oldukları gibi noksan kalan cihetlerini de Eftimi ikmal eyledi.

Vak'anın hulâsası şundan ibaret imiş ki:

Daha Fotos Soli'den hareket etmezden evvel yani hanesi ve ahırları ve samanlıkları yakmakta bulunduğu esnada Pop taraftarı olanlar ayak takımından birkaç kişiyi Rüstem'in idamına tahris etmeğe başlamışlar. Diğer taraftan bazıları dahi yalnız Rüstem'in değil Eftimi ile doğurduğu piçin dahi idamını rey ediyorlarmış. Lâkin Fotos orada iken bu cinayetlere her nasılsa mütecasir olamamışlar.

Fotos çıkıp gittikten sonra habisler kanlı niyetlerini fiile çıkarmak istemişlerse de Rüstem ile Eftimi, Papaz Samuel ile beraber gittikleri için onları bulamayarak bîçare masum üzerinde şiddet-i hûnrîzânelerini teskine lüzum görmüşler.

Eftimi, Fotos'u teşyie gelirken Mükrime'yi Tahtacı Dimitri namında bir komşunun karısına emanet bırakmış. Cellât sıfatı tamam şanlarına muvafık bulunan iki Solyot, yavrucağı aradıkları sırada Tahtacı Dimitri'nin hanesinde bulunduğunu haber alıp oraya hücum etmişlerse de yed-i muhâfazasında emanet bulunan çocuğu vermek kadıncağız için kabil olamadığından iki Solyot ile tırnak tırnağa mücadeleye başlamış. Bunların mücadelesini diğer komşu olan Mandıracı Pavli'nin karısı görüp imdada koşmuş. İki Solyot ile o kadar uğraşmışlar ki Solyotlardan birisinin gözü çıkıp fakat kadınların ikisi de maktul düştükten sonra nöbet bîçare Mükrime'ye gelmiş.

O zavallıyı dahi öldürmüşler. Hatta iş bu dereceyi bulun-

caya kadar kapı önünde kalabalık arttığından Tahtacı Dimitri ile Mandıracı Pavli'nin akraba ve ahbabı mümanaata teşmîr-i sâk-ı gayret eylemişlerse de taraf-ı muhâlifîn gayet kalabalık olup katiller, "İşte Türkün piçi!" diye bîçare Mükrime'nin naaşını pencereden aşağıya atıverdikleri zaman bütün muhalifler "Öldürünüz, parçalayınız, çiğneyiniz!" diye gürültüyü büyültükçe büyültmüşler. Yalnız Mükrime'yi değil Tahtacı Dimitri'nin karısı ile Mandıraca Pavli'nin karısı naaşını da dışarı atıp kemâli hiddet ve nefret ve hakaretle tepelemeğe başlamışlar. Cehaletle taassubun bir de cür'et-i vahşiyâne ile birleştikleri yerde neler olmaz? Soli nahiyesi gibi yerlerde değil merâkiz-i medeniyyeden madut olan büyük şehirlerde bile bu Mükrime faciasından daha müthiş şeyler vukuu nevadirden değildir. Hatta nedret aranacak olsa asıl böyle vahşeti galip olan yerlerde bulunur. Zira bu yerlerin halkı öyle arbâb-ı medeniyyet gibi intikamlarını unutacak takımdan olmadıkları cihetle bir kimseye hiddetlenip hakaret edecek olan adam encâm-ı kârda o hakaret edeceği taraftan duçar olacağı intikamı düşünüp bir dereceye kadar şiddetini tadile cebr-i nefs eyler.

Ama bu gün Soli karyesinde vuku bulan facia, her mülâhazanın haricine çıkmıştı. Güya Mükrime bîçaresi, Solyotların haysiyetlerine, namuslarına hatta dinlerine bile bir hakaret, bir leke olduğu için onu izale etmek pek büyük şan addolunmuş ve muterizleri bile bu uğurda feda edilmek levazımdan sayılmış.

Bîçare Eftimi, Mosho ile beraber köye girdiği zaman, tamam ayak takımının en ziyade çıldırmış olduğu hengâm olduğundan bâdî-i emirde bu nümayişlerin sebep ve hikmetini anlayamayarak yalnız Fotos hilâf-gîrânının izhâr-ı şâdmânîsinden ibarettir zannına düşmüş ve bundan dolayı Mosho'ya dahi teselli vermeğe başlamış ise de bir de ciğerparesi Mükrime'nin iki kolu ve bir ayağı kopmuş olduğu hâlde yalnız bir ayağından tutulup sallaya sallaya bade berhava edildiğini ve birkaç adam boyu çıktıktan sonra "paf!" diye yere düştüğünü görünce âdeta zihnine fenalık gelmiş.

Heyecanda bulunan ahali, Eftimi'yi de öldürmek için yürümüşlerse de Mosho ellerini açıp müteheyyiçlere karşı yürüdüğü esnada bazı kadınlar Eftimi'yi geldiği yere doğru geri çevirmiştiler de onun da hayatını bu suretle kurtarabilmiş idiler.

Mosho üzerine yürüyen erbâb-ı kıyâm miyanında birisi halkı Mosho'nun dahi canına kasdetmeğe tergip için "Bu da Türk piçini himaye edenlerden değil midir? Bunu da vurunuz, öldürünüz, gebertiniz!" diye bir ses çıkarmış ve pek çok müteheyyiçler bu sese havâle-i sem-i kabûl eylemiş ise de Mosho öyle olur olmaz ayak patırtısına papuç bırakacak takımdan bulunmadığı cihetle erbâb-ı kıyâma karşı başka türlü cevap vermeğe hacet göremeyerek yalnız kocası Lamro Çavillas ile birlikte Ali Paşaya galebe eyledikleri zaman Solyotların kendi namına çıkarmış bulundukları şarkının bir beytini güzel sedasıyla okumağa başlamıştı.

Bu beytin manası "Sen bu şecaat ve fadakârlığın ile vatanımızı kurtarmışsın ey Mosho! Sen vatanın validesisin! Kıyamete kadar vatan sana minnettardır!" hükmünde olduğundan, bu sözler halk nezdinde işitilir işitilmez şarkının nakaratını kırk elli kişi birden tekrara başlamalarıyla erbâb-ı kıyâm karşılarındaki kadın Tahtacı Dimitri veyahut Mandıracı Pavli'nin karılarına makis olmadığını görerek ellerini çekmeğe mecbur olmuş idiler.

Bu zamana kadar Solyot halkı ile Boçaris ve Fotos ve Rüstem arasındaki meselenin kan dökülmeğe müncer olmamasını herkes iltizam etmekte iken bu gün şu suretle isale edilen ilk kanlar, Papaz Samuel'in fevkalhat teessür ve teessüfünü mucip oldular. Rüstem'in nesini mucip olduklarını sormamalıdır. Ne hâlde bulunduğunu, Rüstem'in kendisi dahi bilemiyordu. Rüstem, yalnız Eftimi'yi müteselli etmeğe nasb-ı nefs-i ihtimâm ile hatırına her ne geliyorsa söylüyordu. Vakıa bununla da Eftimi'yi tesliyet mümkün olamıyordu ya!

Bir aralık Rüstem, Papaz Samuel'e sordu ki:

–Şu anda Soli toprağını terk edip çıkmaklığım reyinde misin yoksa benim yüzümden felâketzede olan bu bîçare kadını himaye ve muhafazayı mı deruhte edeceksin?

–Şu anda benim teessürüm senden ziyadedir Rüstem! Haydi buradan doğruca bizim manastıra gidelim de bu geceyi geçirdikten sonra yarın biraz daha serin kan ile çaremizi düşünelim.

Papaz Efendinin bu sözünde hiç olmazsa o akşamlık için olsun Eftimi ve Rüstem'in himayeleri için bir vaat bulunduğundan oldukları yerden kalkıp yola revan oldular. Samuel, Mosho'yu dahi manastıra davet eylediyse de Mosho:

–Bana silâh çekmek haddi Solyotlardan hiçbir kimseye verilmemiştir. Eğer Solyotlar bana da taarruz ederlerse cihan nazarında o kadar alçak ve mel'un bir halk olduklarını ispat ederler ki ben dahi böyle murdar bir kavimden olarak yaşayacağıma geberip gitmiş olmaklığımdan dolayı memnun kalırım, diye edilen daveti kabul etmemişti. O akşam Rüstem ile Eftimi, Papazın manastırında emniyetle zaman geçirdiler. Hâlbuki Soli ve Kiyafe karyelerinde sabahlara kadar kimsenin gözüne uyku girmeyip halkın bir kısmı o gün vuku bulan sefk-i dimâyı intikam-ı umûmîye muvafık bir hareket addiyle alkışlamakta ve diğer bir kısmı dahi bu hareketin pek denaetkârane bir zulüm olduğu beyanıyla, mürettiplerini takbih eylemekteydiler. Birkaç yerde birkaç defa mütehalif fikirler erbabı miyanında silâh patlamağa ramak kalmıştı. Ancak çılgın takımı hûn-rîzliğin daha ilerisine varmaktan korktukları için silâh istimaline cesaret alamadıkları gibi diğer taraf dahi zaten kana bulanmış olan meselenin reng-i müdhişini bir kat daha kızartmamak için teenniyi vacip görmüşlerdi.

Eftimi'ye teselli vadisinde Rüstem'in o gece sabaha kadar söylediği sözleri yazmak lâzım gelseydi mükemmel bir hikmet kitabı vücuda gelirdi. Bîçare Eftimi, bilmukabele Rüstem'i müteselli etmek için güya tesliyeti kabul etmiş görünüyorduysa da hakîkat-i hâl bunun aksine olduğunu Rüstem pekâlâ görüp anlıyordu. Tedbir olmak üzere dahi Rüstem Soli nahiyesinden çıkıp gitmeyi rey eylediği hâlde Eftimi bu reyleri birer "bakalım" ile geçiştiriyordu.

Sabaha karşı bîçare kadıncağız biraz uykuya vardı. Ama ne uyku! O kadar müthiş rüyalar görüyordu ki Rüstem beş dakikada bir kere kadıncağızı uyandırmağa mecbur oluyordu. Tamam sabah açılırken Papaz Samuel, Rüstem'i kendi odasına çağırttırdığından zavallı Eftimi'yi yalnız bırakıp Papazın yanına gitti.

Orada sebk eden müzakere esnasında Rüstem kendi hayatından ziyade Eftimi'nin muhâfaza-i hayâtı için Soli nahiyesini terk ve Golos veya Selânik veyahut İstanbul'a nakl-i mekân etmek lâzım geleceğini Papaz Efendiye anlattıkta Papaz dedi ki:

–Bu mübaadet senin için belki mûcib-i selâmet olabilir. Kaviyyen zannıma göre Eftimi için lüzumsuz bir ihtiyat sayılacağı gibi kendisi dahi bu mübaadeti kabul etmez.

Rüstem manalı bir tebessümle dedi ki:

–Kabul etmemesini sen emredecek olursan vakıa kabul etmez.

Papaz dahi öyle manalı bir tebessümle dedi ki:

–Benim hakkında beyhude bir suizanda bulunma Rüstem. Ben Eftimi'nin senin ile beraber gitmesine neden müsaade etmeyeceğim? Senin ile beraber gider de Müslüman olur diye mi? Bence Eftimi artık Müslüman olmuş hükmündedir. Fakat kendisi kabul etmez diyorum.

–Sebebi?

–Bizim ahlâk va âdâtımızı bilir de onun için kabul etmez. Solyotlar onun çocuğunu öldürdüler. Bu kandan dolayı mesul ve müttehim olan Solyotlar ikinci bir kan almak üzere aradan zaman geçtikten sonra Eftimi'ye dahi taarruz edemezler. Belki kendileri hakkında Eftimi'nin ne muamelede bulunacağını beklerler.

–Eftimi onlar hakkında ne muamelede bulunabilir? İşittiğimize göre katiller yalnız iki kişiden ibaret iseler de şerikleri elli kişiye varıyor.

–Velev ki beş yüz kişiye varsın! Bu herifler yalnız veled-i gayr-i meşrûu değil iki de zevce-i meşrûayı öldürmüşlerdir. Maktullerin varislerine bir hakk-ı intikam vermişlerdir. Müntakimler isterlerse onları birer birer takip ederek bizzat intikam tedbirinde bulunabilirler. İsterlerse ihtiyarân meclisine şikâyet için dahi yolları açıktır.

–Hâlbuki onlar yine bu ihtiyarân meclisinin reyiyle hareket etmişler değil mi?

–İhtiyarân meclisinin kararı yalnız Fotos'un tart ve tağribinden ibarettir. Fotos muhalefet etseydi o zaman vuracaklardı. Ondan başka kimseye silâh çekmek emri yoktur. Şunu da bilmelisin ki Eftimi bu intikamı terk ederek seninle beraber gidecek olursa Solyotlar ahlâkınca en büyük denaeti itiyar etmiş olur.

–Bundan sonra Soli'de yaşamayacak mı?

–İyi ama şimdiki hâlde kendisi henüz Solyottur. Solyotluk tabiati terk-i intikamdan kendisini meneder.

Rüstem biraz düşündü. Dedi ki:

–Öyleyse ben dahi Eftimi'yi terk edip gidemeyeceğim demektir. Zira bu terk dahi benim nâmûs-ı merdâneme mugayir düşer. Bahusus ki her ne kadar Solyot değilsem de katlolunan masum çocuğun babasıyım, benim de intikama hakkım yok mudur?

–Bizim Solyot usul ve âdetince senin hakkın yoktur. Zira maktul çocuk, senin veled-i meşrûun değildir. Binaenaleyh sen katillere silâh çekersen bir katil sayılırsın. Senin aleyhine ihtiyarân meclisine şikayet edilirse senin de idamın için hüküm verilir.

–Anladım! İntikam için elimde bulunan hakk-ı tabîîden istifade edip etmemekte muhtar kalacağım değil mi? Bakalım eğer Eftimi intikamdan vazgeçerek benimle beraber gelmek isterse şuradan çıkıp giderim. Burada kalmak istediği surette mümkün değil kendisinden ayrılmam.

–Ama vuku bulacak harekâtınızdan dolayı benden tesahüb ve himaye gibi bir şey istemezsiniz değil mi?

–Size hiçbir zahmet vermek istemeyiz! İki üç saat sonra Eftimi uyandı. Rüstem, Papazın mütalâatından asla haber vermeksizin Eftimi ile dahi müzakereye girişti. Mezbureyi terk-i vatana razı olmayacak bir fikirde görünce hem Papazın keşfine şaştı hem de kendisi dahi Soli'den tebaüd etmemeğe mecburiyet gördü.

Eftimi demişti ki:

–Neden firar edelim? Düşmanlarımıza hiçbir şey yapamayacak olursak ihtiyarlar meclisine şikâyet de mi edemeyiz? O hâlde meclis onların cümlesini toplar. Fakat ben şikâyete tenezzül etmem. Kendi intikamımı almağa kendimde iktidar görüyorum. Eğer Mandıracı Pavli ile Tahtacı Dimitri şikâyet edecek olurlarsa varsınlar etsinler. Biz Boçaris'in hanesinde kendimizi muhafazaya muktedir olabileceğimiz gibi intikam için düşüneceğimiz tedbirleri bol bol düşünmeğe vaktimiz dahi maa-ziyadetin müsaittir.

O gün kuşluk taamını Papaz Samuel ile Eftimi ve Rüstem beraber ettiler. Bade Eftimi, Papazın elini öperek:

–Benim gibi bir günahkâra hayır duanızdan ümitvar olmak

imkânı yoktur. Elinizi öptürmeniz şerefi bile benim için zaitti. Fakat ne kadar günahkâr olursam olayım, mazlumiyetime mukabil adilâne harekete vazifeten mecbursunuz. İşte bu vazifeye biraz daha can ve dilden riayetinizi rica ederim, dediği zaman Papaz Samuel hakikaten müteessirane bir tavırla dedi ki:

–Korkma kızım! Senin ettiğin iş vakıa büyük bir günahtır. Ama katl-i nefs edenler derecesinde büyük değildir. Sen ciddî bir tövbe ve nedametle günahından affolunabilirsin ama katilleri olur olmaz tövbe ve nedamet o günahtan kurtaramaz. İşte sana bir Papaz sözü söylüyorum. Gerek senin hakkında ve gerek Rüstem hakkında asıl kalbimin hissini söyleyeyim. Bir de Solyotların bu misillü kan davalarında nasıl hareket edeceklerini sen pekâlâ bilirsin! Rica ederim ki Rüstem Beyi yanlış harekâta sevkle belâların derecatını büyültmeyiniz!

Papaz tarafından bu nasihatleri aldıktan sonra Rüstem ve Eftimi tabancalarının ağız otlarını değiştirerek köylerine geldiler. Esnâ-yı râhta kendilerini görenler güya bir mahlûk-ı acîb görmüşler gibi ürküyorlardı. Hele köye girdikleri zaman komşuları bunlardaki cürete şaştılar kaldılar.

Eftimi, ciğerparesi yavrucağının parçalarını toplayıp bir çukura gömmek istediyse de bu baptaki taharrisi boşa çıktı. Meğer gece sokakta kalan parçaları köpekler ekl ederek yalnız birkaç parça kemiği kalmış ise de onu dahi diğer köpekler köy haricine kadar çıkarıp götürmüş oldukları cihetle edilen taharriyat boşuna çıkmıştır.

Fotos'un da iğtirabından sonra Mosho'nun hanesinde kimse kalmayacağını hesap ediyorsanız hesabınıza şunu da katınız ki Mosho'nun hanesi dahi kalmamıştır. Zira Fotos'un yaktığı hane pederi Lamro Çavillas'ın hanesi olup Mosho'nun bundan başka hanesi de yoktur. Binaenaleyh o da Boçaris'in hanesine nakl-i mekân edince bir yerde üç kişi içtima etmiş olurlar ki kına gibi ağız otu, ustra gibi taş sayesinde kendilerini muhafaza edebileceklerini hükmeylediler. Bu üç zatın kuvveti hakikaten kendilerini selâmet dairesinde muhafazaya kâfi olup diğer cihetten Mandıracı Pavli ile Tahtacı Dimitri gibi iki de müttefikleri vardı ki hîn-i hâcette onlardan istiane tariki dahi açıktı.

Eğer bîçare Mükrime'nin kurban edilmesi Eftimi'nin günahı

için kefâret-i kâfiye addolunsaydı, Mosho'nun kabilesi kuvveti daha pek çok şeylere kifayet eyleyebilirdi. Ne fayda ki onlardan hiçbirisi tarafından ümîd-i imdâd mümkün değildir.

Tepedelenli'nin Serzenişi

Dârını yakıp diyârını terk etmiş olan Fotos, Soli geçidinde kendisini teşyi edenlerden ayrıldıktan sonra doğruca Yanya yolunu tutmuştu. Tamam Yanya'ya takarrüp eylediği zaman yanından ayrılmak istemeyen çobanla çalgıcıya:

–Haydi siz vilâyete avdet ediniz. Beni buraya kadar getirmiş olduğunuza teşekkür ederim. Fakat burada bana adam lâzım olmadığı hâlde vilâyette validem Mosho'yla kardeşim Rüstem'e, Eftimi'ye filâna adam lâzımdır. Onlar orada yalnız kaldılar. Haydi gidiniz. Onları muhafazaya yardım ediniz.

Diye ikisini de geriye çevirip kendisi Yanya içine yalnız zevcesi Maryola'yla beraber girmişti.

Fotos'un bu iki adamı geriye çevirmesi emrinde ettiği hesap pek doğruydu. Ya Boçaris gibi iki yüz müsellâh adamla girmeli veyahut hiç adamsız Ali Paşaya dehalet etmeli. Zira böyle birisi çalgıcı ve diğeri çobandan maada koca kabilesi efradı miyanında kendisine hiçbir kimse traftar ve muavin çıkmaması, Fotos'un şanına muvafık düşmeyeceği derkârdır.

Fotos, yalnız olarak Ali Paşanın sarayına varıp da kendisini tanıttığı zaman ne adamlarının ne de Ali Paşanın bu adam filhakika Fotos olduğuna inanamamaları şâyân-ı taaccüb görülmez mi? Bir Solyot reisinin dehaletine inanabilirler ama Boçaris gibi iki yüz adamla gelirse inanabilirler. Yalnız bir karısıyla gelen adamın riyaseti neden belli olacak?

Nihayet Fotos, Yanya'da mahpusken Muhafazasına tayin olunmuş bulunan adamlardan birtakımı kendisini tanıdıkları cihetle Ali Paşanın bu adam Lambro Çavillas'ın oğlu Fotos olduğuna şüphesi kalmamış ve:

–Sekiz on sene zarfında ne kadar değişmişsin Fotos! Ben seni gördüğüm zaman pek genç bir adamdın. Şimdi âdeta ihtiyar olmuşsun! Diye gerek lâtifeye ve gerek itizara hamlolunacak sözlerle Fotos'u Mirahor Ağasına misafir vermişti.

Ali Paşaya ilk gelen mütalâaya göre Fotos'u dahi Rüstem kandırıp göndermiş olmak lâzım geliyordu. Hatta Rüstem'in bu hareketini kendisinden nâil-i aff olmak ümidine dahi hamletmişti.

Müstebit olanlar zannederler ki insanlar her ne yaparlarsa kendilerinden korktukları için yaparlar. Hamiyet muktezasınca hiçbir kimsenin kendiliğinden iş göreceğine ihtimal vermezler. Tepedelenli ise erbâb-ı istibdâdın en müthişlernden bulunduğu cihetle Fotos'un dehaleti behemehâl Rüstem'i tehdit etmesinin netîce-i semerâtından olduğunu hükmederek bayağı memnun olmuş, kendisi kendisine:

–Böyle Rüstem gibi akılları başlarından bir buçuk karış yukarıda bulunanları bazı kere korkutmayınca iş göremeyecekleri anlaşıldı, demişti. Vakıa Fotos'la birkaç defa mülâkat ve mükâlemesinde, Rüstem'in Ali Paşaya ne kadar dargın bulunduğunu saklamayıp söylemiş ve kendisinin dehaleti Rüstem'in teşvikiyle olmayıp bilâkis Rüstem bu dehaleti tasvip bile etmediğini dermeyan etmişse de Ali Paşa bu sözleri tamamı tamamına doğru olmak üzere telâkki etmeyip belki Fotos'un bu efkârı Rüstem'in bir eser-i mahâreti oldğuna kanaatle kendi kendisine demişti ki:

–Çapkın pek de zekidir. Sekiz on senedir Solyotlar nezdinde bulunduğu hâlde benim tarafımdan memur olduğunu kimseye anlatmadığı gibi bana dehalet ettirdiği adamlara bile anlatmamış. Biraz tembel ve ağır olmasa emsali bulunacak adamlardan değildir. Ama eşkini açık olmayanların mahmuzla eşkinlerini açmak bizim gibi ukalâ-yı pîrânenin vazifesidir.

Boçaris gibi Fotos dahi dehalet eylediği hâlde Rüstem'in bir haber göndermesi lâzım geleceği ve bu haberin gelmemesi henüz dargın ve kırgın bulunduğuna delâlet eyleyeceği dahi Ali Paşanın vârid-i hâtırı olup ancak bu hatıra, şuraya kadar tasvir eylediğimiz itminanına nakısa vermedi. Rüstem'in bu kadarcık nazına tahammül lüzumunu hissederek kendisine bir mektup irsaliyle kusurlarını afdan maada hizmetine teşekkür dahi etmeyi kararlaştırdı.

Tamam, Paşa bu karar üzerindeyken Soli tarafındn gelenler Rüstem'in kızı Mükrime'nin katli haberini getirmesinler mi?

Fotos bu faciaya hüngür hüngür ağladığı hâlde gözünden bir

damla yaş çıkmamak şanından olan ve müddet-i ömründe hiçbir kimse için ağlamamış bulunan Ali Paşa yüzünü de görmediği bir yavrucak için asla müteesir olmayıp bilâkis felâketi Solyotlar aleyhinde Rüstem'i daha ziyade hiddetlendirip gayretlendirmeğe sebep olacak diye kemâl-i memnûniyyetle telâkki eyledi.

İşbu kederli haber, Ali Paşada bir tesir hâsıl etmişse o dahi Rüstem'e yazacağı mektubun tarz-ı iş'ârını tadilden ibaret kaldı. Haber-i mezkûr gelmezden evvel yazacağı mektubu iltifatlıca bir surette yazmak kararındayken haberin vürudu üzerine mektubu sûret-i serzenişkârânede yazmağa lüzum gördü. Bir kâtip çağırıp kendisi imlâ ederek Türk lisanıyla bervech-i âtî mektubu yazdı:

«Benim hamiyetli, sadakatli oğlum Rüstem Bey!

Et tırnaktan ayrılmaz derler. Babayla oğul dahi birbirinden ayrılmaz. Lambro Çavillas'ın oğlu Fotos'un ahiren dehaletine pek ziyade memnun kalmış idiysem de müteakiben kızın Mükrime'nin Solyotlar elinde maktuliyetine dair bir haber daha alarak ziyadesiyle kederlendim. İşte bu Solyotlar böyle barbar heriflerdir. Sen onların barbarlıklarını kahramanlık zannederdin de gayretlerini güderdin. Onların bu dünyadan vücutlarını kaldırmayınca kimseye rahat yoktur. Çocukluk ederek bana muhalefette bulunmasaydın geçen muharebede onların kökünü kesmiş olacaktım. Fakat sen hamiyetli, gayretli bir adam olduğun hâlde mücerret çocukluk belâsıyla beni gücendirdin ve kusurunu bilip özürler dileyecek yerde Solyot barbarlarıyla birleşerek işlerimizi bozdun. Lâyık olduğun mükâfatı da gördün ya! Neyse! Şimdi acı sözlerle kâğıdı doldurmayalım. İşte sana efkârımı tafsil edeyim de el birliğiyle o yolda çalışarak düşmanlardan Mükrime'nin intikamını alalım. Boçaris'le Fotos elimizdedirler. Vakıa Fotos kendi kabilesini gücendirmiş olduğunu söylüyorsa da öyle bir Arnavut beyi bir Solyot kızını sevmiş bir de çocuğu olmuş diye Solyot kabileleri âbâ ve ecdatlarından beri kendilerine reis tanıdıkları bir familyanın bir zatın sözünden çıkamazlar. Bir son gayret daha derek Fotos'un kabilesiyle barışmaktan maada Papaz Samuel'i dahi bizim tarafa dehalet ettirebilirsen maksat hâsıl demektir. Fotos'un rivayetine göre yine senin himmetinle Samuel dahi bize meyyalmiş. Ondan sonra öyle evvelkiler gibi on beş yirmi bin kişilik büyük ordulara da ihtiyaç kalmaksızın

Solyotların tuzlarını havaya uçurabiliriz. Haydi oğlum artık inadı, çocukluğu bırak da şu işi görüp bitirelim. Bir çoban makulesi dört buçuk Solyotun bunca senelerden beri bize mukavemette sebat göstermeleri hepimizin namusuna dokunuyor.» Ali.

Bu mektubu, Rüstem Beyin Yanya'dayken daima hizmetinde bulunan Aliş namında bir adama verip kıyafetini de Solyotlar kıyafetine tebdil ettirerek Rüstem Beye gönderdi. Aliş geldiği zaman Rüstem, Boçris'in hanesinde esbâb-ı müdâfaasını ikmal ederek emniyyet-i tâmme içinde bulunuyordu. Zira Fotos'un iade etmiş olduğu çobanla çalgıcı dahi bu hanede bulunup onlarla hane ahalisinin mevcudu üç erkekle iki kadına baliğ olmuştu.

Rüstem, Aliş'i görür görmez tanıdı. Hatta Aliş'le Mosho ve Eftimi'nin yanında mülâkat ederek mükâlemelerini dahi Rumca ettiler. Ali Paşanın şifahen kendine söylediği sözleri bu kadınlar yanında tebliğ etmek istemeyen Aliş'i, Rüstem Bey:

–Söyle Aliş! Söyle! Bunlar bize düşman değildir. Bunlar dahi Solyotlardan intikam gayretindedir.

Demesiyle herifin ihtirazı bertaraf olarak o tebligatı dahi icra eyledi. Dedi ki:

–Paşa Efendimiz diyorlar ki artık zaman kaybetmemeliyiz. Çocukluğu bırakmalısın. Hem sen kendin intikam almalısın hem de Paşanın muradı hâsıl olmalıdır. Şu Papaz Samuel'i dahi Paşa tarafına mutlaka çevirmelisin. Bunun için Paşadan para mı istiyorsun? Hediye mi istiyorsun? Ne istersen iste. Hepsini gönderecektir. Hatta münasip görürsen Fotos'la Boçaris'i dahi gizlice buraya gönderip işlerinizi üçünüz birlikte müzakere edeceksiniz.

Herif bu özleri söylerken Rüstem Bey göz kuyruğuyla Mosho'ya işaretler ederek «Dinle! Dinle! Şu hud'akârların sözlerini yine bir sem-i hud'akârâneyle dinle!» manasını işrap eylemekteydi.

Gece oldukta Aliş'i hanesinde bırakıp Mosho'yla beraber Rüstem, Papaz Samuel'in manastırına gitti. Ali Pşanın mektubunu okuyup tercüme dahi eylediği gibi Aliş'in şifahen söylediği sözleri de tebliğ eyledi. Bade dedi ki:

–Seninli birkaç defa söz ederken ben ne kadar merdâne davranırsam sen dahi o kadar merdâne hareket edeceğini söylemiştin öyle değil mi? Bu sözleri unutmadın ya!

–Hayır unutmadım. Evet öyle söylemiştim.

–İşte ben Paşanın son haberini sana tebliğ eyledim. Öyle bir hud'akâra karşı sen dahi istediğin gibi hud'alar tertip edebilirsin! Ama herşeyden daha merdâne olarak sana söylerim ki size olan şu son hizmetim Solyotların umumuna olan muhabbetim, minnettarlığım iktizasıysa da kızıma kastetmiş olan katillerdeki intikamımdan vazgeçmeyeceğim. Zaten bu intikama Eftimi'nin doğrudan doğruya hakkı vardır. Bununla beraber intikamımı Paşanın sayesinde almayacağım. Kendi kudretimle alacağım. Hepsini tahkik ettim. Yalnız kızımı öldürenleri değil gerek onu gerek iki mazlum kadını sokaklarda tahkir ederek Fotos'a ve bana adavetlerini ilân edenleri ve hatta ihtiyarân meclisinde Fotos aleyhindeki hükmü istihsal için öne düşenleri hep yazdım. Hepsinden intikam alacağım. Ama bu esrarımı sana tevdi eylediğim için sen dahi onlara haber vererek işimi bozmağa kalkışırsan bu hareketin benim işimi bozmak değil kendi işinizi bozmak olacaktır.

–Beni o kadar kancık mı zannediyorsun?

–Ne zannettiğimi sorma! Sana kat'iyen şunu haber veriyorum ki Ali Paşanın bu son taarruzunda sizin için her ne yapmak mümkün ve mutasavverse benim sağlığım şart-ı a'zamdır. Eğer bna kastedilir benim vücudum aradan kalkarsa bilmiş olunuz ki tedbirlerinizin hiçbirisi semere-bahş olmayarak kendi içinizde patlayacak bir lâğım, cümlenizi berhava edecektir.

Papaz nîm-müstehziyâne bir tebessüm eyledi. Rüstem dedi ki:

–Gülmeyiniz Papaz Efendi! Gülecek zamanda değilsiniz. Ağlayacak zmandasınız. (Mosho'yu göstererek) Şu kadını görüyor musunuz? Valide demiş olduğum şu kadınla birader demiş olduğum Fotos olmasa ve sekiz on senedir memleketinizde gördüğüm riayetler mümanaat etmeseydi, Ali Paşanın bana gönderdiği şu mektup üzerine ben sizin başınıza o kadar belâlar getirebilirdim ki kıyamete kadar dillerde destan olurdunuz. Fakat bunu yapmayacağım. İntikamım için Paşadan hiç yardım istemeyeceğim. Ben esbâb-ı intikamımı zaten tehyie etmişimdir. Paşaya ihtiyacım da yoktur. Bu sebebe mebnidir ki işte onun mektubunu size tercüme ederek gönderdiği adamın sözlerini dahi tebliğ eyledim.

–Bu adam burada mıdır?

–Bu da söz mü ya! Elbette buradadır. Bir iş görmek istediğim hâlde birinci vasıta olacak adamı elden çıkarır mıyım? Fakat o adamla ne yapacağını bana söyle ki onu o veçhile tehyie ederek sana göndereyim.

–Ali Paşaya mümaşatta bulunacağım. O adama göstereceğim ki sen beni ikna edebilmişsin. Paşa tarafından ne yolda talimat gelirse o yolda harekete hazırım hem emin ol ki senin intikam işlerine asla mümanaatta bulunmayacağım. Yalnız ihtiyarân meclisi azasına ilişmemelisin derim. Zira onların verdiği hüküm böyle bir kanlı hüküm değildi. Onlardan maada gerek katillere gerek nümayişçilere ne yaparsan yap!

–Pakâlâ! Ben de bu sözü kabul ederim. İhtiyarân meclisine hiçbir zararım dokunmayacağını vadederim.

Daha sabaha iki saat kaldığı hâlde Rüstem ve Mosho, Papazın verdiği iki adamla Soli'ye avdet eylediler. Aliş'i uyandırıp Papazın, Ali Paşa tarafına imale ettirildiğini haber verdiler. Rüstem dedi ki:

–Aliş! Dikkat et ki sen bu işte bir elçiden başka bir şey değilsin. Papaz Efendi sana her ne söylerse onları dosdoğru Ali Paşaya isal ve tebliğ etmekten başka bir işin yoktur. Öyle kendi tarafından Papaz Efendiye itiraz edeyim, vaat vereyim filân dersen, sonra kendini müthiş bir mesuliyet altında bırakmış olursun. Anladın mı? Papaz Samuel senin Ali Paşandan bin kat daha akıllı, zeki bir adamdır.

Bu talimatı dahi verdikten sonra Aliş'i Samuel'in adamlarına teslim ederek gönderdi. Bade Mosho ve Eftimi'yle yalnız kaldığı zaman Rüstem dedi ki:

–Şimdi bizim şu hareketimiz Fotos'un dahi efkârına tamamıyla muvafıktır. Değil mi? Solyotlar Fotos'a fenalık eyledikleri hâlde Fotos hemşehrilerine fenalık şöyle dursun Papaz Samuel'in Solyotları tahkir etmesini bile tecviz eylemedi. Lâkin elbette Fotos dahi «Solyotlar» denilen heyeti başka ve kendi düşmanlarını başka addeder. Elbette düşmanlarından intikamını alacaktır. Biz dahi alacağız. Hem de Tepedelenli gibi bir gaddarın yardımıyla değil kendi kudretimizle alacağız.

Mosho, Rüstem'in sözlerini tasdik ederek dedi ki:

–Papazın yanında bu intikam sözlerini ederken esrarımızı tamamen ve kâffeten ortaya koyacaksın diye ne kadar korkmuştum!

–Hiç esrarın kâffesini kat'iyen emniyet caiz olmayan bir hasma tevdi etmek muvafık olur mu? Lâkin o kadarını olsun söylemezsem yarın intikamımı aldığım zaman işi bilkülliye gizli tutmuş olduğumuzu kabahat diye başımıza vururlar.

–Papaz Efendinin o kadar ünsiyete şayan bir adam olmadığını nazarıdikkatin önünden ayırmazsan hiçbir hata etmezsin. Zira Papaz bizim sağlam dostumuz olsaydı Fotos'u böyle evimizi barkımızı yaktırıp terk-i diyâra mecbur etmeyebilirdi. Vakıa ihtiyarân meclisi bir hüküm vermiştiyse de ne kadar böyle hükümler vardır ki Papaz Efendi onları icrasız bıraktırmıştır. Binaenaleyh ne kadar olsa bu Papaz Samuel bizim dostumuz olmadıktan ziyade bizim düşmanımızdır.

Mosho'nun bu sözlerini Eftimi dahi tasdik eder bir tavırla dinledikten sonra gözleri yaşla dolarak kemâl-i hışımla dedi ki:

–Yalnız Fotos'u kaçırmağa değil benim zavallı Mükrime'mi öldürmeğe sebep olan dahi o Papazdır. (Eliyle göğsüne vurarak) Ah! Şurada neler var ama kime söylersin!

Rüstem –Yok ama, öyle teessürle, hiddetle, gazapla iş görülmez. Herkesin şurasında neler var ama sabır dahi etmeli. Senin maksadın intikam değil mi? Emin ol o intikam alınacaktır. Fakat asıl maksadımız düşmanlarımızı Solyotlardan ayırarak Solyotlara fenalık etmemek değil mi? Bu fenalık dahi edilmeyecektir.

Biz buraya kadar yalnız Aliş'in vürudu üzerine söylenmesi zarurî olan şeyleri söyleyip yazdık. Hâlbuki sebk eden sözler biraz dikkatlice mütalâa olunmuşsalar anlaşılır ki Fotos'un iğtırabından beri mürur eylemiş olan on onbeş gün zarfında Rüstem ve Eftimi ve Mosho boş durmayarak intikam için bazı esbabı dahi tehyie etmişlerdir.

Bu esbap ne gibi şeylerdir? Ne yapmak kararındadırlar? Acaba Rüstem'in bu defa oynamağa başladığı oyunda, asıl fikir ve emel ve mütalâası şu ortada görülen gibi midir? Yoksa son bir hamle-i hud'akârâneyle yârı da ağyarı da cümleyi de hayrette

mi bırakacaktır? Buralar hep karîben kendi kendilerine meydana çıkacaklarından, şimdilik izahatına girişip de sözü beyhude yere uzatmağa lüzum görmemişizdir.

Bu gecenin müntehi olduğu gün Aliş, Papazın yanından gelmeyip manastırda kalmıştı. Akşam üzeri Papazdan gelen bir adam Rüstem'i davet eylediği cihetle Rüstem dahi oraya giderek Papaz ve Aliş ve Rüstem'den ibaret bir meclis-i meşveret kurulmuştu. Bu mecliste evvelâ Papaz Samuel, Ali Paşaya Rumca olarak yazdığı bir mektubu tercümesi şundan ibaret olmak üzere okudu:

«Ali Paşa! Rüstem Beye gönderdiğiniz adamla görüştüm. Rüstem Beye yazdığınız mektup Türkçe yazıldığı cihetle asıl ne yazmış olduğunuzu anlamak mümkün olamadıysa da Rüstem Beyin bana ettiği tercümeye göre nahiyemiz içindeki ecnebi müşevviklerine kapılarak cümlemizin başında bir belâ olup kalan birkaç edepsizi terbiyeyle nahiyemizin ıslahına himmet arzusunda bulunduğunuz anlaşıldı.»

Papaz burada kıraati keserek Rüstem'e bir göz işaretiyle intibahı emreyledikten sonra dedi ki:

–Pşanın maksadı budur değil mi? Yabancıların fesatlarına kapılarak Paşa efendiye düşmanlık edenleri terbiye edeceğiz. Değil mi?

Rüstem, Papazın maksadı Aliş'i ikna olduğunu anlayarak o da Papazın intizarına muvafık cevap olmak üzere dedi ki:

–Evet efendim! Solyotların en büyük hayırhâhı hiç şüphe yok ki Paşa efendimizdir. Şimdiye kadar bunca kanlar dökülmesine sebep dahi işte o yabancı heriflere aldanmış olan birkaç ahmakların hamakatleridir.

Papaz, mektubu okumakta devam eyledi:

«Biz dahi zaten bu arzudayız. Hatta Fotos'la Boçaris'in terki diyâr etmelerine sebep dahi bu olmuştur. Burada benim bulunmama lüzum sahih bulunmasaydı ben dahi size dehalet edecektim. Şimdi şu meselede tarafınızdan bize ne yolda işaret vukua gelirse o yolda hareket edeceğiz. Lâkin evvel-be-evvel Boçaris'le Fotos'u buraya göndermeniz lâzım gelir. Vakıa onlar gelmek istemezlerse de şu mektubumu onlara gösterir ve leffen gönderdiğim diğer bir mektubu da kendilerine verirseniz buraya

avdet için vuku bulacak emirlerinizi mutlaka kabul ederler. Onlar buraya geldikten sonra tarafınızdan vuku bulacak emirleri ne yolda mevki-i icrâya koyacağımızı birlikte müzakere ederiz.»

Mektup burada hitam buldu. Bade Papaz "İşte Boçaris'le Fotos'a yazdığım mektup dahi şudur" diyerek bir mektup daha okudu. Şöyle ki:

«Ey Boçaris! Ey Fotos! İşte Ali Paşa efendimiz cümlemizin düşmanlarımızdan intikam alacaktır. Nahiyemizi ıslah edecektir. Kendisi bizim nasıl hayırhâh babamız olduğunu benden âlâ siz bilirsiniz. Biz burada asıl dostlarımızdan mürekkep bir heyet teşkil eyledik. Siz dahi gelip beraber bulunmalısınız ki Paşa efendimizin arzularına daha muvafık hizmetlere muvaffak olabilelim. Eğer bize dargınlık gösterip de gelmeyecek olursanız bilmiş olunuz ki hamiyyet-i vatanperverâneye mugayir ve âdeta hainler gibi bir harekette bulunmuş olursunuz.»

Bu mektup dahi okunduktan sonra Papaz dedi ki:

–İşte Aliş Ağa, nasıl görmüşse Paşaya öyle haber versin. Sen de ey Rüstem! Nasıl münasip görürsen Paşaya öyle yaz. Biz onun her emrine tâbi oluruz. Ama Fotos'la Boçaris'in burada bulunmaları lâzımdır.

Rüstem, bu mektuplardan Papazın asıl emeli neden ibaret bulunduğunu pekâlâ anlamış ve hatta anladığı sureti muvafık dahi bulmuştu. Hemen oracıkta Papazdan kalem ve kâğıt isteyerek Paşaya şu cevabı Rumca olarak yazdı. Kendisi yazarken Papazın dahi okumasını işaret eylemişti.

Rüstem'in kalemi şu kelimeleri yazdı:

«Velinimetim Paşa efendimiz hazretleri! Mektûb-ı şerîflerinizi aldım. Mucibince hareket eyledim. Bu mektubu Papaza tercüme eyledim ama Solyotların kökünü kesmek ve tozlarını havaya savurmak tarzında esrardan olan cihetleri matluba muvafık bir surette tercüme edeceğim derkârdır. Kendisi zaten sizin politikanıza meyyal olduğu cihetle teklifatınızı derhâl kabul eyledi. Hatta adamınız Aliş Ağayı dahi manastıra davet ve müzakere eyledi. O da gördüğü gibi size söyleyecektir. Papaz Efendi şimdiki hâlde sizden ne para ne hediye, hiçbir şey istemiyor. Yalnız Boçaris'le Fotos'un buraya iadelerine lüzum göste-

riyor ki buraca efendimizle ittifaka meyyal olan fırkanın en nüfuzlu en muktedir azaları onlar oldukları için efendimize beğendirebilecek derecelerde ciddî bir iş görmek lâzım gelince bu iki zatın bizimle beraber olmalarına cidden lüzum görülür. Solyotların kârını ne türlü itmam etmek ehven olacağına dair şimdiden ne Papaz Efendi ne bendeniz hiçbir şey söyleyemeyiz. Bunun birçok türlüsü vardır ki en münasibinin tercihi behemehâl Fotos'la Boçaris'in dahi reylerini almağa vabestedir. Hakk-ı âcizânemdeki dargınlığınızın bertaraf olması beni ziyadesiyle sevindirmiştir. Hüda'ya emanet olunuz. Ne kadar olsa pederim makamında kaim olduğunuzdan, babası tarafından mazhar-ı afv olan bir çocuk ne kadar sevinmekteyse ben dahi o kadar sevinmekteyim. Mahdumunuz Veli ve Muhtar Paşalar hazeratının mahsusen eteklerini öperim.» Papaz Samuel bu mektubu tamamıyla tasdik ve tahsin eyledi. Yalnız sondaki Ali Paşanın barışmasından dolayı edilecek teşekkürün biraz zayıf olduğunu ve Paşayı külliyen tatmin için daha ziyade tazimat yazılması, daha âlâ olacağını söylediyse de Rüstem Bey:

–O benim ne muannit adam olduğumu bilir. Bundan daha ziyade yazarsam şayet cali bir şey olmasına hamleder de inanmaz. Hem işte Aliş Ağa dahi beraber gitmiyor mu? Paşanın beni affetmesinden dolayı ne kadar memnun olduğumu Aliş Ağa dahi söyler. Zaten burada sizden, bizden, cümlemizden görüp işittiği şeylerin kâffesini Paşa efendimize birer birer hikâye edecek değil midir? İşte mektubun hakkındaki son mütalâanızı dahi başkaca arz eyler.

Diye Papazın itirazına mukabele eylemiştir. Bundan sonra mektupları Aliş'e verdi. Bu sözünün bir kısmı Papaza ve diğer kısmı Aliş'e hitap olmak üzere:

–Şimdi adamlarınızı Aliş Ağaya terfik ederek Soli geçidinden geçinceye kadar teşyi ettirirsiniz. Sen de Aliş doğruca Yanya'ya gidersin. Ne burada ne yolda, hiçbir yerde, hiçbir kimseyle görüşüp konuşmazsın!

Diye daha kendisi oradayken Aliş'i yola çıkardı. Rüstem'in bundan maksadı, Ali Paşa tarafından gelmiş bulunan bir adamı hiçbir vakitte yalnız görmediğini ve görmeyeceğini müvesves Papaza anlatmaktı. Böyle mühim işlerde hiçbir kimsenin kimseye emniyyet-i kâmile ve kat'iyesi mümkün olamayıp zerre ka-

dar bir şeyden şüphe verilecek olursa büyük büyük işler derhâl bozulur. Papaz Samuel gibi bir adam Rüstem'in Ali Paşa tarafından gelen Aliş'le bir lâhzacık olsun yalnız görüşüp konuşmasından bihakkın iştibah eylerse de daha Aliş'in ilk vürudu Mosho ve Eftimi'nin huzurunda vuku bulduğu gibi mufarakatı dahi Papaz huzurunda vukua gelmiş olmakla Papazda emniyyet-i kâmileyi mucip olmuştur.

İki Müverrihin Hatası

Karilerimizden tarihe vâkıf olanlar şu romanı Mora vak'asına dair tarihin verdiği izahat ve tafsilâtla, tatbik ve makeyeseyle elbette görmüşlerdir ki Solyotlarla Ali Paşa arasındaki münasebata dair buraya kadar vermiş olduğumuz haberler, öyle roman yazmayı sırf işkembe-i kübrâdan cevahirler yumurtlamak zanneden romancılar gibi yazmayıp, belki vukuatın en cüz'îlerine varıncaya kadar kâffesini hakayık-ı târîhiyyeye noktası noktasına tatbik ederek yazmışız ve yalnız işi sırf tarih yazar gibi bir suretten kurtarmak için yegâne eşhâs-ı hayâliyyemizden olan Rüstem'le bir de Eftimi mesailni araya katarak bu münasebetle roman yollu yürütecek izahat ve muhaveratımızı yürütmüşüzdür.

Bundan sonra dahi yine şu surette devam edeceksek de vukuatın bu kısmında Yunan müelliflerinden Terikopi ile Alexander Soço'dan tebaüd etmeğe mecbur olacağız. Fakat bu iki zattan tebaüdümüz asıl fenn-i târîhten bir tebaüd değildir. Bilâkis bu iki zat fenn-i târîhten tebaüd ederek işi «roman-ı istorik» yani hikâye-i târîhiyye çığırından dahi çıkarmış oldukları ve ne tarihe ve ne de romana benzemeyecek bir surete vardırmış bulundukları için onlardan tebaüd ederek cumhûr-ı müverrihînin hakayık-ı târîhiyyeden olarak verdikleri malûmatı bizim romanımız plânı dahiline tastamam ithal etmeğe çalışacağız.

İşbu Yunan tarihnüvislerinin sözleri doğru olmak lâzım gelirse Fotos hem şu a'sâr-ı âhirede emsali bulunmayan bir kahraman olmak lâzım gelir hem de gayet hud'akâr bir yalancı addedilmek iktiza ediyor. Zira Ali Paşa, kendisini Solyotların iknaı için Soli'ye gönderiyor. Fotos orada Solyotlara şu Ali Paşa hud'alarına inanmamalarını bittavsiye yine Ali Paşa nezdine avdet ederek bu suretle düşmanına vermiş olduğu vaadde bile half etmemesinden dolayı Regulus nam kahramân-ı kadîme benziyorsa

da Ali Paşa bu hidmet-i ma'kûsesinden dolayı kendisini zincire vurduğu hâlde bir aralık «Gönderirseniz şöyle bir hizmet ederim» diye müteahhiden yine zincirden kurtularak Soli dağlarına varınca o ahdine vefa etmeyerek Paşaya karşı izhâr-ı âsâr-ı adâvet eyliyor. Hele bu iki müverrihin verdikleri izahat miyanında, Boçaris'in Soli'ye nasıl avdet eylediği bir türlü anlaşılamayarak tamam muharebatın sonlarında Boçaris namı birden bire meydana çıkıveriyor.

Hikâye-i târîhiyye yazan bir muharririn vakıa tarihten hiç ayrılmaması lâzım gelmeyip hiç ayrılmayacak olsa yazdığı şeyin bir roman değil ayn-ı târîh olacağı derkârsa da biz yine bu iki zatın hatalarını hakikat diye kabul etmeğe mecbur olmayacağız. Asıl tarihin letafetini bunların hakayıkından ziyade plânımıza muvafık bulduğumuz için ol veçhile tasvîr-i vukuâtta devam edeceğiz.

İmdi Aliş, Papaz Samuel'le Rüstem Beyin mektuplarını Ali Paşaya isal edip de mesmuat ve müşahedatını dahi şifahen arz ve tebliğ edince Ali Paşa, Boçaris'i Parga'dan celp ederek Fotos dahi hazır olduğu hâlde bir meclis-i meşveret akdeylemişlerdi.

Bu mecliste gerek Boçaris gerek Fotos, Papaz Samuel'in mektubunda beyan eylediği sözleri ciddî zannederler de Solyotların Ali Paşa tarafına dönmeleri ve şimdiye kadar iki taraf arasındaki husumeti teşdide çalışan edepsizleri terbiye etmek muhal olacağı hakkında rey verirlerse, hakikaten safderunluklarına hamlolunmaz mı?

Kahraman kısmı gerçekten biraz safderun olur. Olmasa, öyle bir kahramanlık şanı uğrunda kendisini müthiş ve mühlik belâlara atmaması lâzım gelir. Fakat Ali Paşa onlar gibi safderun olmayıp iblislere şeytanet külâhı giydirmeğe muktedir cin fikirlilerden bulunduğu için bunlara:

–Canım! Ben sizi Soli'ye gidiniz de bana muhalif olanlarla kendi başınıza cenk ediniz demiyorum. Sizin bütün kabileniz efradı bu bapta emrinize ittiba edecek bile olsalar siz yalnız başınıza hiçbir iş göremezsiniz. Ben bu defa dahi dokuz bin kişiden ibaret bir ordu tehyie eyledim. Bugün yarın asâkir-i mezkûreyi Soli'ye sevketmek üzereyim. Sizden ve Papaz Samuel'le Rüstem'den asıl istediğim hizmet, kendi sözünüzü kabul edecek

olanlara bizimle beyhude yere uğraşmamalarını teshil etmekten ibarettir. Edeplisi edepsizi ayrılsın da kabahatli olmayanlar nafile dûçâr-ı hışm olmasınlar!

Dediği zaman kayınpederle damat birbirlerinin yüzlerine bakışarak bu işin ne kadar dehşetli bir iş olduğunu ifham edecek tavırlar göstermişlerdi. Bu tavırları Ali Paşa dahi anlamıştı. Binaenaleyh asıl emeli Solyotların mahvı olmayıp fakat şu teşvîkat-ı ecnebiyyenin kökünü kazımak arzusunda bulunduğunu temin yolunda birçok sözler söylediğinden Fotos'la Boçaris bu sözlere tamamıyla kani olmuş göründülerse de hakîkat-i hâlde eğer memleketlerine avdet lâzımsa Ali Paşanın arzularına hizmet için değil son defa olarak bir daha vatanlarına hizmet için lâzım geleceğini kalplerinde güzelce kararlaştırdılar.

O gün Paşanın huzurunda verdikleri karar üzerine Fotos doğruca Soli'ye gitmek için Paşanın yanından çıktı. Boçaris dahi Parga'da bulunan iki yüz askerini alıp gitmek için ruhsat istedi. Ali Paşa bu iki yüz askerin Soli'ye avdetini hiç arzu etmiyorduysa da bu müsaadeyi vermeyecek olsa Boçaris'te şüpheyi tahrik etmiş olacağını ve asâkir-i mezkûrenin Parga'da bulunması zaten kendi elinde bulunması demek olmayıp ruhsat vermese dahi Parga'dan Soli'ye gidebileceklerini düşünerek ona da müsaade vermişti.

Paşanın divanhanesinden çıkarlarken Fotos'la Boçaris birbirlerine birer göz işareti verdiler. Bu işaretin manası «Bir dakika kaybetmeğe gelmeyecek. Hemen vatana dönmeliyiz» demekti. Maahaza bir kere nazarıdikkatleri açılması üzerine artık Ali Paşaya hiçbir şüphe vermemek lüzumunu da hissetmiş olduklarından başkaca ve hususî bir mülâkat ve müzakerede lüzum görmediler. Boçaris hemen hayvanına binip Parga'ya mütevecchen azimet etmiş olduğu gibi Fotos dahi misafiri bulunduğu Mirahor Ağa dairesinde alelacele yol tedarikini görerek zevcesi Maryola'yla beraber Soli yolunu tutmuştu.

Aliş'in Soli'den avdetinden yedi gün sonra Fotos geldi. Doğruca Papaz Samuel'in manastırına indi. Hemen Rüstem'e haber gönderilerek onun da oraya gelmesi rica olunduysa da Rüstem, Eftimi'nin hanesinde bulunamadı. Fakat bu taharri Eftimi'yi benzinde kan kalmamış derecesinde müteessir etmişti. Zira Rüstem bir de genç çobanla üç gündür hanesinde olmayıp bu gaybu-

betinin Papazdan mektum tutulması için dahi Eftimi'ye sûret-i kat'iyyede tembihler bırakmıştı. Hatta hane dahilinde Mosho'dan başka hiçbir kimse hatta ihtiyar çalgıcı dahi Rüstem'in gaybubetinden haberdar olmayıp yalnız Mosho bilirdi ki Rüstem Mükrime'yi katledenler aleyhinde esbâb-ı intikamı tehyie yolunda bir iş için gaybubet eylemiştir. Fakat bu esbâb-ı intikamın neden ibaret olduğunu veyahut olacağını bizim gibi Mosho dahi iş meydana çıktığı zaman haber alacaktı. Şimdiki hâldeyse Mosho değil hatta Eftimi bile Rüstem'in asıl tedarükâtı neden ibaret olduğunu bilmiyordu.

İmdi Rüstem'in aranması üzerine iki kadın kalkıp bizzat manastıra gittiler. Esnâ-yı râhta Papaza ve Fotos'a verecekleri cevabı dahi kararlaştırmışlardı. Oraya vardıkları zaman haber verdiler ki: Rüstem o sabah Kiyafe karyesine kadar gitmiştir. Fakat hilâfgiran tarafından bir şey haber almak için gitmiş olduğu cihetle şayet akşama kadar avdet edemezse merak etmemeleri tembihiyle gitmiştir.

Rüstem o gün akşama kadar avdet etmediği gibi akşam dahi gelmedi. Biçare Eftimi o kadar merak ediyor o kadar özlüyordu ki tavr-ı mahzûnânesiyle aralıkta bir kere Mosho'nun yüzüne baktıkça onun da üzüntüsü kendisinden aşağı olmadığını görüp anlıyordu.

Rüstem'in avdet etmemesi, Papazla Fotos'un müzakerelerini tehire sebep olmadı. Bunlar müzakereye giriştiler. Hatta Rüstem'e ne dereceye kadar emniyet olunabileceğinden bile bahsedilerek Papaz Samuel, Rüstem'in kendilerine olan sadakatinden emin olabilirse de Mükrime'yi katledenlerden behemehâl intikam alacağı cihetle işte yalnız bu cihetten emin olamamak lâzım geleceğini söyledi. Hâlbuki Rüstem bu niyyet-i intikamını setr dahi etmeyip bahusus bu bapta mandıracıyla keresteci dahi Rüstem'le müttefik bulunduklarından Papaz Samuel bunu deliknlının hıyanetine hamledemediği gibi Fotos dahi Beyin bu bapta mazereti, hakkı, her şeyi müsellem olduğunu söyledi.

Rüstem'den mada Fotos'la Samuel'in müzakereleri bu defa dahi Ali Paşa tarafından vukuu tahakkuk olan hücuma ne yolda karşı koyacakları meselesine dair oldu. Lâkin buna hiçbir karar tasarlayamadılar. Zira Boçaris'le Rüstem'in bu müzakerede vücutları zarurî olup hatta onlardan mada rüesâ-yı sâireden dahi

iktiza edenlerin hazır bulunmları lâbüd ve lâceremdi.

O gece sabaha karşı Rüstem çıkageldi. Bereket versin ki doğruca manastıra gelmeyip Soli karyesinde Eftimi'nin hanesine gelmiş ve orada ihtiyar çalgıcıdan Fotos'un manastıra geldiğini ve Papaz tarafından aranıldığını haber almıştı. Esnâ-yı râhta yanında en büyük sırdaş edinmiş olduğu çobana dahi esrâr-ı hakîkiyyeyi setr için ta'lîmât-ı lâzimeyi vererek manastıra geldi ki tamam Papaz vesaire sabah duasını bitirmişlerdi.

Rüstem, Fotos'la kucaklaşıp hakikaten öz biraderlerin mülâkatı gibi sevinç ağlayışlarıyla mülâkat eylediler. Maryola dahi kocasından aşağı kalmayacak bir tavr-ı hâherâneyle Rüstem'i kucakladı. Nereye gitmiş olduğu ve ne işle iştigal etmiş bulunduğu daha Rüstem'den sual edilmeksizin Rüstem yaş deri gibi hangi tarafa çekilse uzayabilecek bir lâstikli söz olmak üzere dedi ki:

–Aliş'in geldiği günden beri bizim makûs vatanperverlerin ve bahusus en büyük dostumuz olan Pop cenaplarının rahatları münselip oldu. Artık Papaz Efendiyi dahi kendilerine mahrem addetmiyorlar. Meclis-i müşâverelerini gizlice akdediyorlar. Hem Popun manastırını da kendileri için me'men addetmeyerek dağlarda kayaların arkasını daha emin buluyorlar. Üç dört gündür hep arkalarını izliyorum. Nihayet şu hususî komitelerin azaları kimler olduklarını öğrendim. Dimo dahi bunların mahremiyse de Trandefil'le Zervas'ın bunlar içinde bulunmadıklarını öğrendiğimden dolayı pek memnun oldum.

Rüstem'in verdiği bu haberlerin kâffesi doğru olduğunu Papaz Samuel zaten bildiği cihetle inanmakta güçlük çekmedi. Rüstem asıl müddet-i gaybûbetini şayet kadınlar söylemiş olmalıdırlar diye şu «Üç dört gündür hep arkalarını izliyorum» sözünü kemâl-i ehemmiyyetle söylemişti. Nihayet:

–En ziyade sevindiğim bir şey dahi bu meclis-i meşveretin en mühim azası asıl benim intikam alacağım zevattan ibaret olmasıdır!

Deyince Papaz Efendi cümleden ziyade bu sözü safiyane ve merdâne bir söz olmak üzere telâkki ederek mutmain oldu.

Rüstem Bey, pek yorgun olduğu cihetle birkaç saat uyku kestirmek için Papazdan müsaade istedi. Fakat bu uyku akşama ka-

dar devam eyledi. Zira zavallı delikanlı üç gündür uyuduğu uykuyu cemetmiş olsa yalnız bir gecenin rahat uykusuna müsavi olmazdı. Bu uykudan uyandıkta bir aralık Eftimi'yi yalnız bularak Papaza yalnız Fotos'un vürut eylediği sabahtan beri kaybolduğu haber verilmiş bulunduğunu Eftimi beyan edince Rüstem:

–Zararı yok! Sözümüz yine yalan değildir. Üç dört günden beri arkalarını izlemiş olmaklığımızın içinde dün sabahtan beri olan vakit dahi dahil değildir.

Diye Eftimi'ye itminan verdi. O akşam Samuel ve Fotos ve Rüstem bir meclis-i müşâvere akdeylediler. Vakıa kendiliklerinden bir şeye karâr-ı kat'î veremeyecekleri derkârdıysa da her hâlde Rüstem'in:

–Her hangi meclis akdolunsa netîce-i karâr hep Ali Paşanın hilesine aldanmamağa müncer olacaktır. Paşaya mümaşatımız yalnız Fotos'la Boçaris'in buraya celpleri içindi. Onlar geldikten sonra artık mümaşatta devamın hiç lüzumu kalmayacaktır. Geçitlerden içeriye bir Arnavut sokmamağa çalışacağız. Benim reyim böyledir. Başkalarının reyi galebe ederse sonra Paşanın elinden başlarımızı kurtarmak için nereye firar edeceğimizi bilemem.

Demesi bunların netîce-i müzâkeresi oldu. O gecenin dahi ferdası günü öğle üzeri Boçaris maiyeti efradıyla Soli'ye geldi. Zaten Rüstem'in demiş olduğu gibi yalnız Fotos'un bile kendi kendine avdeti hilâfgiranı fena hâlde kuşkulandırmış olduğu hâlde Boçaris dahi iki yüz efratla çıkagelince hilâfgiranın havfları artarak «Bunlar mutlaka intikam için bu içtimaı akdeyliyorlar» fikrine zahip olmuşlardı.

Söz Ayağa Düşmesin

Hilâfgiran içinde en ziyade telâş edenler Fotos'un iğtirabını rey etmiş olanlar değildi. Belki Mükrime'yle bir de iki masum kadını öldürmüş olan katillerdi ki bu defa Fotos ve Boçaris'in avdetinden dolayı fena hâlde dûçâr-ı telâş olmuşlardı.

Bunlar Popun manastırına giderek bir Hristiyan kızının bir Arnavut'tan doğurmuş olduğu piçten dolayı Solyot Solyota bir muhârebe-i dâhiliyye vukua gelmek üzere bulunduğunu haber verdiler. Böyle bir hâl Tepedelenli Ali Paşa için aranmakla bu-

lunmayacak fırsatlardan olduğunu pekâlâ takdir eden Pop Efendinin aklı başından giderek hemen Samuel'in manastırına koştuysa da orada Rüstem ve Boçaris ve Fotos'un hilâfgiranı addolunan rüesanın ve ezcümle Dimo ve Trandefil ve Zervas vesairenin hazır bulunarak mühim bir meclis akdetmiş olduklarını görünce hayreti bir kat daha arttı.

Rüstem Bey mecliste dahil olmayıp manastırın orta yerinde bulunan asıl mabet önünde bir aşağı bir yukarı volta ediyordu. Pop, Rüstem Beyi tanımak bile istemeyerek doğruca meclise girmek istediyse de kapıda bulunanlar Samuel'e haber vermeyince girmek olamayacağını anlattılar.

Nihayet Popun vürudu Samuel'e arz olundukta fatin Papaz meclisten çıkıp hususî bir kabinoda Popun vizitesini kabul eyledi. Pop evvelâ kendisi dahi Ortodoks olduğu ve bahusus Solyotların te'mîn-i selâmeti hususunda bir Solyottan ziyade gayretli bulunduğu hâlde ne hikmete mebni meclise kabul olunmadığını sordukta Papaz Samuel:

–Solyotlara dostluk hususunda Rüstem Beyin tekaddüm-i salâhiyyetini haiz olduğu elbette sizce dahi müsellem olmak lâzım gelir. Yalnız dini ayrıysa da bilfiil hizmeti bundan ziyadedir. O da bugünkü meclise kabul olunmadı. Ziyaretten maksat neyse onu dermeyan buyurduğunuz hâlde iktiza eyleyen izahatla size itminan verilebilir.

Cevabıyla Popun söyleyeceği sözlere muntazır bulunduğunu ve maahaza çok vakit bu mülâkatta devam edemeyerek hemen meclise dönmek mecburiyetinde olduğunu anlatacak bir suret göstermişti. Bunun üzerne Pop dedi ki:

–Fotos'un nasıl hoppa bir adam olduğunu size tafsil iktiza etmez. Fakat siz bir insân-ı kâmil olduğunuz hâlde nahiyeniz için zül addolunacak bir piçin izalesinden dolayı bir muhârebe-i dâhiliyyeyi nasıl tecviz edebilirsiniz?

–İşi yanlış anlayanlar size dahi yanlış anlatmışlar. Biz bugün bilâkis Ali Paşaya karşı ittihâd-ı kulûble son müdafaamızı nasıl icra edeceğimizi düşünüyoruz. Fakat hayf ki sizin gibi Ortodoks mezhebine salik ve Solyotların te'mîn-i selâmetleri maksadıyla gayret-şiar olanlar arasında bir muhalefet buluyoruz ki bu dahi bizi en son müdafaamızda Ali Paşaya karşı müttehit bulundurmayacak diye korkuyoruz.

–Böyle müphem sözlerle beni itham etmenizden ne çıkar? Ben bunlara nasıl cevap verebilirim. Hakayık-ı ahvâlden beni haberdar ediniz ki cevabımı vereyim.

–Hakayık-ı ahvâli bir yabancıya açmağa mezun değilim. Fakat bugünkü mecliste sizin en büyük dostlarınız dahi hazır bulunduklarından meclisten çıkar çıkmaz elbette doğruca size gidip hakayık-ı ahvâli arz ve ihbar edeceklerdir.

Pop Efendi sapsarı oldu, dedi ki:

–Sizi bugün gayet dürüşt buluyorum Papaz birader!

–Hayır! Vatanımın te'mîn-i selâmeti için zihnim gayet perişan olduğundan şayet o perişanlık alâimini çehremde görüyorsanız beni mazur tutunuz. Zira ben, sizin gibi bin beş yüz saat mesafeden buraya gelmiş bir misafir değilim. Şu vatanda doğmuş büyümüş ve yine burada ölmeği azm-i kat'î ile azmetmiş bir Solyotum.

Bu söz Popta bir sükûtu mucip oldu. Papaz bir tavr-ı istihzâ ile Popun yüzüne bakarak daha bir diyeceği varsa söylemesine muntazır olduysa da Pop nukta muktedir olmadığından Samuel:

–Öyleyse beni mecliste bekliyorlar. Şimdilik Hüda'ya emanet olunuz! Diye Popu orada bırakıp kendisi meclise avdet eyledi.

Bugün meclisin müzakeratı gayet akılâne bir surette cereyan eylemişti. Muhalif takımı Fotos'la Boçaris'in avdetleri kendilerince mûcib-i iştibâh olduğunu meydana koydukları ve bahusus Boçaris ve Fotos eğer mahza kendi haklarında reva görülmüş olan muameleden dolayı intikama kalkışacak olsalar «Neyse ne!» denilebilirse de kaza nev'inden kimin nesi olduğu bilinmeyen bir kızın katlinden dolayı intikam kavgasına kıyam edecek olurlarsa, işte buna bütün dünya şaşacaktır!

Dedikleri zaman, taraftarlar böyle bir intikam sevdası Fotos'la Boçaris'te bulunmadığını ve bulunmayacağını ve bunların avdetlerine sebep Tepedelenli Ali Paşanın hemen bugün yarın vukuu melhuz ve belki de muhakkak bulunan hücumundan vatanı müdafaa hususunda yardım niyetine mebni bulunduğunu bittemin, kimin nesi olduğu belli olmayan kızın katli meselesine gelince bunun için de:

–Kızın ashabı onun hukukunu iddiada varsın haklı bulunsunlar. Fakat bu mesele nahiyece resmî bir mesele değildir. Bu uygunsuzluk ihtiyarân meclisinin kararıyla ika olunmamıştır. Alelâde bir fi'l-i katlden dolayı hiçbir vakit ihtiyarân meclisinin mesul tutulduğu mesmu değildir ki bu defa Fotos ve Boçaris veyahut Rüstem ve Eftimi veya sair birisi meclisten intikama kalkışabilsin!

Demişlerdir ki bu söz hakikaten cümleyi temine kifayet edebilmiştir. Ondan sonra Ali Paşanın hücumu hâlinde boğazların ne yolda müdafaa olunacakları müzakere edilmeğe başlandıkta, geçen meselede Rüstem'in asıl Soli geçidine yapmış olduğu siperlerin pekçok faydası görüldüğünü Rüstem'in düşmanları olan herifler dermeyan ederek bu defa dahi geçitlerin herbirine serian ve acilen siperler yapılmasını ve Arnavutların asıl bu siperlerden geçirilmemelerine gayret olunmasını rey etmişlerdi.

Bu hâlde Soli nahiyesi iki katlı bir muhasara altına alınmış olacaktı. Birincisi Ali Paşanın yaptırmış olduğu blockhouslardır ki iki haftadan beri zahirelerinin ikmali ve neferlerinin teksir ve tezyidi gibi alâimden bunların karîben Soli nahiyesini tazyike başlayacakları anlaşılmaktadır. İkincisiyse Solyotların yapacakları siperler olup bunlar dahi meclisin kararı veçhile birkaç gün zarfında hemen yapılıverecek olurlarsa bademe ne Solyotların ne de Arnavutların mezkûr geçitlerden mürur ve ubura muktedir olamayacakları derkârdır.

İmdi bu akılâne müzakere kararı üzerine, Solyotlar bademe öyle olur olmaz vesailden dolayı biribirine dargın bulunmamağa ve vatanın selâmeti ve menafiini hiçbir gûne agraz ve adâvet-i şahsiyye yolunda feda etmemeğe hemen yemin derecesinde te'mîn-i etrâfla karar vererek dağılmışlardı. Ne fayda ki bir hükûmet-i merkeziyyenin emrine, hükmüne tâbi bulunmayan ve her biri kendi kılıcı hakkına hüküm sürmek daiyesinde bulunan Solyotlar bu mecliste vermiş oldukları kararları yine kendileri tutamamışlardır. Şöyle ki:

Evvelce Papaz Samuel'in Popa söylemiş olduğu üzere Pop taraftarı bulunan rüesa meclisten çıkar çıkmaz Popun manastırına giderek o günkü müzakeratı hikâye eyledikleri zaman Pop gayet müstehziyane ve müsterhimane bir tavırla demişti ki:

–Zavallı adamcağızlar! Sizin kadar güzel kalpli vatanperverler dünyanın hiçbir tarafında bulunamazsa da ne fayda ki kancıklar içinde kalmışsınız. Bir yandan size bugün yarın Ali Paşanın hücum etmek üzere bulunduğnu haber veriyorlar diğer taraftan da sizi geçitlerin seddine teşvik ediyorlar ha? Şimdiye kadar vatanınızı siperler inşasıyla mı müdafaa ettiniz? Size lâzım olan şey asıl ittihâd-ı kalbdir. Fakat onların böyle söylemelerinde hikmet vardır. Geçen muharebede siper inşası işlerinde Fotos'la Rüstem Beyin riyaset etmiş olduklarını unutmadınız ya? Şimdi dahi bu siper ve istihkam işlerini meydana çıkardılar ki size Rüstem'le Fotos kumanda ve riyaset eylesinler diye! Bunlar kim? Artık hiçbirinizin şüphesi kalmamıştır ki Ali Paşanın adamları!

Nîm-vahşi ve safderun olan Solyotlara bu sözün sihir gibi tesir edeceğine şüphe mi edilir? Müstemi'lerin kâffesi önlerine bakarak düşünmeğe başladılar. Nihayet Pop:

–Canım yalnız böyle koyun gibi yere bakarak budalacasına düşünmekle mi kalacaksınız?

Dediği zaman içlerinden birisi:

–Ne yapacağımızı biz de şaşırdık Pop Efendi! Sizde bir tedbir varsa söyleyiniz de hepimiz onu kabul edelim!

Demiş olmasıyla zeki Pop bu işlere en büyük tedbir şu Fotos'la Boçaris ve Rüstem'in behemehâl buradan çıkarılıp sürülmesi kaziyesi olacağını dermeyanla şunu ilâveten dedi ki:

–Şu üç adam, velev ki en sadık, en âkıl, en cesur adamlardan olsunlar. Eğer Soli nahiyesinin selâmeti bunların vücutlarına münhasır kalmışsa vay sizin başınıza! Bunlara dersiniz ki: «Yahu! Sizin dava eylediğiniz kadar hamiyetiniz gayretiniz varsa, o hamiyeti buradan çıkıp gitmek suretinde gösterseniz.» Eğer yine gitmek istemezlerse o zaman hiç şüpheniz kalmaz ki bunlar haindir. Zira hamiyeti olan bir adam kendisine «Vatan sizden bir fedakârlık bekliyor. O da vatanperverliğinizin muktezasınca edeceğiniz hizmeti muvakkat tatil ve terkten ibarettir» denildiği zaman, mutlaka kabul eder. Etmediği surette ise behemehâl vatanperverlik perdesi arkasında birçok agraz vardır ki onlar için kabul etmez.

Solyotlar bayağı yola geldiler. Rus Papazının dediği doğru

olduğunu biribirine o manaları işrap edecek tavırlar, nazarlarla ifham eyliyorlardı. Yalnız birisinin:

–Öyle ama biz ne hakla bunları çıkaracağız ki bunun için meclisin bir kararı lâzım olup meclisse ittihada, ittifaka karar vermiştir.

Diye bir mülâhaza beyan etmesi üzerine dahi Pop efendi:

–Bunun da kolayı var! Sözü ayağa düşürmeli. Güya siz meclisin kararından vazgeçmiyorsanız da bu kararı halk kabul etmiyormuş efrat behemehâl şu üç adamın ve hatta Papaz Samuel'in bile işten el çekmelerini istiyormuş gibi göstermeliyiz. Bazı kimselere bu yolda talimat veriniz de bakınız nasıl muvaffak olursunuz!

Deyince müstemi'leri olan herifler bu tavsiyeyi dahi ez-dil ü can kabul edivermişlerdi.

Sözün ayağa düşürülmesi için ertesi sabahtan ziyadeye kadar beklemek lâzım gelmedi. Pop Efendi bir kere kendi yanındaki reisleri ikna eyledikten sonra bu reislerin orada hazır bulunan birkaçar adamını dahi şu meclis-i müşâvereye davet ederek onları da filhâl istediği gibi zehirledi. Bade:

–Bu geceden tezi yok! Soli'ye, Kiyafe'ye her köye gidersiniz. Bugünkü meclisin kararı ne kadar mühlik olduğunu arkadaşlarınıza anlatırsınız. Bu meselede güya kendi reislerinize de isyan eylemiş gibi davranarak eğer şu dakikada Boçaris ve Rüstem ve Fotos, Soli'den çıkıp gitmeyecek olurlarsa kan gövdeyi götüreceğini bağırarak ilân edersiniz. Asıl Fotos'un kabilesi efradını ikna etmelisiniz. Bana kalırsa yalnız onlar sizden ayrılmamakla kalmayıp Boçaris'le birlikte avdet eden iki yüz kişi de behemehâl sizinle birleşirler!

Diye ta'lîmât-ı lâzimeyi de vererek o saat bunları yola çıkardı. Popun bu tedbiri o kadar te'sîr-i serî gösterdi ki hemen o gece sabaha karşı her taraftan müsellâh Solyotlar fırka fırka Soli karyesine toplanmağa başladılar.

Meclisten sonra bir de bizim dostlara atf-ı nazar edelim:

Boçaris'le Fotos meclisten çıktıktan sonra Soli karyesine gelinceye kadar esnâ-yı râhta Rüstem Beye o günkü kararı arîz ve amîk anlattılar. Hem de öyle bir sûret-i şadmânîde anlatmış-

lardı ki bunlarda görülen şevk eğer Solyotların cümlesinde mevcut olmak lâzım gelseydi hakikaten bu defa dahi Ali Paşanın Solyotlar aleyhine zerre kadar galebeye muktedir olamayarak mağlûben ricat edeceğine Rüstem Beyin dahi şüphesi kalamyacaktı.

Rüstem, bu sözleri dinlerken zâhir-i hâlde eğerçi arkadaşlarının şevklerine iştirak ederek siperleri şevkle yapacakları, böyle müdafaa eyleyecekleri hakkında beyân-ı efkâr eyliyorduysa da hakîkat-ı hâlde bu kararı tasmîmât-ı intikamkârânesine muhalif bularak içinden kanlar gidiyordu.

Rüstem, Fotos'la Boçaris'in avdetlerini vakıa arzu etmiş ve Papaz Samuel'i bu bapta teşvik dahi eylemişse de maksadı Solyotlar arasında cidden ve hakikaten böyle bir ittifak vücuda getirmek değildi. Bu gibi maksatlar, Rüstem'in makâsıd-ı atîka ve kadimesinden olup Mükrime'nin katlinden sonra makâsıd-ı mezkûre kemalen değişmişti. İki reisin bu defa avdetlerini arzu etmesi Solyotlar tarafından bu bapta mümanaat ikasıyla ortaya bir arbede çıkarmak niyetine mebniydi. Hatta Aliş Ağayı iadeden sonra Rüstem'in üç dört gün gaybubet etmesi dahi zaten Mükrime'nin katlinden beri tehyiesine başlamış olduğu esbâb-ı intikamı bilikmal şu hesap eylediği arbede-i dâhiliyye meydana çıktığı zaman kendisi de hazır ve amade bulunmak maksadına mebniydi.

Binaenalâzalik Fotos'la Boçaris'in kemâl-i şevk ve memnuniyetle kendisine haber verdikleri karar, Rüstem'in hesabına bilkülliye muhalif düşerek pek müteessir olduğu hâlde esnâ-yı râhta bu teessüründen Boçaris ve Fotos'a hiç renk göstermediği gibi Soli karyesine geldikleri zaman Eftimi'ye dahi asla renk vermeyerek bilâkis o da Ali Paşaya şöyle mukavemet böyle müdafaa gösterileceğini kemâl-i şevk ve şadmanî ile anlatıyordu.

Sözün ayağa düşmesi ne gibi netâyic-i fâcia ika eylediğini meydana koymazdan evvel tamam söz sırası gelmiş olmak hasebiyle şimdi haber verlim ki: Fotos'un kayınpederi Boçaris, Rüstem'le Eftimi arasında vukua gelmiş bulunan münâsebet-i âşıkaneyi hüsn-i telâkkide ne Fotos'a ne kendi kızı Maryola'ya ne de müteveffa Çavillas'ın zevcesi Mosho'ya kıyas olunamayacak bir hâlde bulunmuştu. Haddizatında fevkalhat mutaassıp olan bu ihtiyar Solyot, kendi akrabasından bulunan bir kızın böyle bir

misafir Arnavutla irtikâb-ı fuhş ve rezalet etmiş olmasını âdeta kanla dahi yıkanıp temizlenemeyecek lekelerden addetmiş ve hele bu fuhuştan doğan piçin Hristiyanlar elinde paralanmış olmasını ez-dil ü can tasvip ve tahsin eylemişti. Eğer bir başka zaman olsaydı ihtimal ki kendisi dahi ya Rüstem'e ya Eftimi'ye ve hatta ikisine birden bir fenalık dahi ederek işte kendisi de böyle bir rezaleti kabul edememiş olduğunu hemşehrilerine gösterip güya kendi berâet-i zimmetini ispat eylemiş olurdu. Ancak bu günler şu gibi hususî işlerin tesviyesine bakılacak günler olmadığını gördüğü cihetle hiç ses seda çıkarmamak tarafını iltizam eylemişti. Hem de o kadar iltizam ki ne bu münasebete ve ne de Mükrime'ye dair kendisi harf-i vâhid söylememiş olduğu gibi söylenmesini de tecviz etmeyeceğini bazı etvâr-ı müteneffirânesiyle Rüstem'e varıncaya kadar cümleye anlatmıştı.

Şimdi ferdası olan sabahleyin Soli karyesi meydanında üç beş yüz kişi birden «Fotos dışarı! Boçaris dışarı! Rüstem dışarı!» diye bağırmağa başladıkları zaman, Fotos'la Boçaris hiddetlerinden ateş kesildikleri hâlde Rüstem eğerçi zahiren bunların teessürlerine iştirak eyliyorduysa da hakîkat-i hâlde kaybeyledim zanneylediği hesabın yine yoluna girdiğini görerek o kadar memnun oluyordu ki hiffete delâlet etmeyecek olsaydı «Evet! Rüstem dahi dışarı!» diye kendisi de bağıracaktı.

Bu defa Fotos'un kabilesi efradı çend hafta mukaddem olduğu gibi erbâb-ı nümâyişe imtisal etmedi. Zira Boçaris'in adamları kendisinden ayrılmamış olmadıktan naşi bütün Solyotlar nazarında mazhar-ı âferîn olmuş bulunduklarını görerek bu hâlde kendilerinin kendi reislerine göstermiş oldukları vefasızlıktan utanmışlardı. Binaenaleyh erbâb-ı nümâyiş bağırdıkları sırada bunlar hiç seslerini çıkarmayarak cümlesi Fotos'la Boçaris'in haneleri arasındaki mesafe üzerinde reisleri tarafından verilecek işarete muntazır bulunuyorlardı.

Kalabalık bir yandan artıyordu. Sabahleyin güneş doğduğu zaman Fotos ve Boçaris haneleri arasında kendi kabilelerinden seksen kadar adam bulunarak nümayişçiler dört yüzden mütecavizken iki saat sonra Fotos ve Boçaris kabilelerinin miktarı üç yüzü ve nümayişçilerin miktarı altı yüzü tecavüz eylemişti.

Evvelce Mükrime aleyhindeki gadrı tecviz etmiş olanlar bugün dahi Boçaris ve Fotos kabilelerini reislerinden ayırmak için

Eftimi ve Rüstem ve Mükrime isimlerini ortaya koyarak güya bunların umum Solyotlar için bir şeyn bir ayb-ı mücessem olduklarını ilân eyliyorduysa da bu defaki ilân ve teşvikin ilk ilân ve teşvik derecesinde tesiri olamıyordu. Zira her şeyin bir modası olup o modanın devam eylediği müddet hüner veya ayıp addolunmakta devam ettiği hâlde modası geçtikten sonra hünerlerin ayıp ve ayıpların hüner olarak telâkkisi bile benîbeşerin cümle-i televvünât-ı garîbesi iktizasındandır.

Vakt-i zuhrdan evvelce Papaz Samuel beti benzi kül kesilmiş olduğu hâlde çıkageldi. O zamana kadar da Boçaris ve Fotos taraftarlarının miktarı yedi yüze ve muhaliflerin miktarı bin iki yüze takarrüp eylemişti. Muhterem Papaz ayak takımının işbu gulüvvü, Solyotların menfaat ve selâmet-i umûmiyyeleri için ne kadar müthiş ve mühlik olduğunu anlatmağa çalışıyorduysa da bir türlü nümayişçilere meram anlatamıyordu. Hatta evvelce bunları teşvik etmiş olan reislerine lisân-ı tekdîri bir karış uzatarak cümlesini ettikleri işten pişman eyledi ve onlar dahi ayak takımını meclisin dünkü kararına irca için cidden Papaza peyrev olmağa başladılarsa da «Bir kere söz ayağa düşmesin!» demezler mi? Söz ayağa düştükten sonra artık hiçbir kimseye meram anlatmağa cidden imkân kalmaz.

Papazın en ziyade korktuğu şey Boçaris'le Fotos'un şu tahkîr-i alenîye tahammül edemeyerek kendi efradına «Başla ateş» kumandasını vermeleri ihtimaliydi. Hiç olmazsa bu ihtimalin önünü almak için bunların yanlarına giderek şu fesâd-ı dâhilî Ali Paşaya nasıl bir meydân-ı fırsat açacağını anlatmağa başladı. Fotos dedi ki:

–Papaz Efendi! Zaten teslim olunmuş bir hakikati bize tekrar kabul ve teslim ettirmeğe çalışmayınız. Biz onu pekâlâ biliriz. Gidiniz de Rus Popuyla bir de ona kapılanlara meram anlatınız.

O kapılanlardan bazıları orada hazır bulunuyorlardı. Birisi dedi ki:

–Allah Popun belâsını versin! Şeytan mıdır? Sahir midir? Nedir?

Samuel –Ne şeytandır ne sahirdir! Hiçbir şey değildir. Siz hepiniz hayvansınız da onun için Pop dahi şeytan ve sahir olmak derecelerinde sizi çarpıyor.

Bu yolda başlayan söz biraz daha uzandı gitti. Nihayet Boçaris dedi ki:

–Papaz Efendi! Vatanperverliğin millet-hâhlığın bir derecesi vardır ki o dereceyi geçtiği gibi bu mukaddes sıfatlar insan için âdeta humka delâlet ederler. Bizi istemeyenlerle mutlaka birleşmek tarafında değiliz. Biz tekrar şuradan çekilip gideceğiz. Fakat şu haneden çıktığımız zaman şayet «Yuha!» yolunda bir rezalet edilecek olursa namusumuz hakkı için kanımızın son katresi akıncaya kadar edepsizlerle uğraşacağız.

Fotos dahi hemen Boçaris'le maan gibi bir surette diyordu ki:

–Ali Paşanın meğer yerden göğe kadar hakkı varmış. Teşvîkât-ı ecnebiyyeye kapılan edepsizleri terbiye etmeyince bizim nahiyemiz selâmet bulamayacak.

Rüstem her ikisinin de çılgınlık derecesine varan hiddetlerini teskin için dili döndüğü kadar sözlerle Papaza yardım eyliyordu.

Nihayet Papaz Efendi hilâfgiranın rüesasına Boçaris'in mütalâasını anlatıp bu kararı nümayişçilere dahi anlatmak için herifleri kabileleri efradının yanına götürdü. Yarım saat üç çeyrek sonra bunlar geldiler. Boçaris ve Rüstem ve Fotos çekilip giderlerken kendi adamları hiçbir söz bile söylemeyeceklerini temin eyledilerse de asıl Boçaris'le Fotos'un fırkasına meram anlatmak lâzım geldiğini de dermeyan eylediler.

Bunun üzerine kayınpeder ve damat kendi en muteber adamlarını çağırıp keyfiyeti anlatarak egerçi bunlar dahi rey ve rızâ-yı rüesâya muhalif hiçbir hareket etmeyeceklerini dermeyan eyledilerse de kendi reisleri başlarında bulunmadıkça sair rüesaya tebean ne Ali Paşayla ne de hiçbir kimseyle cenk etmeyeceklerini ve ne zaman Fotos'la Boçris kendilerine kumanda ederlerse o zaman istedikleri yere gidip bire kadar kırılıncaya değin cenkten yüz çevirmeyeceklerini kat'iyen meydana koydular.

İşte şu karar verilip de Fotos ve Boçaris ve Rüstem, Soli nahiyesinden tebaüd için haneden dışarıya çıkarlarken en yakın bulunan Soli geçidindeki gözcülerden birkaçı gelip Ali Paşanın birkaç bölüğü geçide hücum eylediğini ve âcilen imdat gönderilmezse oradaki yirmi beş kişinin mürûr-ı düşmanı men'e muktedir olamayacaklarını haber verdiler.

Rüstem'in İntikamı

Tarih, Fotos'un tekrar Ali Paşa nezdine avdet ve dehalet eylediğini haber veriyorsa da bu avdet işte bu yukarıki bapta beyan etmiş olduğumuz vukuat ve esbabdan neşet eylemiştir. Vuku-ı avdetin izahı dahi şu cihetledir ki:

Soli geçidine Arnavut pişdarlarının hücumu üzerine Papaz Samuel bazı rüesayı ve yüz elli kadar efradı maiyetine alarak serian yetişip Arnavutları ricata mecbur eylemişti. Orada Fotos dahi yanında bulunduğundan ona dedi ki:

–Fotos! Bu Arnavut mukaddimetü'l-ceyşinin hücumu seni Ali Paşaya tekrar dehaletinden menetmemelidir. Zira burada kalmaklığın içimizde fesadı mucip olacağından maada Paşanın nezdine avdetin hâlinde biraz zaman daha kendisini oyalayabilmek suretiyle vatanına hizmet etmiş olursun! Zira görüyorsun ki bizde henüz hiçbir tedarik yoktur. Eğer şu ricat ettirdiğimiz pişdarların arkasından bir büyük ordu yürüyüverecek olursa hepimizin kafasını kesecekleri muhakkaktır!

–Avdeti ben de düşünüyorum! Yalnız Ali Paşanın nezdine vasıl olmaksızın yolda Anavutlar beni öldürürler diye endişe ediyorum.

–Seni tanımayacak olurlarsa belki böyle bir şey olabilir. Fakat elbette tesadüf edeceğin efradın zabıtanı da bulunacağından onlara kendini tanıttıktan sonra o tehlike bertaraf olur.

Bu misillü vahşiyane kavgalarda mendilini değnek ucuna bağlayıp bayrak hâline koymak ve onu görenler bayrak sahibinin mükâlemeci olduğunu anlayıp incitmeksizin, hayyen zabitinin nezdine götürmek âdetleri malûm olmadığı çihetle Fotos'un hesap ettiği tehlike filvaki korkacak şeylerdendi. Bu bapta Rüstem'in dahi reyi anlaşılmak için Fotos etrafına bakınarak Rüstem'i arandıysa da bulamadı. Papaz Efendi bu meselede Rüstem'den rey sormak beyhude olacağını ve sorulsa bile Rüstem'in dahi mutlaka bu reyi tasvip edeceğini bildirdi.

Zaten Solyotlar kendisinden hizmet istemedikleri cihetle mutlaka hizmet etmek iddiasında bulunacak olsa düşmanlarına büsbütün şüphe vermiş olacağını Fotos nazarıdikkate alarak «Ne olursa olsun!» deyip Papazın elini öptü ve hayır duasını ricayla tek başına mahut Soli geçidinden çıktı gitti.

Ali Paşa bu defa muharebeye bizzat gelmemiş. Veli Paşayı ve Muhtar Paşayı iki fırkaya taksim ederek bundan mukaddem olduğu gibi nahiyenin tekmil geçitlerine birden tazyikle hücûm-ı umûmî için dahi kendisi tarafından verilecek emre muntazır bulunmalarını ve fakat o zamana kadar Solyotların cephanesini sarf ettirmek için lâyenkatı' tacizlik etmelerini tembih eylemiş.

Fotos, Soli geçidindeki karakolhane karşısına gelince, Arnavutlar yağmur gibi kurşun yağdırmağa başlamışlardı. Adamcağız bir büyük kaya arkasına gizlenip kurşunların tesirinden kendisini muhafaza ve müdafaa edebildikten sonra olanca avazıyla:

–Hey! Ağalar! Beyler! Ben Fotos'um! Yalnız olarak gelmişim! Ali Paşa efendimizle buluşmak için gelmişim! Geliniz beni alınız da Paşa efendimize götürünüz!

Diye haykırmağa başladı. Lâkin bu söze Arnavutlar kolay kolay emniyet edebilirler mi? Ya «Fotos» diyen adam o değilse? Ya arkasında efrat külliyen bulunarak kendisini almağa gelen Arnavutlar üzerine hücumla beraber diğer taraftan karakolhane kapısı üzerine de hücum ediverecekse? Böyle bir yerde böyle bir zamanda her türlü ihtimalâtı nazarıdikkatten uzak tutmayacağı derkâr bulunan karakol zabiti Fotos'a cevaben bağırıp dedi ki:

–Öyleyse doğruca buraya gel!

Zaten Fotos'un avazı üzerine kesilmiş bulunan ateş büsbütün münkatı' olduğundan Fotos emniyyet-i kâmileyle karakolhaneye kadar varıp dehalet eyledi. Orada kendisini tanıyan hiç kimse yoktuysa da Fotos olmak üzere dehalet eden adamı Ali Paşaya kadar isal etmek cümle-i vezâiften olacağı cihetle Fotos'u Paşaya gönderdiler. Lâkin mukayyeden gönderdiler. Bîçarenin bileklerine kelepçe ve boynuna zincir takarak gönderdiler.

Şu izahımızla bazı müverrihlerin bir hatasını daha tashih etmiş olduk. Zikrolunan bazı müverrihler, Fotos'un Ali Paşa nezdine avdet ve tekrar dehaleti üzerine Ali Paşa tarafından zincire vurulduğunu yazarlarsa da işin en doğrusu bu muâmele-i bâridenin Ali Paşa tarafından değil Soli geçidi üzerindeki karakol zabiti tarafından vukua getirilmiş olmasından ibarettir. Zaten Ali

Paşanın böyle bir tedbire ne ihtiyacı olacaktır? Paşa, Fotos'a cidden gazap etmişse öldürmekten memnu mudur? Öldürmediği suretteyse zincire vurmağa da muhtaç değildir!

Fotos, Ali Paşanın huzuruna varıp da Solyotların ne kendisinden ve ne de Boçaris'ten emin olamadıklarını ve binaenaleyh kendisini terk-i diyâra kadar mecbur eylediklerini anlattığı zaman Ali Paşa sevinmek mi yoksa teessüf etmek mi lâzım geleceğini tayin edemeyerek düşünmeye başladı. Paşa düşündükçe Fotos sözde devamla müfredât-ı cüz'iyyeye varıncaya kadar izahat veriyordu. Nihayet kendi kabilesiyle Boçaris'in kabilesi efradı, kendi kumandaları altında bulunmadıkça cenk etmeyecekleri ve reisleri tarafından hangi cihete sevk olunurlar ise o yolda hizmet eyleyecekleri reyinde bulunduklarını arzedince, Paşanın yüzü gülümsemeğe başladı. Dedi ki:

–Ey Fotos! Şu ecnebi teşvikâtının size muzır olduğunu iddia eylediğim zaman hakkım yok muymuş? İşte asıl vatanperver Solyotlar sizsiniz! Ve sizin kabileleriniz efradıdır. Eğer vatanınıza hüsn-i hizmet dâiye-i sahîhasında bulunuyorsanız benim dediğimden ayrılmazsınız! Sizin gibi vatanperver olan kahramanlara hiçbir fenalığım dokunmayacağından emin ol da benimle beraber Soli'ye gel! Bak o hâin-i vatan olan heriflerin cezalarını nasıl tayin edeceğim, sen de gör!

Bu defa Fotos'un Yanya'da ikameti iki gün ve iki gece müddet olmuştu. Sabah akşam Ali Paşaya nahiye geçitlerinin her tarafından noktalar yani süvariler gelip gündüzün veya gecenin vukuatını ihbar ederlerdi. Bu haberler, geçitlerin iç tarafları Solyotlar tarafından tutulup gayr-ı kabil-i mürûr bir hâle konulmuş olduğuna ve edilen çarhalardan hiçbir netîce-i müsmire görlemediğine dairdiler. Binaenaleyh Fotos'un vürudunun üçüncü günü Ali Paşa beş yüz kadar güzide adamlarıyla Yanya'dan yola çıkıp Fotos dahi yanında olduğu hâlde Soli geçidi ağzına kadar geldi. Veli Paşa ve Muhtar Paşayı da oraya davet ederek nahiye üzerine hücûm-ı umûmî için müzakereye başladı.

Bir de o akşam ta Soli nahiyesi içinden bir Arnavut çıkagelip de nefs-i Soli karyesine bir saat mesafede kendileri iki yüz kişi oldukları hâlde üç yüz elli, dört yüz kadar Solyotlardan ibaret bir fırkayı tarumar eylediklerini haberini getirmesin mi?

Bu fırkadan ne Veli Paşanın ne Muhtar Paşanın hiç kimsenin haberi olmadığı cihetle paşalar, beyler birbirinin yüzüne bakakaldılar. Ali Paşa gelen Arnavutu bervech-i âtî istintaka başladı:

–Sizin fırka kimin kumandası altındaydı oğlum?

–Şehsüvar Beyin efendim!

–O Şehsüvar Bey kim oluyor?

Ali Paşanın bu suali Arnavutun istiğrabını mucip oldu. Vakıa koca bir Ali Paşanın «Şehsüvar Bey kim oluyor?» diye sorduğu sual yalnız bir Arnavutun değil herkesin istiğrabını mucip olabilir. Hâlbuki Ali Paşa bu suali sormakta mazurdu. Zira Şehsüvar isminde bir serdarı iki yüz efradıyla Soli nahiyesi içine sevk eylemiş olduğunu kendisi bilmediği gibi oğulları ve beyleri dahi bilmiyorlardı.

Sorulan işbu suale Arnavut tarafından yalnız bir tvr-ı istiğrâbdan başka bir mukabele görülmeyince Ali Paşa tekrar sordu ki:

–Siz Soli nahiyesine ne zaman sevk olundunuz?

–İki buçuk hafta oluyor!

–Demek oluyor ki daha biz hareket etmezden evvel! Öyle mi?

–Evet efendim! Öyle ya efendim!

–Nereden sevk olundunuz?

–Ramaniçe ormanından!

–Oraya nereden geldiniz?

–Ben Yanya'dan geldim! Sair arkadaşlarımın hepsi birer taraftan toplanıp gelmişler.

–Sizi toplayan kimdir? Ne diye topladı?

–Bizi toplayanı biz Ramaniçe ormanında gördük. Fakat herbirimize verilen habere göre siz efendimiz emretmişsiniz ki gizlice Soli nahiyesine girelim. Şehsüvar Beyin dediğinden dışarıya çıkmayalım. Şehsüvar Bey bizi Ramaniçe ormanında bulup bu tembihi tekrarla beraber hepimizi birer yere saklayacağından kendi tarafından emir gelmeyince hiçbirimizin yerimizden bile kımıldanmamaklığımızı ve Solyotlara asla kendimizi göstermemekliğimizi tembih eyledi.

–Bu adam nasıl adamdır?

–Uzun boylu, sarı bıyıklı, sarı saçlı, güzel yüzlü bir beydir!

–Ey! Sizi Soli nahiyesine nasıl soktu? Nereye sakladı? Sonra nasıl kavga ettiniz? Hikâye et bakalım!

–Bir gece zifiri karanlıkta Ramaniçe ormanından kalkıp Parga geçidinden Soli'ye girdik! Lâkin o kadar sessiz sedasız geçtik ki geçitteki karakol bile haber alamadı. Sabahleyin bir dağ üzerine vardık! Oradan Soli ve Kiyafe köyleri uzaktan duman gibi görünürlerdi. O dağda büyücek bir mağara bulunduğundan Şehsüvar Bey kırk elli kadar adamı bu mağara içinde bıraktı ki yanlarında bir de genç Solyot oğlanı kaldı. Biraz daha öte tarafa vardığımızda gayet sık bir meşeliğe girdik. Orada eskiden kalma bir zemnek bulduk. Yetmiş seksen kişiyi de oraya koydu. Küsurumuzu yanına alıp on dakika bir çeyrek kadar daha gittikten sonra üç küçük mağara bulduk. Bizi de oraya yerleştirdi. Bu mağralarda birçok buğday ve mısırla mısır unu, peynir, zeytin, pastırma, tereyağı hazırlanmıştı. Asla ses çıkarmaksızın gizlenmekliğimizi emrederek kendisi gitti. Bizim yanımıza ihtiyar bir Solyot gönderdi ki bu herif çalgıcıymış.

Arnavutun bu ifadatı, paşalara, beylere masal gibi geliyordu. Fakat Ali Paşayla Fotos biribirine bakışarak gülümsediler. Şu masalın hikmet ve hakikatini anladıkları anlaşıldı. Arnavuta yine sözünde devam emrini verdiklerinden o dahi devam eyledi. Dedi ki:

–On beş gün kadar şu bulunduğumuz yerlerde gizlendik! Üç parça olduğumuz hâlde biribirimizin yanına gitmek şöyle dursun zemneklerden mağaralardan dışarıya başımızı bile çıkaramıyorduk! Nihayet dün akşam Şehsüvar Bey geldi. Hepimizin silâhlarımızı, cephanelerimizi yoklama ederek çavuşlarımızı yanına çağırdı. Uzun uzadıya konuştular. Ne emirler verecektiyse verdikten sonra akşam karanlığında yola çıktık. Bir saat kadar yürüyerek seyrekçe bir ormana geldik! Orada tevakkuf eyledik. Soluk bile almamaklığımız emrolundu. Öksürmek bile yoktu. Yalnız uykusu gelenlerin uyumaları ve fakat bir velvele verilir verilmez uyanmaları emrolundu. Bazı bazı uykuya dalıyorsak da gecenin serinliği bayağı üşüttüğünden uykuda devam edemeyip yine uyanıyorduk.

–Ey! Muharebeye bu sabah mı başladınız?

–Hayır efendim! Bu sabah güneş çıktıktan sonra ufacık bir ova gördük üç yüz eli dört yüz kadar Solyotlar, Kiyafe karyesine doğru gelip bu ovacıkta durdular. Biz onları görüyorduk. Onlar bizi görmüyorlardı. Bunlar bir hayli oturduktan sonra tekrar kalkıp Soli yolunu tuttular.

Bu yola düzülmek için tamam bizim kurşun menzilimizden geçeceklerdi. Çavuşlar dilsiz işaretiyle bize hazır olmaklığımızı emrettiler. Solyotlar tamam boylu boyuna önümüzde dizi peyda ettikleri zaman en evvel çavuşlar ve müteakiben biz tüfekleri boşalttık. Yine çavuşların kumandası üzerine tüfekleri oraya bırakıp piştoları çekerek hücum eyledik. Yirmi beş adıma kadar yaklaşıp birer el dahi tabanca attağımız hâlde Solyotlar henüz ne olduklarını anlayamayarak şaşkın bir hâldeydiler. Tabancaların öteki teklerini de boşaltıp tamam Solyotlar çil yavrusu gibi dağılırlarken sıra bıçak yetiştik!

Bir haylisini kestik. En evvel ve en tez davrananlar Soli'ye doğru kaçabildiler. Biz geriye gelip tabancalarımızı tüfeklerimizi aldık tekrar doldurup herbirimiz çavuşlarımızın etrafına toplandık.

–Kaç kişi kadar öldürebildiniz?

–Mutlaka çavuşlar saymışlardır ama ben o haberi alamadım! Fakat yetmişten ziyadeydi. Eksik değildi. Palasının bağları sırmadan olan bir Solyot üç dört yerden yaralı olduğu hâlde henüz can vermemiş bulunduğundan Şehsüvar Bey «Bir çocuğu öldürmek yiğitlik değildir! Yiğitlik budur!» diye bıçakla et kıyar gibi herifi doğradı. Ben pek yakın olduğum için bunu gözümle gördüm. Diğer yaralıları muayene ettirerek üç dört tanesinin daha başını kestirip küsurlarına ilişilmedi.

–Ee! Seni buraya niçin gönderdiler?

–Beni Şensüvar Bey göndermedi. O çalgıcı dediğim ihtiyar gönderdi. Bu müjdeyi Paşa efendimize götürürsen bahşiş alırsın dedi.

–Yolları nasıl bulup gelebildin?

–Yine o ihtiyar tarif etti. Hem dedi ki:

–Paşa efendimize söyle ki bir dakika bile zaman kaybetme-

yip Soli geçidi üzerine hemen hücum etsin! Onlar oradan biz buradan düşmanın işini bitirebiliriz!

Fotos'un rengi sapsarı kesilmişti. Ali Paşa gelen Arnavutu istirahat etmesi için Silâhtar Ağanın adamları yanına gönderip bade Fotos'a kendi ve oğullarına dedi ki:

–Bu Şehsüvar Bey, bizim Rüstem olacağına şüphe eder misiniz?

Cümlesi birer suretle tasdik cevabı verdiler. Cümlenin tasdikinde bir de tasvip vardıysa da yalnız Fotos hâl ve tavrıyla bir büyük teessür emaresi gösteriyordu.

Vakıa Ali Paşa asla vakit kaybetmeksizin Soli geçidi üzerine hücum kumandasını verdi. Ancak biz bu hücumun netayicinden evvel nâm-ı sahîhi Rüstem Bey olan şu Şehsüvar Beyin hareket-i müntakımânesini tarihin ne nazarla telâkki eylediğini görmeliyiz!

Tarih diyor ki: Muharebe yeniden baş gösterdiği zaman o kadar şiddetle baş göstermişti ki bu hücumun Soli nahiyesi için son hücum olacağı ve bu defa Solyotların elbette tâb-âver-i mukavemet olamaycakları anlaşılmıştı. Tepedelenli Ali Paşanın Muhtar ve Veli nam oğulları ter taraftan nahiyeyi tazyik eyledikleri gibi Solyotlar dahi her taraftan esbâb-ı mukavemeti son cür'et-i me'yûsâneleriyle alelacele ikmal eylemişler idiyse de bazı mevakide sudan uzak bulunarak kendileri yüksek bir kaya üzerinde oldukları hâlde kayanın altından akan dereden bir miktar su alabilmek için kocaman süngerleri uzun iplere bağlayarak sallandırmağa mecbur oluyorlardı. Bundan maada Ali Paşanın ifsadıyla Solyotların bazılarına fesâd-ı ahlâk tari olmuş bulunduğundan rivayete göre iki Solyot reisi daha muhabere başlamazdan evvel iki yüz kadar Arnavut efradını kendi haneleri derununda saklamış bulunduklarından muharebenin gereği gibi şiddet peyda eylediği bir zamanda şu iki yüz Arnavut meydana çıkarak Solyotların sebeb-i mağlûbiyyetleri olmuşlardır!

Vatanlarına bu kadar mühim ve müthiş bir hıyaneti irtikâp eyleyen hainlerin isimini tasrih etmek lâzım gelmez miydi? İşbu Yunan vak'ası tarihi henüz dünkü vukuattan demek olup bir çok Yunanî muharrirlerden maada o zaman konsolosluk memuriyetiyle Mora'da bulunan Mösyö Pokevil dahi kendi gözleriyle gör-

düğü vukuât-ı mezkûreyi o kadar etraflı yazmıştır ki azıcık ehemmiyet alan rüesa ve efrattan hiçbirisini meskût bırakmayıp uzun uzadıya izah eylemiştir. Böyle iki yüz Arnavut efradını kendi hanelerinde ihfa eylemiş bulunan iki Solyot reisinin ismini bunlar mutlaka ve behemehâl tasrih etmeliydiler.

Mademki bu sarahat yoktur, şu vakayı Rüstem'e isnat lüzumu kendi kendisine tahakkuk eyler.

Evet! Bir müverrih sıfatıyla değilse de bir romancı sıfatıyla olsun biz deriz ki bu işi Rüstem Bey görmüştür. Katlolunan kızı Mükrime'nin intikamını bu yolda almağa davranmıştır. Hatta Eftimi'nin yanından üç gün mufarakatı da bu maksat üzere vukua gelmiştir. Güya Ali Payşanın emriyle sırren hareket ediyormuş gibi Arnavutluk'tan tedarik eylediği iki yüz kadar adamı yukarıki Arnavutun istintakından anlaşılmış olduğu üzere dağlarda gizleyip genç çoban ve ihtiyar çalgıcıdan maada zevceleri masumen katledilmiş bulunan keresteciyle mandıracıyı da bu hizmete istihdam eylemiştir.

Ancak ilk hareketinde intikamının pek cüz'î bir miktarını alabilip tamamıysa nasıl bir sûret-i müdhişede alınmış olduğu bundan sonra görülecektir.

25 Eylül 1803

Soli ve Kiyafe karyelerinin arkasından yani Parga geçidinden Arnavutların duhulüyle dört yüz kişilik bir Solyot fırkasının humusu kadarını yere serdikten sonra nefs-i Soli karyesi üzerine dahi hücum eylediklerini Soli geçidinde bulunan efrat haber alır almaz kâmilen bulundukları mevakii terkederek karyeye doğru ricat eyelmişlerdi. Ali Paşanın verdiği hücum kumandası dahi tamam bu sıraya tesadüf eylemişti.

İmdi Solyotların şu andaki vaz'iyyet-i harbiyyesini göz önüne getirirsek görürüz ki eylülün yirmi dördüne musadif olan bir günün akşam üzeri Soli geçidindeki efrat, perakende-perişan nefs-i Soli karyesine doğru akıp geldikleri gibi Kiyafe tarafında Rüstem Beye mağlûp olmuş bulunan fırkanın bakiyesi dahi karye-i mezkûreye doğru akıp gidiyor. Bunların arkası sıra dahi bir cihetten Veli Paşa ve diğer cihetten Rüstem Bey nefs-i Soli karyesi üzerine doğru yürüyorlar.

Gecenin karanlığı, muhacimler için mâni-i hareket olduğundan Arnavutlar yerli yerlerinde kalmış bulundukları hâlde Solyotlar köy içine dolarak ve kadınlar dahi silâh başına gelerek müzâkere-i harbiyyeye girişmişlerdiyse de kâh biribirini levm ve teşnî, kâh fırka fırkayı tazir ve tevbih eylemekte bulunduğundan, buna bir müzâkere-i harbiyye demekten ziyade bir şaşkınlık, bir velvele demek daha doğru addolunabilirdi.

Fotos ve Boçaris taraftaranı belânın böyle dehşeti artmasına sebep, Rus Papazına kapılmış olanların Fotos ve Boçaris ve Rüstem Beyi incitmeleri olduğunu söylüyorlar ve muhaliflerse bilâkis asıl hâin-i vatan bunlar sayılacağını makam-ı serzenişte dermiyan eyliyorlardı. Her kafadan bir ses çıktığı hâlde işe yarayacak sözü hiçbirisi söyleyemiyorlardı.

Söz büyüye büyüye bir dereceye vardı ki Mosho kendi kabilelerine müteallik adamlarla hilâfgiran arasında silâh patlamak kuvve-i karîbeye geldiğini gördüğünden ağızdan ağıza kendi adamlarına tamim eylediği talimat üzerine sabaha karşı yüz seksen iki yüz nefer adamlarıyla köyden çıkıp Papaz Samuel'in manastırına doğru yola düzüldü. Cesur kadının kararı eğer yolda Arnavutlara tesadüf eylerlerse galebeyi göze kestirebildiği hâlde harben yol açıp manastıra kadar varmak ve galebeyi göze kestiremediği hâlde Arnavutlara dehalet eylemekti. Maryola ile Eftimi dahi yanında bulunarak fakat Arnavutlar henüz yerli yerinde bulundukları cihetle manastır yolunu kesmemiş bulunduklarından Mosho kimseye tesadüf etmeksizin Papaz Samuel'e vasıl olabildi.

Boçaris, Mosho ile beraber gitmemiş idiyse de asıl kendisine tâbi bulunan üç yüz elli kadar adamla köyün kenarına çıkıp her tarafa müdafaa gösterebileceği bir mevki tutmuştu.

İşte bu dehşetli gece sabaha müntehî olup da 1803 senesi eylülünün yirmi beşinci günü hulûl eyledikte, Ali Paşa Soli karyesi üzerine doğru hücuma başladı. Rüstem Bey mevki-i harbi görebilecek bir tepeye kadar yaklaştığı gibi ihtiyar çalgıcıyı köye gönderip Mosho'nun manastıra ve Boçaris'in köy kenarında bir mevkiye çekilmiş olduklarını haber alınca Ali Paşaya mukabeleye çıkan Solyotlar asıl kendi hilâfgiranından bulunduklarını anlayıp ziyadesiyle memnun oldu ve kendi adamlarına hazır ve amade bulunmalarını tembih eyleyerek Ali Paşanın harekâtını temaşaya başladı.

Vukua gelen muharebe gerçekten mahuf, müthiş bir muharebe oldu. Mebadisinde Solyotlar arka taraftan dahi hücuma uğrayacaklarını bilerek o cihete bir miktar adam tabya eylemişler idiyse de arakadan hiçbir hareket vukuunu görmeyip de önden Ali Paşanın ziyadesiyle sıkıştırdığını müşahade edince bütün kuvvetlerini ön tarafa hasreylemişlerdi.

Vakıa Solyotların cesur adamlar olduklarına asla şüphe edilemez. Ancak bunların asıl cengâverlikleri taşlar arakasına gizlendikleri zaman görülüp bugünkü muharebe ise bir dereceye kadar meydan muharebesi olduğundan ve Arnavutların miktarı Solyotlara nispetle birkaç kat ekser bulunduğundan herifler galebe etmek değil olsa olsa bire kadar kırılmak azmiyle cenk ediyorlardı.

Saat sekize kadar muharebe devam ederek Solyotların harekât-ı harbiyyeden dolayı yorgunlukları dahi kendilerini helâke takrip eylemişti. İşte o zaman Rüstem iki yüz neferden ibaret müfrezesiyle bir hücum eyledi. Yalnız dolu bulunan tüfek ve tabancaları boşaltıp o zamana kadar da Solyotların ta içine girilmiş olduğundan badema iş yalın bıçağa kaldı.

Fırkasının en önünde bizzat Rüstem bulunuyordu. Mükrime'yi öldürenlere kılıç attığı gibi ihtiyarân meclisinde kendileri aleyhindeki reyi veren iki reisi de bir yerde görünce:

–Hain herifler! Siz kancıklık meydanının erlerisiniz! Haydi bakayım asıl er meydanının racülleri olunuz!

Diye bu iki herifin üzerine saldırdı. Birisinin suratına öyle bir pala çaldı ki suratının nısfını kafasından cüda edip yere düşürdü. Diğer reis, yanında bulunan adamları Rüstem üzerine musallat ederek tırnak tırnağa denilmeğe seza görülecek bir muharebe baş gösterdi.

Bu mukatelenin şiddeti o dereccelerde arttı ki eğer müteakiben Ali Paşa fırkası umumî bir yürüyüş ederek Solyotları köyden dışarı firara mecbur etmemiş olsaydı Rüstem'in pare pare edileceğine hiç şüphe yoktu. Zaten yanındaki adamlardan dördü maktul ve dokuzu mecruh düşüp kendisi dahi sağ omuzu altından bir kurşun darbıyla yaralanmıştı ki bu hâlde sağ kolunda pala kullanmağa kudret kalmadığından onu sol eline almış ise de bu makûs el ile o güç silâhı kullanamayarak kemâl-i acz ve füturla hatve hatve gerilmekteydi.

İhtiyar çalgıcının delâletiyle mecruh Rüstem şu ricati Boçaris'in tahassun eylediği mevkiye doğru icra eyliyordu. Bir kere onun eline düşerse hâl-i mecrûhiyyetinde mazhar-ı himâye olacağını ve belki de Fotos'un eline kadar isal edileceğini umuyordu. Ancak tamam Boçaris Rüstem'i aldıracağı zaman Ali Paşanın Arnavutları zaman cerrâd-ı belâ gibi vürud eylediklerinden Rüstem:

–Boçaris! Sen bana bakma! Artık benim işim bitti! Arnavutların elinden kendi fırkanı kurtar ki Ali Paşa sana fenalık etmeyecek bile olsa şu kargaşalıkta sen de ezilmeyesin! Eftimi'ye, Fotos'a, Mosho'ya selâmımı götür, ahiret haklarını helâl etsinler!

Diye bağırmış ve Papaz Samuel'in manastırı yolu Arnavutlar tarafından henüz kesilmemiş olduğundan Boçaris Rüstem'in bu reyini sevap görüp olanca kuvveti bacaklarına vererek firara can atmıştı.

İlk vürut eden Arnavutlar meyanında birkaçı Rüstem Beyi tanıdıkları gibi zaten etrafında düşmandan kimse kalmayıp Beyin yine Arnavutlarla muhat olduğunu görünce:

–Aman Rüstem Beymiş! Yetişiniz!

Diye imdadına koştular. Biçare Rüstem bu anda gerçekten imdada muhtaçtı. Zira yarası kendisini bayıltmak derecelerine isal etmiş olduğundan yıkılacak yer arıyordu.

İki Arnavut bir tüfeğin birer ucunu tutup tüfeği sırık mesabesinde istimalle Rüstem Beyin bacaklarını bu tüfeğin üzerine koydular ki namlusu tamam dizlerinin altına geldiğinden ayakları aşağıya doğru sallandı. Diğer iki Arnavuttan herbiri kollarını yekdiğerinin omuzlarına koyup Rüstem'in omuzlarını bu iki kol üzerine vazettirerek mecruh dahi bir kolunu birisinin ve diğer kolunu diğerinin gerdanına dolaştırmakla şu üç adam mecruhu kaldırdılar. Ali Paşanın huzuruna kadar böylece götürdüler. Paşa, Soli geçidindeki karakolhanenin biraz daha ilerisinde, yani askerinin tamam gerisinde bulunuyordu. Evvelce kendisine Rüstem'in mecruhen geldiği haberi yetiştirilmiş olduğundan Tepedelenli yirmi otuz hatve kadar yürüyüp Rüstem'i istikbal eyledi.

Baygınlık derecesinde zayıf olan biçare Rüstem Ali Paşayı

görünce bir gülümsemek istediyse de pek az muktedir olabildi. Ali Paşa:

–Seninle edilecek çok lâkırdım vardır oğlum! İşnşallah iyi ol da uzun uzadıya görüşür, konuşuruz.

Dediyse de Rüstem'in iyi olmağa hiç ümidi bulunmadığı diğer bir tebessüm-i me'yûsânesinden anlaşıldığı gibi bu ümit Ali Paşada dahi yoktu.

Mecruhu karakolhaneye götürüp bir yere yatırdılar ki hikâyemizin ibtidasında biz dahi kendisini o yerde yattığı hâlde görmüştük.

Şimdiki hâlde 1803 senesi eylülünün yirmi beşinci günü vekayiin bakiyesine atf-ı nazar-ı dikkat eyeleyelim:

O gün nefs-i Soli karyesi dahilinde vukua gelen mukatele, hakikaten tahatturu bile insanın tüylerini ürpertecek vekayi-i müdhişe suretini aldı. Arnavutların esnâ-yı vürûdunda köyün yarı ahalisi firar edebilmiş oldukları gibi müteakiben diğerleri dahi firara başlamışlardıysa da hanesi içinden çıktıktan sonra köyden dahi dışarı çıkarak Papaz Samuel'in manastırına doğru kaçabilmek nimeti onda yedi kişiye müyesser olamıyordu. Arnavutlar, köy içinde, köy kenarında bunları rast getirdikçe kılıçtan geçiriyorlardı. Solyotların bazıları haneleri içine tahassun edip Arnavutlar üzerlerine kurşun yağdırarak sokulanları yere seriyorlardıysa da Arnavutlar bir tarafını bulup bu hanelere ateş veriyorlar ve derunlarındaki biçareleri cayır cayır yakıyorlardı.

İşte bu suretle Soli karyesi Ali Paşanın eline geçmiş olduğu gibi yine o gün akşam üzeri diğer iki karye dahi Solyotlar tarafından tahliye ve Arnavutlar tarafından zaptedilmekle ahâlî-i mütecâvirenin kâffesi, Kiyafe karyesiyle bir de Papaz Samuel'in manastırına toplanmışlardı.

Kiyafe'de içtima edenler aglebiyetle Rus Pop'un taraftarı olup Papaz Samuel'in manastırında içtima edenler ise Papazın kendi taraftaranıydılar.

O akşam Fotos, Ali Paşaya dedi ki:

–Müsaade buyurursanız şu dadikada size âcizane bir küçük hizmet edebilirim.

Ali Paşa artık Fotos'un kendisine edeceği hizmetlerden kendisini müstağni görmeğe başlamış olduğundan Fotos'un sözünü bir hande-i istihfâfla telâkki ederek dedi ki:

–Ne hizmet göreceksin bakalım kahraman?

–Zevcem ve kayınpederim ve kayınvalidem ve Rüstem Beyin Eftimi'si mutlaka Samuel'in manastırında olacaklardır. Gidip bunları kurtaracağım gibi benim kabilemle kayınpederimin kabilesinden kimler çıkmak isterse alıp Parga'ya doğru gideceğim!

–Bu hizmet bana mıdır senin kendine midir?

–Vakıa bir büyük ciheti banadır. Lâkin düşmanlarınızdan beş altı yüz kadarını bu suretle eksiltirsem sizin için de nafi sayılmaz mı?

Ali Paşa düşünmeğe vardı. Fotos'un şu arz eylediği hizmet filvaki nafi olabilirse de ya bu hizmeti görmeyip de kendisi dahi Solyotlarla birleşerek i'lân-ı husûmet ederse hâl neye müncer olacağını düşünüyordu.

Nihayet hâl neye müncer olabilecek? Yalnız bir Solyot daha artmış olacak değil mi? Fakat Fotos sözünü tutarsa hakikaten üç beş yüz düşman eksilmiş olacağı gibi işin daha ilerisi için Fotos dahi nev-ummâ bir minnet altına alınmış olacak.

İşte Ali Paşa bu mütalâa üzerine Fotos'un istediği müsaadeyi verdi. Fotos, gecenin mümanaatına bakmayarak hemen yola çıkmak üzereyken askerin ileri karakolları tarafından birkaç el silâh patlayıp işitenlerin sâmia-hırâşı olacak derecelerde acı feryatlar dahi gelmeğe başladı. Öyle sesler ki birçok kadınlar ve çocuklar tarafından çıkarıldığı ve bir hayli erkeklerin dahi bunlara peyrev olduğu, her nev'in kendilerine mahsus olan sedalarından anlaşılıyordu.

Bu velvelenin ne demek olduğunu öğrenip haber vermek üzere adamlar saldırdı. Biraz sonra gidenler avdet eyledilerse de yanlarında kadın, kız, çoluk çocuk bir cemaatle avdet eyliyorlardı.

Cümlesi geldiler. Anlaşıldı ki Zervas nam reis maiyetinde bulunan yüz doksan hane halkıyla dehalet eylemiş.

Ali Paşa bu dehaletten fevkalhat memnun ve mahzuz olarak Zervas'ı kendi yanına misafir aldığı gibi kabilesinden her ha-

neyi dahi beylerden, ağalardan, çavuşlardan birer tanesine misafir verdi. Umumunu birden yedirmeğe içirmeğe başladılar.

Fotos dahi hazır olduğu hâlde Zervas isticvap olunarak verdiği haberlerden anlaşıldı ki Rus Popunun meclûbu, meshûru olan ruesa, Fotos, Boçaris, Rüstem, Eftimi, Mosho ve Maryola'dan maada Papaz Samuel'e dahi i'lân-ı husûmet ederek bunların kâffesi Ali Paşa tarafından meclûp casuslar, hainler olduğu beyanıyla mukateleye hazırlanmışlar. Kendisi o dakikaya kadar işbu muhalifîn güruhuyla müttehit gibi bir politikadayken vatanın zaten harap olmakta bulunduğu şu son günde bir de Solyot Solyotun kanını dökecek muharebede hazır bulunmamak için aradan çekilmeyi kurmuş ve bu misillü makûs vatanperverlere nispetle düşman addolunan Ali Paşanın elbette daha dost sayılacağını hükmile çoluk çocuklarıyla beraber gelip dehalet eylemiş.

Bu havadis üzerine Fotos hüngür hüngür ağlamağa başladı. Bükâsına asıl sebep, Ali Paşanın apaşikâre memnuniyet ve beşaşetini mucip olmakta bulunduğu üzere vatanın son saati hulûl etmekte bulunması kaziyesi olup hâlbuki bu sebebi Ali Paşaya başka türlü anlatmak için dedi ki:

–İnayet buyurduğunuz müsaade üzerine hemen çıkıp gitmeliyim Paşam! Akraba ve taallükatımı Solyot barbarlarının haksız olan intikam kılıçlarından kurtarmalıyım!

Ali Paşa çehresinde bir teessür ve teessüf alâmeti gösterebilmek için çok çalıştığı hâlde muvaffak olamayarak dedi ki:

–Git Fotos! Fakat çoluğu çocuğu alınca başka tarafa savuşmayıp yine bana gel! Benim size hiçbir fena kastım olmadığına artık emniyet et! Benim düşman tanıdığım Solyotlar işte Zervas'ın da senin de Papaz Samuel'in de dostları olmadıklarını meydana koyan hainlerdir. Onları aradan çıkarıp nahiyemizi paklayalım.

–Gelirim efendim! İhtimal ki yarın güneşle beraber yine beni burada bulursunuz!

Bunun üzerine Fotos kalktı Zervas'ın Solyotlarından kendi yanına altı kişi alıp Ali Paşanın ince karakolları hattından dışarıya çıktı gitti. Ertesi gün güneşle beraber Fotos kabilesi halkı zuhur etmediyse de reis-i mûmâileyhle birlikte gitmiş olan altı nefer Zervas adamları avdet eylediler. Bunlar Fotos'tan üç mek-

tup getirdiler. Birisi Ali Paşaya diğeri Rüstem'e ve üçüncüsü Zervas'a hitaben yazılmışlardı.

Fotos, Ali Paşaya yazdığı mektupta diyordu ki:

«Paşam! Teşvîkât-ı ecnebiyyeye kapılmış olan ahmak vatanperverler hakkındaki şiddetinizi ez-dil ü can tasdik eylerim. Fakat unutmayın ki ben Lambro Çavillas'ın oğluyum! Cellâtlığı hiçbir âciz hakkında tecviz edemeyeceğim gibi sizin hesabınıza kendi hemşehrilerim aleyhinde hiç de cellâtlık edemem. Bana darılmayınız! Hakikaten sizin için kalbimde pek büyük bir hiss-i ta'zîm ve tekrim vardır! Lâkin o kalp muhabbet-i vataniyyeyle de mâlâmâldir. Aleyhinize silâh çekip çekmeyeceğim henüz muhakkak değildir. Zira vatandaşlarımın bana buğzu pek ziyade olup hâlâ beni sizin casusunuz olmak üzere ithamla hakkımda Papaz Samuel bile emniyet yüzü gösteremiyor. Binaenaleyh şu saatki saatte bana tâbi olanları alıp Parga'ya çekilmek niyetindeyim! Eğer bu satten sonra ahval ve vukuat sair gûne harekete mecburiyet gösterirse ona diyeceğim yoktur»

Zervas'a yazdığı mektupta dahi şu sözler münderiçti:

«Arkadaş! Ali Paşaya dehaletin için sana asla tayip edemem. Nef' ve zararını bilmeyen bir bölük vahşinin hemşehrisi olmak ne büyük belâlardan idüğünü bizzat tecrübe eylemişimdir. Ben dahi senin gibi Ali Paşaya dehalet etmek isterdim. Fakat ne yapayım ki bende bir hastalık derecesine varmış olan vatanperverlik ve biraz da kibir ve gurur buna mâni oldu. Ahvâl-i harbiyye mâni olmazsa bana tâbi olanlarla Parga'ya çekileceğim. Fakat son satte vatanım benden fedâ-yı cânı isterse onu da diriğ etmeyeceğim.»

Ali Paşa bu mektubu okuttuktan sonra Zervas'a verdiği gibi Rüstem'in mektubunu dahi okutmaksızın vermemek için açtıysa da okuttuktan sonra hâl-i mecrûhiyyetinden dolayı zaten bayılıp bayılıp gitmekte olan bîçareyi bir de bu mektubun sarsacağını anladığından mektubu hiç de göndermedi. Zira Fotos işbu mektupta diyordu ki:

«Kardeşim Rüstem! Vukuât-ı âhire aramızda münakit bulunan kardeşliği hiçbir vakitte ihlâl etmeyeceğinden emin olabilirsin! Vakıa intikamın, vatanımızı tarumar edecek kadar dehşetli olmuşsa da ne diyebilirim ki bu kadar şiddetli intikamda

mazuriyetin derkârdır. Sen her hâlde bir yabancı sayılırsın! Hâlbuki Eftimi bir Solyot kızıyken o dahi bu dehşetli intikamda sana peyrev olmuştur. Şöyle ki: Ben buraya geldiğim zaman Papaz Samuel'in manastırında bir kanlı arbedeye tesadüf eyledim. Arbede-i mezkûre hilâfgiranımızdan birkaç kimseyle Eftimi arasında vuku bulmuştur. Meğer habisler Soli nahiyesinin başına böyle olmadık belâları getirmeğe asıl Eftimi sebep olmuş diye bîçareyi öldürmeğe yürümüşler. Ne Papaz Samuel ne Mosho hiçbir kimse bunların önünü alamamış. Eftimi'nin en büyük cinayeti seninle olan macerası sayılıyor. Oysa cümlenin muvacehesinde "Sizin bana cinayet saydığınız şey, bence en büyük şereftir! Fotos'la Boçaris'ten maada hiçbir Solyot, Rüstem Beyin tırnağına bile benzemez" diye yıldırım gibi bir sür'at-i mecnûnâne ve meyusaneyle yerinden fırlamış. Babam müteveffa Lambro Çavillas'ın gayet kıymettar bir hançeri Eftimi'nin yanındaymış. Onu çektiği gibi üç beş kişiyi birden göz açıp yumuncaya kadar cerhlemiş. Kendisini manastırdan dışarıya atmış! Düşmanlar kızın arkasından kurşun yağdırmağa müsaraat eylemişlerse de tutturamamışlar. İhtimal ki cüz'îce mecruh olmuş olsun! Fakat her hâlde gecenin karanlığı içine dalıp kaybolmuş gitmiş! Nereye gittiğini aramak bizim için kabil değil ki arayalım. Zira biz burada kendimizi mahsur hâlinde addeylemekteyiz!»

İşte Fotos'un Rüstem'e yazdığı mektubun dahi sûret-i mütercemesi şundan ibaret olup bu mektubu delikanlıya göndermek, hâl-i mecrûhiyyetinden dolayı zaten duçar olmuş bulunduğu zaafı arttırmak olacağından Ali Paşa mektubu Rüstem Beye göndermemiştir.

Eftimi'nin Papaz Samuel manastırından çıktıktan sonra nereye gittiğini ve neler yaptığını karilerimiz bizden sormağa muhtaç mıdırlar?

Hikâyemizin iptidasında Eftimi'nin Rüstem Beye şifahen vermiş olduğu haber elbette kâfidir! Bu haberin biraz daha ikmali lâzım gelirse deriz ki:

Fotos'tan evvel Boçaris, Papaz Samuel'in manastırına avdet eylediği zaman Rüstem'in nasıl öldürüldüğü ve nasıl düşmek üzereyken kendisinin ricat eylediğini ve o yaraya göre behemehâl vefat dahi etmiş olacağını biçare Eftimi'ye anlatmıştı. Bu haber-i musîbet kızcağızı zaten canından bezdirmiş olduğu gibi zul-

mün son mertebesi olmak üzere hilâfgiran kendi canına dahi kasda kıyam edince artık Eftimi için herçi-bâd-âbâdı göze aldırmaktan başka yapılacak ne kalır?

Rüstem Beye dahi demiş olduğu veçhile doğruca Soli karyesine giderek sevdiğinin naaşını aramağa başlamış. Naaşlar içinde asıl kendi Mükrime'sini öldüren hainlerden ikisini az mecruh olarak soluk alamayacak soluk çıkaramayacak bir hâl-i havfta bulunca elindeki hançeri gözlerine dürterek istediği gibi intikam aldıktan maada asıl bunları teşvik etmiş olan Hristo Dandorov isminde bir reisi kendi hanesinin yanındaki viran kümes içinde muhtefi bulunca, çıldırmışçasına bir cüretle üzerine hücum ederek herifi delik deşik etmiş.

İşte o aralık Arnavutlar böyle kana susamış kurt gibi naaşları delmekte bulunan bir çılgın kızın kim olduğunu bilmeyerek üzerine yürümüşler. Kız elindeki hançeri kendi sinesine dahi saplamağa davrandığı hâlde meydan vermeyip kollarını tutmuşlur. O zaman kendisi Rüstem'in zevcesi olduğunu ve Ali Paşaya gitmek istediğini ve sapladığı herifler kendisin de Ali Paşanın da en büyük düşmanları olmak lâzım gelen eşkiyadan idüğini anlatıp ölümden kurtulmuş ta aşıkının yanına kadar vusule muvaffak olmuş!

Solyotların Son Günü

Kiyafe karyesinden son aldığımız haber, Zervas'ın kendi kabilesi halkıyla beraber Ali Paşaya dehaletinden ibaretti. Bu kabile Soli nahiyesinin en kalabalık ve en cesur kabailinden olmakla Ali Paşaya dehaleti, Kiyafelilerin meyusiyetini mucip oldu. İki fırkaya münkasım değil miydiler? Bir fırkası kalkıp Papaz Samuel'e dehalet eylediğinden diğer fırkası artık Kiyafe'yi Ali Paşaya karşı müdafaadan âciz kalacaklarını anlayarak dağlara doğru perakende-perişan çekilip gittiler.

Bu hâlde Papaz Samuel'in manastırı Solyotların son melce-i yegâneleri oldu. Kadın, erkek, çoluk çocuk iki bin beş yüzden mütecaviz nüfus mezkûr manastıra iltica eylemişlerdi ki Ali Paşa dahi oğlu Veli Paşayı askerinin en büyük miktarıyla bu manastır üzerine sevk eyledi.

Manastır mevkii ve binası bundan evvel bilmünasebe karile-

rimize tarif olunmuştu. Arnavutlar hücum eyledikleri zaman manastır derununda mütahassın bulunan Solyotlar, yalnız kurşunla değil taşlarla dahi müdafaada öyle şiddet gösterdiler ki Arnavutlardan telefât-ı küllîye sebep oldular. Dört tarafı tabiî bir kale hükmünde mürtefi olan set üzerinden aşağıya doğru tekerledikleri azim kayalar yerli kayalara çarptıkça büyük büyük parçaları onlardan dahi koparıp Arnavutlar üzerine humbara atılmışçasına zayiatı mucip oluyorlardı.

Veli Paşa hücumla alınamayacağını hükmeylediği bu manastırı, kurşun menzili haricinden muhasarayı emreyledi. Asker, manastırın dört tarafını çit gibi kuşattı.

Solyotların manastır derununda on on beş gün idareye kâfi zahireleri vardıysa da suları bir hafta bile idare edemeyecek derecedeydi. Vakıa tedarik miktarı bir iki aylıktıysa da böyle binlerce nüfus için değil nihayet üç dört yüz müdafi için bu hesap doğru olabilirdi.

Kıt kanaat idare eyledikleri hâlde sekiz gün sonra suları tükendi. Birkaç defa huruç hücumu tertip eyledilerse de Arnavutlar tarafından ricate mecbur edildiler.

Eğer zaruret zahire yüzünden olsaydı ihtimal ki birbirini yiyerek yine Arnavutlara teslim hususuna rıza göstermezlerdi. Lâkin suyun nedretinden mütehassıl olan zarurete mümkün değil bir çare bulunamadı.

Fotos'la Boçaris ve Dimo teslim lâkırdısını etmeye başladılar. Papaz Samuel, Ali Paşa gibi bir gaddara teslim olmak âdeta cellâta kafayı teslim demek olacağını beyanla buna rıza göstermektense umumen düşman üzerine saldırıp bire kadar kırılmayı tercih eyliyordu.

Fotos ve Boçaris ve Dimo, kendileri bu mevt-i ihtiyârîden asla ürkmediklerini bittemin fakat bunca çocuk çolukla bu hareketin mümkün olamayacağını Papaza anlatmağa çalıştılar. Pek çok uğraştılarsa da Papazı ikna mümkün olamayınca Veli Paşaya birkaç kadın gönderip şerâit-i sulhu onunla müzakereye başladılar.

Veli Paşa keyfiyeti pederine arz ederek aldığı müsaade ve mezuniyet üzerine Solyotlarla müzakereyi ileriye götürdü. Çolukları ve çocukları ve silâhları eşyalarıyla istedikleri yere

doğru çıkıp gitmelerine müsaade verileceğini anlattı.

1803 senesi kânunnievvelinin ikinci günü bu yolda bir muahedename imza edilerek hatta Solyotlardan her kim Arnavutlukta sakin olmak isterse arazi ita olunacağı dahi bu muahedeye derç olunmuştu. Papaz Samuel'le dört nefer Solyot rüesası ve bunların asdikasından olan yirmi kadar adam bu muahedeyi kabul etmediler. Fakat adem-i kabûllerini diğerlerine belli etmeyip yapacakları işi bade yapmak üzere zâhir-i hâlde kabul etmiş gibi göründüler.

Solyotlar, iki büyük fırkaya münkasım olmuşlardı ki birisine Fotos'la Dimo ve diğerine Boçaris riyaset ediyordu. İhtiyar ve kadın ve çocukların aglebi Fotos'la Dimo'nun riyaset eyledikleri fırkaya verilerek bunlar Parga yolunu tuttular. Boçris ise seksen kadar kadın ve dört yüzden mütecaviz erkeği ve kırk elli kadar ufak çocukları maiyetine alarak Soli nahiyesinin cenup taraflarında vaki Zalongos nam cebel-i menîa doğru çekildi.

Veli Paşa, mahsus adamlar çıkarıp bu haberi babasına irsal eylediği gibi diğer cihetten beş altı yüz Arnavuttan ibaret bir fırkayı manastırı ahz ve teslime sevk eylemişti.

Fırka-i mezkûre manastırın yegâne müdhili olup yalnız bir adamın mürur edebileceği kadar dar geçitten birer birer geçmekte olsun Ali Paşa dahi netîce-i muzafferiyyeti görmek için alâ-vechi'l-isti'câl manastıra doğru geliyordu. Tamam bir noktaya geldi ki kaleye giren son neferleri mahut geçitten geçmekte ve Fotos'la Dimo'nun riyaset eyledikleri fırka manastırın arka cihetindeki azim dağa sarmakta ve Boçaris'in fırkası dahi sol taraftaki derbende doğru ilerlemekte olduğundan Paşanın karşısındaki levha hakikaten keyfe gidecek bir manzara teşkil eyliyordu.

Bir de ne görsün! Manastırın ta orta yerinden bir beyaz duman sütunu azim bir havaî fişek çıkışına teşbih edilse, teşbihin hıç addolunacağı bir sürat ve dehşetle ân-ı vâhidde eflâke ser çekti. Yine o anda öyle bir gümleyiş gümledi ki yer gök sarsıldı. Dağlardan bazı kayalar bu sarsıntıyla kopup yavarlanmağa başladılar. Müteakiben toz ve kül mahlûtundan ibaret müthiş bir kara bulut o civarı kâmilen doldurup göz gözü görmez denilecek bir hâle getirdi. Birkaçar metre mik'abında kârgir enkazı taş parçaları kim bilir ne kadar irtifadan şuraya buraya düşüp

epeyce sakatlıklar dahi ika eyledikleri gibi insan enkazı dahi yağmur gibi yağmakta idiyse de bunların cesametleri hiçbir nazar-ı ehemmiyyeti celp edememekteydiler.

Bu hailenin neden ibaret olduğu derhâl anlaşıldı. Yani herkes bildi ki bu sadme bir cephane patlamasından mütehassıl sadmedir. Fakat mahall-i sadmeden ferd-i vâhid kurtulamadı ki tafsilât alınabilsin!

Tarihin rivayetine göre tamam Arnavutlar manastıra girip gereği gibi avluyu doldurunca Papaz Samuel cephaneye bir tabanca sıkarak rüfekasıyla kendisini de giren Arnavutları da havaya uçurmuş. Lâkin o sadme yalnız bir varil barutun sadmesi olabilir mi? İhtimal ki ne kadar barut varsa cümlesi cemolunarak bu lâğım teşkil olunabilmiştir. Zira manastır ebniyesinden taş taş üzerinde kalmak şöyle dursun üzerlerinde bu ebniyenin mebni bulunduğu azim yerli kayalar bile kül ufak olmuşlar. Bundan maada asıl cephanenin patladığı yer, sivrisi aşağıda azim bir huni gibi açılıvermiş! Olur olmaz beliyattan Ali Paşanın tüyü bile kımıldanmazken bu sadme-i müdhişeden hemen dudakları patlamak derecelerinde ürküp beş dakika evvel mamur ve müstahkem iken bir anda harap olan şu cesim manastırı muayene eyledikleri zaman dahi ne Paşanın ve ne de etrafında bulunan erkânın betlerinde benizlerinde zerre kadar kan rengi görülememekte ve cümlesinin rengi sarı ve müstekreh bir renk göstermekteydi.

Fakat Solyotların son günü bundan ibaret olduğunu ve o günün dehşeti dahi yalnız şu haileden ibaret bulunduğunu zannetmemelidir. Bakınız Solyotların asıl son günü hangi yevm-i fâci olmuştur:

Boçaris, kendi fırkasıyla Zalongos dağlarına vardığı zaman, Ali Paşanın iki bin beş yüz neferden ibaret fırkası dahi bunları takibe yürümüştü.

Orada muharebe tekrar baş gösterip bir gün sabahtan akşama kadar devam eyledikten sonra ertesi gün dahi öğleye kadar devam eylemişti. Bu fırkadan atmış kadar kadın dik ve yüksek bir kaya üzerinde bulunup erkeklerinin âdeta bir hareket-i mezbûhâne demek olan mesâî-i vâpesînlerini çıldırmışçasına bir tavr-ı me'yûsâne ile temaşa eyliyorlardı.

Nihayet erkeklerin bire kadar kırılmak derecesini görünce

hakikaten kadınların gözlerini kan bürüyerek en evvel bir tanesi «Herkes gidiyor sen kime kalacaksın?» diye kucağındaki çocuğu kaldırıp kayadan aşağı attı. Bunu görünce diğer kadınlar dahi birer birer hep bu müthiş sözü söyleyerek kucaklarındaki çocukları o taştan aşağıya attılar. Aşağıya düşen masumlardan hiçbirisi sağ kalmak şöyle dursun bütün dahi kalmayıp kanlarıyla vücutlarının birer parçasıyla kayaları insan kanaresine benzetiyorlardı.

Bade herbirisi zincire muhtaç birer divane olup kalan kadınlar kol kola tutuşarak bir raks halkası teşkil eylediler. Ulumak veyahut hırlamak nev'inden bir âvâze-i müdhişle raksa koyularak nöbet nöbet birisi kendisini mahut taştan aşağıya atıveriyordu. O çıktıktan sonra halka yine bağlanarak raks yine devam ediyordu.

Her nöbette halkadan birer tanesi kanareden aşağıya atıla atıla en sonra yalnız kalan kadın mevki-i mezkûreyi bir kere harmanlayarak o da kendisini attı. Artık orada ferd-i zîhayât kalmadı.

Aşağıda cenk edenlerden aglebi erkek ve bir miktarı kadın olmak üzere yalnız yüz elli adam nasılsa akşamın hululünden ve gecenin karanlığından bilistifade firara yol bulabildiler. O gece ve ertesi gün yürüdükten sonra Parga'ya muvasalat eylediler.

En sonra Arnavutların eline geçen Solyot köyü Rinas nam karye idi. Oranın ahalisi kâmilen firar etmiş oldukları hâlde Despiyot namında bir kadın cümlesi yedi nefere varan kızları ve gelinleriyle bir haneye kapanıp tamam Arnavutlar haneyi sardıkları zaman bir varil baruta ateş vererek berhava olmuşlardır.

İşte bu yevm-i hâil Solyot denilen ve hakikaten şu a'sâr-ı cedîdede emsali nadir görülen kavmin son günü olup bu günden sonra Tepedelenli Ali Paşa, Soli nahiyesine sahip olmuş ve o cengâver halkın bakiyyesi Parga'ya ilticayla tarihin daha sonraları için verdiği tafsilâttan münfehim olduğuna göre Ali Paşa aleyhindeki fikr-i udvân ve hiss-i intikamlarını ilâ-nihaye muhafaza eylemişlerdir. Ancak bizim hikâyemiz burada rehîn-i hitâm olduğu cihetle biz bugünkü güne «Solyotların son günü» demişizdir. Ya bugün mahut karakolhanede koyun koyuna yatan bîçare Rüstem ve Eftimi'nin dahi son günleri mi oldu?

Hayır! Vakıa bunların ikisinin dahi yarası gayet mühlik yaralardan idiyse de «Çıkmayan canda ümit vardır!» fehvasınca günler geçtikçe hayatlarındaki ümitler artmağa başladı.

Cerrahlık hakkında Arnavutlar gibi Çerkezler gibi Araplar gibi milel-i muhârebenin maharetleri az değildir. Bilhassa Ali Paşa Rüstem'le Eftimi'nin kurtarılmaları için son tedbire müracaatı emreylemişti.

Cerrahlığa dair az çok fikr-i mahsûsu olanlara hafi değildir ki âlet-i câriha dimağ gibi kalp gibi inhilâli mûcib-i helâk olan uzuvlara değmezse yarası ne kadar büyük olsa yine helâki müntic olmaz. Gayet ihtimamlı bakılmak üzere Rüstem ve Eftimi'nin dahi yaraları nihayet iltiyampezir olduysa da aylarca müddet işitildiği gibi derece-i gayeye varan zaafları mübeddel-i kuvvet olmak için birçok zaman dahi nekahet hâlinde addedilmeleri lâzım eldi.

Soli mağlûbiyetinden bir buçuk sene sonra, o harîde Rüstem Bey bir azim düğün yaptı ki bu düğünde Eftimi Hanım yeniden gelin edilerek köşeye oturtuldu ve Rüstem Bey dahi o zamanın âdetince meşaleler, fenerler, ilâhilerle camiden konağına getirilip beyt-i zifâfa ithal olundu.

-İntiha-

DEMİR BEY
YAHUT
İNKİŞÂF-I ESRÂR

Hazırlayan

M. Fatih Andı

DEMİR BEY
YAHUT
İNKİŞÂF-I ESRÂR

Müellifi
Ahmet Midhat

Tercümân-ı Hakîkat gazetesine ba'de't-tefrika ilk defa olarak Maarif Nezâret-i Celîlesinin ruhsatıyla ayrıca kitap suretinde dahi basılmıştır.

İstanbul
1305

Mukaddime

Bugünlerde Mezâhib Nezaretine müracaatla ihtida edenler ne kadar çoğaldılar! Kadından da var, erkekten de. Hristiyandan da, Yahudiden de. Hatta yerliden de var, ecânibden de.

Bu mühtediler yalnız şu günlerde çoğaldıkça çoğalıyorlar değildir. Erbâb-ı ihtidâ öteden beri hakikaten kesretlidir. Bunların gazeteler ile ilân olunmaması Mezahib Nezaretinin kusuru sayılmasın. Nezâret-i müşârun ileyhâ ilâna memur değildir. İhtida etmek isteyenlere telkîn-i iman ile ihtidasını mübeyyin yedine bir ilmühaber vermeye memurdur. Şimdiye kadar mühtedilerin ilân olunmamaları mahza gazetelerin kusurudur. Artık gazetelerimizin geçmiş kusurlarını afv edelim de şimdi îfâ-yı vazifeye bezl eyledikleri himmetten dolayı vazîfe-i şükrânı ifa eyleyelim.

Bundan (...) sene mukaddem Fransa tebaasından bir kız ihtida eylemişti. O zamanlar gazeteler mühtedileri ilân etmedikleri için bu kızın ihtidasını elbette haber almamışsınızdır. Bu kızdan yedi sekiz ay sonra Fransa tebaasından bir de erkek ihtida eyledi. Hem öyle bayağı adamlardan değil. O milletin kibar zadegânından! İhtimal ki hâlâ sağdırlar. Sağ iseler afiyette olsunlar. Vefat eylemişler ise Hak rahmet eylesin. Her hâlde bu iki zatın ihtidası içinde gayet güzel bir roman vardır. O kadar güzel ki, şu ihtida meselesinin delâletinden vehleten anlaşılacağı üzre bu roman yalnız Avrupa'da bilhusûl oradan buraya gelmiş değildir. İstanbul ve Fransa ve Cezayir'i dolaşarak tahassul eylemiş bir romandır ki karilerimizin hoşlarına gideceğini muhakkak bildiğimiz cihetle tasvir ve tahririne şürû' eyledik.

Kitab-ı Evvel

"Mahmûm"

-1-

Cihangir'de bir hane. Ama Cihangir'deki hanelere girip de bir taraftan Adalar'a ve diğer tarafdan Hisarlar'a doğru imtidâd eyleyen nezareti takdir eylediğiniz var mıdır?

Bizce İstanbul'un en güzel mahallâtıdan birisi Cihangir'dir. Büyük harîkler vukuuyla tesviye dairesine giren mahaller sıklaşır. Yeni taksim olunan arsalara bahçe ittihazı için yer verilemez. Taksim olunan küçük küçük arsalar üzerine büyük büyük kârgirler binası tasarrufât-ı asriyye muktezasından olmakla işbu yeni mahalleler bahçe denilen şeyden mahrum kalırlar. Güya cebr-i mâfât için devâir-i belediyye yeni ve geniş sokaklara ağaç dikmeye çalışır ise de ilk yerinden çıkarılması üzerinden aylar geçmiş olan fidanı sokakların iki tarafını biraz eşeleyip sokmaktan ibaret ameliyat neticesinde, o fidanlar bir aralık yeşerseler bile mürûr ve ubûr eden insanların, hayvanların çatıp çarpmasından muhafaza edilemediği, sulanamadığı, budanamadığı için beş yüzde birisi meydan alamayıp mahvolur gider.

Cihangir mahallesi hamdolsun henüz büyük bir harîk görmemiş ve tesviye dahiline girmemiştir. Cümle-i sâniye-i ma'tûfemizin de "hamdolsun"dan hissemend olduğunu şâyân-ı istiğrâb görmeyiniz. Zira bu sayededir ki Cihangir hanelerinin ağlebinde hâlâ bahçeler vardır. Her hane bir bağ köşkü gibi hazâret içindedir. Pencere önüne oturulduğu zaman en yakın olan komşu bahçeleri meserret-bahşâ-yı enzâr olduğu gibi eb'âda doğru tebâüd eyleyen nazar, Marmara ve Boğaziçi'nin tebeddülât-ı hevâiyyeye tebaiyyeten gâh açık maî, gâh koyu yeşil sathıyla revnak-efzâ-yı uyûn olan renklerinden hissemend olur. Hâlbuki enzâr gittikçe tebâüd eyler. Çamlıca ve Kayış Dağı tepelerine kadar vardır. Eğer hava berrak ise Marmara'nın sâhil-i mütekabilinde Kapı Dağlarına kadar hudûd-ı nezâret tevessü' eyler. Kapı Dağlarından ser-firâz olan Keşiş Dağı'nın her dem karlı tepelerinin bile görüldüğü nevadirden değildir.

Ufk-ı nezâreti bu kadar vâsi' olan Cihangir hanelerinin havası da ne kadar güzeldir. Batı lodosdan poyraza kadar başlıca dokuz rüzgâr orasını çalkalar. İstanbul'un sair taraflarında insanı en ziyade iz'âc eyleyen hararet Cihangir hanelerinde oturanları o kadar iz'âc edemez.

Bu hanelerin bir meziyeti de zeminlerinin irtifaından dolayı denize bakıldığı zaman denizdeki gemilerin ta güverteleri görülmesindedir. Bir kere elde dürbün bu hanelerin birisinde gemilerin üzerini temaşa eylerken, gömleğini dikmekte bulunan ve binaenaleyh başını önüne ziyadece eğmiş olan bir gemicinin yanına yavaş yavaş diğeri sokularak ensesine bir şamar indirmesini müteakip dikiş diken gemicinin ürkerek yerinden fırladığını görmüştük de kahkahalar ile gülmüştük. Şöyle bir temaşa Cihangir hanelerinden başka hangi mahallâtın hanelerine müyesser olabilir?

Hele karilerimizi ithal edeceğimiz konak yavrusu bir hane Cihangir hanelerinin en ziyade şâyân-ı dikkat olanlarındandır. Mahallece bu haneye zaten "konak" derler. Hem de "Şemsizâdeler konağı" denilir ki vakıa şimdiki sahibi mahallece başka bir nam ile meşhur ise de konağın bu nâm-ı kadîmi henüz kaybolmamıştır.

Sokak ciheti o kadar câlib-i nazar-ı dikkat değildir. Bir çift iri kanadın teşkil eylediği kapı konak kapısı ise de sair konak kapıları gibi daima açık bulunmaz. Kapısı açıldığı zaman görülür ki bu kapının içi vâsi bir mermerlik olup kapıya mukabil tarafta diğer bir kapı daha bulunur ve o da açık ise ilerisindeki vâsi bahçe görünür. Bu konak iki kat üzerine bina olunmuştur. Üst kat kâmilen ve alt katın nısf-ı kısm-ı yemîni harem dairesidir ki on dört odayı havi olup nısf-ı kısm-ı yesârında selâmlık dairesi olarak dört odası daha vardır.

Böyle on sekiz odalı bir konağın kapısı için daima açık bulunmadığını merak mı ettiniz? Konağın sekenesi cesametiyle mütenasip değildir de onun için.

Bu konağın şimdiki efendisine "Demir Bey" derler. Lâkin konağın asıl sahibesi bu Demir Bey'in zevcesi olan Feride Hanım'dır ki "Şemsizâdeler" denilen kadim familyanın son azasıdır. Bunların çoluğu çocuğu yoktur. Vakıa bir oğulları varmış ise de, o

da mektepte miymiş, dışarıda mıymış, her neredeyse kimsenin gördüğü yoktur. Hanımın âhiret evlâdı ittihaz eylediği iki küçük cariyesi vardır ki doksanlık bir Ermeni usta her gün sabahtan akşama kadar bunların birisine keman, diğerine kanun meşk eder. Bu iki kızdan sonra iki yukarı halayığı ile bir de Arap cariye harem halkını itmam etmiş olurlar. Selâmlıkda bir Şaban Ağa vardır ki ünvanına "aşçıbaşı" derler ise de hiçbir yamağı bulunmak şöyle dursun ayvazı bile olmadığından o vazifeyi de kendisi görür. Bir de Mehmed Ağa vardır ki vekilharçlık, harem kâhyalığı ile Demir Bey'in kahvecilik, tütüncülük gibi uşaklığından ibaret hidemâtının kâffesi bu adamda ictima eylemiştir. Selâmlık halkını itmam eyleyen Selim Nişo ise hem beyefendinin atına bakar, hem bahçıvanlık eder, hem de bey bir tarafa gidecek olursa çubuk kesesini ve hayvan örtüsünü yüklenip arkası sıra gider.

Korkarız "çubuk kesesi" ne olduğunu anlayamadınız? Ortada çubuk kalmadı ki kesesini anlayasınız! Bir vakit yaseminden, kirazdan, (?)den, gürgenden boyalı boyasız, uzunlu kısalı çubuklar yapılarak tütünler onlar ile içilirdi. Bir yere gidildiği zaman dahi bu çubuklar kendi boylarınca siyah çuhadan yapılmış keselere konulup uşağın eline verilirdi. Daha kibar olanların yani mahsus tütüncü veya çubukçu ağaları bulunanların bir de sırmalı çantaları bulunarak ağalar onları omuzlarlardı. Şimdi ise el kadar sigara kutusunu pantolonun cebine sokuvermek derecesinde suhûletler bulunmuştur.

Şemsizâdeler konağı Cihangir mahallesinde en ziyade câlibi nazar-ı dikkat bir hane olduğunu söyledik. Bunu tekrar ve tavzîh eyleriz. Bu konağın bir hamamı vardır ki balgamî mermerden mamul olup emsali pek çok büyük konaklarda da bulunmaz. Limonluk şimdiki serler usulünde değil ise de eskiden kalma vâsi ve muntazam bir şeydir. İki masura taksim suyu iki havuza cereyan eder ki birisi fıskiyelidir. Bahçe tarz-ı cedîdde tarh ve tanzim olunmamıştır. Ama tarz-ı atîk bahçeleri hatırdan çıkarmayalım! İstenilen taraflara doğru kol attırılan yaseminler şimdiki sarmaşık güllerine hiç de gıpta ettirmezler. Tarhlar etrafına dikilen şimşirler şimdiki taflanlara rağbet bile ettirmezler. Yemiş ağaçları miskin bodur fidanlardan ibaret değildir. Koca

ağaçlardır ki baharda çiçekleri, onu müteakip yeşillikleri ve nihayet kemale ermiş meyveleri, baharın bûy-ı can-fezâsı, yaprakların hazâreti, meyvelerin lezzeti ile göze de, buruna da, dimağa da hizmet ederler. Bunlar akasya nevinden saye-endâz ağaçlara hiç ihtiyaç bırakmazlar.

Konağın derunu dahi pek müzeyyendir. Setli sofalar, kemerli kapılar, çiçeklikli hücreli odalar, yaldızlı tavanlar, tepe camları eğerçi tarz-ı atîkden bir bina olduğunu gösterirler ise de tarz-ı cedîdin "bakla kadar sofa, nohut kadar oda" ıtlâk olunan binalarına kıyasen şu eski haneler hakikaten tercih olunurlar.

Şimdi Cihangir'deki konak yavrusu hanemizi beğendiniz ya! Bundan sonra da şu konak içinde işbu kitab-ı evvelimizin sernâmesi kendisine sıfat olan "Mahmûm"u görelim.

-2-

"Mahmûm" dediğimiz adam Şemsizâde Feride Hanım'ın kocası Demir Bey'dir.

Bu adam gayet uzun boylu, gayet iri kemikli, kaviyyü'l-bünye bir şeydir. Ama şişman değildir. Zaten şişmanlar kaviyyü'l-bünye olamazlar ki. On beş yirmi kıyye don yağını aleddevam hamil olan biçare şişman bu hamûle-i dâimeden dolayı bir taab-ı dâimî hâlinde bulunarak sıkıca yirmi adım atacak olsa nefesi nefesini takip ederek çatlamak derecelerini bulur.

Bizim Demir Bey esvâbını telebbüs eylediği zaman şişman gibi görünür ise de bu hâl kemikli bir vücuda malik olmasındandır. Yoksa adalât ve âsâbı yerinde, vücudu zinde bir adamdır.

Sinnini haber vermek mümkün olamaz. Henüz sakal koyuvermemiştir. Fakat her sabah kendi kendisine tıraş olduğundan tıraşının rengini gören yoktur. Bıyıklarını boyar. Kaşlar zaten en geç ağaran kıllardan olmak hasebiyle boyaya ihtiyaçları yoktur. Kafasında ise hiç kıl kalmamış bulunduğundan boyaya adem-i ihtiyacda kafası kaşlara galibdir. Böyle bir adamın sinni tahmine sığar mı?

Şu kadar ki Demir Bey, Sinop vak'asında nâil-i ni'met-i halâs olan cengâverler ile İstanbul'a gelerek zaten mecruh dahi olmak hasebiyle Mısır hizmet-i askeriyyesinden tekaüdünü bi'l-

istidâ Şemsizâde Feride Hanım'ı tezevvüc eylediği zaman adeta "kart" denilecek zamanı geçmiş ve "ihtiyar" diye tayin olunacak mertebeye pek tekarrub eylemişti. Sinop vak'ası bu! Vukuu üzerinden kaç sene geçti bilir misiniz? Otuz beş otuz altı sene geçti! Hâlbuki bizim Demir Bey pek yakın vakte kadar sağdı. İhtimâl ki hâlâ sağdır. Mahmûmiyeti ise Feride Hanım'ı tezevvücden ferah ferah yirmi beş sene sonra vukua gelmişti.

"İhtiyar deyiversenize!" mi dediniz? Baş üstüne! "İhtiyar!" deyiverdim!

Bizim Demir Bey, ihtiyardır. Lâkin hâlâ demir gibidir. Şiddetli bir hummâ ile esîr-i firâş olmuş ise de o mühlik hastalıkla boğaz boğaza cenkleşiyormuşçasına tahammül göstermektedir.

Demir Bey'e Mısır hizmet-i askeriyyesinden tekaüt dedik. Buna bakıp da Arap olduğunu zannetmeyiniz. Hâl ve şanına bakılırsa Arnavut olduğu anlaşılıyor. Fakat lisanı Arnavut gibi değildir. Arnavut'tan ziyade bazı Macar dönmeleri gibi tekellüm eder. Bir defa ağzından "İstanbulluyum!" dediği işitilmiş. Fakat Demir Bey öyle uzun uzadıya sohbet adamı olmadığından sergüzeştini an'anesiyle, mübalâğasıyla hikâye edenlere de benzemez. Tuhaftır ki Mısırlılar'ın ağlebi bu Demir Bey'e benzerler. Tünd olurlar. Çok söylemezler. Söyletmezler bile! Asla nesle dair sözü hiç sevmezler. İhtimâl ki Mehmed Ali merhûmun Anadolu'dan, Rumeli'den, Arnavutluk'tan, Yunanistan'dan, Kafkas'tan filândan topladığı türedilerin herbiri itirâf-ı nesebden aciz kalacak deliboz takımından oldukları için böyledirler.

Demir Bey'in zevcesi Feride Hanım bu zata pek genç tezvîc olunmuş bulunduğundan, bir rub' asır kadar birlikte yaşadıkları hâlde kadın kırkını henüz tecavüz eylemiştir. Lâkin yaşça kocası ile kendi arasındaki farktan şikâyeti işitilmemiştir. Kocasını sever mi? Bilemeyiz! Demir Bey gibi adamlar sevmek sevilmek mebâhisini hiç ortaya koymazlar. Onlar maîşet-i zevciyyeye "geçinmek" derler. Geçinirler giderler. İnce eleyip sık dokumazlar.

Feride Hanım kocasının vehleten şiddetli bir hummaya tutulması üzerine derhâl tabip celbinde dakika fevt etmedi. Lâkin etıbbâ hâli bu ya! Gelen tabip:

– Dokuz günü aşırırsa tehlikesi on sekizinci güne kadardır. Onu da aşırır ise bir şeyi kalmaz. Biz tedavide kusur etmeyiz.

yollu bir cevap ile kadıncağızı yes ve ümit arasında bırakmaktan başka bir hüner göstermemişti.

Rabbim kimseyi etıbbâya muhtaç etmesin! Etıbbânın munsıfları kendileri de itiraf ederler ki ilm-i tedavi henüz sabavette bulunmak şöyle dursun, henüz mâderinin rahminde bir cenin hâlindedir. Vakıa fünûn-ı tıbbiyye riyaziyat ve tabiiyyat nokta-i nazarından pek şamil, pek dakik şeylerdir. Adeta hey'et-i mecmûa-i ilm ü irfan ıtlakına şayandır. "Östeoloji" namıyla insanın bünye-i azmiyyesinden bed' ile "fizyoloji" ve "psikoloji" namıyla vezâif-i a'zâ ve havâss-ı rûha dair mebâhis-i dakîkaya kadar etıbbâ iştigâl ederler. "Matiére médicale" diye suret-i müstakillede teşekkül eyleyen ilm-i kimya-yı nebâtî ve ma'denînin lübb-i netâyici olarak her cismin, her maddenin hâssasını mübeyyindir. Ahvâl ve alâyim-i emrâz dahi gereği gibi tayin olunmuştur. Ne fayda ki sülfatonun sıtmaya deva olabildiği derecesinde olsun emrâz-ı sâireye edviye-i sâirenin ilâç olabileceğini iddiaya etıbbâ dahi cesaret edemezler. "Natur yardım ederse ifakat bulur" derler ki bir kocakarının da diyebileceği söz bundan ibarettir.

Bereket versin ki bizim Demir Bey naturun yardımına en ziyade şayeste olan vücutlardandır. Eyyâm-ı ma'dûdenin dokuzunu öyle bir metanetle geçirdi ki biçare adamcağızda görülen hararet sair çürük ihtiyarlarda görülseydi çoktan helâk olurdu. Tabipler Demir Bey'de bu metaneti görünce epeyce ümitlendiler. On sekizinci günü beklemek hususunda dahi Feride Hanım'ın cesaretini arttırdılar.

Kocasının ilk hastalandığı esnada Feride Hanım Paris'te bulunan oğluna mektup yazarak babasının ümitsiz bir hâlde bulunduğunu beyan ile serian İstanbul'a gelmesini bildirmişti. Bu çocuk mektepte miymiş, dışarıda mıymış, nerede ise henüz kimsenin görmediği bir oğul olduğunu evvelce haber vermiştik değil mi? Beyin işbu meçhuliyeti mahalle ahalisince meçhul bir şeydir. Biz hikâyenin muharriri sıfatıyla biliriz ve haber veririz ki çocuk Paris'te olup oraya dahi ikmâl-i tahsil için gitmiştir. Hatta İstanbul'a gelip de karilerimizin şeref-i muarefeleri ile karîben

müşerref olacağı zaman görülecektir ki kendisi yirmi bir yirmi iki yaşında güzel bir delikanlıdır. İsmi de Mustafa Kamerüddin-'dir.

Feride Hanım oğlunu niçin çağırmış olduğunu ne siz sorunuz, ne biz söyleyelim! Çünkü kadıncağızın hatırına gelen şeylerin dehşeti bu "niçin" cevabını kendi kendisine bile vermesine mani oluyordu.

Fakat aklımız iz'anımız var ya! Bunu biz kendiliğimizden dahi anlayabiliriz. Demir Bey şu hâlde! Kadıncağızın dünyada kocası ile oğlundan başka kimsesi yok! Mal menâl dahi hadd-i âdîden efzûn! Allah göstermesin!.. Yalnız kalacak olursa!?

Bazı kadınlar hakikaten "Kâr-ı evvelde kişi âkıbet-endîş gerek" nasihatiyla âmildirler. Hem doğrusunu isterseniz bu nasihat mucibince ettikleri hareket neticesinde ağlebiyetle kârlı dahi çıkarlar.

Meğer bizim Feride Hanım dahi âkıbet-i hâli kâr-ı evvelde derpîş eylediğine ne kadar isabet etmiş!

Aman! Demir Bey?!..

Hayır, hayır! Korkmayınız! Daha Demir Bey'e bir şey olduğu yok! Hanımın isabeti başka cihetten tahakkuk eyledi. Hiç hayal ve hatıra gelmeyecek bir cihetten tahakkuk eyledi. Doğrusunu isterseniz deriz ki bu tahakkuk biçare kadın nazarında kocasının vefatından bin beter bir musibet tarzında hüküm gösterdi. Bakınız ne oldu:

-3-

Bir akşam saat bir buçuk iki sularında yatağı içinde dalgın bulunan Demir Bey birden bire dalgınlıktan uyandı. Kalktı yatağı içinde oturdu. Öyle bir davranış davrandı ki güya hiç hasta değil imiş zannolunurdu. Davranışı ise ata binmiş bir adam tavrını gösteriyordu. Sanki sol eli ile bir hayvanın dizginlerini tutuyormuş. Sanki o hayvan hırçın ve uyanık bir şey olduğundan hayvanı zapt için dizginleri hüsn-i idâreye mecbur oluyor imiş. Hatta hayvandan düşmemek için apışlarını dizlerini de sıkıyor. Göğsü ileride. Baş yukarıya doğru dimdik kaldırılmış! Güya elinde bir kılıç varmış da kabzasını avucu içinde sıkıyormuş gibi

hem yumruğunu sıkarak hem de kılıcın ucu ile ilerisini gösterirmiş gibi bir hareket var.

Ölüm hâline karib bulunan bir hastanın yatağı içinde böyle bir hareket göstermesi yanında bulunanlara dehşet verecek ahvâlden değil midir?

Biçare Feride Hanım bunu görünce kemâl-i hayretle yanındaki cariyenin yüzüne bakakaldı. Hâlbuki cariye kendisinden daha tecrübesiz bir kadın olduğundan hanımın dehşetini izale edecek bir söz bulup söyleyemiyordu.

Hasta ise gayet gazûbâne bir çehre ile yüzünü geriye çevirdi. Güya elindeki kılıç ile ileri tarafı işaret eylediği askere teveccüh ve hitap ediyormuşçasına bir takım evzâ' ile birçok kumandalar vermeye başladı.

Eğer verdiği kumandalar Türkçe olsalardı, ne demek istediğini Feride Hanım elbette anlardı. Fakat Demir Bey Türkçe kumanda vermiyordu, Fransızca kumanda veriyordu.

Hastanın davranışından ziyade şu Fransızca kumandaları Feride Hanım için mûcib-i dehşet oldu. Zira o güne kadar kocasının ağzından Fransızca hiçbir kelime işitmemişti. Eğer oğlu Mustafa Kamerüddin Beyi sabâvetinden beri Fransızca tedris etmiş olmasalardı hanım kocasının söylediği kelimelerin Fransızca olduklarını bile anlayamayacaktı.

İnsan sûret-i tekellüm ve edasını hiç işitmediği lisanın ne olduğunu anlayamaz. Bilâkis sûret-i tekemmülünü bir hayli zaman işitmiş bulunduğu lisanı bilmese ve öğrenmemiş bulunsa dahi o lisanın her nerede, her kimler tarafından tekellüm edildiğini gördüğü işittiği zaman, işte o kendisince mesmû' ve me'nûs olan lisanla tekellüm edildiğini anlar. Feride Hanım sûret-i mahsûsada muayyen bulunan muallim tarafından oğlu Mustafa Bey'e Fransızca tedris ve talim edildiğini birkaç sene müddet görmüş işitmiş bulunduğu için kocasının verdiği kumandalar Fransızca olduğunu pekâlâ anlamıştı.

Lâkin nasıl oluyor ki Demir Bey Fransızca kumanda ediyor? Yalnız kumanda değil hatta maiyyetinde bulunan askeri cenge teşvik için lâzım gelen etvârı takınarak uzun uzadıya birçok sözler dahi söylüyor. Elindeki kılıcı kâh sağa kâh sola doğru sal-

layıp mütehevvirâne ve cesurâne birçok lâkırdılar ile teşvikatını hepsi ilerlemek maksadını itmam için söylediği bedaheten görülüp anlaşılıyor. Kocası böyle halis Fransız olduğuna kimsenin şüphesi kalmayacak derecelerde Fransızca bilsin de yirmi beş senelik bir maişet zarfında Feride Hanım bu sırra vâkıf olmasın! Olur mu?

Biçare kadıncağızın hatırına türlü müthiş şeyler gelmeye başladı. Mazur da değil midir? Dilini saklayan dinini de saklar derler. Sakın herif gizli din kullanan makuleden olmasın!

İşte bu ihtimal Feride Hanım'ın hatırına gelince kocasından yüreği buz gibi soğuyup o dakikaya kadar adamcağızı daima nazar-ı merhamet ve şefkatle görmekte iken o anda vefatıyla bile teşeffî-i sadr edemeyecek imişcesine bir nazar-ı husûmetle görmeye başladı. Lâkin acele etmeyelim. Hastada görülen hâl bundan ibaret kalmadı. İş daha ileriye vardı.

Demir Bey güya binmiş olduğu atı dolu dizgin sevk ediyormuş gibi dizgin tuttuğu sol elini ileriye doğru uzattı. Sanki ıtlâk-ı inân eyledi. Dizlerini sıkıp vücudunun yukarı kısmını ileriye meylettirerek sağ omuzunu ve binaenaleyh sağ kolunu daha ileriye doğru tevcih ve itâle etti. Bu vaziyet tamam elde kılıç dolu dizgin hücum eden atlının alacağı vaziyettir.

Bu gidiş ile güya varacağı yere kadar vardıktan sonra kolu ile öyle bir takım hareketler icrasına başladı ki Feride Hanım bu hareketlerin ne demek olduklarını asla anlayamıyor idiyse de eğer süvari talimine vâkıf olan bir adam görseydi, bunların ne demek olduklarını pekâlâ anlardı. Zira sağ ve sol ellerinin hareketlerinden istidlâl olunabilirdi ki Demir Bey sol eli ile bindiği hayvanın başını sol tarafa doğru kırarak ön tarafında bulunan düşmana kılıç saldığı gibi o düşman tarafından kendisine havale edilen kılıca karşı dahi baş siperi yan siperi ile kendisini ve hayvanını korumaya çalışmaktadır.

Hastanın işbu evzâ' ve harekâtı başkalaştıkça başkalaşması Feride Hanım ve yanındaki cariye gibi yalnız zayıf ve aciz kadınları değil metânet-i kalbe malik erkekleri bile ürkütecek dereceyi buldu. Hatta bir aralık selâmlıktan Mehmed Ağa'yı çağırmaya bile ihtiyaç hissedildi. Ama Mehmed'i çağırmaya va-

kit kalmaksızın hastada daha garib bir hâl göründü. Şöyle ki:

Demir Bey karşısındaki düşman ile epeyce kılıçlaştıktan sonra bütün vücudunda def'aten bir hareket görüldü. Elleri ayakları gevşedi. Sağ eli açıldı ki hesapça elindeki kılıç yere düştü. Sol elinde dahi dizgin tutup idare etmeye mahsus olan tazayyuk kalmadı. Güya o elindeki dizgini dahi bıraktı. Ama bu gevşeklik bir âna mahsus olup o ânın akîbinde hasta sağ elini sol omuzuna doğru götürüp bir noktayı kemal-i ıztırab ile bastırmaya başladı. Bununla beraber muvazenesini dahi kaybederek olduğu yerde sağa sola, öne arda birkaç sallandıktan sonra yatağı içine yıkılıverdi.

Bu anda Feride Hanım'ın çehresinde birçok alâyim-i teyakkuz peyda oldu. Bir tavr-ı istîzâh ile cariyenin de yüzüne baktı ise de kendisine malûm olan bir hakikat o cariyeye malûm değil idi ki onda dahi matlûb olan alâyim-i intibâh hasıl olsun!

Feride Hanım'a malûm olan hakikat Demir Bey'in bir hareket-i muztaribâne ile elini götürdüğü yerde bir eski yara yeri bulunması kazıyyesinden ibarettir. Artık anlaşıldı ki şu anda Demir Bey kendisini mahut yarayı almış olduğu muharebede buluyor. O muharebe ise Fransız askerinin icra eylediği bir muharebedir. Demir Bey dahi Fransız zabiti sıfatıyla bu muharebeyi icra ediyor. Bir kere işin bu derecesi anlaşıldıktan sonra alt tarafı dahi anlaşılmamak kabil midir? Demir Bey anasıl Fransız'dır vesselâm!

Biçare Feride Hanım bu hakikate zihninde karar verdiği zaman o kadar meyus oldu ki tarife sığmaz! Zaten kocasının bazı ahvâl ve etvârından bu adamın birçok gizli hâlleri bulunduğunu öteden beri nazar-ı iştibâh ile görüp hükmetmekteydi. Bu gizli hâllerin neden ibaret bulundukları karîben meydana çıkacağı cihetle hemen şimdiden izahına lüzum yoktur. Şimdiki hâlde Feride Hanım'ın birdenbire kocası aleyhine galeyan eyleyen ihtisâsât-ı hasmânesinin tafsil ve tatvîline de lüzum yoktur.

Zira enzâr-ı dikkatimizin henüz hastaya dikilip kalması lâzım gelecek bir noktadayız.

Demir Bey güya bindiği at üzerinden mecrûhan yere düşdüğü zaman ölüm hâlindeki bir mecrûhun etvâr-ı müteellimânesiyle

ah u enîn yolunda birçok şeyler söylemeye başladı. Vakıa söylediği şeyler hep Fransızca olduğundan anlaşılmıyor idiyse de asıl tercüme-i evcâ' yolundaki müteellimâne enînleri müteakip hasta gözlerini semt-i semâya dikerek öyle bir tavr-ı teslimiyyet almış ve bu hâlde her kelimesini uzata uzata bir takım sözler söylemeye başlamış idi ki bu hâlin ölüm hâli ve bu sözün de tazarru ve dua olduğunu yalnız Feride Hanım değil yanında bulunan cariye bile anlamıştı.

Hele bir aralık hasta bütün kuvvetini kaybederek güya başka birisi onun sağ elini tutmuş da hareket ettiriyormuş gibi öyle bir hareket-i acîbe icra eyledi ki Feride Hanım'ın bütün bütün aklı başından gidiyordu. Çünkü hastanın sağ elinin gösterdiği hareket adeta Nasârâ'nın istavroz çıkarmalarına müşabih bir hareketti.

Teessürün son dereceye varması Feride'nin aklını başından gidermekten mün'akis olarak aklını başına getirmeye mübeddel oldu. Kendi kendisine:

– Bu mahmûm ateşler içinde yanıyor. Ne ettiğini bilmiyor. İhtimal ki bulunduğu dakika hayatının son dakika-i kübrâsıdır. Bu hâller, biçarenin gözlerine görünen şeyler, hayâlât eseridirler. Vazîfe-i insaniyyet ve İslâmiyeti şu dakikada biz icra etmeliyiz.

diye her zaman olduğu gibi bir takım müşfikane kelimeler ve rahîmâne nidalar ile hastayı uyandırmaya başladı. Demir Bey gözlerini açtı. Karşısında zevcesini görünce pek ziyade memnun olduğunu isbat eyleyecek tavr-ı itmi'nâne ve müsterihâne ile hafifçe bir tebessüm eyledi. Lâkin o anda yine elini mahut yaranın bulunduğu sol omuzuna doğru götürüp yokladı. Hatta birkaç defa bastırdı bile. Orada yeni yara bulamayınca tavr-ı itminânına daha ziyade kuvvet geldi. "Feride! Karıcığım!" hitaplarını birkaç defa tekrar etti.

Feride Hanım ise evvelce kocası aleyhinde peyda etmiş olduğu ihsâs-ı hasmâneyi velev ki bir dakikacık için olsun hatırdan çıkararak kocasına kelime-i şehâdeti telkin eyliyordu.

Vakıa Demir Bey dahi karısı ile beraber bu kelime-i mübâreke ve mukaddeseyi tekrara başladı. Hem de yalnız dil ile ik-

râr suretinde değil kalb ile tasdik dahi eylediği hâl ve şanından apaşikâre anlaşılıyordu. Lâkin zevcesi Feride Hanım'ın intizarı vechile adamcağız gittikçe ölüme tekarrüb etmedi. Bilâkis bu kelime-i mübârekenin şifâ-yı âciline nail olmuşcasına bir süratle afiyet cihetine doğru yol almaya başladı.

-4-

O gece hasta sair gecelerden daha iyi bir hâlde sabahı buldu. Hatta asıl uyku addolunacak surette birkaç saatler istirahat dahi eyledi. Hem de öyle sayıklamaklar filânlar olmaksızın uyudu.

Bu gece Feride Hanım'ın sabaha kadar kalbinden neler geçtiğini ne kadar tafsil etmiş olsak yine bihakkın tasvir edememiş oluruz. Kadın nazarında Demir Bey'in nasrâniyyet-i asliyyesi hususunda hiçbir şüphe kalmadı. Hükmeyledi ki bu adam mutlaka an-asıl Fransızdır. Sonra Mısır'da mı her nerede ise nasrâniyetten dönüp müslüman olmuştur. Ama bihakkın dönmüş mü? Yoksa bazı zürefânın tabirleri vechile hızlıca dönerek nısf-ı daireyi geçip yine eski noktasına mı gelmiştir? İşte kadıncağızın asıl nokta-i iştibâhı bu oldu.

Haremde Demir Bey'in bir odası vardır ki görseniz bir tüfenkçi dükkânından farkını bulamazsınız. Vakıa bir farkı, bu odada demir ocağı bulunmamasından ibarettir. Lâkin demir ocağı dahi bahçenin bir tarafında, an-asıl bahçıvan kulübesi olan yerdedir. Haremdeki bu odada ise bazı pek ince işlerde kullanılacak mücellâ örsler, mücellâ çekiçler, boy boy el makineleri, sabit makineler ile eğelerin iri dişlisi, ince dişlisi, dört köşeli, üç köşeli, sıçan kuyruğu, balık sırtı nevinden olanları sırasıyla muntazaman delikli tahtalara geçirilmiş görülür. Mahsus bir raf üzerinde de en küçüğünden adeta büyükçelerine kadar türlü türlü cımbızlar kerpetenler kısaçlar vaz' ve tanzim olunmuşlardır. Bunların yanında irili ufaklı birçok pergeller, taksim pergelleri, kumpaslar müşahede olunur. Bir tarafta paket paket zımpara kağıtları vardır. Diğer tarafta dahi erkekli dişili vida açmaya mahsus boy boy paftalar bulunur. Delik delmek için kemaneli miskab ve daha büyük deliklerde kullanılmak için cırcır ve ondan daha büyüklerinde kullanılmak

için makineli miskab bulunduğu gibi ufacık fakat mükemmel bir torna destgâhı ile yine ufacık fakat mükemmel bir plânya destgâhı bilhassa nazar-ı ehemmiyeti celbederler. Hele raflar üzerinde eskisinden, kırığından, döküğünden alınız da en yeni ve mükemmellerine varıncaya kadar birçok tabanca, tüfek, kılıç, şiş, kama, hançer, sûrâni yatağan, saldırma, muşta gibi esliha dahi görülür ki bu odada bulunan edevâtın işte bunun üzerinde istimâl olundukları anlaşılır.

Demir Bey'in sûret-i maişetini henüz tamamıyla tasvir ve tahrir etmemiş bulunduğumuzdan ihtimal ki bu odanın lüzumunu, hikmetini takdir etmemişsinizdir. Feride Hanım'ın ebâ ve ecdâdından kalan iratlarının yekûnu bugünkü günde ayda elli lirayı tecavüz eder. Demir Bey'in tekaüt maaşı dahi beş yüz Mısır kuruşudur ki İstanbul'un altın kuruşu hesabıyla altı yüz yirmi beşi tecavüz eyler. Familyanın bütün mesarifini Feride Hanım tesviye eder. Demir Bey ise aldığı maaşı yalnız işte şu odada görülen şeylerin delâlet edecekleri yolda sarf edip bir de haftada bir gün, hem mutlaka pazar günleri Beyoğlu'nda sarf eder.

Bizim Demir Bey "kârhâne" tabir eylediği bu iş odasına her sabah girip kuşluk taamına çağırıldığı zaman arkasında Acem gömleği ve önünde önlük olduğu hâlde adeta bir tüfekçi ustası kıyafetiyle çıkar. On dakika bir çeyrek zarfında güç hâl ile ellerini yıkayıp temizleyebilir. Taamı müteakip yine iş odasına gider. Ta akşam taamı zamanında yine kuşluk vaktindeki hâl ve kıyafetiyle çıkar. Oda içinde bulunduğu müddet ne ile iştigal eder, bilir misiniz? Şimdiye kadar maruf olan kılıçlardan hançerlerden başka bir türlüsünü yapmak ve mevcut tabancalardan tüfeklerden daha başka nev'ini icat etmek ile uğraşır. Vakıa birçok muhteriâta muvaffak olmuş bulunması me'mûldür. Ama muhteriâtını kimseye göstermez. Kendi tabirine göre bu odaya mücerret vakit geçirmek için girer. Zira vaktini bu odada geçirmeyecek olursa nerede geçirebileceği hususunda kendisi dahi mütehayyir kalır. Kimse ile görüşmez ki kendisini başka türlü eğlendirebilsin. İçki içmez. Feride Hanım âhiret evlâdı edindiği iki cariyeye muzika meşkettirdiği ve çocuklar ustaları delâletiyle güzelce çalgı çalmaya muktedir bulundukları hâlde dahi Demir Bey muzikadan hoşlanmaz ki çocuklar ile

eğlenebilsin.

İşte şu merdümgirîzlik hâli Demir Bey'i sabahtan akşama kadar iş odasında hapseylediği gibi Pazar günleri Beyoğlu'na gittiği zaman dahi başkaları için pek de gönül eğlendirmeyi mucip olamayacak surette zaman geçirir. Meselâ bir aralık Zincirlikuyu yolunu tutup gide gide Maslak'a kadar varır. Badehu avdet eder. Bu gidişle Bendler'e kadar vardığı günler dahi olur. Bazı kere Kağıthane yolunu tutar. Hele bir defasında Beyoğlu'ndan Kağıthane ve oradan Eyüb'e, Eyüb'den İstanbul'a, nihayet Galata tarikiyle Cihangir'e varmaktan ibaret bir gezinti yapmış ve bundan ziyadesiyle mahzuz olmuştur.

İmdi Demir Bey'in iş odasında bulunduğu zamanlar çekiç tıkırtısı, eğe gıcırtısı oradaki iştigalâtına delâlet eden mevâddan olup, bazı kere ise hiç sesi sadası çıkmaz. Feride Hanım birkaç defa bu sükûn ve sükûtu merak ederek kapının anahtar deliğinden bakmıştı. Gördüğü şeyler üzerine odaya girmek dahi istemiş ise de iş odasında bulunduğu müddet kapıyı sürmelemek dahi Demir Bey'in mutadı olduğundan girememişti. Kapıyı açtırmak için dakkeylediği hâlde dahi içeriden Demir Bey!

– Yahu yasaktır! Şimdi buraya girilmez.

emr-i kat'îsiyle kapıyı açmaktan imtina eylemişti. Demir Bey bir kere "olmaz" deyince bir daha bu sözü geriye alır mı?

Feride Hanım anahtar deliğinden baktığı zaman ne görmüştü, bilir misiniz? Bir dolabın kapısı açılarak ortaya birçok kağıtlar, kitaplar ve elbiseye, eslihaya benzer şeyler çıkarıldığını görmüştü. Eğer ziyadesiyle merak etseydi, bunların ne gibi şeyler olduklarını elbette öğrenebilirdi. Fakat kocasının nasıl ters tabiatlı bir adam olduğunu bildiği ve ednâ meraklarının ne kadar acı tekdirlere meydan açtığını birkaç defa tecrübe eylemiş bulunduğu için bu meraklarda pek ileriye varmamayı iltizâm eylemişti.

Bu bapta bir misal olarak arz edelim ki:

Demir Bey elbise tebdil edeceği zaman gerek Feride Hanım ve gerek cariyeler yeni giyeceği pantolonu, yeleği, ceketi filânı getirip bir tarafa koyarlar. Beyefendi kendi kendisine giyinir. Hiç kimsenin muavenetini istemez. Bir defasında tebdil edeceği

yeleğin ceplerindeki eşyayı çıkarıp, yeni giyeceği yeleğe koymak için Feride Hanım parmaklarını yeleğin bir cebine sokmuş ise de çıkaramamıştı. Nasıl çıkarabilsin ki Demir Bey'in kemâli tehevvürle verdiği "Dur" emri üzerine kadıncağız donakalmıştı. Kadının bu havfı üzerine Demir Bey suratını yumuşatarak:

– Korkma! Fakat bilmiş ol ki cebime benden başka kimsenin parmakları girdiğini istemem. Benim hiçbir şeyimi karıştırmamalı. Gizlediğim şeyleri âşikâreye çıkarmamalı. Âşikâre olan şeylerimi de saklamamalı. Bana hiç karışmamalı. Ben de sana karışmam. Senin köşeni bucağını asla araştırmam. Anladın mı? Tatlı yaşamaklığımız böyle mümkün olabilir.

demişti. O zamandan beri bu hükmü teyit eyleyecek daha bir takım vukuat olduğu için Feride Hanım dahi kocasının gizlisini âşikâresini artık hiç merak etmemeye alışmıştı.

Lâkin mahmûmun bu gece gösterdiği ahvâl ve etvâr artık bu alışkanlıkta devama imkân mı bırakır? Vak'a-i mezkûre üzerine kadıncağızın aklına neler gelmişti neler!.. Aklına her ne gelmiş ise cümlesi de kocası aleyhindeki iştibâhâtını kuvvetlendirmişti. Hele iş odasındaki dolap? İşte hanımın asıl nazar-ı iştibâhı bu dolaba dikildi kaldı.

Daha o geceden dolayı muayene için iş odasına gitti ise de kapıyı kilitli buldu. Kapıyı kırsın! Öyle ya! Artık Demir Bey'den ümitler munkatı' değil mi? Fakat ya herif vefat etmezse? Demir Bey'in hanım üzerindeki tesiri bir derecededir ki hanım kocasının hayatından ümitler munkatı' olduğu zaman dahi bir balta alıp oda kapısını kırmaya cesaret edemez. Nihayet sabahı beklemeye mecbur oldu.

Ee, sabah olduğu zaman kapıyı kırabildi mi?

Hayır! Kırmak şöyle dursun, o lüzum bile sabahleyin tabibin vüruduyla bertaraf oldu. Zira tabip hastayı bilmuayene vücudunun harâret-i zâidesini dünküye nispetle yarıdan ziyade tenâkus etmiş olduğunu gördü:

– Kurtuldu! Kurtuluyor! Kurtulacak!

diye hanımı tebşire başladı. Hele hastanın o akşamki hâli tabibe hikâye edildikten sonra tabip bu nöbet ile gitmeyen has-

tanın bademâ nöbetler tekrar etmeyecek olursa mutlaka kurtulacağını hanıma temin etmeye başladı.

Demir Bey ölmeyecek. Demir Bey kurtulacak. O hâlde odanın kapısını kırmaya imkân mı kalır? Lâkin merak dahi hanımın içini yiyip bitirmekte olduğundan kapıyı behemehâl açmak lâzım gelmekle bir çilingir celbolundu. Çilingire:

– Bu kapıyı o kadar ustalıkla açacaksın ki anahtar deliğinden maymuncuk girmiş olduğu asla belli olmayacak.

tenbihi tekrar ve tekid olunarak vakıa kapı dahi o kadar ustalıkla açıldı. Çilingir ağa odanın içini görünce şaşırdı kaldı. Dedi ki:

– Bu kadar âlât ve edevât bende olsaydı saatçilik bile ederdim.

Badehû mahut dolabın kapısı dahi yine böyle ustalıkla açıldı. Hanımefendi bu iki kapıya yeniden birer anahtar yapılmasını çilingire emreylediğinden kapının kilitleri kemâl-i ihtimâm ve dikkatle söküldü. Çilingir kilitleri alıp gitti.

Feride Hanım çilingirin defolup gitmesini dört gözle bekliyordu. Zira dolabın içinde görmeye başladığı eşya gittikçe merakını arttırıyordu.

Çilingir gider gitmez Feride Hanım bu eşyayı muayeneye başladı. Eşyanın bir kısmı kitap olmasıyla bunları muayeneye başladıkta gördü ki cümlesi Fransızcadır. Eline bir büyük paket geçti. Açtı. İçinden bazıları matbu ve bazıları el yazısıyla muharrer birçok kağıtlar çıktı. Evrâk-ı matbûadan bazıları üzerinde armalar müressem idi ki işbu armaların bir takımları kız ve melâike ve istavroz resimlerini havi olduğundan bunlar Feride Hanım'ın iştibâhâtını hakayık-ı mahza derecesine takribe başladılar. Hele bir paket daha bulunarak içinden birçok insan resimleri çıkması ve bunların kâffesi ya tüylü şapkalı Avrupa askeri zabitânı veyahut bazılarının başı açık ve bazılarının külâhlı papaz ve bizce "kız hekîmi" denilen rahibeler resmi bulunması ve arada bir hayli de kadın erkek sivil resimleri çıkması Feride Hanım nazarında hep kocasının mensûbiyyet-i asliyyesini ispat eyleyecek berâhinden idiler.

Dolap içinde bir de büyücek yol sandığı bulunup, Feride Ha-

nım bunu açtığı zaman içinden bir iki kat frenk zabiti üniforması çıktı. Bir torba derununda müctemi' olan birçok mahfazaları açtıkta herbirinden birer nişan veyahut madalya zuhur eyliyordu ki nişanların ya kendileri istavroz şeklinde olmak veyahut üzerlerinde bu resim mürtesim bulunmak hasebiyle hep Demir Bey aleyhindeki şüpheyi hüküm derecesine vardırdıktan maada bu hükmü takviye dahi eyliyordu. Kezalik madalyaların da kâffesi hep frenk madalyaları değil miydiler? Tesadüfe bakınız ki madalyalardan bir tanesi Kırım'a mahsus madalya olup, bir tarafında alâmet-i Osmâniyye var ise de Feride Hanım o tarafa bakmamış ve madalyanın o zamanki ittifak-ı murabba'a delâlet eyleyen resimli ve Frenkçe tarafına bakıp bunu da kocasının aleyhinde burhân-ı mücessem olmak üzere telâkki eylemişti.

Muayene eylediği eşyayı yine evvelce bulduğu hâl üzre yerleştirerek odadan çıktığı zaman Feride Hanım'da bet beniz kül kesilerek hâl ü şanından anlaşılır idi ki Demir Bey o anda vefat etse sevincinden allar giyinmek mertebesinde biçarenin aleyhinde hükm-i kat'î vermiştir.

-5-

Doktorun dediği gibi filvâki mahmûma yeni nöbetler gelmedi. Mahut hayalât gecesinden sonra ikinci geceyi daha rahat geçirdiği gibi ikinci günün ferdasında doktor mahmûmun hararetini hemen hemen vücûd-ı beşerin harâret-i tabiiyyesine karîb buldu.

Mahmûmda iştiha mukaddemâtı bile görüldü ise de bu nevi hastagânın midelerini asla yormaksızın tegazzîlerine hizmet edileceği derkârdır. Biz Demir Bey'i böyle yavaş yavaş mertebe-i nekahete tekarrüb edegitmekte bırakalım da Feride Hanım'ın kocası aleyhindeki ihtisâsâtını tetebbu eyleyelim.

Kocasının mensûbiyyet-i asliyyesini kendi hesabınca keşfeylemiş olduktan sonra Feride Hanım bu adam ile bademâ birlikte yaşamak kabil olamayacağını gereği gibi zihnine yerleştirdi. Eğer Demir Bey hâl-i sıhhat ve afiyette bulunsaydı ihtimal ki müfârakat davasına hemen o anda kıyam eylerdi. Ancak adam-

cağız henüz esîr-i firâş bulunduğu gibi daha bir hayli müddet zevcesinin himâye-i müşfikanesine muhtaç kalacağını Feride Hanım nazar-ı dikkate alarak hakkında muktezâ-yı merhamet ve mürüvveti dirîğ etmiyordu.

Böyle bir işte hatırlara her şey gelebilir. Meselâ denilebilir ki Feride Hanım asıl Demir Bey'in ihtiyarlığından, huysuzluğundan bîzârdır da adamcağızın mensûbiyyet-i asliyyesinin şöyle tesadüfî gibi bir yolda inkişâfını müfarakata vesile ittihaz etmiştir.

Biz eğer bu familyanın hususiyyet-i ahvâl ve hakayık-ı sûret-i maîşetini bilmeseydik şu mütalâayı belki de istisvâb eylerdik. Lâkin biliriz ki Feride Hanım kocasından asla bîzâr değildir. Demir Bey her ne kadar tünd-mizac adam ise de yüreği sağlam, tabiatı sadık bir mert olduğundan zevcesi kendisinden korkmakla beraber fezâil-i merdânesine muhabbet dahi eder. Demir Bey zevcelerine hem hâmî, hem muhib, hem mürşit olan kocalardandır. Servet ü sâmân karısının olmakla beraber zevceye mahkûmiyet bu adamda görülmez. Fakat zevceyi taht-ı kahr-ı esâretine de almaz. Zevcesini hudûd-ı vezâifi haricine çıkartmadığı gibi zevcesinin daire-i hukûku dahiline de kendisi taarruz eylemez.

Zevcesini tekdir eylerse tahkir için değil, ıslah için tekdir eder. Tekdirini müteakip vech-i şefkatinde muhlisâne, muhibbâne tebessümleriyle kalbindeki terahhum ve muhabbeti yine temin eyler.

Karilerimiz meyanında bazılarının böyle bir kocayı beğenip beğenmeyeceklerini bilemeyiz. Ancak asıl kadınlık denilen şeyin havâssını, mukteziyâtını nazar-ı dikkate alarak görüyoruz ki kadın kısmı cebbar kocayı sevemeyeceği gibi, miskin kocayı hiç sevemez. Muhabbetine de, himayesine de itimat edebileceği merd-i hakîkîyi refakat-i ebediyyesinde kabulde bahtiyarlık arar. İşte Feride Hanım böyle bir kadın olduğu gibi, Demir Bey dahi böyle bir adamdır.

İşte Demir Bey ile Feride Hanım arasındaki münasebeti şu kadarcık olsun öğrendikten sonra karilerimiz dahi elbette kabul ederler ki Feride Hanım kocasından müfârakata vesile aradığı için onun mensûbiyyet-i asliyyesini vehminde büyülttükçe bü-

yültmüş değildir. Hatta şu dahi katiyen bilinecek mevâddandır ki Feride Hanım eğer Demir Bey'den müfârakat edecek olursa başka bir kocaya varamaz. Vakıa kendisi kırklık bir kadın olmakla beraber servet ü sâmânı hasebiyle gençlerden bile kendisini tezevvüce talip pek çok adamlar zuhur edebilir. Ama bakalım Feride Hanım abâ ve ecdâdından kalma servetini istedikleri yerde yesinler içsinler diye bu kocaların eline terkeder mi? Öte tarafta yirmisini mütecaviz bir de oğlu vardır! Bakalım bu delikanlıyı bir üvey pedere baba demeye ırzâ eyleyebilir mi? Bunların cümlesinden kat'-ı nazar Feride Hanım kocaya mahza şehrâh-ı hayat ü teayyüşde bir refîk-i müşfik nazarıyla arz-ı ihtiyac ederek yoksa tezevvüc denilen şeyi, hayvanâtın çiftleşmesi yolunda bir hüküm ile telâkki Feride Hanım'ın hikmetine asla tevafuk etmez. Eğer izdivacı o yolda telâkki eyleseydi on beş on altı yaşında bir körpe kız olarak evvelce dahi dediğimiz vechile kartlığını tecavüz ve ihtiyarlığına tekarrüb eylemiş olan bir adamla bir rub' asırlık ömrünü yani kendi ömrünün en kıymetli zamanını imrâr eyleyebilir miydi?

Elhasıl Feride Hanım kocasından müfârakatı zihnine koymuş bulunmasından dolayı havâtır-ı bed-endişâne her ne hutûr eyler ise yanlıştır. Bu hatıralarda ısrar aynı iftira hükmünü alır. İşin doğrusu şudur ki, Feride Hanım gayet dindar bir kadındır. Zaten mensup olduğu Şemsizâdeler familyası kâffe-i âzâsını ulemâdan sulehâdan yetiştirmiş bir familya olup, pederi sağ olsa Feride Hanım'ı yine kendisi gibi zühd ve salâh sahibi bir adama tezvîc edeceği derkâr iken pederinin vefatıyla veliyye-i yegânesi kalan validesi an-asıl kul cinsi olmak ve ricâl-i Mısriyye'den bir zatın hanesinden çırağ çıkmış bulunmak hasebiyle Demir Bey'i yine o eski efendisinin familyası tarafından tanımış ve işte şu münasebetle kızını bir askere yani asker mütekaidine vermiştir. Bu intihabda Feride Hanım'ın validesini en ziyade teşvik eden şey damadın yaşını başını almış bir insan bulunmasındadır. Filvâki Demir Bey bu intizara muvafık bir adam çıktığı cihetle kayınvalidesini son nefesine kadar hoşnut eylemiştir.

İmdi Feride Hanım bu kadar salâh-ı hâl sahibi bir kadın ol-

duğu hâlde ömrünü bir mürted ile geçirmiş olduğunu görürse müteessir olmaz mı?

Bu teessür erbâb-ı diyânetin kâffesi için tabiidir. Feride Hanım gibi asabiyyet-i İslâmiyeyi taassup derecesine vardırmış olanlarda bu teessürün hükmü daha ziyadeye varacağı derkârdır. Diyebiliriz ki Demir Bey'i şu hasta hâli ile kapı dışarı etmiş olsa bile Feride Hanım mertebe-i teessürüyle gayr-i mütenâsib bir harekette bulunmuş sayılamaz iken yine fezâil-i İslâmiyye âsârından olan mürüvvet-i fevkalâdesi hasebiyle biçare hastayı üzmeyi bile tecvîz etmemiştir.

Ama kendi üzüntüsü pek ziyadeye vardığını ketmedemeyiz. Şu sırrın inkişafı gününden bed' ile biçare kadıncağız erimeye başlamıştı. Bundan sonra kocasıyla nasıl ömür geçireceğini bilemediğinden veyahut hiç de ömür geçiremeyeceğine hüküm verdiğinden dolayı değil! Şimdiye kadar nasıl ömür geçirebilmiş olduğunu düşündükçe ıztırabından ifnâ-yı vücûd derecelerine varıyordu.

Kâh oluyordu ki kendi kendisine teselli vermeye çalışarak:

– Benimkisi de artık delilik ya! İşte heriften müfârakata karar verdim! Yüreğim rahat etmeli değil midir? Şimdiye kadar geçen zaman geçmiş gitmiş! İyi de olsa geçmiş, fena da olsa geçmiş!

mukaddemâtıyla epeyce ye'sini teskin eyleyebilirdi. Hatta şu mukaddime-i tesliyeti müteakip Demir Bey hakkındaki nefret ve husûmetine de itidal gelerek:

- Varsın an-asıl Fransız olsun! Mısır hizmet-i askeriyyesinde İslâm'ı kabul etmiş. Yirmi beş yıl birlikte yaşadığımız hâlde lisân-ı asliyyesiyle bir kelime bile tekellüm ettiğini işitmemiş olmaklığımız âdeta sıdk-ı ihtidâsına delâlet etmez mi? İşi bilâlüzum büyültmek de manasızlıktır.

demeye kadar da varıyordu. Fakat şu yirmi beş senelik müddet zarfında mensûbiyyet-i asliyyesini zevcesine belli etmemiş olmasını Demir Bey'in sıdk-ı ihtidâsına bir kere hamleyledikten sonra müteakiben bunu metânet-i hud'akârânesine de hamlederek yirmi beş yıl müddet kendisini aldatagitmiş olmasını yine adamcağız aleyhindeki şiddetini tekrara medar ittihaz

eyleyip yine kendini yiyip bitirmeye başlıyordu.

Aradan birkaç gün mürûrundan sonra oğlu Mustafa Kamerüddin Bey Paris'ten geldi. Biçare çocuk âşiyâne-i pedere o kadar ihtiraz ile tekarrüb eyliyordu ki görseydiniz yüreğiniz acırdı.

Mazur değil midir ya? Acaba pederi berhayat mı? Yoksa validesi kendisini feryatlar figanlarla mı istikbal edecek? Bu hâl müşkil bir hâldir. Mevlâ bu hâli gurbetten gelen hiçbir kimseye göstermesin.

Mustafa Kamerüddin Bey konağın kapısını dakkederek Mehmed Ağa kapıyı açtı. Bereket versin ki kapıyı açan Mehmed Ağa oldu. Bahçıvan Selim Nişo veyahut aşçı Şaban kapıyı açmış olsalardı, çünkü bunlar beyin Fransa'ya azimetinden sonra konağa intisab eylemiş olduklarından beyi tanımazlardı. Mehmed Ağa ise eski emektarlardan olmakla beyin kapıdan girdiğini görür görmez koşup eteklemekle sarılmak harekâtını birbirine katarak:

– Vay velinimetim! Vay velinimetzâdem! Safa geldiniz! Ne kadar da büyümüşsünüz!

diye ızhâr-ı beşâşet eyleyince pederinin berhayat olduğunu Mustafa Kamerüddin Bey en evvel Mehmed'in beşâşetinden istidlâl eyledi. Müteakiben:

— Pederim nasıl? Onu haber ver! Allah aşkına doğru söyle!

sualini ve emrini irat etmekle Mehmed Ağa'dan:

– Şimdi üst kata çıkar görürsünüz! Hamdolsun beyefendi kurtuldu. Lâkin bilmiş olunuz ki adeta kefeni yırtarak kurtulmuştur.

cevabını alınca delikanlı bütün bütün mutmain olarak merdivenden yukarıya fırladı.

Kapının çalınması ve açılması ile sözler teâtî edilmesi yukarıda Feride Hanım'ı zaten mütenebbih eylemiş bulunduğundan Mustafa Kamerüddin Bey merdivenden yukarıya çıkarken validesi dahi hasıl olan zannının derece-i kasvetini tecrübe için merdivene doğru yürüyordu. Divanhanede valide ile oğul karşı karşıya gelerek sarmaş dolaş oldular. Feride Hanım iki elleriyle oğlunun başını tutup kendisine çekerek şapır şapır birkaç defa öptükten sonra başı yine ellerinden bırakmaksızın ileriye

doğru dürter ve uzacıkdan hayran hayran bir daha temaşadan sonra yine kendisine çekip tekrar öpmeye başlardı. Bu hareketler esnasında delikanlı dahi validesine sarılarak onun mâderâne buselerine ferzendâne buseler ile mukabele eylerdi. Ana ile oğulun şu kavuşmaları bir levhadır ki bir hikâyenüvisin kaleminden ziyade onu bir ressamın fırçası tasvir etmelidir.

İki dakika kadar devam eyleyen şu ilk telâkîyi müteakip Mustafa Kamerüddin Bey pederi hakkında validesinden dahi bir haber almak hususunda isticâl eyledi. Sordu ki:

– Pederim nasıldır? Mehmed'in verdiği haber doğru mudur? Pederim kurtuldu mu?

– Kurtuldu!

Feride Hanım'ın bu kelimeyi nasıl telâffuz eylediğini tahmin edersiniz? Oğlu ile mülâkattan dolayı sevinç hâlinde bulunan kadıncağızın tavrında bin sevinç alâmâtı daha peyda olarak mı söylediğini tahmin edersiniz?

Vakıa Mustafa Kamerüddin Bey dahi bu intizardaydı. Lâkin o dakika biçare Feride Hanım'ın kocası aleyhindeki husumet ve nefretine en ziyade kuvvet vermiş olduğu bir dakika olmasıyla kadıncağız şu sözü sevincini arttırarak söyleyeceğine bilâkis tavr-ı şetâretini tebdil ederek söylemişti. Âdeta "Kurtuldu! Kurtuldu, ama keşke kurtulmasaydı! Keşke geberseydi!" manasını işrâb edecek bir tavırla söylemişti.

Ama Mustafa Kamerüddin Bey vehleten bu tavrın hükmünü takdir edemedi. Bilâkis pederi pek fena hasta veyahut vefat etmiştir de hakikati kendisinden ketm için böyle söylüyorlar gibi bir mana ile telâkkî eyledi. Zira Mustafa Kamerüddin Bey pederini yalnız sulbünden inmiş olmak hasebiyle sevmeyip belki bütün ebnâ-yı beşer nezdinde mahbûb-ı kulûb olması lâzım gelen bir büyük adamdır hükmüyle bu yüzden dahi pederi hakkında başkaca bir muhabbeti vardı.

Fakat hakikate vusûl için hemen oracıkta valiesi ile sual ve cevabı çoğaltmadı. Validesinin nazar ve teveccühünden pederinin yattığı odayı bilistidlâl hemen o tarafa can attı.

Kapıdan içeriye girdi. Gayet muhterizâne iki hatve attıktan sonra irkildi durdu. Babasını karyoladan inmiş ve köşe minde-

rine oturmuş görünce filhakika kefeni yırtarak kurtulmuş olduğunu derhal hüküm ile koştu bir deri bir kemik kalmış, sararmış solmuş olan eline sarılarak şapır şapır öpmeye başladı.

-6-

Bizim Demir Bey gençliğinde ne hâl ve şekilde olduğu görülmek istenirse şu Mustafa Kamerüddin Bey'e bakılmalıdır. Zira Demir Bey'in belki bin defa ağzından:

– Eğer gençliğimde bir resim alınmış olsaydı o resim tamamıyla şimdiki Mustafa'nın resmi zannolunurdu.

dediği işitilmişti. İtiraf edelim ki Demir Bey'in şu ihtiyarlık hâli dahi oğluna adeta tamamı tamamına müşabihdir. Yani Demir Bey, Mustafa Kamerüddin'in ihtiyarı ve Mustafa Kamerüddin Bey, Demir Bey'in gencidir. Hem bu müşabehet ikisi için de bir şeref olur. Zira Mustafa Kamerüddin'in uzun boyu, geniş sadrı, her birine bir adam oturabilecek vüs'at ve metanetteki omuzları, ince beli kendisini "gürbüz kahraman" ünvanına nasıl müstehak eylerse, gayet beyaz teni, kumral tüyleri, iri ve koyu elâ gözleri, uzun ve sık kirpikleri, muntazam ağız ve burnu, sık ve beyaz dişleri, renkli dudak ve yumru çenesi, daimî mütebessim bir hâlde bulunan çehresi dahi bu delikanlıyı "güzel çocuk" tavsifine de o nisbetle lâyık eyler.

Madem ki her şeyin doğrusunu itiraf eyliyoruz, o hâlde Mustafa Kamerüddin Bey'e "güzel çocuk" ünvanını kazandırmak hususunda validesinin yardımını inkâr etmemelidir. Tabîiyyûnı hükemâdan bazıları her hayvanın yavrusu validesine ve bazıları mutlaka pederine müşabih olacağını ve bir takımı ise yavrunun sulb-i pederinden rahm-ı mâdere nüzûlü hâlinde hangi tarafın feyz-i tevlîdkârânesi galip ise yavrunun ona müşabih olacağını hükmetmişler ise de bu hükümlerin kâffesi haklı haklı itirazlardan kurtulamayıp nihayet hükümlerin en makbulü olmak üzere yavruların pederlerden de maderlerden de mutlaka birer hissesi bulunacağı kazıyyesi meydan almıştır. Bu davanın isbat-ı hakkaniyyeti için burhan-ı mücessem aranır ise, o dahi Mustafa Kamerüddin'in şahsında bulunur. Zira validesi Feride Hanım dahi iri yarı bir kadın olduktan fazla cildinin tarâveti

ve tüylerinin koyu kumrallığı ve teşekkülât-ı vechiyyesi hasebiyle "güzel" ıtlâkına en ziyade isbat-ı istihkak eyleyen nisvândandır.

Yukarıki fıkramızda Mustafa Kamerüddin'in pederine olan muhabbetinden bir nebzecik haber vermiştik. Pederini yalnız sulbünden inmiş olduğu için sevmeyip belki pederini bütün nev'-i beşer nezdinde mahbûb-ı kulûb olması lâzım gelecek mükemmelîn-i evlâd-ı Âdem'den bulunduğu için en ziyade sevdiğini haber vermiştik. Bu sözümüzü tekrar ve tekid eyleriz. Hikâyemizin mütalâasında devam eyledikçe görüleceği üzere, vakıa Mustafa Kamerüddin Bey, pederinin Fransızca bildiğine ve iş odasında birçok Fransızca kitapları, evrakı bulunduğuna vakıf değil idiyse de, eğer öteden beri bu hakikate dahi vakıf olmuş bulunsa bundan dolayı validesi gibi pederinden nefret eylemesi şöyle dursun bilâkis pederi hakkındaki takdirâtı daha ileriye varırdı. Şimdiki hâlde pederini sair insanların kâffesine fâik bulmasını icab eyleyen büyüklüğü ise onun yerinde olan başka babaların zevcesi malını kendi hevesât-ı ma'yûbesi yolunda israf ve telef etmeleri ve karısına nâ-sezâ muamelâtta bulunmaları, familyalar arasında ekseriya hasbihâller, şikâyetler zeminlerini teşkil eyledikleri hâlde kendi pederinin zevcesine an-samîmü'l-kalb yâr-ı sâdık olması ve başka babalar çocuklarının vücudu güya kendi zevklerini ihlâl ediyormuşçasına evlâdının vücudundan bîzâr oldukları hâlde, kendi babasının kendisine şefkat-ı mâderâneye galib şefkatler ile muamele ederek en küçük yaşından beri büyük adam gibi musahabâtıyla talim ve terbiyesine yardım eylemesi ve tekâbür ve mühâsede insanlar için umumî bir maraz-ı nefsânî iken kendi babası bu marazdan en ziyade salim adamlardan olarak halka olan iyiliği güya doğrudan doğruya kendisine vaki olmuşçasına bir minnet ve şükranla telâkki etmesi gibi birçok fezâil-i ahlâkiyyesiydi.

Ama Mustafa Kamerüddin'in en küçük yaşlarından beri pederinin şu suretteki büyüklüğünü takdir etmiş olduğuna zahib olmayınız. Sıbyanın gerek peder ve mader ve akraba ve hîşânını takdir etmeleri ve gerek ahvâl-i âlemin sair nîk ü bedini tanımaları yaşlarıyla beraber kudret-i temyîziyyelerinin dahi tezâyüdü derecâtına tabi olur. Binaenaleyh Mustafa

Kamerüddin kendi pederinin sair babalardan farkını en evvel sair babalar kendi çocuklarını olur olmaz şeyler için dövüp hırpaladıkları hâlde kendi babasının ise bilâkis büyücek kabahatleri için bile kendisini dövüp hırpalamayarak nesâyih-i pederâne ile irşâdına himmet eylemesinden takdire başlamıştır. Hatta birkaç defa validesi Mustafa'yı bazı kabahatlerinden dolayı haklı olarak dövmüş idi de pederi çocuğu validesinin yed-i darbından kurtarıp yanına oturtarak:

– Oğlum! Seni ta'zîrden dolayı validene gücenme! Düşün ki valideler çocuklarını gözlerinin bebeği gibi sevdikleri hâlde bu muhabbetlerine külliyen mugayir olarak niçin dövüyorlar? Onların düşmanı oldukları için denilemez? Elbette onların dostu oldukları için kusurlarını terk ettirmek ve kendilerine zaten hasenâtı tercih ettirmek için bu şedîd muameleye mecbur oluyorlar. Öyle ise validenden dayak yemeye bedel daima lûtuf ve nüvâziş görmek istersen sen de mümkün mertebe kabahat yapmamaya çalış!

diye irşatlarda bulunmuştu. Hele Mustafa Kamerüddin'in bazı kusurlarını pederi muahezeye giriştiği zaman çocukta dayak havfine bedel pederinin nazar-ı teveccühünden düşeceği havfi biçareyi tir tir titretmeye başlardı. Nihayet babası:

– İşte tekdirimi ettim, söyleyeceklerimi bitirdim. Bunları asla unutmamalısın. Şimdi de gel öpüşelim, barışalım!

deyince kemâl-i şevk ve muhabbetle pederine sarılıp matruş yanağını şapır şapır öper ve şu muamele ile babası hakkındaki muhabbetini bir kat daha tezyîd eylerdi.

Çocukluğunda babasının büyüklüğünü bu surette takdire başlamış olan Mustafa Kamerüddin kudret-i temyîziyyesi arttıkça babasının sair vücûh-ı fezâilini dahi görüp takdir ederek cidden ve hakikaten o zatın hayranı olmuştu. Zira babasından işittiği sözler kaleme alınacak olsa bir kütüphane teşkil etmek lâzım gelip, bunların ise cümlesi ulüvv-i ahlâka, fezâil-i insâniyyeye, hikmete dair şeyler olduğundan Demir Bey oğlunun yalnız babası değil, nev'amâ hocası da olmuştur. İnsan ise füyûzât-ı terbiye ve talimi ile tefeyyüz eylediği hocasına en safî, en mukaddes bir muhabbetle muhib olur. Binaenaleyh Mustafa Kamerüddin dahi babasını hem müşfik bir peder, hem fazıl bir

muallim olmaya, hem de bunların hiçbirisi olmasa bile ulüvv-i ahlâk-ı hamîdesinden dolayı sevilmeye şayan bir adam bulunmak üzre telâkki eylemiştir.

Öyle ya! Bir zamana kadar hiç tanımadığınız bir adamla muârefe peyda eylersiniz. Onu o kadar seversiniz ki mahbûb-ı kalbiniz olur. Bu adam sizin babanız, kardeşiniz midir? Muallimiz midir? Hayır! İnsan-ı kâmil olduğu ve sevilmeye lâyık bulunduğu için seversiniz. İşte bizim Mustafa Kemerüddin dahi pederini hiç tanımadığı hâlde sonradan görüp tanıyacak olsaydı insanlar meyanında en ziyade beğendiği zat Demir Bey olacaktı.

Kıssadan maksat hissedir. Şuracıkta teemmül edelim ki niçin birçok familyaların babası dünyadan âhirete intikal eyledikleri zaman oğulları kendisine hayrü'l-halef olamıyorlar? Bazı evlât vardır ki mala konmak için maazallahu teâlâ babalarının intikallerini isti'câl ediyorlar. Niçin? Hiç şüphe etmemelidir ki pederleri kendi huzûzât ve hevesâtıyla meşgul olmak için çocuklarının kendi yanlarında bulunmalarını ve kendileriyle sohbet ederek râbıta-i übüvvet ve bünüvvete kuvvet vermelerini mugayir görürler. "Aman şunlar başımızdan defolsunlar" diye tahammülsüzlük gösterirler. Evlâdının babası değil düşmanı imişçesine onlar hakkındaki eltâf-ı mecbûrelerini sûret-i serzenişkârânede icra ederler. Çocuklar biraz büyüyüp de huzûzât-ı maîşetten hisse-i musîbe ve meşrû'alarını istîfâ etmeleri lâzım geldiği hâlde pederleri güya çocukları kendi taht-ı kahrlarında zaptedebilmek hülyasıyla türlü maniiyyette bulunurlar.

Hâlbuki çocuklar pederlerine itiraf edemedikleri ahvâlin kâffesini yine sırran icradan geri durmazlar. Bu hâlin neticesi olmak üzre dahi çocuklar pederlerini kendi maîşet-i müreffehelerine mani addederek şu engelin bir an evvel aradan çıkmasına muntazır olmaya başlıyorlar.

Âkildir ol peder ki oğlunun peder-i cebbârı olacağına refîk-i hikmet-peresti, sırdaş-ı sadâkat-nişânı, nâsih-i müşfiki olur. O hâlde oğlunun babasından gizli bir şeyi kalmaz. Her hafâyâsı hakkında pederi kendisini irşat ederek meşru ve makul olmayanlarını bittedrîc tadil gayretini çocuğun kalbine yerleştirir. Hâsılı cebbâr bir pederden ise müşfik ve sâdık bir dost elbette

hayırlıdır. Zira pederin cebri evlâdın seyyiâta inhimâkini bir kat daha arttırmaktan başka hiçbir netice hâsıl etmediği hâlde pek çok sâdık dostlar kendi arkadaşlarının bir hayli zemâyimini tadile muvaffak olmuş bulundukları bittecrübe ve bilfiil sabittir.

İşte Mustafa Kamerüddin Bey pederini bu derecelerde takdir eylediği, sevdiği hâlde pederi kendisini bu nispette sevmez mi zannedersiniz?

Vakıa Frengistan'a gönderildiği zaman validesi oğlunun iştiyakına tahammülü tükendikçe:

– Oo! Artık sen de ben de evlâdımızın hasretine dayanamayacak valideler pederler hududundan çıktık. Bu olur ama evlâdı henüz aguşlarında bulunan genç valideler ve pederlerde olur. Bundan sonra Mustafa bizim oğlumuz olmaktan ziyade başlı başına bir adamdır. Vazifesi bir çift anaya babaya medar-ı nüvâziş bir çocuk olmak değil bize ahfâd olacak çocuklara baba olmaktır. Validesinin dizi dibinden ayrılmasın diye herifi tahsilinden, taallümünden, terakkîsinden, tekemmülünden menedecek değiliz ya?

diye oğlu hakkında zevcesinin soğukluğa hamledeceği yolda beyân-ı mütalâa eylediği çok olur idiyse de bu mülâhazalar dahi Demir Bey'in ulüvv-i efkâr-ı hikmet-disârına delâlet ederler. Her ne kadar zevcesi:

– Sen oğlunu benim kadar sevmezsin de onun için böyle söylersin!

diye muahezeden yüz çevirmez ise de Demir Bey zevcesinin bu hâli âdeta bir hodgâmlık eseri olduğunu pekâlâ bilir. Kendisi ise oğlunu kendi nefsinden ziyade sevip, zaten bundan sonra kendi hayatı oğlunun şan ve şerefle geçireceği hayattan ibaret kalacağını hükmederek Mustafa Kamerüddin hakkındaki ihtisâsât-ı âşıkanesine ona göre inbisât verirdi.

İşte bugün birisi gemiden ve diğeri ölüm yatağından çıkarak birbiriyle kavuşmuş bulunan baba oğul şöyle bir çift baba oğuldurlar.

Mustafa Kamerüddin babasının kansızlıktan cansızlıktan buz gibi soğumuş olan solgun elini âteşîn dudaklarıyla kızdırırcasına

bir iştiyak ve tehalükle öptüğü sırada pederi dahi oğlunun başını öpmeye, saçlarını koklamaya ve oğlundan kurtarabildiği bir eliyle yüzünü gözünü ve taze bıyıklarını okşamaya başladı.

"Sarmaş dolaş" ıtlâkına seza görülemez ise de kalplerin mülâkat-ı maneviyyesi sarmaş dolaştan daha kuvvetli tabirâta seza olan şu mülâkat şüphesiz beş dakikadan ziyade imtidâd eyledi. Bu müddet zarfında pederi lisanından:

– Evlâdım! Mustafacığım!

sözlerinden başka söz çıkamayıp, oğlunun lisanından dahi lâ-yenkatı':

– Babacığım! Babacığım!

sözleri işitiliyordu.

Mahmûmun yatak odasında şu anda peyda olan levhayı yalnız bu baba oğuldan ibaret zannetmiyorsunuz ya? Gayeti bunlar levhanın ilk plânı yani birinci mertebede nazar-ı temâşâya isabet edecek olan eşhâsı teşkil etmekteydiler. İkinci plânda bir valide ve üçüncü plânda yani oda kapısının yarı dışarısında ve yarı içerisinde ikisi beyaz, birisi siyah iki cariye görülürdü. Bunların üçü de Mustafa Kemerüddin'in Avrupa'ya i'zâmından sonra mübayaa olunmuş bulunduklarından konağın ikinci beyefendisi olmak üzre Frengistan'dan avdet eylemiş olan genç ve güzel beyi kemâl-i hayretle temaşa eyliyorlardı.

Ya valide?

Hah! İşte asıl şâyân-ı dikkat olan valide değil midir? Mahmûmun görmüş olduğu hayâlât üzerine biçareden buz gibi soğumuş olan Feride Hanım karşısında kocasıyla oğlunun birbirinin nasıl canı ciğeri olduklarını gösterecek hâl ile kavuştuklarını görünce kendi hissiyât-ı derûnu bunların ikisinden de bambaşka olduğunu kemâl-i dehşetle müşahede eyliyordu.

Eğer irfân-ı nefs nimetine nail olmuş bulunsa da şu anda kendi mevkiini bir fikr-i hikmetle tayin eylemiş olsaydı görmeli ve hükmetmeliydi ki mahmûmda müşahede olunan ahvâl-i acîbe ve garîbe Demir Bey'i bu familyaya yabancılıkla ittihâm edemeyecektir. Belki kendisini yabancı hâlinde bırakacaktır. Zira familya halkı karı koca ve oğuldan ibaret bulundukları hâlde işte baba oğul yekvücut olarak bunlardan ayrı kalan ise valide-

den ibaret kalmıştır.

Feride Hanım haddizatında zeki bir kadın olmakla beraber şu hakikati göremedi. İhtimal ki zeki bir kadın olduğu için şu hakikati göremedi. Zekâsı ona başka birşey gösterdi. O gördüğü şeyi de ayn-ı hakîkat sandı. Zira kocasıyla oğlunun şu muânakasını görmesi üzerine kendi kendisine dedi ki:

– Âh! Gözüm nuru Mustafacığım! Sen babanın ne olduğunu bilsen hiç de o menhûs eli bu kadar muhabbetle öpmezdin! O el öyle bir harekette bulundu ki hiçbir müslümanın eli o hareketi taklit bile edemez.

-7-

Baba ile oğul doyuncaya kadar öpüştükten koklaştıktan sonra Demir Bey sağ elini oturduğu mendirek üzerine defaatle vurup bu işaretle şöylece yanı başına oturmasını emretti. Mustafa Kamerüddin Bey babasının yanına oturdu. Evvelâ Demir Bey söze başlayarak şu vechile bir muhavere cereyan eyledi:

– Oğlum, âdeta kefeni paralayıp kurtuldum. Daha doğrusunu istersen medfun olduğum mezarın tahtalarını alnım ve sadrım ile kaldırarak ol vechile çıkıp dünyaya tekrar geldim.

– Allah'a çok şükür babacığım! Yeni hayatınızı tebrik ederim.

– Fakat bu tebriki asıl validenin muvaffakiyeti için etmelisin! Zira validen olmasaydı helâkim muhakkaktı.

Demir Bey bu sırada karısının da yüzüne bakarak:

– Feridecığim! Hayatımın bakıyyesini sana borçluyum. Bundan sonra kaç nefes alacak isem lûtf-ı Bârî ile beraber bu enfâsı yine senin semere-i şefkat ve merhametin olmak üzre almış olacağım!

dediğinden bu söz Feride'nin dört beş dakikadan beri devam eden dalgınlığını izale ederek aklını başına iade eyledi. Binaenaleyh dedi ki:

– Hizmet bizden, şifa Allah'tan oldu. Derdi veren de Allah'tır, dermânı veren de!

Demir Bey hem karısına cevap olmak, hem de oğluna hitap

makamında bulunmak üzere dedi ki:

– Mustafa! Gerçek söylerim ki geçirdiğim hastalık validen için cehennem azabı oldu. Düşün ki hastalığım humma idi. Zaten titiz bulunan bir adam bir de humma delisi olursa zevcesine ne kadar üzüntüleri mucib olur!

Mustafa Kamerüddin Bey asıl pederini üzmemek lüzumunu derpîş eyledi. Dedi ki:

– Her ne ise babacığım, hepimize birden "geçmiş ola!" deriz de bu hastalıklar, bu üzüntülerin serian acısını çıkarmaya çalışırız. Müsaade buyurursanız kemâl-i şükr ve iftihar ile arz edeyim ki bu sene imtihanlarda Paris heyet-i ilmiyyesinin pek ziyade mazhar-ı tahsîni oldum.

– Zaten bunu bana yazmış idin de! Pek sevinmiş idiysem de sana sevincimin derecesini yazmaya vakit bulamadım.

– Yazdığınız iltifatnâme dahi bence kâfiydi.

– Hayır hayır! O gün on sekiz ateşli tabancanın son tecrübesiyle meşgul olmasaydım daha ziyade yazardım. Lâkin iki namlu arasında döner bir dolap ile on sekiz ateşli bir rövelver icadı beni dokuz aydan beri işgal etmekte bulunduğundan o mektubu yazdığım gün bu dokuz aylık yorgunluğun neticesini tecrübe ediyordum. Şimdi lisanen ikmâl-i merâm ederek derim ki: Bahtiyar ol oğlum, berhudar ol! Senden her ne emelim arzum var idiyse cümlesini maa-ziyadetin hasıl eyledin. Bana lâyık bir oğulsun diyemem. Zira o liyâkati çoktan geçtin. Ben sana lâyık baba görülmez isem sen benim kusurumu affet.

– Estağfurullah babacığım!

diye Mustafa Kamerüddin tekrar babasının ellerini öpmeye başladı. Çocuk bu meşguliyette iken Demir Bey de karısının yüzüne bakmaktaydı. Bu bakışta iki mana olabilirdi. Birisi tercüme edilmek lâzım gelse:

– Böyle bir oğula malik olduğundan dolayı sen de kendini bahtiyar buluyorsun ya?

demek oluyor idiyse de diğer mana daha parlak olabilirdi. Zira biraz evvel hâl-i mahmûmiyyetine, cinnetine filânına dair zevcesine teşekkür yolunda söylemiş olduğu sözlere şimdiki söz

dahi ilâve edilince karısının yüzüne bakışı:

– Hastalığım ve dalgınlığım zamanında bende görmüş olduğun ahvâl-i acîbeyi oğluma söylediğin zaman oğlumun benim hakkımda vukua gelecek nefretini şimdiden affettirmeye çalışıyorum. Sen de ona göre lûtfet, mürüvvet buyur, merhamet eyle!

manasını ifade eyleyebilirdi. Hatta Feride Hanım nezdinde bu bakışın asıl manası da bu oldu.

Pederi tarafından gösterilen arzu üzerine Mustafa Kemerüddin Bey üç seneden beri Paris'te nasıl zaman geçirdiğini ve bahusus bu müddet zarfında İstanbul'a üç defa gelebilir yani yaz mevsimlerinde tatil zamanlarını İstanbul'da familyası nezdinde geçirmek mümkün görülürken niçin gelmediğini anlatmaya başladı.

Hülâsa-i ifadesinden müstefâd olduğuna göre Mustafa Kemerüddin Bey bu tatil zamanlarını Paris'te dahi geçirmemiştir. Senenin dokuz ayını tahsilde geçirdiği esnada tatil zamanlarını hangi memlekette geçirecek ise o memleketli olan talebeden birkaçıyla dostluğu ileriye götürerek ba'de'l-imtihan onların memleketlerine gitmiştir. Bu suretle ilk senenin tatil zamanlarını İtalya ve İsviçre'de ve ikinci senenin tatil zamanlarını Almanya'da geçirmiştir. Bu sene dahi İngiltere'ye gidecekken pederinin hastalığı üzerine İstanbul'a gelmiştir.

Tahsili turuk ve meâbir mühendisliği olduğu cihetle Avrupa'yı bu suretle gezmesi hem memâlik ve milel ahvâli hakkında bir tetkik ve hem de turukun şose ve şimendüfer ve tünel gibi ameliyatını müşahede ile kendi müktesebât-ı ameliyyesini ta'mîk için medar olduğunu babasına anlattı.

Hatta boğazındaki yol çantasından bir takım kağıtlar çıkardı ki bunların bazıları şehadetname ve bazıları muallimlerin tahsinnamesi olup bir takımları dahi en muteber gazetelerin kendi hakkındaki medâyih ve sitayişine dair idiler. Bunları babasına okudu. Fakat babasının Fransızca anlamadığını bildiği cihetle tercüme dahi eyliyordu.

İşte bu tercüme esnasında Feride Hanım'ın hafif tebessümleri dahi pek manidar idiler. Lâkin Mustafa Kemerüddin Bey validesinin yüzüne bakmadığı cihetle tebessümü göremediği ve görse bile manasını anlayamayacağı gibi Demir Bey dahi olanca dik-

katini oğluna hasreylemiş olduğundan karısına hiç dikkat etmiyordu.

Babası sordu ki:

– Resmi de ileriye götürdün mü, resmi? Resmi... Çünkü biliyorsun ya? Mühendislik senin intihap eylediğin bir meslek olup ressamlık ise benim intihap eylediğim meslekti.

– Evet babacığım! Ben de kendi intihap eylediğim mesleğe sülûküm için verdiğiniz müsaadenin şükrânesi olarak size ressamlığa da çalışacağımı vadeylemiştim. Bu vaadimi de ifa eyledim. Resmi epeyce ileriye götürdüm. Vakıa resim müsabakasına kabul olunamadım ve âsârımı sergiye koyduramadım ise de size bu cihetteki müktesebâtımın derecesini de şununla tarif edeyim ki zeminleri Şark'a dair olmak üzere yaptığım levhaları yüzerden ikişer yüz ellişer franga kadar satabilirdim. Bu suretle sattığım resimlerin numarası on dörde baliğ oldu. Hatta bu yüzden kazandığım para ile de kendime epeyce mükemmel bir kütüphane tedarik eyledim.

– Hâlbuki o paraları yiyebilirdin. Kendi kazandığın parayı kendi istediğin gibi yemene kim mani olurdu?

– Bu paraları kendi istediğim gibi yemek bence kitaba vermekti. Sayenizde validemin tahsis etmiş olduğu ayda ikiyüz frank ise beni talebelik âleminde pek güzel idare eyliyordu.

– Senin gibi kanaatkâr, afîf, çalışkan olan çocuktan intizar edilecek hareket zaten buydu. Maahaza kazandığın parayı başka bir yolda harcetmiş olsaydın yine mesul olmaz gençlik hasebiyle mazur görülürdün.

– Ben Paris'e gençlik hasebiyle mazur görülecek surette yaşamaya gitmedim! Tahsile gittim. Yaşamak ile tahsil mekâsıdı biribirine uymayacak şeylerdendir. Bundan sonra sayenizde istediğim gibi yaşayabilirim.

Mahmûm ihtiyar gözlerini semaya dikti. Ağzından söz çıkmıyor idiyse de bu tavrı oğlunu takdis eylediğine delâlet eyliyordu. Müteakiben başını iki solgun ve lerzenâk elleri içine alarak defaatle ve kemâl-i iştiyâkla ol ferzend-i ercümendi öptü.

Hâl-i nekahette bulunan hastayı ve bilhassa bir mahmûmu

tahammülünden hariç yormak üzüntüyü mucib olur ki bu üzüntüden dahi marazın nüksü derecesinde fenalıklar vukua gelebilir. Şu nokta-i nazardan mütalâa edince Demir Bey oğlu Mustafa Kamerüddin Bey ile ilk mülâkatında bu kadar iştigali biçareyi lüzumundan fazla olarak yormuş olacağını yine Feride Hanım nazar-ı dikkate aldı ve:

– Kavuşturan Allah'a çok şükür! Bundan sonra istediğiniz kadar görüşüp konuşmaya vaktiniz vardır. Lâkin daha ziyade yorgunluğu mucib olmamak için bugünkü mülâkata artık hitam vermelidir.

demesiyle bu söz gerek mahmûm ve gerek oğlu tarafından maa't-tahsîn kabul olundu. Hastayı rahatlatmak için yatağına koydular. Ana ile oğul ise diğer odaya çekildiler.

Feride Hanım'ın kocası hakkındaki sû-i tasavvurâtı malûmumuz olduğu cihetle baba ve oğul tarafından mazhar-ı tahsîn olan şu teklifini de hulûs-ı taviyyete vermezsiniz değil mi? Oğul ile baba arasında mülâkatın uzaması ve muhibbâne sözlerin çoğalması bunların yekdiğeri hakkındaki takdirâtını daha ziyade tahkim eyleyeceği zannıyla Feride Hanım mücerret buna meydan vermemek için ferzend ve pederi biribirinden ayırmış olacağına kail olmak istersiniz değil mi? Hâlbuki biçare Feride Hanım aleyhinde bu derecelere kadar vesveseli olmayınız. Feride Hanım'ın bu hareketi hemen oğlunu babasından ayırıp da:

– Gel! Gel! Artık o meşkûkü'l-ahvâl herif ile mülâkat elverdi. Gel biraz da beni gör ki onun hakkındaki iştibâhâtımı sana hikâye edeyim. Bak o zaman babanı şâyân-ı muhabbet, şâyeste-i perestiş bir adam bulur musun?

demek için değildi. Oğlu ile bu hasbihâli açmaya her zaman vakit bulabileceği derkâr olmasıyla Feride Hanım hakikaten hastayı imtidâd-ı mülâkat ile yormamak için o reyi verdi. Verdiğine isabet dahi eyledi.

Oğlu ile diğer odaya geldikleri zaman ise Demir Bey hakkındaki iştibâhâta dair hiç söz açmadı. Muhavereleri yine baba ile oğulun muhaveresi suretinde devam eyledi. Yani bir yandan Feride Hanım oğluna babasının hastalığı müddetinde ne kadar zahmet çekip ne derecelerde korktuğunu anlattığı gibi diğer ta-

raftan dahi Mustafa Kamerüddin Bey üç senedir Avrupa'da imrâr eylediği vaktini nerelere sarfetmiş ve neler öğrenmiş bulunduğunu validesine anlatıyordu.

Baba ile oğul arasında vukubulduğu gibi oğul ile valide arasında dahi sarmaşıp koklaşmayı ve öpüşmeyi mucip olan pek çok hâller vukua geldi.

Nihayet akşam oldu. Demir Bey tarafından gösterilen arzu üzerine ana ve baba ve oğul üçü birden sofraya oturdular. Demir Bey tabip tarafından mezun olduğu derecelerdeki taamını kendi tabağında ekleylediği gibi derece-i tahammülünden zâid olan fazla-i taâmını oğluna ikram etmekteydi. Bu akşamki sofranın neşesi hakikaten ne kadar tafsil edilse istiksâr olunamaz. Bu inşirâh ise hasta üzerinde iksîr-i a'zam-âsâ hüsn-i tesir gösterdiğinden dakikadan dakikaya kuvveti arttığı adeta ayan beyan görülmekteydi.

Ba'de't-taam misafiri bundan sonra kendisine mahsus olması lâzım gelen yatak odasına götürdüler. Orada iktiza eden hidemâtı validesinin evâmir ve işaretiyle beyaz cariyeler görüyorlardı. Artık gerek cariyelerin ve gerek Mustafa Kamerüddin Bey'in kalplerinden temayül-i tarafeyne dair bir şeyler geçmeye başlayıp başlamamış olduğunu biz bilemeyiz. Bildiğimiz bir şey varsa o dahi gaybûbet-i medîdesinden dolayı kendi hanesinin yabancısı hükmünü almış bulunan Mustafa Kamerüddin'in bir hayli zaman uykuyu celbedememesinden sonra bir kere de uykuya daldıktan sonra yorulduğu hasebiyle ölüm derecesine karîb derin bir uykuya varmış ve o uykuda sabaha kadar bilâfâsıla devam eylemiş bulunması kazıyyesinden ibarettir.

-8-

Ertesi gün Mustafa Kamerüddin Bey uykudan pek geç uyandı. O kalkıncaya kadar tabip gelip sabah ziyaretini bi'l-îfâ gitmişti. Hatta bu sabah hastayı dün sabahkinden pek çok iyi bulduğunu da itiraf eyleyip hele Feride Hanım dün hastanın mahdumu ile ne kadar yorulduğunu anlattığı zaman doktor efendi bu kadar yorgunluk üzerine hastanın kuvvetinden kaybedeceği yerde bilâkis dünkü kuvvetine nisbet-i muntazırasından ziyade

zammeylemiş bulunmasına derece-i fevkalâdede mahzûz olmuştu. Maahaza bu misilli yorgunluklar her zaman hüsn-i tesir göstermeyeceğinden ve sû-i tesiri daha ziyade melhûz olacağından bahisle hastaya oğlu ile mülâkatını da perhizkârâne bir yolda icra eylemesini tavsiyede gaflet göstermemişti.

Mustafa Kamerüddin Bey uykudan kalkıp da pederinin yanına geldiği zaman Demir Bey:

– Gel benim ilâc-ı âcilim gel! Dertlere derman oğlum gel!

diye beşâşet-i fevkalâde ile oğlunu kabul ederek tabibin sözlerini de tebliğ eyledi. Bu tebligatın Mustafa Kamerüddin'i cümleden ziyade mahzûz eyleyeceğine şüphe mi edilir?

O gün öğleden sonraya kadar pederiyle devam eyleyen mülâkatında hep Avrupa'daki tahsilât ve müşâhedâtını hikâye ile babasını yormaksızın eğlendirdi. Bu hikâyeler bir aralık hastaya ninni hizmetini görerek gözleri kapanıp tatlı uykuya varınca ana oğul cariyelerden birisini bekçi bırakarak hastanın yanından çıktılar, kendi odalarına geldiler.

İşte bu zamanı Feride Hanım oğlu ile hasbihâl mukaddimesini tesise müsait bularak dedi ki:

– Mustafa! Umar mısın ki baban senin Fransızca'yı ne kadar tahsil etmiş olduğunu takdir eyleyebilsin?

– Ne demek istediğini anlayamadım anacığım?

– Haniya demek istiyorum ki baban Fransızca bilmediği için senin tahsilinin derecesini takdir edemez sanırsın değil mi?

– Vakıa beybabam Fransızca bilmez ise de gayet akıllı bir adam olduğundan yine benim tahsilimin derecesini pekâlâ takdir eyleyebilir.

– Gerçek babanın Fransızca bilmediğine kani misin Mustafa?

Feride Hanım bu sözü söylerken oğlunun yüzüne o kadar manidar bir bakışla bakıyordu ki "Haniya bu kanaatte isen senin aklına şaşacağım!" demek istediğini Mustafa Kamerüddin hemen anlamaya tekarrüb eyledi. Çocuğa bayağı bir alıklık geldi. Dedi ki:

– Muamma mı söylüyorsun valide? Yoksa ben Frengistan'a gider gitmez babam dahi Fransızca öğrenmeye mi başladı?!

– Onun gibi bir şey?

– Öyle ise üç sene zarfında babam Fransızca'yı mutlaka benden çok iyi öğrenmiştir. Babamda o akıl, o kuvve-i hâfıza varken bu lisanı öğrenmek onun için işten bile sayılmaz.

– Vakıa babanın kuvve-i hâfızası pek büyük imiş! Lâkin üç senede bir lisan öğrenmek derecesinde bir kuvve-i hâfıza değil? Öğrenmiş olduğu lisanı yirmi otuz sene sonra unutmayıp hâlâ o lisan ile mütekellimen yaşıyormuşçasına bir bilmek ki olur olmaz kuvve-i hâfızalarla mümkün olamayacağı derkârdır.

Çocuğun arttıkça artan hayretini tamam kendisince arzu olunan dereceye getirdikten sonra Feride Hanım:

– Evlâdım baban Fransızca'yı yeniden öğrenmeye neden muhtaç olsun? Fransızca babanın ana lisanıymış?

mukaddimesiyle mahmûmun mahut hayalât gecesi vukubulan müşâhedâtını iptidasından hikâyeye başladı.

Validesi hikâyede ilerledikçe Mustafa Kamerüddin'in derece-i hayreti dahi artıyordu. Birkaç defa:

– Valide, sakın yanlışlık olmasın! İhtimal ki babam Arapça yahut Arnavutça söylemiştir.

diyecek oldu ise de Feride Hanım:

– Ayol! Ben sözün Fransızca olduğunu anlayamaz mıyım? "Alon" "bon" "trebiyen" gibi sözler Fransızca değil midirler? Fransızca'da "siyon"lu lâkırdılar pek çok olmaz mı? Hasılı bu kadar yıldır sen Fransızca'ya çalışıp durduğun ve ben de seni dinleyip yattığım hâlde Fransızca'nın Fransızca olduğunu anlayamayacağımı nasıl hükmedebilirsin?

diye oğlunu temin eyliyor ve oğlu sükûta vardıkça hikâyesinde müdâvemet gösteriyordu.

Ta Demir Bey'in güya yaralanıp attan düşerek ölüm hâline geldiği noktasına kadar hikâyede Feride Hanım devam edip Mustafa Kamerüddin ise yalnız babasının öyle Fransız gibi Fransızca bilmesine hayretle değil belki gayet garib bir romanâsâ validesinin tasvir eylediği şeye dahi kemâl-i hayretle dalıp gidiyordu.

Nihayet validesi Demir Bey'in eliyle mahut işaret-i acîbeyi

icra eylediğini ve binaenaleyh kocasının an-asıl yalnız Fransız değil Nasrânî olması da muhakkak bulunmak lâzım geleceğini dermeyan edince Mustafa Kamerüddin birden bire yerinden fırladı. Dedi ki:

– Aman anneciğim! Bu ne müthiş itham! Böyle bir şeye nasıl ihtimal verebiliyorsun?

– Oğlum! İlk istihrac ve zannımın sıhhatine ben de ihtimal vermemiştim. Lâkin bu zanların kâffesi ayn-ı hakikat olduklarını müteakiben berâhîn-i maddiyye ile anlayıp gördüğüm zaman ciğerim pare pare oldu!

diye babasının iş odasını nasıl açtırdığını ve derunundan neler çıktığını oğluna takrir ve tefhîm etmeye başladı.

Mustafa Kamerüddin esrarın böyle mertebe mertebe inkişafı üzerine renkten renge girerek gâh oluyordu ki gözleri içinde şimşek çakıyormuşçasına alevler peyda oluyordu.

Delikanlının bu istimâ' esnasındaki hâl ve tavrını kocakarılar ağzından müthiş hikâyeler işitip dinleyen sabilerin etvâr-ı mütehayyirâne ve müdhişânelerine kıyas edemeyeceğimiz gibi en mükemmel tiyatroda en büyük hâileyi temaşa eyleyen en mütehassis bir adamın hâline dahi kıyas eyleyemeyiz. Eğer bir tabip bu anda Mustafa Kamerüddin'in sem'ine neler vasıl olduğunu bilmeksizin yalnız evzâ' ve etvârını nazar-ı tetebbu' ve tedkike alsaydı mutlaka biçare delikanlının çıldırmakta olduğuna zahib olurdu.

Hâlbuki Mustafa Kamerüddin kendisinin çıldırmadığına emindi. Bilâkis validesinin çıldırmakta olduğuna veyahut çıldırmış bulunduğuna kanaat derecesindeydi. Böyle hakikate müşabeheti bile olmayan koca bir vak'ayı bi't-tahayyül sahîhü'l-vukû' imişçesine saçmalamayı olur olmaz divanelerden bile bekleyemeyeceği derkâr ise de validesinde cinnet hükmettirecek hiçbir emare görememekte bulunması biçare delikanlıyı şaşırtmış bırakmıştı.

Validesi hikâyeyi bitirdikten sonra dedi ki:

– İşte evlâdım benden başka hangi karı olsa herifin asıl ve nesli bu suretle meydana çıktıktan sonra nefret-i kat'iyyesini bir türlü yenemeyerek onu helâke terkeylerdi. Fakat ben bunca yıl-

lık zevciyyete ve senin gibi bir oğul üzerindeki übüvvete hürmeten yine şimdiye kadar sabrettiğim gibi vakt-i merhûnuna kadar da sabredeceğim.

– Hâlbuki bana yazdığın kâğıtta bu vak'adan hiç bahsetmiyordun.

– Bu esrarın inkişâfı sana yazdığım kağıttan sonra vukubuldu. Hatta bu inkişâf üzerine seni İstanbul'a çağırmış olduğumda isabetimi bir kat daha görerek teselli buluyordum.

Aradan birkaç dakika sükût ile geçti. Bu sükût hâlinde Mustafa Kamerüddin'in derin derin düşünmekte olduğu anlaşılıyordu. Neden sonra deryâ-yı hayretin emvâcı arasından güç hâl ile başını çıkarıyormuşçasına bir acz ile davranarak validesine sordu ki:

– Bu dediğin eşya hâlâ orada mıdırlar?

– Demek oluyor ki hâlâ inanamamak istiyorsun!

– O demek değil amma... Şey!.. Demek istiyorum ki...

– Dediğim şeylerin hepsi hâlâ oradadır. Hem de babanın yerleştirdiği gibi yerleştirilmiştir. Gerek oda ve gerek dolap kapılarına birer anahtar daha yaptırmış olduğumdan her ne zaman istersen birlikte gidip dolabı ziyaret edebiliriz.

– Haydi şimdi gidelim!

– Hayır! Babanın uyanması yaklaştı. Şayet bu teşebbüsümüzden haberdar olacak olursa ya bizi perişan edecek bir muamelede bulunur veyahut hastalığı nüksederek bir daha istihsâl-i âfiyet edememek üzre firâş-ı helâke serilir.

– Öyle ise ne zaman bunları göreceğiz?

– Akşam yatak zamanı gelip de yerli yerimize çekildikten sonra! Vakıa geceleri dahi baban bin defa uyanmakta ise de gece hizmeti için yanında halâyıklar bulunmaktadır. O bizi uykuda zanneylediği hâlde biz dolabı ziyaret eyleriz.

Mustafa Kamerüddin Bey için gece yatak zamanına kadar sabretmek nardan şiddetli bir intizar olacak idiyse de hemen o esnalarda hastanın yanındaki cariye gelip hanıma:

– Beyefendi uyandı! Sizi istiyor!

demesi Feride'nin hesabındaki doğruluğu meydana koymuştu. Evvelâ Feride hastanın yanına gitti. Demir Bey'in gönderdiği ikinci haber üzerine Mustafa Kamerüddin dahi pederi yanına vardı.

Bu haberi getiren cariye yavaş yavaş küçük beyefendiye ısınmakta olduğu cihetle:

– Büyük beyefendi sizi de istiyor efendim!

dediği zaman şu iki çift sözü cariyenin kendisince mutlaka manidar olması lâzım gelen bir tatlı tebessüm ile söylemiş ise de validesinden işitmiş bulunduğu hikâye üzerine Mustafa Kamerüddin zihnen o kadar perişan idi ki kız bu tebessümünü daha ziyade tatlandırmak için olanca istidadını sarf edecek olsa Mustafa Kamerüddin Bey için bunun zevkine varmak yine muhal olacaktı.

Koştu, babasının yanına vardı. "Sakın validem babam hakkındaki nefretini gösterecek bir muamelede bulunmasın" diye odadan içeriye pek korkarak girdiyse de bilâkis validesini güya kendisi ile o mühim hasbihâlde hiç bulunmamışçasına bir tavrı âdî ve tabiîde görünce memnun oldu. Hatta kendisi de ahvâli derûnundan pederine renk vermemek için cebr-i nefse karar verdi.

Akşama kadar ana oğul hastanın yanında bulundular. Feride Hanım'ın hâl ü şânında kocası aleyhindeki ihtisâsâtını gösterecek zerre kadar tegayyür bulunmak şöyle dursun bilâkis evvelkiden şevkli, evvelkiden dostane, evvelkiden müşfikane etvâr ile kocasından oğluna, oğlundan kocasına tevcîh-i hitab eyleyerek asıl medar-ı muhavere kendisi oluyordu. Hatta hasta birkaç defa oğluna böyle güler yüzünden tatlı sözünden dahi müteşekkir kaldığını söyledi. Dedi ki:

– Oğlum! Şifayı veren Allah ise de benim şifama Allah'tan sonra tabipten ziyade validen sebep olmuştur. Bu kadar zamandır hasta yatıyorum. Birgün olmadı ki hizmetim validene ağır gelsin de yüksünsün!

Bu akşam taamını da familya halkı birlikte ettiler. Hatta Feride Hanım kocasının perhiz taamlarını üç kişiye kifayet edecek derecelerde yaptırmış olduğundan üçü bir sahandan taam ettiler ki bu hâl biçare ihtiyara perhizini ve hastalığını

unutturmuş ve güya hâl-i sıhhatte bulunarak çoluğuyla çocuğuyla taam eylediğini zannettirmişti.

Hastanın uykusu gelip de yatağa yattığı zaman dün geceden daha ziyade sıhhat ve afiyetle uykuya vardı. Ana oğul iki cariyenin ikisini birden odanın bir tarafında serilmiş olan yatağa yatıp fakat kulakları daima hastada olmak tenbihiyle odada bırakarak kendi odalarına çekildiler.

-9-

Kendi odalarına mı ya? Vakıa gerek hasta ve gerek cariyeler bu zanda bulundular ise de onların doğruca Demir Bey'in iş odasına gittikleri bize malûmdur öyle değil mi?

Hastanın yanında kalan iki cariyeden birisinin ismi Mehtap diğerinin ismi Âfitap'dır. Mehtap yirmisini geçmiş ve Âfitap otuzuna yaklaşmış olup, fakat ikisi dahi isimlerine liyakatlerini ispat edebilecek müsemmâlardandır. Mehtap gayet sarışın ve Âfitap esmer dilberi bir kız olup, hüsnden cemâlden anlayan şair bunların ikisini de senâ etmek isterse ikisinin de medh ve senâya lâyık pek çok cihetlerini bulur.

Mehtap şuh-mizaclıkta Âfitâb'a galiptir. Aralarında sekiz on yaş fark olması yani Mehtap'ın binnisbe daha pek genç bulunması bu şuhluğunu mazur göstermez mi? Vakıa Âfitap ağır başlı bir kız addolunur ise de bu ağırbaşlılık nisbîdir. Mehtab'a nispetle ağır başlı sayıldığı hâlde kendisinden daha uslu akıllı bir kadın ile mukayese edilecek olsa ihtimal ki Âfitap dahi şuhmeşreb sayılır.

Bundan mukaddem bir münasebet düşerek cariyelerin ikisi de Mustafa Kemerüddin'in Avrupa'ya azimetinden sonra mübayaa olunduklarını söylemiştik. Bunlardan Âfitap evvel mübayaa olunup Mehtap ondan yedi sekiz ay sonra mübayaa olunmuştu. Binaenaleyh Âfitap yalnız yaşça değil kapıyoldaşlık kıdemince dahi Mehtap'tan büyüktü.

"Herkesin hâne-i kalbinde bir arslan yatar!" demezler mi? Bu arslan herkesin hâne-i kalbinde mine'l-ezel mi peyda olmuştur, yoksa oraya sonradan mı girmiştir? Burasını tayin için tedkîkat-ı amîkaya ihtiyaç vardır. Lâkin Âfitab'ın hâne-i kalbin-

deki arslan ister kendisi ile beraber halkolunmuş olsun, ister sonradan oraya girmiş bulunsun her hâlde Demir Bey'in şekil ve suretindeydi.

Ayıplanmaz ya! Bu yolda mübayaa olunan kızcağızların türlü türlü ümitleri olur! Demir Bey'in yaşlılığı bu ümitleri kuvvetten düşürmez. Bilâkis takviye eder. Her cariye hanımının kahrından efendisine iltica hayalâtından başlayarak tahayyülâtını tevsî' eyledikçe eyler. Ekseriya bu hâl efendilerde dahi görülür. Biçaregân-ı cevârîyi evvelâ bir hüsn-i merhametle himayeden başlayarak zevcesinin nazar-ı husûmetini celbede ede nihayet ona rağm gibi bir suretle cariyeyi odalık mertebesine terfi eyler.

Vakıa bizim Demir Bey bu yoldaki ihtisâsâttan berî ve baîd ve sadâkat-i zevciyyede sabit ve anîd bir adam olduğundan sair efendilere asla makîs değil ise de zavallı Âfitap bu yolda sair cariyelerden başka değildi. İlk hülyalarını arttırdıkça arttırmıştı. Efendisinin yüzüne gülmek ne kadar mümkün ise gülmüş, efendisinin nazarını celbeylemek için neler yapmak kabil idiyse yapmıştı. Bu suretlerin hiçbirisiyle nâil-i emel olmaya tekarrüb bile edemediği hâlde yine ümitlerinden feragat eyleyemiyordu.

Şuh-meşreblikte kendisine faik olan Mehtap kapı yoldaşının efendisi hakkındaki hayalâtını anlayarak bi't-tedrîc bu vukufunu Âfitab'a dahi anlattığı zaman ikisi arasında bir gayret-i rekabet peydası zaruret hükmünü almışsa da nihayet Mehtap:

– Doğrusunu istersen ben öyle ağababam mertebesindeki bir ihtiyar için hiç de heveslenmem. Bizi azat edip birer kocaya verecekleri zamana kadar sabrederim.

yollu itirâf-ı hakayık ile Âfitab'a teminat verdiği için bu rekabetin şiddetini tadile muvaffak olmuştu.

Bugün Demir Bey'in oğlunu davete dair verdiği emri Mustafa Kamerüddin Bey'e tebliğ eyleyen Mehtap oldu. Hatta bu akşam ana ile oğul bunların itikadınca kendi odalarına çekildikleri zaman Mehtap şu delikanlı hakkındaki ilk mütalâalarını kapı yoldaşına anlatmaya da başladı.

Öyle ya! Hasta beklemek kolay şey midir? Hasta yanında gürültüsüz patırtısız bekçilik etmek, ağızdan kulağa fısıldaş-

mak nevinden hasbihaller ile kolaylaştırılabilinir. Binaenaleyh Mehtap dedi ki:

– Şu küçük bey her ne kadar genç ve yakışıklı ise de pek ekşi suratlı bir şey! Adamın yüzüne ne kadar sert bakıyor!

– Demek oluyor ki sen tatlı surat gösterdin de...

– Hayır amma... Demincek babası çağırdı. Haberini ben götürdüm. "Beyim sizi babanız istiyor" diye güzel güzel söyledim. Yüzüme bir bakış baktı ki hemen beni tekdir edecek zanneyledim.

– Demek oluyor ki onun da sana tatlı tatlı sözler söylemesini istiyordun öyle mi?

– Sen büyük beye yaltaklanarak sözler söylediğin zaman ben seni ayıplıyor muyum?

– Eğer oğlu da babası gibiyse ne ayıplamakta bir zarar, var ne de ayıplamamakta bir fayda!

– Oo! Besbelli ki oğlu da babası gibidir.

Mehtab'ın Mustafa Kamerüddin Bey'i güya derhâl tanımış da verdiği hükümdeki isabetten eminmiş gibi davranması Âfitab'ı bir hayli güldürdü. Dedi ki:

– Acele etme kardeşim! Daha "Dün bir bugün iki" denilecek kadar da zaman olmadı. Ne kadar olsa küçük bey gençtir. Senin ümidin benden daha kuvvetlidir. Hem senin arkandan nazar-ı tecessüsünü ayırmayacak bir hanım da yok!

– Orası öyle ama...

İşte iki cariye arasında bu suretle başlayan hasbihalleri epeyce bir vakit uzandı gitti. Nihayet ikisinin de uykusu galebe ederek koyun koyuna yatağa girdiler, uyuya kaldılar.

Zaten bu biçare cariyelerin hasbihâlleri bizce ikinci üçüncü derecelerde bile câlib-i nazar-ı ehemmiyet olamayacağından yalnız konak içerisinde şöyle iki kalp sahibi daha bulunduğunu bilihtar asıl nazar-ı ehemmiyetimizi bir büyük fikir ve niyetle odadan çıkmış olan ana ve oğula hasretmekliğimiz lâzım gelir.

Bunlar iz kaybetmek için evvelâ her biri kendi odasına çekilmiş idiler. Aradan yarım saat zaman mürurundan sonra Feride Hanım şamdansız olarak kendi odasından yavaşça

çıkmış ve oğlunun odası kapısına parmaklarının tersi ile ve kemâl-i ihtiraz ile "tık tık tık tık" dört defa vurduktan sonra Demir Bey'in iş odasına doğru gidip kendine mahsus anahtar ile kapıyı açmıştı.

Mustafa Kamerüddin Bey dahi mumsuz olarak kendi odasından çıkıp validesinin arkası sıra pederinin iş odasına vardı. Orada ana oğul anahtarı kapının dış tarafından çıkarıp iç tarafındaki deliğe sokarak kapıyı yavaşça kapadıktan ve anahtar ile kilitledikten sonra odanın pencerelerini, perdelerini dahi indirip muhkem kapattılar. Badehu Demir Bey'in her zaman kullanmakta bulunduğu yağ tenekesi içine Feride Hanım'ın beraber getirdiği idare fitilini koyup şu suretle peyda olan kandili iş'âl eyledikten sonra dolabın dahi kapısını açmaya davrandılar.

Şu hâlde bu iki zatın heyecanlı ve ihtirazlı telâşları görülseydi oraya mutlaka bir maksad-ı cinayetkârâne ile gelmiş hırsızlara teşbih olunurlardı.

Ama ne tuhaf manzara! Yanmakta bulunan fitil odayı tamamıyla tenvîrden aciz! Binaenaleyh oda içindeki adamların işbu fitile karşı hasıl eyledikleri gölge kendi cesamet-i tabîiyyelerinin birkaç misli büyük olarak öteye beriye gezindikçe ziyanın yalnız bir tane olmasından dolayı o kocaman gölgelerin harekâti kendi hareketlerinden daha serî. Kandil yerde bulunduğu cihetle bunların gölgeleri yalnız duvarın irtifaı kadar mürtefi olmayıp tavanı dahi istilâ ediyor. Binaenaleyh cesîmü'l-cüsse mahlûklar güya odaya sığamadıkları için iki bükülmüşlerde maksad-ı cinâyetkârâneleri arkası sıra şuraya doğru buraya doğru mahûf mahûf koşuşuyorlar zannolunur.

Gâh öyle bir vaziyette yüz yüze bulunuyorlar ki yüzlerinin kandile mukabil olan nısf cihetleri epeyce uzacıktan gelen baygın bir ziya ile nîm muzî olduğu hâlde nısf-ı diğerleri zulmet-i külliyye içinde kalıyor. Binaenaleyh heyecanlı ve telâşlı bir hâlde bulunmasalar da birbirinin yüzüne dikkatlice bakabilseler yekdiğerinden korkacakları derkârdır.

Kendi haneleri içinde adeta bir odayı soymaya çıkmış demek olan şu ana ile oğul aynıyla sair adi sârıklar gibi kendilerini ele verecek takırtılardan patırtılardan ihtiraz eyliyorlar. Hatta serbestçe konuşmaya bile muktedir olamıyorlar. Bir maksad-ı ci-

nâyetkârânede müttefik bulunan hazelede daima görülegeldiği vechile bunlar dahi boğuk bir sada ile konuşuyorlar.

Vakıa şu odayı ilk taharrî eylediği zaman Feride Hanım ihtirazın bu derecesine lüzum görmemişti. Âdeta kendi odasının kapısını ve dolabını açtıran bir sahib-i hanede görülecek istirahat-ı bâl ile hareket eylemişti. Lâkin o zaman Demir Bey hayatından ziyade memâtına karîb bir mahmûmdu. Şimdi öyle mi? Hayata gereği gibi tekarrüb etmiş. Odası içinde ufak tefek gezinmeye bile muktedir oluyor. Ya bir şeyden şüphelenecek olursa? Demir Bey gibi adamların iştibâhından, gazabından her zaman korkulur.

Eğer Feride Hanım herçi-bâd-âbâdı göze aldırmış bulunsa idi ihtirazların bu derecesine hiç lüzum kalmazdı. Fakat müdebbir kadın oğlunu tamamıyla kendisine celp ve bendetmeksizin bir iş görmemeyi zihnine koymuş bulunduğundan maksûdu bi-tamâmihî hasıl oluncaya kadar tedbiri asla elden bırakmayacaktır.

Elhasıl tedâbir-i ihtiyâtiyyenin kâffesi nazar-ı dikkatte tutularak dolap açıldı. Feride Hanım Fransız zabitân-ı askerîsine mahsus olan köhne üniformaları, şapkaları filânları ortaya sererek nihayet bir eline nişanlar mahfazalarının mahfûz olduğu torbayı ve diğer eline kâğıtları, resimleri filânları havî olan paketleri alarak dedi ki:

– İşte oğlum! Pederin hakkındaki zanlarımı hakayık-ı mahza olmak üzre bana hükmettiren şeyler bunlardır! Ah, meğer yirmi beş yıldır bir Fransız ile yaşamışım. Meğer sen bir Fransız sulbünden inmişsin!

Bu söz validesinin bedbahtlığından ziyade Mustafa Kemeriüddin Bey'in bedbahtlığını işrâb edecek bir surette söylenmişti. Hâlbuki Mustafa Kemeriüddin o zamana kadar pederini perestiş derecesinde sevmekte olduğu gibi validesi esrâr-ı mektûmesini kendisine açtığı zaman velev ki pederi aleyhindeki iştibâhât tahakkuk dahi eylemiş olsa bundan hakk-ı übüvvet ve vazîfe-i bünüvvete bir gûne halel gelmeyeceğini Mustafa Kemeriüddin Bey düşünmüş, hüküm bile etmişti. Binaenaleyh validesinin sözüne cevaben demişti ki:

– Kendini teessürât-ı meyûsâneye kaptırma anacığım! Velev ki pederimin aslı Fransız olsun, Avrupalılardan bi'l-ihtida hizmet-i Osmaniyeye girmiş yalnız benim pederim mi vardır? Bir Nasrânî ihtida eyledikten sonra, sen ben gibi kalû belâdan beri müslüman sayılır.

İki elinde bulunan torba ve paketi oğluna uzatmış bulunduğu hâlde Feride Hanım oğlundan bu sözleri işitince ellerini geriye çekti ve bunları oğluna vermek istemiyormuşçasına bir tavır ile dedi ki:

– Vay Mustafa! Senden bu cevapları alayım diye mi seni esrarıma ortak ettim?

– Anacığım! Ben verdiğim cevabı senin gibi bir teessür-i meyûsâneye kapılarak vermedim. İtidâl-i dem ile verdim. Şu eşya babam hakkında beyan ettiğin zanları ispat edebilecekler gibi görmüyorum. Hâlbuki bu zanlar sabit dahi olsalar bundan dolayı babam mahkûm olamaz. Düşünmeliyiz ki sen yirmi beş yıldan beri, ben kendimi bildim bileli bu adamın Fransızca bildiğine olsun vâkıf olamamışız. Demek oluyor ki babam mensûbiyyet-i asliyyesini terk-i küllî etmiş.

– Şimdiye kadar bizi niçin aldatmış? Doğrusunu niçin söylememiş? "Yahu benim aslım şuydu, ama şimdi şuyum!" deseydi boğazına mı sarılacaktık?

– Orasını bilemem. Bildiğim şey, babamda sevilmeyecek, beğenilmeyecek hiçbir hâl olmamasından ibarettir. Aslının Fransız olması bile benim bu hükmümü redde medar olamaz. Hele ver şunları bir göreyim. Zaten işin hakikatine vasıl olmaksızın her ne söylemiş olsak boş ve beyhudedir.

Feride Hanım oğlunun son sözünden yine ümitlendi. Torba ve paket içinden zuhur edecek eşya elbette pederinin mensûbiyyet-i asliyyesi hakkında oğlunda hiçbir şüphe bırakmayacağını nazar-ı dikkate alarak Mustafa Kemerüddin Bey'e yere oturmasını bi'l-işâre kendisi evvelâ nişan mahfazalarını havi olan torbayı açtı. Derunundaki mahfazaları birer birer çıkarıp kapaklarını açarak sıra ile oğlunun önüne koymaya ve Mustafa Kemerüddin dahi bunları birer birer eline alarak temaşadan sonra kendilerinden daha uzacak bir yere yerleştirmeye başladı.

Filvaki bu nişanların herbiri bir şahs-ı mütenekkirin keşf-i esrârı hususu şâyân-ı ihticâc şeyler olduğunu Mustafa Kamerüddin'in simasında peyda olan alâim-i itmi'nân validesine gösterip anlatıyordu. Hele Feride Hanım evrak paketini açıp da derunundaki resimleri, beratları ve bahusus el yazıları ile yazılmış mektupları sergi-âsâ yere sermeye ve Mustafa dahi bunları muayene etmeye başladığı zaman çocukta güya bütün tüyleri ürpermiş veyahut damarlarında olanca kanı donmuş gibi acîb ve müthiş bir hâl peyda oldu ki Mustafa Kamerüddin'in bu haline yalnız validesi Feride Hanım'ın değil bizim ve karilerimizin dahi suret-i mahsusada çar-çeşm-i tedkîkimizi açarak dikkat etmek lâzım geldi.

-10-

Feride Hanım'ın evvelâ oğluna irâe eylediği nişanlar Sardunya ve İspanya ve Bavyera devletlerinin demirden veyahut mineli ve bir dereceye kadar gümüş yaldızlı dört beş nişanlarından ibaret idiler ki bunların kâffesi istavroz şeklinde oldukları malûmdur. Bir de Fransa'nın Legion D'honneur nişanının dördüncü rütbesinden bir kıta nişanı vardı.

Bu nişanlar Mustafa Kamerüddin'in ol kadar nazar-ı dikkatini celbetmediler. Zira onlara nispetle madalyalar daha ehemmiyetli idiler.

Bu madalyalardan bir tanesi Fransa kralı Louis Philippe'in cülûsu yani Fransa'da Bourbon hanedanının büyük şubesi X. Charles'ın in'izâliyle hitam bularak küçük şubenin makam-ı iktidara vürûdu üzerine 1830 sene-i milâdiyyesi tarihiyle darbolunan madalya idi. Diğeri Cezayir işgalini muhtır olmak üzere yine 1830 tarihli bir madalya olup, üçüncüsü Telmesan işgali için madrûb 1835 ve dördüncüsü Sayka muzafferiyeti için yapılmış 1836 ve beşincisi Kostantin zabtını irae eder 1837 tarihli madalyalar idiler ki sahibinin Cezayir'de işbu muharebâtta bulunup ibrâz-ı meâsir-i şecâ'at ve gayret eylediğine delâlet ediyorlardı.

Madalyaların altıncısı 1848'de Louis Philippe'in in'izâliyle Fransa'da hükûmet-i avâmın iade olunduğunu muhtır olup, ye-

dincisi 1839'da Cezayir'de Demirkapı mürûru namıyla meşhur olan muharebe madalyası ve sekizincisi yine madalya kılıklı ve 1840 tarihli Mâzâğrân müdafaa-i meşhûresi nişanı ve dokuzuncusu Dük Dumal kumandasıyla Cezayir'de 1843 senesinde vukubulan Ayn-ı Tâceyn muzafferiyetine mahsus madalya idiler.

Bu dokuz madalyayı Mustafa Kamerüddin tarih sıraları ile tertibe koymaya çalışarak, binaenaleyh 1848 tarihli hükûmet-i avâm madalyasını henüz tarih sırası gelmemiş olduğu cihetle ayırdı, elinde tuttu ve madalyaların bâkisini de muayeneye başladı ki şimdiye kadar tarif eylediğimiz sıraya göre onuncusu 1844 tarihli ve İzli muzafferiyetini muhtır Mareşal Bogo namına madrûb bir madalya olup on birincisi 1847 tarihinde Emir Abdülkadir'in nişane-i teslimi olan madalya idi.

Madalyaların işbu on iki tanesi tarih sırası ile tertip olunduğu zaman Mustafa Kamerüddin elinde tutmakta bulunduğu madalyayı on ikinci olarak önüne koydu. Badehu madalyaların on üçüncüsü olmak üzere 1851 tarihli bir madalya aldı ki muahharan Fransa İmparatoru olan Prens Napolyon Bonapart'ın ilk riyasetine dairdi. Ondan sonra madalyaların on dördüncüsü prens-i mûmaileyhin üçüncülük ünvanıyla imparatorluğunu müş'ir ve 1852 tarihiyle müverrah olup on beşincisi ise mareşali Mac-Mahon'un yine bu tarihte Cezayir işgâl ve itaatini ikmal eylemiş olmasını muhtır idi. Nihayet on altıncısı Kırım muharebesinden sonra Paris muahedesi için 1856 tarihiyle darbolunmuş bir madalyaydı.

İşbu madalyaları sıraya koyduğu zaman Mustafa Kamerüddin 1830 sene-i milâdiyyesinden 1856 sene-i milâdiyyesine kadar yirmi altı senelik bir tarihin en başlı vekayiini tertip eylemiş oldu.

Acaba bu madalyaları hamil olan zat filhakika kendi babası mıdır?

İşte bu nokta delikanlının en evvel nazar-ı dikkat ve hayretini celbetmeye başlayan nokta oldu. En evvel düşündü ki şu madalyaların tayin eyledikleri yirmi altı senelik müddet üzerinden bir yirmi beş sene daha mürur eylemiştir ki o da pederinin Sinop vak'asından sonra bi't-tekaüd kendi validesini tezevvücle

geçirmiş olduğu zamandır. Bu hesapça yani 1830 senesinden 1856 senesine ve o tarihten şimdiye kadar 51 sene mürur etmiş olmak lâzım gelir.

Tamam Mustafa Kamerüddin bu hesapta iken validesi:

– İşte oğlum bunlar bir müslümanda bulunacak şeyler değildir ya! Bunların tetkiki ile babanın aslı nesli hakkında şüphen kalır mı? Nefretimde haklı olduğumu teslim eylersin ya?!

demişti. Buna cevaben oğlunun ağzından:

– Yok! yok! Hesabımız yanlış!

sözlerini işitince kadıncağız hesabın yanlış olmadığını ve behemehâl zannında nefretinde muhikk olduğunu ispat edecek sözler söylemeye davrandı ise de müteakiben kendisi dahi anladı ki Mustafa Kamerüddin kendisine hitaben söylememiştir.

Filhakika Mustafa Kamerüddin hesabın yanlışlığına dair olan sözleri validesine cevaben söylememişti. Önüne dizdiği madalyaları tetkik tetebbuu üzerine Mustafa Kamerüddin başka bir hesaba dalmış gitmişti. Hatta ilk sözünde devam ile kendi kendisine mırıldanmak nev'inden diyordu ki:

– Elli bir sene olmayacak! Kırk sekiz, kırk dokuz sene edecek! Çünkü babam Sinop vak'asını müteakip tekaüt edilerek tekaüdüyle beraber validemi de almıştır. Bu ise 1853 tarihine musadif oluyor demektir. Paris muahedesi madalyası ondan üç sene kadar sonra yani 1856'da darbolunmuştur.

Feride Hanım oğlunun böyle kendi kendisine mırıldanmasını bir nazar-ı iştibâh ile telâkkî eyledi. Mustafa Kamerüddin'in bu hesabı hangi neticeyi intâc edeceğine sabırsızlıkla muntazır bulunuyordu. Mustafa Kamerüddin ise madalyaların birisini alıp diğerini bırakarak ve gâh bir tarafını ve gâh diğer tarafını çevirip temaşa ve tetkik eyleyerek hep kendi kendisine mırıldanmak nev'inden diyordu ki:

– İlk madalyadan bugüne kadar kırk sekiz sene geçmiş ise pederim ilk madalyayı aldığı zaman acaba kaç yaşında bulunmak lâzım gelir? Babam şimdi sekseninde kadar vardır o hâlde...

Şu son söz Feride Hanım'ın gayretine dokundu, bir eliyle oğlunun dizini dürterek:

– Aa!.. Sekseninde neden olsun? Yetmişinde bile yoktur.

demesiyle Mustafa Kamerüddin güya uykudan uyanıyormuş gibi dalgınlıktan baş kaldırdı. Validesine bir "Ha?.." sadâ-yı istîzâhkârânesi gönderdi ise de validesinin vermeye başladığı izahata asla kulak vermeyerek yine kendi hesabında devama başladı. Hep sayıklarcasına mırıldanarak diyordu ki:

– Babam şimdi seksen yaşında var ise demek oluyor ki ilk madalya kendisine verildiği zaman otuz, otuz bir, nihayet otuz iki yaşlarında varmış. Huuu!.. Ne ömür? Ne vukuât? Babam tevekkeli fezâil-i insaniyyesini itmâm ederek insan-ı kâmil olmamış! Bu kadar ömrün tecâribi, şu madalyaların delâlet edecekleri sergüzeştler insanı bir canlı tarih hükmüne koyar. Her vak'adan alınacak ibret insanın nazar-ı dikkatini açtıkça açar. Lâkin babam şimdiye kadar bizi bu esrara niçin vâkıf etmemiş?

– İşte ben de buna kızıyorum ya! Asıl sebeb-i nefretim bu değil mi?

Bu sözü söyleyen Feride Hanım olduğu derkârdır. Vakıa Feride Hanım bu sözü oğluna cevap olmak üzre söylemiş idiyse de Mustafa Kamerüddin "Babam şimdiye kadar bu esrara bizi niçin vâkıf etmemiş?" sualini validesine hitaben irad etmemiş olduğu cihetle kendi nazarında validesinin cevabı bi'l-külliyye nâ-becâ görüldü.

Mustafa Kamerüddin'in şimdiye kadar ettiği hesaplar üzerine duçar olduğu hayret hemen kâfi iken bir de validesi evrak paketini açarak gözü önüne bir takım resimler, kâğıtlar serince delikanlının dalgınlığı, hayreti mertebe-i gayeye vardı. Türlü türlü resimler ile müressem ve müzeyyen olan matbû kağıtlar şu nişanların ve madalyaların beratları olup, şöyle serîan bir göz gezdirdikte bunların cümlesi Pierre Heyder namında bir zabite verilmiş olduğunu görünce "Heyder mi? Heyder mi?" diye gayet mütelâşiyâne bir suretle mırıldanmaya başladı. Güya matbû beratlar üzerinde okuduğu isimleri dosdoğru okumuş bulunmasına kendisinin dahi şüphesi varmış gibi bunları tekrar tekrar gözden geçirip hatta yanmakta bulunan kandile sokularak ol vechile de muayene eyledikten sonra:

– Evet! Evet! Şüphe yok! Heyder! Ta kendisi!

diye hemen validesinin yanına gelip diğer evrakı da karıştırmaya başladı. Validesi:

– O Heyder kim oluyormuş? Babanın asıl ismi Heyder mi imiş?

yollu bin sualler ile oğlunu isticvâb ve istintâk etmek istiyor ise de Mustafa Kamerüddin'de bu suallere cevap iktidarı şöyle dursun, sualleri tefehhüme bile iktidarı kalmamış. Delikanlı olanca kudret ve kuvvetini zihninde tayin eylediği bir noktaya hasr ile diğer kâğıtları o kadar hırs ile karıştırıyor ki her birini gözleriyle yiyecek zannolunur.

El yazısı ile yazılmış birkaç mektubu gözden geçirdi. Bu mektuplar kendisine gayet müthiş bir takım şeylerden haber veriyorlarmış da Mustafa Kamerüddin kendine hücum eden bunca dehşetlere karşı ne yapacağını şaşırmış kalmış olduğuna delâlet eyleyecek bin alâyim, bin emare def'aten çehresinde peyda oluyordu. Hele:

– Beni buraya Allah getirmiş! Cenab-ı Hak nice hakayık-ı hafiyyeyi meydana çıkarmak için böyle yapmış!

yollu sözleri mırıldandıkça validesi meraktan çıldırıyor idiyse de oğlunun aklını başına iadeye imkân yok ki sorduğu suallere cevap alabilsin de merakını halleyleyebilsin!

Mustafa Kamerüddin'in mevcut kâğıtları karıştırması yarım saatten ziyade sürdü. Bu esnada eline geçen resimlere dahi kemâl-i dikkatle bir atf-ı nazar ederek onları başkaca bir tarafa istif eyliyordu. Derken resimler arasından bir kadın resmi zuhur eyledi ki bunu görür görmez delikanlının gözlerinden alevler fırladı.

Bu resim tirşe üzerine sulu boya ile yapılmış bir şey olup Mustafa Kamerüddin'in mutlaka bunu bir kimseye benzettiği hâl ü şânından anlaşılırdı. Ancak resim bir taze kadın resmi ise de yirmi beş yıldır şu paketin içinde mahsur kalmasına nazaran bu taze kadının el-hâletü hâzihî muşmula gibi ihtiyar olmuş bulunması lâzım gelmez mi? Fakat bu resmi Demir Bey'in oraya sonradan koymuş bulunması da vârid-i hâtır olacağından işte bu iştibâh delikanlıyı bir kat daha perişan eyledi.

Mustafa Kamerüddin bu resmi alarak tekrar kandile sokuldu.

Orada resmi arîz ve amîk temaşa eyledi. Hâline tavrına nazaran bu defa resmi tanımış olduğu anlaşılıyor idiyse de bu resim tanıdığı bir zata pek müşabih olduğunu hükmeylediğine şüphe olunamıyordu.

Böyle saatlerce müddet babasının eşya-yı mektûmesini karıştırdığı hâlde anlayabildiği şeylerden validesine asla malûmat vermemesi Feride Hanım'ı meraktan patlatmak derecesine îsâl etmekle kadıncağız adeta oğlunun iki elini tutarak dedi ki:

– Mustafa! Mustafa! Anladığın şeylerden beni de haberdar etmeyecek misin?

– Daha bir şey anlayamadım valideciğim!

– Hayır! Hayır! Sen pek çok şeyler anladın. Bir anda bin hâle giriyorsun! Babanın aslı Fransız olduğu sabit oldu mu, bana onu söyle!

– Nineciğim! Babamın aslı Fransız olup olmadığını bilmem. Lâkin şu evrak benim aramakta bulunduğum bir zatın evrakı olduğuna asla şüphem kalmadı.

– Ya o zat dahi baban ise?

– Zaten bu evrakın içinde büyük bir roman mevcuttur. Eğer bu evrakın sahibi babam çıkacak olursa o romanın ehemmiyeti bir kat daha artar. Sabret valideceğim! Tetkikatımı icra edeyim de netâyicden elbette seni de haberdar ederim.

Vakıa bu söz Feride Hanım'ı tamamıyla mutmain edemediyse de oğlunda gördüğü hayret-i fevkalâde hâline nazaran delikanlıyı daha ziyade tazyîk ve icbâr edemeyeceğini anladığından ve gece dahi pek gecikmiş olduğundan gece uykusundan bi'l-külliyye mahrum kalmamak için yatak odasına çekilmeye lüzum gördü.

Fakat Mustafa Kemerüddin'i oradan ayırmak kabil mi? Bahusus kendisi odadan çıktığı hâlde delikanlıyı bunca eşyâ-yı mektûme ile orada bırakmaya imkân var mı?

Ana ile oğul arasında bir mübahase dahi bunun üzerine açıldı. Feride Hanım eşyayı yerli yerine koyarak oğlu ile beraber oradan çekilmek ve Mustafa Kemerüddin ise sabaha kadar bu evrakın tetkiki ile iştigal eylemek reyindeydi. Birçok

münazaradan sonra delikanlı sabahdan evvel bu eşyayı kâmilen yerine koyup işin ekini bile belli etmeyeceğini validesine temin eylemekle Feride Hanım odasına çekildi ve Mustafa Kamerüddin iştigalâtında devam eyledi.

İşini bitirdikten sonra eşyayı ilk bulunduğu hâl üzere yerleştirdi mi? Her şeyi yerli yerine koydu mu?

Evet! Yalnız mahut kadın resmini bir gazete kağıdına sarıp kendi odasına götürdü.

(İntihâ-yı Kitab-ı Evvel)

DEMİR BEY
YAHUT
İNKİŞÂF-I ESRÂR

Kitab-ı Sânî

Çiçekçi Polini
-1-

Henüz pek yakın bir yerde güzar eylemiş olduğu cihetle karilerimizin hatırlarından çıkmamış olması memuldür ki Mustafa Kamerüddin pederinin iş odasında validesiyle beraber bazı evrâk-ı atîkayı karıştırdığı ve Feride Hanım bu evrak ile Demir Bey'in mensûbiyet-i asliyyesi sabit olup olmayacağına dair mükerrer sualleriyle delikanlıyı tazyike çektiği zaman Mustafa Kamerüddin "Heyder" ismini birkaç defa bi't-tekrar, eğer evrâk-ı mevcûdeden ismi Heyder olduğu anlaşılan zat filhakika kendi babası Demir Bey çıkacak olursa bu işin zımnında azim bir roman münderic bulunuduğunu irat eylemişti.

Babası Demir Bey'in bu evraktan anlaşılan Pierre Heyder olduğu delikanlı nazarında mertebe-i sübûta varmış bulunsaydı, ihtimal ki hâl-i nekaheti henüz tehlikesi bertaraf olmamış bir hastalık derecesinde bulunan babası üzerine bin türlü mühim sualler ile hücum ederek, kendisince ehemmiyeti mertebe-i gayede bulunan bir takım esrarın inkişafı için hasta ihtiyarın ayaklarını öpmek mertebesinde tasdîât ile marazın nüksüne kadar sebebiyet gösterebilirdi. Lâkin işin ehemmiyeti henüz bizce muayyen olmadığı hâlde Mustafa Kamerüddin nezdinde pek muayyen bulunduğundan bu meselede asla acele etmeyerek kemâl-i metânetle davranmak lüzumu en evvel nazar-ı hikmeti önünde tecelli eyleyen hakayıktan oldu.

Öyle ya! Pederinin herkesten gizli tuttuğu evrak kendi ev-

rakı olmak ne kadar muhakkak ise kendisinden başka birinin evrakı olmak ihtimali dahi o kadar muhakak değil midir?

Lâkin evrâk-ı mezkûre babasının olmayıp da başka birisinin olsa bile hiç olmazsa şu Pierre Heyder, pederi nezdinde maruf bir adam olmak lâzım gelir. Bu marufiyet dahi öyle alelâde bir marufiyet addolunamamak iktiza eyliyor. Pierre Heyder ile babası arasındaki münasebet o kadar kuvvetli olmak icab ediyor ki Pierre Heyder birçok esrâr-ı zâtiyyesini Demir Bey'e tevdî edercesine evrâk-ı mezkûreyi kendi yed-i emânetine tevdî eylemiş oluyor.

Elhâsıl şu Pierre Heyder kâffe-i esrârı Mustafa Kemerüddin-'in daire-i vukûfu dahilinde bulunan gayet lâtif bir romanın en mühim eşhasından olup, biçare delikanlı bu adamı zaten aramakta bulunduğu cihetle izini pederinin evrakı içinde keşfetmiş olmasından dolayı fevkalhad memnun olarak evrâk-ı mezkûre içinde bulduğu mahut kadın resmini almış odasına götürmüştü.

Mustafa Kemerüddin'in romanı içinde bu resmin mevkiini tayin için evvel be-evvel romanın mukaddemâtını serdetmek lâzım gelir. O hâlde dahi Mustafa Kemerüddin'in Paris'e i'zâmından hikâyeye başlamak icap eder. Zira delikanlı bu defa Paris'ten İstanbul'a gelirken bu romanı öyle bir noktasında İstanbul'a birlikte getirmiştir ki romanın neticesi dahi ancak pederi evrakının delâletiyle ele alınabilektir.

Mustafa Kemerüddin, Demir Bey ile Feride Hanım'ın ilk oğulları olup, ondan sonra kadıncağız bir kız ile bir oğul daha tevlîd eylemiş ise de muammer olamayarak ikisi de birkaçar aylık masum oldukları hâlde âlem-i ukbâya irtihâl eylemiştir.

Demir Bey ahlâkında olan adamlar zâhir-i hâlde hiç evlât düşkünü görünmedikleri hâlde hakikatte çocukları için en müşfik, en gayretli babalar oldukları ağlebiyetle müşahede olunur. Demir Bey dahi oğlunun üç yaşına kadar kundakta, beşikte, ana âgûşunda, dadı kucağında geçirdiği zamanlar zarfında adeta kayıtsız gibi görünerek, çocuğu ahyânen kucağına alacak olursa birkaç bûse-i muhibbâne ahzından sonra hemen dadısına iade eylerdi.

Çocuk üç yaşını bitirip de hitaba cevaba iktidar

kesbeyledikten sonra ise babanın oğula münasebeti kuvvet bula bula bir dereceye vardı ki artık ne babayı oğlundan ve ne de oğulu babasından ayırmak kabil olamamaya başladı.

Bütün gün Mustafa Kamerüddin babasının yanında bulunarak, ihtiyar peder çocuğun kulağına birçok şeyler mırıldanır, ama çocuk bu sözleri anlar mı, Demir Bey orasını düşünmez. Bugün anlayamaz ise yarın anlayacağına kaildir. Kendisi dahi çocuğa birçok sualler sorar. Ama çocuk muvafık cevaplar vererek pederini memnun eyler mi, Demir Beyce bunun da ehemmiyeti yoktur. Bugün muvafık cevap veremezse yarın verebileceği ümit ve intizarındadır. Bizce ehemmiyet verilecek şey babanın oğula olan ilkââtı adeta büyük adamlar meyanında teâtî olunabilecek malûmat ve mütalâattan ibaret bulunmasıdır.

Cennet-mekan Sultan Selim Hazretlerini Demir Bey mini mini Mustafa Kamerüddin'e zamanına kadar emsâli gelmemiş bir müceddit olmak üzere öyle bir surette tanıtmıştır ki çocuk adeta Hazret-i Sultan Selim'i gece rüyasında görerek ertesi gün:

– Baba bu akşam rüyamda Sultan Selim'i gördüm. Bir alay süvariye talim ettiriyordu.

gibi ihbârât ile pederini memnun eylerdi.

Hazret-i Selim-i Sâlis gibi daha birçok meşahîr ile de mini mini Mustafa Kamerüddin muarefe peyda etmişti. Mehmed Ali Paşa'yı, büyük Napolyon'u, Deli Petro'yu da rüyasında gördüğü olurdu. Hele envâ-ı eslihaya, envâ-ı sefâyine dair bu çocuğun vukufu olur olmaz büyük adamların vukufundan zait olup pederi ile sebkeden muhaverâtında eslihanın kundaklarına, namlularına, harbilerine, bileziklerine, çakmaklarına, horozlarına, karşılıklarına, ot yataklarına, tetiklerine, korkuluklarına, yaylarına, zembereklerine, tulumbalarına, dipçiklerine, vidalarına filânlarına dair o kadar mübahesâta girişir idi ki pek çok adamların bu esâmî ve ıstılâhâtı bile işitmemiş olacakları derkârdır.

Denizde iki gemi görecek olsa birinin diğerinden farkını Mustafa Kamerüddin'in tarif etmesi ve bu mesele hakkında babasıyla muhavereye girişmesi adeta iki eski kaptan arasında bir muhavere çeşnisini gösterirdi. Zira şu geminin armasındaki

prasyalar ile bu geminin prasyalarını muvazene ve birisinin randa trinkite gabya ve babafingo serenleriyle diğerinin bu serenleri arasındaki tenasübü mukayese bahriyyûndan maada adamların akıllarına bile gelmemiş hususattan ma'dûddur.

Hele Demir Bey'in oğlunu muhakemeye çekmesi en tuhaf musahabelerinden ma'dûddur. Çocuğa:

– Farzedelim ki sen şu kabahati etmişsin. Ben de seni istintak ve muhakemeye çekiyorum. Haydi bakalım o kabahati etmemiş olduğunu bana isbat et?

diye hiç aslı yoktan bir kabahat üzerine uzun uzadıya istintak ve muhakemeye girişir idi ki yavrucuğun isbât-ı berâat için îrâd-ı berâhine çalışması ve babasının bunları redde gayret eylemesi gitgide baba ile oğul arasında bayağı bir mücadele, bir kavga derecesine de varırdı.

Beş altı yaşına kadar [babası ile] Mustafa Kamerüddin arasındaki muallimlik ve şakirtlik münasebeti şundan ibaret kalıp ondan sonra hurûf-ı hecâdan bed' ile Demir Bey oğlunu okutmaya yazdırmaya başladı. Bahusus hem okutup hem de yazdırmaya ma'an başladı. Zira Tunus'ta mı, Trablus'ta mı, Mısır'da mı, yoksa Cezayir'de mi, her neredeyse Arapların bir cilâlı tahta parçasını çocukların eline vererek elif harfini talim eder etmez o harfi yazdırmaya da başladıklarını ve binaenaleyh çocuk ne dereceye kadar okursa o dereceye kadar yazı yazmaya da iktidar kesbeylediğini Demir Bey gençliği esnasında öğretmişti.

Bu usûl-i tedrîs şimdi bizim "yeni usûl" diye tamimine çalıştığımız usûl-i kadîme olduğuna dikkat buyuruluyor ya? Bir usûl ile altı yaşında tederrüse başlayan bir çocuk on yaşına kadar mükemmelen okur yazar bir adam olur ki, bundan yirmi yirmi beş sene evvel değil a, bugünkü günde bile bu iktidarda çocuklar henüz nevâdirden addolunur.

Demir Bey oğluna okumak ve yazmakla beraber okuduğu şeyi anlamak iktidarını da vermişti. Türkçe olmayan bir kelime geldiği zaman:

– Bu lâkırdı Acem yahut Arapça'dır. Türkçesi şudur.

diye çocuğa o lâkırdıyı belletip bir daha unutmaması için dahi başka vakitler defaatle tekrar ettirirdi. Binaenaleyh

Mustafa Kamerüddin Bey on yaşına geldiği zaman yalnız okur yazar bir çocuk olmakla kalmayıp okuduğunu bayağı anlar bir adam addolunabilirdi.

Ondan sonra çocuğu Mısır ulemasından olup Beşiktaş'ta sakin bulunan bir ihtiyar zata tilmîz verdi. Hergün bahçıvan veyahut uşak ve şayet bunların işleri varsa bizzat Demir Bey çocuğu Beşiktaş'a götürüp iki saat kadar Mısırlı âlimin pîşgâhı tedrîsinde bulundururlardı. Hatta Demir Bey, Mustafa Kamerüddin'i kendisi götürdüğü zaman muallimin huzuruna yalnız bırakıp kendisi diğer odada beklerdi.

Bunun hikmetini anlayabildiniz mi? Çocuğu bahçıvan yahut uşak hocasına götürdüğü günler çocuk avdet eylediği zaman Demir Bey o gün hocası neler söylemiş olduğunu sorup çocuğu cevap vermeye mecbur eylerdi. Bir gün kendisi derste hazır bulunmakla hanelerine avdet eyledikte:

– Haydi bakalım! Bugün hocaefendi ne söylediyse bana takrir et.

deyince Mustafa Kamerüddin:

– Sen orada değil miydin? Hocaefendinin dediklerini işitmedin mi?

cevabını vermiş ve dersi takrirden izhâr-ı acz eylemişti. Demir Bey anladı ki çocuğun kendisine dersi ihbar etmesi "Babam bunları bilmiyor. Benden haber alacak" mütalâasına mebnîdir. Binaenaleyh kendisi muallim huzurunda bulunmaz ise Mustafa Kamerüddin'in bilâhare kendine ders takrir etmek mecburiyetinde bulunacağını derpîş ile ders esnasında huzûr-ı muallimde bulunmamayı iltizâm eylemiştir.

Nasıl? Demir Bey'i erbâb-ı dikkat ve hikmetten buluyorsunuz değil mi? Adamcağız bulduğunuzdan ziyadedir bile.

İki sene kadar Arabî muallimine devamdan sonra Demir Bey oğluna yeni bir ders daha küşâd eyledi. Bu ise Fransızca dersi idi. Taksim'de Lazarist tarikatine mensup bir ihtiyar Fransız papazı bulunarak, bazı Frenk ve Rum ve Ermeni çocukları için ufacık bir mektep küşâd eylemiş ve her birinden beşer onar kuruş aylık almak üzere on dört on beş çocuğu sakin olduğu hanenin en büyük odasında cem' eylemişti.

Mustafa Kemerüddin Beşiktaş'taki Arabî dersinden avdet ile kuşluk taamını ettikten sonra bu Lazarist'in mektebine devam etmekle mükellef edildi. Vakıa Feride Hanım bu Frenkçe'nin lüzumunu bir türlü zihnine sığdıramayarak bundan dolayı kocasıyla birkaç kavga eylediyse de Demir Bey:

– Karıcığım! Ben sana bu lisanın cihet-i lüzûmunu anlatmak için ne kadar çalışsam faydası yoktur. Lâkin bilmiş ol ki ben Mustafa'ya Frenk lisanını öğreteceğim. Sen kabul etsen de etmesen de öğreteceğim. Artık bu kavgalarla beyhude kendini de beni de yorma.

cevab-ı kat'îsini dikmiş ve Demir Bey için sözünden dönmek kabil olmayacağı Feride Hanım nezdinde zaten muhakkak bulunmuş olmasıyla biçare kadıncağız kesmeye mecbur olmuştur.

Üç sene kadar Mustafa Kemerüddin Lazarist'in mektebine devam ile badehu ihtiyar papazın vukû-ı vefâtına mebnî çocuk mecburen oradan inkita' eyledi. Bir aralık Telgraf ve Posta Nezaretinde bulunmuş olan ricâl-i Ermeniyyeden meşhur Ağaton Efendi kendi bendezâdelerinden birisini işbu Lazarist'in mektebine koymuş ve o çocuğu pek severek aralıkta bir huzuruna kabul eylediği sırada çocuk ile dostluğu ileriye götüren Mustafa Kemerüddin'i de görmüştü. Demir-zâde ile tekerrür eden mülâkat onun hakkında dahi bir muhabbet peyda eylediğinden Lazarist'in vefatından sonra Ağaton Efendi Ermeni çocuğunu Telgrafhane'ye çırağ eylediği gibi çocuk bu mesleği Mustafa Kemerüddin'e de teklif etmiş ve teklif-i vâki' Demir Bey'in pek hoşuna gitmiş olduğundan on beş yaşındaki Mustafa Kemerüddin Telgrafhane'ye çırağ olundu. Lâkin orada kalmadı. Telgrafçılığı kendisine meslek edinmedi. Telgrafın seyyâle-i elektirikiyye vasıtasıyla nasıl vasıta-i muhabere olduğunu merak ederek tetkikatını ileriye götüre götüre hikmet-i tabiiyye tahsiline ihtiyacını anladı. Babasıyla bu yolda mübahaseye girişerek hikmet-i tabiiyye denilen şey hod be-hod tahsil olunamayacağı ve ondan evvel ulûm-ı riyâziyye görmek lâzım geleceği tahakkuk etmekle telgraf hizmeti için Avrupa'dan celbedilmiş bulunan bir Fransız'dan ulûm-ı riyâziyye ve tabiiyye tederrüsüne başladı.

Hükemâdan birisi "Okudukça, öğrendikçe cehlim arttı" de-

miş. Bu sözün doğruluğu Mustafa Kamerüddin hakkında dahi vaki oldu. Tahsilde ileriye vardıkça tahsili lâzım daha sair birçok şeyler bulunduğunu görüyordu. Nihayet Telgrafhane'de iki buçuk sene kadar kaldıktan ve fakat bu zamana kadar gerek Fransızcasını ve gerek mukaddemât-ı ulûmu gereği gibi ele getirdikten sonra Avrupa'ya gönderilmesi için babasına yalvarmaya başladı.

Bu babda Demir Bey'e yalvarmak lâzım mı? Adamcağızın elinden gelse ihtimal ki daha çocuk iken oğlunu Avrupa'ya gönderirdi. Lâkin validesine ne yapmalı? Validesine ki, kudret-i nakdiyye dahi onun elindedir. Feride Hanım ise oğlunu Frenk diyarına değil, Bursa'ya kadar göndermeye razı olamıyor. Bir tanecik ciğerparesini gözü önünden ayırmak istemiyor. Fakat Mustafa Kamerüddin validesine o kadar yalvardı, o kadar ağladı ki nihayet Feride Hanım çocuğun ricasını kabul etmeyecek olursa Mustafa'nın firar suretiyle bile Avrupa'ya gidebileceğini görerek rıza vermeye mecbur oldu.

İşte Pierre Heyder namı içinde mündemic olan romanın mebdei de bu gidiş oldu.

-2-

Bin sekiz yüz şu kadarıncı sene-i milâdiyyenin mâh-ı Ağustos'unda idi ki bizim Mustafa Kamerüddin on yedisini bitirmiş ve on sekiz yaşı içinde yaşamakta bulunmuş, zekâvetli, terbiyeli bir delikanlı olduğu hâlde Paris'e vasıl oldu. Bu çocuğun derece-i talimini bildiğimiz gibi, zekâvetine delâlet edecek bazı ahvâlini de işitmiş isek de nîk ü bed ahlâkına dair henüz bir haber almamışızdır. Ahlâkını karîben bir takım vukuat bize tasvir edecektir. Eğer ahlâkça meşkûk bir delikanlı olarak mühim bir roman âlemine girmesini tecvîz etmiyor isek, şimdilik yalnız şu kadarcık bir haber almak ile iktifa edelim ki, Mustafa Kamerüddin ulüvv-i ahlâk-ı merdânede Demir Bey'in sulb-i sahîh oğlu olduğunu herkese her zaman gösterebilecek bir hâldedir.

Paris'e ikmâl-i tahsîle giden bir adamın doğruca nereye müracaatla, nasıl yaşayacağı ve ne yolda tederrüs eyleyeceği hemen herkesin malûmudur. Yani karilerimizden bir takımı ya biz-

zat o yolda ikmâl-i tahsîl eylemiş veyahut idareleri kendilerine mevdû' delikanlılara tahsil ettirmiş oldukları gibi, hiç olmazsa o yolda tahsil edenlerle münasebet peyda ederek öğrenmiştirler. Bir takımlarına gelince şimdiye kadar üç dört romanımızda Paris'e ikmâl-i tahsîle gönderdiğimiz delikanlıların ahvâline dair vermiş olduğumuz malûmat, işin bu cihetinden onları da haberdar eylemiştir. Binaenaleyh tasvîr-i hâl yollu tafsilâttan sarf-ı nazarla Mustafa Kamerüddin'in sergüzeştini ihbar yollu arz edelim ki:

İstanbul'dan esnâ-yı hareketinde Paris'in en meşhur muallimlerinden birkaçına hitaben bazı tavsiye mektupları tedarik eylemiş olduğundan Mustafa Kamerüddin bu mektupları mahallerine bi't-teslîm muallimlerden aldığı tenbihât üzerine "Quartier Latin" denilen talebe-i ulûm mahallesinde ufacık bir oda isticâr eyledi. En ucuz lokantalardan birisine de abone olarak babası Demir Bey'in tahsilini emreylediği ulûm-ı hendesiyye için muayyen programlar mucibince ilk sınıfta bir derse başladı ki bu ders Alman, İngiliz, İtalyan, İspanyol ve Türk'ten ibaret otuz beş kişiye, ondan mütecaviz asıl Fransız talebenin de müşâreketinden müteşekkil bir sınıf oldu.

Kamerüddin'in derse ne kadar şevk ile başladığını tarif edemeyiz. Hatta Quartier Latin'de gerek Fransız ve gerek ecnebi talebenin sûret-i maîşetleri maârif-perestâne olmaktan ziyade sefâhat-perverâne olduğu derkâr olup, bunlar arasında kese bir, efkâr bir, zevk ve safa müşterek olarak yaşanılır iken Demir-zâde onlara asla uymayıp gecesini gündüzünü derse hasreylerdi.

Bu gidişle üç dört ay devam ederek vakıa muallimlerinin nazar-ı istihsânlarını celbeylediği gibi arkadaşlarının da gıptalarına duçar olduysa da yerli yabancı sekiz on bin talebenin ictima etmiş bulunduğu koca bir mahallede cümlesinin sûret-i maîşetine muhalif olarak merdüm-girîzâne ve afîfâne yaşamak kabil olamayacağını Mustafa Kamerüddin dahi hissetmeye başladı.

Bu çocuğun Quartier Latin'deki hâl ve mevkiini nazar-ı mukayesede güzelce tayin için bir mey-perestân meclisini tasvir eyleyiniz. Hâzır-bi'l-meclis olanların kâffesi işrete hakikaten tapınıyorlar. Yalnız bir tanesi ibâ eyliyor. Kendisine bir kadeh

teklif olunacak olsa kabul etmedikten maada bir takım da nesâyih-i hakîmânede bulunuyor ki arkadaşlarını dilgîr etmek için yalnız kadehi kabul etmemesi kâfi iken bu nasihatleri rüfekasını bi'l-külliyye iğzâb eyliyor. Hâlbuki şu mecliste yalnız bir defa bulunacak değildir. Kendisi dahi o meclisin erkânından olmak üzere yıllarca yaşayacaktır. Bu hâlde musalâha ve imtizâcın husulü için iki şeyden birinin husulü lâ-büd olmaz mı? Ya mey-perestânın terk-i işret etmesi veyahut perhizkârın da işrete alışması iktiza eylemez mi? Birinci cihet katiyen muhal olduğundan imkân dahi elbette ikinci cihette görülecektir.

İşte bizim Mustafa Kamerüddin aynıyla bu perhizkâra benzedi. Lâkin rüfekasının cemiyeti yalnız bir cemiyet-i mey-perestâneden de ibaret değildir. Koca Paris içinde aşçı, hizmetçi, çamaşırcı, dikişçi kızlardan bed' ile tiyatro aktrislerine varıncaya kadar binlerce taze dilberlerin sunûf-ı saireden kendilerine birer canan tedarik edebilmiş olanlarından maadâsı hep "etudiant" denilen bu talebe-i ulûmun refîkalarıdırlar. Yiyecek bir türlü yemek ve içecek birkaç şişe şarap bunları bir gececik bahtiyar etmek için bâliğan mâ-belâğ kifayet eyler. Ferdayı kaydetmek bunların kârı değildir. Bir aylık harçlığını arkadaşlarına bir günde yedirmek derecesinde semâhat bu gençler için mecburi ise de aylık harçlığını bir günde yedirmeye mukabil kendisi dahi arkadaşlarından yirmi dokuz gün yiyip içmek hakkını kazanmış olur.

Ama yediğiyle tam doyamaz ve içtiğiyle istediği kadar sarhoş olamazmış. Bunda bir beis görülemez. Zira talebe-i merkume meyanında en ziyade hükmü cari olan kaide-i hikmet:

"Autant qu'on peut, pas autant qu'on veut."

düsturuyla gösterilir ki "Arzu olunduğu kadar değil, kudret yettiği kadar" demektir. Hatta bu talebe meyanında bulundukça erbâb-ı servetten olmanın bile faydası yoktur. Zira kudret-i nakdiyye ne kadar olursa olsun elbette onu arkadaşça erittikten sonra züğürtlük kendisini gösterecek ve diğer arkadaşlara arz-ı ihtiyaç edilecektir.

Bizim Mustafa Kamerüddin kendisini bu uygunsuzluğa duçar etmemek için birkaç ay cebr-i nefs eylediyse de birkaç talebenin kendilerinden daha şuh, daha şen, lezâiz-i hayatiyyeye daha

şatır kızlar ile bir sofrada yiyip içtiklerini ve bir de gülüp oynadıklarını vesaireyi vesaireyi aleddevâm gördükçe gençlik hasebiyle ağzının suyunu akıtmaması kabil olur mu?

Gençliğinin işbu hukukundan istifadeye encâm-ı kâr Mustafa Kamerüddin dahi karar verdi. Hatta bir talebe için en ziyade usluluk, ağırbaşlılık, tevazu, kanaat, perhizkârlık addolunacak bir surette yaşamaya ibtidar eyledi. Bu suret ise sefâhatı tahsile tercih derecesinde vur patlasın çal oynasın âlemine devamları beğenmemek mütalâa-i âkılânesinde bulunan birkaç delikanlı ile akd-i münasebet eylemesinden ibaret oldu.

Mustafa Kamerüddin'in bu yolda peyda eylediği arkadaşlarından birisi İsviçre'nin Fransız kısmı ahalisinden Narto namında bir çocuktur ki Paris'e heykeltraşlık tahsili için gelmiştir. Kendisi yirmi üç yaşında, yakışıklı ve bahusus hâl-i vakti epeyce yolunda olup talebe-i sâirenin gidişlerini asla beğenmediğinden ve bunları:

– Talebe efendiler güya hürriyet-perest olmak iddiasındadırlar. Hâlbuki halkın hürriyetine asla meydan vermiyorlar. Benim parama onlar neden muhtaç olsunlar? Ben niçin onlar gibi yaşamaya mecbur olayım? Yarım litre sert rakıyı birden veyahut on şişe fena şarabı bir gecede içmek hüner miymiş? Biz buraya çapkınlık öğrenmeye mi geldik, ilim ve sanat öğrenmeye mi? İnsan zevk ü safa dahi eder. Lâkin her şeyin bir derece-i itidâli vardır.

diye muaheze eylediğinden bu fikir ve mütalâa Demir-zâdenin fikir ve mülâhazasına muvafık gelmişti de Narto ile aralarında rabıta-i refakat ve uhuvvet akdolunmuştu.

Bu iki delikanlı birlikte geçirecekleri akşamın programını evvelce tehyie ederek hangi matmazelleri refakata davet edeceklerini, nereye gideceklerini, neler yiyip içeceklerini kararlaştırırlar idi de ol vechile hareket eylerlerdi. Hangisi programdan hariç beş paralık bir masraf edecek olsa, diğeri muarız çıkarak, nihayet men edemeyecek olursa bu mesârif-i zâideyi programdan hariç addiyle yalnız ihtiyar eden adam tediye eylerdi.

Sûret-i hareket-i âkılâneleri çarçabuk talebe-i sairenin en-

zâr-ı muâhezesine duçar olan Mustafa ile Narto'ya beyne't-talebe makam-ı istihzâda "ikiler" namı verildi. Ama bunlar şu istihzalara kulak vermeyip gerek derslerine ve gerek eğlencelerine gittikçe intizam veriyorlardı. Ezcümle peyda eyledikleri birer gecelik metresleri öyle en güzellerinden, en süslülerinden intihap bunların kaidesine mugayir olmakla bu cihette bile kanaatkârlığa kendilerini mecbur eyliyorlardı.

Üçüncü arkadaş olmak üzere bunlara Elzaslı Podar namında bir ressam çırağı iltihak eyledi. Podar, Mustafa ile Narto kadar ehl-i servetten olmayıp bilâkis fakrı adeta hatırı sayılacak derecelerde ise de hüsn-i ahlâkı, aklı, kiyâseti pek ileride olduğundan bu arkadaş kendi maişetlerini ihlâle değil bilâkis daha ziyade tanzime hizmet edeceği müttefikan bi't-teslîm refâkate kabul olundu.

O akşam Quartier Latin'de talebe beyninde mühim bir havadis derhâl münteşir oldu. Bilenler bilmeyenlere:

– Haberiniz var mı? İkiler bademe üçler oldular.

der idi ki bu lâkırdı nerede tekerrür ederse manalı manasız sürekli kahkahalara sermaye olurdu.

Arası çok geçmeksizin bizim üçler dörtler oldular. Lyon ahalisinden Pasteur namında bir Fransız dahi iltihak eyledi ki Paris'e avukatlık şehadeti istihsal için gelmişti. Pasteur üç arkadaşın en müsinni olmaktan maada ilimce en ileride olanıydı. Memleketinde fünûn-ı hukûkiyyeyi adeta ikmal ederek Paris'e mücerret bir iki sene çalıştıktan sonra kendisince en kıymettar olan Paris hukuk müntehîliği şehadetnamesini almak maksadıyla gelmişti.

Şu dört arkadaş işlerini ol kadar tanzim eyledi ki koca Quartier Latin mahallesinde bunlara benzeyen hiçbir talebe daha yoktur denilse mübalâğaya hamledilemez. Evvelâ bunlar gibi arkadaş değil, kardeş bile bulunamaz. İttifâk-ı ârâ ile bir apartman tuttular ki ufarak bir yatak odası ve ondan daha büyücek bir salon ile pek küçük bir de mutfaktan mürekkepti. Lâkin dört arkadaş için yatak odası pek küçük ve salon pek büyük geldiğinden bunlar salonu yatak odasına ve yatak odasını salona tebdil eylediler. Lâkin bu hâlde dahi salonun dört yatak

istiab etmiş olduğunu zannetmeyiniz. Salon ancak üç yatak istiab edebilmişti. Bu kifayetsizliği bir kifayet suretine tahvil için her gece yatağın birisinde iki arkadaş nöbetle koyun koyuna yatmaya karar verilmişti.

Bunu sefalet mi sanıyorsunuz? Bilâkis bu hâl büyük bir refahtır. İki gece başlı başına bir yatakta yatılacak. Üçüncü gecesi çift yatılmaya katlanılacak. Hâlbuki talebe meyanında müstemirran çift yatanları nadir olmadığı gibi hiç yatağı bulunmayanlar bile nadir değildir. Eline para geçip de bir akşamlık yatak isticârını bahtiyarlık sayan bazı biçareler bir koltuk sandalyesi üzerinde, bir yemek sofrası altında geceyi geçirmeye mecbur oldukları gibi bir gazinonun bilardosu üzerinde sabah etmeyi bir karyolada etmeye yüzde elli nispetinde müsavi bulanlar dahi vardır.

Bizim dört arkadaşı sefil addetmeye nasıl imkân tasavvur olunabilir ki Paris'te "Herifin hanesinde mutfağı vardır" deyivermek en bahtiyarlar için ancak mümkün olabilir nimetlerden iken bizim dörtlerin mutfağı da vardır. Hergün içlerinden birisi vekilharçlık ve aşçılık hizmetlerini ifa için apartmanda kalıp akşam arkadaşlarının esbâb-ı ayşını tehyie eylerdi. Akşam üzeri salonu yemek odası hâline koyup arkadaşlar taam eyledikten sonra sofra edevâtı mutfağa yığılarak salonun salonluğu yine iade olunurdu.

Mutfak nöbetçisi kalan arkadaşın bir yandan kıyma kıyarak, bir yandan dahi derse bakması vakıa epeyce gülünç olur idiyse de şu külfeti kabule Pasteur'un bir hesabı mecburiyet göstermişti. Pasteur demişti ki:

– Yahu! Yiyeceğimiz bir külbastıdan sürü sahibi olan adam kazanacak, çoban kazanacak. Salhaneci kazanacak, lahm satan kasap kazanacak. Bunlar elvermediği gibi bir de lokantacı mı kazansın? Lokanta kirası, aşçı uşak masrafı filân çıktıktan sonra birkaç sene zarfında lokantacıyı servet sahibi etmek taahhüdünde bulunan yüzlerce, binlerce mülâhazasızlara biz neden iştirak edelim? Mutfak kendimizin olursa yüzde yetmiş nispetinde kârlı çıkarız.

Filvaki bu sûret-i maîşetle talebe-i saireden yüzde yetmiş

noksanına yaşamak bizim dörtlere nasip olmuştu.

Bunların programı iktizasınca haftada yalnız birgün yani pazar günleri eğlenceye mahsus olup bu eğlence elbette kendilerini beğendirdikleri dört kadın ile birlikte icra olunacaktı. Ama bu dört kadının intihabında bir şart vardır. O ise, hüsnleri şöyle, terbiyeleri böyle olması tarzındaki şurûttan ibaret olmayıp belki kadınlardan ikisi kendi refikine yine kendi hanesinde geceyi geçirtmek iktidarında bulunmasından ibaret bir şarttır.

Buna neden dolayı mecburiyet olduğunu galiba anlayamadınız?! Eğlence geceleri salon hizmet-i asliyye ve kadîmesine irca olunarak yatak odası vazifesini görecektir.

Bu hâlde yatak odasıyla salon birer çifti barındırabilecek ise de diğer iki çifte yatak odası bulunamayacaktır. Uyku zamanı geldikte onlar dahi refikalarının hanesine gitmeye mecbur olacaklarından işte şart-ı mezkûr bundan dolayı zaruret hükmünü almıştır. Hatta bir defasında hanesine misafir kabul edebilecek refika bulunamamış idi de mutfağı dahi o gecelik yatak odası hâline tahvile lüzum görülmüştü. Tencereler, tabaklar, kevgirler, kepçeler ve sair mutfak eşyası büyük yatak odasının karyolaları altına nakledilip sekiz tane hasır iskemlenin dördü bir sıra ve dördü diğer sıra olmak ve her sıranın arkalıkları dış tarafa gelip makatları iç tarafta birleşmek üzre bir karyola tertip olunmuştur.

"İki gönül bir olunca samanlık seyran olur" demişler. İki... Hayır umum arkadaşlarla beraber sekiz gönül bir olunca mutfak seyran olmaz mı?

Bizim dörtlerin sûret-i maîşetlerine gülenler bir zaman sonra ta'tîl-i hande-i istihzâ ederek yavaş yavaş takdir ve tahsine dahi başladılar. Hatta birkaç kişi daha bunlara iştiraki teklif eylediyse de vukubulan teklifler dört arkadaşın dördü tarafından dahi ittifâk-ı efkâr ve ittihâd-ı lisan ile reddolunarak:

– Maîşetimizi beğeniyorsanız, sizin de böyle birer teayyüş ittihadı yapmanıza kim mani olur?

cevabını vermişlerdi.

Dörtler bütün kışı balolarla, tiyatrolarla geçirdikleri gibi derslerine dahi asla halel vermeyerek sınıflarınca da terakki-

lerini temin eyledikleri gibi ilkbaharın hulûlünde Paris'e civar olan köylere Pazar günleri teferrücler tertip etmeği itiyat eylediler. Lâkin bunların teferrücleri de başkalarına benzemiyordu. Dörtler için lokanta denilen şey duhûlü en ziyade meâyibden olan yerler olduğundan köy âlemi yapılacak olan Pazar günü için mutfak nöbetçisi daha Cumartesi akşamından tehyiâta başlardı. Dört tavuk haşlaması, ertesi gün için suyu ile bir alafranga çorba, bir alaturka pilâv yapılacak en büyük zahireyi tedarikle beraber teferrüc malzemesinin esasını tesis eylemiş olurdu. Mustafa Kemerüddin'in yalancı dolmasını kadınından erkeğinden kim yese doyamamakta olduğundan teferrüc için (tuzlu yaprağı ta Lyon'dan Pasteur'un suret-i mahsûsada celbettirmesi derecesinde külfetler ihtiyarıyla) bir de yalancı dolma yapıldı mı artık ihtiyaç bir parça Hollanda peynirine ve biraz da tuzlu balığa kalırdı.

İçilecek şarabı Paris'ten götürmek lâzım mı? Payitahta şarap ithali pek ağır rüsûm altında bulunduğundan köylerdeki şarap Paris'e nispetle bedava addolunacak kadar ucuzdur. Zaten bu teferrücleri teşvik eyleyen esbab meyanında kır letâfetinden istifade derecesinde bol şarap içmek hevesinin de pek büyük teessürü olduğunu nazar-ı dikkatten uzak tutmamalıdır.

Dörtlerin böyle âkılâne, muhasibâne hareketleri bilhassa "etudiant"lara refakat hevesinde bulunan kızlar kadınlar meyanında şöhret buldu. "Bihakkın eğlenmek isteyenler dörtlerle arkadaş olsunlar" sözü Quartier Latin nazendeleri meyanında darbımesel hükmünü aldı. Adeta pazar günleri kendilerine arz-ı refâkat eden kadınlardan bir takımını nezakete mugayir düşmeksizin nasıl reddetmek lâzım geleceğini dört arkadaşın müzakereye mecbur oldukları zamanlar dahi nadir olmuyordu.

Nihayet imtihanlar vakti hulûl eyledi. O zamanlar talebenin meşguliyeti senenin eyyâm-ı sairesine asla kıyas kabul edemeyecek derecelerde artan eğlenceler azalır. Bizim dört arkadaş ise eğlenceleri bilkülliye tatil eylediler. Hatta dördü bir yerde olur ise istedikleri gibi çalışamayacaklarını anladıklarından, ta yatacakları zamana kadar her biri ayrı ayrı yerlerde derse çalışmak mecburiyetiyle mutfak nöbetini bile kaybeylediler. Ressam ile heykeltraş "concours" denilen meydan-ı rekabete ko-

yacakları eserlerinin son tashih ve ikmaline nasb-ı nefes-i ihtı mam ediyorlar ve Pasteur ile Mustafa Kemerüddin zihinlerinin olanca kuvvetiyle bütün sene-i tahsil esnasında öğrendikleri dersleri tekrar ezberlemeye çalışıyorlardı.

Bu mesaileri beyhudelikle muayyeb olmadı. Dördü de huzurlarında imtihan verdikleri mümeyyizlerin tahsîn-i fevkalâdelerine mazhar olarak nihayet derecelerde memnun oldular. Hatta bu memnuniyet üzerine dördü de o senenin tatil zamanlarını Narto'nun vatanı olan İsviçre'yi seyahatle geçirmeye karar verdiler.

Bizim dört arkadaşın İsviçre seyahatleri karilerimizin tasavvur edebilecekleri seyahatlerden olmadığı cihetle sûret-i mahsûsada izaha şayandır.

Evvel be-evvel nazar-ı dikkate alınacak şey bizim dörtlerin hem züğürtlükleri ve hem de tasarrufa fevkalhad riayetleri kazıyyesidir.

"Züğürt olan bittabi tasarrufa riayet eder" mi dediniz? Bu söz tamamıyla müsellem değildir. Pek çok züğürtler vardır ki tasarrufa hiç riayet etmezler. Ezcümle Paris talebesinin hemen kâffesi züğürt oldukları hâlde ellerinde avuçlarında bulunanı def'aten telef ederek ferdayı düşünmek kaydında bile bulunmazlar. Kezalik pek çok kimseler vardır ki hem de mutasarrıf. Bizim dörtler ise kudretlerinin yetebileceği şeylerde bile mutasarrıf adamlar olup derece-i tasarrufları da ezcümle aşçılık hizmetini kendilerinin deruhte etmiş bulunmalarından istidlâl olunur.

Ba'de'l-imtihan tatil zamanlarını Narto'nun vatanında geçirmeye karar verdikleri zaman Pasteur sordu ki:

– Hangi tarikle gideceğiz?

Podar –Avrupa kıtasını örümcek ağı gibi şimendüferlerin istilâ etmiş olduğu bir zamanda gidilecek tarik mi düşünüyorsunuz?

Pasteur –Tariki değil şimendüfer ücretini tasarrufu düşünüyoruz.

Mustafa Kemerüddin – Piyade gitsek olmaz mı?

Bu rey üzerine arkadaşlarda bir kahkaha peyda oldu. Demirzâde reyindeki isabeti ispat için şimendüferle edilen seyahatte insanın etrafı temaşa etmeksizin rüzgâr gibi uçup gittiğini anlatmaya başladıysa da arkadaşlar bu filozofiye kulak asmadılar. Narto dedi ki:

– Eğer doğrudan doğruya bizim memlekete yani Zürih'e gideceksek iltizam edilecek tarik Paris, Strazburg, Bale ve Zürih tarikidir. En kestirme olduğu için en de ucuz olur.

Bu defalık İsviçre'ye gidilecek yolları ve şimendüferlere verilecek ücretleri mübeyyin bir tarife-i umûmiyye bulmaya karar vererek tarife-i umûmiyye bulunup da ikinci defa müzakereye başlandığı zaman Pasteur elindeki varakayı cehren okurcasına dedi ki:

– Paris'ten Strazburg ve Moloz tarikiyle Bale şehrine, 643 kilometre! Sürat şimendüferiyle on beş saat elli beş dakika... Yolcu katarıyla yirmi saat otuzbeş dakika... Birinci sınıf yetmiş iki frank, ikincisi elli dört, üçüncüsü otuz dokuz frank altmış santim.

Podar – Huuu!!! Dünyanın parası!

Pasteur – Bunun bir çaresi yük katarlarıyla gideriz.

Mustafa Kamerüddin – Kendimizi tarttırıp kaç okka gelirsek ona göre ücret vererek mi?

Pasteur – Hayır! Onun da tarifesi var ise de ilân olunmaz. Fukara içindir. Lâkin üçüncü sınıf kırk frank olduğu hâlde, yük katarlarıyla on franka gidilebilir.

Narto – Tamam tamam! Dört kat ücret niçin verelim?

Podar – Lâkin yük katarıyla ne kadar zamanda gidebileceğimizi düşünüyor musunuz? Hattın boyu sair katarlardan hâli olacak! Bir katar teşkili derecesinde vagonlar birikecek de ondan sonra sevk olunacak! Kim bilir kaç günde varırız.

Mustafa Kamerüddin – Kaç günde varır isek varalım. Bir memuriyet-i mühimme ve müstacele ile gitmiyoruz ya?

Podar – Vakıa orası da öyle! Hangi istasyonda tevakkufa mecbur olur isek etrafı gezip tesadüf edeceğimiz güzel kızların resimlerini alırız.

Dört arkadaşın dördü dahi yük vagonlarıyla gitmeye karar

verdiler. Hatta şimendüferler mevâfıkındaki lokantalar en pahalı şeyler olduğu bunların malûmu bulunmasıyla Paris'ten tedarik edecekleri malzemeyi dört kısma ayırıp her birinin yol çantalarına birer miktarını yerleştirmeye kadar levâzım-ı seferiyyeyi pek etraflı düşünüp icra eylediler.

Paris'in şark istasyonundan hareket eyledikleri gün şu dört delikanlının şevkleri, şetaretleri, neşeleri bin bahtiyara gıbta-bahş olacak derecedeydi. Beygir sevkine mahsus olan vagonlardan birisini bizim dörtler halindeki diğer yirmi kadar fukarâ-yı seyyâhîne tahsis eylediklerinden yolcuların kimisi ya (?) yem yiyen beygir taklidini yapar ve kimisi diğerine çifte atar ve hele birisi yolcular meyanındaki bir fakir kocakarıyı kısrak addiyle şahlanıp kişner velhasıl her biri o kadar alâyim-i inbisât izhar eylerdi ki katar memurlarını bile kahkahalarla güldürürlerdi.

Esnâ-yı râhda bunlar mes'ûdiyetlerini birbirine ispat için "Sanki yük katarıyla gitmekte ne beis varmış? Kadife kanepeler üzerinde oturmuyor isek, Paris'teki odamızda dahi kadifeler üzerinde oturmuyor idik ya? Seyahata bakalım seyahata? İşte yük katarı dahi sürat şimendüferinden daha yavaş gitmiyor" tarzındaki sözlerin binini bir ağızdan söylüyorlardı. Fakat çend saat sonra Şalon mevkifine geldiklerinde meğer kendi katarlarını teşkil eyleyen vagonların yarıdan ziyadesi orada kalacağı cihetle nısf-ı diğerini sundurmalar altına çektikleri zaman bizim yolcular Şalon'dan ileriye kendileri için yol kapalı olduğunu görüp biraz hayflandılar. Podar'ın:

– Ne meyus oluyorsunuz be? Etrafı temaşa ederiz.

demesi arkadaşların ümitlerini tecdit eyledi. Katarın ancak ertesi sabaha kadar birikecek diğer yük vagonlarıyla yola çıkacaklarını memurlardan istihbar etmeleri üzerine dörtler etrafı gezmeye çıktılar. Akşama kadar gezdiler. Akşam olduğu zaman geceyi nerede geçireceklerini müzakereye başladıklarında Mustafa Kamerüddin:

– Artık masrafa bakmayıp lokanta, meyhane, han gibi bir yerde geceyi geçirmeliyiz.

demiş ve Narto:

– Yük katarlarının fiyatı ucuz ise de şu yolda mucib olduğu mesarif yine pahasını arttırıyor.

itirazını ileriye sürmüş ise de Pasteur:

– A la belle hotel (kevâkib-i latîfe altında) an biuvac a la militaire (askerce kırda).

deyince cümlesi bu reyi kabul ederek zaten yiyecekleri de çantalarında bulunmakla azim bir yaban kestanesi altını o gece kendilerine mesken ittihaz eylediler.

Yaş yirmi ile otuz arasında olur, meslek talebelik bulunur da dört kafa dahi bir yerde ictima eylerse, zevki çıkarılmayacak hâl mi tasavvur olunur? Böyle dört genç zindana atılmış olsalar zindanı bile kendilerine dârü's-sürûr ederler. Hele mevsim Haziran evâhiri olarak ağustos böceklerinin cırıltıları, kurbağaların vakvakalarına karışarak, tek tük bülbüller ile rekabete çıkmaları ve ateş böceklerinin bahriyyûna sahil-i selâmeti irâe eyleyen döner fenerler gibi gâh neşr-i ziya ederek, gâh kapanmaları ve bahusus gayet sıcak bir gündüzü gecenin lâtif serinliği takip etmesi misafir oldukları yeri bizim delikanlılar nazarında cennet etmiş bırakmıştı.

Gecenin nısfından ziyadesine kadarını uyanık ve neşeli bir hâlde geçirdiler. Badehu uykuya daldılar ki ertesi sabah güneşin ziyadece kızdırması ve sineklerin inekleri bile bîzar etmesi bunları güç hâl ile uykudan uyandırabilmişti. Hemen şimendüfer mevkifine koştular. Bereket versin ki koştular. Zira yük katarı hemen hareket etmek üzere bulunduğundan ahır vagonuna güç hâl ile can atabildiler.

Şalon'dan hareket eden katar Sen Dizye mevkifine geldikte Şumun'dan gelmiş olan diğer yük katarlarını da takarak Barlo Dük yolunu tuttu. O gün ikindi üzeri Nansi'ye vardı. Bizim dörtler Nansi'de dahi bir gece geçirmeyi pek arzu ettiler ise de dünyada insanın her arzusu husule gelir mi? Katar Nansi'de tevakkuf bile etmeyerek Strazburg yolunu tutup fakat her mevkide bazı vagonlar bırakarak diğer bazılarını almak suretiyle o gece nısfu'l-leyle doğru Strazburg'a vasıl oldular.

Nısfu'l-leylden sonra Strazburg'da kendilerini nerede barın-

dırabilsinler? Vakıa misafirhaneler yok değildir. Ancak beş franktan aşağı yatak yok. Pasteur:

– Şu vagon içinde sabahı edemez miyiz?

reyini vermeye hazırlandıysa da bu reyin isabet ve adem-i isabeti tahakkuk etmeye meydan kalmadı. Zira vagonları yoklamaya gelen memur bu efendilere derhâl istasyondan dışarıya çıkmak lüzumunu kemâl-i nezâketle anlattı.

Bu defa dahi Pasteur'un reyi cümleye tefevvuk eyledi. O rey mucibince sabaha kadar Strazburg sokaklarını gezdiler. Bundan memnun dahi oldular. Zira sokakların tenhalığından bilistifade ebniye-i âliyesini istedikleri gibi temaşa edebildiler.

Paris'ten tehyie etmiş oldukları me'kûlât bu gecenin sabahında bitmiş idi. Ama bu dahi kendilerini meyus etmedi. Zira Strazburg şehri Paris'ten daha pek ucuz olduğu cihetle yeniden tedarikine mecbur oldukları yol levazımını daha ucuz tedarik eyleyebildiler.

Strazburg'dan Bale şehrine yük katarı bulunmadığını tahkik eyledikleri zaman epeyce meyus olmuş idiyseler de müteakiben yüke mahsus boş katarların Bale'a gideceğini haber alınca bu meyusiyet dahi mübeddel-i sürûr oldu. Tesadüfe bakmalı ki elli kadar boş vagondan ibaret bulunan katarda bizim dörtlerden maada yolcu yoktu. Bir şetarete dahi bu hâl zemin oldu. Pasteur dedi ki:

- Tren spesiyal (katar-ı mahsus) ile gidiyoruz. Böyle bir şeref ancak prenslere mahsustur.

Hele Bale şehrinde boş vagonlara ihtiyaç ziyade olduğu için bu katar hakikaten sürat postası kadar hızlı gitmesiyle birkaç saat sonra Bale şehrine vasıl oldular.

Dört arkadaşın Zürih seyahatlerinin kısm-ı evveli burada nihayet bulmuştu. Bale'dan dahi Zürih'e gitmek için hemen şimendüfer mevkiinde duvarlara yapışmış olan matbu tarifeleri okumaya başladılar. Malûm a? Riyaset Pasteur'da olduğundan gözleri tarifeye dikilmiş olduğu halde ağzından şu kelimeler çıkıyordu:

- Ard ve Baden tarikiyle Bale'dan Zürih'e seyahat yüz iki kilometre, dört saat bir çeyrek müddette sürat postasıyla, on bir

saat kırk dokuz dakika zarfında adi postayla. Birinci sınıf on frank yirmi santim, ikinci sınıf yedi frank beş santim, üçüncü sınıf dört frank seksen santim.

Dört arkadaş bu yolu dahi yük vagonlarıyla katetmek cihetini düşündülerse de Narto:

- Hayır! Ya dörder frank seksener santimi verip üçüncü sınıfa binmeli veyahut şu yüz iki kilometre mesafeyi piyade olarak yürümeli.

demiş olduğundan yük katarı hesabı katiyyen ortadan kaldırıldı. Şimendüfer ile veyahut mâşiyen gitmek cihetlerinden hangisi tercih olunacağı müzakereye girişildikte yine Narto beyân-ı rey ederek:

- Mesafenin yüz iki kilometre olması şimendüferin evvela Ard kasabasına gittikten sonra Baden'e tahvîl-i istikamet eylemesi hesabıyladır. Halbuki Bale'dan doğrudan doğruya Baden'e giden şose on üç fersahtan ibarettir ki iki günde kat olunabilir. Oradan Zürih ancak bir günlük yoldur.

demesiyle Podar bu seyahat esnasında resmi alınacak birçok şeyler görüleceğini bilmülâhaza Narto'nun reyini tervic eylediği gibi Mustafa Kamerüddin dahi bu reye dönünce Pasteur için muhalefete lüzum kalmayarak dört arkadaş yolun bakıyyesini mâşiyen kat etmekte ittifak eylediler.

Filvaki delikanlıların bu kararları her vechile müstasveb ve müstahsendir. Zira İsviçre denilen yer lâtif dağlıkları, ormanlıkları, vadileri, ovaları, dereleri, gölleriyle tabiatın bir memlekete bahşedebileceği tezyinatın kâffesini cami bir kıt'a-i lâtife olduğu gibi yed-i kudret-i beşer dahi orasının mamuriyetini itmam ve ikmal için yüzlerce seneden beri çalışıp, orasını Avrupa'nın en mamur, en müzeyyen bir memleketi haline koymuştur. İnsanın maksadı gezmek ve tabiî ve sunî görülmeye şayan şeyleri görmek olduğuna göre Bale'dan Zürih'e kadar mümted olan mesafeyi şimendüfer ile kat'a asla lüzum tasavvur olunamaz.

Ne hacet! Her sene yüzlerce İngilizler Mont Blanch dağının tepesine kadar çıkmak zahmetini ihtiyar etmezler mi? Gayet nazik, nazlı kadınlar dahi bu yolda erkeklerine peyrev olmazlar mı? Mon Blan dağının letafeti bu zahmete değdiği hâlde şi-

mâlî İsviçre'nin letafeti hangi zahmete değmez?

İşte bu mukayese bizim dört arkadaşın dördü tarafından da dermeyan edildi. Dördü tarafından da tastik olundu.

Bunların yol çantaları zaten asker çantaları taklidinde yani arkaya takılacak surette olduğundan çantalarını sırtlayıp yağmurluklarını da çantaları üzerine tokaladılar. Ellerine birer uzun baston dahi alarak yola düzüldüler.

Bale ile Zürih arasındaki mesafeyi üç günde katedebileceklerini tahmin edebilmişler idiyse de dört gün yürüdükleri hâlde henüz Baden'e bile vasıl olamamışlardı. Nasıl vasıl olabilsinler ki doğruca yollarına devam etmek bunlar için mümkün olamayıp adım başında bir görülecek şeylere tesadüfle irkildikleri gibi ekseriya birkaç bin hatvelik mesafelere kadar yoldan çıktıkları da olurdu.

Ama bundan dolayı müteessir kaldıkları zannolunmasın. Seyahatlerinden o kadar memnun oluyorlardı ki bu yolu gerisine geriye bir daha katetmek teklif olunsa onu bile reddetmezlerdi.

Baden şehrinde iki gün oturup istirahat eylediler. Bu şehrin maden suları meşhûr-ı âfak olup her zaman külliyetli misafirîn orada ictima eylediğinden Baden'de iki gün müddet ikametlerinde istirahata bedel bir kat daha yorulduklarını hükmetmiş olsak istib'âd olunmamalıdır. Buradan Zürih'e kadar yolları yirmi bir yirmi iki kilometreden ibaret kalmasıyla onu nihayet üç dört saatte katedebilecekleri derkâr iken bunlar Baden şehri etrafını temaşa için günde yirmi beş otuz kilometre teşkil edecek kadar yol yürürlerdi.

Eğer dört refik kendi hâllerine kalmış olsalardı ihtimal ki Baden'de birkaç gün daha vakit geçirirlerdi. Lâkin Narto oraya gelir gelmez Zürih'teki akrabasına mektup yazarak vürudlarını bildirmiş ve kendisinden küçük olan bir karındaşı istikbale gelmiş olduğundan bu çocuğun gösterdiği lüzum üzerine Baden'den Zürih'e tahvîl-i makama mecbur olmuşlardır.

Narto'nun pederi olmayıp, bir emmisi Zürih'te en büyük san'at-ı mahalliyeyi teşkil eyleyen kumaş basma fabrikalarında ustabaşıdır. Semahatli adamcağız yeğeninin üç arkadaşını kendi hanesinde tayin edeceği bir odada misafir etmek istediyse

de Pasteur bu misafirperverlik ihtiyar için mûcib-i külfet olacağı gibi kendileri için de rahatsızlığı mucip olacağından Zürih-'te derece-i mutavassıtanın biraz daha alt tarafında olan ucuz otellerden birisine gidip üç yataklı bir oda isticar eylediler. Ama bu defaki hesapları nöbet ile iki gecede bir kere çift yatmak esası üzerine mebni değildi. Narto geceleri kendi familyası nezdinde geçireceğinden ihtiyac-ı hakîkîleri üç yatağa münhasır idi.

Pasteur'un riyaseti altında akdolunan encümen-i müşaverede dört arkadaş ber-vech-i ati mevadda karar verdiler.

Evvelâ- Arkadaşların her akşam otelde bilictima birlikte taam etmeleri zaruri olup bu karara riayet edemeyenler neden dolayı mazur olduklarını beyan edeceklerdir.

Saniyen- Arkadaşlar münferiden gezmekte serbesttirler. Yekdiğere refakat arzu olunursa evvelce husûl-i muvafakat zaruridir. Ve illâ kimse kimseyi tazyik ve taciz etmeyecektir.

Salisen- Zürih'te bir buçuk ay yani Ağustos'un on beşine kadar ikamet edileceğinden bu müddet zarfında arkadaşlardan bazıları mahall-i saireye seyahat etmek isterlerse serbesttirler. Lâkin gidecekleri mahalli arkadaşlara haber vermesi zaruri olup Ağustos'un on beşinden evvel yine Zürih'te diğer arkadaşlarıyla birleşmekte mecburidir.

Bu kararları vermekten maksatları İsviçre'de bulunacakları müddet Paris'teki gibi müctemian, müttehiden yaşamaya mecbur olmamakla beraber evvelki ittihatlarını dahi bozmamaktı. Vakıa bir hafta kadar zaman geçirdikleri hâlde dört arkadaşın Paris'teki maîşet-i müctemiane ve müttehidanelerine halel gelmedi. Hep dördü beraber gezdiler yürüdüler. Hep dördü birlikte yediler içtiler. Ancak bu ittihadı ihlâle ilk mecbur olan Narto oldu. Zira civar köylerde birçok akraba ve taallûkatı bulunarak, onlar "Hoş geldin" vazifesini ifaya gelmiş oldukları gibi kendisi dahi onlara iade-i ziyaret vazifesi altına girmişti.

Vakıa Narto bu ziyaretlere arkadaşlarını da davet etmekten geri kalmadıysa da gerek Mustafa Kamerüddin gerek Pasteur ve Podar öyle familyaca ziyaretlerle eğlenemeyeceklerini gördüklerinden kabul etmediler.

Narto kendisini aradan çektikten sonra baki üç arkadaş gâh müctemian, gâh münferiden gezmeye çıkarak münferiden gezdikleri gün akşam sofrasında içtima eylediklerinden o günkü müşahedelerini birbirine hikâye ederlerdi.

Bir akşam Mustafa Kamerüddin münferiden icra eylediği seyahatten pek dalgın olarak avdet eyledi. Pasteur bu dalgınlığa dikkatle:

- Mustafa! Paranı mı kaybettin ki düşünüyorsun?

diye sormuştu. Mustafa yine dalgınlıktan kendisini pek de kurtaramayarak dedi ki:

- Hayır arkadaş! Para kaybetmedim. Bugün tuhaf bir şeye tesadüf ettim.

Podar- Tuhaf bir şeye tesadüf eden böyle mahzun ve meyus mu görünür? Gördüğün tuhaflığı hikâye et de biz de gülelim, diyecek isem de eğer o tuhaflık bizi de senin hâline koyacaksa nafile hiç söyleme.

Mustafa- Hayır! Gördüğüm şey bir dereceye kadar neşenizi bile artırır. Gayet güzel bir kız gördüm.

Pasteur- Oh! Gördün mü tatlıyı! Lâkin güzel bir kız gördüm diye gözlerini yere dikmen lâzım mı?

Podar- Korkarım kıza âşık olmuştur.

Mustafa- Onun gibi birşey!

Podar- Arkadaş Paris'te iken haftada bir gün hep âşık olmuyor muyduk?

Mustafa- Bu öylesi değil birader.

Pasteur- Söyle bakalım bu nasıl türlüsü?!

Mustafa- Bir sandala binip göl sahili boyuna gezmeye çıktım. Sahile on beş yirmi metre açıktan gidiyordum. Gölün kenarında gayet güzel bir kız aheste-revişle yürüyerek ve gözlerini yere dikerek bir şeyler aranıyordu.

Pasteur- İhtimal ki para kaybetmiştir.

Podar- Öyle ya? Gözlerini yere dikerek kemâl-i ehemmiyetle aranacak şey paradan başka ne olabilir?

Mustafa- Ne olabileceğini ben de merak ettim. Sandalı daha

aheste sevk ile güzel kızı nazar-ı dikkate aldım. Aralıkta bir kere yere eğilip birşey almakta ve elindeki güzel çantanın içine koymakta idiyse de para değildi.

Pasteur- Ya neydi?

Mustafa- Çiçek idi. Meğer kız çiçek toplamaya çıkmış.

Podar- Demek oluyor ki sahilde çiçek toplayan bir kızı görür görmez âşık oluverdin öyle mi?

Mustafa- Ne bileyim a birader? Kız o kadar güzel de değilse de güya bir kuvve-i maneviyye ile beni kendisine cezbediyordu.

Pasteur- Oo! Oo! İnandım ki âşıksın çünkü böyle kuvve-i maneviyye ile incizaba inanabilecek budalalar kalmışsa...

Podar- Onlar dahi ya Mustafalardır, ya âşıklar? Değil mi?

Mustafa- Ama benimle böyle eğlenecekseniz hikâyenin alt tarafını söylemem.

Pasteur- Eğer filhakika âşık isen mutlaka söylersin. Çünkü âşık kısmı derdini söylemezse çatlar.

Mustafa- Ben daha o dereceyi bulmadım. Fakat zevzekliği bırakınız da hikâyemi dinleyiniz. Yalnız ben kendimi kıza doğru müncezib bulmadım. Onda dahi kendime doğru bir incizab hisseyledim.

Podar- Enstantane (bir anda) ha! Biz bu sürati yalnız fotoğrafyada var zannediyorduk.

Pasteur- Dur amma Podar, söze söz katma! Zira hikâyenin ehemmiyeti arttıkça artıyor.

Mustafa- Hakikat bunca kadınlarla görüştük mörüştük ise de bu kızı görmekliğim hiçbir şeye kıyas kabul edecek mülâkatlardan değildir. Ben kıza bakıyorum, kız bana bakıyor. Güya birbirimizi evvelden beri tanıyormuşuz gibi bir hâl!

Podar- Demek oluyor ki cana yakın bir kız ha? Vakıa bazı öyleleri de olur. Sen gülmeden o güler. Sen gitmeden o gelir.

Mustafa- Etme Podar, etme! Bu öylelerinden değil. Bir çeyrek yirmi dakika kadar o karadan, ben gölden yolumuza devam eyledik. Nihayet büyük bir çınar ağacının altına vardı. Çimen üzerine oturdu. Çantasından ufacık bir kutu çıkardı. Açıp yere

koydu. Dikkat ettim ki boya kutusudur.

Podar- Kız da ressamlık da var ha?

Mustafa- Sabret! O zaman ben sahile tamamıyla karîb idim. Rüzgârın sağanağı kız tarafından bana doğru defter yahut kitap gibi birşey uçurmaya başladı. Kız kemâl-i telâş ile bu uçan kâğıdın arkasından saldırdı. "Aman suya düşmesin" diye benden istimdad eyliyordu. Tesadüfe bakınız ki uçan şey doğruca sandalımın içine düştü. Aldım, bir yandan temaşa ederek sahibine teslim için karaya doğru sandaldan fırlayıp çıktım. Kız "Islandı mı efendim?" dedi. Islanmadığını temin eyledim.

Pasteur- Güzel vesile-i muârefe! Fakat o kitap ne kitabıymış?

Podar- Mutlaka Paul De Kock'un başı açık romanlarından birisi olacak.

Mustafa- Hayır! Mini mini bir albüm. İçinde sulu boya yapılmış çiçek resimleri müressem.

Podar- Güzel, matmazel bizim sanattan mıymış?

Mustafa- Biraz sabret de ne olduğunu şimdi anlarsın! Mecmuasını matmazele teslim ettim. Eğer suya düşseydi bir haftalık, on günlük zahmeti heba olmuş olacağını beyan ile gayet nazikane bir teşekkür eyledi. Onun bu tavr-ı nezaketi benim gönlümü gıcıklayıp okşuyormuşcasına bende bir tesir-i lâtifi mucib oluyordu. Bazı istizahata giriştim. Meğer kendisi çiçekçiymiş.

Pasteur- Demek oluyor ki topladığı çiçekleri satmak için topluyormuş.

Mustafa- Hayır! O nevi çiçekçilerden değil. Yapma çiçek yapanlardan. Bu topladığı çiçekleri soldurmaksızın muhafaza edemeyeceğinden, sulu boya ile onların resimlerini albümüne tersîm eyliyormuş. Hatta o çınar ağacının dibine oturması da yine bu iş için imiş. Çiçekleri nasıl tersîm eylediğini görmek için biraz yanında bulunmak müsaadesini rica eyledim. Ressam olup olmadığımı sordu. Ah, ressam olmadığıma bir teessüf ettim ki!

Podar- Ah orada ben bulunmalıydım, ben! Çiçeklerin de, kızın da resmini yaparak derhâl çatardım.

Mustafa- Şimdiki hâlde ressam değilsem de ressamlıkla na-

zar-ı istihsânını celbedeceğimi bilsem olanca kudretimle ressamlığa çalışacağımı anlattım.

Pasteur- İlân-ı aşk mukaddematı!

Mustafa- Gayet masumane tebessümlerle bu yaltaklığıma beyan-ı mahzûziyet eyledi. Boyalarını sulandırıp çantasından birer birer çıkardığı çiçekleri meşk ittihazıyla tersîme başladı. Vakıa ressamlıkta mahareti yoksa da güzel elleriyle güzel çiçekleri tersîm etmesi şâyân-ı tersîm bir levha teşkil eyliyordu. Güzel çiçekçi bu iş ile meşgul olduğu sırada bir hayli istizaha giriştim. Tabiatı bu suretle bi't-taklid vücuda getirdiği yapma çiçekler pek güzel olurlarmış. Kendisi Paris'te sakinmiş.

Podar- Paris'te mi o? Öyle ise istikbal için bahtiyarlığımız emin demek.

Mustafa- Bu kızı yalnız tanımak ve yalnız onun tarafından tanınmak bahtiyarlık ise hakikaten taht-ı te'mîne alınmıştır. Hem bencesi bahtiyarlıktır da. Neyse iki saat kadar çalışarak yirmiden mütecaviz çiçeklerın resmini yaptı. Badehu Zürih'e avdet için yerinden kalktı.

Podar- Sıkı sandalı Mustafa! Sıkı sandalı! Budalalık lâzım değil!

Mustafa- Ona şüphe mi ister?! Kemâl-i nezaketle arz ettiğim sandalı kız dahi kabul eyledi. O kıça oturdu, ben küreklere. Fakat küreği çekmeye ellerim varıyor mu? Zürih'e tez geleceğiz diye ödüm kopuyor. Yolda o bana, ben ona bin şeyler soruştuk. Lâkin birisi hatırımda yok. Hatırımda kalan yalnız şu kadarcık bir şeydir ki ben onun ahvalini öğrenmeye ne kadar meraklı isem güya o da benim ahvalimi öğrenmeye o kadar meraklıymış gibi davranmasıdır.

Pasteur- Bunun hikmetini anlayamadın mı? Paris'te bizim ne güzel eğlenceler tertip eylediğimizi mutlaka bilenlerdendir de bu eğlencelere iştiraki temin için sana ısınmaya çalışıyordur.

Mustafa- Affedersiniz! Matmazel Polini Paris'te bize refakat eden kadınlardan değildir.

Podar- Polini mi? İsmi Polini miymiş?

Mustafa- Evet! Nihayet Zürih'e geldik. Lima nehri içine gi-

rip sağ taraf sahiline kızı çıkardık. Burada ikametgâhını sordum. Tekessür etmeyecek mülâkat-ı yegâne neticesinde ikametgâh öğrenmeye ihtiyaç olmadığını söyledi. Kemâl-i tehâlükle mülâkatımızın arzu edeceği kadar tekerrür edeceğini dermeyan ettim. Güldü, bugünkü tesadüf ve muavenetten ve refakatten dolayı teşekkür ederek gazal-i vahşî gibi kaçtı gitti.

Podar- Sizin rüya da burada hitam buldu değil mi?

Pasteur- Rüya da olsa, pek tatlı bir rüya!

Mustafa- Ah birader! Rüya bile olmasa fıkdânı arzu edilecek bir hâl.

Podar- Neden be? Bir güzel kız ile saatler geçirmek fena şey midir?

Mustafa- İyi bir şey de değildir. İnsanda bin türlü hayalâtı mucib oluyor. Hâlbuki hayalâtın nihayeti de boşa çıkıyor.

Podar- Ya nasıl çıkmasını arzu ederdin?

Mustafa- Hiçbir arzuya imkan bulamıyorum ki ne diye arzu edeyim? Bu kız benim metresim olsun diye mi? Olmayacağı aşikâr.

Pasteur- Neden olmayacakmış? Madem ki ilk mülâkatta seni beğenmiş?!..

Mustafa- Velev ki metresim olsun! Bir müddet mülâkattan sonra yine müfarakat edilecek değil mi? Ya böyle bir melek-sîmâdan müfarakate insan nasıl tahammül edebilir?

Mustafa'nın bu son sözü iki arkadaşı kahkahalarla güldürdü. Pasteur dedi ki:

- Şimdiye kadar düşünür düşünürdüm de insanın nasıl olup da teehhül edebildiğine asla mana veremezdim. Şimdi anladım ki teehhül edenler ya deniz kenarında, ya göl sahilinde çiçekli çiçeksiz bir kız görerek ona hayran ve âşık olurlarmış da metresim olsa bir zaman sonra ayrılmak lâzım gelecek, ben de müfarakata tahammül edemeyeceğim diye izdivaca mecbur olurlarmış.

Podar- Evet, evet! O kız ile izdivaçtan birkaç sene sonra da o melek-sîmâ ile yaşamaktan bıkıp usanarak şu ribka-i zevciyetten kafamı nasıl kurtarabileceğim diye düşünenler de bizim Mustafa gibi adamlardan olurlarmış.

Mustafa- Hayır arkadaş, hayır! Polini gibi bir kızla teehhül bahtiyarlık da olsa, bedbahtlık da olsa ben bunlardan ya mahrum veyahut masunum. Türk ve Müslüman olduğum için bir Avrupalı kızla tezevvüç senden baiddir.

Pasteur- Âşık olandan hiçbir şey baid değildir. İnsan can fedasından çekinmeyeceği bir sevdiğine milliyetini feda edemez miymiş?

Mustafa- Ama ben o derecede değilim.

Pasteur- Bugün değilsen yarın o dereceyi geçersin bile.

Pasteur'un şu "İnsan can fedasından çekinmeyeceği bir sevdiğine herşeyi feda eder" sözü sanki derhâl Mustafa Kamerüddin'in hafızasına hâkkolunmuş gibi bir hüküm peyda eyledi. Demirzâde güya ötedenberi bu fikir ve itikatta imiş de Pasteur bu kendi fikir ve itikadını bu söz ile tercüme etmiş sandı.

Bugün kendisini birçok garabetler içinde buluyordu. İlk gördüğü bir kız ile öteden beri muarefesi varmış zannetmesi ne kadar garip ise ilk işittiği bir söz öteden beri kendi fikir ve itikadıymış zannetmesi bundan az garip midir? Hâlbuki sevda denilen şeyi Mustafa Kamerüddin henüz hayal ve hatırına bile getirmeyerek evvelce arkadaşının demiş olduğu vechile onun için sevdanın en büyüğü haftada on beş günde bir kere "grisette"ler ile vakit geçirmekten ibaret idi.

O akşam bîçare Mustafa Kamerüddin'in uykusu kaçtı. Rahatı muhtel oldu. Çiçekçi Polini asla gözleri önünden gitmiyordu. Ama ne hülyalar! Güya Paris'e dönmüşler. Güya Polini ile muarefeyi ileriye götürmüşler. Polini ona şöyle söylemiş, o Polini'ye bu cevabı vermiş. Tarafeyn birbirine şu yolda temîn-i muhabbet eylemiş. Genç olup da bu yoldaki hülyalar ile uykuları kaçmamış adam mı bulunur? Şayet bulunacak olursa fıkra-i meşhûre hükmünce o adamı merkebi kaybolan köylünün tavîlesine bağlayıvermelidir.

Garibi şurasındadır ki Mustafa Kamerüddin Polini ile hayalen birçok mülâkat ve musahabet akdeylediği hâlde bu musahabette Polini'yi o zamana kadar görmüş bulunduğu kadınlar, kızlar yerine koyabilmesi şöyle dursun, bilâhare nikâhını akdedeceği bir nişanlı yerine dahi koyamıyordu. Onun nazarında

Polini'nin kız veyahut kadın olduğu bile hüküm götürmeyip kâffe-i hayalâtında Polini sadece bir Polini olmak üzere hüküm yürütüyordu. Kendisi Pol ve Virjini hikâyesini bin defa okumuş bulunduğundan muhabbet-i masûmâne ne demek olduğunu pekâlâ bildiği hâlde Polini'nin kendi üzerindeki tesirini Virjini'nin Pol üzerindeki tesirine de kıyas edemiyordu. Eğer tabir muvafık düşerse diyelim ki Polini bir ruh olup, o zamana kadar Mustafa Kamerüddin bîruh imiş de şimdi kendisine ruh gelmiş. Hayat insan için ne kadar leziz ise Polini'nin hayali dahi Mustafa Kamerüddin için ona şebîh bir lezzetle leziz gelirdi.

Ertesi gün Mustafa Kamerüddin bir sandal daha isticar ile göl sahilini seyahata çıktı. Dün gezdiği yerleri kâmilen tekrar gezdiyse de güzel çiçekçiden eser bulamadığı gibi kolundaki kuvvetin kifayeti derecesinde Zürih gölünün sevâhil-i sairesini dahi geşt ü güzâr eylediği hâlde hiçbir yerde Polini'nin izini bulamadı. O akşam arkadaşları yanına pek mahzun ve meyus olarak avdet eyledi. Bunların istihzasından korkmasaydı ye'sinden ağlamak bile bir şey değildi. Hatta kendisi Polini'ye dair hiçbir bahis açmak istemediği hâlde zevzek Podar ile Pasteur aşkın gâh acınacak, gâh gülünecek bin ahvâl-i acîbesini taklit ve tasvir ile bîçare Mustafa Kamerüddin'i bayağı kızdırıncaya kadar eğlendiler.

Daha ertesi gün Mustafa Kamerüddin iki gün evvel çiçekçi Polini'yi çıkarmış olduğu iskeleye ale'ş-şafak gidip gezinmeye başladı. Kıza ikametgâhını söyletememiş olduğu için o kadar canı sıkılıyordu ki bu humkunu mümkün değil affedemiyordu.

Oraya ilk vürudu pek erken olarak, pazara gelen köylü kadın ve erkeklerinden maada şehir ahalisinden hiçbir kimse bulunmadığı hâlde bir iki saat sonra gezinti çoğalmaya başladı. Taze kadınlar, genç kızlar uzaktan yakından mürur ediyorlardı. Demir-zâde bîçaresi boyca, endamca Polini'ye müşabih olanları gördükçe mutlaka odur diye yüreğinin oynamasını güç menedebiliyordu. Ya gördüğü zatların Polini olmadıklarını anladığı zaman ye'sini daha kolay mı defedebiliyordu?

Bir aralık Mustafa Kamerüddin'e daha garip bir hâl geldi. Kendi kendisine bi't-tevehhüm dedi ki:

- Ya Polini'yi tekrar görüp de tanıyamazsam. Acaba hafı-

zamda kalan suret Polini'nin kendi sureti midir? Acaba benim ihtiyarım olmadığı hâlde vehmim Polini'yi tagyîr ede ede bilkülliye başka bir surete mi koymuştur?

Evet! İnsana bazı kere bu hâl dahi gelir. İnsan kendi hayaline o kadar dalar gider ki ilk gördüğü Polini'si tekrar karşısına gelecek olsa hemen tanıyamaz.

Fakat Mustafa Kamerüddin henüz bu dereceye gelmemiş. Zira Polini'si karşısına çıkıverince tanımakta asla teahhur etmedi.

Sakın zannetmeyiniz ki biz dahi Mustafa Kamerüddin gibi vehme mağlûb olduk. Estağfurullah! Ciddi söylüyoruz. Mustafa Kamerüddin bir tuhafcı dükkânının önünde dururken kırk elli adım mesafeden bir kadının kendisine doğru geldiğini görerek endamı Polini'ye benzediği için yüreği hopladı. Yirmi adıma kadar tekarrüb eyledikte gelen zatın Polini olduğunu ve hem de dosdoğru kendisine gelmekte bulunduğunu fark eyledi. O da kızı istikbale yürüdü. İki ellerini birden Polini'ye uzattığı zaman kızın elleri ateş gibi olduğunu hissetti. Hele Polini:

- Elleriniz ne kadar üşümüş.

deyip de Mustafa Kamerüddin ellerine baktığı zaman iki elinde kan kalmamış olduğunu ve ellerinin sararıp solmuş bulunduğunu görerek epeyce mahcup oldu.

Orada bir ayna olmalıydı da kendi yüzünü görmeliydi. Bîçarenin yüzünde kan kalmamıştı. Çehresi cenaze çehresine dönmüştü.

Polini Mustafa'nın bu hâline pekâlâ dikkat eyledi. Sözün daha doğrusu istenirse daha evvelki gün delikanlının hâline dikkat etmiş olmasına mebni idi ki bugün Mustafa'nın yanına gelmişti.

Elinin üşümesine sebep ne olduğunu beyana Mustafa'da iktidar bulunmadığını Polini görünce dedi ki:

- Dün beni işimden men ettiniz. Bugün dahi men edeceğinizi uzaktan sizi görüp anladığım için ricaya geldim

- Dün sizi görmek şerefine nail olamamış bulunduğum hâlde işinizden nasıl men etmiş olabilirim?

- Siz beni göremediniz ise de ben sizi gördüm. Fakat kendimi size göstermemek için işimden vaz geçtim. Dün bilâihtiyar beni takip eylediniz. O kadar da yoruldum ki hasta olmadığıma taaccüp eyledim.

Mustafa dalgın dalgın kızın yüzüne bakmaya başladı. Ne itizar yollu, ne de sair surette bir cevap bulup veremiyordu. Binaenaleyh söze yine Polini cür'etyâb oldu. Dedi ki:

- Beni takip etmemenizi ricaya geldim. Huzurunuz beni bîzar eyliyor.

- Acayip, matmazel! O kadar müstenfer ve müstekreh bir adam mıyım?

- Bilâkis öyle olmadığınız için huzurunuz beni bîzar eyliyor.

- Sizi bir kere gören bir daha unutabilir mi ki size hoş görünmek için sizi unutabileyim?

- İşte benim korktuğum da asıl burası değil midir? Beni şimdiye kadar yüz bin kişi gördüğü hâlde ikinci defa olarak görmek ihtiyacını hemen kimse hissetmemiştir. O ihtiyacı ilk sizde gördüğüm için sizden korkmaya lüzum gördüm.

- Hâlbuki ben sizi unutmaya muktedir olamayacağımı gördüğüm gibi sizin tarafınızdan unutulmaya da gönlümün bir vechile razı olamayacağını görüyorum. Maahaza arkanız sıra dolaşmak şanınıza riayetsizlik olacağını bilmeyenlerden de değilim.

Polini'nin tavrı değişti. Birşey söylemeye davrandığı hâlde cesaret edemediği hâl ve şanından anlaşıldı.

Bir iki dakika kadar iki genç birbirinin yüzüne bakakaldılar. Eğer Polini Demir-zâde'yi müstenfer ve müstekreh bir adam diye telâkki eylemiş olsaydı şu muameleyi göstermemeliydi. Hiç de yanına uğramamalıydı. Bu lüzumlar ikisi nezdinde dahi malûm olduğu hâlde aks-i hâli müşahede etmelerinin manasını ikisi de anlıyorlardı. Nihayet Polini dedi ki:

- Beni takipten sizin için husulü memul olabilecek hiçbir maksat mutasavver olamaz. Bence dahi olamaz. Binaenaleyh ihtiyarımız haricinde vukubulan bir tesadüfü keenlemyekün hükmüne koymalıyız. İkimizin de selâmeti bu cihettedir.

- Bence bu dediğiniz şey ayn-ı helâktir. Lâkin bana hayat bahşediniz diye sizi tazyike, tacize ne hakkım vardır?! Serbestsiniz matmazel, size hoş görünmek sizi takip etmemekle mümkün olacağına göre bu emrinize itaat edeceğim. Şimdiye kadar kat'an lekelenmemiş olan namusuma yemin ile temin eylerim ki itaat edeceğim.

İlk telâkîde Mustafa Kamerüddin'in çehresini ölü çehresine benzetmiş olduğumuz hâlde bu sözü söylerken hâl ve tavrının kesbettiği sureti hiçbir şeye teşbih eyleyemeyiz.

Polini bir zamandan beri Mustafa'nın ellerini bırakmış olduğu hâlde tekrar tutarak dedi ki:

- Paris'teki mahall-i ikametimi size haber verirsem burada beni takipten imtina eylemiş olmanıza nedamet getirmezsiniz.

- O saadeti bu saadete tercih ederim.

- Öyleyse veriniz cüzdanınızı mahall-i ikametimi kayd edeyim.

Mustafa Kamerüddin cüzdanını kıza verip Polini dahi oraya bir mahall-i ikamet kaydeylediyse de Mustafa için bunun ciddiliğine, doğruluğuna inanıvermek mümkün olur mu? Bir tavr-ı iştibâh ile kıza dedi ki:

- Şu kayıt hem buradaki izinizi bana terk ettirecek, hem de Paris'te izinizi buldurmayacak öyle değil mi?

- Benim üzerimde hiçbir hakkınız bulunmadığı hâlde sizi bir sahte adres ile aldatmaya mecburiyet görmeyeceğimi elbette teslim eylersiniz.

- Orası öyle.

- Demincek şimdiye kadar kat'an lekelenmemiş olan namusunuza yemin ile sözünüzü temin eylemiş olduğunuz gibi şimdi ben de bu ana değin kat'an lekelenmemiş olan namusum üzerine yemin ile sizi temin eylerim ki cüzdanınıza yazdığım adres pek doğrudur.

- Paris'te benden ihtiraz etmeyecek iseniz burada neden ihtiraz ediyorsunuz ki, burası bir yabancı memleket olduğundan Paris'ten ziyade burada serbest olabilirsiniz.

- Hayır! Burada asla serbest değilim. Sebebini ihtimal ki

sonra anlarsınız. Binaenaleyh şimdiki hâlde ikimizde birbirimiz hakkında kalplerimiz mutmain olarak müfarakat edelim.

Filvaki müfarakat ettiler. Lâkin kalpleri mutmain olarak mı? Bu hakikati bize hikâyemizin ilerisi gösterecektir.

-5-

Mustafa Kemerüddin gençliğini hovardalıkla geçiren delikanlılardan değildir. Delikanlılığın, bekârlığın muhikk değil ise de mazur gösterebileceği bazı gönül eğlencelerine ancak Paris'te başlamış olup bu eğlenceler vesâiliyle münasebet peyda eylediği kadınlardan hiçbirisi hakkında öyle ciddi bir ihtisasta bulunmamıştır. Binaenalâzâlik gönül ahvali ne olduğunu katiyen tecrübe etmediği gibi o zamana kadar yalnız ciddî tahsilât ile ömür geçirip, romanlar mütalâasına da heves etmemiş bulunduğundan ahvâl-i âşıkaneyi romanlarda edilen tasvirâttan da istidlâl eylememiştir.

Düşünmelidir ki bu hâlde bulunan bir delikanlı tahsinden ziyade acımaya şayandır. Eğer Mustafa Kemerüddin sinninin yirmiye vusulüyle beraber evlenip barklanıp Allah neyi kısmet ettiyse onunla kani'âne geçinecek adamlardan olsaydı gençlikteki perhizkârlığı tamamıyla şâyân-ı istihsân görünüp mesudiyeti temennisiyle alkışlanırdı. Fakat bu kısım adamlardan bulunmamakla beraber Avrupa gibi bir yerde gençliğini geçirmekte olan delikanlının şu derecelerdeki toyluğu büyük büyük beliyyâtı davet edebilmesi ihtimalden asla baid olamaz.

Mustafa Kemerüddin dahi kendi ahvâl-i umûmiyyesindeki bu nakîsayı bilirdi. Bildiği içindir ki duçar olduğu hâli belki de derece-i lâyıkasından ziyade bir ehemmiyetle telâkki eyledi. Polini ile tesadüfün husule getirdiği mülâkatın encamı hayra müncer olacağını bir türlü gönlü hükmedemiyor. Zaten bu kızdan ümit ve intizarı ne olabileceğini hülyaya başladığı zaman Polini'nin nisvaniyetinden kendisince hiçbir maksut olamayacağını görüyor.

On sekiz yaşındaki bir delikanlı, genç güzel bir Polini görür ve mebâdî-i telâkîde kızdan redd-i kat'î muamelesine bedel bir dereceye kadar mağlûbiyet emareleri müşahede eder de o kız

hakkında tahayyülâta daldığı zaman meselâ bir busesine nailiyet arzusu zamirinden geçmez olur mu?

Evet olur! İşte Mustafa Kamerüddin dahi kendisinde olan bu hâle dikkat eylediği için idi ki henüz mebâdîsinde bulunduğu şu muamelenin bir netice-i selâmete müncer olabileceğine kalben ihtimal veremeyerek adeta bir havf ve hiras içinde bulunurdu.

İhtimal ki karilerimiz mübalâğa-i tıflâneye hamletsinler. Fakat şu romanın muharriri sıfatıyla biz Mustafa Kamerüddin-'in hafâyâ-yı kalbiyyesine kadar vakıf olduğumuzdan temîn-i re'y ederiz ki eğer Polini hasbe'n-nisvâniyye Mustafa Kamerüddin'e gönül verip de bu ihtisasâtın ciddiyetini temin için dahi bir bûse-i teslimiyet arz eylese idi Demir-zâde'nin:

- Hayır! Hayır! Sen busesi alınacak Âdem-zâde misin? Sen perisin! Meleksin! Arz-ı perestiş-i ta'zîmkârâneye lâyıksın!

diye reddedeceği derkârdı.

Mustafa Kamerüddin bu hâlinden arkadaşlarını haberdar edebilir mi? Podar'ın ne derecelerde zevzek bir genç olduğu daha bundan evvelki hasbihâlinden anlaşılmış olduğu gibi dört arkadaşın en ciddisi güya Pasteur olduğu hâlde onun da Podar'dan aşağı kalmadığı görülmüştü. Narto'nun ise ciddiliği zevzekliği Podar ile Pasteur arasında bir şey olduğundan demek oluyordu ki Mustafa Kamerüddin için üç arkadaşından hiçbirisi böyle mühim bir meselede dildaşlık edebilecek adamlardan değildir.

Demir-zâde işin bu cihetini pek güzel düşünüp pek doğru muhakeme etmiş olduğundan Polini ile macerasının neticesini arkadaşlarına haber vermedi. Hatta ilk günü olduğu üzere bunlar yanında dalgın bile bulunmamaya cebr-i nefs eyledi. O zamana kadar ihtimal ki ciddî gayr-i ciddî hiçbir şey için harf-i vâhid yalan söylememiş olan bu özü sözü doğru delikanlı bu meselede arkadaşlarını avutmak için güya müşahedât-ı yevmiyyesi olmak üzere yalanlar düzüp söylemeye mecbur oldu.

Mustafa Kamerüddin çiçekçi kızın kendisine verdiği adresteki ve gösterdiği tavırdaki ciddiyete emniyet edip etmemekte pek çok mücahede-i nefsiyyede bulundu. İşin en fenası şudur ki bu mücahedât-ı nefsiyyenin neticesinde hiçbir şeye karar veremedi. "Hud'akâr kız beni aldattı!" desin. Aldatmaya ne mecburiyeti

var? "Efendi arkamdan ayağını kes! Takibatını rezalet derecesine vardırırsan sonra kendin kepaze olursun!" diyecek olsa ne yolda mukabele eyleyecek? İyi ama yalnız bir defa görüştüğü kızdan Paris'teki mahall-i ikameti kaydını almasında ne hikmet olabilir? Polini kendisini şâyân-ı emniyet bir adam bulmuşsa bu emniyeti Zürih'te niye göstermiyor? İşte buraları bîçare Demirzâde'yi perişan ettikçe perişanlığını arttıran garâib-i ahvâlden oldu.

Birçok an oldu ki Mustafa Kamerüddin "Artık benimkisi de adeta çocukluk! Belki de eşeklik! Her seyahatte seyyahlar için vukuu nadir olmayan letâiften birisi de bundan ibarettir. Vakaya lüzumundan ziyade ehemmiyet vermek adeta hamakat sayılır. Kız beni gördü. Kim bilir benzim mi sarardı? Gözlerim mi karardı? Elhasıl her hâlimden benim nasıl muaşaka acemisi bir toy olduğumu anladı. Ağzıma bir parmak bal çalmak için cüzdanıma güya Paris'teki mahall-i ikametini yazarak elimden kurtuldu gitti!" diye cüzdanda mahall-i ikametin yazılı olduğu yaprağı yırtıp atmaya bile davrandıysa da hiç olmazsa Zürih seyahatinin bir tatlı yadigârı olmak üzere varak-ı mezkûru böyle yırtıp atmaya yine gönlü rıza göstermedi. Paris'e döndükte şu mahall-i ikamete bir kere baş vurmayı zihninde katiyen kararlaştırmıştı.

Bizim dört arkadaş Zürih'te Ağustos'un ilk haftasına kadar ikamet eylediler. Müddet-i ikametleri hitâma tekarrüb eylediğinden Paris'e avdetten mukaddem Zürih gölünü bir sandal ile dâiren mâ-dâr gezmeyi kararlaştırdılar. Bu sandalda Narto'nun küçük karındaşı ve ihtiyar amcası ile amcasının karısı ve yine ihtiyar olmuş bir dul kızı dahi beraber bulunmak mukarrerdi.

Reis dahi birlikte bulunmak üzere büyük bir yelkenli sandal isticar olundu. Bu lâtif göl bir sandalın seyr-i âdîsiyle üç günde devrolunabilecek vüs'atte olup bütün sevâhili üzerinde sayfiyeler, gazinolar, oteller, köyler bulunduğundan gölü devre çıkanlar nerede akşamı ederlerse orada barınacak yer bulabilirler.

Sevâhil ahâlisi olmayanların deniz ve nehir ve göl sefasından telezzüzleri neye mütenasiptir bilir misiniz? Tamamı tamamına gemicilerin kara sefalarından aldıkları lezzete mütenasiptir. Tophane'den Fındıklı'ya giden cadde üzerinde,

Şişli taraflarında ve nadiren İstanbul'un Divanyolu'nda Avrupalı gemicilerin atlara binip gezindiklerini elbette görmüşsünüzdür. Ata binmekte ne kadar acemi oldukları ayaklarının, kollarının, omuzlarının, başlarının başka başka sallanmalarından ve ekseriya muvazeneyi kaybederek hemen düşmeye yaklaşmalarından istidlâl olunur. Derece-i telezzüzlerini anlamak isterseniz yüzlerine bakınız. Daha doğrusu onlar sizin yüzünüze baksınlar. Tavırlarında o kadar alâyim-i bahtiyarî bulursunuz ki en büyük kaleyi fetheden cenerallerde bile bu tavır görülemez.

Gemicilikten uzak olan adamların sandal seyahatinden aldıkları lezzet dahi böyledir. Sandal içinde rahat oturup etrafın temaşasıyla mütelezziz olmayı kâfi görmezler. Evvel be-evvel mutlaka kürek çekmek hevesine düşerler. Gâh küreği kaptırıp sandalı devirmek derecesine getirerek kendileri de korkarlar. Gâh küreği suyun üzerinden kestirip kürek birden bire boşa gidince üzerinde oturdukları oturak tahtalarından arka tarafa doğru tersine takla atarcasına bacaklarını havaya dikerler. Herhâlde avuçlarını zorlayıp kabartırlar da en büyük zevki dahi bundan alırlar.

İşte bizim dörtlerin Zürihli refikleriyle beraber icra eyledikleri sandal seyahatinde bu hâllerin cümlesi görülerek ziyadesiyle eğleniliyordu.

İlk günü akşama kadar yol yürüyerek akşamı lâtif bir çiftlik sahilinde kain bir güzel otelde geçirdiler. Ertesi gün bu otelden tekrar yola revan oldukta birkaç mil açılır açılmaz enginden azim bir kotranın dolu yelken kendilerine doğru gelmekte olduğunu görürler.

Zürih gölü cenuptan şimale doğru uzun ve şarktan garba doğru dar bir göl olup bu kotra hafif bir lodos rüzgârı ile volta ediyordu ki mezkûr lodos rüzgârı bizim dörtler ile rüfekasının hatt-ı hareketlerine mugayir düşüyordu.

Kotra bunların sandalına gayet yakın bir noktada tebdil-i istikamet için alabanda eyledi. Koca yelkenler derunundaki hava çıktığından teknenin düşmesiyle yelkenlerin tekrar dolması için birkaç dakika zaman lâzımdı.

Bu birkaç dakika içinde kotra sekenesine dikkat olundu. Gayet kibardan oldukları hâl ve şanlarından bedaheten anlaşılan on on beş kadar kadın erkek bu süslü sefineyi bir kat daha tezyin eyliyorlardı.

Bir de Mustafa Kamerüddin bu kotranın içinde güzel çiçekçi kızı görmesin mi?..

Gözlerine inanamayacağı geldi. Fakat kız ile kendi arasındaki mesafe hemen beş altı metreye kadar kısalmış olduğundan artık gözlerinin de kendisini aldatabilmesine imkân kalmamıştı.

Aman ya Rab Polini ne kadar münbasit hâldeydi. Gayet süslü, genç, güzel birkaç delikanlı kızın etrafını alarak kim bilir ne kadar tuhaf şeyler söylüyorlardı ki Polini kahkahalarla serilip gidiyordu.

Mustafa Kamerüddin'e ne oldu? Acaba kıskançlık eseri midir? Neden kıskanacak? Fakat kıskansın kıskanmasın zavallı delikanlıya bir hâl oldu. Ayakta iken gözleri kararıp sendeleyerek düştü. Hatta bayıldı bile. Arkaşları telâş ile imdadına müsâraat eylediler. Bunların telâşı kotra halkını da korkuttu. Kendileri tarafından sebebiyet gösterilmiş bir kaza zannıyla istîzâh-ı keyfiyete müsâraat eylediler. Bir adamın bayıldığını haber aldıklarında mütecessisane meraklarından nâşi bu adamı görmek için kotranın küpeştesine dizildiler.

Delikanlıyı deniz tuttuğuna, yok kotranın tekarrübünden korktuğuna, hayır safrası kabardığına dair sözler teati olunduğu sırada kotraları icra etmekte oldukları orsa alabanda manevrasını bilitmâm yelkenlerini tekrar doldurmuş olduğundan güzel kotra yine karşı tarafa doğru yol almaya başlamıştı. Teknenin gölü yarıp gitmesinden iki tarafında peyda eylediği iki yırıntı göl sathı üzerinde azim bir zâviye-i hâdde resmederek dümen suyu ise bu zâviye-i hâddeyi ikiye yarmaktaydı. Uzaklaştıkça küçülen kotra bir zaman sonra göl ortasında bir kelebek gibi görünmeye başladı. Ama bir dürbün olsa da bu kotraya bakılsa idi onun da üzerinde epeyce bir karışıklık görülür ve bu karışıklığın hastalanan bir kadına imdat telâşından ibaret bulunduğu da anlaşılabilirdi.

O zamana kadar gözlerini açıp aklını başına toplamış bulunan Mustafa Kamerüddin'in keşke elinde bir dürbün bulunsaydı da kotraya baksa ve bu telâşı görseydi. Zira ihtimale pek karîb idi ki hastalanan kadının Polini olduğunu görsün. Elbette o hâlde Polini'nin kendisiyle hemhâl olduğunu hükm ile müteselli olurdu.

-6-

Mustafa Kamerüddin duçar olduğu hâlden halâs ile aklını başına aldığı zaman arkadaşları bittabi ne olduğunu sual eyledilerse de keyfiyeti sıhhati vechile ihbara imkân var mıdır? Biçarenin hâli kendisi için artık bir sırr-ı mektûm olmak lâzım gelmişti. O sersemlik ile kolayca bir yalan dahi bulamadı. Fakat saçma sapan verdiği cevaplar arkadaşları tarafından geçirdiği arızanın bakıyye-i tesirâtına hamlolunarak suallerin arkası işitilmedi.

Kotra içinde ve kibardan bir halk meyanında Polini'yi görmüş olması bu kız aleyhinde Mustafa Kamerüddin'in olanca tasavvuratını derhâl tahakkuk derecesine vardırmıştı. Evet! Hükmetti ki kendi cüzdanına yazdığı ikametgâh sahtedir. Kendisinin bir çiçekçi kız olduğu hakkındaki haberleri de yalandır. Mutlaka ismi bile Polini değildir. Mahza kendisini takipten kurtarmak için bu hud'akârlığı yapmıştır. Ve illâ bir çiçekçi kızın böyle prensler mertebesinde kibar meyanında birkaç erkeğin birden kendisine yaltaklanması derecesinde muhterem tutulması kabil mi olur?

Bir kere şu yüzden başlayan muhakemât-ı iştibâhkârâne daha ziyade uzanıp gitti. Mustafa Kamerüddin hep hatırından geçiriyordu ki Polini'de bir çiçekçi kız olmak hâl ve şanı da yoktur.

Vakıa Paris'te çiçekçi, dikişçi filâncı birçok kızlar mevcut ise de bunların adeta umumuna "Paris gamine'i" denildiği zaman o "gamine"leri tanıyanlar nezdinde maruf olan eşkâl ve ahvaldedirler. Yani boy kısa, vücut çelimsiz, ten yeşile meyyal esmer, tüyler koyu kumral, gözler siyah, ağız burun çene küçücük olarak gayet zeki ve mükâlemelerinde mütelâşî, hırçın,

hud'akâr şeylerdir. Tıfl u sabâvetleri bir mahrûmiyyet-i külliyye içinde geçmiş olması vücutlarının çelimsizliğinden maada tahsil ve terbiyelerinin de noksanını mucip olur. Lisanları kibar meyanında tekellüm edilemeyecek derecelerde avâm-pesendâne ve bî-edebâne olur. Polini'nin ise her hâli bu ahvale mugayirdir.

Evvela Polini çapta bir kadın hemen Macaristan'a mahsus gibidir. Boy gayet uzun, omuzlar gayet geniş, ten beyaz, tüyler sarı, göz koyuca mavi, burun biraz çekme, ağız büyücek, dudaklar kalın, çene yumrudur. Ama bu suretin mecmuunda tâkatfersâ bir tenasüp, dilrüba bir hüsn görülür. Paris "grisette"leri ibtisâmı ahvâl-i dâimeleri derecesine vardırdıktan sonra daha öteye de geçerek yılışıklığı kendilerine hâl-i tabiî edinmiş olcukları hâlde Polini'nin çehresi ciddiyet hâli içinde güzeldir. Pek az tebessüm edecek olsa mutlaka yeri, manası vardır. Sadası Parisliler gibi söz söylerken ıkınıyor haykırıyor zannolunmaz. Gevrek ve lâtif bir savt-ı tabiî ile söz söylediği zaman müstemi'lerini dinledikçe doyamamaya mecbur eyler.

Ya sözü sohbeti?! Ya evza-ı etvarı?! Polini'nin sözü "stenografi" ile aynen zaptedilecek olsa epeyce muktedir bir kalemden çıkıp tashih dahi görmüş olan güzel sözlerden olduğuna şüphe kalmaz. Fransızcanın "patois" ve "argo" gibi tabirlerle yad olunan ve esâfil ve erâzile mahsus bulunan kelimat ve tabiratı Paris'in hemen orta sınıf halkına kadar taammüm eylemiş bulunduğu hâlde bu gibi kelimatın bir harfi bile Polini'nin ağzından işitilmez.

Elhasıl Polini'nin hiçbir hâli yoktur ki kendisini Paris'in çiçekçi, dikişçi kızlarından olmak üzere zannettirebilsin! Hele "Şimdiye kadar asla lekedar olmamış bulunan namusum üzerine yemin ile temin ederim ki..." tarzındaki teminat Paris "grisette"lerinin hayallerinden hatırlarından bile geçmez. Onların yemini temini ile sebb ü şetmleri arasındaki fark ancak karine ile anlaşılabilir.

Paris'in çiçekçi kızlarla Polini arasında buraya kadar icra eylemiş bulunduğumuz mukayeseyi Mustafa Kemerüddin icra eylediği zaman sandalın kıç tarafına yatmış ve üzerini de örttürmüştü. Vakıa şu istirahata cidden ihtiyacı yok ise de arkadaş-

larıyla beraber oturmuş bulunsa hayalâtına istediği gibi dalmak için safâ-yı hâtır bulamayacağından:

- Üşüyorum! Başım ve belim de ağrıyor! Şöylece biraz uzanayım!

diye kendisini halvete çekmişti.

Râkib oldukları sandal kuşluk taamı vaktine kadar yolda devam ederek taam için arkadaşları kendisini kaldırdıkları zaman etrafına bakındı. Gördü ki bir resm-i mahsûsta dikilmiş ıhlamur ve genç çınar ve akasya ve ağaç kestanelerinden ibaret bir orman karşısındadırlar ki zemini dahi ibrişim gibi çimen setreylemiştir.

Sandal halkı kâmilen dışarıya çıktılar. Herkes taama iştah-ı kâmil gösterdiği gibi Mustafa Kamerüddin dahi herkesten aşağı kalmıyordu. Bu iştihasıyla çend saat evvelki arızanın bilkülliye geçmiş, eseri bile kalmamış olduğunu arkadaşlarına gösterip cümlesini memnum eyliyordu.

Hatta bu memnuniyetle kuşluk taamının şarap tayinini cümlesi -tabir-i askeriyyesince- çift tayin derecesine vardırdılar. Kafalar gereği gibi germ oldu. Binaenaleyh tekrar sandala girip yola revan oldukları zaman hep bir ağızdan gemici şarkıları çağırmaya başladılar ki bunlar meyanında Mustafa Kamerüddin'i görmüş olsaydınız hiç de Polini'nin derdiyle derdnâk Mustafa Kamerüddin olduğunu anlayamazdınız. İhtimal ki arkadaşlarının cümlesinden daha şetaretlisi Mustafa Kamerüddin olduğunu hükmeylerdiniz.

İşbu ikinci günü dahi akşam etikleri zaman sandal halkı hesap eylediler ki üç saat kadar daha yolda devam edecek olurlarsa Zürih şehrine vasıl olabileceklerdir. Zaten gölün tûlünü müntehâ-yı cenubuna kadar gelip bitirmiş olduklarından bademâ lodos rüzgârı biraz zaman bordadan eserek nihayet pupadan gelecekti. Yelken kürek kat'-ı mesafe edildikten sonra Zürih'e daha evvel bile varılacağını sandalcı hükmeyliyordu.

Lâtif bir mahalde akşam taamını dahi tenavülden sonra şehr-i Arabî'nin yedisinde sekizinde bulunulmak hasebiyle semt-i re'se doğru bir noktada bulunan nısf-ı daire-i kamerin ziyası tedricen arta arta sofra halkının gölgelerini beyaz örtü üze-

rine isabet ettirmeye başlayınca mehtap dahi kendi kendisini ihtar etmiş oldu. Artık o geceyi de bir misafirhanede geçireceklerine kendi ikametgâhlarında geçirmek ve göl seyahatinin şu son gecesinde bir de mehtap sefası yapmak kararında cümlesi ittifak ederek hemen yola düzüldüler.

Filvaki iki buçuk saat sonra sandal halkı Zürih'e vasıl oldu. Herkes yerli yerine dağılarak istediği gibi istirahata koyuldu.

Üç gün sonra dört arkadaşın Paris'e avdetleri mukarrer olduğundan bizim Mustafa Kemerüddin güzel Polini'nin arkasını bırakıp da Paris'e nasıl avdet edebileceğini düşündükçe kendisini ihsâs-ı derûnuna adeta mağlûp buluyordu. Vakıa Polini'den hiçbir ümit ve intizar mümkün olamayacağını bin defa hükmeylemiş, bin defa bu kızın arkasını bırakmaya karar vermiş olduğu gibi Paris'e mühendislik tahsili için gelmiş olduğu hâlde ressamlık tahsil etmekte bulunan Podar'ın palet ve fırçalarını yıkamak suretiyle muavenetinden başlayarak palet üzerinde kalan fazla boyalarla delik bir resim muşambası üzerine acîb ve garib şeyler boyamak derecesine vardırdığı merakı daha ileriye de götürmüş olduğundan ressamlığı ikmal için menazır ve teşrih gibi bazı ilimlerde terakki ve tekemmül lüzumunu Podar'ın iraesiyle bu fenlere de başkaca çalışmaya kendi kendisine karar vermiş bulunduğundan:

- Benim için öyle Poliniler filânlar hayalâtı arkasında israf edecek vakit yoktur. Bu divanelikten katiyen vazgeçmeliyim.

demiş ise de gönüle meram anlatmak mümkün olabilir mi?

Zürih'e avdet eyledikleri günün hemen ferdasında Lima sahilini bir sandal ile boylu boyuna gezerek evvelki gün Polini ve rüfekasını göl üzerindeki volta ile gezdirmiş ve eğlendirmiş bulunan kotrayı buldu. Onu bulunca doğrudan doğruya Polini'yi bulmuş kadar sevinerek yanaşıp üzerine çıktı. Kotranın reisini sordu. Şehirde bulunduğunu başçı tayfadan haber almakla beraber tayfa kendisine sordu ki:

- Reisi görse idiniz ne emredecektiniz efendim? O emrinizi bana da tebliğ edebilirsiniz!

- Evvelki gün bir familyayı göl üzerinde gezdirdiğiniz sırada kotranızı gördüm pek beğendim. Ben dahi güzel sefinenizi bilis-

ticâr öyle bir gezinti yapmak istiyorum.

- Emrinizin bundan ibaret olacağını anlamıştım da reisin vereceği cevabı ben dahi verebileceğimden emrinizi onun için sormuştum. Efendim kotramız bu Ağustos'un nihayetine kadar isticar edilmiştir.

- Kimin tarafından?

- Evvelki gün râkib olduklarını gördüğünüz Kont Duran cenapları tarafından!

- Kont Duran mı? Bu ismi hiç işitmemiştim!

- Evet! Fransa kibarından bir ihtiyar adam!

- Hâlbuki o gün kotra içinde ihtiyar genç birçok kimseler vardı.

- Evet! Oğlu Vikont vardır. Diğer bazı akrabası da var. Kadın erkek bir hayli kalabalık!

- İstediğiniz pazarlıkta bunların kotraya binmeyecekleri günler başka müşteri alabilmek serbestîsini muhafaza etmediniz mi?

- Hayır efendim! Tamam iki ay için bizi isticar eylediler. Fakat hemen hiçbir gün boş kaldığımızda yoktur a! İhtiyar kont göl seyahatini pek seviyor. Gâh yalnız kendisi ve gâh familyası halkı ile beraber hemen her gün gezmeye çıkıyor.

- İşte bugün çıkmamışlar.

- Bugün değil dün dahi çıkmadılar. Sebebi evvelki günkü hadisedir.

- Nasıl hadise? Sefineniz bir kaza mı geçirdi?

- Hayır efendim, hayır! Bizim reis dümende oldukça kazadan belâdan korkulmaz. Matmazel birden bire hastalandı da!

Burada Demir-zâde'nin yüreği birden bire hopladıysa da gemiciye asla renk vermedi. İtidâl-i demini bilmuhafaza sordu ki:

- O matmazel kontun kızı mıdır?

- Bilmem herkes "Matmazel! Matmazel!" diyor da ben dahi öyle dedim.

- Kadın kısmı öyledir. Gemi azıcık yalpa etti mi o saat

safralarına dokunur.

- Hayır! Bununkisi galiba korku eseri idi. Zira bir yerde bocalar iken bir ufak sandalı az kaldı çiğneyecektik. Korku denilen şey yalnız kadına mahsus değildir. Erkekte de olur. Hatta o çiğneyeceğimiz sandalda sizin kadar bir efendi bile korkusundan adeta bayıldı. Matmazel dahi işte böyle bir korku ile titreyerek hastalandı. Ruhlar muhlar ile epeyce aklı başına getirildiyse de besbelli henüz tamamıyla iade-i âfiyet etmemiş olmalıdır ki iki günden beri Kont Duran familyası tarafından hiçbir yere gidiş yoktur.

Hastalanmış olduğu haber verilen matmazelin mutlaka Polini olacağına Mustafa Kemerüddin'in asla şüphesi kalmamıştı. Bu hâlde kızın kendisine doğrudan doğruya bir irtibatı olduğunu bilistidlâl bayağı mutmain olur gibi olduysa da iki günden beri Kont Duran tarafından ses seda çıkmamış olması kazıyyesi zavallı Mustafa Kemerüddin'i bilkülliye meraka duçar eyledi.

Polini'nin sıhhatinden bir haber almaksızın akşamı etmek kabil mi?

Tayfadan Kont Duran'ın mahall-i ikametini sordukta:

- Hotel de Belle-vue'nun yarısını bunlar isticar etmişler.

cevabını alınca tayfaya vermiş olduğu zahmetten dolayı özürler dileyerek ve teşekkürler ederek sandalına binip en yakın iskeleye çıkar çıkmaz soluğu Hotel de Belle-vue'da aldı.

Avrupa'nın iyi bir adeti vardır. Bir mahalde hasta bulunduğu zaman ziyaretine gidenler hastanın yanına kadar çıkarak taciz etmezler. Hatta birçok mülâhazalı adamlar familya halkını da taciz etmeyip hastanın haber-i âfiyetini kapıcıdan sorarlar. İsterlerse bir vizite kâğıdı bırakırlar. İsterlerse züvvâr defterine isimlerini kaydederler.

Mustafa Kemerüddin böyle bir ziyaretçi tavrını takınarak otelin kapıcısını görüp matmazelin sıhhatini sordu. Fakat kapıcı:

- Hangi matmazel?

dediği zaman müthiş bir tereddüt içinde kaldı. Hangi matmazelin ismini versin? Polini kontun kızı mıdır? Yoksa akraba-

sından birisi midir? Yahut bir dost olarak misafir sıfatıyla mı orada bulunuyor? Buralara dair hiçbir haberi yok!

Bereket versin ki kapıcı "Leb demeden leblebiyi anlayan" erbâb-ı fetânetten idi. Binaenaleyh Mustafa Kamerüddin "Matmazel Polini..." der demez:

- Ha! Evet! Evvelki gün sandalda matmazele biraz fenalık geldiğini işittiysek de akşam buraya afiyet ve sıhhati pek mükemmel olduğu hâlde avdet eylemişti. Hatta dün gezmeye çıktığı gibi bugün dahi çıkmıştır.

diye Demir-zâde'yi o müthiş tereddütten kurtardı.

Hazır şu kadar söz açılmışken Mustafa Kamerüddin, Polini Kont Duran'ın nesi olduğunu da sorup öğrensin dersiniz değil mi? Lâkin buna imkân tasavvur olunabilir mi? Oraya bir dost sıfatıyla gitmişken bu kadar cahil görünmek nasıl mümkün olabilir? Hatta kapıcı isimini kaydetmesi için deftere davrandığı hâlde:

- Hayır! Hayır! Hacet yok! Akşam bizzat gelip arz-ı ubûdiyet eylerim.

diye ufacıktan bir de yalan söylemeye mecbur olmuştu.

-7-

Dörtler Ağustos'un on beşinci günü Paris'e müteveccihen Zürih'ten avdet ve hareket edeceklerine dair evvelce vermiş oldukları kararı tuttular. İcra dahi eylediler. Eğer Zürih'te müddet-i ikameti Ağustos gayesine kadar temdid için bir rey verilmiş olsaydı, bu reyi evvel be-evvel Mustafa Kamerüddin'in tasvip ve tastik edeceği derkârdı. Zira Vikont Duran familyasının Ağustos gayesinde Paris'e avdet edeceklerini isticar eyledikleri kotrayı o müddete kadar isticar eylemiş bulunmasından bilistidlâl hiç olmazsa Polini'nin râkib olduğu katar ile avdet eylemek Mustafa Kamerüddin için büyük bir nimet olacaktı. Lâkin öyle bir rey dermeyan eden bulunmadı. Bu reyi kendisi verecek olsa tasvip eden bulunmayacağını arkadaşlarının gösterdikleri istidattan anlayarak ona da mütecasir olamadı.

Dört arkadaşın Paris'e avdetleri yine Paris'ten azimetleri

suretinde vukubuldu. Tasarrufa son dereceye kadar riayet eylediler. Hatta bu defa rükûbları için beygir vagonu dahi bulunmayarak bir yük vagonundaki denkler üzerine oturmuşlardı.

Paris'e avdetlerinde Mustafa Kamerüddin asla vakit kaybetmeyerek cüzdanında mukayyet bulunan mahall-i ikamete koştu ki "Rivoli sokağı, numara 247, üçüncü kat, Matmazel Polini" diye mukayyet idi.

Rivoli sokağı Paris'in binnisbe yeni caddelerinden ise de en güzellerinden birisidir. Sekenesi dahi oldukça kibardandır. 247 numaralı hane beş katlı, azim birşey olup Avrupa'da hâl ve vakti müsait olanların birinci katta ve en fukaradan bulunanların en üst katta oturmaları adet olduğundan Mustafa Kamerüddin Polini'nin üçüncü katta oturmasından hâl ve vaktince mutavassıt bulunduğunu istidlâl eyledi.

Fakat Polini kimdir ki bu vasat-ı hâli neden ibaret bulunduğu anlaşılabilsin? Eğer Kont Duran'ın kızı ise bu mahall-i ikamet kendi mertebe-i asâletiyle asla mütenasip değildir. Yok eğer bu kız hakikaten bir çiçekçi kız ise şu ikametgâh kendisi için pek fazladır.

Kapıcıya müracaatla Matmazel Polini'yi sordukta:

- Üçüncü kat! Numara 4!

cevabını almakla beraber kapıcının hâl ve tavrından "Buyurunuz!" müfâdını dahi istidlâl edince Mustafa Kamerüddin'de cüz'î bir ihtiraz görüldü.

Öyle ya! Çiçekçi kızı İsviçre'de bırakmış olduğu hâlde güya çiçekçi kız burada kendi dairesinde hazırmışcasına kapıcının kendisine "Buyurun" etmesi mucib-i tereddüd olmaz mı?

Fakat Mustafa Kamerüddin bu tereddüde galebe eyledi. İşin içinde ne ersar var ise iki dakika zarfında göreceğini düşünerek cüretini artırdı. O cüretle iki merdiveni çıkıp üçüncü kata vardı.

Dört numaralı dairenin kapısındaki fakfon elektirik çıngırağı düğmesine dokunup da çıngırak ses vermesini müteakip kapı açılınca hem kendisi güzel, hem de güzel giyinmiş bir matmazel kapıyı açtı. Fakat bu güzel matmazelin Polini olmaması Mus-

tafa Kamerüddin'de bir tereddüdü daha mucip oldu. Dedi ki:

- Pardon matmazel! İşin içinde bir hata var ama bende midir başkasında mıdır bilemiyorum? İhtimal ki siz dahi Matmazel Polini'siniz! Fakat benim aradığım Matmazel Polini başka bir zat olmak lâzım gelir.

- Hatanız yok efendim! Vakıa benim de ismim Polini ise de bittahfif yalnız "Lini" derler. Asıl Matmazel Polini İsviçre'dedir. Maahaza emirlerinizi bendenize dahi verebilirsiniz! Çünkü şu saatte Matmazel Polini'nin kaim-i makamıyım. Buyurunuz, içeriye giriniz mösyö!

Mustafa Kamerüddin kapıdan içeriye girdi. Kendisini "gayet güzel döşenmiş" bir salon içinde buldu. "Ama gayet güzel döşenmiş" deyişimiz salon fakirane döşenmiştir de bununla beraber güzeldir zannetmeyiniz. Pek kibarâne değilse de pek de züğürtcesine dahi döşenmiş olmayıp hakikaten Paris'in orta hâlli erbâb-ı servetine mahsus bir surette döşenmiştir. Duvarlarda epece kıymetli levhalar muallâktır. Şamdanların gümüş değilse de ona karîb kıymette oldukları üzerlerindeki kabartma nakışların inceliğinden, güzelliğinden istidlâl olunur. Yerdeki kilim bir güzel İzmir kalîçesidir. "fauteuil"ler, kanepeler, sandalyeler abanozdan mamûl olarak şam kumaşı ile tefriş olunmuştur. Salonun köşelerine ve aynanın iki taraflarına talik olunan gayet güzel oyma raflar üzerine mini mini statüler, fincanlar, taslar ile bazı âsâr-ı atîka konulmuştur ki Frenklerin bu merak ile ikametgâhlarını bir bedestan dolabına benzettikleri malûmdur.

Bu salonun kapıdan girildiği zaman sağ cihete isabet eden tarafta bir kapı görülür ki yarısı camlı olan bu kapının camları üzerine mor tül gerilmiş olduğundan iç tarafı ne olduğu görülemez, sol tarafta dahi tamam onun mukabilinde bir camlı kapı daha vardır ki tül ile mestur olmadığından içerisi genişçe bir salon olduğu ve üç dört kızın masalar yanında çiçekçilik sanatı işlemekte bulundukları görülür.

Bu müşahedat Mustafa Kamerüddin'e anlattı ki Matmazel Polini filhakika bir çiçekçi kız ise de öyle akşam iş işlediği fabrikadan çıkar çıkmaz kendisini istikbal eden zen-dost ile bir bahçeye ve badehu bir lokantaya giderek vakit geçiren bîçare-

gândan değil, destgâh sahibi kadınlardandır.

Kendisi değil kaim-i makamı olduğunu beyan eden Matmazel Polini'de bile öyle "grisette"ler etvarını andıracak tavır yoktur. Vakıa tebessümleri Polini kadar nadir değil ise de bundan mukaddem eşkâl-i umûmiyyelerini tarif eylediğimiz mini mini Paris kızlarından ve esmer güzellerinden bulunarak gelen müşteriyi gayet tatlı tebessümleri, mümkün mertebe afîfane işvecikleri ile mağlûp etmeye çalışan kalfalardandır.

Paris kadınları ne kadar söz sahibi olurlar. Bol ve tatlı söyleyenler "causeuse" diye sena edildiklerinden pek tatlı söyleyemeyenler bile söze gayret ederler. Hele ahz u atâ içinde bulunan kadınlar daha ziyade kesîrü'l-kelâm olurlar. Kendi menfaat-i mahsûsalarından ziyade müşterilerinin menfaat-i mahsûsasını iltizam ediyorlarmışcasına mübahesatta bulunurlar.

İşte Polini'nin kaim-i makamı Matmazel Lini dahi bu kabilden olmakla Mustafa Kemerüddin etrafa göz gezdirerek istikşâfât ile meşgul olduğu sırada Matmazel Lini diyordu ki:

- Çiçek için siparişiniz varsa matmazelin avdetini beklemenizi nasihat eylerim efendim! Biliyorsunuz ya! Matmazel Polini'ye sanatındaki şöhretini kazandıran şey daima tabiatı taklit etmesidir. Başka çiçekçiler gibi "Filânca çiçek şöyle olurmuş" diye o çiçeği sun'î çiçeklerden taklit etmez. Asl-ı tabiîsinden taklit eder. Bahusus ki şimdiye kadar çiçekçiler beyninde maruf olan, beş on türlü çiçekten ibaret iken Matmazel Polini ayniyle botanik erbâb-ı tedkîki gibi kırları, vadileri, dağları dolaşarak nâs beyninde maruf olmamış en güzel çiçekler bulur ve onların sun'îlerini yaptırır. İsviçre'ye de mahsusen yeni tetkikat için gitti. Kim bilir neler getirecektir? Biraz sabrederseniz şimdiye kadar hiçbir madamın takınmamış olduğu güzel şeyler edinebilirsiniz!

Bu sözleri Mustafa Kemerüddin'in Zürih gölü kenarında Polini'yi çiçekler tersîmiyle meşgul bulmasındaki hikmeti meydana koymuş oldu. Kızın filhakika bir çiçekçi olduğunu da ispat eyledi. Lâkin hazır Matmazel Lini gibi söz söylemeye şatır bir kız bulunmuş iken Mustafa Kemerüddin o kızdan birçok malûmat daha almaya gayret etmez mi?

Elbette eder. Hatta etti de. Dedi ki:

- Evet, Matmazel Polini'yi İsviçre'de gördüm. Hatta çiçekler resmetmekte olduğunu da gördüm. Şimdiye kadar avdet etmişler zannıyla gelmiştim. Galiba matmazel İsviçre'ye yalnız başına gitmemiştir.

- Ona şüphe yok! Hiç Matmazel Polini öyle uzak seyahatlere yalnız başına mütecâsir olabilir mi? Kont Duran familyasıyla birlikte gittiler.

- Kont Duran familyası mı? Hiç işitmediğim bir isim!

- Aman efendim, Duran familyasını bilmemek olur mu? Paris'in en kibar familyalarındandır. Matmazel Polini ise adeta o familya azasından ma'dûdiyet derecesinde mazhar-ı hüsn-i teveccühleridir.

- Affınızı rica ederim matmazel. Bendeniz yabancı olduğum için Fransa kibarını tamamıyla tanıyamamakta mazurum.

- Öyleyse Paris'e tahsil için gelmiş talebeden olmayasınız?!

- Evet matmazel.

- Moskof musunuz? Zira Moskoflar gibi iri yapılı, yakışıklı bir adamsınız.

-Bu hükmünüzü hakkımda bir iltifat olarak bi't-telâkkî teşekkürler ederim. Fakat Moskof değilim, Osmanlıyım!

- Ha! Vakıa Osmanlılar da iri, kavi, yakışıklı adamlar olurlar. Darbımesel olarak "Bir Türk gibi kuvvetli" derler.

- Demek oluyor ki matmazelin en mühim müşterilerinden birisi Duran familyasıdır.

- Yalnız müşterilerinden değil efendim. Bu familya ile matmazel arasındaki münasebet hiçbir çiçekçi ile bir kont familyası arasındaki münasebete benzemez.

- Anladım. O familya nezdinde evlât gibi büyümüş birşey olacak...

- Öyle de değil efendim. Kontes Duran bundan üç sene kadar evvel matmazele bir takım şapkalar yaptırarak kendisini pek beğendiği, pek sevdiği için himâye-i mahsûsası altına almıştır. O zaman Matmazel Polini fakirane bir odada oturur ve gündüz-

leri Madam Kadabreti'nin fabrikasında çalışarak, geceleri, sa bahları dahi kendi odasında işler on beş on altı yaşlarında bir kızcağız idi.

- Demek oluyor ki matmazel elyevm onsekiz ondokuz yaşlarındadır.

- Evet efendim. Benden iki yaş kadar büyük.

Mustafa Kamerüddin Matmazel Lini'nin suratına baktıkta yaşı yirmi beşi mütecaviz olduğunu pek kolay tahmin edebildiyse de yaş hususunda bir kadının şu kadarcık ifratını tefritini mazur gördü. Sözde yine Matmazel Lini devam ediyordu. Diyordu ki:

- Epeyce bir zaman Madam La Kontes Duran matmazeli kendi konağında alıkoyarak çalıştırdı. Matmazel pek zeki olduğundan ve kontes dahi iş meraklısı bulunduğundan o sayede pek ziyade terakki eyledi. Hatta tetebbu ve tedkik-i tabiat yollu çiçekler yapmayı da böyle öğrendi.

- Şu malûmatı almakta bulunduğumdan dolayı pek ziyade memnun oluyorum matmazel. Zira Polini'nin tercüme-i hâli bence bilkülliye meçhuldür.

Mustafa Kamerüddin'in bu sözü güzel çiçekçinin tekmil tercüme-i hâlini öğrenmek için beyan-ı arzu demek idiyse de Lini bu arzunun husulüne tamamıyla hizmet edemedi. Dedi ki:

- Oo! Matmazelin evâil-i ahvâli bence de meçhuldür. Ben kendisini tanıyalı iki sene oldu. O zaman Madam La Kontes Duran'ın inayetiyle bu daireyi yeni isticar eylemişti. İlk işçisi ben oldum. Şu matmazeller hep sonradan birer birer geldiler.

- Demek oluyor ki matmazele sermayeyi veren Madam La Kontes Duran'dır.

- Hayır efendim! Bilkülliye sadaka nev'inden de vermemiştir. Yanında bulunarak işlediği müddet matmazele binnisbe pek az ücret verirmiş. Hatta matmazel ücretin azlığından bîzar olurmuş ise de mahcûbiyyet-i mecbûlesi mâni-i şikâyet olurmuş. Nihayet bir gün Madam La Kontes Duran bir çekmece çıkarıp "İşte bu çekmece ve içindeki akçe senindir. Şimdiye kadar işlediğin işlerin bir sülüs ücretini geçinmek için sana verip sülüsânını burada hıfzediyordum. Bakalım ne kadar olmuş?" diye çekme-

ceyi açmışlar. Yedi yüz bu kadar frank çıkmış. Onu matmazele sermaye ittihaz etmişler. Bu salonun yarı eşyası Duranlar'ın hediyesidir. Hele matmazel için adeta dellâllık derecesinde müşteri teşvikleri matmazeli asıl ihya eden şeylerdendir. Şimdiki hâlde Paris içinde Polini'den parlak, Polini'den zengin hiçbir çiçekçi yoktur!

Mustafa Kemerüddin görüyürdu ki Matmazel Lini eğer Polini'nin evâil-i ahvâline dair malûmatlı bulunsa o malûmatı da dirîğ etmeyecek. Bu kızın muhavere teşnesi, söz şatırı olmasından biraz daha istifade gayretinde bulundu. Evâil-i ahvâline dair istediği haberleri alamamış ise ahvâl-i hâzırasına dair biraz daha istintak etmek için Lini'ye dedi ki:

- Zannıma kalırsa Matmazel Polini ile refakatten memnunsunuzdur. Kendisiyle henüz pek yeni muarefe peyda eyledim ise de pek nazik, mütevazi bir kız gördüm. Elbette refikaları hakkında da nezaketi, hürmeti cümlesini memnun edecek derecede olmalıdır.

Mustafa Kemerüddin'in bu sözlerine mukabil Matmazel Lini'nin çehresinde humret peyda olmaya başladı. Tavrındaki alâyim-i inkıbâz bu sözden adem-i memnûniyetini gösteriyordu. Zaten bir kadının yanında diğer kadının senası edilirse müstemi' olan kadının memnun olabilmesi kabil midir? Binaenaleyh Matmazel Lini dedi ki:

- Evet efendim! Ben de aksi iddiada değilim. Matmazelin kendi hakkımdaki muamele-i dilnüvâzîsinden pek hoşnutum. Vakıa kendisi biraz mütekebbir olup yüzü gülmez ise de yüreği safîdir. Hırçınlığı yalnız işlerden dolayıdır.

- Belki kadınlık nokta-i nazarınca böyle ise de erkeklere mukabil tebessümlerini dirîğ etmez sanırım. İhtimal ki bana böyle göründüğü için hata ediyorum.

- Hata ediyorsunuz diyemem efendim! Maahaza sizin gibi zevata gösterdiği ibtisâm tavırlarının ciddiyetini tastik edemem. Tabiatlarında tekebbür galip olan kadınlar bir erkeğin yüzüne gülerlerse ağlebiyetle istidâd-ı riyâkârânelerini mevki-i icrâya koymuş olurlar. Bence tekebbür ve teazzum mutlaka insanı içi başka dışı başka olmaya mecbur eyler. Ama benim gibi

yüreği ağzında olan kadınlar ne ihtiyat bilirler, ne teennî. Fikirlerini ne ise kemal-i safvetle ortaya koyarlar.

- Vakıa nâsıye-i hâlinizden safvet-i kalbinizi istidlâl eyliyorum matmazel. Siz hâl ve tavırda bulunan kadınlardan açık yüreklilik, doğru sözlülükten başka bir şey beklenmez. Yüzü gülmez, sinsilikten dönmez olan kadınların sadakatlerine de itimat olunamaz değil mi? Onların her hâli gizli olduğu gibi gizliden gizliye daha birçok ahvali de olur. Ezcümle Kont Duran'ın bir de oğlu Vikont bulunduğunu gördüm. Matmazele temellukatı pek fevkalâde idi.

Lini bu sözleri tavr-ı mütebessimânesiyle tastik ederek dinlemiş olduğu gibi sözün en sonunu daha parlak bir beşâşet-i musaddıkane ile telâkki eylemişti. Mustafa Kemerüddin eğer bu sözü biraz daha uzatacak olsaydı Matmazel Lini hatırına gelmiş olan cevabı vermek için delikanlının sözünü kesmeye kadar da varacaktı. Dedi ki:

- Henüz isminizi bile öğrenmek şerefine nail olmamış bulunduğum hâlde göze aldırdığım boşboğazlıktan dolayı beni istihza etseniz hakkınız vardır.

- Estağfurullah matmazel!

- Bu hâlim Fransız kadınlarının biraz geveze oldukları hakkında elbette mesmûunuz olmuş bulunmak lâzım gelen epeyce meşhur bir sözü tastik ettirir değil mi?

- Demincek kendiniz demiyor muydunuz ki yüreği ağzında olanlar...

- Evet! Fransız kadınları vakıa biraz boşboğaz olurlarsa da derunları gıllugıştan hâlidir. Hatırlarına ne gelirse lisanlarından o sâdır olur. Öyle Alman, İngiliz kadınları gibi söyleyecekleri sözleri dirhem dirhem tartmazlar. Lâkin onlar gibi asıl esrarlarını ketm ile etvâr-ı hâinânede dahi bulunmazlar.

- Fransız nisvânını bana yeniden mi tanıttıracaksınız? Benim tercihim daima Fransızlar hakkındadır. Hatta Matmazel Polini'yi bu hususta biraz Fransızlığa baid gördüğümü bile ketm ve inkâr edemem. Bir vikontu kendisine temelluka mecbur etmek...

- İşte onu diyecektim ya! Gün geçmez ki Mösyö Le Vikont Duran buraya gelmesin. Ona mukabil Matmazel Polini dahi adeta

bir prenses kesilir. Tevazu ne olduğunu o zaman matmazelde görmelidir.

- Hâlbuki Vikont Duran gittikten sonra mini mini dostlarla beraber bulununca...

- Yok! Bunda hatanız var. Hiç vikontları temelluka mecbur eyleyen bir matmazel mini mini ahbaplıklara tenezzül mü eder?

- Demek oluyor ki vikontlar, baronlar filânlar tarafından görmekte bulunduğu tazîmâta, tekrîmâta liyakatini ispat için ufacık tefecik ahbapçıklara karşı perhizkârâne bir istiğnada bulunur, öyle mi?

- Matmazeli pek az görmüşseniz de ahvalini benden iyi öğrenmişsiniz.

- Bu öğrenişime ve bahusus semere-i lûtfunuzla malûmatımı ikmal etmiş bulunduğuma pek memnun ve müteşekkirim. Gönlümün mağlûbu bir adam olduğumdan ve ihtisasatımda ihtisas ile mecbûl olarak öyle arı gibi her çiçekten bal almaya heves etmediğimden Matmazel Polini hakkındaki istihbaratım beni bilâhare büyük bir bedbahtlıktan kurtaracak demektir. Bundan dolayı en ziyade minnettarı kalacağım bir zat tasavvur olunabilirse o dahi sizsiniz matmazel.

-8-

Mustafa Kamerüddin'i karilerimiz epeyce tanımışlarsa da bizim kendisiyle muarefemiz daha kadim olmak hasebiyle biz o delikanlıyı bittabi karilerimizden daha iyi tanırız. Binaenaleyh safvet-i derûnuna ulüvv-i ahlâkına hakikaten hayran olduğumuz Demir-zâde'nin Matmazel Lini ile evahir-i muhaveresini yazarken bu kadar Cizvitliği nasıl öğrenip, ne kadar ustalıkla icra eylediğine şaşarak yazdık.

Matmazel Polini aleyhinde serdeylediği mütalâât kendi vicdanınca kat'an müsellem olmadığına eminiz. Bunda bir maksadı Lini'yi söyletmek olduğu gibi son sözünden anlaşıldığı üzere bir maksadı da Polini'ye adem-i meftûniyetini bi't-temin Lini'nin gönlünü celbedebilmekti. Bu kız ile ihtisas peydasını işin ilerisi için zaruriyattan addeyliyordu.

Vakıa Matmazel Lini'yi sair emsali derecesinde sehlü'l-istînâs görmemiş ise de muhaverede devam edildikce bilkülliye mümteniü'l-vusûl diye hükmedebilecek bir hâlde dahi görmeyerek ciddî bir hücuma tâb-aver-i mukavemet olamayacağını tasavvura başlamıştı. Son sözü dahi bu hücumun icrasına mukaddime olacak bir istikşâf maksadıyla söylemişti.

Matmazel Lini Mustafa Kamerüddin'in bu son sözünü pek nazikâne telâkki eylediyse de delikanlının ümidini artıracak yolda mukabelede bulunamadı. Zaten sözleri epeyce uzanıp vakit dahi ziyadece geçmiş olduğundan öte tarafta işleyen kızların birkaçı camlı kapının arkasına gelip genç ziyaretçiyi mütecessisane bir nazarla tetkik ve temaşa ile beraber işbaşı Lini'yi mücerret bazı şeyler sormak için bir takım işaretlerle davet dahi ediyorlardı. En sonra kapının çıngırağı çalınarak Lini yerinden fırlayıp açtıkta iki kadın ve bir kız içeriye girmesi ile artık muhavereye hitam verilmek lâzım geldiğini Mustafa Kamerüddin anladı. Veda tavrıyla kızın elini tutarak yavaşça:

- Ümit ederim ki şu mülâkatımız ilk ve son mülâkat olmayacaktır. Şeref-i mülâkatınızla tekerrür-i teşerrüfüme de müsaadenizi rica ederim

demiş ve Lini tarafından:

- Maalmemnuniye efendim!

cevabını alarak ve kemâl-i tazîm ile kızı selâmlayarak çıkıp gitmişti.

Mustafa Kamerüddin ile vukubulan mülâkatın Matmazel Lini'de ne tesir hasıl eylediğini merak bile etmemelidir. Böyle taze ve güzel ve nazik çiçekçi kızlar şu yoldaki mülâkatın emsalini hergün birkaçar defa görürler. Mustafa Kamerüddin'e gelince, onun nazarında bu mülâkat pek mühim idi. Evvelâ Matmazel Lini'nin "Polini şöyle mütekebbirdir, böyle müteazzimdir. Baronları, vikontları temelluka mecbur etmekle zevkyâb olur. Öyle olur olmaz mini mini dostlara iltifat etmeye tenezzül eyleyemez" tarzındaki zemâyiminden Matmazel Polini'nin emsaline asla kıyas kabul edemeyecek derecelerde mümtaz olduğunu anlamıştı. Saniyen Vikont Duran'ın hergün Polini'ye devamını öğrenmiş idi ki İsviçre'de iken kızın takip olunmaktan ihtirazı

buna mebni olduğu da meydana çıkmıştı. Salisen işin bundan sonrası için Lini gibi bir muavin peyda eylemişti ki cümleden ziyade buna memnun olmak tabiidir.

Tahattur buyurmalıdır ki Mustafa Kamerüddin kendi arkadaşlarına Matmazel Polini ile yalnız ilk tesadüfünü hikâye eylediği hâlde arkadaşları tarafından adeta istihzaya duçar olmuş bulunması üzerine muâmelât-ı sâiresinden bunlara asla haber vermemiştir. Bundan sonra dahi şu meseleyi arkadaşlarından ketme katiyen karar vermiştir.

Matmazel Polini'nin Kont Duran familyası ile beraber Paris'e avdetleri Ağustos gayesinden evvel vukubulmayacağını daha Zürih'te iken kotra başcısından aldığı haberden istidlâl etmiş olmasaydı Mustafa Kamerüddin'in hergün Rivoli sokağındaki 247 numaraya müdavemetle Polini'nin avdet edip etmemiş olduğunu tahkik eyleyeceği derkâr idi. Bunu bildiği hâlde dahi mücerret Matmazel Lini ile konuşmak ve mukaddimesi peyda olmaya başlayan münasebeti kuvvetleştirmek için çiçek fabrikasına devam lüzumu hatırına geldiyse de Lini ile münasebeti lüzumundan daha çabuk olarak ileriye götürerek şayet bilâhare mûcib-i nedamet olur diye bunda dahi ağır davranmaya lüzum gördü.

Mustafa Kamerüddin'in şu yeni iştigalâtı tahsiline mani olacak diye havf etmemelidir. Münâsebet-i vâkıa hakikaten sevdazedegâne bir surette olsaydı ihtimal ki bu havfe mahal görünürdü. Ancak bundan mukaddem dahi bilmünasebe ihbar eylemiş olduğumuz vechile Polini hakkındaki ihtisasatı sevdaperestlik suretinden daha âlî, daha safî bir şey olduğundan Mustafa Kamerüddin öyle sair sevdazedeler gibi atalet ve betâet-i meyûsâneye kendisini kaptırmayacağından emin idi.

Farzediniz ki Polini mücessem bir romandır. Mustafa Kamerüddin bu romanın mütalâasıyla çıldırasıya bir meraktan tarif ve tabiri gayr-i kabil bir zevk-i rûhânî aramaktadır. Bahusus ki bu babda isticalin, tedbirsizliğin faydaya bedel mazarratı olacağını pek iyi düşünmüş ve kemâl-i teennî ve metanetle harekete hazırlanmıştır.

Zaten arkadaşlarından ahvalini ketme muktedir olabilmesi de bunu ispat etmez mi? Emsalini bin yerde gördüğümüz sevdaze-

deler hasbihâl edecek dert yoldaşı ararlar. Ketm-i esrâra asla muktedir olamazlar. Gâh gâh ağlayıp sızlarlar. Uçan kuştan medet umarlar.

Lâkin bu sevdayı Demir-zâde'nin hâlinden daha ciddî, daha şedid zannetmemelidir. Aşkın bu sûret-i âdiyyesi bir ümidin husulüne kadardır. Ondan sonra âşık def'aten bir tebeddüle uğrar. Olabilir ki pek az bir zamanda maşukasından usanıp yakayı sıyırmak çarelerini de taharriye başlar.

Mustafa Kamerüddin ise gönül mağlûbiyetinden ziyade güya bir sırr-ı tabiîyi tetkik ve tetebbu sevdasında bulunuyordu. Bu tetebbu için dahi sabra metanete en büyük ihtiyaç görüyordu.

Ahvâl-i cedîdenin bu delikanlıda mucip olduğu en büyük tebeddül resme tezâyüd-i merakı suretinde tecelli eyledi. Bu hâl hem kendini eğlendirmek için tabii idi, hem de esrarını arkadaşlarından ketm ile onları avutmaya medar olacağı için Demirzâde nazarında müstahsen görülürdü. Refiki Podar'ı ne zaman görürse resme dair bin sualler ile bîzar etmek derecelerine vardırmaya başladı. Kendi boyaladığı şeyleri tashih için arkadaşını o kadar yorar idi ki Podar'ın:

- Canım Mösyö Demir! Şu resmi yeniden yapıversem bu kadar üzülmezdim.

diye şikayet eylediği pek çok görülürdü.

Ağustos'un yirmi sekizinci günü Mustafa Kamerüddin Polini'nin henüz avdet etmemiş olduğunu bildiği hâlde yine Rivoli sokağına uğradı. Artık hanenin alışkını addolunacağı cihetle kapıcıdan suale hacet görmeksizin üçüncü kata çıkıp Polini'nin çıngırağını çaldı. Lini kapıyı açıp da Mustafa Kamerüddin'i görünce güya kırk yıllık ahbabını görmüş gibi bir beşaşetle istikbal eyledi ki Fransız ahlâkını bilenler buna asla istiğrab etmezler. Fakat:

- Bonjur mösyööö! Buyrunuz mösyööö!

diye mösyölerin "yö" lerini birkaç vav miktarı uzattığı hâlde mösyönün ismini bilmediği cihetle irad edemeyince bir parçacık tereddüte duçar oldu. Demir-zâde kızdan bu mahcubiyeti def için dedi ki:

- Mustafa Kamerüddin!

Lini bu kelimeleri doğruca tekellüm edebilmek için birkaç defa tekrar ile temeşşuka mecbur oldu. Hatta:

- Ne güç isim! Bu kadar güç isim de Şarklılara mahsustur. Hele Çinliler'in ismi hiç telâffuz olunamaz.

diye bir hayli şikâyet dahi eyledi.

Malûm olmalıdır ki Fransızlar nezdinde "Şarklı" denildiği zaman hükmü Türkler'e de şamildir, Çinliler'e Japonlar'a da. Hatta Osmanlı memâlikini şarkiyyette hemen Çin memleketinin aynıdır diye itikat derecesinde bulunanları dahi pek çoktur.

Mustafa Kamerüddin sebeb-i ziyaretini anlatmak için:

- Bir iş zımnında Rivoli caddesine gelmiştim. Zatınıza bir "Bonjur!" demeksizin ve ubudiyetimi teyit etmeksizin avdeti tecviz etmediğim için geldim.

dediğinde Lini:

- Biraz da Matmazel Polini'nin avdet edip etmemiş olduğu haberini almak için geldiniz değil mi efendim?

demesiyle Mustafa Kamerüddin'in dahi mukabele etmesi lâzım gelmişti. Demişti ki:

- Bilfarz bunun için gelmiş olursam bu gelişimi kıskanmakla beni bahtiyar eyler misiniz?

- Kıskandığımı mı istiyorsunuz?

- Muhtac-ı teveccühünüz bulunur isem bu arzuda bulunmaklığım lâzım gelmez mi?

- Benim yerimde Matmazel Polini olsaydı belki kıskanırdı. Zira kendisinden başka şâyân-ı hürmet ve tazim bir kadın bulunmasını istemez. Bense kıskanç olmamakla beraber mücerret sizi mutmain etmiş olmak için diyeyim ki kıskandım.

- Hâlbuki Ağustos gayesinden evvel matmazelin buraya gelmeyeceği bence malûmdur. Şu hâlde bugün gelişim malûmum olan bir şeyi tekrar öğrenmek için olmayacağına inanırsınız zannederim.

- Gerçek, bana da öyle yazıyordu. Size de kendisi mi yazmış?

- Hayır matmazel! Kendisi yine Kont Duran familyası ile

birlikte avdet edeceği bence muhakkak olup İsviçre'de bulunan dostlarım ise Duranlar'ın Ağustos gayesinden evvel oradan hareket etmeyeceklerini bana yazmış bulunduklarından işte bu hesap ile söyledim ki Matmazel Polini dahi Ağustos gayesinden evvel avdet edemeyecektir.

- Öyle ise ziyaretiniz yalnız benim için olduğuna inandım. Ona göre de arz-ı teşekkür eylerim.

Bugün muhaverenin daha dostane ve lâubaliyâne başlamış olması netâyic-i muhaverede evvelkilerden ziyade malûmat alabileceğini Mustafa Kemerüddin'e ümit ettirmiş idiyse de böyle meşhur bir çiçekçi kıza müracaat edenlerin pek kesretli olarak orada uzun uzadıya muhaverata meydan vermeyecekleri derkârdır. İlk mülâkatta süreklice muhavereye müsaade veren şey bir tesadüf idi ki bugün o müsaadeyi vermedi. İrili ufaklı birkaç çocuk ile bir iki kadın daireye hücum edercesine geliverdiklerinden Lini musahabede devam olunamayacağını görerek gayet nazik bir tavır ile yeni ahbabından özürler diledi.

Aradan bir hafta daha mürurundan sonra Mustafa Kemerüddin Rivoli sokağına tekrar müracaat eyledikte Matmazel Polini-'nin İsviçre'den avdet edip etmemiş olduğunu bu defa kapıcıdan sormaya lüzum gördü. Zira kendi hesabınca güzel çiçekçinin artık İsviçre'den avdet etmiş olduğu muhakkak idi. Vakıa kapıcı dahi matmazelin avdetini ihbar etmekle Mustafa Kemerüddin memnunen yukarıya çıktı.

Bakılsa pek de memnun çıkmamalıydı dersiniz değil mi? Çünkü Polini tarafından ne surette kabul olunacağını bilmiyor ki! Bu iştibah ile merdivenleri halecanlı bir hâlde çıkması lâzım geleceği zannolunur.

Hayır! Memnunen çıkmıştı. Kendi cüzdanına Polini'nin İsviçre'de iken yazmış olduğu mahall-i ikamet kendini aldatmak için bir yalandan ibaret değilmiş ya! İşte bu memnuniyetle iki katın merdivenlerini çıkıp üçüncü kata varmıştı.

Çıngırağı çaldıkta bu defa kapıyı açan bizzat Polini oldu. Mustafa Kemerüddin'i görür görmez benzi uçmakla beraber gözlerinde bir nûr-ı beşaşet dahi peyda olmuştu. İlk sözü olarak dedi ki:

- Paris'teki mahall-i ikametimi size İsviçre'de izimi kaybettirmek ve Paris'te de kendimi buldurmamak için yazmamış olduğuma artık inandınız ya?

- Tamamıyla matmazel!

- Şimdiye kadar asla lekelenmemiş olan namusum üzerine ettiğim yeminin doğru çıkmış olmasına sevindiniz ise bundan dolayı ben dahi fevkalâde memnun olurum.

- Fevkalâde sevindim matmazel!

- Öyleyse buyurunuz konuşalım!

Asıl daire sahibinin avdeti üzerine işçi başı olan Matmazel Lini dört beş kızın işlemekte olduğu salona yani her zamanki makamına gitmiş ise de camlı kapıdan Mustafa Kemerüddin'in Matmazel Polini yanına geldiğini görüp de içeride işi ile meşgul olabilmesi, rahat durması kabil mi olur?

Kıskanç olmadığını Demir-zâde'ye temin eden Matmazel Lini hemen eline bir şapka ve bir mukavva kutu dolusu çiçek alıp geldi. Mustafa Kemerüddin'e hafifçe bir selâm verdikten sonra Matmazel Polini'ye:

- Bu şapkanın şurasına bir benefşe buketi konulmasını sahibi emrettiyse de benefşelerden ziyade şu papatyalar yakışmıyorlar mı? Hatta isterseniz yaprakları ile beraber şu inci çiçeklerini yerleştirelim.

deyince Polini bir tavr-ı üstâdâne ile kaşlarını çatarak ve çeşmân-ı dikkatini büzerek şapkaya baktı. Dedi ki:

- Hayır! Hayır! Yine benefşeleri koyunuz! Ön taraftaki sünbüllerle ancak benefşe yakışık alabilir. Çünkü hepsi bir mevsimin çiçekleridir.

emrini verip işçi başıyı savmıştı.

Savmıştı ama misafiriyle rahatça konuşabilmek imkânını temin etmiş oldu mu?

Heyhat! Zürih'ten ne vakit kalkıp nasıl geldiğini hikâyeye başlamış olduğu hâlde bu hikâyeyi muttasılan, müteselsilen söylemeye meydan bulamıyordu. Meydan veremeyen dahi Matmazel Lini idi. Her defası arasından üç dakika, beş dakika geçmeksizin ya bir şapka, ya boyun atkısı veyahut bir demet

çiçek ile gelip matmazelden birçok şeyler soruyordu. Nihayet Polini'nin canı sıkılarak:

- Aman bu suallerinizden bıktım! Bir çeyrek saat olsun beni rahat bırakınız!

diye işi gücü de Lini'yi filânı da başından defeyledi.

(İntihâ-yı kitab-ı sânî)

DEMİR BEY
YAHUT
İNKİŞÂF-I ESRÂR

Kitâb-ı Sâlis

"İtirâfât"

-1-

İsviçre'den avdetle Rivoli sokağında 247 numaralı hanedeki dairesinde Mustafa Kamerüddin ile ilk mülâkat-ı husûsiyyede bulunan Matmazel Polini, bu mülâkatın ihtiyaç gösterdiği halveti daima ihlâl eyleyen Matmazel Lini vesaireyi defeyledikten sonra da Mustafa Kamerüddin ile burada bizce büyük bir ehemmiyeti olabilecek surette hasbihâllere girişemedi. Hatta sandal seyahatinde delikanlının fenalaşmış olduğunu gördüğüne dair bile söz açamadı. Kont Duran familyası ile münasebetini değil, İsviçre'ye onlar maiyyetinde gitmiş olduğunu da dermeyan etmedi. Yalnız İsviçre'de nasıl zaman geçirmiş ne kadar güzel çiçekler resmetmiş olduğunu ve bunları takliden Paris'te nasıl yeni şeyler icat eyleyeceğini anlatmıştı.

Polini'nin bu yolda söylediği sözleri işitmiş ve ahvâl ü etvârına dikkat etmiş olsa idiniz kendisini on bir on iki yaşında bir körpe ve masum kızcağız addiyle muvaffakiyyât-ı masûmânesini tatlı tatlı anlatıyor zannederdiniz.

Hakikaten Mustafa Kamerüddin dahi Polini'yi böyle bir telâkki ile dinliyordu. O kadar safiyane bir tavırda bulunuyordu ki içeriki odada Matmazel Lini şunların ahvâl ü etvârından ve evzâ' ve mişvârından bir şey anlayabilir miyim diye oturduğu sandalye üzerinden sık sık ve zıp zıp sıçrayıp dürbün gibi uzağı ve hurdebîn gibi cüz'iyyâtı görmekten aciz kalmayan dü-dîde-i tecessüs ile bakıp dikkat eylediği hâlde ne Polini'de ne Mustafa

Kamerüddin'de teşeffî-i sadrını mucip olabilecek hiçbir hareket-i cüz'iyye göremiyordu. İki masum çocuklar karındaşça görüşüp konuşuyorlar vesselâm.

Polini sözünü bitirdikten sonra Mustafa Kamerüddin'in ahvalini sormaya başladı. İstanbulca kimin nesi olduğunu ve Paris'e ne tahsili için geldiğini, ta servet ve iktidarca ne mertebede bulunduğuna varıncaya kadar gayet nazikâne ve mahcubane bir surette istizah ve istifsar ederek Mustafa Kamerüddin dahi bunların cevabını o kadar doğru vermeye başladı ki ahvalinin hiçbir cihetini kızdan ketmetmeyerek ifrat ve tefritten salim bulunduğunu da güzel çiçekçiye tamamıyla inandırıyordu.

Polini ile Mustafa Kamerüddin arasında bugün bu suretle cereyan eyleyen mülâkat ve muhavere ile bir de iki üç hafta mukaddem yine bu Mustafa Kamerüddin ile Matmazel Lini arasında sebk eylemiş bulunan muhavereyi mukayese eyleyecek olursak aralarında ne büyük bir fark bulunur.

Bugün Polini nezdinde kuzu gibi masum olan Mustafa Kamerüddin hep o Mustafa Kamerüddin iken Lini ile mülâkatında büsbütün başka bir hâlde idi. Adeta dörtlerin birisi olduğunu ve müşterek ikametgâhlarında mutbahı dahi "seyran" hâline koyan adamlardan bulunduğunu hemen hemen göstermeye tekarrüb eylemişti. Bu iki mülâkat arasındaki fark Mustafa Kamerüddin'in değil, yanlarında bulunduğu kızların farkları muktezası olduğu düşünülürse Polini'nin sair benât nev'ine derece-i tefevvuku bihakkın tayin edilmiş olur.

Acaba bir erkek şu iki istidâd-ı mütehâlifte bulunan kadınların hangisinden hoşlanır?

Bu meseleyi hal için evvelâ meseleden "bir erkek" kaydını tayyetmelidir. Meseleyi evvel be-evvel umum erkekler nokta-i nazarından halle başlamalıdır. O hâlde vehleten teslim olunur ki erkekler Lini istidadındaki kadınlardan daha ziyade hoşlanırlar. Zira erkeklik ile kadınlık arasındaki taallûkun asıl ukdesi bu istidat üzerindedir. Ama o zaman erkekler o kadını yalnız "karı" diye telâkki etmekle kalırlar. Polini gibi bir zatın karşısında bulunarak şu günkü mülâkat tarzında mülâkat edecek olurlar ise karşılarındaki zatın "karı" ıtlak olunan mahlûktan değil a "kadın" ıtlak olunan zevattan daha âlî bir şey olduğunu

görerek kendilerini arz-ı tazîmât-ı fâikaya mecbur bulurlar.

Bu mecburiyetin hoşa gidip gidemeyeceğini her erkekten sormamalıdır. Her kadın Polini gibi olamayacağı ne kadar müsellem ise, her erkeğin de bu hâlden hoşlanabilecek erkeklerden olamayacağı o kadar müsellemdir. Mustafa Kemerüddin'in Paris'teki mebâdî-i sûret-i teayyüşünü görmüş bulunduğumuzdan o hâlde bulunan bir delikanlının da Polini'nin etvâr-ı safiyânesinden hoşnut olamayacağını hükmeylersek bu hükmümüzü hata zannetmeyebiliriz.

Lâkin Mustafa Kemerüddin bilâkis şu muamele-i masûmâneden pek memnun kalmıştı. Kendi memnuniyeti Polini'niyi de mutmain eylediğini gördükçe daha ziyade seviniyor, hayalâtına vüs'at verdikçe veriyordu. Kendisini öyle bir ezvâk-ı rûhiyye âleminde buluyordu ki o âlemin ulviyetini bu âlemin pestîsine kıyas bile edemeyerek zeminde iken asumana çıkmış sanıyordu.

Kim bilir müddet-i mülâkat ne kadar mümted oldu. İş odasındaki münebbih saat uzun uzadıya bir çıngırak sadası salıvermekle güzdüz paydos zamanı gelmiş olduğunu ilân eyledi.

Polini'nin işçileri sabahleyin iş başına pek erken gelmezler. Alafranga saat onda gelirler ki öğleden iki saat evvel demektir. Altı saat çalıştıktan sonra yani ba'de'z-zuhr saat dörtte bir paydos ederler. İki saat kadar taam ve istirahat için dışarıya çıkarlar. Alafranga saat altıda yani gecenin mukaddematında tekrar gelip saat ona kadar işledikten sonra gece paydos ile yerli yerine dağılırlar.

Saatin paydos işaretini vermesiyle çiçekçi kızlar dağıldıkları sırada Mustafa Kemerüddin dahi kıyam ederek istihsâl-i ruhsat tavrı göstermesiyle Polini dedi ki:

- Vakıa sizi daha ziyade tevkif ile taciz etmemeliyim. Lâkin bir daha ne vakit gelip beni göreceksiniz?

- Ne zaman emrederseniz matmazel! Gönlümün arzusuna kalacak olursa yanınızdan bir dakika ayrılmak arzu edemem.

- Yok, yok! Ne zaman arzu edersem diye teklif eylediğiniz mukavele bence daha muvafıktır. Görüyorsunuz ya iş güç sahibi insanlardanız. Siz dahi mahall-i ikametinizi şu cüzdana yazı-

nız da...

Diye cüzdanını Mustafa Kamerüddin'e uzattıysa da delikanlı oraya mahall-i ikametini yazmakta tereddüt eyledi. Dedi ki:

- Demincek ahvalimi arzederken anlatmıştım ya! İkametgâhımda yalnız ve müstakil değilim. Bahtiyarlığımın şu suretinden arkadaşlarımın haberdar olduklarını istemem. Talebelik hâli malûm a!

- Hakkınız var, ama benim için arkadaşlarınızı terk ederek bir yerde yalnız ihtiyâr-ı ikamet edecek değilsiniz ya!

- Neden etmeyeyim?

- Oo! Size bu fedakârlığı tahmîle hiç hakkım yoktur.

- Bence bu fedakârlık bahtiyarlığımın en büyük teminatıdır.

- Sizi ikametgâhınızda ziyaret imkânı hayâlât-ı istikbâliyyemde dahil olsaydı belki bu fedakârlığınıza lüzum görebilirdim. İkametgâhınızı öğrenmekten maksadım arzu ettikçe size bir haber gönderebilmek imkânını istihsal etmiş olmaktan ibarettir. Yazacağım mektupları arkadaşlarınız açarlar diye korkar mısınız?

- Açmazlar diye de emin olamam. Talebe kısmının lâubaliliği, zevzekliği malûmunuz değil midir?

- Velev ki açsınlar, mektuplarım neye dair olacaklardır ki arkadaşlarınızın görmelerinden ihtiraz edilsin? Herhâlde ikametgâh tebdiline bence hiç lüzum yoktur. Bugünkü mülâkatımızdan daha hususî bir mülâkata karîben sizi davet eylerim.

- Davetinizi çıldırasıya bir sevinç ile kabul eylerim.

Bu sözden sonra Mustafa Kamerüddin kızın elini tutup veda makamında sıktı. Kemâl-i ta'zîm ile dudaklarına götürüp öpmeye de davrandı ise de Polini birden bire elini çekerek buna müsaade vermedi.

Avrupa usul ve âdâtınca bir kadının elini öpmek o kadın hakkında en büyük âsâr-ı tekrîmden addolunur ise de eli öpülen kadının asilzâdegândan olması şarttır. Hatta asilzâdegândan olduktan sonra gayet genç bir kadının elini yaşlı başlı adamlar bile öperler. Bundan maada bazı kimseler sevdikleri kadının

elini öperler ki kendi nazarlarında o kadının asilzâdegând olmak mertebesindeki itibarını bu suretle tastik etmiş sayılırlar.

Şu hâle nazaran Polini Mustafa Kamerüddin'e elini öptürmemek suretiyle acaba tevazu mu göstermiş oldu? Yoksa sevmek sevilmek hususunda imtinâ'a delâlet etmek üzere mi bu harekette bulundu?

İkinci surete Mustafa Kamerüddin ihtimal verebilir mi? Bir kız kendisini daha hususî bir mülâkata davet edeceğini vadeyler de el öpmeyi diriğ etmesi fikr-i imtinâ'a hamledilmek mümkün mü olur?

Mustafa Kamerüddin ikinci ihtimale kanaat eyledi. Kızın bu hâlini hakikî bir hadşinâslığa haml ile memnun olarak 247 numaralı hane kapısından çıktı.

Delikanlının bu kapıdan çıktığı esnadaki hâli hakikaten tarif kabul edemeyecek ahvalden idi. Kendisine sorulsa o bile tarif edemez. Bu hâl ne bahtiyar âşıkların hâline benzer, ne def'aten hazinelere nail olan talihliler sevincine! Yürekte bir sevinç var amma nedir? Bu mülâkatın sonu kendisine hangi saadeti vadeyliyor? Buraları hükmedilemez! Güya acîb bir müskir içmiş de sarhoş olmuş gibi birşey ise de o, neş'e-i müskirâtın da hiçbirisinde görülemez.

Bir aralık Mustafa Kamerüddin bu hâl ile arkadaşları nezdine gidecek olursa mutlaka hâl ve şanından onları da âgâh edeceğini düşündü. Hâlbuki esrarına bir kimse vakıf olursa bahtiyarlığına ortak olacakmış gibi bu sırrı cümleden ketme mecburiyet hisseyliyordu. Binaenaleyh o gün akşama kadar şurada burada gezinip güya itidal peydasından sonra ikametgâhına geldi ve o günkü yorgunluklarından şikâyetle akşam taamını eder etmez o gecenin yatılacak yataklarından birine yuvarlandı.

-2-

Dört arkadaşlar İsviçre'den avdetlerini Paris'teki mini mini kadın ahbaplarına da ihbar eylemişlerdi. Bunların her birini birer yerde gördükçe:

- Biz geldik! Hem de hoş geldik, safa geldik değil mi? Size

nakledecek bin türlü seyahat hikâyeleri varsa da buna birkaç gün için devam edecek olan yol yorgunluklarımız mani olur.

diye İsviçre'ye gidilmezden evvelki sûret-i maîşete yine avdetlerini teklif ve dermeyan eyleyecek bir yolda haber vermişlerdi.

Ancak kırlar, sahralar safasına İsviçre'de doymuş bulunduklarından oraya gitmezden evvel Paris'te yaptıkları bu yoldaki teferrücleri tekrara başlayamadıkları gibi mutbahı da yatak odası hâline ifrağa lüzum gösterecek eğlenceler kışa mahsus olduklarından bu mevsime henüz epeyce vakit bulunması hasebiyle eğlencelerin o cihetini de tekrara başlayamamışlardı.

Lâkin İsviçre'den avdet edeli üç haftaya, bir aya tekarrüb eylediği hâlde o kadar uslu yaşamaya talebe efendilerin takatleri mi olabilir? Nihayet Mustafa Kamerüddin'in Polini ile mülâkat eylediği günden iki gün sonra arkadaşlar akşam taamına dört kadın davet etmek müzakeresini açtılar. Bu teklifi Podar etmiş ve Narto ile Pasteur derhâl tastik eylemiş ise de Mustafa Kamerüddin demişti ki:

- Davet olunacak misafirlerin üç olmasını teklif ederim.

Podar -Neden?

Mustafa -Ben yarın akşam burada bulunamayacağım.

Pasteur -Öyleyse öteki akşama kalsın! Bir arkadaşımız eksik olduğu hâlde nasıl eğlenebiliriz?

Mustafa -Hayır, hayır! Siz bana bakmayınız! Zevkinize bakınız! Ben darılmam!

Narto -Ayol! Biz senin darılacağından ziyade kendi zevkimizi düşündüğümüz için senin de hazır bulunmaklığını istiyoruz.

Pasteur -Bizim eğlencemiz asıl birbirimiz iledir. Biz davet eylediğimiz misafirelerden ziyade birbirimizi severiz de birbirimizin neşesiyle, şevkiyle lezzetyâb oluruz.

Mustafa -Şerâit-i maîşetimizi şimdi yeniden öğrenecek değilim ya! Rica ederim, hazır yarın pazardır, yarın akşam için tertip eylediğiniz eğlenceyi icradan geri durmayınız.

Podar -Ee, sen yarın akşamı nerede geçireceksin bakalım?

Mustafa -İstanbul'dan yeni gelmiş birkaç hemşehri yanında

geçireceğim.

Pasteur -Alınız size bir yalan!

Podar -Hiç şüphe yok! Ben derim ki bizim Mösyö Demir mutlaka Paris'te de bir çiçekçi kız bulmuştur.

Pasteur -İhtimal ki İsviçre'de gördüğü kızı Paris'te de bulmuştur.

Narto -Na işte bakınız, bakınız, benzi uçtu! Yemin ederim ki bunda bir iş var!

Pasteur -Mustafa! Eğer işin doğrusunu söylersen sana müsaade eyleriz! Söylemediğin surette...

Narto ve Podar -Söylemediğin surette hepimiz bir olup elbette sana bir muziplik ederiz.

Zaten bunların şu tehdidine hacet de kalmamıştı. Mustafa Kamerüddin bu tehditten evvel anlamıştı ki meydanda hiçbir şey yokmuşçasına arkadaşlarını iğfal mümkün olamayacak. Binaenaleyh hakikat-i hâli bir kisve-i kizbe bürüyerek dedi ki:

- Evet! Paris'te de bir çiçekçi kız buldum. Hatta daha doğrusunu isterseniz İsviçre'de gördüğüm kızın Paris'teki adresini almaya muvaffak olmuştum da gelip kendisini Paris'te buldum. Matmazel şimdiki hâlde biraz mütevahhiş görünüyor. Vakıa encâm-ı kâr o da içimize gelecek, bize karışacak. İhtimal ki mutbah sofalarından pek de memnun kalacak ise de şimdiki hâlde tevahhuş ziyadecedir.

Podar -Ha şöyle! Açıktan açığa söylenen söze kim ne diyebilir?

Mustafa -Eğer bir arkadaşınızın bahtiyarlığını kıskanarak mümânaatta, muziplikte bulunacak olursanız...

Pasteur -Arkadaşımız bizi arkadaş tanımayıp da işini gücünü saklayacak olursa şüphe yok ki her muzipliği ederiz. Paris kazan biz kepçe. Nerede olsa izini buluruz. Lâkin madem ki sen hakikat-i hâle bizi vakıf ettin, harekâtında serbestsin! Ama gayret et ki yeni ahbapcığımıza tezce prezante edilelim.

- Benim bu gayrette hiç kusurum olmaz!

Filvaki ertesi akşam üç arkadaş misafirlerini davet eylediler. Hatta Mustafa Kamerüddin'in gaybûbetinden dolayı eğlen-

celerinin bir kısmı nâkıs kalmasına beyân-ı teessüf ederek eğlendiler. Ama Mustafa Kemerüddin'in o akşamı çiçekçi mahbubesi nezdinde geçirmiş olduğunu zannetmeyiniz ya? Zavallı Demirzâde o akşam bütçe haricinde bir de masrafa girmiş olduğu murdar bir misafirhanede geceyi geçirmişti.

Ertesi gün öğleden sonra resim ile iştigal için ikametgâh-ı müştereke geldiğinde resim yapmakla meşgul olan Podar kendisine dedi ki:

- Dün akşam sen gittikten sonra bir komisyoner (mektup filân irsalinde istihdam olunan çocuklardan birisi) sana bir mektup getirdi. Tamam sofrada idik. Mektubu bırakması için o kadar zorladık bırakmadı. Galiba metresinden idi.

Mustafa Kemerüddin hiç tavrını bozmamaya gayret eyledi.

Bilâ-tereddüd ve'l-ihtirâz dedi ki:

- Evet! Ondanmış. Ben hanesine varmazdan evvel o mektubu göndermiş imiş.

- Bu komisyoner seni tanıyor muymuş?

- Ne bileyim ben?

- Evet! Evet galiba tanıyormuş! Çünkü bizim Pasteur: "İşte Mustafa Kemerüddin benim! Ver mektubu!" dediği hâlde: "Aradığım adam siz değilsiniz!" diye vermedi. Getirdiği mektubu aldı, götürdü.

Mustafa Kemerüddin güya bu vukuattan daha dün haber almış imiş gibi kayıtsız bir tavırda bulundu ise de mektubun filhakika Polini tarafından gelmiş olduğuna şüphesi kalmamış olduğu cihetle içinden kanlar gidiyordu.

Güya işin ekini belli etmemek için yine resim yapmaya oturdu ise de zavallı Mustafa Kemerüddin o kadar dalgın idi ki yapmakta bulunduğu Viktor Hugo resmine beyaza karîb kır bıyık boyayayım derken adeta bir çift kırmızı bıyık boyamış idi de haberi olmamaştı. Bir aralık bu gafletten bîdar olur olmaz bilâhare arkadaşlarını kırılıncaya kadar kendisine güldürmemek için kırmızı bıyıkları hemen kazımaya müsaraat eyledi.

Bu hareket o gün işi terke dahi vesile oldu. Arkadaşı Podar'a:

- Bıyıklara ziyayı güzelce veremediğim için bıyıkları kazıdım. Yerleri güzelce kurumadıkça fırça sürsem boyası yayılacak. Biraz kurusun.

diye yerinden kalktı ve güya biraz kitap filân karıştırdıysa da nihayet yarım saat sonra bizim Mustafa Kamerüddin müşterek ikametgâhtan kayboldu gitti.

İkametgâhından çıkar çıkmaz Mustafa Kamerüddin'in soluğu Matmazel Polini nezdinde alacağına şüphe ister mi? Hayfa ki oraya vardıkta birçok kadınların yeni yapılan çiçekleri muayene ile Polini'yi işgal eylediklerini görerek bu iş bitinceye kadar bir tarafta beklemeye mecbur oldu ki işte asıl nârdan şiddetli olan intizar dahi bu intizar oldu.

Müşteriler gitti. Polini hafif bir tebessümle karışık bir tavr-ı istîzâhkârâne ile Mustafa Kamerüddin'in yüzüne bakar bakmaz delikanlı dedi ki:

- Burada bir mektup varmış?

- Evet mürselün ileyhini ikametgâhında bulamayarak geri gelmiş bir mektup! İşte şudur efendim!

diye Polini konsolun içinden mektubu çıkarıp Demir-zâde'ye verdiği sırada Demir-zâde dahi dedi ki:

- Mutlaka eşkâlimi komisyonere iyi tarif etmiş olmalısınız ki arkadaşlarım meyanında benim bulunmadığımı anlayabilmiş de mektubu ağyar eline vermemiş.

- Ağyar eline geçmiş de olsa bir beis yoktu. Zira mektupta yazılı olan ibare: "Bu akşam sizi görmek istiyorlar"dan ibarettir. Vakıa eşkâlinizi komisyonere etrafıyla tarif ettim. Hem ne ile tarif ettim biliyor musunuz? Durunuz size göstereyim!

diye iş salonunun mukabilinde vaki ve camlı olan nısf-ı ciheti tül ile mestur olan kapıyı açıp içeriye girdi. İki dakika sonra elinde bir mukavva ile dışarıya çıkıp mukavvayı Mustafa Kamerüddin'e gösterdi.

Bu mukavva üzerinde Demir-zâde suluboya ile yapılmış kendi resmini görünce donakaldı. Ağzından bilâ-ihtiyar:

- Aman Polini! Bunu nasıl yaptınız?

sözleri dökülüverdiler.

Vakıa bu resim öyle müressem-i münhanî oturtup kemâl-i dikkatle yapılmış olmak derecesinde müşabih değil idiyse de her hâlde Mustafa Kamerüddin'i tanıyanlar bu resim onun resmi olduğunu teşhis edebilirlerdi. Polini dedi ki:

- Sizi İsviçre'de yakından yalnız iki defa gördüm değil mi? Uzaktan gördüklerimi hesaba katmayınız. İki defada şeklinizi bu kadar ezberleyebildim. Zaten ressamlık iddiasında da bulunmadığımdan kusurlarım elbette affolunur.

- Aman matmazel! Müşabehet adem-i müşabehetten bi'l-külliye kat'-ı nazar bendeniz yalnız nezdinizde şekli ezberlenmek ve gıyaben resmi yapılmak derecesinde ehemmiyetle telâkki olunmuş bulunduğumu çıldırasıya sevinç ile telâkki eyliyorum.

Polini bu kelimât-ı müteşekkirâneye yalnız bir tebessümle mukabele eyledi. Misafiriyle beraber birer koltuk sandalyesine oturdular. Mektup hâlen Mustafa Kamerüddin'in elinde idi. Polini dedi ki:

- Dün akşam hanenizde misafirleriniz varmış.

Mustafa Kamerüddin mahcubiyetinden mosmor kesilerek kabahatli bir çocuğun tehdid-âmiz istintaka cevap vermesi kabilinden olarak dedi ki:

- Bendenizin misafirleri değil matmazel. Bendeniz onlar meyanında yok idim.

- Hayır! Sizi tekdir ediyorum zannetmeyiniz. Tekdire ne hakkım olur? Vakıa siz dahi geceyi başka yerde geçirmişsiniz, öyle anlaşılıyor.

- Evet onlar meyanında bulunmayayım diye! Geceyi "Hotel des Etudiant Vie Nouveau"da geçirdim.

- Nerede geçirdiğinizi de sormaya hakkım yoktur.

- Gönlüm arzu ederdi ki bu hakkınız olsun.

Demir-zâde bu sözü bir cür'et-i mahsûsa ile söyledi. Hatta sözün hükmü nerelere kadar varacağını bilerek söylemiş olduğunu anlatmak için biraz tebessüme de cesaret alabildi. Güzel Polini delikanlının maksadını anlamış olduğunu göstermek için mutaddan ziyade bittebessüm dedi ki:

- Hayır azizim! O hakka malikiyetim asla tasavvur olunamaz ve tasavvur dahi olunmamalıdır. Birbirimizi daha ziyade tanırsak bu sözümün doğruluğu sizin nazarınızda da tahakkuk eyler.

-3-

Aradan biraz zaman başka sözlerle mürur eyledi. Ezcümle Polini İsviçre'deki tetebbuatı semeresiyle tersim eylediği çiçekleri takliden Paris'te ne güzel çiçekler yapmış ve yaptırmış olduğunu Demir-zâde'ye göstermeye başladı.

Bugün dahi Matmazel Lini olur olmaz işler bularak bu iki muhib ve muhibbenin yanlarına gelmekte ve göz ucuyla Mustafa Kemerüddin'e bakarak ifade edecek bin meramı olduğunu anlatmakta idiyse de Polini'nin biraz tündce olan etvâr-ı âmirânesi mütecessis kızı daima meyusen iade eylemekte idi.

Birkaç defa daha müşteri kadınlar geldiler gittiler. Müşterilerin vüruduyla musahabe munkatı oldukça Mustafa Kemerüddin elindeki çiçek resimleri mecmuasıyla bir de ondaki resimleri takliden yapılmış olan çiçekleri mukayese ederek çiçekçilik sanatındaki şu maharete hayran oluyordu.

Böylelikle akşam paydosuna kadar zaman geçirdiler. Münebbih saat paydos işaretini verdiği zaman ilk defasında olduğu gibi Mustafa Kemerüddin veda tavrıyla yine ayağa kalktı ise de bu tavrında apaşikâre bir gönülsüzlük görülüyordu. Polini hâlen Mustafa'nın elinde tutup durduğu mektubu güzel parmaklarıyla tutarak çekip aldı. Zarfını yırtıp mektubu çıkardıktan sonra tarihini bittashih yine delikanlıya uzatarak dedi ki:

- Gitmek istiyorsunuz ama bakınız size bugünkü tarih ile bir kadın tarafından bir mektup gelmiş. Buna icabet etmemek muvâfık-ı nezaket olur mu?

Polini'den gördüğü eltâf-ı mütetâbia üzerine Mustafa Kemerüddin'in hakikaten sevincinden çıldırmadığına taaccüp etmelidir. Bir akşam evvel hususî bir mülâkata davet olunsun. Bu davetnamenin kendisine vasıl olamaması güzel çiçekçiyi bihakkın gücendirmek lâzım iken gücenmesin. İsviçre'de kendisini iki defa görmüş olduğu hâlde gıyaben resmini yapacak derecelerde şekli

ezberlensin. Hatta bu resim bir iltifat olmak üzere kendisine de irae olunsun. Nihayet dün yazılan mektubun tarihi bugün için tashih olunarak bir cemîle-i fevkalâde suretinde tekrar takdim edilsin. Bu kadar nezaket, bu kadar inayet Mustafa Kamerüddin gibi mütehassis bir delikanlıyı çıldırtmaz da ne yapar?

Vakıa Mustafa Kamerüddin çıldırmamış ise de ihtiyarı da elinde kalmamıştı. Adeta kendisini bi'l-külliye kaybetmişti diyebiliriz. O derecede ki eğer o anda Polini sakin oldukları üçüncü katın bir penceresini açarak:

- Siz şuraya doğru yürüyünüz, ben de geliyorum.

diyecek olsaydı bîçare Mustafa Kamerüddin güya pencereden bir limonluğa çıkıyormuşçasına itmi'nân-ı bâl ile üçüncü kattan aşağıya inecekti de ihtimale gayet karîbdir ki ne yaptığının farkında da olamayacaktı.

Matmazel Polini işçi başısı Matmazel Lini'yi çağırdı:

- Biz mösyö ile biraz dışarıya çıkacağız. İhtimal ki gece bir az geç avdet ederim. İşlerin tertibatınca yeniden emir verilecek birşey yoktur. Amele geldiği zaman işinizde yine gündüzki gibi devam edersiniz!

diye evâmir-i mukteziyyeyi bi'l-i'tâ kendisi dışarılık tuvaletini icra için mahut tüllü kapıdan içeriye girdi.

Henüz orada kalmış bulunan Matmazel Lini için şu fırsattan istifade etmemek nasıl kabil olur? Bir iki saatten beri Mustafa Kamerüddin'in karıştırmakta olduğu çiçekleri toplamak vesilesiyle bi'l-iştigal hafif bir sada ile delikanlıya diyordu ki:

- Maşaallah! Maşaallah! Kafadarlığı ne kadar ileriye götürdünüz? Muvaffaksınız mösyö! İkinci mülâkatta beraberce gezmeye gitmek, gece geç gelmek her bahtiyara müyesser olamayacak mesudiyetlerdendir.

Mustafa Kamerüddin Matmazel Lini'nin bu sözlerine cevap vermiyordu. Zaten Lini dahi cevap almak için söylemiyordu ya. Mustafa Kamerüddin cevap verecek olsaydı bile ihtimal ki Lini dinlemeyecek, yine sözde kendisi devam eyleyecekti. Devam dahi eyliyordu. Diyordu ki:

- Vikont Duran bu yeni münasebetten haberdar olacak olsa

kim bilir ne kadar müteessir olur. Fakat siz dahi o münasebeti görüp takdir eyledikten sonra elbette müteessir olacaksınız. Bizim matmazel müthiş bir oyuna başlamış. Mevlâ encamını hayreyleye!

Matmazel Lini'nin bu sözü Mustafa Kamerüddin'e tesir etmedi der isek yalan söylemiş oluruz. Hatta kendisinde bu teessürün vukuunu bizzat Mustafa Kamerüddin inkâr edecek olursa o dahi yalan söylemiş olur.

Şu Vikont Duran meselesi Mustafa Kamerüddin'in içini cayır cayır yakmıştı. Ama bu ızdırabını kime söylesin? Bundan dolayı Polini'ye serzenişte mi bulunsun? Ne hakkı vardır? Yoksa Matmazel Lini ile hasbihâle mi girişsin? Bu da pek miskinâne bir itiraf-ı acz olmaz mı? Bahusus kızdan mukaddematını görmeye başladığı entrikalara bir kat daha meydan açmış olmaz mı?

Binaenaleyh Mustafa Kamerüddin yüreğinden akan kanları içinden emip zahirde asla renk göstermemeye bütün kuvvet ve kudretiyle cebr-i nefs eyledi.

247 numaralı haneden Rivoli sokağına çıkar çıkmaz bir anda bin araba mürur eylediğinden Polini genişçe bir kupayı durdurup refikiyle beraber bindi. Bu yolun müntehası "Ron Puvan" denilen maksim-i esvâk olup oradan Champs-Elysées'ye çıkan araba Kevkeb tâk-ı zaferine vararak badehu Neuilly kapısından çıktı ve sol tarafa dönerek İstihkâmât caddesini tuttu. Bu cadde üzerinden araba Boulogne ormanına doğru ilerlemekte olsun, araba içinde iki refik yine konuşmaya başladılar. Lâkin bu musahabe şurada bizce dahi muntazar olacağı vechile ne Polini'nin Mustafa Kamerüddin'e ve ne de delikanlının kıza itiraf-ı muhabbet ve temin-i teveccüh ve sadakat eylemesi suretinde cereyan etmiyordu. Hep Polini Mustafa Kamerüddin'in gerek Paris ve gerek İstanbulca hususiyyât-ı ahvâlinden henüz malûmatı olmayan noktalara dair malûmat sorarak, Mustafa Kamerüddin dahi bunlara cevap veriyordu. Meselâ:

- Valideniz size ayda iki yüz frank hesabıyla harçlık gönderiyor demiştiniz. Vakıa dört arkadaş bir yerde müştereken yaşadığınızı da haber vermiş olduğunuzdan bu teayyüşte pek büyük bir tasarruf olabileceğini hükmeylemiştim. Lâkin tasarrufun bu derecesi sizi bîzar etmez mi? Paris'e gelen yabancılar Paris'in

her tarafını, her hâlini görüp öğrenmek merak ve ihtiyacına bihakkın duçardırlar. Bu kadar mutasarrıfane yaşamakla bu hevesiniz hasıl olamaz değil mi?

sualini Polini irad ederek ona mukabil dahi Mustafa Kemerüddin'den:

- Doğrusunu isterseniz Quartier Latin'in birkaç kahvesinden, gazinosundan, balosundan, tiyatrosundan maada Paris'in hiçbir yerini, hiçbir hâlini görmüş, öğrenmiş değilim. Şimdiki hâlde merak dahi etmiyorum. Zira Paris'e gelmekten maksadım pederimin de arzusu vechile mühendislik öğrenmekten ibarettir. Tahsilimi ikmal edinceye kadar dört duvar içinde yaşarcasına yaşayacağım. Tahsilimi ba'de'l-ikmâl validemden pederimden birkaç ay için ruhsat ve biraz da fazla akçe isteyeceğim. O zaman Paris'in henüz görmemiş tanımamış olduğum her köşesini bucağını tanıyacağım.

cevabını alırdı.

Boulogne ormanı denilen yer Paris'in hemen kale dibinde, gayet lâtif bir ormandır ki mesîre-i mezkûrenin Paris'te ehemmiyet-i nisbiyyesi Kâğıthane'nin İstanbulca olan ehemmiyetinden kat kat ziyadedir. Bu ormanın tanzim ve tezyini için sarf edilen para emsali meyanında hemen hiçbirisine sarf olunmamıştır. Orada sun'-ı beşer kudret-i tabiatla adeta rekabet ederek o kadar güzel tepeler, kayalar, kaynaklar, çağlayanlar, göller filânlar vücuda getirmiştir ki bunların tabiî olduklarına hemen tabiatın dahi şüphesi kalmaz. Eğerçi tabiat ihtimal ki esbâb-ı tezyîniyye-i mezkûrenin herbirini bir yerde daha mükemmel olarak vücuda getirmiş olabilirse böyle yüzlercesini bir mahall-i mahdûdda cem eylemiş olamayacağından Bolonya ormanı tezyînât-ı tabîiyye mecmûu ıtlakına şayandır.

Bir yandan Paris suru ve diğer taraftan Seine nehri arasında bulunan mahall-i mezkûr Paris üzerine şark tarafından hücum edecek düşmanın hareketini setre medar olacağı için geçen 1870 muharebesinde Fransızlar bu ormanı kâmilen keserek tahrip eylemişlerdi. Ba'de'l-muharebe ormanı yine eski hâline irca için yüzlerce senelik meşe ve çınar ve gürgen ve çam gibi ağaçları köküyle toprağıyla dağlardan sökerek buraya nakil ve gars eylemişlerdir ki bu kudret, bu fedakârlık hakikaten akıllara hayret

verir.

Polini ile Mustafa Kamerüddin ormana vasıl oldukları zaman arabadan indiler. Her istedikleri vakit orada araba bulmak mümkün olduğundan arabayı beyhude bekletip lüzumsuz masraf ihtiyar etmiş olmamak için arabayı savdılar. Ondan sonra kol kola vererek aheste reviş ile set gibi bir yere vardılar ki Bolonya ormanının a'zam-ı tezyînâtından olan yukarı aşağı göller bu setin önünde bulunarak, nezareti fevkalâdedir. Üç büyük çınar ağacı dahi sedd-i mezkûr üzerine sâye-endâz olmaktadırlar.

Oraya gelinceye kadar Mustafa Kamerüddin'in intizarı vechile Polini tarafından asıl ifâde-i merâma hamlolunacak ciddî bir bahse girişilmemiş olması delikanlının epeyce merakını mucip olmuştu. Polini kendisinden birçok istîzâhâtta bulunduğu gibi nihayet kendisi de kızdan bazı istîzâhâta girişmek cesaretini aldı. Dedi ki:

- Siz İsviçre'de iken iki defa ikametgâhınıza gelmiştim. O münasebetle işçi başınız Matmazel Lini ile görüşmüştüm.

- Evet! Mülâkatınızı Lini dahi bana haber vermiştir.

- Benim husûsiyyet-i ahvâlimden haber almaya sizi mecbur eyleyen merak sizin hususiyyât-ı ahvâlinizi öğrenmeye de beni icbar etmez mi?

- Hay hay! Hem de pek memnun olurum. Zaten şimdiye kadar sorduğunuz şeylere cevap vermedim mi? Hem emin olunuz ki verdiğim cevapların kâffesi de dosdoğrudur.

- Öğrenmek istediğim şey şu Kont Duran familyası ile aranızda olan münasebettir. Matmazel Lini ol bâbda bazı izahat verdiyse de...

Polini gayet manidar bir surette gülümsedi. Dedi ki:

- Bu familya ile aramızda olan münasebet bir velinimet ile bir nimet-dîde arasındaki münasebettir. Evvel dahi size dedim ya, ben çiçekçi çırağı, aciz, fakir bir kız iken beni kendisine evlât edinircesine taht-ı himâyesine alarak şu mertebeye getiren yalnız Madam la Kontes Duran hazretleridir.

- Evet! Bu familya nezdindeki hürmetinizi Matmazel Lini

pek büyük olmak üzere tasvir eyliyor. Bilhassa kontun oğlu....

- Ee, kontun oğlu?..Vikont Duran?

- Size pek ziyade ubûdiyetle müşrifmiş!

Polini bir kahkaha kopardı ise de bu kahkaha yürekten kopup kemâl-i lezzetle imtidad eyleyen kahkahalardan değildi. Adeta cebr-i nefs ile hasıl edilmiş bir kahkahaydı. Lâkin Mustafa Kemerüddin'de mucip olduğu tesir yine ciddî kahkahalar derecesine vardı. Delikanlı bozuldu, utandı, kıpkırmızı oldu. Polini bu tebeddülâta gözlerinin olanca kuvvetiyle dikkat ederek dedi ki:

- Koca bir kont-zâdenin bana ubûdiyetle müşrif olması manasız bir söz olmaz mı? Ben size itiraf edeyim ki bilâkis ben Vikont Duran hazretlerine ubûdiyetle müşrifim. Lini mütecessis, hasûd bir kızdır. Yalnız gördüğü şeylere değil, görmediği, sadece tevehhüm eylediği şeylere de lüzûm-ı hakîkîsinden ziyade manalar verir.

- Affınızı rica ederim matmazel! Vakıa bu küstahlık benim için asla affolunamayacak kusurlardansa da...

- Hayır! Bu hâl erkek için kusur addolunmaz. Bilâkis şeref addolunur. Erkek kıskanç olur. Ve bir dereceye kadar kıskanç olmalıdır. Lâkin kıskanmayı mucip ahval üzerine kıskanmalıdır. Ve illâ ale'l-amyâ kıskanç olanlar pek gülünç olurlar.

- Vakıa en gülünç olacak kıskançlardan birisi ben olurum değil mi matmazel? Hakkımdaki iltifatlarınızın minnetdarı olmaklığım lâzım gelirken... Bahusus sizin henüz hiçbir şeyiniz olmamış bulunduğum gibi...

- Evet henüz hiçbir şeyim olmadığınız gibi olabilmek dahi peydası arzusunda bulunduğumuz plân dahilinde mevcut değil iken kıskanmanız vakıa garip olur.

- Daha o plânı da tersîm ve teşkil ettiğimiz yok a!

- Bugün şuraya bu iş için geldik. Fakat evvel be-evvel şu esası tesis etmeliyiz. Dediğiniz vechile şimdiye kadar sizin hiçbir şeyiniz olmadığım gibi bundan sonra dahi hiçbir şeyiniz olmak mutasavver olmayacaktır. Olamayacaktır. Size edeceğim itirafâtı bitirdikten sonra görürsünüz ki mutasavver

olamayacaktır. Ama benden her delikanlının herbir genç kızdan ümitvar olmaya tab'an mazûriyeti müsellem olacak bir ümidiniz bulunup da o ümidin adem-i husûlü sizden me'mûl eylediğim dostluğa mani olacak ise nafile itirafâtımı etmeyeyim.

Polini'nin bu sözü üzerine Mustafa Kamerüddin haylice alıklaştı. Kızın lâkırdısını anlayamamış gibi göründü. İhtimal ki hakikaten de anlayamamıştı. Binaenaleyh kız dedi ki:

- Ben şu dünyada kimsesiz bir kızcağızım! İnsan kısmı şu dünyada kimsesiz olmaya, kimsesiz kalmaya razı olabilir mi? Âlem-i maîşette bu kadar yalnızlık mûcib-i itmi'nân olabilir mi? Vakıa evvel be-evvel hatıra gelir ki bir kadının kimi kimsesi olmasa bile bir sevgili adamı olur, o adam evvelâ sevgilisi, saniyen cananı, nihayet kocası ve şehrâh-ı maîşette refîk-i ebedîsi olur. Öyle değil mi?

- Evet!

- Hâlbuki bir kadının kimi kimsesi, böyle bir adam olmazdan evvel anası, babası, büyük küçük karındaşları, amcası, dayısı, halası, teyzesi, hısımı, akrabası, dostu, aşinâsı filânı olur da en sonra cümlenin tensîb ve tasvîbi vechile şehrâh-ı maîşette bir de refîk-i ebedîsi aranır, bulunur. Bende bunların hiçbirisi olmadığı hâlde def'aten o refîk-i ebedîyi nasıl tasavvur edebilirim? Şu âlemde yalnız valide muhabbeti lezzetinin mukaddemâtını duyar duymaz ondan da mahrum olmuşum. Binaenaleyh her şeyden evvel akraba lezzetine muhtacım.

Sizin kendi hakkınızdaki hissiyatımı sırası geldiği zaman bilâ-ketm ve lâ-ihfâ arz edeceğim. Şimdiki hâlde şunu kat'iyen temin edeyim ki eğer siz beni şundan bundan kıskanmaya haklı ve salâhiyetli olacağınız bir kadın, bir metres, hatta bir zevce olmak üzere telâkki edecek iseniz ben sizi asıl sevebileceğim kadar sevmeyeceğim. Âşıka ihtiyacım yok ki seveyim! Babaya, karındaşa, amcaya, dayıya ihtiyacım var. Şu dünya yüzünde kendimi bir yalnızlık içinde buluyorsam o yalnızlığı üzerimden def ile beni bahtiyar edecek şey yalnız akrabadır. Nasıl? Benim hakkımdaki ihtisâsâtınız şu tasvîrâtıma tekarrüb ediyor mu? Sizden ümidim yanlış çıkacağından korkarak tashih eylediğim itirafâttan vazgeçeyim mi?

Mustafa Kamerüddin derin bir dalgınlığa düştü. Gözlerini karşısındaki lâtif çifte göle dikmiş olduğu hâlde güya zerre kadar kımıldanırsa gölü bulandıracağından havf ediyormuşçasına put gibi dondu kaldı.

-4-

Bir lâtif göle nazır set üzerinde üç güzel çınar gölgesi altında bir çift gencin birisi dalgın dalgın göle hasr-ı nazar etmiş, hem de göl içinde hiçbir şey görememek üzere nazarını kaybetmiş gitmiş olduğu hâlde diğerinin "Acaba ne cevap verecek?" intizarıyla refikinin üzerine kemâl-i ihtirâz ve helecan ile bakakalması ne güzel bir levha teşkil eder.

İnsan ressam olmalıdır da bu levhayı tersîm etmelidir. Her temaşa edenler tarafından büyük büyük tahsinlere, aferinlere mazhar olacağı derkârdır.

Lâkin bu canlı levha o kadar çok devam etmedi. Her zî-hayatın şu âlemdeki mevcudiyeti bir vakit için muvakkat, bir zaman için mahdut olduğu gibi bu zî-hayat levha dahi birkaç dakika devam eyledi. Badehu Mustafa Kamerüddin güya tâkatfersâ bir baş ağrısına duçar olmuşcasına bir tavr-ı muzdaribâne ile yavaş yavaş başını kaldırarak dedi ki:

- Evet Polini! Tekarrüb ediyor!

Polini'ye bir ürküntü geldi. Mustafa Kamerüddin'in bu sözünde bir meâl olmadığı için acaba delikanlının zihnine bir fenalık mı geldi diye korktu. Ama bu havfı bir dakika bile devam etmedi. Mustafa Kamerüddin sözünde devam ediyormuşcasına bir teâkubla dedi ki:

- Evet! Sizin hakkınızdaki ihtisasâtım şu tasvirâtınıza tamamıyla tekarrüb ediyor. Ben de Paris'e teehhül etmeye gelmedim. Hovardalığa bile gelmedim. Talebelik hâliyle dermeyanından mahcup kalacağım bazı ahvalden bile bîzarım. Sizi kendime metres edinmek hevesi bende mevcut olabilmek için evvelâ Paris'e tahsil için değil, zevk ve safa için gelmiş olmalıyım. Saniyen velev tahsil için gelmiş olsam bile sizin gibi bir metresim olabilmek hevesine düşmek için servetim sâmânım bu misillü hevesât ve makasıda mütenasip ve müsait olmalıdır.

- Ama bazı delikanlılar vardır ki kendilerinden şal, fistan, elmas, araba filân istemek ihtiyacında bulunmayacak metreslere pek heveskâr olurlar.

- Haa bakınız! Ben o delikanlılardan da değilim! Onlardan olamam ki! İstidad ve tabiat-ı milliyyem de buna manidir. Biz Osmanlıyız. Teehhül hususunda bile zevcemizin bize kaç bin franklık çeyiz akçesini getireceğini düşünemeyiz! Bir kadın bize hem gönlünü versin hem servet getirsin daiyesinde olamayız! Biz kadına hem gönlümüzü hem servetimizi arz eyleriz!

Şu nokta üzerinde muhavere sadetten biraz çıktı. Polini şarkın bu adetini bilmediği cihetle Osmanlılar nezdinde teehhül ve çeyiz keyfiyetlerine dair birçok sualler irad eylediğinden Mustafa Kamerüddin o suallere cevap vermeye mecbur oldu. Osmanlılar'ın tezevvüc edecekleri kıza mihr-i müeccel ve ağırlık ve yüz görümlüğü vesair gibi birçok şeyler vererek arz-ı refâkat-i ebediyye etmelerini Avrupalılar'ın adetlerine müreccah buldu. Hükmeyledi ki Osmanlılar kadına bu cihetçe Avrupalılar'dan ziyade kıymet ve itibar vermektedirler.

Badehu muhaverece saded-i evvele rücu eyledi. Mustafa Kamerüddin dedi ki:

- Bi'l-farz ve't-takdîr servet ve sâmânım dahi sizi kendime metres edebilmek hevesine müsait olsa!.. Ben sizin ne kendime ve ne de hiçbir kimseye metres olmak için yaradılmış bir vücut olabilmenizi kat'iyen inkâr eylerim.

Polini'nin tavrında gayet acîb bir takım alâyim-i beşâşet müşahede olunmaya başladı. Kızın bu hâline Mustafa Kamerüddin dahi dikkat eyledi. Polini'nin hâl ve tavrı şu nokta üzerinde izahat taleb eylediğini mübeyyin olmakla Demir-zâde dedi ki:

- Öyle ya! Bir metres nedir? Bir kadın kimin metresi olursa olsun velev ki prensler tarafından metres ittihaz edilsin, biraz daha muhakkirâne ismi kale alınamayacak olan bedbahtân-ı nisvânın az buçuk daha itibarlısı demek değil midir? Hak tealâ hazretleri "kadın" denilen nimet-i uzmâyı bir takım fuhuşperestânın pâmâl-i levs ve hakareti olmak için yaratmamıştır. Bir yuvanın sahibi, bir familyanın validesi olmak üzere yaratmıştır. Her şeyde erkeğin medâr-ı fi'lîsi kadındır. Erkek bir kadını

mesut etmek için çalışır. Erkek bir kadını müdafaa için silâhlanır. En adi işlerden en büyük itiraâta varıncaya kadar erkeğin katlandığı metâib mahza kadın içindir. İki dakikalık adi bir düellodan bed' ile yıllarca devam eyleyecek olan muharebât mehâlikini erkeğe göze aldırtan mahza kadındır. Vatan denilen şey evlâd u ıyâlin yuvası olmayacak olduktan sonra beyâbân-ı vahşetle vatanın ne farkı kalır? Hubb-ı vatan denilen sevdâ-yı mukaddes dahi kadının lâyık olduğu merâtib-i sevdânın en safî, en mukaddes mertebe-i kusvâsıdır. İşte âlem-i medeniyyette kadının en büyük kıymet-i kudsiyyeti bu suretle teayyün ederse de o kadın şunun bunun metres ittihaz ettikleri esâfil değildir. Bir köylünün yalın ayak, yarı giyinmiş, yarı tok zevcesi elinde çapa veyahut kürek bulunduğu hâlde rûh-ı medeniyyetin takdis eylediği kadındır. Bir metres dantelâlar, canfesler, elmaslar içinde müstağrak olduğu ve çifte atlı paytonlara bindiği hâlde bile kadın değildir. Fikr-i hikmetim şundan ibaret bulunduğu hâlde sizi kendime bile metres edinmek hevesine düşebilir miyim?

Bu sual üzerine Mustafa Kemerüddin Polini'nin yüzüne baktı. Fakat Polini'nin cevaba davranışı olmayıp ona bedel güya Mustafa'nın şu sözlerini dinlemeye doyamıyormuş da daha söylemesini arzu ediyormuş gibi bir tavır gördü. Dedi ki:

- Meselâ gayet güzel bir kuşumuz var! O kadar güzel ki altın kafes içine konulup en müzeyyen bir salona asmış olsak cihanın nazar-ı istisvabını celbedecek. Şimdi bu kuşu leziz bir lokma etmek için fedaya kalp sahibi bir adam nasıl cevaz gösterir?

İşte bu söz Polini'yi bilâ-ihtiyar güldürdü. Dedi ki:

- Mösyö Demir, şu tasvîrât ve teşbîhâtınızın an-samîmi'l-kalb serdedilmiş olduğuna hiç şüphe kalmıyor. Hatta sizin hakkınızdaki ümitlerimi, zanlarımı bu sözleriniz tastik etmiş oldukları için kendimi ol kadar bahtiyar buluyorum ki şu yaşıma kadar hiçbir gün, hiçbir dakika bu kadar bahtiyar olduğumu tasavvur eyleyemiyorum. İmdi müsaade ediniz de bugün şuraya gelmekten maksadım olan itirafâtımı arz edeyim.

- Ben de kemâl-i isti'câl ile bu intizardayım.

Polini oturduğu yerde bir kımıldandı. Evvelki vaziyetini değiştirdi. Yeniden başlayacağı sözün ehemmiyetine mütenasip bir

vaziyet-i metîne almak için üstünde oturdukları ağaç kanep üzerine kendisini yeniden yerleştirdi. Dedi ki:

- Ben kimin kızı olduğumu bilmem. Validemin rivayetine göre meşru bir tezevvüç semeresiymişim. Babam dahi askermiş. Lâkin bunların kâffesi bence bir masaldan ibarettir. Bildiğim şu ki ben "ahmaklar mektebi" şakirdânına piyano talimine memur bir kadının kızıyım. İlk sabavetim yetimhanede geçmiş. Beş yaşımdan sonra validem beni yanına almış, kız erkek altmıştan mütecaviz bîçâregân-ı humekanın müctemi oldukları mektep içinde kendimi bulduğum zaman adeta ürkmüştüm. İki sene kadar validemin yanında kaldıktan sonra beni Rouen şehri civarında bir manastıra gönderdi. Orada kibârdan sıgârdan birçok kızların halka-i tederrüs ve teallümüne dahil oldum. Altı sene kadar bu manastırda terbiye ve talim eyledim. Yılda üç dört kere validem gelip birkaç gün beni görürdü. Bir iki sene imtihan tatili zamanlarını yanında geçirmek için beni ahmaklar mektebine getirirdiyse de orada ziyadesiyle bîzâr olduğumu görünce bir sene tatil zamanlarını yine Rouen civarında bir köyde imrâra gönderdi ki galiba bu köy kendi akrabasının köyü olmalıdır. Nihayet iki sene dahi sırasıyla kibârdan bir kızın hanesinde tatil zamanlarını geçirdim. O kızın Duran familyası ile karâbet derecesinde münasebeti olduğundan Madam la Kontes Duran'ı da ilk defa olarak bu kızın hanesinde gördüm.

- Hesapça o zaman on iki on üç yaşında idiniz.

- Evet! Yine bu yaşta iken bir gün manastırın baş rahibesi beni çağırıp validemin vefat eylemiş olduğunu bi'l-ihbar, ben bittabi ağlamaya başlayınca beni teselli için güzel güzel sözler söyledi, büyük büyük ümitler verdiyse de aradan birkaç gün geçerek ilk teesüratım mündefi' olduktan sonra baş rahibe bana anlattı ki badema manastırda kalmaklığım lâzım gelirse validemin vermekte bulunduğu harc-ı senevîyi temin etmelidir. Temin edemediğim surette ilerde rahibe olmaya rıza gösterip imza vermelidir. Hâlbuki validemin sağlığında bu benim rahibe olmaklığım meselesi birkaç defa dermeyan olunmuştu da validem mümkün değil rıza göstermeyerek rahibeliği pek ziyade şâyân-ı havf ve ihtiraz bir tarik olmak üzere göstermişti.

- Pek de öyle değildir ya!

- Ama bu kadınların ahvalini ben de sevmedim. Rahibe olamayacağımı kat'iyen bildirince nereye gideceğimi sordular. İki sene tatil zamanını hanelerinde geçirmiş olduğum familya nezdine irsalimi istedim. Oraya gönderildim. Lâkin orada besleme gibi istihdama ben razı olamayacağımdan maada onlar dahi beni misafir gibi ilâ-nihaye tutamayacaklarından bi't-tesadüf yine oraya gelen Madam la Kontes Duran'ın rey ve delâletiyle Madam Kadabrati namında an-asıl İtalyan olan bir çiçekçiye çırak verildim. Besbelli çiçekçiliğe tabiî istidadım pek fevkalâdeymiş ki orada az vakitte çok terakki eyledim. Madam la Kontes Duran oraya geldikçe yaptığım işleri muayene ederek beğendiği gibi bunların daha ziyade mükemmeliyeti için birçok tarifâta da girişerek beni irşad eylerdi. Nihayet iki seneden mütecaviz çıraklıktan sonra beni adeta bi'l-külliye kendi hanesine aldı. Orada istediği gibi çalıştırırdı. İki sene kadar da kontese hizmet eyledim. Kendi itirafı vechile bu sanatta koca Paris içinde bir emsalim daha bulunmamak derecesinde terakki etmişim. Netice-i hâl şimdiki fabrikacığımı açmaya yine kontes hazretleri inayet buyurdular ve beni Paris kibârına tanıttırmaya da...

- Evet! Matmazel Lini bunları tamamıyla bana hikâye eylemiştir. Yalnız işin şu cihetinde biraz izaha ihtiyacım vardır. Madam la Kontes Duran'a devam eylediğiniz müddet geceli gündüzlü orada mı kalırdınız yoksa?..

- Ben Madam Kadabrati yanında çırak iken Rozali isminde ihtiyar bir İtalyan karısı vardı ki benim gibi henüz pek genç birkaç şakirdi kendi nezareti altında iaşe için ufacık pansiyon gibi bir şey yapmıştı. Kontes Duran'a intisab eylediğim zaman dahi beş altı ay kadar her akşam Rozali'nin pansiyonuna gelip geceyi orada geçirirdim. Ondan sonra bazı akşamları kontesin konağında kalmaya başladım. İlk akşam kalmaya sebep kontesin verdiği müsamere oldu. Ömrümde kibar müsameresini hiç görmemiş bulunduğum için bunu bana göstermek maksadıyla kendisi alıkoydu. Misafirler dağıldıktan sonra madamın **fidakkompanimani** (maiyyet-i matmazelî) odasında ve matmazel ile koyun koyuna bir yatakta yattım. Ondan sonra geceyi konakta geçirmekliğim sıklaştığından matmazelin odasını değişti-

rip daha büyücek bir odaya iki karyola koydular. Fakat bir aralık her geceyi konakta geçirmeye başlamış olduğum hâlde bile Rozali'nin pansiyonundan munkatı' olmayıp eşyamı hep orada bulundururdum.

Söz bu dereceye geldikten sonra Polini biraz tevakkuf eyledi. Mustafa Kemerüddin'in pek ehemmiyetsiz birkaç sualine cevap vererek söz biraz da sadedin haricine çıktı. Ondan sonra yine sadede avdetle dedi ki:

- İşte tercüme-i hâlimin hülâsası bundan ibarettir. Babasız, öksüz, kimsesiz bir kızcağız olduğumdan dolayı vakıa şu dünyada kendimi yapyalnız bulmakta ve familya muhabbetindeki lezzetten mahrumiyetimi düşündükçe yüreğimin ızdırabına tahammül edememekte isem de benim kadar bîkes ve bîvâye bir kızcağızın nasıl talimsiz, terbiyesiz, sefil ve sergerdân bir hâlde kalabileceğini düşündükçe kendi hâlimi ayn-ı mesûdiyyet bularak Cenab-ı Hakk'a teşekkürler etmekteyim. Kibar kızları ne tahsil ve terbiye görmüş ise ben de o tahsil ve terbiyeyi görmüşüm. Okuyup yazmakta ve edebiyat ve fünûnun mukaddematından maada muzika ve resim sanayi-i nefîsesinde dahi oldukça behre peyda etmişim. Bunlardan dolayı valideme ne kadar minnettar isem sanatımın tekemmülü ile şu mevkiyi bulmuş olduğumdan dolayı Madam la Kontes Duran hazretlerine de o kadar minnettarım Ben hâlde, ben yaşta bulunan bir kadın için gönlünün arzularına muvafık bir maişet mazur görülebilirken benim bu cihette fevkalhad perhizkâr olmaklığım ne şimdiye kadar kimsenin bana arz-ı rağbet etmemiş olmasından ve ne de benim şimdiye kadar hiçbir kimseyi beğenmemiş olmaklığımdan naşi değildir.

- Sizi her görenin hayran olacağına şüphe yoktur.

- Vakıa pek çok adamlar benimle muaşakaya heves eyledikleri gibi ben dahi birçok adamları ziyadesiyle beğenmiştim. Fakat kadınlık ile metreslik arasında demincek tasvir eylediğiniz farkı bir başka surette ben dahi bulmuş olduğumdan kendimi kadınlık mertebe-i mûtebere ve mukaddesesinden hazîz-i sefalete düşürmemek için her cihetle kendimi kullanabildim. Meşru bir izdivaca muhâlif değilim. Fakat kime varayım? Sanatımla kazanıp vereceğim para ile istediği gibi sefahat edecek bir namer-

din mi zevcesi olayım? Çünkü adı sanı belli bir familyam olmadığından beni evlâd-ı meşrûadan addile rabıtalı bir adam tezevvüç edemez. Meğer ki bir sevdanın icbariyle tezevvüç edebilsin. Böyle babasız familyasız bir kız olduğum hâlde beni kabul edebilecek olanlar ise bana değil mutlaka benim yüzümden temin edeceği maîşet-i sefîhâneye meftuniyetle bu tezevvücü göze aldırabilir.

- Hâlbuki en alicenap, en kâmil insanlara zevce olmak liyakatinin bin kat fazlasına bile maliksiniz!

- Nezaketinize teşekkür ederim! Her hâlde şimdiye kadar gönlüme her vechile meram anlatabilmiş olduğum gibi bundan sonra dahi meram anlatabilmekte sebatım muhakkak ise de içinde bulunduğum yalnızlık bîkesliğimi, bîvâyeliğimi hiçbir dakika gözümün önünden ayırmayıp hâlim bi'l-vücûh şâyân-ı şükrân olmak lâzım gelir iken nazarımda dünyayı zindan eyliyor. Kime emniyet edeyim? Her kime "Gel bana ana baba ol! Kardeş ol, hâmi ol, dost ol!" diyecek olsam ancak işin nihayetinde beni kendisine metres edinebilmek ümidiyle belki bu teklifimi kabul eyleyebilecek!

- Ya bana nasıl emniyet edebileceksiniz?

- Ha işte bunun da sırası geldi! Zürih gölü kenarında çiçek toplayıp resimlerini yapmak ile meşgul iken şu âlem üzerindeki yalnızlığım yine hatırıma gelerek pek müteessir bir hâlde idim. Bahusus ki bir zamandan beri derunumda başka hisler dahi peyda olmuştu. Güya ben bu âlemde bîkes olmayacak imişim. Bîkes değilmişim! Bana "kes" olakcak bir zat varmış. O zat bana vasıl olmak üzereymiş. Hâsılı gönlüm bir zatın karîben bana vusulüne muntazır idi. Her kimi görsem yüreğim oynayarak "Acaba beklediğim adam bu mudur?" diye dikkatlice yüzüne bakardım. Fakat yine o anda gönlüm o adamı red ile beni tekzib eylerdi. Sizi gördüğüm anda gönlüm "İşte intizar ettiğimiz budur!" dedi, derunumdan bir şeyler ayaklandı. Sizi kırk yıldan beri tanıyormuşum gibi bir hâle geldim. Eğer o anda beni nazar-ı dikkate almayarak geçip gidecek olsa idiniz "Nereye gidiyorsunuz? İşte ben buradayım! Gelsenize!" diye adeta arkanızdan haykırabilirdim de yine kendi kendimi cinnetle itham etmiş olmazdım.

- Garip hâl! Emin olunuz ki bunun aynı bende de vaki oldu.

- Hatta ikinci günü siz oralarda beni arar iken ben daha uzacıkta bir bahçe kenarında idim. Sizi gördüm. Ses dahi verecektim. Fakat bir gün evvelki hâlimi düşünerek kendi kendimden ürktüm. Beni divane zannedersiniz diye korktum. Nihayet iskele başında sizi üçüncü defa olarak gördüğümde bir türlü kendimi zaptedemeyerek yanınıza geldim. Sizin ile arzu eylediğim münasebeti İsviçre'de peyda etmeye bazı manilerim olduğu cihetle Paris'te birleşmek üzere mahall-i ikametimi cüzdanınıza yazdım.

- Bu mani Vikont Duran idi değil mi?

Bu defa Polini hiç tebessüm etmeksizin kemâl-i ciddiyetle dedi ki:

- Evet! Vikont Duran idi! Sizin asıl merakınız bu olduğunu biliyorum. O merakınızı da halledeceğim. Zaten onun da sırası geldi. Fakat ondan evvel sizi Duran familyası ile gölde esna-yı seyahatimde sandalınız içinde hasta bir hâlde görünce ayniyle kendim hastalanmış gibi bir hâle geldim ve hastalandım. O hâliniz bana bu surette tesir edince artık şüphem kalmadı ki bu âlemde sizinle münasebet peyda etmeksizin yaşamakta devam edemeyeceğim. Bu derecelere kadar incizâb hemen fevka't-tabîa gibi bir şey olduğunu gördüm. Kendime samimî dost edeceğim adamda ne gibi ahval tasavvur eyliyor idiysem cümlesi sizde maa-ziyadetin mevcut olduğunu bütün etvâr ve evzâınız bana temin eyliyordu. Hele demincek beni nefsinize bile metres ittihazına yüreğiniz razı olmayacağını tasvir edişiniz artık bu babdaki son şübuhât-ı bî-mânâyı da izale eyledi. Bademe dost olarak yaşayacağız değil mi Mustafa Bey?

-5-

Bundan evvel Bolonya ormanında yukarı ve aşağı göllere nazır set üzerinde ve üç güzel çınar gölgesinde birisi dalgın ve birisi diğerine muntazır iki gencin teşkil eyledikleri levha ne güzel bir levha olacağını ihtar eylemiştik. Hâlbuki bu levha asıl güzelliğini şimdi ikmal eyledi. Zira "Değil mi Mustafa?" sualini irad eyleyen Polini mini mini ellerinin ikisini birden Mustafa'ya uza-

tıp o dahi lerzenâk iki elini Polini'ye bi't-takdim dört el bir yere gelmiş ve iki çehre dahi ehaduhümâya tamamıyla bi't-tekarrüb birisinin irad etmiş olduğu "Değil mi?" sualine diğer çehre dahi "Evet" cevabını vermeye hazırlanmış ve hükmen ita dahi eylemişti. İşte asıl bu levhayı tersim etmeli de ismini dahi "Değil mi? Evet!" tevsim eylemelidir!

Mustafa Kamerüddin işbu "Evet" cevabını verdiği zaman Polini o kadar bahtiyar oldu ki o anda eğer gönlünde emrine ittibâi lâzım gelseydi delikanlıyı hemen kucaklayıp gözlerinden şapır şapır öpmesi lâzım gelirdi. Vakıa bu musafahayı fiilen icra etmedi. Lâkin hükmen nasıl bir şevk ve emniyetle icra etmiş sayılacağını etvâr ve evzâından Mustafa dahi anladı. O da Polini kadar memnun oldu.

Kol kola veren bu iki genç üstünde bulundukları ufacık set üzerinde biraz gezindiler. Badehu ağaç kanepe üzerine avdetle tekrar oturdular. Polini dedi ki:

- Şimdi şu Vikont Duran meselesini de halletmeliyiz değil mi?

- Ah, işte asıl o meselenin hallinden sonra bahtiyar olacağım. Demincek bu merakımı kıskançlığıma hamlediyordunuz. Şimdi ise bu kıskançlığa mahal kalmayacağını siz de gördünüz, anladınız değil mi?

- Öyle ya! Artık benim ağabeyim oldunuz! Ağabeyler hemşirelerinin taallûkat-ı kalbiyyesini kıskanmazlar. Bilâkis o yollarda hemşirelerini irşad ederler.

- Elden geldiği kadar.

- Şimdi hikâyenin bu cihetini de dinleyiniz! Duran familyası bir ihtiyar Mösyö Le Kont Duran ve bir zevcesi Kontes Duran ile bir de oğlu Alfons'tan ibarettir. Alfons'tan büyük ve müteehhil bir kızları daha varmış ise de Amerika'ya giderlerken gemileri batarak kocasıyla beraber gark olmuşlar.

- Evet! Matmazel Lini bir aralık bunu da dermeyan etmişti. Hatta size çiçek yaptırmaya asıl merak sardırması da bu teessürle vukua geldiğini söylemişti.

- Doğrudur. Vakıa bu familyanın birçok akraba ve taallûkatı varsa da onlar ayrı otururlar. Konak içinde şu üç zattan sonra

hizmetkâr olmak üzere bir madamın maiyyet-i matmazelî bir beslemesi ve kontun bir uşağı ve bir çamaşırcı ve ütücü kadın ve vikontun bir uşağı ve bir erkek aşçısı ve bir ferraş, iki arabacı, bir de seyisi vardır ki bu halkın kâffesi bir daire müdürünün emri altında bulunur ve sofracılık hizmetine de o daire müdürü bakar.

- Haylice kalabalık!

- Vikont Alfons Duran benden üç, nihayet dört yaş daha büyüktür. Ben Madam La Kontes Duran'a intisap peyda eylediğim zaman on beş yaşımı mütecaviz idiysem Vikont dahi on sekiz on dokuz yaşında, henüz bıyıkları terlemiş delikanlıydı. Kibârdan olduğuna göre sair bazı kibâr delikanlıları gibi kadınlar nezdinde yüzsüzce cüreti nihayetsiz bir şey olmayıp validesinin semere-i hüsn-i terbiyesiyle pek mahcup bir delikanlı idi. "İdi" değil, hâlâ bile pek mahcuptur. Ben de gayet halim selim bir çocuk olduğumdan ilk intisabımdan beri aramızda hüsn-i muâşeret peyda oldu. İkimiz dört el ile piyano çalar, şarkı çağırırdık. Her nerede bir güzel çiçek bulsa onu takliden yapma çiçek yaptırmak için gerek bana ve gerek validesine getirip çiçek yapılırken dahi şekline, elvanına dair bin mütalâalar serdeylerdi. Ancak o zamanlar beni bi'l-külliye çocuk yerine koyarak, bir çocuğa edilecek muamele-i himâyetkârî tarzında iltifattan daha ileriye geçmezdi. Validesi dahi aramızdaki bu münasebeti men eylemezdi. Misafir geldikçe vakıa ben çiçekçi kız ve Alfons, vikont sayılır idiysek de konakta misafir bulunmadığı zamanlar münasebetimiz hemen bir hemşire ve birader muamelesine karîb idi. Familya halkı ile birlikte sofraya oturduğum dahi vaki olurdu ki vakıa gerek kont ve gerek kontes benden nüvâzişlerini dirîğ etmezler idiyse de böyle sofraya kabul olunmak derecesindeki lûtuflarına mahza Vikont Alfons'un teveccühü semeresiyle nail olurdum.

- Evet! Dünyanın her tarafında her büyük konağın bir Polini-'si bulunmak hemen umumi bir adettir.

- Aradan zaman geçtikçe Alfons'un benim hakkımdaki nazarları başkalaşmaya yüz tuttuğunu fark etmeye başladım. Evvelleri bana gâh "Matmazel Polini" ve gâh yalnız "Polini" diye hitap ederken intisabımdan bir buçuk sene sonra kemâl-i ta'zîm ile "Matmazel" diye hitap eder oldu. Beni bir büyük kadın yerine

koyup ona göre hürmet ederdi. Giydiğim elbiseyi, taktığım çiçeği lüzumundan ziyade beğenmeğe başladı.

- İtiraf-ı muhabbete tekkarrüb ediyordu değil mi?

- Eğer başka delikanlılar gibi cüretli olsaydı sizi derhâl tasdik edebilirdim. Vikont Alfons için muamelenin bu kadarcık tebdili ile itiraf-ı muhabbet arasında daha pek çok mesafe vardı. O zamana kadar benimle her muamelesini, her münasebâtını cümlenin ve bilhassa validesinin yanında bilâ-pervâ icra ederken validesi: "Polini artık büyüdü oğlum. Ona çocuk muamelesi edilmez. Artık Polini'ye şu çiçek pek yakıştığı, bu şapkanın uymadığı gibi mülâhazâta başka mana verilir." yollu mülâhazât serdine başlamasıyla artık bunlar yanında benimle doğrudan doğruya münasebette bulunmamayı iltizam ederek yalnız bir odada, bahçenin bir tenha mahallinde beni gördükçe hasbihâl eder oldu. Ama bu hasbihâlleri de halk yanında cesaret olunamayacak şeyler olmayıp gayet afîfâne ve adeta masumane idiler.

- İhtimal ki bu iffet-i masumiyyeti dahi sizde görülen masumiyyet-i melekânenin vikontta da icab eylediği bir hâl olmalıdır.

- Vikontun kendisi de hakikaten afîf bir çocuktur. Nihayet bir müsamerede vikontun piyano çalmaklığımı ve ondan sonra da kendisiyle raks etmekliğimi arzu eylemesi benim tarafımdan da bazı mülâhazât serdine lüzum gösterdi. Anlattım ki kendisi Fransa'nın en büyük kibârzâdegânından olduğu hâlde ben fakir bir çiçekçi kızdan başka bir şey değilim. Kendisi şu konağın ikinci sahibi iken ben adeta hizmetkârlarından birisiyim. Halk içinde bana elini uzatması onun için mazur görülemeyecek bir küstahlık ve benim için dahi affolunmayacak bir edepsizlik olur.

- Sizinkisi de biraz mübalâğalıca olmuş!

- Hayır efendim! Siz Avrupa kibârının ne olduklarını bilmezsiniz! Kendileriyle küfüv olmayanları insan bile addetmezler. Benim maruzatım bîçare delikanlıyı pek fena müteessir eyledi. Kendilerinin kibarlığı aleyhinde ve ben ve emsalimin vazîliği lehinde birçok mütalâât serdiyle en

mükellef bir salonda bana kolunu takdimden büyük şeref ve mübâhât tasavvur edemeyeceğini temine başladı. Bu teminatta o kadar ileriye vardı ki ben vikontun kendime ilân-ı aşk ve itiraf-ı muhabbet etmesi arzusunda bulunsaydım teminatın yalnız bu derecesini itiraf-ı muhabbet olmak üzere kabul edebileceğimden maada delikanlının cesaretini biraz daha artırıp mâfilbâlini büsbütün ortaya koydurabilirdim. Lâkin onun asilzâdeliği ile benim pespayeliğim arasındaki mesafeyi pek uzak buldum. Vakıa Mösyö Alfons Duran gibi genç, edib, halim, mütevazi, müşfik bir delikanlıyı ben yaşta, ben hâlde bulunan bir kızın beğenmemesi, sevmemesi kabil değildir. Ama daha o zamanlar şimdiki mütalââtım beynimde teessüs eylemişti. Delikanlının sevdaya olan istidadına inbisât verecek olursam nihayet nesi olacağımı düşünerek belki metresi bile olamayacağımı gözümün önüne getirince akıbetimin dehşetinden derhâl tüylerim ürperdi. Binaenaleyh yalnız şu ilk hasbihâlde değil, ondan sonra dahi hep kendi asaletini benim vazâatim ile nisbet kabul etmeyecek bir münasebetsizlik suretinde gösterip vikontun bana daha ziyade tekarrüb hususundaki arzularını men'e başladım.

- Hâlbuki Zürih gölünde seyahat edilirken size arz-ı temelluk eylediğini gördüğüm zat eğer Vikont Duran cenapları idiyse tekarrübün bundan ziyadesi nasıl olacağını bir türlü tasavvur edemem.

- O gün kotramızda sair bazı delikanlılar dahi vardı. Cümlesi tarafından mazhar-ı hürmet oluyordum. Fakat gerçek söylerim ki Vikont Duran'ı irşad edişim ve onun istidâd-ı sevdâ-perestîsine mukabil kendi haddimi bilişim ve iffetimi muhafaza edişim benim için adeta mûcib-i selâmet olmuştur. Zira validesi kontes cenapları oğlunun bana ihtisasını nazar-ı ehemmiyetle telâkki ederek şu gizli mülâkat ve hasbihâllerimizi tetkike başlamış. Biraz daha sonra Alfons bana açıktan açığa ibrâz-ı muhabbet etmeye başlayıp da ben dahi bu sevda ne kadar ciddî olsa ikimizin de felâketimizden başka hiçbir netice intâc etmeyeceğini kendisine anlatıp temin eylemeye başladığım sırada bir gün validesi bizi dinlemiş. Oğlunun ilk sevdada bu kadar ileriye varmasına canı sıkılmış. Hatta acemi çocuğa gönlünü böyle sonsuz bir hevese kaptırdığından olayı acımış bile. Ama

benim de gösterdiğim iffeti ve meâsir-i hayr-hâhîyi pek beğenmiş. Bundan dolayı bana sûret-i mahsûsada teşekkür eyledi ve oğlu ile aramızdaki münasebetin sair cihât-ı hafiyyesi olup olmadığını sordu. Ben de şimdi size anlattığım gibi dosdoğrusunu anlatıp kadına teminat verdim. Hatta gösterdiğim perhizkârlık yalnız kont-zâdenin şan ve asaletini düşündüğüm için değil kendi felâket-i âkıbetimi düşündüğüm için iltizam edilmiş bir perhizkârlık olduğunu ve yalnız kendi oğluna karşı değil, bu perhizkârlığımı bütün nev'-i ricâle karşı muhafazadan hiçbir vakitte ayrılmayacağımı ve bu dünyada namusumdan başka medar-ı iftihar tanımadığımı etrafıyla anlattım.

- Ah! Bir misli daha Fransa'da değil belki dünya yüzünde bulunamayacak bir kadınsınız!

- Başka kadınlar bana asla şâyân-ı imtisâl misal olamazlar. Dünyada kadınlığın ne surette olması moda ve mutat olursa olsun ben kendi istediğim, düşündüğüm gibi bir kadın olmak dâiyesindeyim. Her neyse o günden sonra madam benim için şimdiki dairem gibi bir daire tesisiyle muazzezen konaktan çıkarılmaklığımı düşünmeye başladı. Bunu benimle de müzakere eylerdi. Hatta bu bapta oğluna zerre kadar şüphe vermemekliğimi ve onun temâyülât-ı âşıkanesine unf ile mukabele etmeyip o zamana kadar yapmış olduğum vechile ondan sonra dahi daima kendisini irşaddan ayrılmamaklığımı rica eyledi. Ferzend-i yegânesi için şu hizmeti dirîğ etmezsem ileride benim en münasip bir adam ile tezevvücüme vesâtat ve delâlet edeceğini de vadeyledi. Filvaki fabrikacığımı tesis ile kibâr âleminde tezyîd-i şöhretim için vuku bulan inâyâtı düşünülür ise tezevvücüm hakkında verdiği vaadin de beni aldatmak için verilmemiş olduğununa inanmak lâzım gelir.

- Sizi neden aldatsın? Sizin kadar mükemmel bir kızı tezvîce delâlet etmek ne bir büyük fedakârlığa muhtaçtır ne de umûr-ı müşkileden addolunur.

- Kendisi de böyle söyledi. Eğer babasızlığım mâni-i tezevvüc olursa beni evlâtlığa kabul ettirebilecek bir dost bularak badehu tezvîc eyleyeceğini söyledi.

- Bilirim. Fransa kavânîn ve âdâtında bu dahi vardır. Evlât-

lığa kabul olunanlar aynı evlât addolunurlar ve siz dahi her şeye lâyık olduğunuz gibi en büyük adamlar tarafından evlâtığa kabule de lâyıksınız.

- Bu yoldaki taltîfâtınız hakkımdaki teveccühünüzü temin eylediği için hakikaten memnun oluyorum. Madamın bu verdiği vaadin kısm-ı evveli bilâ-teahhur icra olundu. Ben mini mini bir fabrikaya sahip oldum. Hatta Vikont Alfons dahi bana mülâzemette devamdan ayrılmadı. Sık sık gelip benimle uzun uzadıya hasbihâllerde bulunur. Hatta şimdiki hâlde kendisi yalnız bir afif, masum çocuk addolunmayıp maîşet-i merdâne âlemine girmiş asilzade delikanlı olduğundan beyan ve temin-i muhabbette evvelki derecâttan ileriye de varır. Kendisini sevdiğim için mümânaatkârâne birçok hikmetler arz ediyor isem bari kendi aşkına hürmeten olsun dirîg-i fedâkârî etmemekliğimi pek çok sûz u güdâz ile dermeyan ederek buna mukabil kendisine düşen tazminattan geri durmayacağını da temin eyler. Ben ise dünyada muhabbete şayan gördüğüm yegâne adam kendisi olacağını bi't-temin fakat namusundan başka medâr-ı itimadı olmayan benim gibi bir bîçare için o fedakârlığa mukabil gelebilecek hiçbir nevi tazmin mutasavver olamayacağını arzdan geri durmam.

- Zavallı delikanlı! Aferin Polini!

- Benim ne kadar müstehhakk-ı aferin olduğumu bilemem. Fakat bîçare vikont hakikaten zavallıdır. Benim hakkımdaki ihtisasâtı sırf bir heves-i civânâneden ibaret bile olsa bu hevesin birkaç sene müddet zail olamayıp devam eylemesi ve devamı da kendisi için elîm bulunması yürekler acıtacak ahvalden değil midir? Ya ne kadar da kıskançtır. Mutlaka kendisini beğenmediğim için mümanaâtta bu kadar sebat eylediğime zahib olarak, gönlüm başka birisinde olabileceğine ihtimal verdikçe adeta bîçareyi sıtmalar tutar, hastalar olur. İşte bu sebebe mebni idi ki Zürih'de beni takip etmemenizi sizden rica eylemiştim. Öyle tenha yerlerde setr ve ihfâ-yı harekât mümkün olamayacağından zavallı delikanlıyı beyhude üzüntülerle hasta etmemek için sizden o ricayı etmiştim.

- Ya burada münasebetimizi kendisinden setre mecbur olacak mıyız? Sevda delisi demek olan genç vikontumuzu nasıl temin

edebileceğiz?

- Siz bu tedbiri bana bırakırsınız. Şimdiki hâlde mübahasemizin neticesini istintâc eyleyelim. Benim için Vikont Duran'ın herhâlde tıflâne denmeye şayan olan şu muhabbetine hürmetten başka hiçbir kimseye karşı hiçbir gûne mecburiyet ve mahcubiyetim yoktur.

- Vikonta karşı da yoktur.

- Hayır ona karşı vardır.

- Validesinden gördüğünüz iyiliklerin şükranesi olarak mı?

- Hayır! Kendisini de severim... Neden benziniz attı? Safveti kalb ile edilen bir itiraf canınızı mı sıktı?

- Hayır!

- İtiraf ediyorum ki vikontu severim. Onun asaleti mani olmasa da bana izdivaç teklifinde bulunsa ez-dil ü can kabul eylerdim. Mebdei çocukluğum olmak üzere üç dört sene devam eden bir münasebette vikontun beğenilmeyecek hiçbir hâlini görmedim. Eski zaman şövalyelerini şimdi arayacak olursak yalnız masallarda buluruz değil mi? Hâlbuki Vikont Duran bu zamanın şövalyesidir. Acizlere merhametli, bîçarelere cömert, mazlumun sahibi, zalimin muânidi bir delikanlıdır. Hakikat olarak söylerim ki bir erkeğe metres olmak mûcib-i mefharet olmaya imkân varsa o erkek dahi ancak Vikont Alfons Duran olabilir. Düşününüz Mustafa Bey! Düşününüz ki bir adam Vikont Duran olur yani yılda yüz seksen bin frank varidatları olan bir çift peder ve maderin yegâne ferzendi bulunur da Paris gibi bir yerde neler yapmayabilir? Fakat emin olunuz ki vikont bütün Paris kibârına ahlâkının, sümüvv-i cenâbının en büyük delili bana olan muamelesidir. Ben neyim? Bir çiçekçi kız! Murad edecek olsa beni cariye gibi satın almaya muktedirdir. Fakat hatırıma o kadar riayet eyler ki...

- Riayete lâyıksınız da onun için!

- Hayır! Yalnız onun için değil. Vikontun hizmetkârı olabilecek diğer bazı adamlardan o kadar tazyik ve icbar görmüşümdür ki arsızlığın bu derecesi bir kadın için hakaret-i uzmâ addolunur. Hele ümitlerini bi'l-külliye kat'etmek lâzım geldiği zaman hakaretlerini ilândan dahi çekinmemişlerdir. "Kim bilir

hangi âşık-ı muktedirden sakındığınız için bize karşı istiğna gösteriyorsunuz!" tarzındaki terbiyesizlikler bunların ednâ-yı tahkîrâtı addolunur. Vikont Duran ise imtinâımda kendisini bi'l-külliye bîzar etmek derecelerine vardığım zamanlar bile beni hodgâmâne tazyîkatıyla rahatsız eylediğinden dolayı özürler dileyerek bademâ bu tasdîâtta bulunmayacağını temin ile affını istirham eyler. Böyle bir kibarzade sevilmez mi?

Mustafa Kamerüddin bu suale cevap vermek için dahi epeyce düşündü ve epeyce düşündükten sonra:

- Evet sevilir!

cevabını verdi. Polini sevinerek dedi ki:

- Hem sevilir, hem de onu seven kızın biraderi tarafından kıskanılmaz değil mi?

- Vikontun terbiyesi, vikontun safveti için değil! Belki hemşiresinin iffet-i melekânesi için kıskanılabilir.

-6-

Polini'nin fabrikacığı amelesi alafranga saat dörtte bir gündüz paydosu yaptıklarını vaktiyle haber vermiş olduğumuz gibi bugün Polini ile Mustafa Kamerüddin'in şuraya Boulogne ormanına gelmeleri dahi işbu gündüz paydosunda vukubulduğunu söylemiştik. Mevsim tesâvî-i leyl ü nehar zamanı demek olduğundan alafranga saat dört bizim akşam saat onumuza müsadif olacağını hesap etmek ne kadar kolay ise Paris'ten Boulogne ormanına gidip buraya kadar kaydeylediğimiz mülâkatın hitamına değin güneşin guruba tekarrüb edeceğini hesap dahi o kadar kolaydır.

Hâlbuki güneş guruba tekarrüb değil adeta gurub eylemişti bile. Zira Matmazel Polini Vikont Alfons hakkındaki muhabbetinin vechini şerh eylediği sırada bulundukları mevkiye nispetle tamam nokta-i mağribe müsadif olan Mont Valerienne tepesi üzerine gelen küre-i şems Mont Valerienne kalesi içine bu dünyadan bir milyon dört yüz bin kerre büyük bir bir yanar gülle-âsâ nüzûl eyliyordu.

Matmazel Polini hikâyesini bitirdikten sonra ise şems-i

âlemtâb zikrolunan Mont Valerienne arkasından nısf-ı küre-i leylîye doğru inmiş bulunmasıyla son eşi'a-i zerrîni ufk-ı garbî üzerinden semt-i re'se doğru fezayı bir turuncu renk ile boyamıştı.

Bizim Polini ile Mustafa Kemerüddin'in oturdukları set üzerinden Seine nehri dahi görülür. Vakıa nehri Potu adası denilen bir büyücek ada ile "İle de Folie" yani divanelik adası denilen bir küçük ada orada üçe bölmüşse de bu adalar ile Süren köprüsünün arasında nehrin peyda etmiş olduğu genişlik lâtif bir göl hükmünü aldığı gibi Mont Valerienne tepesi ile onun üzerindeki kale bu cihetten nehre aksetmekle beraber gurubun envâr-ı zerrîni dahi akseylemiş olduğundan set üzerinde bulunanlar önünde teşekkül eyleyen bu manzara gerçekten uyûn-ârâ idi.

Muhavere biterek bir iki dakika dahi bu manzara-i lâtîfeyi temâşâ-yı sâkitâne ile imrâr edildikten sonra Polini oturdukları yerden kalktı. Garp cihetini refikine göstererek dedi ki:

- Hele bakınız Demir Bey! Cenab-ı Hak şu cihanı ne güzel yaratmış! İnsanlar dahi hüsn-i hilkate lâyık olacak surette ne güzel tezyin eylemiş. Dünyamız hakikaten bahtiyarâne bir zaman geçirebilecek yerdir. Lâkin kavâid-i maîşet-i medeniyyemizde birçok uygunsuzluklar olduğu için bahtiyarlığımızı yine kendimiz ihlâl etmiş oluyoruz.

- Öyle demeyiniz! Mes'ûdiyyet-i medeniyyenin daima bir takım mevâni' tarafından dûçâr-ı ihlâl edilmesi onun kadir ve kıymetini arttıracak şeylerdendir deyiniz. Âkıldır ol insanlar ki maişetteki mesudiyeti ihlâl edecek zunûn-ı bâtıla vesair a'zâr ve mevâni-i beyhûdeye mukavemetle hayattan nasiplerini kahren ve cebren alabileler.

- Bundan dolayı efkâr-ı mahdûde erbabının muahezât-ı kecbînânesine dahi kulak vermeyeler. Öyle değil mi? Meselâ bir genç kadın ile genç erkeğin münasebeti kat'a hâlisâne olamayacağını kafalarına koymuş bulunanlar, bunlar arasında uhuvvet derecesinde bir münasebet-i samîmiyye olduğunu görerek ikisini de tahmîk eyledikleri hâlde onların nazar-ı ta'yîbinden kurtulmak için kendi muhabbet-i sâfiyânelerini asla bozmayalar.

- Ben de bu hususta size vereceğim vadi verdim azizem! Umarım ki beni sözünden dönmez bir adam bularak daha ziyade tak-

dir eylersiniz!

- Bu suret bence bir ümit değil bir tahakkuktur.

İşte şu surette başlayan yeni muhavereyi iki refik kol kola verdikleri hâlde Boulogne ormanının lâtif yolları üzerinde yürüyerek icra ediyorlardı. Pek çok yürümeye mecbur olmaksızın İstihkâmât caddesi denilen azim cadde üzerine çıktılar. Orada rast getirdikleri bir arabaya binerek Neuilly tarikine kadar zikrolunan İstihkâmât caddesinden gidip badehu Neuilly kapısından Paris derununa girdiler.

Matmazel Polini, Rivoli sokağında kendi ikametgâhına uzak olmayan orta hâlli bir lokantada daima taam eylediği cihetle o akşam dahi refikini o lokantaya götürdü. Hatta her akşam nihayet alafranga saat beş buçukta taam etmek mutadı iken o akşam saat bir buçuğa doğru taama gelebilmişti.

Vakıa Paris halkının âdetince saat beş buçukta taam etmek pek erken sayılırsa da Polini'nin bu âdeti iltizâmîdir. Tamam yemek vaktinde lokantalar gayet kalabalık olarak kendi hüsün ve cazibesi ise bütün enzâr-ı melâhatperestânı kendi tarafına celp ve cezb eylediğinden bu hâl güzel çiçekçiyi bîzar eyler.

Her akşam hangi masada taam etmekte idiyse Polini bu akşam dahi o masaya gitti. Her akşam kendisini yalnız görmeye alışmış bulunan sofracı bu akşam güzel kızı bir de refiki ile gelmiş görünce yılışmak istediyse de Polini'nin tünd çehresi herifi yılışmaktan men eyledi.

İki arkadaş o kadar güzel taam eylediler ki bu kadar lezzetli bir tenâvül-i taâm ne bir çift âşık ve âşıkaya müyesser olabilir, ne de bir çift birader ve hemşireye. Lokantada tek tek mevcut olan erkenciler şu iki zatı zevc ve zevceye dahi teşbih edemediler. Bunlar yekdiğerine gayet müşfik göründükleri hâlde birader ve hemşire ıtlak olunabilecek tavırda bulunmayıp birbirine gayet muhib göründükleri hâlde dahi kendilerine âşık ve âşıka veyahut zevc ve zevce denilemezdi. O zamana kadar beyne'l-beşer böyle bir çift görülmemiştir ki ona kıyasen bunlara dahi bir hüküm verilebilsin.

Sofrada pek az şarap içtiler. Lâkin münâsebet-i ciddiyyeleri kendilerini zaten pür-neşe etmiş olmasıyla az içkileri çok tesir

göstermişti. Ba'de't-taâm yine Polini'nin 247 numaralı ikametgâhına geldikleri zaman Mustafa Kamerüddin'in teklifi ve Polini'nin muvafakatı ile iki arkadaş birbirinden ayrılıp Polini hanesine girdi, Mustafa Kamerüddin dahi nehrin öte tarafında Quartiere Latin'deki ikametgâhına kadar avdet eyledi.

Vay arkadaşlarındaki itiraz! Kendi mutbahlarındaki taam piştiği hâlde başka yerde taam edilir miymiş? Bir defalık fevkalâde vaka için bir şey denilmeyecek olsa dahi evvelce arkadaşlara haber vermeli değil miymiş? Açlıktan midelerine ağrı gelinceye kadar beklemişler. Nihayet kendisi için bir miktar şey ayırıp taam etmeye mecbur olmuşlar. Bir gece evvel yeni metresi ile zaman geçirmiş olduğu hâlde müteakiben yine ikametgâhından gaybubet çok değil miymiş? Artık bir takım itirazât ki eğer Mustafa Kamerüddin bunlara cevap vermeye kalkışacak olsaydı, hakikaten sözün nihayeti gelmeyecek idi. İhtimal ki bir de kavgaya müncer olacaktı. Fakat Mustafa Kamerüddin kendisini bir yatak üzerine atıvererek arkadaşlarını kendi kendilerine mırıldanmakta serbest bıraktı.

Mustafa Kamerüddin'in kendisini yatağa atması ne yorgunluğundandı, ne de uykusuzluğundan. Hatta arkadaşlarının zebân-ı ta'rîzinden kurtulmak için de yatağa iltica etmemişti. Belki o günkü vukuatı nazar-ı muhakemesinde bi'l-icmâl itası lâzım gelen hükmü rahat rahat vermek için kendisini bir köşeye çekmişti.

Bizim koca Demir-zâde o gün Rivoli sokağındaki 247 numaraya vusulünden bed ile cereyan eden ahvali birer birer nazar-ı muhakemesinden geçirdikçe kendi kendisine kızmaya başlarsa beğenir misiniz? Polini kadar güzel, genç, müstakil bir kız kendisine mukavemeti gayr-i kabil bir incizabda, bir meftuniyette bulunduğunu itiraf edip dururken bu kıza biraderâne bir münasebeti sâfiyye vaad ve temin eylemek budalalık değil midir?

Mebde-i muhakemesinde Mustafa Kamerüddin bu taahhüdü kahkahalarla gülüp istihza etmeye şayan bir belâhet buldu. Cihanda kendileri gibi iki gencin öyle melekâne bir surette münasebetleri emsalsiz olduğunu ve tabiat-ı beşeriyyeye bile mugayir bulunduğunu hükmeyledi.

Derken hatırına Balzac'ın **"Soletillol"** nam romanı geldi.

Vaktiyle bu romanı okuduğu zaman bir âşık ve âşıkanın hissiyat-ı şehvâniyyeye mağlûbiyetten masun olan sevda-yı pâkten keyfiyet ve derece-i telezzüzlerini pek beğenmişti. O lezzeti bu gün kendisi de almış olduğundan dolayı biraz mutmain olmaya başladı.

Müteakıben hatırına Jean Jacques Rousseau'nun "Nouvelle Heloise"i geldi. Bununla da iki genç arasındaki muhabbet ne kadar safiyâne olursa olsun encamı yine bir visale müncer olacağını düşünerek evvelki itminana bir de ümit kattı. Kendi kendisine dedi ki:

- Şimdiki hâlde Polini ile peyda eylediğim münasebet bana pek lezzetli geliyor. Bu lezzetten dimağımı mahrum etmemeliyim. Münasebetimiz devam ettikçe kim bilir daha ne kadar tahavvülât görülür. İmkândan baîd değildir ki netice-i hâlde...

Hayır! Bu netice-i hâli bizim Demir-zâde beğenmedi. Polini-'nin şu anda kendi nazarında tasvir edilmiş bulunan ahvâl-i melekânesini nisvâniyet fevkinde bir nimet-i uzmâ addeylediğinden bunun tagyirini tecviz eyleyemedi.

Vakıa kadın olsun erkek olsun bir insanda ihtisâsât-ı hayvâniyye bulunduktan sonra o insanın tabiat-ı hayvâniyye haricine çıkıp bir daha hâl-i tabiîsine avdet etmemesi mümkün değil mutasavver olamayacağını şimdiki hâlde bile hükmeyliyor idiyse de Polini ile şu safiyâne muhabbetin zevkini nisvân-ı saire ile husulü mümkün olabilecek sair vücûh-ı telezzüzâtın kâffesine faik olacağı dimağında o kadar metanetle yer tutmuş idi ki bu fikri kendisinden teb'îde asla muktedir olamıyordu.

Hatta arkadaşlarıyla kadın misafirleri davet ettikleri akşamlar hatırına geldikte o musahabelerden nasıl olup da zevk alabildiğine şaşmaya başladı. Bu safaları levs-i fuhş ile mülevves ve çirk-i rezaletle çirkin bir şey bularak insan-ı kâmil için tenezzül olunur ahvalden addolunamayacağını teslim eyledi. O sırada bugün Polini'ye kendisinin metres ittihazına yüreği razı olamayacağına dair serdeylediği muhakeme dahi hatırına gelerek bu fikir ve mütalâasının temamî-i isabetini tekrar hükm ile ol babda kuvvetini tezyid eyledi.

Nihayet yavaş yavaş uyku galebe etmeye başladı. Erbâb-ı

tecrübe ve tetkike meçhul olmamak lâzım geleceği üzere uykusu galebe ettikçe tahayyülât ve tasavvurâtı adeta hariçte vücud bulmaya başladı. Henüz tamamıyla uykuya dalmayıp salonda arkadaşlarının sadası uzaktan uzağa kulağına gelmekte iken gözleri önünde Polini tecelli eyliyordu. Biraz daha sonra hâl-i bîdârîdeki hülyası hâl-i nevmde tastamam bir rüya-yı lâtifeye mübeddel oldu.

Talihe bakınız ki bu akşam çift yatmak nöbeti Mustafa Kamerüddin'in imiş. Zavallı çocuk Polini'yi rüyada görmekten hâli bîdârîdeki mülâkat fevkinde mütelezziz olmakta iken bir de Podar zevzeği yatağa atlayarak:

- Ee, Mösyö Demir! Öyle aykırı yatıp koca yatağı işgal etmek olur mu? Biraz doğrul bakayım!

diye dürtmeye başlamasın mı? Biçare Mustafa Kamerüddin uykusundan uyanarak tatlı rüyasını kaybeyledi. Podar ise:

- Vah arkadaşım vah! Kırk sekiz saatten beri uykusuz kalmışsın öyle mi? Gel bari biraz da bana sarıl. Senin ile sarmaş dolaş olalım. Güzel çiçekçi kadar letâfet-i endâma malik değilsem de senin eski yatak arkadaşlarındanım!

diye zevzeklikte devam edip dururdu.

Pasteur ile Narto dahi diğer iki yatağa yattılar. Hatta bunlar da Podar'ın zevzekliklerine iştirake başladılar. Mustafa Kamerüddin bu zevzek arkadaşlara cevap verecek ve müziç lâtifelerini men'e kalkışacak olsa daha ziyade azıtacaklarını bildiği cihetle sabır ve sükûtu tercih eylemişti.

Yarım saat kadar zevzeklikten sonra arkadaşlar zıbardılar. Lâkin Mustafa Kamerüddin'in uykusunu kaçırmış olduklarından zavallı çocuk bu gece sabaha kadar muazzeb oldu ki o gün Boulogne ormanında Polini ile tenezzühten almış olduğu lezzetler burnundan gelmiş olduğunu hükmeylesek müsteb'ad değildir.

-7-

Ertesi gün dört arkadaş uykudan uyandıkları zaman dördü de meşguliyet-i yevmiyeleriyle iştigale başladılar.

Bunların meşguliyet-i yevmiyeleri sabah derslerine gittikten

sonra Narto'nun bir külçe süzme lüleci çamurunu önüne alarak statü yapmaya ve Podar'ın sehpası önüne oturup karşısındaki manken mucibince resim boyamaya çalışmasından ve Pasteur'un o gün hangi mahkemede hangi ehemmiyetli dava varsa onu dinlemeye gitmesinden ibaret olup Mustafa Kamerüddin ise bazı günler kütüphaneleri dolaşır ve bazı günler dahi resme çalışıyor idi. Ancak bir zamandan beri resim yapmaya hevesini artırmış olduğundan bu gün Podar ile birlikte resme çalışmayı tercih eyledi.

Mustafa Kamerüddin her başladığı işte dikkat ve ihtimâm-ı tâmmını diriğ etmeyen erbab-ı cehdden olup birkaç haftadan beri resim merakını artırmış olması semeresiyle bu sanatta bir hayli terakki eylemişti. Hatta o zamana kadar muallimi demek olan Podar:

- Demir Bey! Mükemmel bir ressam olmak için iktiza eden fünûnu sen benden iyi biliyorsun! Boyaların mezciyle istenilen rengi istihsal hususunda dahi olanca maharetimi size vermiş olduğumdan şimdi iş model ittihaz eyleyecek şeyi rü'yet-i tâmme ve hakîkiyye ile görüp ne nispette küçültüleceğini zihinde tasarladıktan sonra resmetmeye kalmıştır. Bunda ise ben dahi senden daha mahir değilim. Madem ki resmi ileriye götürmeye cidden hevesin vardır, seni kendi üstadıma takdim edeyim de lâyıkı vechile çalış.

demeye başlamıştı.

Bugün Mustafa Kamerüddin kendisine isnat olunan yeni metres meselesinden dolayı Podar'ın bittabi tekrar edeceği zevzekliğe meydan vermemekle beraber o gece peyda eylemiş olduğu yeni bir fikir ve emeli dahi mukaddimeten icraya başlamış olmak için dedi ki:

- Azizim Podar! Senin üstadın Mösyö Camillon'un resimhanesinde bir takım gençler görüyürum ki hâl ve şanlarından oraya daimî suretle mülâzemetleri anlaşılıyor.

- Evet! Bunu sana bin defa anlatmadım mı? Onlar bizim gibi yalnız ince ve mükemmel ressam olmaya kestirme yoldan giden takımdan olmayıp bir yandan işleyecekleri iş ücretiyle az çok geçinerek diğer yandan dahi yavaş yavaş ressam olacak takım-

dandırlar. Ama bu gidişle ekserisi ressam olamayıp adi nakkaş olurlar.

- Ya çalışkan bir adam olsa da hem bütün gün resimhaneye devam eylese, hem de sonu nakkaşlığa müncer olmayıp ressamlığa müncer olmasını arzu etse muvafık olamaz mı?

- Öyleleri de vardır! Lâkin asıl menfaat resimhaneye yalnız tederrüs ve temeşşuk için devam ederek badehu kendi ikametgâhında rahat rahat çalışmaktadır.

- Hayır, hayır! Gel bana bir iyilik et de beni üstadın Mösyö Camillion'a daimî bir mülâzım olmak üzere takdim et.

- Bundan muradın?

- Daha çabuk resim öğrenmek.

- Hayır, hayır! Meramını anlıyorum! Aslî meramın bizden ayrılmaya bir mukaddime tehyie eylemek olacaktır. İnkâr etme, doğrusunu söyle. Sen yeni metres tedarik edeliden beri başkalaştın. Bizimle refakatinden bîzar oluyorsun değil mi?

- Neden bîzar olayım?

- Yok amma, efkârını apaşikâre söylersen ne benim ne de arkadaşların seni muahezeye hakkımız kalmaz. Fakat Cizvit gibi üstü kapalı iş görmek istersen o zaman yalnız bu Cizvitliği ta'yîbe hepimizin hakkı olur.

Şu suretle başlayan söz epeyce uzandı gitti. Netice-i muhaverede Mustafa Kamerüddin o zamana kadar arkadaşlarıyla geçirmiş olduğu ömr-i mes'ûdâneden dolayı bi't-teşekkür bundan sonra kendisine tayin edeceği sûret-i maişet, arkadaşlarıyla mukarrer olan maişete benzemeyeceğini itiraf eyledi. Bademâ ne yolda yaşamak istediğini Podar sorduysa da onu da izah etmek istemedi. Aralarındaki dostluk her zaman için baki kalmak şartıyla kendisinin behemehâl Mösyö Camillion'a takdimini rica eyledi.

Bu akşam dahi bizim dörtlerin ikametgâhlarında Mustafa Kamerüddin'in şirketten infikâki meselesi medâr-ı iştigal oldu. İtirazda Narto en ileriye gidiyor, Podar dahi ona ittiba ediyordu. Avukat Pasteur'a gelince:

- Yahu, yekdiğerimizi taht-ı esarete almaya ne hakkımız

olabilir? Şimdiye kadar bizimle beraber yaşamak bu adamın hesabına elvermişdi, yaşadı; bundan sonra el vermeyecek, yaşamayacak.

diye doğruyu söylemeyi muvafık-ı insaf buluyordu. Podar ile Narto asıl sebeb-i müfârakati söyletmek için pek çok çalıştılarsa da Mustafa Kamerüddin'e hakîkat-i hâli itiraf ettirmek mümkün müdür? Hakîkat-i hâl olmak üzere itiraf eylediği şey ahîren kendisine metres ittihaz eylediği çiçekçi kızın hiçbir refik ve refika ile bir bezm-i ünsiyette birleşemeyeceği kazıyyesinden ibaret kaldı. Podar ve Narto bunu mertebe-i ifratın da fevkinde bir ca'lî iffet-fürûşluk add ile birçok istihzalara giriştilerse de Mustafa Kamerüddin Polini için en büyük fedakârlık olmak üzere bu istihzalara, bu istihkarlara tahammül ve sabır ile mukavemet eyleyerek fakat azminden geri dönmedi.

Ferda için müfarakata karar verilmiş olduğundan sabahleyin Demir-zâde birkaç kat çamaşır ile bir kat yedek esvabdan ibaret bulunan eşyasını ve beş on cilt kitaplarını toplayıp bir arabaya binerek doğruca Rivoli sokağına vardı ve eşyayı araba içinde bırakıp Polini'nin yanına çıktı.

Güzel çiçekçi henüz kisve-i subhgâhîde yani bir hâl-i nîmperîşânîde bulunarak her zamanki derecesinden bin kat daha güzel idi.

Sadece görüşmeye gelen bir adamın tavrıyla bilâkis bir iş, bir ifade zımnında gelen adamın tavrı arasında ne kadar fark vardır. İkinci tavır adeta insanın merakını mucip olarak "Hayrola?" diye bir de sual iradını mucip olur. Mustafa Kamerüddin'in vürudu işte bu ikinci tavır ile vukubulmuş olduğu gibi, vakitsiz gelmiş olması dahi bu tavrın ehemmiyetini arttırdığından güzel çiçekçiye cüz'î bir ürküntü geldi. Sordu ki:

- Bugün sizinle şöyle erkence teşerrüfü icab eyleyen hâl nedir?

- Merak edecek bir şey yoktur azizem! Yeni ikametgâhımın tayini hususunda reyinizi almaya geldim. Ben Paris'in acemisi, siz vâkıfı olduğunuzdan kendi başıma iş göremeyeceğim derkârdır.

- Ee, bu tebdîl-i mekâna sebep?

Mustafa Kamerüddin iki günden beri arkadaşlarıyla olan vu-

kuatı kâmilen anlattıktan sonra asıl esbâb-ı mûcibe-i hakîkiyyeyi de dermeyana girişerek dedi ki:

- Polini! Ben evvelki hâlde kaldıkça aramızda karar vermiş olduğumuz dostluğa, arkadaşlığa kendimi lâyık göremeyeceğim. Dostluğunuz arkadaşlığınız nimetini evvelki hâlim gibi bir bed maişete fedaya ise hiç imkân yoktur. Vakıa kudretsizliğim hasebiyle bu tebdîl-i mekân benim için muvazene-i mâliyyemi ihlâl edebilecek şeylerden ise de ben bütçemin açığını kapatmak yolunu bulurum. Valideme yalvarır yakarır maaşıma zam ettiririm.

Polini bayağı ciddî bir tavır ile düşünmeye başladı. Bir aralık gülümseyerek dedi ki:

- Şu tebdîl-i mekân teşebbüsünüzde bir zaman gelip de beni dahi ikametgâhınıza misafir kabul etmek hayalâtı da var mıdır?

- Öyle bir şerefin bana nasip olabileceğini ümit ettirecek hiçbir hâl göremiyorum. Benim ikametgâhın her neresi olacak olsa, orada sizi oturtmaya lâyık bir sandalye bile bulunamayacağını şimdiden muhakkak olarak hükmeyliyorum.

- Maksadım o değil! Galiba maksadımı iyice anlatamadım. Biraz daha izah edeyim. Hayalâtınızda bir zaman gelip de beni kendinize metres edebilmek imkânı mevcut olarak, bunun manilerinden birisi başlı başınıza bir ikametgâhınız olmamasından ibaret bulunduğu için mi tebdîl-i mekân eyliyorsunuz?

- Öyle bir şey hayalimde bulunmadıktan başka arkadaşlarım ile gençliğimin mazur gösterebileceği derecede eğlencelerden dahi munkatı olmak istiyorum.

- Bundan evvel dahi size söyledim ki nefsinizi bu mahrumiyete icbar etmeyiniz.

- İcbar etmiyorum, o maîşet-i sefîhâneden şimdi ruhum nefret eyliyor. Feyz-i teveccühünüz beni tasfiye eyledi Polini. Evvelki hâlde kalacak olursam kendi kendimden iğreneceğim. Kendim gibi iğrenç bir adamı dostluğunuza nasıl lâyık göreyim?

- Bu da bir tefrit, bir mübalâğadır.

- Hayır dostum! Buna bi'l-vücûh mecburiyet vardır. Vakıa şimdiki hâlde Quartier Latin'in bazı çapkın talebesiyle bazı sefil kadınlarından başka kimse tarafından tanınmış değilim. Ama Paris'te ikametim uzayıp bu maîşet-i sefîhânem vüs'at buldukça marufiyetim de artacak değil mi? Beni bir takım esâfil-i nisvân ile düşer kalkar diye belleyen zevat sizinle birlikte görecek olurlarsa enzâr-ı istiğrâbları sizin aleyhinize celbedilmiş olmaz mı? Ben pek kanaatkâr bir çocuğum Polini, siz de Paris'te kanaatkârâne ve mutasarrıfâne yaşamak yolunu pekâlâ bilirsiniz. Beni irşad ediniz diye geldim. Yemek ve yatak masrafından maada hariçte benim bir para masrafım olmayacağından sizce malûm olan kudret-i maliyyemin kâffesini sarf ile beni barındırınız.

Polini tekrar düşünmeye başladı. Hâl ve tavrından Mustafa Kemerüddin'i istisvab eylediği anlaşılıyordu. Bîçare delikanlı dahi güzel çiçekçinin ağzından ne hüküm çıkacak diye beyne'l-havfi ve'r-recâ muntazır bulunuyordu.

Bu defa evvelkinden ziyade düşündükten sonra Polini dedi ki:

- Size birşey söyleyeceğim ama itaat edeceksiniz.

- Âlemde size itaat etmezsem kime itaat edeceğim?

- Her akşam taamı birlikte edeceğiz.

- Evvelki akşam taam ettiğimiz yerde mi?

- Evet. Orası biz hâlde bulunanlara en muvafık lokantadır.

- Hayır! Ben hâlde bulunanlara hiç muvafık değildir. Benim için pek pahalıdır.

- Ama lokanta mesarifine siz karışmayacaksınız. Siz kudret-i maliyyenizi oda icarıyla bir de...

Mustafa Kemerüddin'in rengi uçtu. Gazap hâline karib bir tavır ile dedi ki:

- Bana hakaret sizce mucib-i telezzüz olacak ise...

- Hayır! Hakaret fikrini benden selb ediniz. Arkadaş değil miyiz? Teklif ettiğim şey benim kudret-i maliyyeme göre hiç de fedakârlık addolunamaz.

- Öyleyse ben size bir fedakârlık teklif edeyim.

- Nasıl fedakârlık?

- O lokantayı terk ederek benim kudretimin yetebileceği diğer bir lokantada her akşam birlikte taam etmekten ibaret bir fedakârlık.

- Darb-ı meselin dediği gibi: Chacun pour soi, Dieu pour tous. "Herkes kendi kaydında, Hak teâlâ cümlenin kaydında." öyle mi?

- Evet. Benim için bu fedakârlığı ihtiyar ederseniz minnettarınız olurum.

- Durunuz, durunuz! Aklıma bir şey geldi... Fakat evvelâ giyinmeliyim.

- Aklınıza geleni söyleyiniz de sonra giyininiz.

- Sizi bir pansiyona götüreceğim. Ayda doksan frank ile hem yiyip içeceksiniz, hem de bir yatağınız olacak ve odanız soğuk mevsimlerde ısıtılacak. Ama fiyatın ucuzluğuna bakıp pis murdar bir yer zannetmeyiniz. Oraya ben dahi size misafir gelebileceğim.

- Aman burası neresi?

- Size haber vermiş miydim bilmem. Bizim Rozali'nin pansiyonuna götüreceğim.

Vakıa Bolonya ormanında Polini bu Rozali'nin pansiyonunu dermeyan eylemiş idiyse de besbelli o sırada Demir-zâde mütalâât-ı saire ile meşgul bulunduğundan bu ismi hatırında tutamamıştı. Ama Polini artık Mustafa Kamerüddin'i dinlemedi. Hemen yerinden fırlayıp kendi hususî dairesine çekildi. Ne kadar acele ettiyse de on beş yirmi dakika zarfında ancak giyinebildi. Hatta dışarıya çıktığı zaman:

- Size bundan büyük fedakârlığım tasavvur olunabilir mi? İşte şu umacı kıyafetiyle sokağa çıkıyorum.

diye bir de lâtife söyledi. Eğerçi sûret-i telebbüs pekâlâ idiyse de Mustafa Kamerüddin güzel kızın bu lâtifesine itiraz etmedi. Bilâkis dedi ki:

- Aceleniz ne? İstediğiniz gibi süslenmelisiniz.

- Süslendiğimi istiyor musunuz?

- Yalnız sizin değil, bütün kadınların. Zira kadın kısmı kendisi bir mücessem süstür. Onu bir kat daha tezyin için ne kadar ihtimam edilse mübalâğaya hamlolunamaz.

- Hâlbuki erkeklerin birçoğu kadınların süslerine itiraz ederler.

- Onlar süs ile kadın arasındaki münasebeti bilmeyenlerdir.

Eğer muhavereyi uzatmaya vakit olsaydı Mustafa Kemerüddin şu süs hususundaki efkâr ve mütalââtını şerh ve izah ederek Polini'nin bir kat daha gözüne girmiş olurdu. Zira Polini süse pek meraklı bir kızdır. Züaten süse meraklı olmayan kız ve kadın bulunamaz ya! Lâkin başka kadınların süsten maada sair birçok şeylere dahi merakları olarak zihinlerinin bir büyük kısmını da o cihetlere sevk ve sarf eyledikleri hâlde Polini'nin süsten başka merak edeceği hiçbir şey olmadığı için bu süs merakında hemen derece-i ifrata tekarrüb etmiştir.

İki refik daireden çıkıp aşağıya indiler, sokak kapısı önünde muntazır bulunan arabaya bindiler. Polini'nin arabacıya haber vermiş olduğu adrese bir on dakika zarfında vardılar. Burası tamam Paris'in suruna karib bir mahalli olup, büyücek bir hanenin dördüncü katına kadar çıktılar. Daha yukarıya çıkamazlardı. Zira hanenin katları işbu dördüncüde hitam bulmuştu.

Dördüncü katta uzunca boylu bir adamın başında silindir şapka bulunur ise mutlaka tavana değeceği kadar alçak tavanlı bir koridora açılan kapıyı dakkeylediler. Elli beşlik altmışlık, uzun boylu bir kadın kapıyı açarak Polini'yi görünce hemen kucakladı ve Fransızcayı lâyıkıyla öğrenememiş bir İtalyan şive-i ifadesiyle:

- Vay Matmazel Polini! Sâdık-ı kadîminiz Rozali nasıl olup da hatırınıza geldi?

mukaddimesiyle hem serzeniş hem teşekkür yollu bin türlü iltifatlara başladı. Polini'nin Rozali'ye cevaplarında "Mazmazel" ünvanı çokça tekerrür eylediğinden Mustafa Kemerüddin anladı ki bu kocakarı bir matmazeldir.

Birkaç ecvibe-i muhibbâneden sonra Polini dedi ki:

- Bugün hem sizi ziyarete geldim, hem de bir iş görmeye.

- Emrediniz matmazel. Hizmetinize daima hazır bir bendenizim.

- Size pansiyoner olmak için mini mini bir matmazel getirdim ki işte şu Mösyö Mustafa Kamerüddin'dir.

İhtiyar kız ürkercesine bir hareket etti. Polini kahkahalarla gülerek dedi ki:

- Evet, matmazeldir. Hatta benim hemşiremdir. Hem ucuz, hem temiz, hem de afif bir pansiyona koymak istediğim için buraya getirdim.

- Matmazel, bilirsiniz ki burası yalnız kızlara mahsustur.

- Bilirim matmazel, bilirim. Bu efendinin de kızdan farkı olmadığı için kendisini buraya getirdim. Sizin pansiyonerleriniz henüz çocuk sayılacak kızcağızlardır.

- A öyle mi ya? Matmazel Lini'yi unutuyor musunuz?

- Bizim Lini mi? Mustafa Kamerüddin'den ona hiçbir zarar gelmez. Bakınız ne yapacağınızı ben size tarif edeyim. Büyük odanızdaki dört yatağı sıklaştırıp bir de beşinci ilâve edersiniz.

- Oo! Pansiyon şimdi sizin bildiğiniz gibi değildir. Pansiyonerlerim azaldılar. Şimdi büyük odada topu üç yatak var.

- Tamam. Oraya bir yatak daha koyarsınız. Ortanca odadan bir yatağı kendinize tahsis edersiniz. Büyük oda ile ortanca oda arasında bir kapı var ya, şu içinde bulunduğumuz salon ile ortanca oda arasında şu kapı var. Yatak odanızın şu kapısını kaparsınız. Koridora açılan kapısını açarsınız. Mustafa Kamerüddin oradan girip çıkarak sizi de pansiyonerlerinizi de hiç rahatsız etmez. Yemek salonu ile mutbahınız dahi koridorun öte tarafında bulunduğundan taam zamanlarında Mustafa Kamerüddin kendi kapısından çıkıp yemek salonuna girer.

- Demek oluyor ki ben efendiye kendi odamı vermeliyim öyle mi matmazel?

- Evet matmazel. Sizin pansiyonunuzun ücreti hâlâ altmış frank değil mi?

- Hayır matmazel. Erzak pahaya çıktığı için seksen franka çıkartmaya mecbur olduk. Zavallı mini mini amelecikler için güç oluyor ama beni de idare etmediğinden...

- Pekâlâ! Bizim bu matmazel sizin pansiyonerlerinizden daha çok yiyeceğinden o size ayda yüz frank verecek. Ben kendisine doksan demiştim ama...

- Aa! Hiç günde üç frank ile...

- İşte şimdi yüz frank verecek. Bu da kâfidir değil mi matmazel?

- Başkası olsa idi kâfi idi diyemez idiysem de sizin hatırınız için kâfidir matmazel. Fakat odayı yoluna koymak için bir gün müsaadenizi isterim.

- Bu da tabiîdir matmazel.

Bunun üzerine Polini ihtiyar matmazeli salonun bir tarafına çekerek güya kendisi söylediği hâlde yine Mustafa Kamerüddin'in işitebileceği bir sada ile dedi ki:

- Bu efendinin fevkalhad iffetine, hilmine, sükûtuna ben kefilim. Hiç demeyiniz ki pansiyonunuzda bir erkek vardır.

Matmazel Rozali dahi yine bu derece bir sesle dedi ki:

- Ben öteki kızların hiçbirisinden korkmam. Onlar erkek kadın ne olduğunu daha pek de fark etmezler. Yalnız Lini'den korkarım. O biraz haşarıca birşey.

- Onun da kolayını buluruz.

Bu pazarlık üzerine Mustafa Kamerüddin'in eşyası Matmazel Rozali'ye teslim olundu. Polini'nin ihtarı üzerine on beş günlük icarı olmak üzere ihtiyar kıza elli frank dahi sıkıştırılınca Matmazel Rozali Fransızcasını kaybederek "Mersi" ye bedel koskocaman bir "Graçya!" takdim eyledi.

Matmazel Polini Mustafa Kamerüddin'in tebdil-i mekân istemesine evvelce muteriz gibi görünüyor idiyse de Rozali'nin pansiyonundan avdet edilirken hâl ü şanı ve suret-i muhâkemesi bu itirazından vazgeçmiş olduğunu Mustafa Kamerüddin'e pekâlâ tefhim eyliyordu. Zira diyordu ki:

- Burası benim de ikametgâhımdı. Matmazel Rozali pek terbiyeli kadıncağızdır. Kudretten düşmüş bir aktristtir. Vaktiyle o da bir devir sürmüş, binlerce erbâb-ı temâşâ tarafından defaatle alkışlanmış. Musahabesinden memnun olursunuz. Bahusus size göndereceğim mektupların ağyar eline geçmesinden

artık endişemiz kalmaz. Matmazel Rozali'ye kendi tertibinden hariç yemekler sipariş ederek bazı kere burada birlikte taam edebiliriz. Benim için sizi burada aramak başka yerlerde aramaya asla kıyas olunamaz.

-8-

Polini ile Mustafa Kamerüddin'in Matmazel Rozali pansiyonuna gidip şu mukaveleyi akdeyledikleri günün akşamında sabıkan dört ve hâliyen üç arkadaşın ikametgâhına bir nazar-ı tefahhus atfetmek lâzımdır. O nazar-ı tefahhusu atfetmelidir ki zavallı Mustafa Kamerüddin aleyhinde ve lehinde neler söylendiği bilinsin.

Evvelâ o gün mutbah nöbeti Mustafa Kamerüddin'in olmak lâzım gelirken onun gaybubetinden naşi nöbet Narto'ya gelmişti. Demir-zâde'nin müfarakatine en ziyade muteriz olan da Narto olduğundan bugün ifa eylediği mutbah hizmetini adeta angarya sayarak bin küfürler ile icra eyliyordu. Haşladığı kuru fasulyeye tuz koymak hatırından çıkmış. Izgara eylediği külbastıları yakmış, üç dört tabak kırmış.

Akşam diğer iki arkadaş avdet eylediği zaman şu uygunsuzluklardan dolayı meydana çıkan mücadelede Narto bütün kabahati Mustafa Kamerüddin'e yükletirse beğenir misiniz?

Bunu Podar pek beğendi. Dedi ki:

- Yabanın vefasız herifiyle dostluk akdederiz de işte böyle olur. Bahusus bundan sonra muvâzene-i maliyyemiz de muhtel oldu. Masraf hep evvelki masraf demek olduğu hâlde varidatımızın bir kısmı noksan buldu.

Pasteur -Hayır! Masraf evvelki masrafımız neden olsun? Bir boğaz, hem de epeyce obur bir boğaz eksiliyor.

Podar -İcar ile mesârif-i tenvîriyye ve teshîniyye hep evvelki gibi değil mi?

Pasteur -İyi ama bundan sonra iki gecede bir kere çift yatacak değiliz. Her gece müstakil bir yatakta rahat rahat yatacağız.

Podar -Mösyö, galiba senin hâl ve vaktin epeyce yolunda?!

Mustafa Kamerüddin'in müfarakati idare-i beytiyyece nasıl

bir tesiri mucip olacağına dair epeyce uzanan sözler üzerine Pasteur dedi ki:

- Canım, herifi bu kadar muahezeye ne hakkınız vardır? İşine öylesi elvermiş bizi terk eylemiş.

Narto -Muaheze etmiyoruz. Ta'yîb eyliyoruz.

Pasteur -Neden?

Narto -Onun yaptığı iş ulüvv-i cenâbı olan hiçbir erkeğin yapacağı şeylerden değildir. Zira mesele hülâsa edilmek lâzım gelirse denilir ki züğürt Türk kendisinden para istemeyecek bir çiçekçi bulmuş, o çiçekçi "Arkadaşlarını terk edersen seni kabul eylerim" demiş, o da...

Podar -Hayır, hayır! Yalnız bu kadar değil! "Arkadaşlarını terk edip bana esir olursan seni beslerim" demiş.

Narto -Öyle ya! İşin içinde şu beslenmek meselesi de olmasa Mösyö Demir bizi yine terk etmezdi. Böyle kendilerini bir aşüfteye odalık edecek edânî nadir değildir.

Podar -Bunların en muvafık isimleri "kapı mandalı"dır. Bir gözü kör, bir kulağı sağır olmalı. Madamın yahut matmazelin hürriyet-i mutlakasına müdahele etmemeli. Emre tabi bulunmalı.

Pasteur -Velev ki bunların hepsi doğru olsun. Bunlardan Mösyö Demir için ne ma'yûbiyet çıkar? Acaba şöyle bir bahtiyarlık hanginize gelse reddeylerdiniz?

Podar -Ben mi? Billâhi kabul etmem.

Narto -Ben mi? Böyle bir sefalete tenezzül mü olunur?

Pasteur -Bakınız işi bir de ben tasvir edeyim. Berâ-yı tenezzüh bir İsviçre seyahati yapmaya muktedir olan çiçekçi kız, öyle tasavvur edebileceğiniz edânîden olamaz.

Narto -Amma tuhaf söylüyorsun ha! Koca bir herifi kendisine odalık ittihaz eden çiçekçiye "Züğürttür, edânîdendir, bayağıdır." demeye kimin dili varır?

- Tamam! Kız Mustafa Kemerüddin'i görmüş beğenmiş. O da kızı görmüş beğenmiş. Muamelelerinin mukaddemesinde birbirinden pek hoşlanmışlar. Kız bizim etudiant'lık hâlini zaten bilinlerdenmiş. Mösyö Demir'i sair kadınlarla muameleden me-

netmek istemiş. "Kendini bana hasredersen şöyle yaparım, böyle ederim." diye mukavelesini dermeyan edip, Demir dahi burada gâh aşçılık ederek, gâh mutbahta yatarak, haftada iki kere dahi sizinle benimle bir yatağı paylaşarak sefalet çekmekten ise her gece mini mini metresiyle mesut olmayı tercih etmiş. Bunda ne var sanki?

Narto -Ne olacak? Kendisi kadına malik değil, kadın kendisine malik olmuş.

Pasteur -Daha iyi ya işte.

Podar -Vaay, sen bunu tahsin mi ediyorsun?!

Pasteur -Hay hay!

Narto -Demek oluyor ki sana da böyle bir teklif vukubulsa kabul edeceksin?

Pasteur -Külâhımı bile atarım.

Pasteur'un bu son sözü Podar ile Narto'nun lisân-ı şiddet ve muahezelerini kendi aleyhine celbeyledi. İki muteriz Mustafa Kamerüddin'i bırakıp Pasteur ile uğraşmaya başladılar. Eğer Mustafa Kamerüddin orada bulunsaydı mücadelenin bu tahavvülünden bittabi memnun olurdu.

Demir-zâde'ye gelince: O akşam dahi Rivoli sokağındaki lokantada Matmazel Polini'nin misafiri olarak, geceyi bundan mukaddem bir pazar akşamını geçirmiş olduğu mahalde imrar eyledi. Ertesi gün eski ikametgâhına gidip Podar'ı bularak evvelce sebk eden ricası mucibince ikisi birlikte Mösyö Camillion-'un resimhanesine gittiler. Esnâ-yı râhta Podar'ın Demir-zâde'yi ne kadar şiddetle muaheze eylediğini tafsile hacet yoktur ya. Fakat mufârakat-ı vakıa ile dostluğa halel gelmemiş olduğundan Mustafa Kamerüddin'i kendi üstadına gayet çalışkan ve zekâvetli bir çırak olmak üzere tavsiyeden yine geri durmadı.

Mösyö Camillion gibi üstadlar ekseriya yeni kabul edecekleri çırakları gayet kayıtsızlıkla kabul ederler. Bu kabulü çıraklar hakkında bir sadaka sayarlar. Ta o şakirdin terakkiyâtı, mesaisi resimhane için bir istifadeyi temin edinceye kadar onu kuru kalabalık hükmünde tutarlar. Hatta resimhanelerinde kuru kalabalık zaten haddini aşmış ise

yeniden gelecek şakirdi hiç de kabul etmeyip reddeylerler.

Bizim Demir-zâde bu hâllere zaten vakıf olduğu cihetle bâridce kabul olunmuş bulunmasından dolayı müteessir olmadı. Badema mesai ve terakkiyâtı ile mualliminin nazar-ı teveccühünü kazanabileceğinden emin bulunmakla bu ümit kendisi için mûcib-i tesliyet oldu. Bahusus ki Mustafa Kemerüddin'in bundan sonra nasıl yaşayacağına ve nasıl çalışacağına dair birkaç günden beri zihninde vermekte olduğu karar muktezasınca kendisini böyle bir resimhaneye çırak kabul ettirmek zaruriyattan olmakla, bu kabul için yalvarmaya yakarmaya, el ayak öpmeye de mecbur idiyse yine çok görmeyecekti.

Mustafa Kemerüddin'in bundan sonra nasıl yaşayıp nasıl çalışmaya karar vermiş olduğunu burada izaha lüzum yoktur. Zaten tafsilât-ı âtiyye o yeni kararının suret-i icrasına dair demektir.

Mösyö Camillion'un resimhanesine çırak kabulü için vukû-ı delâletinden dolayı arkadaşı Podar'a arz-ı teşekkürât-ı lâzımeden sonra Mustafa Kemerüddin arkadaşından ayrılıp doğruca Matmazel Rozali'nin pansiyonu yolunu tuttu. Oraya vardıkta ihtiyar matmazel kendisini pek lâtif çehre, pek güler yüz ile kabul ederek odasını açtı. Hakikaten oda Mustafa Kemerüddin'i hayran edecek bir surette tehyie edilmişti. Bir güzel ceviz karyola üzerine kâğıt gibi beyaz çarşaflar, eteklikler, perdeler ile tezyin edilerek yapılmış olan yatak Paris'e geleliden beri gördüğü şeylerden değildi. O zamana kadar kendi yattığı yatağa "bekâr yatağı" denilmek lâzım gelip, ona nispetle bu yatak bir müteehhil yatağı addolunmalıydı. Yatağın karşısına bir büro konulmuştu ki üzerinde orta boy bir ayna ve onun önüne münebbihli bir saat ve iki tarafına güzelce iki lâmba ve iki vazo yerleştirilmiş ve bir tek şamdan ve kibritlik ve sigara tablası gibi levazıma kadar hiçbir şey eksik bırakılmamıştı.

Mustafa Kemerüddin büronun gözlerini açtıkta çamaşırları muntazaman yerleştirilmiş gördü. Hele kapı hizasına gelen duvara bir elbise askısı konularak onun üzerine de yedek esvabı asılmış idi ki intizamın bu derecesini Demir-zâde İstanbul'da dahi görmemiş olduğunu kendi kendisine itiraf eyledi.

Bu elbise askısının karşısına yüz yıkamaya mahsus bir "lavman" konmuş ki iki leğen, iki ibrik ile iki fırçalık ve iki sabunluktan ibaret olup birkaç şişe lavanta ve diş tozu dahi unutulmamıştır.

Hasılı oda bir döşenmiş ki ayda yüz frankı yalnız bu odanın kirası addeylemiş olsalar istiksâr edemeyecek. Taam dahi bundan fazla kalacağını düşününce Mustafa Kamerüddin'in sevincine nihayet olmadı.

Evet, Avrupa hatta Paris işte böyledir. Pahalılığından dolayı edilen şikâyetler haksızdır. O pahalılık Paris'te yaşamasını bilmeyen ecnebilere mahsustur ki İstanbul'da dahi yabancıların pahalılıktan şikâyetleri ayyuka çıkmaktadır. Bir geceyi Beyoğlu'nda geçiriniz de bakınız ne kadar pahalı olduğunu hükmediniz. Yirmi kuruş verdiğiniz hâlde güzelce karnınızı doyuramazsınız. Kezalik yirmi kuruş verdiğiniz hâlde temizce bir yatakta yatamazsınız. Ne hacet? İstanbul'un hangi cihetinde olursa olsun, orta hâlli bir kuşluk taamı etmek için lâakal sekiz on kuruş vermeye mecbursunuz. Bu hesap üzerine bizde bir bekâr adam orta hâlli yani temizce geçinebilmek için ayda bin kuruş harcetmiş olsa yine zaruret çeker. Hâlbuki bu bin kuruş ile üç dört nüfuslu bir familya beyler gibi yaşar.

Paris'te bazı namuslu fakir familyalar vardır ki yine kendileri gibi erbâb-ı namustan misafirleri hanelerine pansiyoner kabul ederler. Misafire bihakkın sarf eyledikleri akçenin hemen üç mislini aldıkları hâlde yine misafir için ucuz düşer. Ama iş bir yolunu bulup da kendini böyle bir yere misafir kabul ettirmektedir.

Mustafa Kamerüddin odasının hüsn-i tefrîşinden dolayı Matmazel Rozali'ye teşekkürler eyledi. Rozali dedi ki:

- Mösyö! Bizde akşam taamı ikidir. Birisi saat dörtte paydos eden amele kızlar için olup, eğer bu taam size pek erken gelirse gece saat onda verilen "supe"yi tercih edebilirsiniz.

- Hayır madam! Zaten bizim memlekette dahi güneş gurûb ederken taam ederler. Asıl işime gelen taam saat dörtte verilen taam olacaktır.

- Gece supe istemez misiniz? Bizim tarifemiz mucibince

kuşluk taamı verilmez. Bir akşam saat dörtte, bir de gece sa. onda taam verilir. Amelenin işine böylesi muvafık gelir.

- Eğer lûtfeder de benim supemi sabaha terk eylerseniz bu da bana gayet muvafık düşerdi.

- Bizce bunda hiçbir beis yoktur. Şu kadar ki supede sıcak taam bulunacak olursa ertesi sabah siz o taamı soğuk yersiniz.

- Hiç zararı yok matmazel.

- Ama ekseriyetle supemizde soğuk şeyler bulunur. Gece vakti ateş külfetine hacet kalmamak için böyle yaparız.

- Ben herhâlde sizin tertibinize razı ve kani olurum matmazel. Yalnız geceleri erken yatmak ve sabahları erken kalkmak mutadım olduğundan... Hayır! Şimdiye kadar değildi. Bu âdetimi hemen kaybetmek derecesine gelmiştim. Badema sabahları erken kalkmak âdetimi tekrar ele alacağımdan benim supem sabaha terk olunursa pek memmun kalırım. Ama sizce bu hâl mûcib-i külfet olursa tek size zahmet vermiş olmamak için supeden bi'l-külliye vazgeçerim.

- Hayır efendim hayır! Ben yemek salonundaki dolaba sizin payınızı koyarım. Sabahleyin kendi kendinize oradan alırsınız. Bunda benim için ne külfet olabilir?

Alınız Mustafa Kemerüddin'de bir memnuniyet daha. Ayda yüz franga kesilen pazarlıkta Mustafa Kemerüddin kuşluk taamı olmadığını düşünerek günde bir frank kadar dahi buna ayırmak lâzım geleceğini hükmeylemişti. Validesi kendisine ayda iki yüz frank verdiğinden, yüzünü Matmazel Rozali'ye ve otuzunu kuşluk mesarifine verdikten sonra baki beş frank ile de çamaşır ve elbisesini idare edebileceğini düşünmüştü. Şimdi ise gece taamı ferdaya tehir olunduğundan dolayı kuşluk mesarifinden kurtulmuş olacak ve ayda otuz frank dahi bundan kârlı çıkacaktı. Bu otuz frankı da çamaşır ve elbise mesarifine zammedeceğini kararlaştırdı. Kendi kendisine dedi ki:

- Matmazel Polini'ye lâyık bir refik olmak için bir de nezafete, süse ehemmiyet vermeli. Kendisi Paris'in en süslü kadınlarından olduğu hâlde ben süssüz olursam yanında hizmetkâr gibi kalırım.

O akşam Matmazel Rozali'nin pansiyonerleri olan kızlar

geldiler. Rozali yeni pansiyoneri bunlara takdim eyledi. Polini-'nin işçi başısı Lini dahi bunlar meyanında olarak Rozali ona da Mustafa Kamerüddin'i takdim edince Lini hem ihtiramlı bir suretle Mustafa'yı selâmlayarak hem de dedi ki:

- Efendi ile muarefemiz epeyce eskidir. Fabrikamıza birkaç defa teşriflerinde nâil-i şeref-i muârefeleri olmuştum.

Mustafa Kamerüddin dahi bu yolda resmî ve edîbâne sözler ile Matmazel Lini'ye cevap verdi. Ama bu akşam kızda gördüğü şu ağırbaşlılığı fabrikadaki hâlinden pek ziyade bularak kendisi ise burada Lini'nin biraz daha serbâzca hareket edeceğini tahmin eyler iken intizarının hilâfını görmüş bulunuduğuna taaccüp eyledi.

Eğer Matmazel Polini'nin o gün Lini'ye gayet ciddî bir yolda talimat vermiş olduğunu bilseydi bu taaccübe duçar olmazdı.

Lini'den maada Rozali'nin pansiyonerleri yedi kız idiler ki en küçüğü on üç ve en büyüğü on beş yaşlarında olduklarından cümlesi çocuk sayılırlar. Rozali ise bunlar meyanında adeta büyük validelik hâlinde bulunur. Mustafa Kamerüddin zihninden bir hesap yaparak kendine dedi ki:

- Sekiz pansiyonerden yetmişer frank eder. Bu para ile de şöyle bir familya hakikaten pek güzel idare olunur. İşte bu da ictima ve iştirakin en büyük netâyic-i hasenesinden birisidir. Benim de iltihakımdan sonra varidat altı yüz altmış franga baliğ oluyor ki hanenin refahını arttırmış oluyorum. Hepimiz buraya verdiğimiz paraları ayrı ayrı sarfedecek olsak hiçbirimiz buradaki kadar nâil-i refah olamayız. Şu Frenkler kavâid-i maîşeti ne güzel hesap etmişler.

O akşam Mustafa Kamerüddin'in Matmazel Rozali hanesinde ettiği şu ilk taamdan ne kadar mütelezziz olduğunu kendisinden soracak olursak o bile bihakkın tarif edemezdi. Ne büsbütün çocuk addolunacak kadar masum ve ne de bi'l-külliye kadın addolunacak derecelerde dünya-şinâs olmayan yedi sekiz genç kız içinde masumane musahabelerle edilen taam öte tarafta üç talebe arkadaşlarla edilen taama mı benzer? Vakıa bu kızların içinde bir de Matmazel Lini bulunuyorsa da evvelce dahi haber almış bulunduğumuz vechile bugün amirinden almış olduğu

tenbih üzerine o dahi bu akşam sair kızlardan daha az masumane bulunmuyordu.

Bade't-taam işçi kızlar fabrikalarına dağıldıkları gibi Mustafa Kamerüddin dahi bastonunu alarak dışarıya çıktı. Enine boyuna bir hayli gezip dolaşarak hazm-ı taam eyledikten sonra yine odasına avdet ile yatağına uzanıp uykuya hem de gayet leziz bir uykuya daldığı zaman alaturka saat henüz üç olmamıştı ki Paris'e geldi geleli bu kadar erken, bu kadar rahat yatmış oluğu hiçbir geceyi tahattur edemiyordu.

Bu tarafta Mustafa Kamerüddin uykuya dalmış olduğu şu saatte diğer cihette Podar, Narto ve Pasteur'dan ibaret üç refik henüz sofrada idiler. Aralarında yine Mustafa Kamerüddin'e dair söz cereyan eyliyordu. Podar o gün Demir-zâde'yi kendi üstadı Mösyö Camillion'a nasıl prezante ederek çırak kabul ettirmiş olduğunu evvelce hikâye edip bitirmiş olduğu gibi Mustafa'dan ayrıldıktan sonra uzaktan uzağa delikanlıyı nasıl takip eylediğini de arkadaşlarına anlatarak nihayet sofralarının sonlarına doğru diyordu ki:

- Vara vara ta Paris suruna kadar vardık. Orada bizim deli Türk bir haneye girdi. Hemen kapıcıyı istintaka başladık. Bu hanenin en üst katında Rozali isminde eski bir İtalyan aşüftesinin pansiyonu varmış.

Narto -Yedirdiği şey lahana haşlaması ile hizmeti üzerinde gebermekte olan beygir ve eşek luhûmundan bir bifteğe münhasır olduğu için gayet de ucuzmuş, öyle mi?

Podar -Onu bilemem. Fakat bu Rozali işçi kızları barındırırmış. Bu kızların hemen kâffesi henüz pek küçük şeyler ise de içlerinden birisi yirmi beş yirmi yedi yaşlarında Polini isminde çiçekçi bir kızmış.

Narto -Ee?! İz bulundu desene!

Podar -Ona şüphe mi ister? Bu Polini'nin de bizim Mustafa Kamerüddin'in çiçekçi metresi olduğuna şüphe kalmadı.

Pasteur -Polini'nin ahîren İsviçre'ye seyahat edip etmemiş olduğunu da tahkik eyledin mi?

Podar -Etmez miyim ya! Kapıcı vakıa bu kızın pansiyonundan ne kadar zaman kaybolduğunu biliyorsa da herhâlde bir İs-

viçre lâkırdısı işitmiş olduğunu ve birkaç zaman Polini'nin pansiyonundan munkatı' olmuş bulunduğunu pekâlâ biliyor. Artık Mustafa Kemerüddin burayı terk edip Rozali'nin pansiyonuna girerse mücerret çiçekçi Polini için girmiş olduğuna şüphe kalır mı?

Pasteur -Sanki bu takip ve tahkikten meramın?

Podar -Meramım mı? Amma yaptın ha! O yağlı lokmayı Türk'e yalnız yuttururlar mı? Eğer ben de Podar isem elbette Polini cenapları Demir Bey'e sadık kalamayacak, elbette zihnini çeleceğim. Mutlaka benim de metresim olacak.

Narto- Bu bâbda benden ne kadar muavenet istersen hazırım Podar.

Pasteur -Canım, hiç insan arkadaşının metresine bu muameleyi eder mi?

Narto -Mustafa bizim arkadaşımız olsaydı bizden ayrılmazdı. Metresini de bize prezante ederek o hâlde onu biz korumaya mecbur olurduk.

Podar -Öyle ya! Madem ki bize emniyet edemedi, madem ki bizi metresine feda eyledi, artık katiyyen icab eyledi ki Matmazel Polini dahi yeni aşıkını bize feda eylesin.

Pasteur -Olmayacak işleri düşünüyorsunuz Podar.

Podar -Canım, neden olmasın?

- O kız başka kızlara benzemiş olsaydı elbette Mustafa Kemerüddin onu bize prezante ederdi. Kız istemediği için edememiştir. O hâlde de kızın size, bana meyledebilmesi kabil olamaz.

Podar -Sen adeta budalasın Pasteur. Hiçbir kadın bâdî-i emrde meyletmiş gibi görünmez. Kadını meylettiren erkektir. Asıl imalesi güç olan kadını ele getirmek erkeklik sayılır. Sen bana yardım edersin ya Narto?

Narto -Elimden her ne gelirse! Lisanımla, silâhımla, paramla... Haa, bak bunu ziyade söyledim. Param yok ki onunla da yardım edeyim.

Podar -Paraya ihtiyacımız yoktur. Hileye bakalım hileye! Eğer Matmazel Polini şu sofrada bizim ile idâre-i akdâh etmez

ise biz de kendimizi erkek saymamalıyız.

Narto -Öyleyse daha şimdiden bu muvaffakiyet aşkına idâre-i akdâh edelim.

Vakıa idâre-i akdâh eylediler ise de bunlar şarabı ancak pazardan pazara içebildiklerinden o akşam içkileri suya münhasır kalmakla, su ile idâre-i akdâh eylediler.

(İntiha-yı kitab-ı sâlis)

DEMİR BEY
YAHUT
İNKİŞÂF-I ESRÂR

Dördüncü Kitap

"Vikont Duran"

-1-

İstanbul'da Cihangir mahallesinde Feride Hanım'ın konağında Demir Bey'in iş odasında validesiyle beraber pederinin evrakını karıştırdığı sırada Mustafa Kemerüddin Bey'in bu evrak içinde azim bir romanın esrarı mevcut olduğunu ağzından kaçırmış bulunduğu malûmumuzdur. Hatta bu romanı delikanlının Paris'ten beraber getirmiş bulunduğunu dahi o zaman haber vermiştik. İşte şimdi dahi haber verelim ki mezkûr romanın bir azası çiçekçi Polini ve diğer azası Mustafa Kemerüddin'in kendisi ise, üçüncü azası dahi Vikont Duran olacaktır.

Lâkin çiçekçi Polini dediğimiz zaman bu isim altında iki Polini bulunduğunu bundan evvelki üçüncü kitabın neticesi bize ifham etmemiş midir?

Evet! Çiçekçi Polini'nin iki olduğunu itirafa mecburiyet vardır. Birisi bizim Mustafa Kemerüddin'in İsviçre'de görüp tanımış olduğu fabrika sahibi Polini olup, diğeri ise bunun işçi başısı Lini'dir. "Lini", ama bu kelime onun asıl ismi olan "Polini"nin muhaffefi olduğu daha Mustafa Kemerüddin ile ilk mülâkatı vukua geldiği zaman anlaşılmıştı.

Asıl Polini'ye nisbetle Lini'nin herhâlde ameleden madudiyetine bakıp da bu hikâyede hiç ehemmiyet alamayacağını

zannetmeyiniz. Böyle bir kız haddizatında hakikaten ehemmiyetsiz bile olsa bir takım vukuatın hudûs ve teâkubu öyle bir "mukteza" tevlid edebilir ki en ehemmiyetsiz zannolunan insan, ihraz eylediği ehemmiyetle cihana hayret verir.

Lini'yi en ehemmiyetsiz zannedenlerin birincisi Mustafa Kemerüddin oldu. Bu kız ile hususî olarak yalnız bir iki defa mülâkat eylemiş olup ondan sonra hanımının avdetiyle kendisi yine işçi kızlar salonuna atılmış olduğundan Polini'nin huzurunda bu kızın lüzumlu lüzumsuz vesile bularak isbât-ı vücûd etmesine Mustafa Kemerüddin hiç ehemmiyet vermemişti.

Hele Matmazel Rozali'nin pansiyonunda ilk akşam taam eyledikleri zaman Lini'nin gayet edîbâne bir tavır takınmış olduğunu gören Mustafa Kemerüddin çend gün sonra Polini ile mülâkat eylediği zaman işçi başıya talimat verildiğini de haber alınca artık Lini'nin ehemmiyeti hiç derecesine inerek nazarında diğer küçük kızlardan bu büyük kızın hiçbir farkı kalmamıştı.

Ama işin doğrusu böyle olmadığını anlamakta Mustafa Kemerüddin dahi çok zaman teahhur etmedi.

Rozali'nin pansiyonuna girdikten sonra Mustafa Kemerüddin'in işleri o kadar düzelmiş idi ki koca Demir-zâde yalnız Paris'in terakkiyât-ı ilmiyye ve sınâiyyesinden asıl şimdi istifade etmekle kalmıyordu, belki ömründe dahi en büyük lezzeti şimdi alıyordu.

Sabahları gayet erken uykudan uyanarak hiçbir gürültü patırtı yok iken mükemmelen dersine bakardı. Şurası da malûm olmalıdır ki Paris'te insanın kulağı rahat olacak zaman pek azdır. Bazı kalabalık mahallelerde sabahtan akşama ve akşamdan gece yarısına ve daha sonralara kadar omnibüs, araba, at filân patırtılarına zamîmeten nice bin satıcıların âvâze-i müz'icesi dahi insanın kafasını patlatır. Hatta en tenha yerlerde oturulacak olsa dahi şehrin umum patırtısı daimî bir uğultu teşkil eylediğinden yine insanı sersem bir hâlde bulundurur. Vakıa Parisliler bu hâlin farkında olmazlar. Ancak bir sabah erken kalkıp da o şehr-i azîmin henüz uykuda bulunduğu zaman sükûn-ı umûmîye kulak verecek olsalar uğultunun derecesini bu zamanki fıkdanıyla bi'l-mukayese

takdir edebilirlerdi.

Mustafa Kamerüddin şehrin patırtısı uğultusu artıncaya kadar tahsiliyle meşgul olduğu fünûn-ı hendesiyye derslerini ezberleyip badehu Rozali'nin geceden ayırmış olduğu taamını kuşluk taamı olarak ba'de't-tenâvül hendese ders-i umûmîsine gider ve oradan çıkar çıkmaz soluğu resimhanede alırdı. Resimhanenin paydos zamanı tamam kız amelenin gündüz paydosu zamanına müsadif olmakla taam için Rozali'nin pansiyonuna gelir ve orada taam eyledikten sonra hazım zamanının mürurına kadar ya Matmazel Polini'ye gider veyahut onunla mülâkat zamanı değil ise bulvarda, caddelerde gezinerek eğlenirdi.

Üç buçuk dört ay kadar bu sûret-i muntazamada yaşayıp artık kış dahi gelmiş olduğundan gecelerin uzamış bulunması Demir-zâde'yi en ziyade müstefid eyliyordu. Kendisi herhâlde erkence yatarak sabahları hep erken kalkmak adetini muhafaza eylediğinden derse bakmak zamanını kış daha ziyade uzatmış oluyordu.

Şu müddet zarfında aylığından arttırabildiği akçe ile elbisece noksanını ikmal eylemiş olduğu gibi Rozali kendisine:

- Çamaşırınız az olursa yıkatmak işi güçleşir. Çamaşır çok olmaladır ki hemen hergün çamaşırcı ile muameleye mecburiyet hasıl olmayarak on beş yirmi günde bir kere bu iş ile iştigal edilsin.

nasihatini vermiş olduğundan Mustafa Kamerüddin çamaşır levazımını da bi'l-ikmâl hakikaten en nazif, en süslü bir adam olmuş kalmıştı.

Rozali'nin Mustafa Kamerüddin'e nasihatleri yalnız şu çamaşır meselesi gibi mesâil-i âdiyye-i maîşete de münhasır kalmamıştır. Bu kadın mensup olduğu aktristlik sanatı hasebiyle gerçekten dünya görmüş, ömür sürmüş bir bîçare düşkün olup, Mustafa Kamerüddin'e maîşet-i âliyye mebâhisini de açar ve o kadar mühim şeyler söylerdi ki bunları kitaplardan okumak lâzım gelse ciltler devirmek icap eyleyip, hâlbuki maîşet-i âliyyenin bu yoldaki tafsilâtı kitaplara da dercolunmamıştır. Rozali'den aldığı malûmat üzerine Mustafa Kamerüddin etvâr-ı kibârânesini o kadar ıslah eylemekteydi ki gerek Fransa'nın, gerek İngil-

tere, Almanya, İtalya'nın hangi kibar âleminde bulunacak olsa güya o âlemde doğmuş, büyümüş, yaşamış gibi hiçbir kusuru görülmemek yolunu tutmuştu.

Vakıa kocakarılar için dinleyecek adam bulunduktan sonra söyleyecek söz dûçâr-ı kaht olmazsa da Rozali'nin öyle kocakarılardan addolunamayacağı gibi Mustafa Kamerüddin dahi öyle müstemi'lerden addolunamaz. Rozali ile Mustafa Kamerüddin arasındaki münasebeti dahi başkaca bir ders, hem de en mühim bir ders addediverirsek hakikaten becâ görülür. Bunlar arasında cereyan eden mebahis öyle bir bunak kocakarı ile bir ahmak müstemi' arasındaki mebahisten değildir. Mustafa Kamerüddin Bey türlü sualler ile Rozali'yi i'tâ-yı cevâba mecbur eyler ve bu yolda söylenen sözlerse en büyük ediplerin tiyatro sahnelerini tezyin eyleyen âsâr-ı edebiyyelerine ve en büyük esâtizenin tiyatro kubbelerini inleten âsâr-ı mûsikıyyelerine ve en mahir aktör ve aktristlerin suret ve keyfiyyet-i muvaffakiyetlerine kadar şümûl peyda eyler.

Hatta birkaç defa akşam taamında Polini dahi bulunarak Rozali ile Mustafa Kamerüddin işbu mebâhis-i nâzike ve âliyyeden söz açtıkları zaman kendisini bu bâbda pek geride bularak:

- Matmazel Rozali ile şu sûret-i musâhabenize gıpta ediyorum Mösyö Demir. Bu ne eğlenceli ve fakat ne faydalı, ne mühim mebahis.

diye beyân-ı hürriyet eylemişti. Öyle ya! Polini her ne kadar en büyük kibar kızlarının alabilecekleri terbiyeyi almış, edebilecekleri tahsili etmiş ise de Rozali'nin gördüğü, işittiği, okuduğu, yaptığı şeylere muvaffak olabilmiş olur mu? Rozali'ye nispetle Polini henüz dünya görmemiş bir masum ve gözü kapalı kızcağız addolunur.

Zaten doğrusunu isterseniz Matmazel Polini'de gördüğümüz hüsn-i ahvâlin bir kısmı kızcağızın tıynetinde olan paklıktan neşet eylemekte ise, bir büyük kısmı da Rozali'den aldığı terbiye semeresi olduğunu kendisi de inkâr edemez.

Ama Rozali'nin bir aktrist mütekaidi olmasına bakıp da bir genç kıza verebileceği terbiyeye hemen beyân-ı istiğrâba müsa-

raat etmeyiniz. Onun gibi cihan-dîdeler Polini gibi bir kızın fenalığını istemezler. Kendi tecârib-i vâkıaları hasebiyle bunlar hangi yolu tutarlarsa nereye varacaklarını pekâlâ bildiklerinden, şu irşâd-ı mücerrebâneleriyle arzu eyledikleri masumları bihakkın irşada muktedirdirler. Polini ise Rozali'nin en sevdiği pansiyonerlerinden olmasıyla ve Polini her esrarını daima Rozali'ye tevdi eylemekte bulunmasıyla ihtiyar matmazel, genç matmazelin her hâline, her fikrine, her itikadına göre bin türlü vesâyâ ve nesâyıh ile irşadına himmet eylemiştir.

Rozali sergüzeşt-i ahvâlinin her ciheti bir romana zemin olabilecek kadar vukuatlı olan ömrünün netâyic-i hâsıla-i tecâribini öyle herkesin de nazar-ı ıttılâına arz ediverecek boşboğazlardan değildir. Bunlar kendisince birer kıymetli vedîalardır ki onları tevdi için ehliyetli zevat arar. Mustafa Kemerüddin'i pek ziyade beğenerek bir kere açtığı hasbihâli bitirmek bilememek derecesinde tafsilât ve tatvilât ve muhakemâta girişmesi ise Polini'nin bu zatı gayet kâmil ve müstaid ve afif ve perhizkâr bir delikanlı olmak üzere tavsiye etmiş bulunmasıyla beraber Mustafa Kemerüddin'in dahi etvâr ve mişvârıyla bu tavsiyeyi tastik ettirmiş olmasından naşi idi. Hatta aylar geçtikçe Rozali'nin Mustafa'yı tanıması, Polini'nin tanımasını da geçerek birkaç defa münasebet düştükçe Polini'ye demişti ki:

- Bu delikanlı sizin tanıdığınız dereceden daha ziyade hüsn-i hâl sahibidir. Geceleri hiçbir yere gitmez. Asla sergüzeşt arkasından koşmaz. Eğer resimhanesiyle bir de hendese dersleri olmasa idi odasının kapısından dışarıya ayak atmayacaktı. Kendinize ne muvafık bir refik bulmuşunuz. Eğer dünyada bir kimseye gönül vererek bahtiyar edecek olursanız size nasihat veririm ki gönlünüzü bu delikanlıya veriniz de bunu bahtiyar ediniz. Vikont Duran'dan bile ziyade size bu adam yar ve yaver olur.

Lâkin Polini bu gönül bahislerini çabuk kapatırdı. Kim bilir asıl kendi muzmerâtını Rozali'den dahi mektûm tutmak için mi böyle yapardı? Burasını bilemez isek de herhâlde Mustafa Kemerüddin ile arasındaki münasebet bir hemşire ile birader münasebetinden başka hiçbir şey olmadığını ve bundan böyle dahi olamayacağını ihtiyar matmazele temin ederdi. Vakıa Rozali dahi bunlar arasında şu uhuvvet suretinden başka hiçbir münase-

bet göremezdi.

İşte Rozali'nin pansiyonuna girdikten üç dört ay mürur edinceye kadar Mustafa Kamerüddin'in her gün gittikçe intizamı artan maişeti şu muhtasaran tarif olunan surette olup, vakıa bu müddet zarfında işçi başı Matmazel Lini'den dahi öyle ihtiraz edecek bir muamele, bir tavır görmemiş ise de Lini, Mustafa Kamerüddin ile Polini hakkında günden güne şiddetini arttırdığı fikir rekabetini kuvveden fiile çıkarmaya dahi tekarrüb eyliyordu.

Bu meseleyi etraflıca anlatmış olmak için işte iptidasından başlayalım:

İlk akşam sofrada Matmazel Lini Mustafa Kamerüddin'e karşı ne kadar edîbâne davranmış ise ondan sonra dahi her akşam bu tavr-ı edîbâneye zerre kadar halel getirmemiştir. Hatta Matmazel Rozali bile bu kızdan şu muamele-i edîbâneye intizarının fevkinde ve hilâfında görerek istiğrab eyliyordu. Ancak bazı akşamlar pansiyona taama gelinir iken yolda Mustafa Kamerüddin'e tesadüf ederek varacakları haneye kadar birlikte varılmak mecburi olduğundan işte bu fırsat zamanlarında Mustafa Kamerüddin'e hayli kinayeli sözler söylerdi.

Vakıa ibtidalarında sözleri bundan evvel dahi bir numunesini görmüş olduğumuz vechile Matmazel Polini'yi bir yandan Vikont Duran'ı ve bir taraftan Mustafa Kamerüddin'i üzerek, iğfal ederek eğlenir bir zalim diye tasvirden ibaret kalıyor ve Mustafa Kamerüddin ise bunlara şedîden mukabeleye lüzum görmeyerek def'-i leyyinde bulunuyor idiyse de sonraları Matmazel Lini:

- Ben size şaşarım size! Beyefendi! Bu kızdan intizarınız ne olabileceğine şaşarım. Haydi siz beş altı aylık bir aşinasınız. Vikont Duran ise birkaç senelik bir mülâzim ve müdavimdir ya! Zannıma kalırsa matmazel cenaplarının müstağniyâne tebessümlerinden başka bir şeye nail olamamıştır. Polini'nin maksadı kendisini iffet-i mücesseme gösterek eğlenivermektir. İhtimal ki hiç kimsenin haberdar olamayacağı bir surette gizli eğlenceleri de vardır. Hiç insan olan bu kadar perhizkâr olabilir mi? Lâkin siz ona yaranacağım diye kendinizi gençliğinizden

mahrum ediyorsunuz ki işte buna şaşmamak kabil olamaz.

diye Mustafa Kamerüddin'e gençliğinden istifade nasihatini vermeye kadar varmış olduğundan Demir-zâde artık Lini'ye karşı sükût ve sükûnetini muhafaza edecek olursa gerçekten ahmaklık edeceğini düşünmüştü.

Sükûtta sükûnetini muhafaza etmeyecek olursa ne yapacak? Kızı tehdîden, tekdîren men edebilecek mi?

Hiç Lini tehdit ile men olunabilir mi? Hele orası Paris'tir. Zorbalığa hiç gelmez. Mustafa Kamerüddin bunu düşünerek Lini hakkında en muvafık bir tedbir olmak üzere şunu düşündü ve kendi kendisine dedi ki:

- Gerek Polini'yi, gerek kendimi şu kızın elinden kurtarmak için biraz kendi tarafına tekarrüb etmeliyim. İhtimal ki o hâlde meşguliyetini tebdil ederek yalnız beni işgal eder ise de Polini-'yi lisanından bırakmış olur.

Vakıa Mustafa Kamerüddin'in bu mütalâası pek becâ idiyse de Lini hâlinde bulunan bir kız için bu mütalâanın becâ olabilmesi dahi meşkûkdür. Zira iki Polini ile bir Mustafa arasında henüz hiçbir rabıta-i sahîha ve tabîiyye yok iken Lini'nin Polini'yi kıskanması bilâhare Mustafa'yı benimsemeye başlayacağı zaman daha ziyade artabilmek dahi ihtimalin dahilindedir.

Nasıl ki arttı da. Hatta Mustafa Kamerüddin henüz kendisini Polini'ye benimsetmeyerek gayeti sokak mülâkatlarında:

- Ne yapalım a gözüm, Polini gibi mermerden yaratılmış hissiz bir kıza çattık ise kabahat bizim mi? Talih bize daha mürüvvetlisini çattırmadı ki...

yollu mukaddimeler serdine başladığı anda Matmazel Lini:

- Eğer biz dahi fabrika sahibi, amele sahibi, iş güç sahibi bir büyük matmazel olsaydık, vikontlar, beyler, efendiler belki bize de iltifat etmeye tenezzül buyururlardı.

tarzında biraz kinayelerden sonra sabahları evde Mustafa Kamerüddin gibi erken kalkmaya ve olur olmaz işler için kapısını dakkederek birçok şeyler sormaya başlamış ve nihayet Matmazel Polini'yi evvelkinden ziyade kıskanarak Demir-zâde'ye:

- Korkarım asıl şâyân-ı ihtirâza **entrikan** siz çıkacaksınız. Hem bana hissiyât-ı kalbiyyenizi anlatırsınız, hem de Polini'ye evvelkiden ziyade temelluk edersiniz. Bu gidiş nereye varacak bilemiyorum.

diye rûy-ı tekdir dahi göstermeye cüret bulduğu gibi işin en sonunda:

- Eğer siz gönül ne olduğunu bilmiyorsanız, o başka şey. Fakat benim gibi sevda-perest bir kızın gönlünü kendinize celb eylediğiniz hâlde tatminim için hiçbir eser-i merhamet göstermiyorsunuz. Bu gidişle intikama kadar bana hak vermiş oluyorsunuz da haberiniz yok.

cevabını dikmiş idi ki işte bu cevap Demir-zâde'nin gözlerini fal taşı gibi açmıştı.

Muaşaka şehrâhında Lini'nin gösterdiği sürati karilerimiz çok görmemelidirler. Bazı kadınlar vardır ki Lini'den daha sırnaşıktırlar. İnsan onlara biraz gülümseyecek olsa "Bana gönül kapıcı bin işaretler ettin." demeye kadar varırlar. Kendilerini daima meftun gösterirler. Bu meftuniyetleri onların sebeb-i mazlûmiyetleri olur. "Ben de naz edebilecek olsaydım, seni ne kadar üzebilirdim ama ne yapayım ki sana gelince bir türlü gönlüme hükmüm geçmiyor. Zalim, bana sihir mi yaptın, ne ettin?" diye bin türlü efsunlar okurlar.

Ama bu ca'lî muameleleri âşıkının hoşuna gitsin diye de yapmazlar. Belki kendileri bu hâlde bulunsalar hoşlanacakları için böyle yaparlar. Yani kendi kendilerini bu surette aldatırlar. Eğer bu hâlde bulunan kadınlara ciddî bir âşık kemâl-i sûz u güdâz ile arz-ı iştiyâk edecek olsalar onları beğenmezler. Hakikaten yüz vermezler. Zira öyle kendilerine meftun ve mahkûm olacak âşıklar elinde kendileri mahkûm ve mazlum olamayacakları ve mahkûmiyet ve mazlumiyetten bekledikleri lezzeti alamayacakları için beğenmezler.

Bizim bu taraflarda bazı kadınların belâlıları olduğu gibi Avrupa'da, bilhassa Fransa'da dahi bazı kadınların **"eman de coeur"** yani gönülden dostları bulunur. Âşıkları kendilerine hıyanet etseler, yine ayrılamazlar. Hırpalasalar, hakaret etseler hatta dövseler yine ayrılamazlar. Ellerine geçen parayı

âşıklarına yedirirler. Kendi benât-ı nev'leri bile onun bu hâline şaşarak "Aa! Öyle bir gaddarın bir gün bile kahrını çekmezdim! Hâlime ne olmuş?" yollu nâsihâne mütalâalar serd ederler ise de yine ısgâ etmezler. İşte âşıkı uğrunda çoluğunu çocuğunu, kocasını, evini barkını terk ederek kaçanlar bu nevi sevda-perestlerden olurlar. Maazallah bunların biraz daha fenası sevdası uğrunda evlâdına, kocasına kıymak derecesinde cinâyâtı da göze aldırırlar ki elyevm tabiiyyâta muvafık roman yazıyor diye şöhreti âfâkı tutmuş olan Emile Zola'nın tasvir eylediği kadınlar meyanında bu neviden olanları pek çoktur.

Nihayet bir gün Katolik mezhebinin büyücek bir yortusu olmak ve Matmazel Rozali ömrünün sonlarında dindarlığını arttırmış bulunmak hasebiyle sabahleyin erkenden kiliseye gitmiş olduğundan Matmazel Lini Demir-zâde'nin odasına kadar girmeye cüretyab olmuştu ki Demir-zâde o pansiyona geleli sekiz aya tekarrüb etmiş olduğu hâlde Matmazel Lini bu cüreti ilk defa olmak üzere bu gün ele almıştı. Mustafa Kemerüddin kızın gelmesine memnuniyet tavrıyla mukabele ederek:

- Vay, bugün ne bahtiyarlık günü imiş ki sizi odamda dahi görmek şerefine nail oldum!

deyince Matmazel Lini kaşlarını çatarak ve tavrında hem hiddet hem de meyusiyet alâyimini cem ederek dedi ki:

- Bugünün bahtiyarlık günü olmasıyla bedbahtlık günü olmasını tayin edecek sizsiniz! Zira bende artık tahammülün sonu da tükendi.

- Yine ne oldu güzel matmazel?!

- İstihzalarınızdan bıktık usandık. Bakınız mösyö, şu teklifim kat'îdir. Kabul ve adem-i kabulünü de derhâl ve kat'iyen bana söylemelisiniz.

- Buyurunuz! Teklifinizi görelim de!

- Ben matmazelin fabrikasını terk edeceğim. Siz dahi burasını terk edeceksiniz. İkimiz kalkıp bu mahalleye uzak bir yerde bir oda tutacağız. Orada yaşayacağız.

- İyi ama ne ile yaşayacağız?

- Bir kuru ekmek ile! Aç acına!

Mustafa Kamerüddin kızın bu sözleri hakikaten ciddî bir tavırla irad eylediğine bakarak kahkahalarla gülmek istediyse de öyle bir kahkaha koyuverecek olsa kızı daha ziyade hiddetlendireceğini hesap ederek sabreyledi. Yalnız dedi ki:

- Vallahi matmazel, aç acına yaşamaya ben tahammül edemem. Hatta kuru ekmek ile de doyunamam. O ekmek katık ister. Tutacağımız oda kira ister. İnsan giyinmek kuşanmak ister. Hele kadın kısmı süs dahi ister. Bende ise kudret-i nakdiyye yoktur. Sizde varsa onu bilemem.

- Bende bir hafta idare edecek para yoktur. Lâkin ben varlığı yokluğu düşünebilecek hâlde değilim. Sizin sevdanız adeta zihnime dokundu.

- Acırım size matmazel! Hele biraz kendinizi teskin ediniz bakayım.

- Teskin filân bilmem! Eğer teklifim kabul olunmayacak olursa düşmanlarınız ile ittifak edeceğimi şimdiden size arz eylerim.

- Düşmanlarım ile mi?

- Evet! Düşmanlarınız ile zahir!

Mustafa Kamerüddin'e bir durgunluk geldi. Düşünüp taşındığı hâlde düşmanları kim olacağını bir türlü bulamadı. Sordu ki:

- Dostlarımın bile kimler olduğunu bilemiyorum. Nerede kaldı ki düşmanlarımı bileyim. Söyleyiniz bakayım kim imiş benim düşmanlarım?

- Mösyö Podar'ı unuttunuz mu? Mösyö Narto'yu?

- Ha onlar mı? Fakat onlar benim düşmanlarım değil, dostlarımdır.

- Hata ediyorsunuz! Düşmanlarınızdır! Şimdiye kadar size hiçbir şey haber vermemiş olduğuma sebep sizdeki ümitlerimin bekası idi. Bu ümitler munkatı' olacak olursa elbette ben dahi düşmanlarınıza iltihak edeceğim.

Mustafa Kamerüddin işin başkalaşmış olduğunu görmesi üzerine tavrını bi'l-külliye tebdil eyledi. Şu düşmanlar meselesi üzerine Matmazel Lini'yi güzelce istintaka başladı. Hâlbuki kendisi bir sorar ise kız beş cevap veriyordu. Bu istintakın neti-

cesi meydana yeniden bir hikâye çıkardı ki Lini'nin ifadâtı haricinde iktiza eden izahat dahi tarafımızdan ber-vech-i âtî ikmal olunur:

-2-

Mustafa Kamerüddin Rozali pansiyonunda ilk akşam tatlı uykuya daldığı zaman öte tarafta Podar ve Narto ve Pasteur'dan ibaret kalan üç arkadaşın sofrasında neler konuşulmuş olduğunu hatırdan çıkardınız mı? Hatta bundan dolayı bir de su ile memlû kadehler idare olunmamış mıydılar?

Paris'te "talebe" denilen sınıf hakikaten tehditlerini îka'a muktedir adamlardan ibarettir. Onlar kafalarına bir şeyi koydular mı, onu fiile ihraç için hiçbir manileri olamaz. Kimseden korkmazlar. Masraftan endişeleri yoktur. Çünkü hiçbir şeyde masraf ihtiyar etmezler. Utanmak denilen şey onlar için akçeden daha kaht olur. Herhangi bir maksat uğrunda olursa olsun kendilerine dostların kâffesini muavin bulurlar.

Hele Podar'ın Mustafa Kamerüddin'in yeni metresini ele getirmek için ettiği ahd en ziyade sehlü'l-icrâ umurdan idi. Bu Polini bir çiçekçi değil mi? Ne kadar nazlı olursa olsun, bir çiçekçi herhâlde ele geçirilemeyecek şikârlardan değildir.

Birkaç gün sonra Podar işe başladı. Rozali'nin sakin olduğu sokağı bir hayli adımlayarak ve kapıcısını dahi lüzumu kadar istintak ederek nihayet şakirtlerin ne zamanlar çıkıp ne zamanlar girdiklerini güzelce öğrendikten sonra bunların gerek sabahleyin iş yerlerine gider ve gerek akşamları ikametgâhlarına avdet ederlerken yollarını beklemeye başladı.

Eğer mukaddem delikanlının başka işleri olmayıp da yalnız bu işe hasr-ı evkat etmiş olsaydı daha tez netîce-i muvaffakiyyeti ele alabilir idiyse de hiçbir işine halel getirmemek şartıyla tamam bir ay zarfında Mustafa Kamerüddin'nin yeni metresi kim olduğunu tamamıyla öğrendikten maada kızı görüp bellemeye dahi muvaffak oldu.

Podar'ın öğrendiği ve görüp bellediği çiçekçi Polini kim olacağını anlıyorsunuz ya? Yine Polini namında kibara mensup zengin bir fabrika sahibinin işçi başısı Polini ki vakıa öyle talebe

makulesi adamlara nasip olabilecek şeylerden değildir. Sair grisette'lere kıyas kabul edemeyecek derecelerde ağırbaşlı, perhizkâr!..

Öyle ya! Hikâyemizin şu yakın yerlerinde Matmazel Lini'yi pek sırnaşık bir kız olmak üzere tanıdınız ise de o hâl Mustafa Kemerüddin'e karşıdır. Hem de asıl Matmazel Polini'yi kıskanmaktan dolayı vukubulmuştur. Yoksa hatırınızdan çıkmamalıdır ki Mustafa Kemerüddin bile İsviçre'den avdetle Matmazel Lini'yi ilk gördüğü gün gayet rabıtalı, kâmil bir kız olmak üzere görmüştü.

İşçi başı Polini'yi Podar böyle ağırbaşlı, perhizkâr tavırlı, güzel giyinmiş, güzel süslenmiş bir kız görünce kendi kendisine:

- Vay canına yandığım Osmanlısı vay! Âlâ bir parça yakalamış be! Fakat yağma yok! Bu semiz tavuğu yalnız sana yedirmezler!

diye evvelce kendi kendisine etmiş olduğu taahhüdü bir kat daha takviye ederek kendisini şu kıza takdim etmeye karar verdi. Fakat nerede takdim etsin? Kızın arkasına düşerek, devam eylediği fabrikaya giderek, orada münasebet peyda edecek olsa hiç olmazsa bâdî-i emrde birkaç franklık bir ahz u i'tâ etmek lâzım gelip bu masraf ise bütçenin haricine çıkacaktır. En muvafıkı olmak üzere doğruca pansiyona müracaat etmeye karar verdi. Birgün akşam taamına gelindiği zaman doğruca pansiyona çıkmak üzere hanenin kapısından girdi ise de kapıcı:

- Efendi, kimin dairesine gidiyorsunuz?

sualini irad edip de Podar'dan da:

- Çiçekçi Matmazel Polini'nin yanına gidiyorum!

cevabını alınca kapıcı:

- Matmazelin kendi dairesi, odası filânı yoktur. Matmazel Rozali'nin pansiyoneridir. Hâlbuki Matmazel Rozali pansiyonerlerinden hiçbirisinin hiçbir erkek ile münasebetine ruhsat vermez. Bana da emri böyledir.

deyince merdivenin ilk basamağına atmış olduğu ayağını da geriye çekmeye mecbur oldu. Bir aralık hatırına geldi ki:

- Ya Matmazel Rozali koca bir Osmanlı'yı pansiyonuna nasıl

kabul etmiştir?

diye sorsun. Lâkin kapıcıdan aldığı cevab-ı red zaten cüretini kırmış olup, bu suali de irad eylese şayet daha kat'î, daha ağır bir cevap alacağını düşündü. Eğer Polini ile evvelce muarefe peyda eylemiş olsaydı belki daha ziyade cüret peyda edebilirdi. Onunla da henüz muarefe peyda etmemiş olması mani-i cesaret oldu. Kendi kendisine:

- Ya kız dahi "Mösyö, ben seni tanımıyorum! Buraya gelmenizi size kim söyledi?" diye bir ters söz söylerse? O hâlde işin sonunu da berbat etmiş oluruz. Ya şu adem-i muvaffakiyyeti Mustafa Kamerüddin dahi görecek olursa? Çünkü kendisi yukardadır. Ona sezdirmeksizin bu ric'ati muntazaman icra kabil olur mu?

diye herhâlde bu defalık ric'ate mecbur oldu.

İlk teşebbüste duçar olmuş bulunduğu şu fiyaskoyu Pasteur'a açmaya imkân var mıdır? Sonra herif ne kadar istihzalar eder. Hatta bunu ba'de-zamânin Lini'ye bile açmamıştı. Bu hikâye eğerçi Mustafa Kamerüddin'in Matmazel Lini'yi istintakından meydana çıkmakta ise de hikâyenin şu dakîk cihetlerini biz kendi vukufumuzdan olarak karilerimize arz eyliyoruz. Yoksa Mustafa Kamerüddin dahi hâlen bu cihetlerin cahilidir. Matmazel Lini'nin ona hangi noktadan bed' ile hikâyeyi takrir etmiş olduğu ise yine hikâyenin kendi istidâd-ı tabiîsinden karilerin malûmları olur.

Aradan birkaç gün daha mürur eyledi. Podar bir gün Lini'nin pansiyondan çıktığını görerek hemen yanına sokulup kız ile söz etmek istedi ise de o gün Lini o kadar güzel giyinmiş ve ona nisbetle kendi üstü başı ise o kadar pejmürde bir menzilette kalmış idi ki kendi kendine:

- Bu kıyafetle kendimi kıza arz etsem beni ya bir komisyoner zanneder, ya ondan daha beter birşey!

diye yine cesaret alamamıştı. O akşam arkadaşı Podar ile Pasteur'dan gizlice bir hasbihâl eyledi. Dedi ki:

- Arkadaş! Biz Mösyö Demir'in metresini ele getirmek azmine düştük ise de bu iş gittikçe müşkilâtını arttırıyor. Bizim Osmanlı öyle bir şikâr ele geçirmiş ki!

- Ee, itirâf-ı acz mi edeceksin?

- Yok! Fakat muvaffak olmak için evvel be-evvel bir kat iyi urba ister.

- İşte o pek güç.

- Geçen gün Pasteur "Bir kat yeni elbise alacağım" diyordu.

- Daha almadı.

- Artık onu beklemeye mecbur olacağız. Onun elbisesini istiare ederek işimizi görmeliyiz.

- Be canım, el elbisesiyle güveyi mi gireceksin?

- Çare yok! İlk defasında kıza biraz giyimli kuşamlı görünmeli. Ve illâ kızın yanında pek gülünç bir menzilette kalacağım.

İki arkadaş yaptıracağı elbiseyi bir an evvel yaptırması için Pasteur'u sıkıştırmaya başladılar. O ise memleketten para bekliyordu. Arkadaşları tarafından gördüğü icbar üzerine memlekete mektup yazarak para için tekit ve istical eyledi. Nihayet bu iş'ârın tesiri görülerek para gelinceye ve elbise yaptırıncaya kadar bir on beş gün daha geçtiği gibi yaptırıldıktan sonra dahi Podar o elbiseyi giyerek Lini'yi pansiyondan çıkarken rast getirmesi dahi üç dört günde ancak mümkün olabildi.

Kendinin olmayan yeni elbiseler ile Podar'ın Lini'ye selâm vererek gayet ciddî bir tavır ile:

- Pardon matmazel! İki dakikacık zamanınızı bana feda edebilir misiniz?

dediğini görmüş olsa idiniz mutlaka kahkahalarınızı zaptedemezdiniz. Matmazel Lini durup:

- Buyrunuz mösyö! Emirlerinizi hüsn-i telâkkiye hazırım.

dediği zaman Podar hep o tavr-ı ciddîsiyle dedi ki:

- İsminiz Matmazel Polini'dir değil mi? Hata etmiyorum ya?!

- Hayır mösyö, hiç hata etmiyorsunuz.

- Sanatınız dahi çiçek yapmak. Öyledir zannederim.

- Bu zannınız dahi doğrudur efendim.

- O hâlde arkadaşlarımdan birisiyle muarefeniz olduğunu

dermeyan eylersem mutlaka onda da yalanım yanlışım olmadığını itiraf buyurursunuz matmazel. Mösyö Mustafa Kemerüddin'i tanırsınız ya? Bir ismi de Mösyö Demir'dir. Yakışıklı bir Osmanlı!

- Evet mösyö! Tanırım.

- Hatta sizin oturduğunuz pansiyonda birlikte otururlar değil mi matmazel?

- Evet mösyö. O dahi bizim pansiyonda oturur.

Söz bu dereceyi bulunca Podar'ın dili dolaşmaya başladı. Muhaverenin alt tarafını nasıl koyuvereceğini kendisi de bilemeyerek hemen rastgele bir söz olmak üzere dedi ki:

- Bu adam hakkındaki teveccühünüze gıpta etmemek kabil değil ise de sizin kadar güzel, muteber bir matmazelin öyle serseri bir Osmanlı'ya ale'l-amyâ teveccüh edivermenizde yine sizin için tehlikeler gördüğümden hasbe'l-hamiyye ihtar etmek arzusuyla sizi görmek istemiştim, fakat...

Lini, Podar'ı tepeden tırnağa kadar bir süzdü. Dedi ki:

- Bu meselede biraz hatanız var mösyö! Mustafa Kemerüddin Bey ile aramızda öyle teveccüh filâna dair hiçbir münasebet yoktur.

Podar biraz kekeleyerek dedi ki:

- Münasebetin derecesi bize malûmdur matmazel! Onun her esrarına da refakat hasebiyle vakıf olduğumuzdan...

- Ne gibi esrarına bakalım?

- İşte onu arz etmeye bu mahallin müsaadesi yoktur. Mahfice bir yerde va'd-i mülâkat verseniz sizi cidden müstefid edecek pek çok malûmat arz eylerdim.

Lini düşünmeye başladı. Karilerimiz Lini'nin neden dolayı düşünmeye başladığını mutlaka anlamışlardır. Zira hesap ederek bulurlar ki Podar ile Lini arasında şu sözler teati olunduğu zaman Mustafa Kemerüddin'in Rozali pansiyonuna girmesi üzerinden iki aya karib zaman mürur eylemiştir. Vakıa bu iki ay içinde Lini henüz Mustafa Kemerüddin'i son dereceye kadar bîzar etmeye başlamamış ise de Matmazel Polini'yi istirkaben pek çok sözler söylemekte olduğundan eğer Mustafa Kemerüddin'in

de aleyhinde bazı ahvale vakıf olursa bunları da matmazele söyleyerek ikisinin arasını bozabilmeye daha kolay muvaffak olabilir.

İşte Lini Podar'ın son sözü üzerine bu hesapla düşünmeye başladı. Nihayet dedi ki:

- Sizin gibi kibardan olduğu hâl ve şanından anlaşılan bir zatla nerede olsa mülâkat edilir. Bulvarlarda, şekerlemeci dükkânlarında... Yahut...

- Beni kibardan addetmeniz hakkımda bir iltifât-ı mahsûsa hamlolunur. Ben kendi sanatıyla yaşar bir ressamım matmazel.

- Ee, sanat sahibi olanlar kibardan aşağı mıdır?

- Hayır! Kazancım ile kimseye muhtaç olmaksızın her arzumu yerine getirebiliyorum. Hasılı matmazel, o yabancı herifin pek çok hafâyâsına vakıf olduğumdan, bunlardan sizi de haberdar etmeyi ziyadesiyle arzu eylerim.

Lini biraz daha düşündükten sonra dedi ki:

- Mösyö! İkametgâhınızı bana bildirirseniz sizinle mülâkat edebileceğim günü size haber gönderirim.

Vakıa muvaffakıyetin bu derecesi Podar'ın ümidi fevkinde idiyse de ikametgâhını süslü matmazele nasıl haber versin ki bir müşterek odada oturmak ile böyle bir matmazele heveskâr olmak asla mukayeseye sığar ahvalden değildir. Binaenaleyh Podar dedi ki:

- Matmazel! İkametgâhımda yalnız değilim. Resimhanede ikamet ediyorum ki usta, kalfa, çırak, birçok ağyar dahi vardır. Muvafık bulursanız şimdiden bir zaman tayin ediniz de o zamanda ben sizi istediğiniz yerde bekleyim.

- Bugün nedir?

- Salı!

- Önümüzdeki Pazar günü ba'de'z-zuhr saat üç buçukta sizi Champs-Elysée'de Lâle kahvesinde beklersem gelir misiniz?

- Maalmemnuniye! Fakat o kahvenin müdavimleri meyanında çekineceğim adamlar vardır. Ben pek mahçup bir adamım matmazel. Yalnız kendim için değil, sizin için de düşünürüm. Sizin gibi bir matmazel ile beni o kahvede görürlerse... Fakat biraz

daha yukarda kevkeb tâkının sol tarafındaki köşelerde "Bahtiyar Misafirler" nam hotelde ben size muntazır olsam olmaz mı? Orası pek büyük, muntazam bir yerdir.

- Ben orasını asla tanımam.

- Kapıdan girdiğiniz zaman baş hizmetkâra "Arthur" diye benim ismimi verecek olsanız derhâl sizi benim bulunduğum yere getirir. Zannedersem şanınıza şeyn getirecek bir teklifte bulunmayacağıma emniyet edersiniz. Zaten bu misafirhane Paris'in en maruf yerlerinden birisidir.

- O! Bu cihetten size emniyetim ber-kemâldir. Siz hâlde bulunan bir zat... Pekâlâ mösyö! Önümüzdeki Pazar günü saat kaçta?

- Oranın taam saati tamam yedidir.

- Aa! Ben taam edecek değilim ya?

- Neden etmeyesiniz matmazel? Arzu buyursanız...

- Hayır, hayır! Ben dışarıda taam edemem.

- Osmanlı efendi anlar diye mi korkuyorsunuz?

- Yok! Ondan ne korkum olabilir? Fakat...

- Maahaza sizi mahsusen taama davet eyliyorum zannıyla hakkımda başka bir mütalâada bulunmayınız. Her ne zaman isterseniz...

- Ne ziyanı var efendim? Varsın saat altıda olsun. Ben kimsenin esiri değilim mösyö!

- Teşekkür ederim matmazel. Pazar günü saat altı raddelerinde sizi Bahtiyar Misafirler hotelinde beklerim!

Matmazel Lini ile verdiği şu kararın Podar'ı ne dereceye kadar memnun eylediğini anlayabilmek için Paris'in bu yoldaki husûsiyet-i ahvâli bilinmek lâzım gelir.

Paris'te sevda-perestliğin bin türlüsü olup, bir türlüsü de işte Podar ile Lini'de görmüş olduğumuz şu surette icra olunur. Yani bir efendi bir matmazeli görür. Kendi kendisini prezante ederek ara yerde derhâl bir muarefe peyda olur. İki taraf dahi Paris'in en cüretsiz erbâb-ı muâşakasından olursa gayeti şu ilk mülâkat ve muarefe asıl neticeyi intac edemeyip iş bir iki, nihayet üçüncü

mülâkata kadar teahhur edebilir.

Nihayet bir hususî kabinoda taama davet meselesi meydana çıkarılır. İşte bu davete matmazelin icabeti maksadın dahi husulü demek olur.

Binaenaleyh Lini'nin Podar'a vermiş olduğu va'd-i mülâkat Podar'ın netice-i maksadı demek olmakla sevincinden çıldırmak derecesine vardı. Nasıl memnun olmasın ki bu muvaffakiyet kendisini hem Mustafa Kemerüddin aleyhine galip çıkarmakta, hem de böyle güzel, taze, bi'n-nisbe zengin, muteber, süslü bir çiçekçi kızı badema kendisine metres etmekle istikbalini de şaşaalandırmaktadır. Bunu düşündükçe Podar kendi kendisine:

- Bundan sonra ben de artık Mustafa Kemerüddin gibi olurum. Yani metrese bel bağlarım. Bir daha ayrılmam. Neme lâzım? Öyle esafilden olan grisette'ler ile sürülen safa da safa mıdır? O züğürt, ben züğürt! O çıplak, ben çıplak! O aç, ben aç! Matmazel Polini'ye gelince bana nakden inayeti, muaveneti olmayacak bile olsa benden hiçbir şey isteyecek değil a! Gayeti şu ilk mülâkatın mesarifini bulup buluşturup verdikten sonra badema o beni diner'lere, soupe'lere (akşam taamlarına, gece taamlarına) davet edecektir. Ben de kibarlığımı takınarak bir efendi olurum ki! Ama Pasteur ile Narto bana da darılacaklarmış. Varsınlar darılsınlar. Herkes kendi çıkarına bakar kuzum! Ama kız kabul eder de bizim ikametgâhımıza teşrif buyuracak olursa, o başka şey. Fakat Mustafa Kemerüddin için oraya gelmeye tenezzül etmemiş olan kibar matmazel benim için de gelemez. İyi ettim ki ismimi tebdil ederek haber verdim. Şayet Podar ismini tanır da Mustafa Kemerüddin'in arkadaşlarından olduğumu anlayarak beni reddeylerdi....

diye sonu gelmez ve eteği peşine uymaz, bir anda bin noktaya taallûktan geri kalmaz bin türlü hülyalar ile ikametgâhına doğru avdete başladı.

Mustafa Kemerüddin aleyhinde arkadaşlarıyla müzakere edilirken bir kadına odalık olduğundan filândan bahisle Demirzâde'nin ettiği işi beğenmeyen Podar cenaplarının şimdiki tebdîl-i ahvâline istiğrab olunur ya? Fakat düşünmelidir ki insanlığın muktezası budur. Tab'an ve hakikaten müstahsen olmayan şeyleri hiçbir kimse beğenmez. Söz açılınca herkes ulüvv-i cenab

sahibi, herkes namûs-ı mücessem kesilir. Lâkin fiiliyata gelince nefse meram anlatmak her yiğitin kârı değildir. İnsan pek çok defalar ve belki daima vicdanının kerih gördüğü şeyleri yapar da vicdanı o şeyleri yine kerih gördüğü hâlde nefsini mazur göstermek için vicdanı ile mücahede ve muharebeye mecbur olur.

Bu akşam üçlerin ikametgâhında müzakere adeta bir müzakere-i maliye suretini almıştı. Podar muvaffakiyetinin derecesini iki arkadaşına anlatarak, fakat işin bundan sonrası hiç olmazsa on sekiz franka muhtaç kaldığını ve kendisinde ise yalnız üç buçuk frank bulunduğunu dermeyan ile arkadaşlarından on dört buçuk frank istikraza mecbur bulunduğunu anlatmıştı. Vakıa elde para bulunduktan sonra bu misillü ahvalde ikrazı diriğ etmemek etudiant'ların cümle-i âdât-ı müstahsenelerinden ise de Narto ile Pasteur'da Podar'a verilebilecek ancak altı frank otuz santim bulunduğundan işte şu müşkil bîçare Podar'ı meyus etmeye başladı. Arkadaşlar Podar'ın ye'sini izale için pazara kadar Allah kerim olduğunu ve elbette bir çaresi bulunabileceğini dermeyandan geri durmadılarsa da Podar pekâlâ bilirdi ki pazara kadar bunların hiçbir yerden hiçbir ümitleri yoktur.

Vakıa iş yine Podar'ın dediği gibi çıktı ya! Pazar günü Matmazel Lini va'dine vefa ederek Bahtiyar Misafirler hoteline gittiği ve Mösyö Arthur'u baş uşaktan sorduğu zaman uşak:

- Evet matmazel! Mösyö Arthur size teslim olunmak üzere bana şu kâğıdı verdi!

diye kızın eline bir mazruf tutuşturdu. Lini bu mazrufu açıp okuduğu zaman mukarrer olan mülâkatın vukua gelemeyeceğini anlayarak pek ziyade muzdarip olduysa da gönlünden delikanlıyı yine mazur görüyordu. Zira zavallı çocuğun Rouen şehrinde validesi ölüm derecesinde hastalanmış olduğu için Cumartesi günü sürat şimendüferiyle Rouen'e gitmeye mecbur olmuş. Hatta validesinin helâkini tercih ederek yine gitmeyecekmişse de ne yapsın? Rouen'den sûret-i mahsûsada pederi gelip kendisini almış götürmüş imiş. Artık bu kadar mazuriyet kabul olunmaz mı?

Hâlbuki ölüm derecesinde validesini görmek için Rouen'e gitmiş olan Arthur yani Podar sokakta bir şarapçı dükkanında Lini'nin yolunu beklemekteydi. Baytiyar Misafirler hoteline girdiğini görmüş olduğu gibi oradan çıkmasına da muntazır bulu-

nuyordu. Kız hotelden çıkarak bir arabaya binip uzaklaştıktan sonra Podar dahi:

- Oh! Bu defalık işin enini belli etmedik. Artık on sekiz yirmi frankı yeleğin cebine koymadıktan sonra matmazeli bir daha davet etmeye gelmez!

diye dalgın, işine gitti.

Ertesi günden bed' ile Podar gerek Mösyö Camillion'un resimhanesinde ve gerek hariçte ne kadar aşinaları varsa ellişer santim, birer frank istikraz etmeye başladı. Hatta Demir-zâde'den dahi iki franklık bir istikraz akdederek bîçare Mustafa paraları verirken Podar dahi kalbinden:

- Ver oğlum ver! Bu para ile yine senin metresine ziyafet çekilecektir!

diye istihzalar ediyordu. Podar için öyle on sekiz, yirmi, yirmi beş frank derecesinde cesim istikrazları def'aten ve yalnız bir dosttan akdetmeye imkân hasıl olamadığı zamanlar meblâğı cesîm-i mezkûru böyle yirmi otuz dosttan parça parça istikraz etmek sureti muhteriât-ı cedîdeden olarak bu ihtirâından dolayı da kendi kendisini haylice alkışlamıştı.

O hafta zarfında muhtaç olduğu meblâğı tedarik ederek Cumartesi günü yine Lini'nin yolunu bekleyip kızı rast getirdikte evvelâ geçen haftaki maniinden dolayı özürler dilemeye başladı ki bu i'zarı Lini'nin tamamıyla kabul edeceği derkârdır. Bahusus Podar'ın validesi dört tabibin himem-i müctemiasıyla ölümün pençesinden adeta cebren tahlîs olabilmiş olduğuna dahi pek memnun kaldı. Fakat ertesi Pazar günü için Podar'ın ettiği davete icabet gösteremedi. Dedi ki:

- Bu defa dahi ben arz-ı mazeret eylerim. Zira Madam La Kontes Duran'ın büyük bir siparişi olup gelecek Perşembe'ye kadar behemehâl yetiştirmeye mecburuz. Binaenaleyh her gece nısfu'l-leyle kadar bütün amele çalışmakta olup hatta Pazar tatilini de bu hafta men eyledik. Rica ederim Mösyö Arthur, mülâkatımız gelecek haftaya kalsın!

Böyle güzel bir matmazelin ricaları kabul olunmaz mı? Podar için bu teahhurda hiçbir beis olmayıp hatta kız ile münasebetini daha ziyade takviye edeceğinden dolayı memnun dahi oldu? Ya

gelecek haftaya kadar paraları harcederse? Haydi kendisi harcetmesin, ya badehu bir çaresi bulunmak hükm-i beyhûdesiyle arkadaşları parayı elinden alırsa?

Bunun en güzel bir çaresi olmak üzere Podar ertesi akşamı sabahlara kadar sokaklarda geçirmeye ve arkadaşlarına "Gittim, kız ile mülâkat ettim. Hatta sabaha kadar da kendisiyle zaman geçirdim." demeye karar verdi ve o hafta filvaki bu kararı icra suretiyle vakit geçirdi.

Lâkin haftayı bi'l-külliye boş boşuna geçirdi zannetmeyiniz. O hafta biraz da işlerini feda ederek hemen hergün Lini'nin yolunu bekledi, hemen hergün Lini'ye arz-ı ubûdiyyete muvaffak oldu. Asıl Matmazel Polini'nin Rivoli sokağında 247 numaralı ikametgâhını da öğrenmişti. Zira birgün panisyondan oraya kadar Lini ile beraber giderek içeriye girmek mümkün olamadığı için oradan dönmeye mecbur olmuştu. Şu mülâzemetleri semeresiyle dahi Lini'ye kendisini o kadar beğendirmişti ki Lini diğer tarafta Mustafa Kemerüddin'e kendisini beğendirmek için dertler çektiği hâlde, işte Mustafa kadar genç, yakışıklı bir delikanlı kendine arz-ı ubûdiyyet etmekte bulunmasından dolayı hemen hemen mutmain olmak derecelerine tekarrüb eylemişti.

Eğer Lini sair kadınlara benzeseydi Podar'ın mülâzemetinden tamamıyla da mutmain olurdu. Zira Podar artık mülâkatından maksat yalnız Mustafa Kemerüddin'in kendisince malûm olan esrar ve hafâyâsını hikâyeden ibaret olmadığını da dermeyana başlamıştı. Lini'yi ne kadar güzel, ne kadar sevimli, ne kadar lâtif, ne kadar süslü bulmakta olduğuna ve Paris içinde kendi derecesinde bir kıza daha tesadüf olunamamakta bulunduğuna da sevk-i lisan ederek adeta Frazsızların "kur" dedikleri üzere âşıkane yaltaklıklara olanca maharet ve iktidarıyla koyulmuştu. Ancak Lini'yi daha evvel tanımış olduğumuzdan pekâlâ anlar ve hükmederiz ki güzel çiçekçi böyle kendisine arz-ı ubûdiyyet edecek olan ve eden erkeklerden hoşlanmayıp belki kendisini taht-ı kahr-ı merdânesinde zebun edecek kahramanlara meftundur. Binaenaleyh Podar'ın temelluklarına meylediyor gibi görünüyor idiyse de bundan asıl maksadı Mustafa Kemerüddin'in esrar ve hafâyâsını öğrenmek olup, yoksa Podar'ı o zamana kadar yüzlercesini görmüş, tanımış, mülâkat etmiş olduğu erkeklerin

birisi olmak üzere bi't-telâkkî Mustafa Kemerüddin'e verdiği ehemmiyetin binde birisini ona vermiyordu.

Elhasıl bu haftayı da şu suretle geçirdikten sonra hafta nihayetinde Pazar günü Bahtiyarlar hotelinde Podar ile Lini arasında mülâkat müyesser olabildi ki Paris gibi bir yerde ve Lini ile Podar makulesi zevat arasında bir maksad-ı visâl-cûyâne ile böyle aylarca uğraşılmak hemen emsalsiz addolunsa sezadır. Zira şu mesele ya nihayet bir hafta zarfında tesviye olunup bitmeli veyahut iki taraf dahi işin uzamasından bıkıp vazgeçip gitmeliydi. Paris'in bunlar gibi zevât-ı adiyyesi meyanında değil a daha yüksek âlemlerinde bile muâşakat o kadar tez cereyan eder ki âşık ve âşıkanın yekdiğerini ilk tanımaları ile birbirinden bıkarak ayrılmaları arasında üç hafta zaman mürur eylerse bunu ezeliyet ebediyet kadar uzun bulmalı. Emil Zola bir muhasebesinde demiş ki:

- Benim romanlarımı daima ifrata tefrite hamledenler Paris'i tanımayanlardır. Kendi başıma geldi ki ilk gördüğüm bir kadın ile muaşaka eyledim. İkinci mülâkatımda va'd-i mülâkatı olarak, tanıdığımın dördüncü günü mülâkat müyesser oldu. Bizce ilk addolunan şu mülâkatta maşukam da biraz düşündükten sonra derhatır eyledik ki meğer bundan üç sene mukaddem birbirimizi tanımış, sevmiş ve badehu birbirimizden usanarak ayrılmışız!..

Asıl istidadı şundan ibaret olan bir Paris'te Podar'ın üç ay kadar bir zamanı Lini arkasında geçirmiş olmasını istiksâr edenler asıl hak kazanarak Paris'i dahi bihakkın tanıdıklarını isbat etmiş olurlar.

Bahtiyar Misafirler hotelinde vukubulan şu mülâkattan maksat Mustafa Kemerüddin'in Podar'a malûm olan hafâyâsını Matmazel Lini'ye söylemesi kazıyyesinden ibaret değil miydi? Hâlbuki mülâkat-ı mezkûrede yenildi içildi, gülündü oynandı, zevk u safa edildi, birçok beyhude sözler söylendi de hiç kale alınmayan birşey olduysa o da Mustafa Kemerüddin'in Podar'a malûm olan hususiyyet-i ahvâlinden ibaret kaldı. Böyle olan garabetlere Parisliler "eminémment Parisien" derler. Yani "tamam Parislice" demektir. Podar'ın otuz kişiden istikraz eylediği yirmi dört frank hesap edilecek olursa bu gece için derece-i kifayeden tamam altı frank fazlaydı. Zira Bahtiyarlar hotelinde

hususî bir kabinoda adam başına sekiz frank ile pekâlâ taam edilebilerek iki frank dahi uşağa bahşiş verilirse prensler gibi zaman geçirilmiş olur. Podar ise fazla dört frank içkilerin tezyîd-i nefasetine ve teksîr-i mikdarına sarf eylediğinden kafalar germâ-germ olduktan sonra Mustafa Kamerüddin'i kim düşünür, esrar ve hafâyâsını kim tahattur eder?

Nısfu'l-leylden sonra misafirhaneden çıkılarak Podar yeni metresini Rozali'nin pansiyonuna kadar getirdi. O neşe ile Lini:

- Gelecek Pazara neredeyiz? Seni Champs-Elysee'de Lâle kahvesinde kuşluk taamına davet edersem kabul eder misin?

deyince Podar kızın elini öperek maalmemnuniye kabul cevabını verdi. Zira böyle ikisi de hür ve müstakil olan âşık âşıkalardan birisi ilk mülâkat mesarifini tediye eylerse, diğerinin de ikinci mülâkat mesarifini tediye etmesi bu makule zevat âlemlerinde en ziyade kibarâne addolunur.

Vakıa ileriki Pazar günü de Champs-Elysee'de Lâle kahvesinde mülâkat eylediler. Hatta kuşluk taamında mülâkat etmiş oldukları hâlde müddet-i mülâkat akşama kadar imtidad ederek, akşam gazlar yandıktan sonra ancak hususî kabinelerinden çıkabilmişlerdi. Hesap görmek lâzım geldiği zaman Lini gayet süslü bir cüzdanını sevgili Arthur'una atmış idi ki bu bademe aralarında kese farkı da olmadığına delâlet eyler.

Hatta o gün Mustafa Kamerüddin'in esrar ve hafâyâsından da bahsolundu. Lini bu esrar ve hafâyâ neden ibaret olduğunu sual eylediği zaman Podar dedi ki:

- Aa! Bunu mu soruyorsun sevdiğim? Bunda bilinmeyecek ne var?! Bakınız onu size dört lâkırdı ile anlatayım: Mustafa Kamerüddin'in bir metresi vardır. Zanneder ki o metresi yalnız kendi metresidir. Hâlbuki işte bir Arthur dahi o metrese kendisini abd-i memlûk eylemiştir. Bu sırrı hiç kimseye fâş etmeyerek Matmazel Lini cenapları her ne zaman her nerede isterse sadık Arthur'u ile birleşerek safasına bakabilecektir. İşte Mustafa Kamerüddin'in bundan daha tuhaf hiçbir sırrı olamaz.

Bu ifade Lini'nin ziyadesiyle canını sıktıysa da teessürât-ı vakıasını âşıkına gösterecek olsa delikanlıya aldanmış olduğunu itiraf etmesi lâzım gelip bunu da tecviz edemediğinden ca'lî

bir kahkaha ile mukabele eyledi.

Eğer âşıkı Podar'dan başka bir kimse olsaydı, Lini badema Podar'ın yüzüne bakmayabilirdi. Kezalik Podar dahi eğer maşukası Lini'den başka birisi olsaydı, belki de metrûkiyetten o kadar bîzar olmayabilirdi. Lâkin Podar bu kızı Mustafa Kamerüddin'in metresidir diye elde tutarak asıl şân-ı muvaffakıyyetini Demir-zâde'yi de buna vâkıf etmekle îlâ eylemek sevdasında olduğundan Lini'nin yakasını elden bırakmamak azm-i kat'îsinde idi.

Binaenaleyh iki gün sonra akşam paydosu esnasında Rivoli sokağında 247 numaralı hane önünde beklemekte iken Mustafa Kamerüddin'in Lini ile birlikte haneden çıkarak kol kola yürümekte olduklarını görünce yanlarına sokuldu. Demir-zâde:

- Vay azizim Podar! Seni kaybeyledik koca Podar! Diğer arkadaşlarımız Pasteur ile Narto ne hâldedirler?

mukaddimesinden kopuşarak gayet dostane ve refîkane ettiği sözleri Matmazel Lini bir tavr-ı müteaccibane ile dinlemekte olduğu gibi Mustafa Kamerüddin'in:

- Matmazel Lini'yi size prezante edeyim mi? Komşumdur. Pansiyon...

diye başladığı sözü Podar'ın:

- Zaten muarefeleriyle müşerrefim. Hatta kendisiyle senli benli konuşmaya kadar haklı bir lâubali ahbabı olmakla müşerrefim!

cevabıyla keserek bu "senli benli" tabiriyle aralarındaki münasebetin derece-i samîmesini tayin etmesi de Mustafa Kamerüddin'i müteaccip eylemişti. Lâkin taaccüp yalnız Demir-zâde ile Matmazel Lini'ye münhasır kalmadı. Yine Mustafa Kamerüddin'in Podar'a cevaben:

- Yaa! Öyleyse hısım akraba imişiz de benim nasıl haberim olmamış?! Mübarek olsun, mübarek olsun! Bizden münasebetinizin tûl-i müddetle daim olmasına duadan başka söylenecek söz yoktur.

demesi Podar'ı müteaccip eylemişti. Zira Podar söylediği söz üzerine Mustafa Kamerüddin'in Lini'yi kıskanmak tavrı göster-

mesine muntazır iken bilâkis Mustafa'nın işi böyle lâtifeye bozması bu kız ile aralarında âşıkane bir münasebet bulunmadığını isbat eylemişti.

Hakikat-i hâlin bu suretle inkişafından sonra Podar ile Lini arasında bir mülâkat daha vukua geldi. Bu mülâkatta Lini Mustafa Kamerüddin'in münasebeti, asıl çiçekçi Polini diye meşhur olup kendinin de amiri bulunan diğer bir kadın ile olduğunu Podar'a anlatarak, Podar kendisini muvaffak saymakta iken hiç de muvaffak olamamış bulunduğunu anlayınca şu komedyayı arkadaşlarına haber vermemeye ve kendisini daima muvaffak göstermeye zihninden karar vermiştir.

-3-

Matmazel Lini'nin "Düşmanlarınız ile birleşmeye beni mecbur etmiş olursunuz." diye ettiği tehdit üzerine Mustafa Kamerüddin düşmanları kimler olduğunu sorarak, bu yüzden açılan sözler bizim tarafımızdan da edilen ikmalât ile meydana çıkarıldığı hikâye işte bu hikâyedir. Hatta Rivoli sokağında 247 numaralı haneden çıkarlarken Podar'a tesadüf etmiş oldukları günden Lini'nin şu tehdidi icra eylediği güne kadar aradan beş altı aydan mütecaviz zaman mürur etmiş olduğu cihetle Mustafa Kamerüddin o mülâkatı bile unutmuştu. Bir de bugün Matmazel Lini'den işittiği tehdid-âmiz sözler neticesinde Podar'ın asıl meramı kendisine rağmen Polini'yi ele geçirmek olduğunu anlayınca havfı son dereceye vardı.

Vakıa Polini kendi metresi olmadığından bu babda Podar'ın da, sair a'dânın da suizanlarından endişe edilebilirse de onlar bu zan ile Polini nezdinde bir teşebbüse cüretyab olacak olurlarsa masum kızı bi-gayr-i hakkın iz'âc etmiş olacakları kazıyyesi Demir-zâde'yi havfında mazur gösterecek ahvaldendir.

Ama bu korku ile Lini'nin teklifini kabule mi mecbur olmalı?

Hiç olamayacak bir iş bulunabilirse, o da bu olabilir.

Beliyyenin ehemmiyeti Mustafa Kamerüddin'in nazarında büyüdükçe büyümekte olduğundan buna karşı ittihaz olunacak tedbiri bir güzelce düşünmek için o günlük Lini'yi avutmak lâzım geldi. Binaenaleyh:

- Sizin bana teklif eylediğiniz şey benim de bahtiyarlığımı temin demek ise de bu iş asla aceleye gelmez. Ne siz işinizden olmalısınız, ne ben rahatımdan olmalıyım. Âkil isek öyle bir suret bulmalıyız ki hem gönüllerimizin istediği gibi bahtiyar olmalıyız, hem de hiçbirimizin işi bozulmamalıdır.

diye uzun uzadıya nasihata başladı ki Matmazel Lini Demirzâde'yi hiç olmazsa bu kadarcık olsun yumuşatıp yola getirmiş olmasından dolayı mutmain görünmeye başladı.

Mustafa Kamerüddin bu kızın hakikatini bilse de vaktiyle ona göre davransa yani kendisine gayet âşık görünerek teminât-ı âşıkanesiyle bıktırmak derecesine varsaydı hiç şüphe yok ki Lini pek çabuk usanarak kendini de Polini'yi de halâs etmiş olurdu. Ancak kendi davrandığı suretle kendi kendisini Lini'nin netice-i intikamına atmış olur.

O sabah herkes işine gitti. Fakat Mustafa Kamerüddin ne hendese dersinde ne de Mösyö Camillion'un resimhanesinde safâ-yı hâtır ile çalışamadığından akşam paydosu zamanında da vürudunu bekleyemeksizin kalktı Rivoli sokağında 247 numaraya Polini'yi görmeye gitti.

Demir-zâde Polini'nin dairesi kapısını çalmazdan evvel kapı açılarak içerden gayet yakışıklı, kibar tavırlı, güzel bir delikanlı çıktı ki Mustafa Kamerüddin bu delikanlıyı görür görmez kendi kendisine:

- Mutlaka Vikont Alfons Duran'dır.

diye hüküm verdiği gibi Polini'nin kemâl-i ihtiram ve nezaketle delikanlıyı teşyi etmesi dahi bu hikmeti teyit eyledi. Polini vikontu teşyi ederken bilâihtiyar Mustafa Kamerüddin'i de istikbal edivermiş olunca yani dünya yüzünde kendisi için müntehab yalnız iki adamı olup bunların da ilk defa olmak üzere ikisini bir yerde görüverince çehresine gayet lâtif bir pembelik gelerek biraz da şaşalamıştı. Ancak Vikont, Demir-zâde'ye şöyle bir nazar-ı sathî ile bakarak ve muktezâ-yı nezaketi ifa etmiş olmak için ihtiyarî denilecek suretten ziyade başı alışkın olduğuna hamledilecek bir suretle selâm dahi vererek hemen çekilip gitmiş olduğundan, Polini için şu dakika-i müşkile pek çabuk geçmiş oldu. Münasebetleri kıdem peyda eyledikçe araların-

daki lâubalilik dahi artmıştı. Binaenaleyh:

- Vay sevgili dostum! Bugün işten erken çıktınız ha?

diye Demir-zâde'yi gördükçe daima teceddüt eyleyen şevk ve şetaret-i bahtiyarânesiyle delikanlıyı karşıladı. Mustafa Kamerüddin'in zihni Lini meselesiyle meşgul idiyse de o meşguliyeti bertaraf ederek mutlaka Polini'ye her zamanki gibi şevkli görünmek için bütün metanetini cem' ile cebr-i nefs eyledi. Zira zerre kadar dalgınlık alâmeti gösterecek olsa Polini'nin bunu derhâl vikontu kıskandığına hamledeceği derkâr idi. İşte bunun için Mustafa Kamerüddin dahi her zamanki mutadını asla tagyîr etmeksizin:

- Evet! Bugün dahi bana erkence terk-i hizmet ettiren şey sizi bir dakika evvel görmek mecburiyyet-i mütehassirânesidir.

diye içeriye girdi, bir koltuk sandalye üzerine oturdu.

Bir an evvel kapıdan çıkan zatın kim olduğunu Mustafa Kamerüddin sormazdan evvel Polini haber verdi. Vikont Alfons Duran olduğunu söylemekle beraber:

- Nasıl? Yakışıklı bir delikanlı değil mi? Hele ne kadar da terbiyeli, namuslu bir adamdır bilseniz! Dünyada onun kadar gönlü güzel bir adam daha var mı diye arandıkça hatırıma yalnız siz gelirsiniz.

diye hem onun hem de Mustafa Kamerüddin'in methini şamil bir söze başladığını eğer Matmazel Lini hazır bulunup da işitmiş olsaydı Polini'nin fındıkçılıktaki maharetine şaşarak kim bilir neler söylerdi. Lâkin Mustafa Kamerüddin Polini'nin ağzından bu sözleri ilk defa olarak işitmekte olmadığından o emin idi ki Polini şu mukayeseyi ciddi olarak yürütmektedir. Yani onun nazarında nev'-i beşerin erkek kısmı Vikont Alfons Duran ile bir de Demir-zâde Mustafa Kamerüddin Bey'den ibaret olup sair erkeklerin kâffesi ne kadar terbiyeli görünürler ise görünsünler adeta dışı nakışlı birer yılan demektirler. Hem yerlere sürünürcesine tevazu ile sokulurlar hem de tekarrüb-i tâm hasıl eder etmez fırsat fevt etmeyip sokarlar.

Hemen her zaman Mustafa Kamerüddin Polini ile birlikte taam arzusunda bulundukça Polini'yi Rozali'nin pansiyonuna davet eder ve kendisi Polini ile birlikte Rivoli sokağında taam

eyledikçe bu mülâkatlar mutlaka Polini'nin daveti üzerine vukubulur iken bu akşam Mustafa Kamerüddin'in:

- Haberiniz var mı? Ben bu akşam kendimi size davet ettim. Sizin lokantada taam edeceğiz.

demesi üzerine Polini eğerçi bu teklifsizliğe ziyadesiyle sevinç ile mukabele eylediyse de Mustafa'nın tavrına dikkat edip de onda bir ciddiyet görünce biraz meraka düştü. Sebebini anlamakta istical gösterdi. Mustafa naz edecek olsa kızın merakı artacağını düşünerek sebebini biraz izaha başladı. O gün Lini'nin kendisine haber vermiş olduğu a'dâdan bir parça bahse girişti.

Vakıa Polini'nin namusa müteallik hususatta hiç kimseden endişesi olmayıp bu babda Paris kızlarına asla kıyas kabul etmemekte ve serbestî-i ahvâli İngiliz kızlarının serbestîsinden bile daha afîfâne olmasıyla hiçbir kimseden ihtiraza mahal göremekte ise de bu işe Mustafa Kamerüddin'in ehemmiyet vermekte olması onun da nazar-ı dikkatini açtı. Hatta biraz daha görecek işleri varken terk ederek paydos çıngırağından epeyce evvel daireden çıktılar. Lokantaya da varmaksızın daha konuşmaya başlayarak sözlerine lokantada netice verdiler.

Bu hasbihâlde Mustafa Kamerüddin Matmazel Polini'ye itiraf etmedik hiçbir hakikat bırakmamıştı. Zaten bu itirafta kendisini mahcup edecek ne var ki? En sonraları Lini'ye biraz meyil göstermişse ciddî bir muhabbetten dolayı değil, mahza Polini'nin kendisinden Lini'nin nazar-ı iştigalini sarf ettirmek için biraz yüzüne gülmüştü.

Bu nakliyât ve itirafâtı Polini kemâl-i metanetle telâkki eyledi. Nihayet öyle uzun uzadıya da düşünmeye hacet kalmaksızın yine o tavr-ı metaneti ile dedi ki:

- Bu akşamdan tezi yok Lini'nin hesabını keserek kapı dışarı etmeli.

- O hâlde hırçın kızın fikr-i husûmetine daha ziyade şiddet vermiş olmaz mıyız?

- Şiddet verirsek ne olur sanki? Elinden her ne gelirse icrasından geri durmasın.

- Sizi bîzar eder diye düşünürüm.

- Beni bîzar edecek birşey varsa o da bir Matmazel Lini'den daima korkup durmaktır. Onun mahkûmiyet ve mağlûbiyeti altında yaşamaktadır. Şu hâlimde değil a, ben de onun kadar erkekler kepazesi bir aşüfte olsam bile yine kendisinden pervam olamaz.

- Öyleyse ben de Rozali'nin pansiyonunu terk ederim. İki cihetle de maskaradan kurtulmuş oluruz.

- Hayır! Siz Rozali'nin pansiyonunu neden terk edesiniz? Rozali sizden pek memnundur. Yok eğer Lini'nin kasd-ı müntakimânesinden korkuyorsanız Rozali'ye söyleyelim de onu tardeylesin. Lini'nin verdiği kadar para ile Rozali'ye başka bir pansiyoner bulabiliriz.

- Hayır, ben onun hangi kasdından korkabilirim?

- Ne bileyim ben? Matmazelin cüreti benden ziyade size malûm olmalıdır. Benim yanımda onun söz söylemeye cüreti görülmemiştir ki cesareti ne derecelere varabileceğini mukayese edeyim.

- Hayır, siz benim için hiç düşünmeyiniz. Benim korkum yalnız sizin içindir. Size gerek maddî, gerek manevî bir düşmanlık edemeyecek olduktan sonra benim ondan hiçbir havfım olamaz.

- Bana hiçbir düşmanlık edemez. Hem hakikaten onu da kovdurmayalım. Siz selâmı sabahı kesersiniz. Eğer tahammül edemezse varsın pansiyonu kendisi terk eylesin.

- Terk etmeyecek olursa bile hiç olmazsa sizin aleyhinizde ne gibi teşebbüsata girişeceklerini şayet ağzından kaçırır da bundan dolayı müstefid olmuş oluruz.

- Siz beni hiç düşünmeyiniz diyorum. Kapıcıya tenbih ederim, daireme koydurmam vesselâm!

- Demek oluyor ki sizin için yüreğim tamamıyla müsterih olsun değil mi?

- Evet! Buradan pansiyonunuza gidiniz. Her zamanki ahvalinizi asla tagyîr etmeyerek rahatınıza bakınız. Şu kadar ki yarın sabah Lini size bir şeyler söylemek isterse, "Matmazel! Aramızda hiçbir rabıta kalmadı. Binaenaleyh söyleyeceğiniz

şeyleri istimaa da mecburiyetim yoktur. Benden başka da kime isterseniz söyleyiniz. Ezcümle..." Arthur muydu Podar mıydı, neydi o herifin ismi?

- Lini'ye verdiği isim Arthur ise de asıl ismi Podar'dır.

- İşte "ezcümle o herife söyleyiniz de Mustafa Kemerüddin'in metresini ele geçirdim diye evvelce ettiği iftihar şimdi mübeddel-i mahcubiyet olmuş bulunması üzerine bir intikam sevdasında ise intikamını da ona göre alsın." dersiniz.

Bu karar üzerine Polini kendi dairesine avdet ederek defterlerden Lini'nin hesabını çıkardıktan ve bu hesap mucibince kıza borçlu olduğu cüz'i parayı vererek "Matmazel! Hizmetinizden bu saate kadar memnun idim. Lâkin bu saatten sonra memnun olamayacağımı anladım. İşte hesabınız şudur. Alacağınız akçe de bu!" dedikten sonra Matmazel Lini dahi "Bilmem ne kabahatim oldu? Ne sebebe mebni beni tardeyliyorsunuz?" diye sözü uzatadursun diğer cihetten Mustafa Kemerüddin kendi ikametgâhına geldi ve Matmazel Rozali'nin akşam taamından kendisi için ayırmış olduğu miktara ihtiyacı olmadığını ve bu akşam dahi Matmazel Polini ile taam eylemiş bulunduğunu beyan ederek bermutat erkenden yatağına girdi yattı.

Yatakta Mustafa Kemerüddin meseleyi tekrar nazar-ı mukayese ve muhakemeye çektikte Matmazel Polini'nin cüretini pek haklı buldu. Öyle ya! Kendisini bir sefahet-i ma'yûbeye kaptırmış esafilden bile olsa kimseden pervası olmayabilir! Herkes kanun dairesinde serbest değil mi? Kime ne yapmış? Bu meselede asıl şâyân-ı ta'yîb Lini olacağından korkmak dahi ona aittir. Düşmanlar ile birleşecekmiş, varsın birleşiversin.

Şu mütalâa-i mutmainâne ile uykuya vardı. Mustafa Kemerüddin gayet tatlı rüyalar ile uyku değil bir âlâ safa sürmüş oldu. Ertesi gün kapısı önünde peyda olan bir gürültü delikanlıyı bu safalı uykudan uyandırdı.

Gürültü Matmazel Lini ile Rozali arasında bir mübahese suretinde vukubuluyordu. Anlaşılıyordu ki Lini kendi odasına girmek istediği hâlde Rozali uykuda bulunan delikanlının odasına bir genç kızın girmesi kendi pansiyonunda tecviz olunur ahvalden bulunmadığını anlatmaya çalışıyor.

Mustafa Kamerüddin hemen yatağından kakltı. Alelacele elbisesini telebbüs eyledi. Oda kapısı önünde birisi genç ve diğeri ihtiyar iki matmazel hâlâ kavgada devam edip dururlarken kapısını açıverdi. Dedi ki:

- Bonjur matmazeller! Musahabenizin biraz yüksek perdeden cereyanı sem'-i dikkatimi celb eyledi de...

Delikanlının bu sözüne kadınların ikisi birden cevap vermeye başladılar. Rozali hâlâ uykuda olan bir delikanlının odasına bî-vakit olarak bir genç kızın girmesi muvâfık-ı edeb olamayacağını anlatmakta ve Lini ise Matmazel Polini tarafından tardedilmesi mahza kendi eser-i gamzı olacağı beyanıyla delikanlıyı şedîden muaheze eylemekteydi. Lini henüz sözünü bitirmeksizin Mustafa Kamerüddin dahi cevaba başladı. Üç zatın üçü de söylediği hâlde meydanda bir müstemi' bulunmaması bu münazaaya mükemmel bir komedya sureti vermişti.

Nihayet hakîkat-i hâl anlaşıldı. Yani Rozali, Lini'nin sebeb-i hiddeti ne olduğunu anlayabildi. Vakıa Mustafa Kamerüddin bu kızın meram anlayamayacağını düşünerek Matmazel Polini'nin kendisine öğretmiş olduğu son cevabı dahi verdiyse de hiddetli kıza yine kanaat gelemeyince Rozali:

- Matmazel Polini gibi iffet ve masûmiyet-i mücesseme bir kızın düşmanı olanı ben hanemde muhafaza edemem. Şu saatten tezi yok eşyanızı alıp çıkmalısınız matmazel.

cevabını dedi ki vakıa Lini:

- Beni buradan tardetmeye ne hakkın vardır? Sana kaç para borcum var?

diye mukabeleye başlayarak bu cihetten daha söz uzandı gitti ise de Mustafa Kamerüddin işine gittikten sonra akşam taamı için avdet eylediği zaman işitti ki Rozali, Lini'yi hanesinden çıkarmıştır.

-4-

Kocakarılık ne acayip şeydir. Erkeklerin ihtiyarlığı onlar kadar acayip olmaz. Kocakarılar gençlikleri evânında kendile-

rini haklı ve hiç olmazsa mazur gördükleri mini mini kabahatçikleri taze kadınlara asla affetmek istemezler. Onların zamanı geçerek her şeyden munkatı' ve mahrum olmuş bulundukları gibi isterler ki tazelerin de zamanları geçmiş olduğu addolunarak her şeyden munkatı' ve mahrum olsunlar.

Bizim Matmazel Rozali gerçekten dünya görmüş, bin vukuat geçirmiş bir kocakarı olduğu hâlde o da böyleydi. Bu akşam sofrada Lini'nin bahsini ettirmeyip küçük kızlara isma' ettirmek istemediği şeylerden birisi dahi işte bu Matmazel Lini'nin hâli gibi ahval olduğunu Demir-zâde'ye anlattığı hâlde ba'de't-taam salonda onunla birleşerek Lini'yi doya doya bir âlâ muahaze eyledi.

Hiç affedemediği şey Lini'nin Polini'yi kıskanması idi. Hiç kadın kısmı başka kadını kıskanır mıymış?.. Ne hakla kıskanacakmış? Kadın kısmı erkeğe kendisini zorla mı sevdirecekmiş? Velev ki Polini ile Mustafa Kamerüddin arasında tam âşıkane münasebette muamele bulunsun. Lini'ye ne oluyormuş? Artık bu zamanın kadınları kızları da adeta deli divane olmuşlar. Kendi gençliği zamanlarında dünyanın hâli böyle değilmiş. Şöyleymiş...

Rozali için kendi zamanında dünyanın hâli nasıl olduğunu anlatmaya başlamak vardır ama bitirmek yoktur. Ta Mustafa Kamerüddin oturduğu yerde pineklemeye başlayıncaya kadar kendi zamanında dünyanın nasıl olduğunu anlatmakta devam eyledi. Nihayet:

- Artık sizin uyku zamanınız geldi. Ben de kalkayım, çocukların soupe'sini düşüneyim.

diye delikanlıya odasına çekilmek müsaadesini verdi de Mustafa Kamerüddin dahi ihtiyar matmazelin hatırını incitmeye mecbur olmaksızın odasına gelebildiğine memnun kaldı.

Ertesi gün Mustafa Kamerüddin hendese dersinden çıkar çıkmaz o gün resimhaneye gitmekten vazgeçerek doğruca Matmazel Polini'nin dairesine vardı. Zira mes'ele-i mevcûdenin kendisince asla ehemmiyeti olamayacağını ve Matmazel Lini'nin tardıyla bu meselenin bitmiş addolunacağını Matmazel Polini'ye ne kadar temin ederse etsin mesele her hâlde mühim olarak

kızcağıza arz-ı ihtisâs-ı tâm ile teselli vermeye Demir-zâde lüzum ve mecburiyet görmüştü.

Meğer bu gidişinde pek isabet eylemiş imiş. Zira kendisini görür görmez Polini istikbaline koşarak dedi ki:

- Bugün böyle erken geldiğinize ne kadar isabet eylediniz. Şimdi vikont dahi gelecektir. Galiba bizim Lini yapabileceği adaveti bilâ-tehir yapmış olmalı.

- Aman, mühim bir şey mi?

- Derece-i ehemmiyeti henüz takdir edilemez. Dün buradan gayet mutmain bir hâlde avdet eylemiş olan vikonttan şimdi şu tezkireyi aldım!

diye Mustafa Kamerüddin'e bir tezkire uzattı. Demir-zâde yarı cehren tezkireyi ber-vech-i âtî okudu:

"Azizim matmazel! Dün akşam bana ihbar edilen bazı ahvâl-i acîbenin gösterdiği mecburiyet üzerine bu sabah sizi görmek ihtiyacındayım. Bir maniniz olmayıp da gelmekliğime müsaade buyurursanız pek memnun olurum."

Mustafa Kamerüddin tezkireyi bitirir bitirmez Polini dedi ki:

- Şimdiye kadar buraya gelmek için böyle müsaade istihsaline hiç lüzum görmemekte olduğundan, bu defa müsaade istemesi nazar-ı dikkatimi celbeyledi. Dün akşam kendisine ihbar edilen ahvâl-i acîbeden mutlaka pek fena müteessir olmuş bulunduğunu işte bu müsaade istemesinden anladım.

- Vakıa öyle anlaşılır. Yani kendisine arz olunan ahvâl-i acîbe şayet bir daha onun yüzüne bakabilmeye hasbe'l-mahcûbiye mani olacaksa diye düşünmüş olmalıdır.

- Buna şüphe yoktur. Sizin de gelmiş bulunmanıza memnun oldum. Zira vikonta size dair henüz hiçbir şey söylememiş olduğumdan sizinle olan münasebetimizi anlatmak istiyordum. Hem de bu münabebeti ona nasıl anlattığımı sizin de işitmenizi istiyordum. Bugün en münasip gün olacaktır. Sizi içeriki odaya koyacağım. Kapının camlarını da çıkarıp yalnız tülleri bırakacağım. Burada her ne lâkırdı olacaksa işiteceksiniz.

Mustafa Kamerüddin'e bir tereddüt geldi. Polini sordu ki:

- Niye müteredditgöründünüz? Bu babdaki ricamı kabul etmek istemiyor musunuz?

- Estağfurullah! Emrinize itaat edeceğim. Fakat meselenin göstereceği lüzum üzerine şayet beni meydana çıkarmak istersenizişte o zaman beni pek müşkil bir mevkide bulundurmuş olursunuz. Bir kabahatli gibi vikonttan saklanmak, sonra da kabahatim affolunmuş gibi meydana çıkmak benim için hâric ez-tahammül bir hakaret olur.

- Hayır, hayır! Bunu hiç hatıra getirmeyiniz! Hiç ben sizin ulüvv-i cenabınıza dokunacak bir şey yapar mıyım? Yalnız şimdiden haber vereyim ki vikonta sizi bir âşık gibi sevmediğimi temin edeceğim. Buna siz de darılmazsınız zannederim.

- Böyle söylerseniz zaten doğruyu söylemiş olacaksınız.

- Kendisini de sevmekte daim olduğumu, iktiza ederse, yeniden temin eyleyeceğim.

Mustafa Kamerüddin her ne zaman bu yolda söz olursa sarardığı gibi bu defa dahi sarardı. Fakat yine ihsâs-ı derûnuna galebe ederek dedi ki:

- Evet! Bunu da bana her zaman söylemekte olduğunuzdan vikonta yine benden gizli birşey söylemiş olmayacaksınız. Ama her hâlde ben gitsem de kendisiyle daha serbest görüşseniz olmaz mı? Belki bazı şeyleri söylemek istersiniz de benim huzurumu mani görürsünüz.

Polini'nin tavrında mahzuniyet alâmetleri peyda oldu. Bu mahzuniyetini Mustafa Kamerüddin'e dahi anlatmaya davranır davranmaz delikanlı kızın arzusuna muhalefetinden filhâl nâdim olarak söz için ona meydan vermeksizin dedi ki:

- Darılmayınız Polini! Bir mülâhaza olmak için söyledim. Yoksa emrinizden ser-mû harice çıkabileceğime ihtimal verir misiniz?

- Beni mahzun ve mükedder edecek bir hâlde bulunmayacağınızdan emin olduğum için bu mütalâanızdan müteessir olmuştum. Vikonta söyleyeceğim sözleri işitmenizi arzudan maksadım, sizi vikonta nasıl methedeceğimi anlamanız değildir. İhtimal ki bazı kusurlarınızı da bulup Alphons'a söyleyeceğim. Fakat Alphons'un ne miktar kuvvetli ve ne kadar sûz ile bana ne derece-

lerde emniyet gösterdiğini size irae için bu arzudayım. Vikont hakkındaki takdirâtımı bazı kere dermeyan eyledikçe müteessir olursunuz ama düşünüyor musunuz ki sizinle muarefemiz henüz bir seneye varmadığı hâlde kaç defa beni üzecek hâllerde bulundunuz? Vikontun ise bana emniyet-i kâmilesi vardır. Derece-i emniyetini görürseniz siz dahi tadil-i efkâr edersiniz diye düşünüyorum.

Mustafa Kamerüddin Polini'ye yeniden arz-ı teminâta başlayarak kendine kalsa zerre kadar mütalâa-i nâbecâ ile kendisini üzmek istemez ise de bu kadarcık bir kusurunu da muhabbetinin fevkalâdeliğine bağışlamasını rica eyledi.

Gönlü güzel olanlar az bir şeyden müteessir olurlar ise de teessürleri derhâl zail olur. Zira yine az birşey bunların kalbine hüsn-i tesir eyler. Kindarlar, gönlü fena adamlar olduklarından ekseriya az buz şeyden müteessir olmazlar ise de, bir kere de teessür ederler ise bir daha o teessürü izale edemezler. Bizim Polini'nin kendisi gibi gönlü de güzel bir zat olduğunu artık tanımışsınızdır. Mustafa Kamerüddin'in mülâhazası üzerine derhâl müteessir olmuş iken verdiği teminat üzerine yine derhâl mutmain olarak eski hâline avdet eyledi.

O sırada daire kapısının çıngırağı çalındı. Gelen zatın vikont olacağına asla şüphe edilmediğinden iç daire kapısının zaten iki mandal ile tutturulmuş olan camı çıkarılarak Mustafa Kamerüddin oraya naklolunup vikonta kapı açıldı.

Evvelce sözü geçmiş olduğu üzere Alphons Duran dünkü gün bu daireden gayet şevkli bir surette gitmiş iken bugün o kadar meyus bir tavır ile gelmiş idi ki bu meyusiyet Polini'nin tahmin eylediği dereceden pek çok ziyade olmakla Polini'yi de korkutmuştu. Binaenaleyh gayet helecanlı bir hâl ile sordu ki:

- Hayrola Vikont! Bu mülâkatınız beni ziyadesiyle dûçâr-ı helecân eyledi. Pederiniz, valideniz afiyettedirler ya?

- Hamdolsun onlar afiyettedirler matmazel. Fakat ben...

- Siz mi hastalandınız?

- Hayır! Ben hastalanmadım. Ama siz beni hasta eylediniz.

- Ben mi hasta ettim? Aman! Benim için bundan büyük bed-

bahtlık mı olur? Rica ederim meramınızı izah buyurunuz.

- İşte şu kâğıdı okuyunuz.

diye Polini'nin eline bir kâğıt tutuşturdu. Polini derhâl imzaya baktı. Kâğıtta imza olarak "Hayır-hâhınızdan birisi" kelimesinden başka birşey yok idiyse de yazı Lini'nin yazısı olduğunu derhâl tanımıştı. Mektubu okumaksızın vikonta dedi ki?

- Bu kâğıdı okumaksızın münderecatını size haber verirsem ne dersiniz? Evvelâ bu kâğıdı yazan bir kadındır.

- Neden bildiniz?

- Evvelâ siz itiraf ediniz ki, kâğıdı yazan bir kadın olduğu size malûm mudur?

- İbare arasında "Ben size sadıkayım!" yahut "Ben bundan memnune olabilirim" diye nefs-i mütekellim vahde zamirlerini tavsif eyleyen sıfatların kâmilen müennes sigasıyla irad edilmiş olmasından anlamıştım ki yazan bir kadındır.

Öyleyse ben de size haber vereyim ki bunu yazan evvelki akşam buradan tardetmiş olduğum bizim baş işçi Lini'dir. İşte defterlerde kendi el yazısı da vardır. Tatbik ediniz de bakınız.

Vakıa vikont bu tatbike lüzum görmemek istemiş idiyse de Polini'nin onun redd-i teklif etmesine meydan bırakmaksızın kendi dairesine girip çıkarak getirdiği birkaç defterden Lini'nin el yazılarını konta bi'l-irâe isbat eylemişti ki filhakika bu mektubun yazısı dahi Lini'nin yazısıdır. Badehu Polini dedi ki:

- Şimdi mektubun hükmünü de size haber vereyim. Lini size ihbar ediyor ki benim bir dostum vardır. Öyle değil mi?

- Evet! Bir âşığınız varmış. Bir Türk imiş. Paris'e tahsil için geldiği hâlde, sizin tahsiline filânına da mani olduğunuz bir herifmiş. Hatta mesarifi sizin tarafınızdan tesviye de olunmak üzere Rozali'nin pansiyonuna koymuşsunuz. Ama o Türk'ün gönlü asıl sizde değilmiş. Mücerret sizin paranızı yemek için yüzünüze gülüyormuş. Siz ise onun için çıldırıyormuşsunuz. İşte efendim, işte okuyunuz da bakınız.

- Vakıa bu haber verdiğiniz suretler benim hatırıma gelmemişlerdi. Ben zanneylemiştim ki Lini olduğu gibi dosdoğruca yazmıştır. Veriniz öyleyse bir okuyayım.

Polini mektubu yukarıdan aşağıya kadar okurken gâh gözlerinden gazap alevleri çıkmakta idiyse de gâh dahi tavrında itminan alâmetleri görünmekteydi. Mektup aynen tercüme edilmek lâzım gelse şu sahifelerimiz gibi yirmi otuz sahifeyi dolduracak kadar mufassal idiyse de hiç ehemmiyeti olmayan ve ezcümle her akşam Mustafa Kamerüddin ile Polini'nin ya Rivoli sokağında veyahut Rozali'nin pansiyonunda başbaşa taam etmeleri ve Boulogne ve Saint Germain ormanı ve sair mesirelere beraber gitmeleri tarzında bizce de malûm ahvali uzun uzadıya tafsil ve izahtan ibaret olmakla aynen tercümesine lüzum olmayıp vikontun birkaç sözü münderecatının en mühim parçasını meydana koymuş bulunduğu gibi muhaverenin bundan sonrası dahi sair ehemmiyetli cihetlerini meydana koyacaktır.

Mektubu mütalâa edip bitirdikten sonra Polini dedi ki:

- Sizi hasta eden şey bu mektuptur değil mi?

- Evet Polini! Hasta olmaz da ne olurum?

- Öyleyse bugün gelişiniz bu mektubu tekzib edeyim de size şifa vereyim ümidiyle midir?

- Ne ümidiyle olduğunu ben de bilmiyorum.

- Her hâlde benden izahat istiyorsunuz ya?

- Ona şüphe yok! Bunu dün gece nısfu'l-leylde getirmişler. Pek mühim olduğunu uşağa ihtar eylediklerinden o dahi teahhur vuku bulmasın diye beni uyandırıp verdi. İnanınız ki sabahlara kadar gözlerime uyku girmedi. Gülünç olacağımı düşünerek değil, belki sizi korkutacağımı düşündüğüm için hemen dün gece kalkıp buraya gelmedim de bu sabahı güç ele aldım.

Polini genç vikontun yüzüne bir nazar-ı merhametle baktı. Bu nazarda vikont için o kadar teminat vardır ki hemen kızın elini alıp öperek bu suretle arz-ı şükrana mecbur oldu. Vikont elini öperken Polini'nin göz uçları dahi camlı kapıya in'itaf etmişlerdi. O kapının iç tarafında duran zata hâliyle tavrıyla: "Gördün mü? İşte bu elleri öpmek şöyle bir adama verilmiş salâhiyettir!" hükmünü anlatıyordu.

Nihayet Polini dedi ki:

- Vikont! Bu mektup münderecatından bir büyük kısmı da size

aittir. O kısmın sıdkını kizbini herkesten ziyade siz hükmedersiniz! Söyleyiniz bana bakayım, şu benim sizi yolup soymakta olduğum vaki ve sahih bir şey midir?

- Aman matmazel! Ben sizin huzurunuzda bulunmadığım hâlde bile o satırları okurken yüzüm gözüm ateşler içinde kalacak derecelerde mahcup olmuştum. Hiç o sözlerin sıhhati hatır ve hayale gelir şeylerden midir?

- Vakıa hanedanınızın pek çok lûtuflarını gördüm. Şu hâl ve mevkiim hanedanınızın semere-i lûtfudur. Lâkin sizi yolup soyduğuma inanırsanız, sizden aldığım paraları Türk'e yedirdiğime de ondan sonra inanmanız lâzım gelir. Sizin kendi hâlinizi size yalan olarak anlatan bir hain, bir nankör benim kendi hâlimi size ne kadar yalan olarak arzeder? Bunu mülâhaza buyuracak olsaydınız hiç de hasta olmazdınız.

- Matmazel, maksadınız beni tekdir etmek ise ediniz. Ona teşekkür ederim. Zira tekdiriniz iffet ve beraetinizi ve binaenaleyh her zamanki gibi masumiyetinizle beraber bana dahi teveccühünüzü temin maksadıyla vuku buluyor demektir. Ama beni bu mektup münderecatına inanmış farzedip de öyle telâkki ederseniz bu telâkkiniz benim hakkımda pek acı ve adeta tahammül-güdaz bir hakaret olur.

- Hayır Mösyö Vikont! Ben bu meseleyi başka türlü hâllederim. Derim ki: Eğer siz bu mektupta haber verilen şeylere inanmış olsaydınız izahat talebiyle şimdi şuraya gelmiş bulunmazdınız. Bir daha Polini'nin namını kale dahi almaya şayan erbâbı namus esâmîsinden saymayarak beni külliyen hatırdan çıkarırdınız. Şuraya gelmek zahmetini ihtiyar buyurmanız bunların hiçbirisine inanmadığınızı ispata kâfidir.

- Emin olunuz ki hiçbirisine inanmak elimden gelir şeylerden değildir. Lâkin hakkınızda böyle inanılamayacak haberler alırsam bir istizaha mecbur olmaz mıyım?

- İstizahınızda pek isabet eylediniz. Zira mektubun havi olduğu haberlerin birçoğu sırf yalan olduktan sonra bir miktarı da yanlış olup o yanlışları tashih edince bazı hakayık meydana çıkacaktır. O hakayıkı size arzedecektim. Şimdiye kadar bir münasip vaktini bulamadım. Şöyle biraz istirahat buyurursanız

size hakayık-ı mezkûreyi arzeylerim.

-5-

Polini'nin istirahat için söylediği söz sanki bir emirmiş de vikont dahi bir abd-i ferman-berdar imiş gibi kemâl-i itaatla bir kanepe üzerine oturduysa da mektup münderecatına inanmadığına filâna dair olan teminatına kendisi dahi inanamamış olduğu gittikçe artan helecanından anlaşılıyordu.

Polini dahi bu hâlin farkındaydı. Ancak hiç fark etmiyormuş ve hatta işin bu cihetine hiç de dikkatte bulunmuyormuş gibi davranarak epeyce güler yüz ile genç vikontun yanına oturdu. Dedi ki:

- Payitahtımız cihan medeniyetinin merkez-i umumîsi olmak üzere tanzim ve tezyinine bunca külfetler sarf edilmiş bir şehir olduğu dünyada insanın en ziyade rahatsızlıklara duçar olacağı bir yer aranır da o da Paris olarak bulunursa istiğrab olunmaz mı?

Vikont bu söze "lâ" ve "neam" bir cevap vermedi. Hükmünü anlamadı ki versin. Zaten Polini de cevaba muntazır değildi. Sözün arasını kesmeyerek dedi ki:

- Usûl-i medeniyyetimizdeki hürriyet-i kâmile dahi herkesi bahtiyar etmek maksadıyla verilmiş olduğu hâlde bir sınıf halkı bilâkis bedbaht edeceği asla düşünülmemiş. O bedbahtlardan birisi de ben idim. Anam babam, hısım akrabam, kimsem olmadığı hâlde kavânîn-i medeniyyemiz bana ana baba derecesinde hami olmak lâzım gelmeyecek mi? Hâlbuki yanımda bir kavalye (kadına refakat edecek erkek) bulunmaması güya bu vazifeyi bütün erkeklere tamim eylemiş gibi nereye gitsem, nerede bulunsam bin herifin refakat tekliflerine duçar olurdum. Nazikâne def'-i leyyin ile def'e çalış. Usûl-i medeniyyetimizde utanmak arlanmak var mı ya?

- Ne fena muaheze! Fakat ne de haklı muaheze!

- İşin en garip cihet şunda ki, bazı erkekleri gözüm beğenir. Gönlümün de beğenmesine imkân yolları açılır. Hâlbuki o beğendiğim herif dahi yanıma tekarrüble sıyrık ve yılışık bir suret ile arz-ı refakat edince kusmak derecelerinde bir nefretle

yüzümü çevirmeye mecbur olurum. Kadın olsanız da size bu yolda bir teklif edildiğini görseniz ulüvv-i cenâbınız hasebiyle sizin de istikrahınız son dereceye varır. Zira edilen rağbet bir rağbet-i ciddiye değildir. Sizi beğenmiş, sevmiş veyahut sevecek değildir. Gül bile olsanız, yalnız birkaç kere koklamak için size arz-ı rağbet olunur ki badehu sokağa atılmış gördüğü zaman acımaya bile tenezzül etmeyerek o dahi üstünüze basıp çiğneyerek geçecek. Bunların temelluk-ı müstehziyânelerini bir şey sanıp da heveslenmek kendini onlara kepaze etmek değil midir?

- Kendini bilen erkek için kadınlara o yolda muamele etmemek lâzım olduğu gibi kendini bilen kadın için dahi...

- Doğrusunu isterseniz vikont, ben kendini bilen erkeğe sizden başka asla tesadüf etmemiş olduğum gibi kendini bilen kadına hiç de tesadüf etmedim.

- Kendinizi unutuyor musunuz?

- Kendimi de beğenmiyorum. Zira bir çift söz teatisinden sonra mutlaka nefret ve istikrah edeceğimi bildiğim hâlde yine bazı erkekleri bâdî-i nazarda olsun ben de beğenip hevesleniyorum. İşte bir papaza bile itiraf edilemeyecek olan bu günahımı size itiraf edeyim. Her ne ise sadedden çıkmayalım. Vakta ki geçen sene İsviçre'ye gittik. Valideniz kontes hazretlerinin müsaadesiyle ve hatta birkaç defa kendileriyle birlikte olarak Zürih gölü kenarında çiçek toplamaya gidiyordum. Birgün gölde sandal ile bir delikanlı gezdiğini gördüm. Bu delikanlıyı görür görmez gözlerim üstünde kalmaz mı? Aman Yarab! Birden bire beni teshir ediverdi. Adeta alıklaştım. (Biraz tebessümle) Haniya bu delikanlı hemen yanıma tekarrüble arz-ı refakat edecek olsa kabul edivereceğim.

- Aman matmazel lâtife mi ediyorsunuz?

- Hayır vikont! Pek ciddî söylüyorum. Eğer her erkeğin her kadın üzerindeki tesiri böyle ise bütün kadınlar hiffetlerine mağlûp dahi olmasalar cümlesini mazur görmek hâlâ bence muhakkaktır. Bazı kâğıtlarımı rüzgâr aldı. Onun sandalına düşürdü. Delikanlı bunların ıslanmalarına meydan vermeksizin yakalayıp bana iade eyledi. Şimdi şu hizmeti gören erkek bana

kâğıtları mı ne suretle iade etmelidir? Bin yılışıklık, bin sırıtıklık ile değil mi?

- Artık orasını delikanlının sizden derece-i ümidi tayin eyler.

- Hayır! Orasını delikanlının derece-i iffeti, mertebe-i terbiyesi tayin eyler. Bu delikanlı ise kâğıtlarımı öyle bir surette iade eyledi ki kendisi seksen yaşında bir adam olsa belki daha pederâne bir tavırda bulunamazdı. Veyahut karındaşım olsaydı belki daha biraderâne bir surette evrakımı iade edemezdi.

- İlk nazarda kendisini pek beğendiğiniz için olmalıdır.

- Ama ilk nazarda pek beğendiğim sair adamların da ilk gösterdikleri suretten müteneffir olmaklığım nevadirden değildir. Bu delikanlıya gelince: Durup uzun uzadıya beni temaşa etmesinden de sıkıldığımı hisseyliyordum. Hatta akşam olup da avdet için sandal aranmaya başladığım zaman bana sandalını da teklif etmesin mi? Ben de kabul etmeyim mi?

- Çok şey!

- Evet! Fevkalhad istiğrab olunacak şey! Ama bu teklifi öyle bir surette etti ki reddi kabil değil. Lâkin ben ne o sureti tarif edebilirim, ne de reddinin adem-i imkânı vechini! Bir aralık aklımı başıma alarak şu ettiğim küstahlıktan ürktüm. Lâkin delikanlıyı kaşlarım altından tetkik ve temaşaya başladıkta o kadar alicenabane bir saffet-i hâlini gördüm ki eğer bu adamdan havf ve ihtiraz edecek olursam bir hacet hîninde ulüvv-i cenâb-ı merdânesine iltica etmeye şayeste dünya yüzünde hiçbir adam bulunmadığına kanaat lâzım gelecek.

- Buna zaten kani değil miydiniz ya?

- Paris'te bulunmak şartıyla kani idim. Fakat bu delikanlıyı bir aralık Octave Feuillet'nin fakir delikanlısı zanneyledim. Acaba ben de Matmazel Margerit miyim diye korkmaya başladım. İşte Maksim beni sandala koyup gezmeye götürüyor. Lâkin kendimi yoklayarak kendimin Margerit olmadığımı anlıyorum. Yani bu delikanlıyı henüz sevmediğim gibi sevebileceğime de ihtimal veremiyorum. Lâkin delikanlının hâl ve şanından o kadar iffet ve ulüvv-i cenâbını anlayıp hükmediyorum ki eğer Octave Feuillet'nin fakir delikanlısı gibi ben de bununla bir viran

hisar üzerinde bulunacak olsam şân-ı masumiyyet-i nisvâniyyeme halel gelmesin diye mutlaka kendisini hisardan aşağıya atacak.

- Sizin öyle romanlar hayalâtına hakikat hükmü vereceğinizi hiç ummazdım.

- Ben de hiç ummazdım ama işte hakikat olanca parlaklığı, olanca hükmü ile karşımda duruyor. Hasılı delikanlı beni iskeleye kadar getirip çıkardı ki, adi bir kayıkçı olsaydı benim gibi yalnız başına kırlarda gezen bir kıza belki de o kadar riayetkâr bulunmazdı.

- Korkarım sizi bu kadar teshir eden zat bu mektupta bahsolunan Osmanlı'dır.

- Biraz sabrediniz.

- Ama evvel be-evvel o olup olmadığını itiraf ediniz.

- Evet odur!.. Lâkin niye renginiz attı? Evet! İşte o Osmanlı'dır. İkinci günü bir çiçek taharrisi için oralara gittiğimde Osmanlı'yı gördüm ki yine sandal ile geziniyor. Hükmettim ki beni arıyor. İşte o zaman korktum. Dünkü mülâkata bir tesadüf denilebilir ise de mülâkat bugün tekerrür eylediği surette dün peyda olan münasebetin kuvveti artacak. Bu ikinci mülâkatın hiçbir şey ile tevili de kabil olmayacak. Asıl kendimden korkuyordum. Hissediyordum ki bu delikanlıya karşı adeta mağlûbum.

- İnanılmayacak şeylerden!.. Sizin için!..

- İşte inanılmayacak şeylerden olduğu için korktum ya! O gün delikanlıya kendimi göstermedim. Üzerinden bir iki gün daha geçtikten sonra yine iskeleye inerek bir sandal tutacaktım. Baktım ki delikanlı iskele yanında bir yerde durmuş. İhtimal ki yine beni bekliyordu. Bunu muhakkakan bilemezsem de uzaktan delikanlıyı görüşüm bende bir incizab peyda eyledi. Bir türlü kendimi men edemedim. Yanına tekarrüb eyledim. Aman Yarab! Bir tavr-ı mahcûbane, bir edâ-yı masûmâne ki hiç tarif edemem. Hakikaten sarhoş gibi birşey oldum. Neler söyleştik? Ne oldu? Asla tahattur edemiyorum. Hatırımda kalan şu ki Zürih'te beni takip etmesi bi'l-külliyye beni benliğimden çıkaracağını ve ihtimal ki gerek sizin ve gerek valideniz kontes hazretlerinin nazar-ı dikkatlerinizi celbedeceği için beni takip etmemesini rica

eyledim. Bir halim ve mutî kuzu gibi itaat eyledi.

- Bu tarif eylediğiniz gibi bir adamın Osmanlı'da bulunması istiğrab olunur.

- Hayır vikont! Şark'a dair okuduğum kitaplarda görmüştüm ki Osmanlılar kendi ezmine-i mütekaddime-i tarihiyyelerine henüz pek yakındırlar. Kahramanlık hasleti onlardan henüz tamamıyla zail olmamış. Bu delikanlıyı da o tarife mutabık gördüm. Nihayet Paris'e avdet eylediğimizde birbirimizi yine bulduk. Onun da benim hakkımdaki derece-i ihtisasâtını anlamak için gönül pazarlıklarına dair bir mübahase açtık. Bu mübahasede Osmanlı'nın ihtisasâtını öyle muâşakat-ı adiyye derecelerinden pek bâlâ-ter bulursam ne dersiniz?

- Korkarım sizi tezevvüce kadar göze aldıracağını söyledi.

- Yok! Bahis o cihete dair değildi. Beni taltif vadisinde birçok kelimât-ı sitayişkârâneden güzel bir muhakeme ile ispat eyledi ki beni kendisine bile metres etmek gönlünün tecviz etmeyeceği ahvaldendir. Bir kadını kendisine metres etmek daiyesinde bulunanlar kadınlık şanına şeyn getirmeye sâî erbâb-ı hıyanettendirler. Kadınlar öyle metres ittihazıyla telvîse değil, en pak en safi bir muhabbetle perestişe şayandır.

- Acayip! Bir Türk böyle lâkırdılar söyledi ha?

- Şimdi hepsini tahattur edemiyorum ki! Daha güzellerini bile söyledi. Cemiyet-i medeniyyede kadının haiz olduğu mevkiin ehemmiyet ve kutsiyetini o derecelerde müdekkikane bir muvazene eyledi ki bu fikirleri ne Chateaubriand'da gördüm, ne Balzac'ta, ne Victor Hugo'da...

- Sakın bunlar sizi iğfal için iltizam olunmuş ca'lî şeyler olmasınlar?!

- Delikanlı benim husûsiyyet-i ahvalimi bilmediği hâlde mücerret kendi efkâr ve mütalâasını bana arz için dermeyan eyliyordu. Hasılı dünya yüzündeki yalnızlığımı açtığım ve bana baba, birader, amca, dayı gibi bir veli makamına kaim olacak bir kavalyeye ihtiyacım olduğunu söylediğim zaman bu himayeyi bana vadeyledi. Hatta münasebet-i vakıamızın hiçbir zaman hududu tevessü' etmeyeceği ve aramızda senli benli muhatabaya hiçbir vakitte imkân tasavvur olunamayacağı da derme-

yan olundu.

- Bu şartlar bâdî-i emrde kabul olunurlar, ama pek tez unutulurlar.

- Hayır dostum! Bir seneye tekarrüb eylediği hâlde asla unutulmadı. Bilâkis ikimizin de yekdiğerimiz hakkındaki safvetimiz arttıkça artarak elyevm tamamıyla bir hemşire ve birader derecelerine geldi.

- Azizim Polini! Bu sözlere benim inanmaklığım mahza "İnanmalısın! Öyle arzu eyliyorum!" diye emretmeniz ile mümkün olabilir. Yoksa Hazret-i İsa "Nefsiniz için vukuunu istemediğiniz şeyi başkası hakkında dahi yapmayınız." demiş olduğu gibi ben de derim ki, nefsim için ihtimal veremeyeceğim bir şeye başkası için de ihtimal veremem.

- Vikont, vikont! Maksadınız beni tekzip ise sizi serbest bırakmaktan fazla olarak tek sözünüz yerini bulsun diye ben de kâzipliği kabul ederim, ama bu söz ile kendi kendinize de iftirada bulunduğunuz için sözünüzü tasvip eylemem. Sizin de bana biraderâne muamelâttan başka ne muameleniz olmuştur?

- Ben size olan münasebet ve ihtisasâtımın biraderâne olduğunu veya olacağını asla hatırıma getirmemişimdir. Münasebet tam âşıkanedir. Ama "âşıkane" dediğim zaman bunu istikrah etmekte ve istikrahınızda pek haklı görülmekte olduğunuz erâzilin muamelesi zannetmeyiniz. Hatta ben teşebbüsatımı bir derecelerde ileriye götürdüm ki neticesini haber aldığınız zaman şaşacaksınız. Hem işte teşebbüsatımı böyle ileriye götürdüğüm içindir ki şu hainane mektuptan bu derecelerde müteessir olmuştum. Bununla beraber meselenin henüz muhakemesine başlayacak noktada değiliz. Asıl intizarım şu mektup münderecatı hakkındaki izahatadır. Siz ise şimdiye kadar yalnız bir Osmanlı'yı nasıl tanıdığınızı hikâye ederek kendi tanıdığınız vechile bana da tanıttırıp kabul ettirecek yolda idare-i lisan eylediniz.

- İşte mektup münderecatını da şimdi tashih edeceğim. Paris'imizin maîşet-i sefîhânesi bir namuslu Fransız'ı nasıl bîzar edecek surette ise, bir namuslu Osmanlı'yı da öyle bîzar eylediğinden bu zat talebeden olmakla beraber Quartier Latin

haşeratıyla beraber yaşamak istemedi. Bahusus kendisi Quartier Latin'in güya en ulüvv-i ahlâk sahibi olan talebesiyle akd-i refakat etmiş olduğu hâlde o maişeti bile benimle refakate kendisini lâyık edecek bir surette göremedi. Arkadaşlarından ayrılarak benim delâletimle Matmazel Rozali'nin pansiyonuna girdi. Gerçekten "kız gibi" ıtlakına şayan olduğunu Rozali'ye temin ederek kabul ettirdim ki bir senedir onun hanesinde bulunduğu hâlde Rozali nezdinde bu teminimden dolayı mahçup çıkmadım. Hatta Rozali "Bu kadar uslu kız bile göremiyorum." demektedir. Bizim baş işçi Lini dahi o pansiyonda ikamet eylediğinden genç Osmanlı'yı beğenip nazar-ı rağbetini kendisine celbetmek ister. Delikanlı yalnız dersleriyle ve sanatı olan ressamlığı ile iştigal için şu gurbeti ihtiyar ederek Paris'e gelmiş bulunduğundan Matmazel Lini'ye iltifat etmek istemez. Hatta aşüfte kızdan delikanlıyı kurtarmak için ben de Rozali de Lini'ye nasihat vermeye mecbur oluruz. Nihayet Lini eğer benden yüz çevirerek kendisiyle bağlanmazsa intikama mecbur olacağını delikanlıya söyler. Zira onun itikadınca ben bu Osmanlı'nın metresiyim, sizi vesair sizler gibi zengin kibarı soyup yolarak paraları Osmanlı'ya yediriyorum. Bizim Osmanlı'da iktidar olsa kendisi daima semahat ederek kimsenin lûtfuna arz-ı ihtiyac etmemek gayretinde bulunduğunu bilmeyen Matmazel Lini kendisine râgıb olmayan bir delikanlıyı tehdit ile ram etmek istemesinden dolayı gülünç değil midir?

- Pek!

- Hâlbuki bunun gülünç bir ciheti daha var. Osmanlımın eski arkadaşları dahi aramızdaki münasebeti bir âşık âşıka muhabbeti zannederek, şu kadar var ki Lini'nin asıl ismi Polini olmasından ve o da çiçekçi sayılmasından dolayı Osmanlı'nın metresi olan Polini Lini'dir zannıyla Osmanlı'ya bir Fransız oyunu oynamış olmak için metresini elinden almaya davranırlar. Podar isminde birisi Lini'yi kollamaya başlar. Tabiidir ki pek çabuk muvaffak da olur. Zira Lini için bir erkeği muvaffak etmek kendi muvaffakiyeti sayılır.

- Vakıa bu kızın hâlini de hiç beğenmezdim. Bir erkeğe kendisini kepaze etmeyi ayn-ı muvaffakıyet sayan kadınlardan ol-

duğunu etvâr ve mişvârından anlardım.

- İşte benim Osmanlı'yı tehdit eylediği zaman eski rüfekasını ihtar ile "Onlar zaten size düşmandırlar. Ben de onlar ile birleşeceğim." der. Osmanlı dahi mahza benim için korktuğu cihetle bu tehdide ehemmiyet vererek keyfiyeti bana anlatır. Bence ise işin hiçbir ehemmiyeti olamayacağından ve yalnız Osmanlı'ya karşı rezilliğini bu derecelere vardırmış bulunan bir kızı artık yanımda tutamayacağımdan ben de hesabını verip Lini'yi defederim. İşte hikâye bundan ibarettir ki evvelki akşam Lini'yi tardetmiş olmaklığım üzerine bu sabah mektubunuzu alınca mutlaka Lini tarafından edilen bir teşebbüsün neticesi olduğunu derhâl anlamıştım. Artık sizin kadar ciddî bir adama Lini derecesindeki bir kızın hainane bir entrikası bu derecelerde tesir ederse korkarım ki siz dahi gülünç olmayasınız.

-6-

Genç vikontun bir zamandan beri Polini'nin takririni suret-i istimâından anlaşılırdı ki ilk geldiği zamanki teessürü pek çok itidal kesbeylemiştir. Hatta ifadâtın bazı cihetleri genç kontta tebessümleri dahi mucib oluyordu. Kız sözünü bitirdikten sonra Alphons dedi ki:

- Evet! Ben gelmezden evvel niçin geleceğimi anlamış olmanıza inanırım. Zira mektubu okumaksızın da neye dair olduğunu haber vermiş idiniz. Lâkin şu genç Osmanlı hakkındaki itirafâtınız zihnimi işgalden yine geri kalamaz. Bundan dolayı da mazur değil miyim?

- Cihet-i mazuriyetinizi anlayamam. Ben size hakîkat-i hâli hikâye eyledim. Mustafa Kamerüddin Bey...

- Vay, Osmanlı ismi Mustafa Kamer... Kamer... midir?

- Evet! Kamerüddin!

- Ne de çapraşık isim. Şu Osmanlılar'ın isimleri kadar da çapraşık isim hiçbir millette yoktur.

- Mustafa Kamerüddin Bey dostumdur. Dışarıya her çıktığım zaman onun refakatiyle çıkarım. Hatta teşekkür ederim ki öyle

bir kavalye peyda edeli Paris züppelerinin tasallutlarından, tahkirlerinden de kurtuldum. Mustafa Kemerüddin koluna taktığı kadını her vechile himaye ve müdafaaya muktedir bir insan-ı kâmildir. Yüzünü görenler onun kolunda bulunan bir kadının şâyân-ı ihtirâm olduğunu teslime mecbur olurlar.

- Ah, ne yapayım ki demincek sizin de demiş olduğunuz vechile usûl-i medeniyyetimizin nice bin türlü yolsuzlukları böyle size refakat gibi bir şereften beni men eyliyor. Yoksa ben sizi yabanın bir Osmanlı'sından kabûl-ı refakate mecbur mu ederdim.

- Evet! Bunda hakkınız vardır. Vakıa bir Vikont Duran'ın bir çiçekçi kıza kavalyelik etmesini âdât-ı medeniyyet-fürûşânemiz tecviz etmez. Lâkin tecviz eyleyip de siz her yerde bana refakat eylemiş olsaydınız bile ben Mustafa Kemerüddin Bey'i görüp tanımış olsaydım kendime ikinci bir dost, ikinci bir refik dahi onu ittihaz eylerdim. Çünkü her vechile peyda-yı münasebet ve akd-i refakate şayeste bir babayiğittir.

- İşte görüyor musunuz ki itirafât da bir kat daha ileriye varıyor? Mösyö Mustafa hakkında bu derecelerde beyan-ı tevecc üh eylerseniz bundan benim mutmain kalamayacağım aşikârdır.

- Ama ben sizi tatmine mecbur olmaklığım şartıyla bu sözü söyleyebilirsiniz. Ya öyle mecburiyetim yoksa? Nasıl ki yoktur da!

- Ben olmasını arzu eylerim.

- Yoktur. Harekât ve sekenâtımdan kimseye hesap vermeye mecbur değilim. Mahza...

- Ah Polini! Bana hesap vermeye mecbur olacaksınız, bana!

- Size mi? Sırf dostane bir manaya göre olacaksa tastik ederim ki mecburum. Nasıl ki işte aldığınız mektup üzerine size uzun uzadıya ecvibe ve izahat verdim de!

- Teşekkür ederim. Fakat ben arzu eyliyorum ki bana cevap vermeye mecburiyetiniz sırf dostane dahi olmamalıdır. Ve olmayacaktır.

Polini'nin mektup hakkındaki ifadatını bitirerek vikontun Mustafa Kemerüddin'i kıskanır gibi görünmeye başladığı zamandan beri söylediği sözleri tebessümün fevkinde ve dahkin

mâdûnunda bir güleryüz ile söylemesi ve güya daha söyleyecek neleri varsa da dermeyanı için münasebet arıyor gibi görünmesi Polini'nin merakını mucip olmaya başladı. Polini zanneyliyordu ki hain Lini'nin mektubu hakkında verdiği izahata genç kont tamamıyla inanmayarak müstehziyâne bir red makamında olmak üzere bu sözleri söylüyor. Binaenaleyh delikanlıyı daha aşikâre söyletmek için bi'l-iltizam kaşlarını çatarak nîm dargın bir tavır ile dedi ki:

- Hayır Mösyö Le Vikont, hayır!. Ben hürriyet ve istiklâlim zimâmımı kimsenin eline vermiş değilim. Vakıa kendimi ayıp ve kusurdan berî olmak üzere satmak istemem. Lâkin dostlarım beni meâyib ve kusurumla beraber sevmek isterlerse febihâ! Yoksa ciddî olarak verdiğim izahata inanmamaktan fazla bir de kendi keyiflerine mutabık gelmeyecek olan ahvalimden naşi beni istihza edecek olurlarsa işte mahkûmiyet ve mağlûbiyetin bu derecesine tahammül edememek muhtariyetim hududu dahilindedir zannederim.

- Estağfurullah! Maksadım sizinle istihza değildir. Beni tatmine ve ahvalinizden bana hesap ve cevap vermeye mecburiyetiniz olmasını arzu edişim gayet ciddîdir. Hatta dostunuz olan Osmanlı ile şimdiye kadar olan münasebetinizi kıskanmaya haklı olamasam bile bundan sonralarını kıskanacak olursam haklı dahi çıkarım.

- Kıskanmakta haklı mı çıkarsınız? Aman Mösyö Le Vikont! Bugün size ne oldu?

- Bunu da ters anlamayınız! Size enniyetim olmadığı için kıskanırım demek istediğimi sakın hükmetmeyiniz. Hatta sözün en ciddîsini isterseniz sizi o sevgili Osmanlınızdan da kıskanmam! Siz beni henüz tanımadınız mı? Bundan sonra mı tanıyacaksınız? Mösyö Mustafa cidden beğenmeye şayan bir adam olmasaydı siz onu semtinize bile uğratmazdınız. Yahut onunla aranızdaki münasebet bana şu verdiğiniz izahatı vermeye müsait olmayacak surette olsaydı hiç de o izahatı vermeye mecbur olmaz idiniz. "Efendi! Bu babda size hiçbir söz söylemeye mecburiyetim yoktur." deseydiniz ne diyebilecektim?

- Lâkin buraya ne hâlde gelmiştiniz...

- Evet! İnkâr etmem ki geldiğim zaman teessürüm ziyadeydi. O da her ihtimalin hilâfında olmak üzere şu mektubun bazı cihetleri sahih olabilmesi imkânından naşi idi.

- Tamam! O hâlde bundan sonra da sevgili Osmanlımı benden kıskanmamalısınız.

- İşin bundan sonrasına gelince iş bi'l-külliye başkadır. Zira bugün yarın validem size benimle izdivacı teklif edecektir.

- Ne dediniz, ne dediniz?!

- Benimle izdivacı teklif edecektir.

- Yanlış mı anlıyorum vikont? Valideniz...

- Hiç yanlış anlamıyorsunuz. Evet! Validem sizinle benim izdivacımı teklif edecektir.

Matmazel Polini'ye bir alıklık geldi. Rüyada mıdır? Yoksa bu lâkırdıları hâl-i bîdârîde mi işitiyor? Güzelce fark edebilmek için elini başına götürerek kendi kendisini yokluyordu. Kızın bu hâli hayreti vikontun nazar-ı dikkatini celbeylediğinden dedi ki:

- Polini! Kıymetli Polini! Bir şeyi etrafıyla anlamaksızın derhâl kaşlarınızı çatıvermeyiniz! Muarefemiz, münasebetimiz bir günlük, bir haftalık, bir aylık, bir yıllık değildir ki! Üç beş senedir birbirimizi tanıyoruz. Sizin sevdanız gönlümü istilâ edelidenberi encâm-ı hâli tefekkürden bir an hâli kalmamışımdır. Her ciheti düşündüm. Sizin bir çiçekçi kızcağız benim bir vikont olduğumuzu ve aramızda küfüv ıtlakına şayan hiçbir şey bulunmadığını hep düşündüm. Lâkin ne kadar düşündüm ise nazarımda o kadar kuvvet ve vuzuhla tahakkuk eyledi ki sizsiz bu âlemde yaşabilmek benim için kabil değildir. Binaenaleyh üç dört aydan beri valideme yalvarmaktayım. Âlem her ne derse desin sizi bir Vikontes Duran yapmasını rica eylemekteyim. Vakıa validem bunu sizin dahi kabul etmeyeceğinizi bin defa söyledi. Âlemin lisanına sermaye-i istihza olacağımızı dermeyandan geri durmadı. Lâkin ben söyleye söyleye ona da ispat eyledim, hiçbir kimseden ihtirazımız yoktur. İffetimizde namusumuzda zerre kadar halel olmadıktan sonra halkın bizi ta'yîbe ne hakkı vardır? Asilzade bir kız pespaye bir adama varırsa vakıa ünvan-ı asaletini kaybetmiş olacağından bu da bir ziyâ'

addolunursa da vazî' olan bir kızı bir asilzade tezevvüç ederse o kadını da rütbe-i asaletine terfi etmiş olacağından cemiyet-i asilzadegâna bir aza daha zammetmiş olur. Bunları hep anlattım. Nihayet gönlünü razı ettim. Bugün yarın sizi görüp istimzac edecektir. Sizden dahi rıza görürsem, pederim nezdinde iktiza eden teşebbüsten geri durmayacak ve daha şimdiden hiç şüphe yoktur, muvaffak dahi olacaktır. Validem dedi ki: Babanın razı olmamasına ne sebep bulunacaktır? Biz asilzade isek Fransa'nın sair asilzadegânı gibi birkaç yüz senelik kıdem-i asaletimiz yoktur a? Büyük Napolyon'nun eski asilzadegâna rağmen ihtira ve icat eylediği kontlardan ki zaten krallık zamanının kadim hanedanı nezdinde bizim bu asaletimiz sermaye-i istihza olup duruyor. Hasılı sizden muhalefet olmaz ise validemin muvaffak olacağına hiç şüphe yoktur.

Vikont şu uzun sözü söylediği müddet Polini şakk-ı şefe etmeyerek delikanlıyı öyle bir surette dinliyordu ki hariçten birisi görseydi hiç kulak bile vermediğini zanneylerdi. Lâkin Polini bu sözleri kâmilen dinledi. Vikont sözünü bitirdikten sonra dahi hâlâ söylüyormuş gibi Polini hâlâ vikontu dinliyordu. Binaenaleyh çocuk yine söze başladı. Dedi ki:

- Validemin bu istimzacına cevab-ı muvâfık vermemek için sizde olsa olsa bir mani bulunabilir. O da Mösyö Mustafa'ya bu yolda vaat vermiş olmanızdan ibarettir.

İşte bunun üzerine Polini mukabeleye mecbur olarak dedi ki:

- Aa! Aklınızı mı bozdunuz Mösyö Le Vikont? Ben Fransız, o Osmanlı olduğu hâlde...

- Neden? Osmanlı ile izdivaç etmiş Fransız kadınlarını kaç tane istersiniz? Siz Mösyö Mustafa'yı istedikten sonra...

- Bak doğrusunu söyleyeyim! Mustafa Kamerüddin gibi bir kocam olacağını muhakkak bilirsem kendimi daha şimdiden bahtiyar görmeye başlarım.

- Öyleyse bana Mustafa Kamerüddin kadar muvafık bir zevc bulamayacağınızı hükmeyliyorsunuz.

- Hayır! Öyle bir mütalâa benden baîddir. Lâkin sizinle aramızda o kadar büyük bir nispetsizlik vardır ki size kıyasen Mustafa Kamerüddin'in bana koca olabilmesine daha ziyade imkân

tasavvur olunabilir.

- Asaletimi filânımı hesaba katmayınız. Yalnız şahsım hakkındaki mütalâanızı serbestçe söyleyiniz. Ben size koca olursam bahtiyar olacağınızı ümit etmez misiniz?

Polini'ye bir durgunluk geldi. Vikontun icbarı üzerine nihayet dedi ki:

- Kocam siz olursanız şüphe yok Mustafa Kamerüddin gibi bir kocaya zevce olmaktan ziyade bahtiyar olurum. Lâkin hiç ümit edemem ki sizinle tecvizimize imkân bulunsun.

- Siz imkânı düşünmeyiniz, onu bulacak biziz. Yalnız şunu söyleyiniz ki siz beni kabul eder misiniz?

- Bunun için sizden iki üç gün müsaade isterim.

- Vereceğiniz cevab-ı reddi def'aten vermemek beni canımdan bîzar edecek derecelerde birden bire meyus etmemek için öyle mi?

- Hayır, düşünmek için. Bence hiç imkânı olmayan bir şeye düşünmeksizin taşınmaksızın cevab-ı muvafakat vereyim de âleme gülünç mü olayım?

- Ya bu iki üç gün zarfında validem sizden edeceği istimzacı ediverirse?

- Bu müsaadeyi ondan dahi isterim. Hem o istediğim müsaadeyi sizin kadar müşkilât görmeksizin göstermeksizin verir.

- Validemin vereceği müsaadeyi ben de veririm.

- Öyleyse hiç dirîğ etmeksizin veriniz.

- Ama şu kalbinizin bende olduğuna emin olmalıyım ki...

- Vikont! Şu rezilâne mektuptan dolayı beni muahezeniz elvermedi mi?

- Namusuma yemin ederek sizi temin ederim ki bu sözü o mektuptan dolayı söylemedim. Ben o mektuba tamamıyla ehemmiyet verip emniyet göstermiş olsaydım hiç sizi tezevvüç derecesindeki cür'et-i mukaddesemi muhafaza edebilir miydim? Ama sizden istediğim cevap ve itirafı benden dirîğ edecek olursanız o hâlde derim ki mektupta hikâye olunan ahval sizin için mâni-i itiraf oluyor.

- Bu ahval mâni-i itiraf olsaydı evvel be-evvel teklif eylediğiniz izdivacı reddeylerdim. Kendimi bir namussuz kız görüp dururken sizin gibi namus-ı mücessem bir asilzadeye... Hem ne hacet! Size refîk-i ebedî olmak için her bir cihetinden ne dînen, ne kanûnen münasebetim olmadığı hâlde yalnız namus cihetinden kendi kendime emniyetim ber-kemâldir de bu izdivaç hayalâtını yine kendim cinnete hamletmiyorum. Ve illâ bu hayalâtı ben kendim eser-i mecnûniyettir diye açmaya şayan bulurdum.

- Şimdi şu ağzınızdan "Evet! Gönlüm sendedir. Seni severim." sözlerini çıkararak beni bahtiyar etmeyecek misiniz?

- Vay, bu bahtiyarlığınız için bu kâfi midir?

- Hay hay!

- Öyleyse bahtiyar olunuz! Bahtiyarsınız! Hakikaten gönlüm sizdedir. Fakat benim için bu gönül mucib-i bahtiyarî olmayıp müstelzim-i felâket olacağına hiç şüphem yoktur. Zaten şimdiye kadar gönlüme hiçbir kimsenin sahip olmamış bulunmasına sebep gönlümü sizin işgalinizdir.

- Teşekkür ederim Polini! İnşaallah bu felâket meselesindeki zannınızın pek batıl olduğunu validem karîben size ispat eder!

-7-

Şu muhavereyi diğer odadan istima eyleyen Mustafa Kamerüddin'in ne hâllere girdiğini bilemeyiz. Fakat muhaberenin neticesi genç vikontu tamamıyla memnun ve bahtiyar eylemiş olduğu hâl ve şanından bedaheten anlaşılmakta idi. Teşekkür makamında birkaç defa Polini'nin güzel ellerini kendi lerzenâk elleri içine alıp sıkarak kemâl-i iştiyakla öptü. Polini dahi delikanlının bu arzularına muhalefet etmiyordu.

Gerek Matmazel Lini ve gerek Mustafa Kamerüddin'e dair tekrar bazı sözlere girişildi. Vikont, Polini'yi kat'iyyen temin eyledi ki Lini tarafından gelmiş olan mektubun kendisince hiçbir tesiri olmamıştır. Zaten zerre kadar tesiri olacak olsa şöyle bir taleb-i izdivacta bulanamayacağı ve hiç olmazsa sevdiğinin namus ve iffeti babında yeniden uzun uzadıya tahkikata girişerek evvelki kadar kendisinde itimat hasıl oluncaya kadar olsun bu talebi tehir eyleyeceği derkâr bulunduğunu arz eylemişti.

Buna mukabil Polini dahi Mustafa Kamerüddin ile kendi arasındaki münasebet şu izdivaç meselesine asla mani olacak surette olmayıp hatta bu meseleyi Mustafa Kamerüddin'e söylediği zaman memnun bile kalacağını daha şimdiden vikonta temin eylemişti.

Buraya kadar söylenmiş olan sözlerin kâffesi sahih ve vakıa mutabık olduğu hâlde Polini'nin yalnız şu son sözü vakıa mutabık çıkmamıştır. Zira Alphons Duran kuşluk taamı vakti tekarrüb edinceye kadar hep Polini ile vakit geçirerek badehu:

- Validemi bekletmek olmaz. Taam vaktinden evvel yetişmeliyim.

diye kalkıp gittikten sonra, Polini Mustafa Kamerüddin ile birleştiği zaman delikanlıyı da müteessir bir hâlde buldu. Kendisi bu hâl-i teessürü anlamamış gibi davranarak dedi ki:

– Nasıl? Vikontun hakkımdaki emniyyet-i âlicenâbânesini takdir eylediniz ya?

Mustafa epeyce dargın bir tavır ile kızın yüzüne bakarak dedi ki:

– Bunu takdir edip etmemekten ne çıkar? Siz şâyân-ı emniyyet bir kız olmadığınız hâlde mi size emniyet eyledi? Siz böyle külliyen masum bir ferişteh olduğunuz hâlde dahi size emniyet etmeyecek olmasını mı mümkinâttan görüyor idiniz? Bunlar neyse ne! Fakat siz şu izdivaç maddesini ciddiyetle mi telâkki eylediniz?

– Bu sualinize gerek tasdik ve gerek red cevabı versem ikisi de muvafık düşer. Fakat size şunu ihbar edeyim de asıl sualinize cevap makamında telâkki ediniz ki: Duran familyasının ferzend-i yegânesi olan bu çocuk anasının babasının ve bilhassa anasının pek ziyade sevgilisidir. Validesi oğlunun benim hakkımdaki heveslerini bilir. Bu hevesleri bir netice-i ciddiye intac edemeyeceğini dahi hükmetmiş ise de delikanlı redd-i kat'î görecek olsa şayet üzülür fenalaşır diye bana sûret-i mahsusada rica ederek oğluna güleryüz göstermekten geri kalmamaklığımı tavsiye eylemişti. Şimdi bu vikontun teklifine red ile cevap verecek olsam validesinin bu emrine muhalefet etmiş olurum. Binaenaleyh işittiğiniz yolda cevap verdim ki

bilâhare validesi beni gördüğü zaman işin ciddiyeti ne derecede olduğunu anlamaya vakit kazanmış olayım diye!

– Ya validesi size işin ciddiyetini itiraf edecek olursa?

– O hâlde benim bir Vikontes Duran olmaklığımdan memnun olmaz mısınız?

Mustafa Kamerüddin'in ağzından bir "Tabiî!.." kelimesi düştü ise de hâl ü şânı hiç de bu kelimenin manasını tastik etmiyordu. Polini dedi ki:

– Zannederim vikont hakkındaki hissiyatımı sizden ketmetmemiştim. Farz-ı muhâl sûretinde bu adam ile izdivaç edecek olursam bir vikontes olacağımdan dolayı değil, belki Alphons'un zevcesi olacağımdan dolayı bahtiyar olurum itikadındayım. Her hâlde gönlümün beğendiği bir adama varmış olacağım.

Mustafa Kamerüddin'in rengi ölü benzine benzedi. Dedi ki:

– Bir vikontes olmaya da heves edecek olsanız ma'yûb mu olursunuz? Familyanın vâris-i yegânesidir. Servetleri de yolunda. Benim gibi bir adama varıp da evvelâ onun milliyetini kabul ve kendi milliyetinizi terk ederek bir yabancı millet içine girmekten ve sâniyen o millet-i ecnebiyyenin en şanlı kibarı derecesine değil orta halli familyaları derecesine varmaktansa elbette...

– Sevda denilen şey insanın ihsâsını i'lâ eylediğinden dolayı hem gayet mukaddes hem de bazı tabayi'-i haseneye türlü fenalıklar ilka ettiğinden dolayı gayet de müstekrehtir. Sizde benim için bu derin ve metin sevda olmasaydı şu açık sözleri söylemezdiniz, değil mi? Haddizatında sizin kadar âlicenâb bir insan-ı kâmile şu sözleri söyleten şey sevda olduğu için sevdadan da nefret edeceğim geliyor.

– Öyleyse kendi kendinizden nefret ediniz Polini! Bize sevdayı ilka eden sizsiniz. Fakat kendi kendinizden nefretiniz dahi becâ olamaz. Zira ilka eylediğiniz sevda en safî, en pak sevdalardandır. Bu paklığı kendime isnat edemem. Zira işte benden başka birisine de ilka-yı sevda etmiş olduğunuz hâlde o sevdanın da bende olan gibi pak ve safî olduğunu gördüm. Lâkin iki gönül gibi iki vücudu da birbirine katarak şu âlem-i maîşette

refâkat-i ebediyye arzusunda bulunmak bir nûr-pâre-i melâhati zalâm-ı fuhş ve çirk içinde mahv gayretinde bulunmakla kıyas edilemez ya! Bu arzu dahi herhâlde o sevda kadar pak sayılır değil mi? Doğrusunu söyleyiniz Allah aşkına, doğrusunu söyleyiniz!

– Doğrusunu mu söyleyeyim?

– Evet dosdoğrusunu isterim.

– Öyleyse itiraf ederim ki muhakemeniz haklıdır. Ne bir kadının, ne de bir erkeğin ömrünü ruhbaniyet ile geçirmesi lüzumuna kani olan muhâlifîn-i tabîattan değilim. Lâkin siz de insaf ediniz, siz de doğrusunu söyleyiniz. Sizden evvel vikontu görmüş, sizden evvel onu sevmiş ve gönlüne bu sizin tasvir eylediğiniz arzuyu vikonta hasreylemiş bulunursam... Ama diyeceksiniz ki "O hâlde beni niçin dâire-i dostînize kabul eylediniz?" Derim ki kabul etmeyip de reddetmiş olsa idim mi size hoş görünecekti? Birbirimizi tanıdığımızdan, sevdiğimizden dolayı hangimize ne zararı oldu?

– Hayır! Bu cihete itirazım yoktur. Hatta bana asla öptürmemiş olduğunuz elinizi vikonta öptürmüş bulunmaklığınız dahi işte bu mukayeseden neş'et eyler ki bunda dahi hakkınız vardır.

– Öyleyse bilfarz ben Vikontes Duran olduğum zaman mücerret kendi kâmınıza nail olamadığınız için müteessir kalacaksınız da benim bahtiyarlığımdan dolayı memnun olamayacaksınız ha? Hâliniz ne müşkil hâldir Mösyö Demir?! Acınacak hâldesiniz.

– Hayır Polini, hayır! Of! Bir türlü size derdimi anlatamayacak mıyım? Bilmiş olunuz ki ben sizin için kendi bahtiyarlığımı fedaya bin canla hazırım. Hatta bahtiyarlığınız benim yalnız terk-i bahtiyârî etmekliğime değil, terk-i can dahi etmekliğime vâbeste kalsa, canla da cömertlikten geri durmam. Hiç siz bahtiyar olduğunuz hâlde mücerret kâm alamadım diye müteessir olmaklığım kabil midir? Beni bu kadar hodkâm, bu kadar alçak mı sanıyorsunuz Polini?

Demir-zâde bu sözü o kadar ciddî olarak söylemişti ki özü gibi sözünün doğruluğuna iki şahit olmak üzere göz pınarlarında fındık kadar iki küre-i eşkîn zâhir olmuştu. Bu küreciklerin

dahi güya harâret-i merkeziyyeleri varmış da o harâret-i merkeziyyenin tazyikatına tahammül edebilecek katmerleri bulunmadıkları için oldukları yerde paralanıvermişler gibi bozularak enkazları zavallı delikanlının âteşîn yanakları üzerinde mini mini bir seyl-i bürkânî husule getirmişlerdi.

Polini bu hâli görünce onun da yüzünden alevler çıkıyorcasına yüzünü gözünü bir hararet bürüdü. Onun da gözleri yaşardı. Söze yine Demir-zâde müdavemet gösterdi. Dedi ki:

– Şimdiye kadar bin defa itiraf eylediniz ki Vikont Alphons Duran'dan maada bir de beni şu dünyada insan ıtlakına şayan görmüşsünüz.

– Bunu tekrar itiraf eylerim.

– Öyleyse biraz da beni bahtiyar etmek için vadediniz ki eğer Alphons size koca olmayacak olursa ben olacağım!

– Oo! Bunu bilâ-tereddüt vadederim. Hem bu vaadin olanca ahkâmı anlayarak verildiğini göstermek için işte şunu da izah eylerim ki sizin için vatanımı, milletimi, dinimi de feda edeceğim. Ben de bir Osmanlı olacağım. Beni dünyanın hangi yerinde yaşatmak isterseniz ittiba eyleyeceğim. Şimdiki refahımı sizde bulamayacak olsam bile yalnız zevciniz refahiyyetini sair suverı refâhın kâffesine tercih eyleyeceğim. Memnun oldunuz mu?

Bu söz üzerine Mustafa Kamerüddin eğer galeyân-ı şevkine ittiba eylemek lâzım gelseydi hemen kızın boynuna sarılarak yüzünden gözünden bin bûseler almalıydı. Lâkin o deryâ-dil çocuk bir an için bu harekete davrandığı hâlde hemen yine o an içinde:

– Yok! Şu dakika-i uzmâda dahi gönlüme galebe edeceğim. Size sarılmayacağım, öpmeyeceğim Polini!

diye güzel çiçekçiye hayretinden çıldırtacak bir eser-i metanet daha gösterdi.

Bu iki âşıkın ikisine de kahramanâne mukabele eyleyen Polini netice-i mücâhededе kendisini pek yorgun bulduğundan o gün kuşluk taamını uzak bir yerde Mustafa Kamerüddin ile birlikte etmeyi delikanlıya teklif eyledi. Şimendüfere râkiben ve Versailles'a kadar gitmeye karar verdiler.

Versailles denilen kasabacık Paris'in üç buçuk saat cenûb garbîsinde Fransa'nın asıl payitahtı ıtlakına şayan olan sarayı havi yerdir ki burası ile Paris arasında iki şimendüfer hattı mümted olarak her saat birer katar hareket eyler. Kırk beş dakika zarfında yolcularını mahall-i maksûdlarına îsâl eder. Birisi Seine nehrinin sağ ve diğeri sol sahili üzerinden hareket eyleyen bu iki şimendüferden maada bir de orta yol vardır ki birçok omnibüsler, arabalar dahi oradan işlerler.

Mustafa Kamerüddin ile Polini Seine nehrinin sağ tarafında giden şimendüfer ile Versailles'a varıp bir güzel lokantada kuşluk taamını ettikten sonra sarayı gezmeye çıktılar ki bu saray emsali nadir bulunacak bir müzehaneye tahvil edilmiştir. Vakıa Demir-zâde ile Polini'nin işbu sarayı sûret-i seyr ü temâşâları burada izah edilmek lâzım gelir idiyse de Versailles'ın sarayı bahçesi ve bunlarda bulunan resimler, heykeller vesair nevâdir-i âsâr-ı atîka ednâ mertebe izah edilmek istenilse sahifeler değil bablar doldurmak lâzım gelir. Hikâyemizdeyse bu cihetin ehemmiyeti olmadığından tafsilât-ı mezkûreden sarf-ı nazar kılınmıştır.

Biz hikâyemizce bundan ziyade bir ehemmiyet götürecek madde olmak üzere asıl şunu haber verelim ki, Paris'ten şimendüfere bindikleri dakikadan itibaren Polini ile Mustafa Kamerüddin o sabah kendilerini işgal eden meseleye dair harf-i vâhid teati etmemiş oldukları gibi Versailles saray bahçesini gezdikleri müddet zarfında dahi hep temaşa eyledikleri âsâra dair mübahese ederek yine kendi meselelerine dair hiçbir kelime tekellüm etmemişlerdi. Yalnız avdette Mustafa Kamerüddin hatırına gelerek kendisini pür-şevk ve ümid eyleyen bir maddeyi Polini'ye açmamaya bir türlü muktedir olamayarak dedi ki:

– Polini, maneviyata itikadınız vardır, değil mi? Kâinât bir Hâlık-ı azîmü'ş-şânın yed-i tasarrufunda bulunarak amele göre ceza dahi o Hâlık'ın esas-ı kanûn-ı adâleti olduğuna iman edersiniz ya?

– Hay hay! Hatta bazı kere birtakım kimselerin dûçâr-ı felâket olmalarını haksız görüşümüzde asıl hata bizde olduğuna da kaniyim. Cenâb-ı Hak kimseye haksızlık etmez. Herkese

cezâ-yı amelini gösterir.

– Öyleyse inanınız ki siz benim zevcem olacaksınız.

– Ne güzel istintâc!

– Evet! Gülmeyiniz! Benim sabrımın, metânetimin mükâfâtını Cenâb-ı Hak benden dirîğ etmeyecektir. Vikont ile sizin aranızdaki mesafe pek baîddir. Sizi birbirinize takrîb imkânı bulunamayacaktır. Encâm-ı kâr siz benim olacaksınız. Kalbime öyle doğuyor.

– Ben Hak Teâlâ hazretlerinin takdir eyledikleri şeye razıyım.

– Lâkin işin daha şimdiden düşünülecek bir ciheti vardır ki, eğer onu düşünmezseniz tedâbirinizde noksan etmiş olursunuz.

– Nedir o cihet bakalım?

– Ben gerek sizin gerek Alphons'un hakkınızı teslim ederek kendi emelimi feda ediyorum. Bunu bir küçücük semâhat addediniz. Lâkin vikont bu teşebbüse muvaffak olamayacağını gördükten sonra o dahi hakkına razı olacak mı?

– Ne gibi sanki?

– Yani bana verdiğiniz vaadin ifasına muhalefetle sizi tasdî'a başlayacak mı?

– Bunu Alphons'un mekârim-i ahlâkından hiç ümit edemem.

– Hayır! Bunu daha şimdiden düşününüz. Aşk hususunda mekârim-i ahlâkın hükmü pek âciz kalıyor. Zira ben şu hâlde sizi gücendirmeyeceğimi bilsem vikontu âdeta bir düelloya davet derecesinde gayret-i rekabete mağlûp olur giderim.

– Velev ki Alphons adem-i muvaffakiyetinden dolayı pek meyus kalsın, bize ne? Biz yine kararımızı icra ederiz.

– Mani olursa? Ya o hâlde işimi silâhla görmeye beni mecbur eylerse?

Polini bir düşünmeye vardı. Fakat düşüncesinden gayet bîzar olduğu görülürdü. Nihayet içini çekerek dedi ki:

– Aman bu mütalâa ne fena mütalâa! Rica ederim böyle fena şeyleri düşünmeyiniz.

– Düşünmüş olsak iyi ederiz. Her hâlde şunu şimdiden bilmiş

olunuz ki o zaman vikont cenapları kendisinden memûl olan büyüklüğü etmez de sizin bahtiyarlığınızı husulden men için kendi kâmını özr-i makbûl suretinde göstermeye kalkışırsa ben de harekâtımda serbest kalırım.

– Ben böyle korkunç şeyleri hatırıma bile getirmem.

-8-

Mustafa Kamerüddin'in bu mülâhazasını bir mülâhaza-i nâbecâ diye mi telâkki edersiniz? Onu Polini bile böyle telâkki edememişti. Bu mülâhazanın pek becâ olduğunu kalben tastik etmiş idiyse de kalbiyle tastik eylediği şeyi dili ile de ikrar edemeyerek böyle korkunç şeyleri hatırına getirmeyeceğinden bahsediyordu.

Mustafa Kamerüddin'in bu mülâhazası ne kadar becâ olduğunu karîben bize zaman gösterecektir. Fakat o zamana kadar mürûr etmiş olan ezminenin sûret-i güzerânını görmeliyiz.

Alphons'un validesi "bugün yarın" Polini'yi göreceği Alphons tarafından haber verilmişken Kontes Duran o gün yarın Polini'yi görmedi. Vakıa sair işler için gördüyse de asıl izdivaç meselesi için görmedi. Hatta biraz sonra umum imtihanlar zamanı gelerek bu imtihanları takip eyleyen en sıcak zamanları serin memleketlerde imrar için Paris kibarının şuraya buraya dağılacakları mevsim hulûl eylemiş olduğu hâlde Kontes Duran henüz Polini'ye oğlu hakkında bir söz söylememişti.

Şu kadar ki ondan sonra Polini hakkındaki muamelesi daha tazimkârâne olmaya başlamış yani bir zaman gelip de kendisine gelin olacak bir kibar kızına edilecek muameleye Polini'yi lâyık görür olmuştu.

Bu seneki imtihanda Mustafa Kamerüddin geçen seneden ziyade şan kazanmış olursa şaşar mısınız? Vakıa âşık olanın eli işe varmayacağı hükmolunduğu gibi bundan bi'l-intikal zihni de derse varmayacağı hükmolunabilirse de bu aşk sırf cismânî ve şehvânî olan aşk olup, rûhânî olan sevdaysa insanın gayretini artırır. Hatta gayret dahi sevdanın bir türlüsü demektir. Binaenaleyh Mustafa Kamerüddin her zaman derslerine kemâl-i şevkle çalışarak hendese imtihanında pek parlak aferinler ka-

zanmış olduğu gibi o sene resim sergisine konmak için bir de resim yapmıştı. Vakıa bu resim sergi salonuna kabul olunacak kadar mükemmel bulunmadı. Lâkin resimleri muayene eyleyen ehl-i hıbre heyeti Mustafa Kamerüddin'in üstadı Mösyö Camillion'dan delikanlının henüz bir senelik bir şakirt olduğunu haber aldıkları zaman şaşarak bir istisna olmak üzere Demir-zâde'nin resmini kabul eylediler. Ne dersiniz? Koca Demir-zâde şu mes'ele-i âdiyyede bile küçüklüğü kabul edemeyerek ehl-i hıbreye:

– Efendiler! Mösyö Camillion'un resimhanesine devamım bir sene oldu ama ondan evvel bir sene dahi kendi kendime resme çalışmıştım.

diye doğruyu meydana koymuştu. Fransızlar bu itirafı delikanlının özü doğruluğuna hamledeceklerine bilâkis "hamakat" kelimesiyle müteradif olmak üzere "safvet-i kalb"ine hamleylediler.

Bu senenin tatil eyyâmı nerede geçirileceği Polini ile Mustafa Kamerüddin arasında epeyce müzakerâtı mucip oldu. Mustafa Kamerüddin bu sene memleketine gidip anasını babasını görmek arzusunu bir aralık ortaya koyduysa da Polini:

– Madam La Kontes Duran şayet mahut meseleyi açacak olursa bana mânen kuvvetü'z-zahr olacak kim var? Sizin asıl dostluğunuza, kardeşliğinize o zaman muhtaç kalacağım. Beni yalnız bırakmayınız!

diye Mustafa Kamerüddin'i İstanbul'a gelmekten men eylemişti. Bir aralık dahi Duran familyasının deniz hamamlarına gideceği ve Polini'yi de beraber götüreceği sözü meydana çıkmıştı. O halde Mustafa Kamerüddin:

– Sizinle refakate İstanbul iştiyakını da feda eylerim. Fakat siz Duranlar'la deniz hamamlarına gideceğim diye beni feda ederseniz nasıl olur?

mütalâasını serdedince Polini:

– Yok! Bu sene artık Duranlar'la beraber gidemem. Yalnız size refakat borcundan dolayı değil mes'ele-i ma'hûdeden dolayı onlar yanında bulunamam.

diye bu cihetten Mustafa Kamerüddin'i temin eylemişti. Halbuki bir hafta sonra bu kararın kâffesi tebeddül eyledi. İh-

tiyar kontun maden sularına ihtiyacı olarak Baden Baden sularına gidilmeye karar verilmişti. Kontes, Polini'ye teklif-i refâkat eyledikte Polini:

– Affınızı rica ederim! Bu sene tatil zamanlarını geçirmek için refikim vardır. Onu terk edemem.

mukaddimesiyle Mustafa Kamerüddin'i anlattıkta, hem de uzun uzadıya anlattıkta Kontes Duran:

– Aman Polini! Bu Osmanlı efendiyi oğlum kıskanacak olursa ne yaparız?

sualinden başlayarak Polini ile uzun uzadıya bir hasbihâle girişmiş ve bu hasbihâlde oğlanın kendi hakkındaki heves-i izdivâcını da bahse katarak:

– Vakıa bu babda sizden istimzâc edeceğimi oğluma vadetmiş idiysem de sonra istimzâca da hacet görmemiştim. Asıl kontu ırzâ lâzım geleceğini düşünmüştüm. Öyle değil mi Polini? Siz zaten benim kızım olduğunuzdan bu münasebetimizi bir de nikâh ile teyide muhalefet etmeyeceğiniz derkârdır.

demişti. Vakıa Polini kontesin sözünü kabul etmiş görünmekte isticâl etmediyse de red dahi eylemediğinden kontes tahmininde musîb olduğunu anlamıştı. Mustafa Kamerüddin bahsine gelince, Polini vikontun da bu delikanlıdan habîr olduğunu kontese açarak iktiza eden izahatı vermekle de kadıncağıza itminan gelebilmişti.

O gün kontes ile edilen müzakere neticesinde Baden Baden'e Duran familyası başkaca ve Polini ile Mustafa Kamerüddin dahi başkaca gitmeye ve orada yine dostane münâsebât-ı yevmiyyede bulunmaya karar verilmişti. Mustafa Kamerüddin'in bu karara hiç itirazı olmadığı hâlde genç vikont geçen sene olduğu gibi bu sene dahi Polini'nin familya azasından birisi sıfatıyla kendileriyle birlikte gitmesini pek ziyade arzu etmiş ve bundan dolayı validesine lüzumundan fazla bile yalvarmışsa da kontes orta yerde izdivaç meselesi varken Polini'nin kendileriyle birlikte bulunması pederi nezdinde güzel görülmeyeceğini dermeyan eyleyerek delikanlıyı iskâta muvaffak olabilmişti.

Elhasıl Duran familyası Paris'ten Kühel tarikiyle on üç saat yirmi beş dakikada Baden Baden'e varan sürat postasının birinci

mevkiine binerek gittikten sonra Mustafa Kamerüddin ile Polini dahi bu mesafeyi on sekiz saat yirmi dakikada kat eder adi postanın ikinci mevkiine kırk sekiz buçuk frangı vererek Baden Baden'e vardılar.

Baden Baden denilen yer Almanya'nın yedi sekiz bin nüfuslu bir kasabasından ibaret ise de gerek maden sularının ve gerek bu sulara gelen kibara mahsus kumar oyunlarının şöhret-i şâyi'asından naşi her sene oraya elli binden seksen bine kadar misafirîn vürud eylediğinden ahalisinin hemen kâffesi otelci veyahut otel hizmetçisi addolunur. "Viktorya Hoteli" ve "Avrupa Hoteli" gibi herbiri def'aten yüzlerce kibar misafirîni iskân edebilecek cesamette olan büyük oteller yine miktarı yirmiyi tecavüz edip elliden mütecaviz de küçük otellerden maada birçok hususî hanelere pansiyon suretiyle misafir kabul olunur. Baden Baden'in filhakika böyle senevî yetmiş seksen bin misafir tarafından mazhar-ı ziyaret olmaya liyakati de müsellemdir. Zira maden suları gayet mebzul ve hasiyetli olduktan maada kasabanın etrafı dahi bağlık bahçelik zümrüt gibi yeşil ormanlık çimenlik olduğundan sularının letafetine mütenasiben havası da lâtiftir.

Baden Baden'de oynanan kumar dahi Avrupa'nın hiçbir tarafına mahsus değildir. Bir masa üzerinde yüz binlerce frank birkaç saat zarfında deveran eyler. Oynanan oyunlar otuzbir ile bir de "rulet" denilen oyun olup, rulet oyununda bazı kere zengin adamların bankayı alt üst eyledikleri yani asıl oyun şirketini muvakkaten olsun iflâsa çıkarttıkları rivayet olunursa da buna mukabil Baden Baden'de olanca servetini elden giderip de kafasına bir kurşun sıkarak şu bâr-ı hayattan dahi kurtulanların miktarına dair rivayeter daha esahh ve daha ekserdir.

Buraya geldikleri zaman Mustafa Kamerüddin ile Polini'nin hususî bir haneye kendilerini pansiyoner kabul ettirmeleri ve hemen her gün beraber bulunarak hatta Baden Baden etrafında gezinti yerleri olan eski hisar ve Ebesteinburg harabesi gibi yerlere dahi birlikte gitmeleri Vikont Alphons'u kıskandırmaya başlarsa ne dersiniz?

Buna sizin ne diyeceğinizi bilemez isek de Polini'nin pek zi-

yade üzülmeye başladığını biz size haber veririz.

Baden Baden'de "Trinkhal" denilen bir yer vardır ki on yedi metre tûlünde ve on yedi metre arzında azîm bir salon olup tavanına payanda olmak üzere bir sûret-i musanna'ada orta yerine inşa edilmiş olan mermer sütundan dahi maden suları feveran eyler. Burada bira içilmek Baden Baden'in en meşhur zevklerinden olmakla bir gün Polini ile Mustafa Kamerüddin orada bira içerlerken Vikont Alphons Duran birden bire yanlarına gelerek Mustafa Kamerüddin'e hain hain baktıktan sonra yalnız Polini'ye selâm verince Polini:

– Mösyö Le Vikont! Her münasebet düştükçe size maa-sitâyiş arz eylemekte bulunduğum dostum Mustafa Kamerüddin kendileridir.

diye Mustafa Kamerüddin'i prezante eylemişti de genç vikont yüzünde zerre kadar eser-i nezâket göstermeyerek güya delikanlının kafasına kendi kafasıyla tos vurmaya davranmış gibi bir suretle yalnız selâm verebilmişti.

Bu hâl Polini'nin ne derecelerde canını sıkmışsa kontun güya gizlice kızın kulağına söylemek isteyerek hâlbuki Demir-zâde'ye dahi işittirecek surette:

– Hay bu asaletin Allah belâsını versin. Sizinle şöyle bir refakatten beni mahrum eyleyen şeyde ne zevk olur? Bari benim mahrumiyetimi görerek siz dahi zevkinizi biraz tahdit edecek olsanız! Siz ise bilâkis bana rağmen hiçbir zevkten geri kalmıyorsunuz!

demiş olması güzel çiçekçinin daha ziyade canını sıkarak, o da:

– Affınızı istirham ederim Mösyö Le Vikont! İstediğim yerde istediğim surette gezip eğlenmek içindir ki zimâm-ı hürriyet ve istiklâlimi hiçbir kimsenin eline şimdiye kadar vermemiş olduğum gibi bundan sonra da verdirmemeye beni mecbur eyliyor!

dedi. Bu söz Mustafa Kamerüddin'i ne kadar memnun eylediyse kontu bilâkis o kadar meyus ederek hemen kızın ellerine sarılıp aman dilemeye davrandıysa da genç Osmanlı'nın orada bulunmasıyla beraber hazır bulunan cemaat içinde dahi kendisini tanıyacak pek çok adamlar bulunması ihtimali delikanlıyı

bu cüretten men eyledi. Resm-i vedâı bile ifa etmeksizin oradan çekildi gitti.

Bu hâli hayra yormayan Polini sapsarı kesilmişti. Mustafa Kamerüddin kızı men etmek için dedi ki:

– Teessüf etmeyiniz Polini! Genç vikont bundan dolayı mazurdur. Böyle bir hâl bana vâki olsaydı belki de ben ondan ziyade canınızı sıkardım. Hatta evvelce dahi size anlatmış olduğum cihetle tekrar ederim ki eğer bu sene deniz hamamlarına Kont Duran familyasıyla beraber gitseydiniz size hiç renk vermeyecek bile olsam mutlaka kahırdan, üzüntüden verem olurdum.

– Hayır! Geçenlerde söylediğiniz bir söz hatırıma geldi de onu düşünerek muzdarip oldum. Bu zavallı çocuğun hülya eylediği izdivaç için hakikaten iktihâmı gayr-i kabil mevâni' bulunmasaydı validesi kontes elbette teşebbüsünü meydan-ı bürûza çıkarırdı. Hâlbuki kocasını ikna için biraz zamana ihtiyaç görüyor. Bana kendisi söyledi. Düşünüyorum ki şayet ihtiyar kontu ırzâ edemeyecek olur da genç vikontun mahrumiyete katlanması lâzım gelirse gönlüne meram anlatabilecek mi?

– Bunu ben hiç ümit edemem. Size Versailles'dan gelirken işin bu cihetini açtığımda siz böyle mahûf şeyleri hatıra bile getirmek istemediğinizi söylediniz.

– Halbuki iş kendi kendisini ihtara başladı. İki erkek arasında vesîle-i mukatele olmaktan havf ediyorum.

– Benim tarafımdan hiç havfınız olmasın matmazel! Vakarıma, namusuma bile taarruz edecek olsa sizin bir namussuzu kendi dostluğunuza lâyık görmekten çekinmemeniz şartıyla yine hilmi elden bırakmam.

– Size bir hakaret edip de tahammül edemeyecek olursanız ben ikmâl-i namus gayretinden sizi nasıl men edebilirmişim?

– Men edemezseniz, evvel Allah müdafaa-yı namûsa elden geldiği kadar sa'y ve gayret ederim. Ama men etmek arzusunda bulunduğunuz hâlde cihanın ne diyeceği benim hiç vazifemde olmayarak tek hatırınız yerini bulsun diye hakaretlere de tahammül ederim.

– Teşekkür ederim Mösyö Demir! Bu hilminiz ve hatırıma bu

riayetiniz beni pek ziyade müteselli eyler.

Şu tesadüf **Trinkhal**'deki safalarını burunlarından getirdiği cihetle iki arkadaş oradan kalkıp kaplıcaları gezerek ve sair birkaç mahalde iyi kötü biraz daha vakit geçirerek gurûb-ı şemsle beraber hanelerine avdet eylediler. Hane sahibesi olan Alman karısı:

– Madam! Size bir mektup var!

diye Polini'nin eline bir zarf tutuşturdu ki derununda olan şey mektup değil bir vizite kâğıdı olduğu zarf üzerinde temas ile anlaşılıyordu.

Polini heyecanlı bir hâlde zarfı yırttı ki içinden çıkacak şey bir kara hançermişçesine daha anlaşılmazdan evvel bir ürküntüyü mucip olmuştu.

Zarftan çıkan vizite kâğıdı Kontes Duran'ın vizite kâğıdı olup arkasına da kurşunkalem ile "Bu akşam behemehâl buraya gelip doğruca beni görmenizi suret-i kat'iyyede rica ederim." kelimeleri yazılmıştı.

Polini hem vizite kağıdını Mustafa'ya irâe ederek, hem de "Ne dersin?" vadisinde yüzüne bakmıştı. Demir-zâde kâğıdı okuduktan sonra dedi ki:

– Ee, sanki bunda merak edecek ne var?

– Kontesin beni çağırması mutlaka bugünkü vak'a üzerine olacaktır. Zira bu sabah erkenden en evvel kendisini görmüştüm. Verecek bir emri olsaydı verirdi.

– Velev ki bugünkü mesele üzerine çağırmış olsun. Ne olur, bizde bir kabahat mi var ki?.. Eğer size "O Osmanlı ile görüşmeyeceksin!" emrini verecek olursa siz zaten onun cevabını bugün vermiştiniz.

– Oo! Artık oğlunun hatırı için hürriyetimi de feda edemem ya! Vikont hazretleri biraz da kıskançlığın bu derecesi ayıp olduğunu öğrenecek olurlarsa isabet buyurmuş olurlar.

– O hâlde hiç havfa, ihtiraza lüzum yoktur. Hemen yemeğimizi yiyelim de gideriz. İsterseniz ben de size refakat eder ve siz otelden çıkıncaya kadar en yakın bir yerde sizi beklerim.

– İnayet etmiş olursunuz.

-9-

Mustafa Kamerüddin'in "Hemen yemeğimizi yiyelim de..." demesi vakıa zaten hazır bulunan sofraya hemen oturuvermeleri hükmünce doğru çıktıysa da "yemek" hükmünce doğru çıkmadı. Bunların ikisinde de taam için iştah kesilmişse de iştihasızlıklarını yekdiğere göstermiyorlardı. İhtimal ki asıl bu iştihasızlığı mucip olan meraklarını birbirine izah edemeyecek olmalarından neşet eylemiş bulunsun!

Evet bunlar yekdiğerinin ne kadar yâr-ı sadîkı olsalar yine birbirine itiraf edemeyecekleri bin türlü merakları bulunamaz mı? Meselâ Mustafa Kamerüddin için "Kontesin Polini'yi çağırması mutaka izdivaç maksadı zımnında olacaktır. Ya bu akşam izdivaca karar verilirse?.." merakı ne kadar tabiî ise yine bu merakın bir suret-i ma'kûsesi Polini için dahi o kadar tabiîdir.

Hem bu merak Polini'de maa-ziyadetin vardı. Bir Vikontes Duran olmak âciz bir çiçekçi kız için ne kadar heves edilecek şey ise Alphons gibi bir yakışıklı, halim, mutî delikanlı Vikont Duran olmayıp da adi bir adam olsa dahi ona zevce olmak Polini için yalnız heves edilecek mevaddan değil âdeta can atacak nimetlerden addolunur.

En doğrusunu isterseniz Polini bugün Vikont Duran'a söylemiş olduğu müstağniyâne ve dürüştâne sözleri mahza idivaç maddesini isticâle delikanlıyı mecbur etmiş olmak için söylemişti. Binaenaleyh taamda iştihasızlığını mucip olacak derecelerde merak ettiği şey şu son cümlenin dahi mütehassiri olduğu maksadı istihsale kifayet edip etmeyeceği kazıyyesiydi.

İki refikin ikisi dahi iştihasızlıklarını yekdiğere göstermemek için önlerine konulan tabaklara ellerini götürüp getirmek suretiyle güya birbirini aldattıktan sonra sofradan kalktılar. Bir arabaya râkiben Duran familyasının ikamet eylediği otel pişgâhına kadar vardılar. Orada Mustafa Kamerüddin bir kahvehaneye girip Polini dahi otele dahil oldu.

Kontes Duran çiçekçi güzelinin vücuduna kemâl-i iştiyâk ile mütehassir olduğunu gösterecek bir tavr-ı mütelâşiyâne ile yerinden fırladı. Hatta her zaman lütufkârâne bir teveccühle is-

tikbâl eylediği fakir çiçekçi bu defa güya isbât-ı asâlet etmiş bir kibarzâde olmuş da o surette kontesin huzuruna gelmiş gibi Kontes Duran hazretleri tavr-ı mütelâşiyânesine bir de tazimkârlık sureti katmıştı.

Kontesin bu hâlinden meselenin hakikatini derhâl anlamış bulunan zeki Polini bu ihtiramlara lâyık olduğunu ihsas edecek bir hâl ile kontesi selâmladı.

Kontes iki elini birden kıza uzatıp onun taklîd-i tabiat yolunda asl-ı tabiîsinden hemen fark olunamayacakmışcasına nazik çiçekler yapmakla derece-i terakkî ve nezaketini âsârdan müessire intikal iktidarında bulunanlara görmeden tanıttırabilecek olan güzel ellerini tuttu. Kızı kendisine çekercesine götürüp kendi oturduğu kanepenin bir tarafına oturttu. Dedi ki:

– Polini! Oğlumla aranızdaki münasebet bana ne kadar malûmsa ikinizin de maksad-ı müşterekiniz olduğuna şüphem kalmamış bulunan izdivaç maddesinden dolayı zevcim kont ile ne zamandan beri ne surette uğraşmakta olduğum dahi size elbette o derecelerde malûm olur. Binaenaleyh bu akşam...

– Pardon kontes! Evvelâ esasta olan bir noksanı ikmal edelim! Kont hazretleri nezdindeki teşebbüsünüz bence malûm değildir.

– Vay! Evvel be-evvel işe tecâhüllerden tegâfüllerden mi bed' edeceğiz? Haydi bakalım! Oğlumun sizin hakkınızdaki muhabbeti ve kendinizin de oğlum hakkındaki ihtisasınızı inkâr ediniz de!..

– Hayır kontes! Bunu inkâr etmem! İlân dahi edemeyişime sebep mahza bu şerefi liyâkatim fevkinde bulunduğumdan dolayı bence tabiî olan mahcubiyettir. Yoksa oğlunuz vikontun hakkımdaki teveccühünü şu âlemde en büyük nimetlerden addetmezsem âdetâ nankörlük etmiş olurum. Fakat bana inanmazsanız vikont hazretlerine inanırsınız ya! Kendisine soracak olursanız teşebbüsünüze dair bana malûmât vermemiş olduklarını elbette itiraf buyururlar.

– Çok şey! Size haber vermedi ha?!

– Bana haber verdiği şey geçenlerde "bugün yarın" kaydıyla beni çağırıp bazı ifadâtta bulunacağınızdan ibarettir.

– Evet! Bunu kendisine söylemiştim, fakat bilâhare buna hacet görmedim. Oğlumdan maada benim hakkımda da derecesini yeniden tayine ihtiyaç olmayan muhabbetiniz buna ihtiyaç göstermedi. Asıl kontu ırzâ lâzım geldiğinden meseleyi ona açtım. Yalnız bir şartla o da bu işin imkânını teslim eyledi.

Şu noktada Polini'nin ne hâle geleceğini karilerimizin tahayyüllerine terk ederiz. O şartın ne olduğunu bir an evvel öğrenmek için bin can fedasına hazır bulunan Polini şu merak isticâlini kontese göstermemek için o kadar cebr-i nefs eyliyordu ki sıkıntısından çatlayacak dereceyi buldu. Bereket versin ki kontes güzel çiçekçinin bu intizarını asla temdid etmedi. Dedi ki:

– Kont size yalnız isbat-ı neseb etmenizi teklif eyliyor. Bu ise müşkilât-ı azîmeden değildir. Öyle değil mi azizim? Hatırımda kalmıştır ki bir eski askerin kızı olduğunuzu söylüyordunuz.

Bir an evveline gelinceye kadar Polini'nin mertebe-i lâzımesini tecavüz bile eylemiş bulunan ümidi birden bire mahvoldu. Bu defa dahi şu ye'sin acısına tahammül için cebr-i nefse başladı. Dedi ki:

– Evet! Validemin ifadesine göre bir şanlı askerin veled-i meşrû'uymuşum. Lâkin bence bu nesebi ispata imkân yoktur. Zihnim varabildiği bir zamandan yani dört beş yaşımdan beri validemin kocasını ne gördüm ne de eserini müşahede eyledim.

– Zavallı çocuk, böyle çarçabuk meyus olmayınız! Nefsinize veled-i gayr-i meşrû ayıbını isnat etmeyiniz. Hatta ben bu babda sizin aczinizi tahmin eylediğim için kendi kendime tahkikata başladım bile! Mutmain olunuz ki tetkikatımı bir dereceye kadar ileriye götürdüm. Adeta neticeye yaklaştırdım bile. Siz filvaki bir şanlı askerin kızısınız!

Aman ya Rab! Bir dakika zarfında ümîd-i tâmdan ye's-i küllî ve ye's-i küllîden ümîd-i tâma intikal ne tahammül-güdâz sademâttandır. Zavallı Polini, kontesin bu sözü üzerine yine ümîd-i tâmma düştü. Sözünün neticesini getirmesine bin can ile mütehassir olduğunu itiraf demek olan tavr-ı istizâh ve isti'câli üzerine kontes dedi ki:

– Biz çok okumuş, çok görmüş, çok da işitmişiz kızım! Sizin isbât-ı nesebden aciz kalacağınızı bildiğim cihetle zevcem kontun

lüzum gösterdiği isbât-ı neseb maddesi için iktiza eyleyen tedkikat-ı evveliyyeye kendim teşebbüs eylemiştim. Valideniz gibi bîkes kadınların yetimhaneye tevdî eyledikleri çocukların velâdetlerindeki esrarı da oraya tevdî edecekleri derkâr bulunduğundan, evvelâ yetimhaneye müracaat eyledim. Müdiresi geçen sene vefat eylemiş olduğundan, yeni müdire zaten muarefem olan bir kadın çıkmakla onun emriyle kaydınızı taharri ettirdim. Vakıa valideniz sizi oraya teslim ettiği zaman bir de çanta teslim ederek kendisi vefat eyledikten sonra kızı sinn-i rüşde vusûl ettikte bu emanetin kendisine teslim edilmesini kaydınızın mülâhazât hanesine yazdırmış. Lâkin bilâhare sizi oradan alıp biraz zaman kendi yanında bulundurmuş.

– Evet! Ahmaklar mektebinde bir iki sene zaman geçirmiştim.

– Bu da zaten malûmum olduğundan ahmaklar mektebine müracaatla oraca dahi tetkikata ibtidâr eyledim. Mekteb-i mezkûr şâkirdânından olmadığınız için kaydınız bulunamadı. Lâkin oranın hademe-i kadîmesi validenizin sizi Rouen şehri civarında Saint Magdalini manastırına teslim etmiş olduğunu haber verdiler ki bu benim de meçhulüm değildi. Nihayet oraya müracaat eyledim. Sizin zamanınızda ikinci rahibe olan Soeur Cathrin başrahibe olmuş. Onun vasıtasıyla kaydınız taharri olundukta çantanın hâlâ orada mahfuz olduğu anlaşıldı. Lâkin bana teslim edilmedi. Bizzat size teslim edileceği cevabı verildi.

– Demek oluyor ki oraya müracaat edersem velâdetime dair olan esrara dest-res olacağım.

– Oğlumun ve benim ve hatta zevcimin arzularımızı kabul edip de kanınızı Duran familyasına katmak isterseniz bittabi bu zahmeti ihtiyar eylersiniz!

– Bu zahmeti ihtiyar etmemek her ümidin fevkinde bir bahtiyarlık beni arayıp bulmuş olduğu hâlde reddeylemek demek olur.

Müzakere bu kararı intac eyledikten sonra Polini ile kontes yarım saat kadar daha konuştular. Kontes, Polini hakkındaki takdirâtını tafsil etmekte ve Polini dahi nail olacağı nimet-i

sıhriyyenin kudretini takdirde asla kusuru olmayacağını ve bu bahtiyarlığın son nefesine kadar şâkiri, minnettarı kalacağını temin eylemekteydi. Hatta yarından tezi yok şimendüfere binip Rouen'e kadar gideceğini de vadederek müstakbelen kayınvalidesi olacak kontesin elini öpercesine kemâl-i şevkle sıktı ve resm-i vedâı bilicra otelden dışarıya çıktı.

Keyfiyeti Mustafa Kamerüddin'e arabada hikâye etmeye başlayarak kendi ikametgâhlarında itmam eylediği zaman Mustafa Kamerüddin'in cangâhında bir dahme patlayıp ateşi bütün vücudunu istilâ etmişe benzedi.

O zamana kadar Vikont Alphons Duran'ı Polini'den kıskandıkça kendisini müteselli eden şey, Polini'nin hiçbir vakitte ve hiçbir vechile vikonta metres olmayı nefsine yediremeyeceğinden kat'iyen emin olmasıyla beraber Polini gibi an-asıl kimin nesi olduğu kendisine bile pek de malûm olmayan nesebsiz bir kızı Duran familyasının sıhriyete kabulleri muhal olacağı kazıyyesinden ibaret iken işte isbat-ı neseb edilmek imkânı dahi bulunmuş gitmiş olursa zavallı Mustafa Kamerüddin'e artık hangi ümidgâh kalır.

Bu hâlde bulunmakla beraber yine Polini'ye eser-i ye'sini göstermeyip bilâkis kızın ketmedemediği bahtiyarlığa iştirak ediyormuş gibi görünmek için Mustafa Kamerüddin'e ne kadar metanet lâzım olduğunu karilerimiz mülâhaza buyurmalıdırlar da bizim koca Demir-zâde'nin ulüvv-i ahlâkını ona göre hükmetmelidirler.

Ancak insan bir meselede ne kadar dûçâr-ı ye's olsa mutlaka ve behemehâl bir ümit köşeciği az çok yine mûcib-i tesliyeti olur. İdama mahkûm olan caninin cellât önünde baş eğmesiyle cellâdın satırı inmesi arasında dahi behemehâl bir ümit hüküm sürer ki Victor Hugo "Bir Mahkûmun Son Günü" nam eserinde bu ümidi pek hakîmâne bir surette tavzih eylemiştir.

Evet! Bir aralık böyle bir ümit Mustafa Kamerüddin'i cüz'îce yine tervîh eyledi. Düşündü ki Saint Magdalin manastırından alınacak evrakın da Polini için isbat-ı nesebe yardım etmeyeceği imkândan baid değildir. Yalnız bu değil! Ya çantadan çıkacak şeyler Polini için "neseb" denilecek şeyin nesebsizlikten daha fena şeyler olduğunu ispat eylerse? Ya validesi mezarda kemik-

leri dahi kalmamış olduğu bir zamanda hâlâ kızından iltimas-ı afv u merhamete kendisini mecbur eden kabahati itiraf eylediği tahakkuk ederse?..

Garip değil mi? Şiddet-i emel Polini'nin bir mevlûd-ı ma'yûb çıkmasını Mustafa Kamerüddin'e arzu ettiriyor. Ol Mustafa Kamerüddin'e ki bu kız hakkındaki sevdâ-yı pâki onda görülecek zerre kadar ayıbın tathîri kendi kanıyla gasle ihtiyaç gösterecek olsa kanının son damlasına kadarını feda semâhatinden geri durmayacak!

Ne fayda! Beşeriyet böyledir. Vikont Duran için Polini'nin kabule adem-i kabiliyeti Mustafa Kamerüddin nezdindeki makbuliyetini ihlâl etmeyeceği için bu ümide iltica lâzım gelmiştir.

İki dostun birisi ümit sevincinden ve diğeri yeis kahrından dolayı o geceyi sabaha hemen uykusuz olarak isal eylediler. Ertesi gün Fransa'ya giden ilk katara binmek isticaliyle ikametgâhlarından çıkarken Vikont Alphons Duran'ın uşağı Polini'nin eline bir mektup tutuşturdu. Bu mektubu arabada okudular. Vikont diyor ki:

"Dün geceki karara validem kontes muhibbeniz tekrar arz-ı teşekkürle beraber şunu da ihtar eyliyor ki şayet Saint Magdalin manastırındaki çanta husûl-i maksada kifayet edemeyecek olursa başka çaremiz dahi vardır. Akrabanızdan bir ihtiyar sizi evlâtlığa kabul edecek, o hâlde hiçbir manimiz kalmayacak. Ah Polini! Gerek anamın, gerek babamın şu meselede bu derecelere kadar müsaadeleri yalnız ferzend-i yegânelerinden olduğum için bana muhabbetlerinden naşi değildir. Asıl sizin liyakatinizden dolayıdır. Bahtiyarlığımızın husulü saatine ne kadar sabırsızlıkla intizar eyliyorum bilseniz beni daha ziyade sevmek mi yoksa bana acımak mı lâzım geleceğini hükümde müteredditt kalırdınız."

Nasıl?! Mustafa Kamerüddin için son ümit dahi kalmadığına dikkat buyuruluyor mu? Öyleyse hükmediniz ki zavallı çocuğun ümidi bundan evvel misal olarak irad eylediğimiz mahkûmmuş. Bu kağıt dahi cellâdın satırıymış. Fakat henüz ümid-i mahkûmun ensesine inmeyip yalnız kaldırılmış bir satır değil, indirilmiş bir satır!

-10-

Mustafa Kamerüddin ile Polini o akşam Rouen şehri civarındaki Saint Magdalin manastırında bulundular. Manastır halkı meyanında Polini'yi tanıyanlar çok olduğu cihetle validesinin emaneti kendisine teslim edilmekte müşkilât gösterilmedi. Yalnız çantayı memhûren ahz ve teslim eylediğini mübeyyin deftere yazılan ibareyi imza eyleyerek emaneti aldılar. Rouen şehrine gelip münasip bir otelde "hemşire ve birader" sıfatıyla oda isticar ederek hemen çantayı açtılar.

Çanta derunundan birçok mektuplar bir hayli resimler çıktı. Resimler hep bir şahsın türlü kıyafetlerle yapılmış resimleri olup, bazısı sulu, bazısı yağlı boya ile yapıldıkları gibi, bazıları dahi fotoğrafya sanatının güya numûne-i terakkiyâtıymışlar gibi yalnız cam veyahut gümüş levha üzerine aks-i tasvîr edilmiş suretlerinden bed' ile mukavva istimâli derecesine kadar götürüldüğü devirlerde alınmış resimlerdi.

Bu resimler hep bir asker zabitinin resimleri olduğu görüldükten maada aralarında Polini'nin birkaç aylık masum olduğu zamanından bed' ile beş altı yaşlarındaki zamanına kadar muhtelif zamanlarda alınmış fotoğrafları da bulundu. Pek çocukluğu zamanındaki resimleri validesinin kucağında olarak alınmıştı.

Bu müşahedât zavallı kızcağızın yüreğini kabartarak "hüngür hüngür" ıtlâkına seza olacak bükâsını bir türlü yenemedi. Mustafa Kamerüddin ise asıl nazar-ı dikkatini Polini'nin validesine dikerek bu kadının ne güzel bir kadın olduğuna kendiliğince hayran olup kalıyordu.

Badehu mektupları okumaya başladılar. Bu mektuplar dahi hep bir asker zabiti kaleminden çıkarak, ekserisi o zabitin Cezayir taraflarındaki muhaberatını mübeyyindiler. Mektupların imzası ise Pierre Heyder olup bunlarda mürselün ileyhası olan kadına "Sevgili zevcem!" diye hitap olunuyordu.

Bunların kâffesinden kat'-ı nazarla validesinin asıl Polini'ye hitaben yazmış olduğu bir varaka bulundu ki kemâl-i heyecan ile varaka mütalâa edildikte tercümesi ber-vech-i âtî bir surette olduğu görüldü:

"Pek sevgili kızım Polini Heyder! Bir zaman gelecek ki ben-

den bazı istîzâhâta mecbur olacaksın. O zaman benim mezar bulunmaklığım ihtimale pek karîb olduğundan izâhât-ı mezkûreyi şimdiden sana ita etmeliyim. Senin baban Pierre Heyder isminde bir zabittir. Kendisiyle beş sene kadar adeta karı koca gibi yaşamış olduğumuz hâlde babanın menkûhası değildim. Bunu kendime bir ayıp addederek senden mahcup kalmayacağım gibi huzûr-ı Rabbü'l-âlemînde dahi mahcup kalmam. Zira birbirimize muhabbetimiz, sadakatimiz pek çok menkûh ve menkûhalarda dahi bulunamayacak derecelerde idi. Badehu pederinden gebelendim. Mahsûl-i sevdamız, ciğer-pâremiz evlâd-ı gayr-ı meşrûadan olmamak için Marsilya'da Saint Paul kilisesinde katolik mezhebince resm-i nikâhımız icra olundu. Lâkin ilk doğurduğum oğlancağız on beş günlük iken vefat eyledi. Bir aralık pederin sebeb-i hakîkîsini bilemediğim bir surette Fransız hizmet-i askeriyyesini ve Fransa'yı terk ederek kayboldu gitti. Vakıa giderken muhaberemiz munkatı' olmayacağını ve bir kolayını bulursa beni gittiği yere aldıracağını vadeylemiş idiyse de bu vaadini tutmadı. Muhabere bile etmedi. Yalnız Marsilya'da olan ikametgâhımıza birkaç defa para gönderip, nihayet bu müraselenin de arkası kesildi. Aradan bir hayli seneler mürurundan sonra şark muharebesi açıldı. Fransa orduları Kırım'a gitmek için İstanbul'a gittikleri sırada ben dahi muâvenet-i mecrûhîn hizmetine giren fedakâr kadınlar meyanında İstanbul'a vardım. Fakat bizi Kırım'a göndermeyerek, Kırım'dan İstanbul'a irsal olunan mecrûhîne bakmak için Osmanlı payitahtının Beyoğlu mahallesindeki azim kışlalardan birisinde ikamet eyledik. O esnada bir gün babana tesadüf etmeyeyim mi? Lâkin o zaman henüz baban değildi. Zira ben henüz sana gebe bile değildim. Baban Müslüman kıyafetinde olduğu hâlde derhâl tanıdım. Bir çığlık koparıp bayılmak derecesine gelmişim. O dahi beni tanıyıp imdadıma koşmuş. Beni aldı bir gazinoya götürdü. Hasbihâle başladık. Ben onun vefasızlığını makam-ı serzenişte dermeyan ile uzun uzadıya tekdirler eylediğim hâlde o bana asla cevap vermeyip dinliyordu.

Nihayet söz nöbeti kendisine gelerek o dahi söylemeye başladı. Meğer İstanbul'da tebdîl-i din ederek Müslüman olmuş. Bunu benden ketmetmedi. Arzu edersem yine birlikte

yaşayabileceğimizi teklif edince bâdî-i emrde tebdîl-i din etmiş bulunmasını birlikte yaşamaya mani gördümse de pederin bana bazı hakayık serdeyledi ki hakayık-ı mezkûreden dolayı Fransa'yı terk ve İslâmiyet'i kabul ve benden müfarakat eylemiş bulunmasına hak verdim. Bu hakayıkı sana açamam. Zira hakayık-ı mezkûre babanın bana tevdi eylediği esrardan olup esrâr-ı mezkûreyi mezara kadar da beraber götürmekliğimi vasiyet eylemiştir. Elhasıl gösterdiği özrü kabul ederek yine kendisiyle birleştim. İki seneden mütecaviz beraberce yaşadık. Kabulü iktidarımın haricinde olan bir özrü meydana çıkarmamış olsaydı belki ömrümüzün sonuna kadar yine birlikte yaşayacaktık. Bu özür ise babanın İstanbul'da dahi bir Müslüman kadını ile müteehhil olmasından ibarettir. Meğer iki sene müddet hem bana hem o kadına kocalık etmiş de haberim olmamış. Kendisi ihbar etmemiş olsaydı yine haberim olmayacaktı. Bunu yine baban haber verdi. Hatta benim de İslâm'ı kabul etmekliğimi teklif suretinde haber verdi. Kendine olan muhabbetim hasebiyle belki İslâm'ı kabul edebilirdim. Lâkin ben müddet-i ömrümde ondan başka erkek görmeyerek bu sadakatim, bu vefakârlığım ile müftehir iken bademâ onun ikinci karısı olmayı bir türlü nefsime yediremedim. Bu özrünü kabul edemeyeceğimden dolayı affını rica ile Fransa'ya avdetimi istedim. Çok yalvardı, bir türlü muvaffak olamadı. Biraz da icbar etmek istediyse de Fransa sefaretine müracaat edeceğimi kendisine bildirdiğimde bundan pek korktu. Üstüme varamadı. Hatta o zamana kadar biriktirmiş olduğu beş yüz tane Napolyon altınını bana atiyye ederek şu on bin frangı hâmilen Paris'e geldim ve Paris'e vürudumun üçüncü ayında sana hamile olduğumu anlayınca meblâğ-ı mezkûru doğacak çocuğun terbiye ve talimine karşılık ittihaz ederek bir frangını sarfetmedim. Senin muvaffak olduğum terbiye-i kibârânen elbette babanın bu parasıyla müyesser olmuştur. Bu para olmasaydı ben sana hiçbir terbiye veremezdim.

İşte bu tafsilâttan anlamalısın ki sen Fransa ordularında binbaşılık rütbesini ihrâz etmiş Pierre Heyder'in kızı Matmazel Polini Heyder'sin! Baban İstanbul'da Müslümanlık hâlinde ne isim ile yad olunduğunu bana söylemedi. Yalnız Beyoğlu'nda Taksim'de Lazarist tarikine mensup Perjerom namında bir papaz

dostu olup, bu papaz vasıtasıyla muhabere edebileceğimi temin eylemişti ki filvaki pederin ile teâti eylediğim mektupları bu papaz vasıtasıyla teâti eylerdim. Ondan sonra papaz vefat mı etti, İstanbul'dan mı gitti, ne olduysa bu tarîk-i muhâbere kapanıp, baban ile bir daha muhabere edemez oldum."

Varakanın alt tarafında beş on satır söz daha vardıysa da onlar duaya dair şeylerden ibarettiler. Varaka şu tercüme eylediğimiz yere kadar okundukta Mustafa Kamerüddin dedi ki:

– Ben o Lazarist Perjerom'u tanırım.

– Acaba nasıl tanırsınız?

– Pek âlâ tanırım. Hatta ilk hocam odur! Lâkin kendisi vefat eylemiştir. İsbât-ı neseb için taharriyât lâzım gelirse Pierre Heyder'in kim olduğunu şu müteveffa papazdan sormak mümkün olmasa bile Lazaristler elbette bu Pierre Heyder'in kim olduğunu bileceklerdir.

Matmazel Polini biraz düşündükten sonra dedi ki:

– Hayır, hayır! Buna hacet yok. Marsilya'ya gider Saint Paul kilisesinde pederimle validemin nikâhları kaydını buluruz.

– Vakıa bu daha resmî olursa da bunun bir cihetinden korkulmaz mı? Şu cihet ki, pederiniz valideniz ile bir müddet yaşadıktan sonra terk-i dâr u diyar etmiş. Badehu İstanbul'da bunların tekrar mülâkatından husule gelmişsiniz!

– Varsın öyle olsun! Her hâlde pederimin veled-i meşrûu sayılmaz mıyım?

– Bence öyledir ama ya tetkikatta devam olunup da pederinizin Fransa hizmet ve milliyetini ve Hristiyan diyanetini terk ile tebdîl-i hizmet ve tebaiyyet ve diyanet etmesi bu izdivaca mani görülürse?

Polini düşünmeye başladı. Mustafa Kamerüddin sözünde devam ile diyordu ki:

– Polini! Size ne kadar muhabbet ve sadakatim olduğunu şu reyimden istidlâl etmez misiniz? Bu izdivacın aleyhinde bulunacak olsaydım husûl ve adem-i husûlleri imkânını bu derece-

lerde araştırmazdım. Değil mi?

– Ne derecelerde mü'temen bir müsteşar olduğunuzu bilmesem böyle en büyük işlerimi sizinle istişare eyler miydim?

– Öyleyse emin olunuz ki Marsilya'da Saint Paul kilisesine müracaatınız sizin hakkınızda hayırlı olmaz. Bir adam Fransa hizmet-i askeriyyesinde binbaşılık rütbesini ihraz eder de olur olmaz bir sebeple her şeyi terkederek Müslüman olur mu? Ya pederinizi bu terke mecbur edecek bazı ahvâl varsa? Ya ahvâl-i mezkûre adi bir tetkikle meydana çıkarsa? Zira kendisi asker olduğundan kaydı kuyûdu sunûf-ı sâireden daha mazbut, daha mükemmeldir. Hiç olmazsa şüpheli bir kutuyu açmamış oluruz.

– Ya bu tetkikatı İstanbul'da icra edecek olsak daha hayırlı olacağını neden biliyorsunuz?

– Fransa hizmetinde binbaşılık rütbesini ihraz eden bir zat Osmanlı hizmetine girmiş olursa daha büyük rütbeleri ihraz etmiş olur. Meselâ bir Osmanlı generalinin kızı çıkmanız hakkınızda daha hayırlı olmaz mı? Bilfarz bunun daha hayırlı olmayacağını anlarsak o memleket-i baîdenin esrarı buraya kadar dâire-i inkişâfını tevsî edemeyeceğinden heman Fransa'ya avdetle başka çarelerimize müracaat eyleriz. Meselâ son çaremiz Vikont Duran'ın dediği gibi sizi kibardan bir zatın evlâtlığa kabulünden ibaret kalırsa bu efkârından da istifade eyleriz.

O gecelik müzakere bundan ibaret kaldı. Fakat müzakere bir karara müncer olamadı. Polini düşünmeye ihtiyaç gördü.

Ertesi gün Rouen'den Paris'e avdetle Polini bir hafta kadar daha Paris'te kaldığı hâlde henüz zihninden hiçbir şeye karar verememişti. Baden'de bulunan kontes ile muhabereye başlayarak tahkîkat-ı vâkıanın neticesini arz eylediği gibi kontes tarafından da muvafık cevaplar alıyor idiyse de bunların netâyici henüz bir karâr-ı kat'îyi tayin eylememişti.

Tatil mevsimi güzâr ederek Duran familyası Paris'e avdet eyledi. İhtiyar Kont Duran bir kere Polini'yi huzuruna kabul ederek şimdiye kadar bizce malûm olmuş bulunan ahvâl kâmilen ve tekraren dermeyan olundu. Evvelce dahi bilmünasebe irad olunmuş bulunduğu vechile Duran kontluğu büyük Napolyon zamanında tesis edilmiş yeni asaletlerden olmak hasebiyle, bu zat Fransa'nın kudemâ-yı kibârı derecesinde asalet mutaassıbı bu-

lunmadığından ve Polini'nin hüsnünü ve terbiyesini, velhasıl kendisine gelin olmaya vücûh-ı liyakatini teslim eylemekte bulunduğundan, yalnız bir pederin veled-i meşrûu olduğunu isbattan ibaret şart-ı ma'hûd ile arzu olunan münasebet-i sıhriyyeyi kendisi de kabul eyliyordu. Şu kadar ki, Polini, Mustafa Kamerüddin'in mükerrer, müekked tenbihleri üzerine babasının namını Pierre Heyder diye dermeyan etmeyip, bir Osmanlı zabiti diye dermeyan eylemiş bulunduğundan, bu zabit kim ise, ismi, şöhreti tayin olunmasına lüzum gösteriyordu.

Şu tahkikin icrasını Mustafa Kamerüddin deruhde eyledi. İstanbul'da Bâb-ı Seraskerî'ye mensup bazı ahbabına mektuplar yazarak Osmanlı hizmet-i askeriyyesini kabul etmiş Fransız mühtedîleri meyanında Pierre Heyder namında bir adam bulunup bulunmadığını ve bu adamın muahharen aldığı Osmanlı ismi ne olduğunu sual eyliyor idiyse de bir cevâb-ı şâfî alamıyordu. Bir yandan bu muhabere ile vakit geçedursun, diğer taraftan Mustafa Kamerüddin Polini ile Alphons arasında teshîl-i husûlüne cümleden ziyade kendisinin hizmet eylediği izdivacı hem helâk derecesinde kıskanarak, hem de son sene-i tahsîliyyesinde mühendis şehadetnamesinin ahzını ve ressamlığın itmâmını temin için geceyi gündüze katarcasına çalışarak zaman geçiriyordu ki bu zamanların ahvali tafsil edilecek olsa karilerimiz için mûcib-i hayret olmamak kabil değil ise de hikâyemizin cereyanınca o kadar ehemmiyeti olamayacağı için meskût geçmeye bizce mecburiyet görülmektedir.

Yalnız şu fıkrayı arz edelim ki Mustafa Kamerüddin için bir ilim, bir sanat dersleriyle iştigalden sonra üçüncü meşguliyet-i esâsiyyeyi teşkil etmek suretiyle bir dereceye kadar ehemmiyeti vardır. O da Mustafa Kamerüddin'in ressam kalfalığından nakden dahi istifadeye başlamış olması kazıyyesidir. Bu sene ustası Mösyö Camillion'a birçok levhalar sipariş edilmişti ki Fransa'nın muhârebât-ı meşhûresine dair ve her biri beş altı metre tûl ve iki üç metre irtifaında cesîm şeyler olmasıyla külliyetli ressam istihdamına mecburiyet elvermişti. Mustafa Kamerüddin dahi bu işde istihdam olunmaya başlandı. Günde sekizden on franga kadar para kazanıyor ve bu parayı tahsisatı haricinde kazandığı için kendisine mükemmel bir kütüphane teşkiline sarf eyliyordu. Nasıl ki babası ile olan mülâkatında bu mu-

vaffakiyetini ona dahi arz eylemiştir ki elbette hatırımızdan çıkmamıştır.

Bâb-ı Seraskerî ile ettiği muharebeden bir netice-i müfîde hasıl edememesi üzerine Mustafa Kamerüddin İstanbul'daki Lazarist cemiyetle muhabereye başladı. Müteveffa Perjerom'un namını irad ile ona münasebeti bulunan Pierre Heyder namında bir Fransız zabiti malûmları olup olmadığını sordu. Bir aralık onlardan dahi cevab-ı ye's almış idiyse de çend hafta sonra cemiyetin "supérieur"undan gelen bir mektupta bu adam erkân-ı cemiyetten bir "confesseur" papazın malûmu ise de edilen tahkik eğer bir hayırlı iş içinse esrâr-ı mektûme dirîğ edilmeyeceği ve hayırlı iş için olmadıktan sonra keşf-i esrâra imkân olamayacağı bildirilmişti.

Aylarca devam eden işbu tetkikat ve muhaberat esnasında Polini'nin Vikont Alphons ile bir hayli mülâkatı vukua gelerek delikanlının isti'câlâtına güçlükle mukabele edildiği gibi Polini ile Mustafa arasında sık sık ictimalar, hasbihâller vukuuyla hatta birkaç defasında ne olursa olsun Marsilya'da Saint Paul kilisesine müracaat kararına tekarrüb bile edilmiş idiyse de Pierre Heyder namının Fransa hizmet-i askeriyyesince ne surette mukayyet olduğu bilinemeyerek şayet bir suret-i mâni'ada mukayyet olduğu görülecek olursa işin bilkülliye bozulmuş olacağından havfen bir türlü cesaret olunamıyordu.

Bir defasında Polini hiç olmazsa Kont Duran'a olsun bu sırrı tevdî eylemeyi arzu eylediyse de Mustafa Kamerüddin kendi tahkikatından bilkülliye meyus olmayınca hiç kimseye bu ismin açılmaması reyinde bulunduğundan Polini dahi dostuna emniyet tâmme ile sabra mecbur olmuştu.

Binaenaleyh Lazarist cemiyeti "supérieur"undan en sonra gelen mektup gerek Polini ve gerek Mustafa Kamerüddin için en büyük ümidi müstelzim oldu. O zamana kadar üçüncü sene imtihanları dahi tekarrüb eylemiş bulunduğundan bir iki ay daha sabırla Mustafa Kamerüddin mühendis şehadetnamesini aldıktan sonra İstanbul'a gidilmeye karar verildi ki bu azimetin lüzûmu zemin ve zamana muvafık bir surette Kontes Duran'la oğluna beyan ve tefhim olundukta onların dahi mazhar-ı takdiri oldu.

(İntihâ-yı Kitâb-ı Râbi)

BEŞİNCİ KİTAP

Pierre Heyder

-1-

Mustafa Kamerüddin'in Paris'te üçüncü sene-i tahsîli hakkında kitab-ı sâbıka pek az malûmat derc edebildik. Bahusus ki bu üçüncü sene-i tahsîliyye zarfında Mustafa Kamerüddin'in diğer arkadaşlarıyla bir de hikâyemizce bir aralık en mühim a'zâyı vak'adan olmak ehemmiyetini almaya başlamış bulunan Matmazel Lini hakkında hemen hiçbir şey yazmadık.

Bu hâl ihmalimize hamlolunmasın. Hikâyemizin kâffe-i a'zâyı vak'ası nazar-ı ehemmiyet ve dikkatimizden asla tebaüd etmemişlerse de yazılacak daha mühim şeyler zuhur etmesi üzerine ehemmiyetleri ikinci derecede kalan vukuatla iştigal edememekliğimiz zaruridir.

Maahaza madem ki Polini ile Mustafa Kamerüddin'in Paris'ten İstanbul'a gelmeleri tahakkuk eyliyor, orada terk etmekte bulunduğumuz dostlar hakkında şu kadarcık olsun malûmat vermeliyiz ki:

Matmazel Lini ile Narto arasında peyda olmuş bulunan muarefe ve münâsebet-i malûme birkaç hafta kadar matlûb olan hızla ancak devam edebilerek badehu kat'-ı münâsebât vukua gelmişti. Hiç etüdyan kısmı öyle münâsebât-ı medîde ve ciddiyyede mi bulunabilir? Matmazel Lini malûm olan ahvali iktizasınca böyle metrukiyet ve mazlumiyetten şikâyetler, tazallümlerle mütelezziz olduğundan bu hâli Narto'ya dahi göstermek istemiş ise de merkum bizim Mustafa Kamerüddin gibi vekarlı, haysiyetli ve nev'-i nisvân hakkında hürmetli adamlardan olmadığı için Lini'nin etvâr ve evzâ'-ı mütezallimânesini kahkahalarla gülmeye şayan bir komedya olarak bi't-telâkki yakayı kolayca kurtarabilmişti.

Ondan sonra Lini, Matmazel Polini'ye tamamıyla teşebbüh gayretini ele alarak bir çiçekçi dükkânı açtı. Henüz pek yeni olduğu için bu teşebbüsüne dair nîk ü bed bir söz söyleyemezsek de

bir dükkân idaresine iktiza eyleyen reviyyet-i ciddiyye kendisinde bulunmadığı için işin ilerisinden pek de ümidvar bulunamamakta kendimizi haklı görürüz.

Podar ve Pasteur ile Arthur'a gelince: Bunların ahvalinde yeniden zikre şayan bir şey bulamayız ki kaydedelim. Etüdyanların şimdiye kadar malûmumuz olmuş bulunan maîşet-i lâkaydâneleri ile yaşayıp gidiyorlardı.

Paris'te bıraktığımız aşinalar meyanında pansiyon sahibi Matmazel Rozali bizi Lini kadar olsun meşgul edebilir mi? Bu ihtiyar kız kendi hanesinde barındırdığı kız çocuklarına nice senelerden beri ne yolda analık ediyor idiyse yine o vazifesini ifada daim olup şu kadar ki Mustafa Kemerüddin ile akşamları yürüttüğü musahabâtta geçmiş zamanların ahvalinden bahseylemek kendisini pek ziyade eğlendirdiğinden Mustafa Kemerüddin'in bu defa İstanbul'a avdeti zavallı kocakarıcığı pek meyus bırakmıştır. İşte Rozali için yalnız bu meyusiyeti kayda şayan buluruz.

Paris'te bıraktığımız ahibbâ meyanında bizce en mühimi Vikont Alphons Duran'dır. Bu asilzade delikanlı Polini'nin Mustafa Kemerüddin ile İstanbul'a kadar edeceği seyahat mücerret kendi bahtiyarlığı esbâbını istikmâl maksadına mebni olduğunu bildiği hâlde dahi o kadar kıskanıyordu ki seyahat-i mezkûreye adeta kızı kendisinden kaçırmak manasını veriyordu.

Vakıa o zamana kadar Mustafa Kemerüddin'de cihet cihet görmüş olduğu mertlik ve zaman zaman hayranı olmuş bulunduğu büyüklük bu delikanlıyı denâetle ithama asla imkân bırakmıyor idiyse de Polini'nin dostlarından ketm ve ihfâ etmediği esrarına yani kendisiyle izdivaç kabil olamazsa tercih edebileceği koca Mustafa Kemerüddin'den ibaret kalacağına vukûfu hasebiyle gönlündeki hiss-i hasedi men'e asla imkân bulamıyordu.

Eğer Polini'nin kendisiyle izdivacına hiçbir mani ve mezâhim bulunmasaydı Alphons Duran yine bu derecelerde kıskanmazdı. Zira Polini'nin kendisinde ümidi ber-devam oldukça Mustafa Kemerüddin'e rüchan yüzü göstermeyeceğinden kat'iyen emindi. Ancak İstanbul'daki birkaç Lazarist rahibinden alınabilecek esrarın ne ehemmiyeti olur ki ümidi ber-kemâl bulunsun?

Hele babasının dostlarından birisi Polini'yi evlâtlığa kabul eyleyeceği meselesine Alphons Duran adeta hayâl-i ham nazarıyla bakıyordu.

Kendisi gibi kıskanç bir âşık Paris'ten İstanbul'a kadar on, on beş günlük bir yolda Polini ile Mustafa Kamerüddin'in yanyana, başbaşa, türlü musahabelerle edecekleri seyahat-i husûsiyyeyi makhûriyet derecesinde teessürât-ı elîme ile kıskanması elbette mazur görülür.

Kontes Duran'a gelince: Sözün doğrusu Polini'nin Mustafa Kamerüddin ile beraber İstanbul'a kadar edeceği seyahatinden tamamıyla emin olmayan asıl kendisiydi. Şu genç Osmanlı ile güzel çiçekçi arasındaki münasebete vukufu var idiyse de bu münasebetteki sâfiyyete oğlu vikont derecesinde olsun yakîn hasıl etmemiş, inanmamış bulunduğundan ve Lazaristler'den alınabilecek ahbâr ve malûmatı da pek istisgâr eylediğinden seyahat-i mezkûreye verdiği müsaadeyi bir icbâr-ı nefsle vermişti. İtimat edebildiği şey yalnız Polini'nin hüsn-i hâli ve ulüvv-i cenâbı olup kız kendilerini aldatmak davâ-yı merdânesinde mağlûbiyeti kabul etmeyeceğine gönlü şehadet eylediğinden mahza bundan dolayı müsterih oluyordu.

Lâkin kalbindeki iştibâhâtı kimseye söyleyemiyordu. Bu seyahat hususunda zerre kadar şüphesi oğlu Alphons'u bi'l-külliyye nevmid eyleceği için suret-i zâhirede seyahat meselesinden pek memnun ve pek ziyade ümidvar görünerek bu babda Polini'yi sûret-i mahsûsada teşvikte bile bulunuyordu.

İşte bizim muhib ve muhibbe Paris'i bu hâlde bırakarak sayfın evâhirinde Paris'ten Marsilya şimendüferine bindiler. Vikont Duran'ın Polini'ye veda edişi ne kadar müteessirâne ve müessirâne olduğunu bi-hakkın tariften izhâr-ı acz eyleriz.

Biçare delikanlı Polini hakkındaki emniyetsizliğini bir türlü meydana koyamıyor ki kızı yeminlerle itâ-yı teminâta mecbur etmek isteyebilsin. Mustafa Kamerüddin'e bile emniyetsizlik yüzü göstermiyor ki bu yoldaki derdini döksün de biraz ferah-ı derûn nimetine nâil olsun. Yiğitliğine, kahramanlığına yediremiyor ki ağlayabilsin de içinin acısını göz yaşlarıyla çıkarıp dökebilsin. Zavallı çocuk helâk

derecesinde idi vesselâm.

Lokomotif düdüğünü öttürerek katar harekete geldiği ve tebaüde başladığı zaman köşede oturan ve kendisiyle Alphons arasındaki mesafenin bi't-tedrîc uzandığını göz ile ölçen Polini zavallı Alphons'un cebinden mendilini çıkarıp gözlerini silmeye başladığını görünce o da kendisini zaptedemedi. Gözlerinden eşk-i âteşîn boşaltmaya başladı. Bu hâle dikkat eyleyen Mustafa Kamerüddin'e dedi ki:

-Affediniz Mösyö Demir! Kalp denilen şey mermerden halk edilmemiştir.

– Mazursunuz matmazel! Sizi ta'yîb etmek ayn-ı denâettir.

– Vikont Alphons Duran'ın ağladığını görmemiş olsaydım belki ben de kendimi zapteyleyebilirdim.

– Siz de mazursunuz, vikont da! Hissiyât-ı kalbiyyeye dair olan mesâilde metanet denilen şey memdûh olamaz. Bilâkis zaaf ve rikkat şayan-ı medh ve takdis görülür.

Mustafa Kamerüddin'in bu sözü Polini'de pek büyük bir memnuniyeti mucib oldu. Muhibbâne, minnetdarâne bir nazarla ve bahusus yaşlı gözlerinin bir kat daha güzellendirdikleri tatlı bakışla muhibbinin yüzüne bakarak dedi ki:

– Şu müfârakatim sizden olsaydı yine böyle ağlamakla def'-i teessüre mecbur olacağıma inanmaz mıydınız?

– Ez-dil ü can inanırdım. Niçin olduğunu da söyleyeyim mi?

– Söyleyiniz ki tesliyetimi itmam eylesin.

– Vikont Alphons gibi ben de kendimi ağlamaktan men edemezdim de onun için!

– Teşekkürler ederim dostum! Hakikaten ahlâk-ı melekâne sahibi insan-ı kâmilsiniz.

Paris'ten Marsilya'ya kadar bunların şimendüferle ettikleri seyahate dair malûmat vermeyeceğiz. Zaten İstanbul'da ne gibi ahvale tesadüf ederlerse ne yoldaki çarelere müracaat eyleyecekleri tarzındaki hasbihâlleri aylarca müddet tekrar ede ede artık tüketmiştiler. Polini bu seyahati bir şevk-i derûn ve şetâret-i kalble icra etmiyordu ki şimendüferin geçtiği yerlerde ân-ı vâhidde görünüp kaybolan ağaçlara, çiçeklere, kuşlara

filânlara dair sözler açsın da uzun uzadıya uzatıp götürsün.

Hatta Mustafa Kamerüddin dahi bu seyahati gönül şenliğiyle icra etmiyordu. Zira şimdiye kadar Polini'ye asla renk vermeyip hiç çıtlatmamışsa da karilerimizin evvelden malûmları olduğu cihetle ihtimal şimdi dahi tahattur ederler ki pederinin ümitsiz hâlde hasta bulunduğuna dair validesinin kendisine yazmış olduğu mektup bu seyahatten üç dört gün evvel yedine vasıl olmuş ve seyahatin tesrî'-i vukûuna mecburiyet göstermişti.

Şimendüferle edilen seyahat hakkında tafsilâta muhtaç olmadığımız gibi Marsilya'dan vapura binerek İstanbul'a kadar muvasalatları hakkında da tafsilâta muhtaç olmayız. İşin yalnız şu cihetini izahla iktifa eyleriz ki Matmazel Polini'nin deniz seyahati müddet-i ömründe ilk defa olmak üzere vukua gelip binaenaleyh fevka'l-had hoşuna gittiğinden ve hava dahi lüzumu derecesinde müsaade gösterdiğinden İtalya sevâhil-i lâtîfesi boyunda edilen seyahatler ve uğranılan memleketler Polini'yi bir âlem-i diğere sevk eylemişcesine mesrûr eyliyordu.

Nazar-ı dikkatine isabet eyleyen her şeye dair Mustafa Kamerüddin'den istîzâhâta girişip o ise izâhât-ı lâzımeyi itâdan ne âciz kaldığı, ne de üşendiği hasebiyle bu kâmil delikanlının sözlerini istimâ Polini için hem eğlenceyi hem de istifadeyi mucib oluyordu. Zaten böyle bir muvafık ve muktedir arkadaşla o zaman "Messagerie İmperiale" denilen Fransız vapurları gibi muntazam ve mükemmel vapurlarla edilen seyahat kimin hoşuna gitmez?

Hele bir sabah Polini ile Mustafa Kamerüddin uykudan uyanarak kendilerini Ayastefanos önlerinde bulup da oradan İstanbul limanına kadar vapurun her kat'eylediği mesafede İstanbul ve Adalar ve Kadıköy ve Üsküdar ve Boğaziçi ve Beyoğlu ve derûn-ı Haliç'in döne döne enzâr-ı temâşâları önünde güya her biri başka bir memleketmiş gibi şâyân-ı hayret levhalar tasvir etmesi yalnız Polini'yi değil Mustafa Kamerüddin'i dahi çıldırtmak derecelerine getirmişti. İstanbul'a bu sûret-i duhûlün enzâr-ı erbâb-ı temâşâda tasvir eylediği acayib kalemle tarif edilemez. Görmeye muhtaç şeylerdendir. Bu tesir yalnız İstanbul'u ilk defa olarak gören ecnebilerde vâki olmakla dahi kalmayıp an-asıl

İstanbullu oldukları hâlde bir müddet gaybûbet etmiş bulunanlarda dahi hâsıldır ki bunu tecrübe eyleyenler de nevâdirden değildir.

Vapur liman derununa girip pratika muamelesi icra olunduktan sonra Mustafa Kemerüddin refikasını Beyoğlu'nda en muvafık bir otele misafir bırakarak kendisi soluğu Cihangir'de almıştır.

-2-

Silsile-i hikâyeyi yolcularımızla beraber bu vechile Paris'ten İstanbul'a getirdikten sonra Mustafa Kemerüddin'in hâne-i pedere nasıl muvâsalat edip pederiyle ne yolda görüştüğünü hikâyeye lüzûm kalır mı? Romanımızın mebâdîsi bize işin bu cihetlerini zaten göstermişti.

Şimdi ya kitabınızın baş tarafını açıp o fıkraları tekrar okur veyahut okumuş bulunduğumuz şeyleri tekrar der-hâtır eyler yani validesinin Mustafa Kemerüddin'e Demir Bey'in hâl-i mahmûmiyetinde ne gibi harekât-ı acîbesini gördüğü hakkındaki hikâyâtından bed' ile ana oğul Demir Bey'in iş odasını araştırıp urbalarını, resimlerini, nişanlarını, madalyalarını nasıl karıştırdıklarını ve Mustafa Kemerüddin'in orada Pierre Heyder ismine ve âsârına nasıl destres olmuş bulunduğunu hatırımızda cem edersek o günkü günde delikanlının duçar olduğu hâli asıl şimdi takdir etmeye başlarız ki bu hâle "o günkü günde" diyeceğimize "bugünkü günde" demeyi daha münasip buluruz.

Hele pederinin eşyası meyanında Mustafa Kemerüddin'in bulmuş olduğu kadın resmini derhâl tanıması ve bu resme fevkalâde ehemmiyet vermesi el-hâletü hâzihi sûret-i mahsûsada nazar-ı dikkat ve ehemmiyetimiz önünde yer tutacak mevâddan olup bahusus şimdi derhâl anlarız ki Polini'nin validesi tarafından terk edilen evrakı meyanında birkaç emsali daha bulunmasından Mustafa Kemerüddin bu resim Polini'nin validesi resmi olduğunu anlamıştır da resme ona göre ehemmiyet vermiştir.

İşte inkişâfât-ı vâkı'anın Mustafa Kemerüddin nazarında bu

derecelere varan ehemmiyetine mebnidir ki biçare validesi bir yandan Demir Bey hakkındaki iştibâhâtını tekrar ede ede diğer tarafından gözleri önünde bulunan âsârdan oğlunun sırr-ı mektûma dair ne gibi ser-rişte istihsal eylediğini kemâl-i heyecan-ı derûnla sorduğu hâlde Mustafa Kamerüddin validesine cevap bile vermeyerek gerek zihniyle ve gerek lisanıyla "Bu işte azim bir roman müstetirdir." hükmünü düşünüp duruyordu.

Resmi ele geçirdiği günün akşamı Mustafa Kamerüddin pederiyle taam eyledikten sonra babasının âfiyeti gittikçe artmakta bulunmasını tebrik mukaddemâtıyla dedi ki:

– Peder! Hamdolsun sizi iâde-i âfiyet etmiş buldum. Birkaç mülâkatımız üç senelik iştiyâk-ı mütehassirâneyi de epeyce tadil edebildi. Esnâ-yı avdette bana refâkat etmiş bulunan bir zatı arzu eylediği otele misafir bıraktım ise de anam babamla görüşmeyi müteakip kendisini bularak İstanbul'ca suret-i hareketine dair itâsı lâzım gelen malûmâtı dahi vereceğimi vadetmiş olduğum hâlde hâlâ bu vaadimi ifa edemedim. Müsaade buyurur musunuz ki Beyoğlu'na kadar gidip vaadimi ifa edeyim?

Bu sual üzerine Demir Bey'in oğluna atfeylediği nazar bâdî-i emrde istenilen müsaadenin diriğ edileceğini anlattıysa da hasta ihtiyarın bir saniyelik bir mülâhazası cevab-ı red itasından kendisini caydırdı. Oğluna dedi ki:

– Git oğlum git! Verilen vaadi ifa et. Hamd olsun ben kefeni yırttım. Bundan sonra seni bol bol görecek zamanım çoktur.

Pederi yanından çıktıktan sonra validesi Mustafa Kamerüddin'i yakalayarak resimlerden, nişanlardan, mektuplardan ne anladığını kemâl-i isti'câl ile suale tekrar koyulduysa da Mustafa'da cevap verecek vakit mi var?

Mustafa Kamerüddin'in tavrındaki telâş yalnız validesini dilgîr etmek suretinde tesirini göstermekle kalmadı. Konakta evlât gibi büyütülerek terbiye ve talimlerine ona göre itina edilen Mehtap ve Âfitap nam iki beyaz cariyenin küçükbey geleliden beri kılıklarını kıyafetlerini gereği gibi tashih ederek hâllerinde tavırlarında da hayli tebeddülât müşâhede edilmeye başlamışken bu hâllere cümleden ziyade dikkat etmesi matlûb olan küçük beyefendinin hiç de atf-ı lihâza-i ehemmiyet eyle-

memesine cariyeler bir mana veremedikleri gibi hele bu akşam küçük beyefendinin Beyoğlu'na gitmek için gösterdiği telâşlar bunları ihtimal ki hanımefendiden daha ziyade bîzar eyliyordu.

Dünya bu! Herkes kendi kaydında olur. Hatta Mustafa Kamerüddin bile anası babası kaydından ziyade kendi kaydında bulunduğu için bu telâşlara duçar oluyordu.

Evet! Asıl kayıt vakıa kendi kaydı değildir, Polini'nin kaydıdır. Ancak Mustafa Kamerüddin için hem-rûh addolunmak lâzım gelen Polini'nin umûru kendi nefsine, kendi hayatına ait mesâilden bile akdem ve ehem olduğunu tafsile lüzum var mıdır?

Delikanlı paltosunu şemsiyesini yakaladığı gibi Cihangir'den Taksim'e giden Firuz Ağa caddesini tutup adeta koşarcasına yürümeye başladı. Gazlı sokaklara vardığı zaman bu koşmak derecesindeki meşiyyeti seyr-i âdîye tahvil eylediyse de Polini'ye tekarrüb eyledikçe halecân-ı kalbi arttığından bu hâl dahi şu acele işte o gayretli delikanlının ta'dîl-i isti'câline mecburiyet verdiriyordu.

Polini'yi bıraktığı otele varıp da kızı gördüğü zaman şiddetli bir tekdire duçar oldu. Polini dedi ki:

– Aman Mösyö Demir! Ben hangi cinayetin mürtekibiyim ki beni getirip buraya hapseylediniz? İşte üç güne varıyor ki dairemden dışarıya çıkabildiğim yoktur. Yabancı bir memlekette benim gibi yol iz bilmez, lisan bilmez bir biçare bu hâlde mi terk olunur?

Haklı bir tehevvürle tekdir yollu söz söyleyen adama birdenbire mukabele edilecek olursa musalâha güçleşir. Mustafa Kamerüddin bu hakikate vâkıf olduğundan Polini'ye mukabele etmedi. Kız sözünü bitirinceye kadar sabır ile ondan sonra kendi a'zârını serde başladı ki bu dahi bir muhterem pederi ölümün pençesinden yeni kurtulmuş bulması suretinden ibaret bulunan özr-i meşrû' ve makbul olmakla Polini bu özürleri kabulde asla taassup göstermedi. Hele Mustafa Kamerüddin'in:

– Bazı insan kaybettiği gözlüğü her tarafta arar arar da kendi burnunda takılı olduğuna vâkıf olunca nasıl şaşarsa biz de Pierre Heyder'i nerede arayacağımızı bilemeyip dururken ba-

bamızın çekmecesinde buluverirsek şaşılmaz mı?

mukaddimesiyle elindeki resmi Polini'ye gösteriverince kızcağızda çığlık nev'inden bir sadâ-yı gayr-ı ihtiyârî vaki oldu. Validesinin resmini derhâl tanıdı. Bir yandan bu resmi temaşa ediyor, bir yandan dahi Mustafa Kamerüddin'den istîzâhâtta isticâlle delikanlının verdiği cevaplara gûş-ı can havale eyliyordu.

Mustafa Kamerüddin pederi odasındaki taharriyâtını uzun uzadıya hikâyeyle buraya kadar bize malûm olmuş bulunan ahvali kâmilen Polini'ye anlattıktan sonra dedi ki:

– Azizim Polini! Pederiniz Pierre Heyder için Marsilya'daki Saint Paul kilisesine müracaata mecburiyetimiz kalmadığı gibi buradaki Lazaristler manastırına da müracaat ihtiyacında değiliz. Benim pederim dahi bir eski askerdir. Hatta vaktiyle beni Perjerom mektebine veren de kendisi olduğundan Lazaristleri tanımaklığım yine babam vesâtetiyle vuku bulmuştur. Hele Pierre Heyder'in birçok evrakı pederim nezdinde mahfuz olduğu gibi sevgili zevcesinin resmi bile babamın yed-i emânetine tevdi edilmiş bulunursa artık Pierre Heyder'i babamın tanımamasına ihtimal mi verilir? Fakat rica ederim biraz sabrediniz. İstanbulumuzu geziniz. Şâyân-ı temâşâ olan yerlerini görünüz. Pederim biraz daha dermanını tezyid ederek uzun uzadıya istîzahlara izahlara dayanabilecek hâle gelsin de o zaman keyfiyeti doğrudan doğruya kendisinden istîzah eyleriz. Asıl ser-rişte-i esrar kendi elimizdeyken onu başkalarının eline niçin tevdi edelim? Şayet babamın ketm-i esrârda sebat ve ısrarı görülür de meyus olur isek o zaman başka çareler taharrisine ibtidar eyleriz.

Mustafa Kamerüddin'in bu sözleri içinde şâyân-ı itiraz bir şey olmayıp Polini yalnız edilecek sabrın tahammül haddinden ziyade uzanıp gitmesi lâzım gelirse buna canı sıkılacağını Mustafa Kamerüddin'e anlattıkta delikanlı sabır denilen şey babasının hâl-i nekahatte ilerlemesi için zaruri olup hâlbuki o zamana kadar kendileri yine boş durmayacaklarını ve pederinde mahfuz evrak daha ziyade taharri olunarak iktiza eden kağıtların Polini'ye validesinden kalma kağıtlarla tatbik ve mukayesesine girişilerek bu mukayeseyle de daha bir hayli

hakayıka da vusûl mümkün olacağını dostuna şerh ve tefsir ederek ümitlerini arttırmaktan geri durmadı.

Madem ki hikâyemizin evâiline hatıramızı sevk eyledik, şu muhaverede koca Mustafa Kamerüddin'in asıl ihsâs-ı derûnunu Polini'den ketm için ne derecelerde cebr-i nefs ettiğini de düşünerek bu kahraman çocuğun metânet-i kalbiyyesini ona göre muvazene etmeliyiz.

Validesiyle babasının iş odasını ilk ziyaret eylediği zaman gördüğü madalyalarla beratların ve üniformaların asıl sahibi kendi babası olmak ihtimali Mustafa Kamerüddin'in hatırına ilk gelen hususâttan olduğu evâil-i hikâyemizde beyan olunmuştu. O zaman bu imkânın derece-i ehemmiyetini takdir eyleyemezdik. Çünkü Polini'yi ve Polini ile Kamerüddin arasındaki münasebeti bilmiyorduk. O zamandan beri tevessü' etmiş olan malûmâtımız iktizasınca şimdi anlayabiliriz ki Mustafa Kamerüddin ilk hatırına gelen ihtimalin neticesi Polini ile kendi arasında bir kız kardeş rabıtası husule getireceğini de görmüştür.

Eğer bu ihtimâl tahakkuk eyleyecek olursa şimdiye kadar Polini hakkında arttıkça artmış olan ihtisâsâtı ne suret kesbedecektir? İş ne kadar değişecektir? Ahvalin başlangıcıyla neticesi arasında ne büyük fark görülecektir?

İşte bu hatıralar kâğıtları, madalyaları filânları karıştırdığı zaman delikanlının zihnini perişanlığa karîb bir hâle getirdiğinden validesinin kemâl-i isti'câlle vuku bulan istizâhâtını cevapsız bırakıp kendi hayretine yine kendisi cevap veriyormuşcasına mırıldanmalarını icab eylemişti.

Bugün Polini ile müşâfehe eylediği sırada içini yiyip bitiren bu ihtisâsâttan kat'a renk vermiyordu. Bu rengi meydana koyması lâzım gelseydi pek müthiş bir kırmızı olduğu görülürdü. Zira biçare delikanlının derunundan hakikaten kan gidiyordu.

Pederinin evrakını tekrar karıştırıp istihsal edeceği netâyici Polini'nin validesinden kalma evrak netâyiciyle mukayese edeceğine dair kıza söylediği sözler Mustafa Kamerüddin'in zaten kendi arzuları demek olmakla icrasından geri kalmayacağı aşikârdır.

Vakıa o gece hanesine avdet eylediği zaman babasının iş oda-

sına bir daha girilmesini validesine tefhimle mütecessis kadı. ırzâ için biraz da havadis vermeye rızâ göstererek, babasının Fransız'dan dönme bir mühtedi olması mümkün görülemez ise de Fransızlar ile büyük bir taallûku olabileceğini ve ezcümle pederinin evrakı meyanında gördüğü Heyder ismi kendisince de maruf bir isim olduğunu ve bu Heyder'e dair pederinden malûmât ahzına mecbur olacağı hasebiyle babasından vuku bulacak suallerine alınacak cevaplar elbette bu meselede babasının tercüme-i hâline dair birçok izahat husule getirmiş olacağını validesine anlattı ki meraklı kadıncağız oğlunun şu mütâlâatına da memnun kalarak pederinin iş odasını bir daha ziyaret ve taharri hususunda Mustafa Kemerüddin'e muvafakat ve muavenetten geri durmadı.

Bu gece vakit geç olduğu hâlde Mustafa Kemerüddin'in pederi evrakını galebe-i nevme, yorgunluğa filâna bakmayarak nasıl karıştırdığı, seyre, temaşaya şayan ahvaldendir. Hem de bu gece ekseriyetle el yazısı mektupları karıştırmakta ve bunların adeta kâffesi Pierre Heyder'in zevcesi tarafından kocasına hitaben yazılmış şeyler olduğunu görerek derunundan bin türü hisler bir anda geçmekteydi. Bu defa dahi ihsâs-ı derununu validesinden ketme mecbur olarak hem bunları karıştırıyor hem de:

– Kim olduğunu sorduğun Heyder bir Fransız zabitidir. Fransa'yı terk edip bu taraflara gelmiş askerlik etmiştir. Mutlaka askerliği Mısır'da etmiş olmalı ki babam da Mısır hizmeti askeriyyesinde bulunduğundan bu Pierre Heyder babamla muarefe peyda eylemiştir. Sonra vefat mı etmiş ne olmuş ki bütün evrakını, nişanlarını filânlarını babama emanet bırakarak, şimdi de işte bizim elimize geçmiştir. Hâlbuki bu Pierre Heyder'i familyası arıyor. Kızı bu talep ve taharri arkası sıra İstanbul'a kadar gelmiştir. O kadar güzel, terbiyeli, şâyân-ı hürmet bir kızcağız ki görsen senin de canına sokacağın gelir. Binaenaleyh aranılan hakayıkı bu evrak meydana çıkarır ise hem babam bittabi memnun olacak, hem kızcağızın işi görülecek, hem de biz bu vesileyle babamın tercüme-i hâlini anlayacağız.

diye validesine meram anlatmaya çalışıyordu.

Sabah tekarrüb eyledikte validesi uykusuzluğa tahammül edemeyerek odasına çıktı.

Feride Hanım'ın bu gaybubeti Mustafa Kemerüddin'in canına minnetti. Zira Polini'nin validesi tarafından yazılmış olan mektupları çalmaya mecbur olup validesiyse pederinden korkusu münasebetiyle bu istirâka rıza göstermeyeceğinden oradan indifâıyla delikanlıyı serbest bırakmış oldu.

Evvelki gece icra eyledikleri taharri gibi bu geceki taharride dahi Mustafa Kemerüddin her şeyi yerli yerine koyup pederi muayene eylese bile eşyâ-yı mestûre ve mektûmesine el değdirildiğinden haberdar olamayacağını temin eylemiş bulunduğundan alacağı mektupları aldıktan sonra eşya-yı sâireyi fil-vaki muntazaman yerli yerine koyup odasına çekildi.

Ondan sonra gözlerine uyku girmedi diyemeyiz: Bilâkis yorgunluk ve uykusuzluk galebe ederek pekalâ bir uykuya dalmış gitmişti. Çünkü insan gerek müthiş, gerek müellim hangi hâl içinde haftalarca, aylarca zaman geçirecek olursa, o hâlin tesirât-ı cismâniyye ve ruhâniyyesine alışarak adeta fütursuzluk peyda eder. İşte bu fütursuzluk bi't-tedric Mustafa Kemerüddin'e dahi gelmiştir.

-3-

Ertesi günü Şemsizâdeler konağı gayet şen bir hâlde görüldü. Demir Bey'in afiyet ve kuvveti bir kat daha artarak odasının kapısından dışarıya çıkıp sofa üzerinde biraz gezindiği görülmüştü. Feride Hanım kocasının hâl-i mahmûmiyetinde ser-riştesini ele almış bulunduğu esrâr-ı acîbesinden dolayı hâlâ dilgîr ise de boyları beraber evlât yetiştirmiş olduğu bunca senelik zevcinin iâde-i âfiyetinden ez-dil ü can memnun kalmamak gibi bir hamiyetsizlikte bulunabilecek insanlardan değildir. Bu hamiyetsizliğe cümleden evvel asaleti manidir.

Ya Mustafa Kemerüddin babasının meşy ve harekete iktidarını görür de sevinmez mi? Ya Âfitap ile Mehtap ve Arap cariyeler büyük küçük beylerle hanımların bu şevklerini görürler de iştirak etmezler mi?

O gün Mustafa Kemerüddin öğle taamına kadar babasıyla

birlikte bulunarak hep Avrupa'da geçirdiği zamanların ahvaline dair türlü hikâyât ve ihbârâtla babasını eğlendirdi. Öğleden sonra Beyoğlu ve İstanbulca görülecek bazı işleri bulunduğu beyanıyla pederinden ruhsat istedikte Demir Bey ruhsat-ı matlûbeyi diriğ etmedi.

Delikanlının bugün Polini nezdine gitmesi dünkü gibi koşarcasına seri ve mütelâşiyâne değildi. Vakıa kalbinde bir halecan varsa da bu halecan mükedderâne ve müteellimâne olmaktan ziyade hemen müteşevvikâne bir şeydir diyebiliriz. Zira muayene eylediği nişanlar, madalyalar, beratlar filânlar hep kendi babasının olması hakkındaki ihtimale Mustafa Kamerüddin kuvvet vere vere Polini'nin mutlaka kendi hemşiresi olacağı kalbine gereği gibi doğmuş, yer dahi eylemişti. Binaenaleyh güzel çiçekçinin yanına varıp da selâmladıktan sonra yarı ciddî ve yarı lâtife tavrıyla dedi ki:

– Ee Polini! Artık bugün sizden bir buse istemeye kendimde hak ve salâhiyet buluyorum.

Bu söz Polini'de acîp bir hayreti mucib oldu. Dedi ki:

– Aman Mösyö Demir! Fransa'dan İstanbul'a tebdil-i mekân edişimiz sizde tebdil-i efkârı da mı mucib oldu. Bu nasıl söz? Bu nasıl teklif?

Mustafa Kamerüddin gayet lâtif bir tebessümle dedi ki:

– Bir büyük biraderin kendi hemşiresinden uhuvvet-perestâne buse istemeye hakkı yoksa, siz de beni bu haktan iskat edebilirsiniz. Fakat hemşirem olduğunuz tahakkuk eylediği hâlde o tatlı haktan beni nasıl mahrum eyleyebilirsiniz?

Polini Mustafa Kamerüddin'den daha lâtif tebessümlerle bu sözü dinleyerek dedi ki:

– Vakıa biz sizinle birader ve hemşire isek de aramızda bu yoldaki tekliflerin meşrû ve memduh görülebileceği surette birader ve hemşire değiliz.

– Fransa'daki hâlimizi gözünüzün önüne getirerek böyle söylüyorsunuz, değil mi?

– Evet!

– Fransa'dayken kemâl-i ta'zimle elinizi öpmek vazîfe-i ih-

tirâmkârîsinden de affolunmuş bulunduğum hâlde böyle teyid-i müddeâ ve isbât-ı hukuk yolunda sözler söylüyor muydum? Siz lâtife zannediyorsunuz Polini, ama benim hemşirem olduğunuza inanmaya yavaş yavaş kendinizi alıştırmalısınız.

Polini korkmaya başladı. "Acaba delikanlı şiddet-i sevdayla zihnini mi bozuyor?" diye yüzüne bakınca Mustafa Kamerüddin kızın meramını anlayarak dedi ki:

– İstiğrâb etmeyiniz matmazel! Yavaş yavaş kendinizi alıştırınız diyorum. Zira ben dahi gözümün önünde hemen mütehakkık bulunan bu uhuvvete yavaş yavaş kendimi alıştırmaya çalışıyorum. Hatta sizin gibi ferişteh-sûret, ferişteh-sîret bir hemşireye mâlikiyeti daha şimdiden pek lezzetli bulmaya başlıyorum. Vakıa şimdiye kadar bana kalbinizi açıp içindeki en gizli, en nazik hisleri bile göstermiş olmaklığınız, olur olmaz birader ve hâher arasında bile görülemeyecek kardeşliklerden idiyse de karîben uhuvvet-i tabîiyye ve meşrûiyyemiz dahi tahakkuk eylediği zaman o güzel cebhe-i pâkinizden kardeşçe bûse-çîn olmak hakkını bana teslim eyleyeceksiniz.

Polini Mustafa'nın sözlerinde akıl bozukluğuna dair bir renk göremeyince evvelki iştibâhı zâil olmaya başladı. Muhibbinin tavrındaki ciddiyet bu sözlerin bir lâtîfe-i bî-mânâ olduklarını zanna da meydan bırakmıyordu. Binaenaleyh sordu ki:

– Gerçek mi söylüyorsunuz Mösyö Demir? Bir taraftan bir haber mi aldınız?

– Aldığım haberin henüz mevsûkiyyet-i kat'iyyesini meydana çıkarmadımsa da şimdi göreceksiniz ki ettiğim istidlâl işi adeta muhakkakiyet derecesine vardırmıştır. Ah Polini! Meğer gönlümde sizin için derhâl hasıl oluveren incizab, aramızdaki bu râbıta-i uhuvvetten dolayıymış. Sizin de bana meylinizi bu hâlin icab eylemiş olacağına hiç şüphem yoktur. Yoksa sizin gibi vücâh-ı şân-ı nisvânîsini muhafazada son dereceye kadar tekayyüd ve ihtimam erbabından bulunan bir kadının benim gibi bir yabancı etüdyana o derecelerde tekarrüb hasıl edebilmesi mümkünattan mı görülüyordu?

Bahsin böyle irtibat-ı derûna intikali Polini'yi gereği gibi inandırmaya yardım eyledi. Derununda nice bin hisler uyan-

maya başladı. Âşikâre bir telâş ve heyecanla sordu ki:

– Söyleyiniz Allah aşkına, beni merakta bırakmayınız. Dünden beri ne tahkik eylediniz, ne öğrendiniz?

– Hemşirem olduğunuzu tahkik eyledim. Ağabeyiniz olduğumu öğrendim.

– İzah ediniz.

– Evvelâ kardeşlik busesi veriniz de...

– Uhuvvetimiz nazarınızda mertebe-i tahakkuka vasıl olmuş bulunsaydı bu müsaadeyi istemeye hacet görmezdiniz.

Bu söz üzerine Mustafa Kamerüddin talep ettiği şeyi istihsale de davrandıysa da Polini eliyle men işaretini verdi. Şifahen dahi dedi ki:

– Hayır! Keyfiyet bence de mertebe-i tahakkuka varmayınca bu hareketiniz fuzuli addolunur.

Bunun üzerine Mustafa Kamerüddin validesinden kalma evrakı çıkarması için Polini'ye bir teklif ederek, Polini evrâk-ı mezkûreyi çıkardığı sırada kendisi dahi pederinin evrakı meyanından istirâk eylemiş olduğu mektupları çıkardı ki Polini bunları kıraat ve tetkik ederek filvaki validesinin kâğıtları olduğunu tasdik eylediği gibi Mustafa Kamerüddin dahi Polini'nin evrakı meyanında türlü üniformalarla resmi alınmış olan Fransız zabitinin çehresini kemâl-i dikkatle tetkik ve muayene eyleyerek adeta kendi babasının on on beş sene mukaddem alınmış resmi olduğunu tanıyınca:

– Gel hemşirem gel! Bence hiç şüphe kalmadı ki kardeşimsin! Şu resimlerin sahibi Pierre Heyder namıyla senin baban ise, Demir Bey namıyla benim de babamdır. Ne hacet?! İstediğin anda gidip kendi gözlerinle göreceksin ki şapkasından, üniformasından filânından kat'-ı nazarla yalnız çehresi muayene edilirse şu resimler babamın biraz daha gençliği zamanında bir Fransız binbaşısı kıyafetiyle alınmış resimleridir ve burada kendi hanesinde mütekait bulunan babam Demir Bey dahi bu resimlerden sonra on on beş sene daha yaşayıp biraz ihtiyar olmuş bir adamdır. Kardeşliğimizin sübût ve tahkiki için bundan büyük burhan olamaz. Gel! Bin defa tekrar ederim ki bizim gönüllerimizi birbirine meylettirip sevdiren şey aramızdaki kardeşlik hûn-ı müş-

terekiymiş.

diye hemşiresini kemâl-i saffetle derâgûş ederek nâsıye-i sâfiyye ve âliyyesi üzerine bûse-i uhuvveti konduruverdi.

Bu iki muhib ve muhibbenin, bu iki birader ve hemşirenin şu andaki hâlleri görülmeye, resmedilmeye şayan bir hâl oldu. İkisi de yekdiğerini güya o zamana kadar hiç görmemişler de ilk defa olmak üzere şimdi görüyorlarmış gibi tepeden tırnağa kadar birbirini muayene ve tetkike koyularak tahakkuk-ı uhuvvetten mütehassıl hayretlerini de bir türlü yenemiyorlardı.

Bu muayene bir hayli dakikalar devam eyledikten sonra bu defa dahi "Ah kardeşim!.." diye kollarını açıp musafaha teklifini Polini gösterdi. Hem bu ikinci musafaha evvelkiden daha ziyade mümted oldu. Aralarındaki râbıta-i muhabbet meğer bir hiss-i uhuvvetten neşet eylemiş olduğunu ikisi de birçok münâsebât-ı sâbıkayı misal iradıyla dermeyan eyliyorlar idiyse de ikisi de yekdiğerinin sözlerini hemen hiç anlayamıyorlardı.

Söylemek ihtiyacında bulunanlarda anlamak kudreti kalır mı?

Dakikalar saatler geçtikçe bunların demlerine itidal geldi. Bu defa söze Mustafa Kamerüddin başlayarak Polini'nin babası Pierre Heyder'in zevcesine bir takım esrar ve hakayık tevdî eyleyip bunların ehemmiyeti bir valide tarafından kendi kızına bile fâş edilemeyecek derecelerde bulunduğunu ihtar eyledikten sonra, Mustafa Kamerüddin bir de kendi babası Demir Bey'in humma dalgınlığı içinde tamamı tamamına hücum hâlinde bulunan bir Fransız zabitinin etvâr ve harekâtını gösterip kumandalarını itâ ve sözlerini tekellüm eylemiş bulunduğunu ihbar edince ve o zamana kadar pederinin Fransızca bilmesi ne kendisine ve ne de validesine malûm olmadığını dermeyan eyleyince yalnız bu hâl bile Pierre Heyder ile Demir Bey'in şahs-ı vahidden ibaret olduklarına şüphe bırakmayacağını anlattı.

Bundan maada validesinin mektubunda yazıldığı üzere Pierre Heyder'in İstanbul'da Müslüman olarak bir Müslüman kadınıyla müteehhil olması ve Lazaristler'den Perjerom ile münasebeti bulunması gibi ahval dahi hep Mustafa Kamerüddin'in mukayese ve hükmünü teyid eyliyorlardı.

Tatbikat ve mukayesatta devam edildikçe uhuvvet meselesi Polini nazarında dahi gerçekten mertebe-i tahakkuka vararak aralıkta bir Mustafa Kamerüddin'e ibrâz-ı hâherâne ile Cenâb-ı Hakk'ın bu lûtfuna nasıl teşekkür edeceği hususunda aczini itiraf eyliyordu. Diyordu ki:

– Ah! Ben dünyada kendimi kimsesiz zannediyordum. Meğer benim ne kadar kimlerim kimselerim varmış. Böyle arslan gibi kardeşe malikmişim. Ya Rab! Ne kadar bahtiyarmışım da haberdar değilmişim.

Kızda bu tavr-ı şükrânı gördükçe Mustafa Kamerüddin'in rikkati, safveti, muhabbeti artarak Polini'yi tasdik için diyordu ki:

– Evet Polini! Sen benim uhuvvetimi ne derecelerde şâyân-ı iftihâr bulursan ben de senin uhuvvetini o derecelerde şâyân-ı iftihâr bulurum. Bizim için suret-i mahsûsada bir bahtiyarlık da yekdiğerimizin en hafî ahvalimize varıncaya kadar vâkıf olmaklığımızdır. İki senedir aramızda cereyan eyleyen ahval şu dakikada ne senin ve ne de benim humret-i mahcûbânemizi mucib olmayacağı gibi bir biraderin kendi hemşiresinde ve bir hemşirenin kendi biraderinde vukuunu bittabi arzu etmeyeceği sû-i hâlin de bizde mevcut olmadığı ikimizce dahi malûmdur Yekdiğerini bizim kadar tanıyan bir çift birader ve hemşire daha bütün dünya yüzünde bulunabilir mi?

Bu sözün Polini'de ne derecelerde memnuniyet ve iftiharı mucib olduğu tafsile muhtaç mıdır? Hakikat! Kendi başına kalmış bir kadın olduğu hâlde iki sene münasebetten sonra aralarında uhuvvet tahakkuk eyledikten sonra ne biraderiyle ve ne de âhar bir kimseyle zerre kadar mucib-i mahcubiyet muamele ve münasebeti bulunmamak Polini için ne kadar mûcib-i iftihar olsa çok görülemez.

Bir aralık Vikont Alphons Duran dahi hatıra geldi. Onunla ne yapılacağını Mustafa Kamerüddin'in sual etmesi üzerine Polini dedi ki:

– Oo! Artık bunu bana sormak iktiza eder mi? Benim şimdi babam var, ağabeyim var. Babası, ağabeyi olan bir kız izdivaç meselesinde kendi reyine mi ittiba eder?

– İyi ama Alphons'a olan meyil ve muhabbetiniz...

– İyi ya işte, babam, biraderim bunu da nazar-ı dikkate alarak icab-ı hâl ne ise icradan geri durmazlar.

Bu sözü işitmesi üzerine Mustafa Kamerüddin sevincinden ne yapacağını bilememeye başladı. Birçok mütereddidâne evzâ ve etvârdan sonra sordu ki:

– Gerçek, Polini! Bu meselede bizim reyimize müracaat edecek misin?

– Şüphe mi edersin?

– İyi ama babam İstanbul'da mukim bir Osmanlı mütekaidi olduğu hâlde...

– Kardeşim! Şu anda kendi mi o kadar bahtiyar bulmaktayım ki Vikont Alphons ile izdivaç meselesi beni bundan ziyade bahtiyar eyleyemez. Eğer babamız dahi beni evlâtlığa kabul eylerse ne emrinden dışarı çıkarım, ne gözleri önünde ayrılırım!

– Allah verse de sonra bu efkârı, bu niyyâtı tebdil edecek bir hâl vukua gelmese.

– O hâl olsa olsa babamızın beni kabul etmemesi kazıyyesi olabilir.

– Babamızın seni kabul edeceğine zerre kadar şüphe edemem.

– Ya validemiz?

– Validemiz mi? Bak burası biraz cây-ı dikkattir. Validem pek güzel yürekli bir kadınsa da "kadın" dediğim zaman bu sözün zımnında ne kadar ahkâm dahil olabileceğini düşünmemek mümkün müdür? Maahaza validemi de validelik vazifesini ifaya mecbur edinceye kadar uğraşacağımdan emin olmalısın.

Bu mülâkat ve musahabe vakti akşama takrîb eylediği hâlde yeni hemşire ve biraderlere şu üç dört saatlik müddet üç dakika kadar bile gelememiştir. Hatta pederlerinin ismi birkaç defa tekerrür eylediği bir zamanda Polini:

– Babamız da mutlaka güzel bir adam olacaktır. Değil mi kardeşim? İhtiyar ama yakışıklı! Sağlam! Öyle değil mi?

sualini bi'l-irâd Mustafa Kemerüddin'den:

– İşte gençlik resimleri burada ya! Bu adamı on on beş sene daha ihtiyarlatıverince bugünkü babamız olur.

cevabıyla mukabele olunmak derecelerine kadar varmıştı.

Ta akşam karanlığı çökmeye başladığı zaman Mustafa Kemerüddin hemşiresine sabır ve sebatı ve ümitvârâne intizârı tekrar tekrar bi't-tavsiye yarın kendisini yine görmeye geleceği vaadiyle Polini'den güç hâl ile kurtulabilip hanesine avdet eylemiştir.

-4-

Akşamları cüz'îce taamdan sonra hasıl olan yorgunluğunu rahat-ı hâb ile çıkarmak mecburiyetinde bulunan Demir Bey'in gittikçe kuvveti artarak bugün sofaya kadar çıkmış gezinmiş olduğu gibi bu akşam dahi yemekten sonra bir hayli zaman zevcesiyle oğluyla oturup sohbet edebilmek kudretini kendisinde görmekte bulunmuştu.

Mustafa Kemerüddin geldiği zaman bu arzusunu Demir Bey oğluna dahi beyan ederek o akşam Beyoğlu'na filâna gitmeyip kendisiyle musahabe eylemesini iltimasta bulunduğundan Mustafa Kemerüddin babasının şu iltimasını ez-dil ü can kabul eyledi. Zira Pierre Heyder'e dair babasından uzaktan uzağa gayet sathî bir surette bazı istîzâhlarda bulunmayı Beyoğlu'ndan gelirken tahhayyül edip babasını hitab ve cevaba muktedir ve sohbete hâhişger görmesi delikanlının bu hayaline tamam muvafık düşüyordu.

Bir aralık Mustafa Kemerüddin validesini bir tarafa çekerek bu akşam pederinden bazı istizâhâta girişeceğini ihbarla Feride Hanım'ın hasbe't-teessür söze söz katmamasını ve bir tedbirsizlik ile işi bozmamasını tenbih eyledi. Eğer musahabenin cereyanı Feride Hanım'ın tahammülünü tüketeceği vadilere kadar varırsa, tek musahabeyi çığırından çıkarmış olmamak için odadan çıkıp gitmesine kadar ricalarda bulundu. Feride Hanım ise kocasının esrâr-ı mektûmesine vukuf peyda eylemek hasret ve iştiyakıyla oğlunun ricasını tamamen kabul edip teminât-ı lâzımeyi itâda dahi kusur etmedi.

Bade't-taam baba ve ana ve oğul bizim musahabeyi küşâd eyledikte Mustafa Kamerüddin bermutat yine Avrupa ahvaline dair biraz söz açarak nihayet sözü Paris'ten gelirken kendisine refakat eyleyen zata getirdi. Fakat bu refiki Polini olmak üzere anlatacağına Vikont Alphons Duran olmak üzere anlatıp genç vikontun İstanbul'a gelmekten maksadı teehhül edeceği bir fakir kızın İstanbul'da bulunduğu rivayet edilen pederini tahkik edip, filvaki o kız o pederin kerimesi olup olmadığını anlamak idügini hikâyeye başladı.

Demir Bey "Duran" ismini işittiği zaman azîm bir heyecân-ı derûna duçar olarak bunu oğluna anlatmamak için cebr-i nefste bulunuyor idiyse de Mustafa Kamerüddin pekâlâ anlayıp göz kuyruğu ile validesine de işaret eyliyordu.

Hatta Demir Bey'in daha Duran ismini işitmekten böyle teheyyüce başlaması Mustafa Kamerüddin'in başkaca nazar-ı ehemmiyetini de celbeyledi. Çünkü babasının Duran familyasını tanıması Fransızlar'la taallûku olduğunu mertebe-i sübûta vardıracak ahvalden olup hâlâ ketm-i esrâra ve cebr-i nefse gayret etmesi de pederinde kendisince dahi me'mûl olan birçok esrar bulunduğunu Mustafa Kamerüddin'e hükmettiriyordu.

Demir Bey bu Kont Duran'a hiç ehemmiyet vermemiş olmak için öyle bir asilzâdenin bir fakir kızcağızla teehhüle neden dolayı mecbur olduğunu bile sormadı. Güya Avrupa ahvaline, âdâtına hiç vukufu yokmuş da bir kontzâdenin babası bile meçhul olan bir fakir kızı almaya kalkışması Avrupaca havârıktan bulunduğunu bilmiyormuş gibi oğlunun bu hikâyesini bî-kaydâne bir tavırla dinlemiş görünmek istiyordu.

Mustafa Kamerüddin ise pederini mutlaka söyletmek gayretinde bulunduğundan hikâyenin arkasını kesmemeye ve sözü yavaş yavaş Pierre Heyder'e de getirmeye vesile olmak için dedi ki:

– Frenkler'in hâli acayip! Bizi Osmanlı ve İstanbullu görünce İstanbul'umuzun her hâline vâkıfız zannediyorlar da böyle nice senelerden beri kaybolan bir adamın izini taharride bizden muavenet istiyorlar.

Demir Bey kendisi de bir söz söylemiş olmak için dedi ki:

– İnsan kısmı elinden gelen muaveneti kimseden diriğ etmemelidir oğlum!

– Biz de diriğ etmedik! Hasta babamızı yalnız bırakarak bir, iki, üç defa işin arkası sıra koştuk. Beyoğlu'nda Lazaristler cemiyetine müracaat eyledik. Bir de cevâb-ı şâfî alamadık a! Umûr-ı cüz'iyyeden bir şey içinse istediğimiz malûmâtı verebilirlermiş. Değilse veremezlermiş. Yok aradığımız adamın asıl izini Mısır'da bulabilirmişiz. Bir takım yavan lâkırtılar ki bakalım biçare Vikont Alphons Duran işin neticesini nasıl istihsal edecek.

Mustafa Kamerüddin hikâyeyi Lazaristlere kadar getirince Demir Bey'in nazar-ı dikkati bir kat, bir kat daha açıldı. Dedi ki:

– Zannıma kalırsa bu rahipler fakir adamlardır. Bahşiş ziyade verilecek olsa istenilen malûmatı diriğ etmezler.

Mustafa Kamerüddin babasının ağzından söz kopartmaya başlamasını muvaffakiyetin mukaddimesi addederek esrar kutusu ihtiyarı biraz daha deşmek için dedi ki:

– Hayır babacığım! Bu heriflerin ağzından sır almak kolay iş değildir. Galiba Vikont Alphons'un aradığı adam Hristiyanlık dinini ve Fransa tabiiyyetini terk ederek Müslüman olmuş da...

Demir Bey oğlunun sözünü kesip epeyce bir telâşla sordu ki:

– Aradıkları adamın ismi neymiş?

– Françoise Heyder mi? Pierre Heyder mi? Hâsıl bir Heyder var ama...

Bu "Heyder" sözleri Mustafa Kamerüddin'in ağzından çıktıkça Demir Bey'in de gözerinden alevler çıkıyor zannolundu. Zavallı hasta ihtiyar hâlâ ketm-i teessür için nefsiyle mücadele eyliyordu.

Mustafa Kamerüddin hastayı yorup üzmekte bulunduğu zannıyla bir aralık korkmaya başladıysa da aranan adamın ismini söyleyip de babasında dahi hasıl olabilecek teessür işte husule geldikten sonra geri dömek faydasız kalacağını düşündü. Her hâlde hedef-i matlûba vusûl için dedi ki:

– Paris'te bulunduğum esnada bu Kont Duran familyasının pek

çok iltifatlarını, pek çok lûtuflarını gördüm. İhtiyar kont bana adeta evlât muamelesi eylediği gibi Kontes Duran'dan dahi yine mâderâne muameleler gördüm. Hele Alphons ile arkadaşlığı kardeşlik derecesine vardırmıştık. Matmazel Polini Heyder'se esrâr-ı muhibbânesine beni de mahrem eyleyerek muhibbiyle de muârefe peyda eyledim.

Demir Bey bu izahatı can kulağıyla dinleyerek oğlunun her kelimesini ezber eylediği anlaşılıyor idiyse de anlatmamak için metanetli ihtiyar hâlâ sebat eyliyordu.

Fakat Matmazel Polini Heyder namını işitmesi üzerine bu sebat ve metanetine hayli halel geldi. Bilâ-ihtiyar dedi ki:

– Kızı da gördün tanıdın ha?

– Evet babacığım! Ne güzel, ne sevimli şey!

– Terbiyesi, ahlâkı filânı bir vikontes olabilmeye bari kendisini lâyık gösterebilecek mi?

– Oo! Şüphe mi edersiniz? Peder! Paris gibi bir yerde gençlik, etüdyanlık ve bununla beraber pek çok familyalar nezdinde ahbaplık etmiş olan bir adamın kadın denilen mahlûk-ı acîb hakkında ne kadar tetkikat ve tetebbuatta bulunmuş olacağını bilseniz.

– Ee?!...

– Öyleyse size temin ederim ki Matmazel Heyder'in hiçbir hâli Fransızlar'a, Parisliler'e benzemez. Şekli, sureti, çehresi, endamı bile başkadır. Kendisini görenler ya Alman, ya Macar neslinden zannederler. Zahiri böyle Fransızlar'a müşabih olmadığı gibi bâtını hiç de müşabih değildir. Mizacı gayet ağır! Nezaketi, insaniyeti gayet ziyade! Hele iffet hususundaki tekkayyüd ve ihtimamı yok mu? Emsali koca Paris içinde bir daha bulunmaz vesselâm.

– Çok şey!

– Bu sebebe mebnidir ki Madam La Kontes Duran bu kızı fakir ve bîkes olduğu hâlde kendisine gelin etmekten ihtiraz göstermemiştir.

Matmazel Heyder için Demir Bey'in merakı ve bu merakını mübeyyin olan alâyim-i vechi bi't-tedrîc arta arta bir dereceyi

bulmuştu ki Feride Hanım iki gözlerini kocasına dikerek çehresindeki her tegayyüre dikkat eyleye eyleye kim bilir ne gibi hayâlâta dalmış gitmişti.

Bu dalgınlık bir aralık Demir Bey'de dahi göründü. Mustafa Kamerüddin son sözünü söyledikten sonra bir iki dakika sükût eylediği hâlde Demir Bey bir söze başlamamıştı. Müteakiben kendi dalgınlığını kendisi hisseyleyerek uyandı da dedi ki:

– Ee! Asıl Kont Duran dediğiniz herif bu kız için ne mütalâadaymış? Oğlunun böyle pespaye bir kızla izdivacına...

– Kızın fazîlet-i ahvâlini kont dahi bilir. Zaten Matmazel Polini bunların himayesi altında büyüyüp kendisine bir maîşet-i müstakilâne temin eylemiş.

– Nasıl maîşet-i mütakilâne?

– Epeyce mühim bir çiçekçi kız olmuş. Pek çok kibar familyalara yapma çiçekler imaliyle kendisine mahsus bir şan ve şeref dahilinde kimseye minnet etmeksizin yaşamaktadır.

– Sen de bu Matmazel Heyder'i bir methediyorsun ki Alphons mudur nedir, o delikanlıdan ziyade kıza seni âşık zannediyorum.

Koca ihtiyar bu sözü gayet müdekkikane bir tavr-ı fetânetle söylemişti. Mustafa Kamerüddin bu sözden pederinin meramını bi't-teferrüs dedi ki:

– Bu emniyetsizliği benden mi umuyorsunuz, Polini'den mi?

– O nasıl lâkırtı? Emniyetsizlik demek ne demek oluyor?

– Sadık arkadaşının yavuklusuna göz dikmeyi oğlunuzdan umar mısınız?

– Orasına Frengistan derler oğlum! Çok şeyler işitmişiz.

– Hayır babacığım! Siz bu denaeti oğlunuzdan umamazsınız. Damarlarımdaki kan sizin kanınızdan muktebestir. Bilirsiniz ki oğlunuz dahi sizin gibi mertlik, ulüvv-i cenâb iddiasındadır. Siz bunu benden ummayacağınız gibi ben de Polini'den ummam ki Alphons'la ettiği ahit üzerine ondan başka bir kimsede gözü olabilsin!

– Öyleyse Frengistan'a dair işitmiş olduğumuz sözler hep yalan olmalıdırlar?

– İşitmiş olduğunuz sözler hep doğru olabilirler babacığım! Fakat bu kızın hâli o sözlerin hiçbirisine müşâbih olamaz. Birkaç senedir Alphons'un yavuklusu sayıldığı hâlde sağ elinin dört parmağı uçlarından maada vücudundan bir kıl bile Alphons'un dudaklarına değmemiştir. Bu hâli Paris'te meydana koyacak olsak inanacak bir kimse bulunamaz.

– Fakat sen inandın değil mi?

– İnanmamak nasıl kabil olabilir ki gece gündüz beraberlerindeydim.

– O hâlde şimdiye kadar düğünlerini yapmaya kim mani olmuş?

– Ha! Bakınız size bunu da anlatayım. Polini'nin familya ismi Matmazel Heyder ise de bunu ne Kont, ne de Kontes Duran bilmedikleri gibi oğulları olan Vikont Alphons dahi henüz bilmiyor.

– Ee?!..

– Çünkü kızın pederi evvelce de dediğim vechile şark taraflarında kaybolmuş bulunduğundan evvelâ onun izini meydana çıkarıp badehu "İşte kızın babası filânmış!" diye işi meydana koyacaklar. Binaenaleyh düğünün şimdiye kadar icra olunamamasına Matmazel Polini'nin nesebi ispat edilememiş bulunması mani olmuştur.

Demir Bey'de birçok âsâr-ı tegayyür ve teheyyüc daha göründü. Hatta bunları göstermemek için cebr-i nefse evvelki kadar da iktidarı kalmadığı görülürdü.

Oğlunun son sözü üzerinden epeyce zaman mürur eyledi. Demir Bey oğluna bir şey daha sormak istiyormuş gibi birkaç defa davrandı, yutkundu filân ettiyse de bir türlü cesaret eyleyemiyordu. Nihayet çehresinde câlib-i nazar-ı dikkat bir humret-i hicâb peydasıyla beraber sordu ki:

– Ee! Bu kızın validesi yok muymuş?

– Tahkikimize göre validesi de kızı gibi gayet fezâil-i kalbiyye sahibi bir kadınmış. Bütün ömrünü manastırlarda hidemât-ı hayriyyede geçirmiş. Fakat kızını pek küçükken yetim bırakıp ebediyet âlemine irtihal eylemiş.

Sözün bu noktasında Demir Bey'in gözlerinden birkaçar katre yaş yekdiğerini takiben yanakları üzerinden yuvarlanmaya başladılar. O zaman Feride Hanım artık sabrı tükenerek kocasının ellerini tutup dedi ki:

– Siz niye müteessir oluyorsunuz beyim?

Demir Bey ihtiyarının fevkinde bir mecburiyyet-i derûnla hemen de haberi olmaksızın gözlerinden fırlayan yaşları silerek dedi ki:

– Bana mı sordun? Ben mi? Gözlerim mi yaşarmış?

Mustafa Kamerüddin validesine sükûn ve sükûnet işaretleri veriyor idiyse de validesi artık sükûn ve sükûta muktedir olacak hâlde değildi. Kocasına dedi ki:

– Gözleriniz yaşarmamış, adeta Mustafa'nın hikâyesi üzerine teessür ve teellüm ederek ağladınız.

– Belki de! Benim gibi müthiş bir hastalık geçirip dermandan düşmüş olan ihtiyarın sinirlerinde ne kuvvet kalmış olabilir ki böyle müessir hikâyelere tahammül eylebilsin?

Hastalığından ve aczinden bahsetmesi gerek Mustafa Kamerüddin ve gerek Feride Hanım'da bir teessür-i âcili mucib oldu. İkisi de işin daha ilerisine varmamayı birbirine işaret ederek sözü başka vadiye sevk etmek istedilerse de bu defa dahi Demir Bey sözü başka vadiye saptırmak istememekte göründü. Şu kontun oğluyla öksüz kızın izdivacına dair oğluna birçok şeyler sormaya başladı.

Mustafa Kamerüddin en muhtasar sualine en mufassal cevapları vere vere Demir Bey'i şu Polini-Vikont Duran meselesine istediği derecede vâkıf eyledi. Nihayet ihtiyar dedi ki:

– Askerliğim zamanında ben bu Pierre Heyder denilen Fransız zabitiyle muarefe peyda eylemiştim. Ona dair muhtaç olduğunuz malûmatı size ben itâ ederim.

Demir Bey bu vaadini derhâl ve ber-vech-i âtî icraya dahi mübaşeret eyledi.

-5-

Demir Bey incâz-ı va'd için söze şu ucundan başlayarak dedi ki:

– Hastalığım esnasında nice müthiş rüyalarla uğraştığım sırada bir aralık ağzımdan Fransızca bazı sözler çıkarmış olduğumu, uyanıp aklımı başıma aldığım zaman anlamıştım. Bunca senedir teşkil eylemiş bulunduğumuz familya yuvası içinde benim ağzımdan Fransızca söz hiç işitilmemiş bulunduğu cihetle Feride Hanım'ın bu hâle ziyadece istiğrâb etmiş bulunması tabiîdir. Ancak evimde Fransızca konuşacak adam bulunmadığı hâlde bu lisanı şimdiye kadar lüzumsuz olarak söyleyebilir miydim? Vakıa Cenâb-ı Hakk'ın yetiştirdiği bir tanecik oğluma lisân-ı mezkûru talim hevesinde bulunduğumdan o cihetten lüzûm tasavvur olunabilir idiyse de oğlumun tedrîsini kendim deruhde etmemiş ve bu mühim işi erbabına havâle eylemiş bulunduğumdan o lüzum dahi üzerimden kalkmıştı.

Muhterem ihtiyar sözü bu noktaya getirdiği zaman Feride Hanım:

- Vakıa istiğrab etmiş idiysem de Fransızca bilmek ayıp değil a! Şimdi pek çok kimseler...

diye Demir Bey'in özrünü kabul istidadını gösterip Mustafa Kemerüddin dahi demişti ki:

– Evet peder! Validemin ne kadar istiğrab eylediğini bilemem. Fakat sizde mükemmelen Fransızca tekellüm iktidarı gördüğünü validem bana hikâye eylediği zaman asıl istiğrab bendenizde vâki olmuştu.

Sözünün silsilesi bu suretle münkatı' olduğu müddet zarfında dinlenmiş ve musahabenin açılmasından dolayı bittabi biraz halecana duçar olan sevimli ihtiyar zevcesiyle oğlunda kabul-i itizâr tavrını görmekle o halecanı da teskine muvaffak olmuş bulunduğundan kelâmının alt tarafını daha ziyade cüret ve cesaretle söyleyerek dedi ki:

– Şimdi size keşf ve hikâye eyleyeceğim ahval bir dereceye kadar istiğrabınızı artırmakta devam eyledikten sonra neticesinde vâkıf olacağınız hakayık üzerine bütün istiğrablarınızı, taaccüblerinizi bertaraf ederek müsterih olacaksınız.

Bundan sonra sözünü yalnız Mustafa Kemerüddin'e hitab eyliyormuşcasına bir tavırla oğlunun yüzüne bakarak ber-vech-i

âtî sözünde devam eyledi. Dedi ki:

– Oğlum! Matmazel Polini Heyder ile Vikont Alphons Duran hakkında hikâye ettiğin şeyleri ezberlercesine sem'-i dikkatle dinledim. Bilmiş ol ki baban bu hikâyeyi erbab-ı taallûktan birisi sıfatıyla istimâ eylemiştir. Yine o sıfatla sana derim ki ben bu kız ile bu delikanlı arasındaki izdivacın vukua gelebileceğini ümit eyleyemem.

Mustafa Kamerüddin epeyce bir heyecan-ı derûnla sordu ki:

– Niçin peder?

Muhterem ihtiyar tavrına fevkalâde ehemmiyet ve ciddiyet verdi. Dedi ki:

– Niçin olduğunu bihakkın izah etmek lâzım gelirse size pek uzun bir hikâye açmalıyım. Bu hikâyeyi ve onun havi olduğu esrarı sizden ketmedeceğim de onun için böyle söylüyorum zannetmeyiniz. Hâl ve zaman iktiza ediyor ki yetmiş seksen senelik bir ömrün nice acîb ve garip esrarını artık evlâd u ıyâlime tevdi edeyim. Bunun için şimdiye kadar bence epeyce mübrem ve müthiş mevâni' var idiyse de biraz zamandan beri o mevâni' kendi kendisine bertaraf olmuştur.

Mevâni'-i mezkûrenin indifâıyla beraber ben dahi avhâl-i güzeştemi size hikâye eyleyebilirdim. Lâkin nice yıllar ketm-i esrar ede ede artık bu hâle ben alıştığım gibi siz de alışmış bulunduğunuzdan yine o sükût hâlinde devam edegittim.

– Hayır peder! Bundan sonra o sükûtta devam etmeyeceksiniz. Sizin oğlunuz olduğumdan dolayı iğtirâr derecesinde ben kendimi bahtiyar buluduğum gibi validemin de benim bu hissime müşterik olduğuna şüphem yoktur.

Bu noktada dahi Feride Hanım söze tavranarak dedi ki:

– Allah razı olsun. Ben beyimle ettiğim dirlikten dolayı memnun ve bahtiyarım.

Demir Bey – Teşekkür ederim hanım!

Mustafa – Elbette benim babamın sergüzeşt-i ahvâli her hâl ve tavrında gördüğümüz âsâr-ı fazîlet ve ulüvv-i cenâb ile mütenasiptir. Tercüme-i hâlinize vukûf-ı tâm hasıl eylediğim zaman hakkınızdaki muhabbet ve hürmetimin kat kat tezayüd edece-

ğine asla iştibah olunamaz.

Bu sözler Demir Bey'in ümidini, sürûrunu ve binaenaleyh dermanını, kuvvetini artırdıkça arttırıyorlardı. Nevbet-i kelâm kendisine gelince dedi ki:

– Şimdiki hâlde Vikont Alphons Duran'a haber veriniz ki tezevvücü sevdasında bulunduğu kız, Fransa'nın Cezayir sipahi binbaşısı Pierre Heyder'in kızıdır. Hatta Pierre Heyder dahi elyevm berhayattır. Yalnız bunu haber verirseniz, Alphons Duran o kızla izdivaç sevdasından filhâl vazgeçer.

Mustafa Kamerüddin kendi ihtisâsât-ı derûnunu pederine göstermemek ve pederine bu sözünden maksadı nerelere kadar vâsıl olduğuna vâkıf olamamş bulunduğunu anlatmak için masumâne bir tavır peydasıyla dedi ki:

– Demek oluyor ki siz Pierre Heyder'i tanıyorsunuz babacığım?!

– Evvel dahi demedim mi ya? Arkadaşlık bile ettim.

– Hayır sorduğum o değil. Pierre Heyder sağ bile olduğunu söylüyorsunuz da...

– Sağdır zahir! Hâlâ kendisiyle görüşüyorum.

– Öyleyse umar mısınız ki bu Pierre Heyder kendi sulb-i sahîh kızı olan Polini'yi evlâdı olmak üzere itiraf ve kabul eylesin?!

– Bunu şimdiden kestiremem.

– Demek oluyor ki ümit etmezsiniz?

– Bunu da hükmedemem. Demincek diyordun ki Polini Paris kızlarının hiçbirisine kıyas kabul edemeyecek derecelerde ahlâk-ı afîfâne ve etvâr-ı hasene sahibidir.

– Oo!.. Babacağım! Bu sözümden son nefesime kadar dönmek ihtimalim yoktur. Buna şahit yalnız ben değilim. Paris'te erbâb-ı nâmus ve kibardan...

– Dedim ya işte! İşin o ciheti daha şimdiden kestirilebilecek ahvalden değildir. Şu kadar ki Pierre Heyder gerçekten namuslu, kalb sahibi, hamiyetli ve übüvvet denilen şeyin hukukunu da, vazâifini de iyi tanır bir adam olduğundan eğer kızı seni dediğin ahvaldeyse pek kuvvetli olarak ümit

olunabilir ki aralarındaki münâsebet-i vâlidiyyet ve mevlûdiyyeti itiraf ve tecdit eyleyebilsin.

Esrar ve hafâyânın kâffesine karilerimiz derecesinde ve belki daha ziyade vâkıf olmuş bulunan Mustafa Kamerüddin için pederinden bu kadar söz almak ne derecelerde sevinci mucib olacağı tafsile muhtaç mıdır? Bu sevinci babasına göstermemek için kalbini o kadar tazyik eyliyordu ki adeta derûnî bir vec' ve ızdırabı mucib oluyordu. Fakat kendisince matlûb olan hakikatin biraz daha tavazzuh ve tahakkuk etmesi için pederinden birkaç söz daha almaya mecburiyet görüyordu. Binaenaleyh dedi ki:

– Polini'nin Pierre Heyder'in kızı olduğunu haber vermek mâni'-i izdivâc olacağını beyan etmeniz üzerine bu işin icrâ-yı icâbı hususunda hiçbir güçlük yoktur. Fakat neden dolayı mâni'-i izdivâc olacağını bilmek lâzım gelmez mi?

– Bunu Vikont Alphons Duran pekâlâ bilir. Kendisi genç olmak hasebiyle şayet henüz öğrenmemiş ve bilmiyorsa Pierre Heyder ismi meydana çıkınca babası kendisine öğretir.

– İyi ama Matmazel Polini bu isimde öyle mâni'-i izdivâc olacak kadar sihirkârâne tesirin neden hâsıl olduğunu bilmesi lâzım gelmez mi?

– Orası senin nene lâzım? Senin dostun Vikont Alphons Duran'dır değil mi?

– Evet ama babacığım, Matmazel Heyder de dostumdur.

Hasta ihtiyar epeyce teheyyüc ile sordu ki:

– Ne? Matmazel Heyder de mi dostundur?

– Demincek de anlattım ya, ben bunların ikisi arasında muhibb ve gayretkâr bir kardeş sıfatıyla tavassut eyliyorum.

– Ha! Öyleyse o isimdeki tesiri Polini'ye sen haber vermemelisin. Vikont Alphons Duran haber versin.

– Demek oluyor ki bu isim kıza dehşet verecek bazı esrarı havidir de...

– Eğer münasip görürsen var söyle. Pierre Heyder'le Duran familyası arasında neticesi ölüme müncer olmuş bir düello vardır. Bu düello, onun döktüğü kan ara yerdeyken o iki familyadan

tevellüd eyleyen çocuklar birbirini tezevvüc edemezler.

İhtiyarın bu lâkırtısı üzerine Mustafa Kamerüddin:

- Ha! Bak ben bu sırra vâkıf değil mişim.

diye başını önüne eğdi. Demir Bey oğlunun bu hâline dikkat eyliyordu. Yine kendi sözüyle Mustafa Kamerüddin'i duçar olduğu dalgınlıktan ikaz eyledi. Dedi ki:

– Vikont Alphons'la Matmazel Polini'nin izdivaçları için iki familya arasında dökülmüş olan bu kan mani olacağı gibi, bir mani daha vardır. Bu ikinci mani evvelki kadar müzâhim ve mübrem değilse de iş bir sûret-i diğer kesbedecek olursa ehemmiyeti artabilir.

Mustafa Kamerüddin nazar-ı dikkatini açtı. Demir Bey bilâfâsıla dedi ki:

– Pierre Heyder'le arkadaşlık ettiğimi ve hâlâ da görüşmekte bulunduğumu haber vermiştim. Madem ki bu kadarını söyledim, şunu da ilâve edeyim ki bu Pierre Heyder, Mısır'da dîn-i İslâm'ı kabul eylemiştir. Elhâletü hâzihî Müslüman'dır. Kerimesi Polini eğer babasının kendisini evlâtlığa kabul etmesini arzu eyleyecek olursa babası bittabi onu da İslâm'a davet eyleyecektir. Kız dahi İslâm'ı kabul edecek olursa bir Fransız, bir Nasrânî ile izdivacına imkân mı kalır?

Mustafa Kamerüddin'in nazarında bu ikinci mani'in ehemmiyeti birinciden ziyade olduğunu gösterecek şey, delikanlının bu defa daha ziyade başını önüne eğerek daha derin bir dalgınlığa duçar olması kazıyyesi olmuştur.

Aradan birkaç dakika sükûtla geçti. Bu sükût müddeti zarfında Feride Hanım kâh oğlunun, kâh kocasının yüzüne bakarak şu dereceye kadar münkeşif olmuş bulunan esrarın ilerisini de cüst ü cû eylediği anlaşılırdı.

Söze iştirak eden bulunmadığı cihetle söz yine Demir Bey'de kaldı. Dedi ki:

– Ee oğlum, seni bu derecelerde vâkıf-ı ahvâl eylemiş bulunduğuma memnun oldun ya? İşin ilerisini de sana vadeylerim.

Mustafa Kamerüddin gayet müteşekkirâne bir tavırla babasının elini tuttu. Dedi ki:

– Hakikaten memnun oldum peder! Azîm teşekkürler ederim. Fakat şu teessürümü de ketmedemeyerek meydana koyarım ki bu esrarın inkişâfıyla Polini ve Alphons izdivacının husûlden men'i bunların hikâyesine bir facia neticesini verdirmiştir. Gönlüm bu izdivacın husule gelmesini arzu eylerdi.

– Öyleyse oğlum, Pierre Heyder hakkında hiçbir gûne tahkikat ve tetkikatta bulunmayınız. Böyle mukaddes işlerde hileyi entrikayı kabul edecek olursanız, Matmazel Polini'yi babası meçhul bir kız olmak üzere Duran familyasına kabul ettirmeye çalışınız. Yoksa hakayıkın meydana çıkması ve Pierre Heyder'in de şu dünyada bir kızı bulunduğuna vâkıf olarak bahusus baba ile kızın birbirini kabul eylemesi bu izdivacı gerçekten muhale ta'lîk eyleyecek mevâddandır.

– Bu gecelik müzakeremiz burada kalıp da bakalım aldığımız malûmatın şu derecesine göre işin ilerisini nasıl idare eyleceğimizi düşünelim.

-6-

Zaten bu gece için müzakerenin bundan ileriye geçemesi zaruriydi. Zira hasta ihtiyar bu kadar sohbetle gereği gibi yorulmuş bulunduğundan yatağa uzanıp istirahate mecbur olmuştu. Feride ile Mustafa Kemerüddin dahi yerli yerine çekilerek istirahatlerini aramaya çalıştılarsa da bulabilip bulamadıkları meşkûktur.

Ertesi sabah Mustafa Kemerüddin, Beyoğlu'na gitmek için daha yemekten evvel pederi nezdine istîzâna gitti. Âfiyet-i mütezâyidesi dün akşamki yorgunluğuna dahi galebe eylemiş bulunan Demir Bey kuşluk taamını birlikte tenâvülden sonra gitmesini oğlundan rica eyleyecek olduysa da Mustafa Kemerüddin dün akşam vâkıf olmuş bulunduğu ahvali Vikont Alphons Duran'a tebliğ isticâlinde bulunduğundan, bu isticâlini pederine söylediği zaman pederi artık mümânaatta bulunamadı.

Cihangir'deki hanesinden Beyoğlu'nda Polini'nin oteline kadar mevcut olan mesafeyi kaç solukta kateylemiş olduğunu ve bu yolda kimlere tesadüf edip, ne gibi şeyler gördüğünü filânı Mustafa Kemerüddin'den sual etmemelidir. Bu mesafeyi nasıl ka-

teylediğini hiç fark edemeyecek kadar bir dalgınlıkla gidip Polini'ye mülâki olmuştu. Hatta çocuğun tavrındaki tegayyür Polini'nin havfını mucib olarak, korkulacak bir şey mi vaki olduğunu derhâl Mustafa Kamerüddin'den suale müsaraat eylemişti ki o zaman Mustafa Kamerüddin kendisini dalgınlıktan bîdar eyleyebilerek korkulacak değil bilâkis sevinilecek birçok havadisle gelmiş bulunduğunu ihtardan bed' ile dün gece pederinden işittiği şeyleri nakîr ü kıtmîr kıza anlatmaya başlamıştı.

Matmazel Polini Mustafa Kamerüddin'in ettiği hikâyeye kendi tarafından hemen söz karıştırmayarak delikanlının takririni evvelinden nihayetine kadar dinledi. Vakıa bazı yerlerinde hoşa gitmeyecek şeyler gördüğünü evzâ ve etvârındaki alâyim-i nâ-hoşnûdî anlatıyor idiyse de bunu Mustafa Kamerüddin derhâl anlayarak izahat ve muhâkemât-ı lâzımeyle hemşiresini temin eylediğinden netice-i hikâyede Polini dahi anladı ki korkacak bir şey bulunmak şöyle dursun, bilâkis malûmât-ı hâsıla kendisini memnun etmek lâzım gelen şeylerdendir.

Polini'yi en ziyade memnun eyleyen şey pederi Pierre Heyder'in kendisini evlâtlığa kabule müstaid bulunduğu kazıyyesi oldu. Vakıa ara yerdeki düello meselesinin Vikont Alphons Duran'la mâni'-i izdivâc olacağı kazıyyesi Mustafa Kamerüddin'in hikâyesi esnasında Polini'nin tavrındaki alâyim-i nâ-hoşnûdîyi irâeye sebep olan fezâyâdan idiyse de kanı ve sütü pâk olan o hamiyetli kızcağız müşfik ve muhterem bir peder ile arslan gibi bir biradere malikiyeti Vikont Alphons Duran ile tezevvüc saadetine kat kat faik saadetlerden addetmek hususunda bir mecbûriyyet-i sahîha-i kalbiyye peyda eylemiş bulunduğundan düello meselesi mâni-i izdivâc olacak ise varsın olsun azm-i kat'îsiyle her hâlde en büyük memnuniyeti pederi tarafından evlâtlığa kabul edilmek cihetinde bulmuştur.

Bugün Mustafa Kamerüddin ile Polini arasında sebkeden muhavere ve müzakereyi aynen yazacak olsak birçok ebvâb ve fusûlü buna hasreylemek lâzım gelir. Zira Duran familyasına kendi pederi Pierre Heyder olduğunu bildirmek kararına müncer olan bu müzakerede işin her tarafı düşünüle düşünüle ta Alphons ile izdivacı mümkün olamayıp da Demir Bey dahi kendisini ev-

lâtlığa kabul etmek için dîn-i İslâm'ı kabul etmesi teklifinde bulunacak olursa Polini'nin bu teklifi ne yolda telâkki eyleyeceği kazıyyesine varıncaya kadar herşey düşünülmüş ve herşeyin kararı da ittifak-ı efkârla verilmişti.

Evet! Demir Bey Polini ile kendi arasındaki vâlidiyet ve mevlûdiyeti itiraf ve tasdik ve kabul etmek için kıza teklif-i İslâm eyleyecek olursa Polini'nin İslâm'ı kabul eylemesine de karar verilmişti. Çünkü o zamana kadar Mustafa ile dine dair pek çok sözler ederek hakâyık- İslâmiyye'yi ve İslâmiyet ile Nasraniyet arasındaki farkı Polini gereği gibi öğrenmiş ve zaten de tohm-ı vücûdu İslâm mayasından alınmakla Müslümanlık cihetine gönlü öteden beri mütemayil olup Mustafa Kemerüddin hakkındaki muhabbetin bir sebebi de fezâil-i İslâmiyye'sinden ibaret bulunmuş olduğu gibi, bugün dahi hakayık-ı İslâmiyye'ye dair Mustafa Kemerüddin'den birçok şeyler sorup aldığı ecvibe-i cedîde üzerine:

– Evlâdın pederi dininde bulunması elyak ve ahrâdır. Babam bana übüvvet âgûşunu açacak olursa vücudumu kolları arasına atmaklığım, kalbimi de kalbi içine sokmaklığım demektir. Onun kalbinde ne nûr-ı îmân varsa benim de kalbime o nûr-ı îmânın in'ikâsı tabiî ve zarurîdir.

demişti. Şu netâyici istintâc için tarafeyn meyanında teâti olunan sözleri aynen kaydedebilmek ne kadar uzun olacağını karilerimiz elbette temin ve tahmin buyururlar. Bu babda fikirlerine bir muavenet olmak için deriz ki Polini ile Mustafa Kemerüddin'in bu konferansı ta akşamdan sonraya kadar devam ederek, hatta Mustafa Kemerüddin, hastalığından maada vukuatın da gösterdiği mecburiyet üzerine akşam taamında pederi yanında bulunmaya ne derecelerde mecbur olduğunu Polini'ye de teslim ettirdiği hâlde zavallı kızcağız:

– Ağabeyciğim! Ben bu akşam babamızdan ziyade senin vücuduna muhtacım. Taamda benimle beraber bulunmalısın. Ba'de't-taam dahi Madam Duran'a yazacağım mektubu birlikte yazmalıyız.

deyince Mustafa Kemerüddin muhalefete muktedir olamayıp:

– Öyleyse ben de bu gece gider işin en doğrusunu babama hikâye ederim. Yani el-yevm İstanbul'da bulunan zatın Vikont Alphons Duran olmayıp Matmazel Polini Heyder ve nâm-ı sahîh Demir-zâde Hanım idügini anlatırım. Hakkımızda ne muamele edecek ise yarından tezi yok meydana koymasını dahi rica ederim.

diye hemşiresinin teklifini kabul etmesiyle Polini'yi pek ziyade memnun ve müteşekkir eylemiştir.

Akşam taamını Polini'nin odasında hazır etmelerini otel uşaklarına emrederek bu iş görülünceye ve taam dahi tenâvül edilip sofradan kalkılıncaya kadar hep verilen kararları bir kat daha tekid ve tahkim eyleyecek sözlerle vakit geçirildi. Taamdan sonra birader ve hemşire yazılacak mektubu yazmaya başladılar ki birçok yazdıkları, birçok da boza boza ve tekrar yaza yaza vücuda getirdikleri mektup şu sureti aldı:

"Madam La Kontes!

Hanedanınızla münasebet-i sıhriyye peydası benim gibi bir âcizin hayalinden bile geçmeyecek saadetlerden olduğunu tekrar itiraf ederim. Oğlunuz vikont hazretleri hakkındaki ihtisas ve ıhtisâsım en pâk, en safi şeylerden olduğu cihetle ömrümün sonuna kadar bunun da itirafıyla müftehir ve mütelezziz olacağım. Ancak beni bir Vikontes Duran etmek için göze aldırdığınız fedakârlık, yalnız aslı nesli belirsiz bir kızı kabul derecesinden ibaret kalmayacaktır. Belki familyasıyla familyanızın arasında bir de kan bulunan kızı kendinize gelin etmek fedakârlığına katlanmanız lâzım gelecektir ki fedakârlığın bu derecesini size kabul ettirmek teklifi bence dahi en ziyade mûcib-i elem olan tekliflerden maduddur. Madam! Ben Cezâyir sipahi askerinin binbaşılarından Pierre Heyder'in kızı imişim. Bu Pierre Heyder ismini zevceniz asaletli kont hazretleri haber alır almaz size ihbar edecektir ki pederimle hanedanınız azasından bir zat arasında ölüme müntehi olmak şartıyla bir zaman bir düello vukua gelmiş ve nasîb-i mevt sizin hanedanınız tarafında cilveger olmuştur. Bu hâlde Vikont Alphons hazretlerinin benden nefret eylemesi en tabiî umurdandır. Müşarünileyh yüzünden velev ki bi-gayr-i hakkın olsun, velev ki min-gayr-i haddin bulunsun nâiliyyeti ümidine bir dakikacık düşmüş bulunduğum bah-

tiyarlığın böyle külliyen indirâsı yüzünden mütehassıl olan yeis ve kederimi tadil için Cenab-ı Hak bana diğer bir ümit kapısı açtı. Çünkü pederim Pierre Heyder'i buldurdu. Dünyada kendim için en büyük saymakta bulunduğum bahtsızlık, kimsesizlikten ibaret iken, şimdi bir peder ile bir de benden büyük bir kardeşe nâil oldum. Bakıyye-i ömrümü bunların muhabbetiyle dilşâd olarak geçirmeye karar verdim. Bu kararım sizin için dahi pek nâfîdir. Zira Vikont Alphons hazretlerinin bana gösterdiği sevda eğer bi-hakkın ciddi ise Paris'te veya Fransa'da bulunmaklığım ihtimal ki kendisini bîzâr eyliyordu. Ama İstanbul'da ihtiyar-ı ikamet edeceğime göre müşarünileyhin dahi tez vakitte beni unutarak üzüntüden kurtulacağı derkârdır. İşte madam! Şimdiye kadar sizden görmüş bulunduğum inâyât ve avâtıfın ilânihaye minnettarı kalacağımı bi't-temîn izdivaç hususundaki şu mazûriyyet-i sahîhamın kabulünü rica ederim."

Bu mektup yazılarak ertesi gün Fransa postasına verilmek kararıyla ve babasına göstermek için bir aynını da Mustafa Kameriüddin'in ahzıyla iki kardeş ayrıldılar.

-7-

Bade'l-gurûb saat üç buçukta Mustafa Kameriüddin Cihangir'deki hanesine geldiği zaman pederini henüz uyumamış buldu. Muhterem ihtiyar sûret-i güzerânını gördüğümüz ahvâl-i müt'ibeden yorulacağına bilâkis bunları ruhuna gıda edinerek bir suret-i serîada kuvvetini arttırıyordu. Dün akşam bu saatten evvel uyumuşken bu akşam oğlunu beklemek için uykusunu tehirden maada oğlu geldiği zaman biraz da mesele-i mevcûdeyle iştigal niyet ve arzusundaydı.

Mustafa Kameriüddin babası tarafından davet edilerek ihtiyarı bu kuvvet ve niyette bulunca ziyadesiyle memnun olarak dün gece Alphons Duran'ın İstanbul'da bulunduğunu ihbar gibi bi'l-mecburiyye ihtiyar eylediği kizbden dolayı pederine özürler diledikten ve kendisiyle birlikte İstanbul'a gelen zat hemşiresi idügini haber verdikten sonra, o gün hemşiresiyle olan macerasını mufassalan arz ve hikâyeye başladı ki bu hikâyeyi Demir Bey'in gayet safâ-yı rûhla istimâ eylemekte bulunması ne derecelerde şâyân-ı dikkat idiyse Feride Hanım'ın gayet

heyecan-ı derûnla dinlemekte ve tavrındaki bin alâyim ile beyân-ı hayret eylemekte bulunması ondan ziyade şâyân-ı ehemmiyetti.

Hikâyenin hitâmından sonra Mustafa Kamerüddin Polini'nin yazdığı mektup suretini de çıkarıp Fransızca olarak babasına okumaya başladı. Hem okuyordu, hem de babası bu Fransızca ibareyi anlayabiliyor mu, anlayamıyor mu diye lâyenkatı' Demir Bey'in yüzüne bakıyordu ki o zamana kadar Fransızcaya vukufu kendileri için meçhul bulunan bir zat hakkında şu kadarcık bir iştibâh şâyân-ı ta'yîb görülemez.

Halbuki Demir Bey mektubun kıraatini bu lisan-ı ecnebiyyenin hiç de acemisi olmadığını herkese gösterecek bir tavr-ı vâkıfâneyle istimâ eyliyor ve istinbât ettiği manalardan suret-i teessürünü hâl ve şânıyla tefhîmden de geri kalmıyordu.

Mektubun hitâm-ı kıraati üzerine Demir Bey sordu ki:

– Bu mektup daha postaya teslim olunmadı, değil mi?

– Evet babacığım! Henüz teslim olunmadı. Yarın teslim olunacaktır.

– Öyleyse noksanlarını ikmale henüz vaktimiz vardır.

– Mektubun hangi cihetini noksan görüyorsunuz peder?

– Ya Polini yalnız babasını bulmakla mı kaldı? Babası Müslüman değil miymiş? Kendisi de din-i İslâm'ı kabul etmemiş mi?

– Siz bu kabulünüzü meydana koyduktan sonra bir mektup daha yazarak işin bu cihetini de bildirecektik.

Karilerimiz elbette dikkat etmişlerdir ki Mustafa bu sözde bir hata eylemişti. Zira Demir Bey henüz Pierre Heyder kendisi olduğunu itiraf etmemiş bulunduğundan, edilecek kabulü babasına nisbet etmemek lâzım gelirken edivermişti. Hem bu hatası iltizâmî bir şey de değildi. Bu söz delikanlının lisanından hakikaten hata olarak sâdır oluvermişti. Ama Demir Bey artık ne kendi üzüntüsünü ve ne de oğlu Mustafa Kamerüddin'in halecanını idâme etmemiş olmak için dedi ki:

– Polini'yi evlâtlığa kabul edecek ben olduğumu itiraf eylemiş miydim? Böyle bir söz söylediğimi der-hâtır eyleyemiyor isem de er geç meydana çıkacak olan şeyin geç olmasındansa tez

olması müreccah olacağından o itirafı bari şimdi edeyim. İşte...

Mustafa Kamerüddin ettiği hatayı anlar anlamaz babasının ellerine sarılıp şapır şapır öperek:

– Ah babacığım! Ben hata ettim ama savâbı siz işlediniz. Merhamet ediniz babacığım!

diye yalvarmaya başlamasıyla fâzıl ihtiyar dedi ki:

– Matmazel Polini'yi sen hemşireliğe kabul eyledin ya?

– Hay hay babacığım! Hem bu işte kabul ve adem-i kabulün ne hükmü olur ki kanımız müşterek kardeşim olduğu mertebe-i sübûttadır.

– Öyleyse senin kabul ettiğin zatı benim de kabulüm zaruridir.

Mustafa Kamerüddin sevincinden çıldırmak derecelerine gelip bu defa dahi validesinin ellerine sarılarak:

– Öyleyse senin de kabulün tabiîdir değil mi anacağım?

sualini irad eyleyince beht ve hayret Feride Hanım'da epeyce bir tereddüdü müstevcib olduysa da Demir Bey'in hâl ve tavrıyla bu kabulün pek tabiî ve adeta lâbüd ve lâcerem olduğunu anlatması üzerine Feride Hanım dahi:

– Birinizin kızı ve diğerinizin kerimesi olan çocuk elbette benim de evlâdım olur.

deyiverince artık gerek Mustafa Kamerüddin'in ve gerek Demir Bey'in sevinçleri, bahtiyarlıkları mertebe-i gayeyi buldu.

Şu ilk memnûniyet-i müteheyyicâne biraz itidal kesbeder etmez Mustafa Kamerüddin:

– Peder! Müsaade eder misiniz ki şimdi gidip hemşiremi getireyim?

demesiyle Demir Bey:

– Zavallı çocuğu uykusundan mı uyandıracaksın?

mülâhazasını dermeyan eylediyse de Mustafa Kamerüddin bu mülâhazada bir de muvafakat çeşnisi gördüğünden:

– Madem ki bu familyanın kızı olmuştur, bundan sonra bir dakika bile yaban yerde oturması caiz değildir. Henüz uykuya da

varmamış olduğuna eminim. Gideyim şimdi getireyim.

diye yerinden fırlar fırlamaz paltosunu bile giymeyi tahattur etmeksizin merdivenleri dörder atlayarak sokak kapısını açtığı gibi kendisini dışarıya attı.

Yangına koşanları çok görmüşsünüzdür. Mustafa Kamerüddin'i görseydiniz sa'yini yangıncıların koşmasına benzetemezdiniz. Ne bir cani önünden kaçan, ne de bir caniyi takip eden insan böyle koşamaz. Çıldırasıya bir koşmak ki Sıraseviler'e varır varmaz tesadüf eylediği bir boş arabaya atlayıp da Polini'nin misafir olduğu otele kadar da kendisini bu arabaya sürükletmiş olmasaydı ihtimal ki otele varıncaya kadar çatlardı. Bu arabadaki istirahati ilk sa'yinden mütevellid halecan-ı kalbini teskin etmekle Polini'nin yanına yalnız sevinç halecanıyla vardı.

Polini henüz uyumak şöyle dursun yatağına bile girmemiş ve gündüzlük elbisesini bile değiştirmemişti. Pederinden aldığı muvafakati Polini'ye tebliğ eylediği zaman onun sevinci hemen Mustafa Kamerüddin'in sevinci derecesini geçerek zavallı kızcağız ilk defa olarak yüzünü göreceği peder işkiyakıyla yerinden fırladı ve otel kapısında beklemekte bulunan arabaya Mustafa'dan evvel atladı.

Mustafa Kamerüddin'in ettiği tarif üzerine Firuz Ağa sokaklarının neresine kadar araba girebilecekse girdikten sonra, artık araba işleyemeyecek olan yerlere vardıkları zaman iki kardeş arabadan indiler. Zaten konağa dahi yakın kalmış oldukları cihetle çend dakika sonra Demir Bey'in huzurunda bulundular.

İşte bu mülâkat o kadar acîb ve garip bir levha teşkil eyledi ki bu levha azasının çehrelerinde hissiyât-ı derûnlarının tercümanı olacak âsârı bihakkın gösterip tasvir edebilmek olur olmaz ressamlara müyesser olamaz. Levhanın en ziyade şâyân-ı ehemmiyet olan azası Polini oldu. Bir Osmanlı hanesine ilk defa olmak üzere duhûl eylediğinden, her gördüğü şey kendisini müteaccib etmeye kâfi olduktan başka, karşısında bir peder ve bir de mader görerek bunlara evlâtlık vezâif ve merasimini nasıl anlatabileceğinde mütehayyir görünüyordu. Demir Bey ilk Fransız zevcesinin nüsha-i sâniyesi denilecek derecelerde şebîhi bulunan Polini'yi karşısında görünce gerek tatlı ve gerek acı nice

ihsâs-ı müteellimâneyle gözlerinden akan yaşların farkında olamayarak iki kollarını açmış ve Polini'yi derâgûşa hazırlanmıştı. Feride Hanım bu gördüğü ahvâl-i garâib-iştimâle çıldırasıya şaşmakta ve Mustafa Kamerüddin bu cemiyetin en bahtiyar şahsı olmak üzere çehresinde fevkalâde bir beşâşet göstermekteydi. Hatta Âfitap ve Mehtap nâm iki beyaz cariyeler bile konakta bu akşam vukua gelen hâl-i fevkalâdeye vukuf peydâsı için Demir Bey'in odası kapısından bakıyorlardı.

Peder ve duhter yekdiğeriyle musafaha eyledikleri esnada Demir Bey kızının alnından, yüzünden, gözünden ahzına başladığı bûselere güç hâl ile nihayet vererek Polini'nin Fransızca sözlerine dahi öyle mükemmel bir Fransız lisanıyla mukabeleye başladı ki Mustafa Kamerüddin karşısında hakikaten bir eski Fransız askeri bulunduğuna şüphe edemez oldu.

Bir yandan baba ile kız muhaverelerini, mükâlemeleri yürütedursunlar, diğer taraftan Feride Hanım'la Mustafa Kamerüddin dahi ağızdan kulağa bir söze başlayarak, herkes söylemekte herkes dinlemekte idiyse de ne söylendiğini neler dinlendiğini anlayan hemen bulunamamaktaydı.

Bu mükâlemeleri aynen kayda hacet mi görülebilir ki Polini ile Demir Bey her ne kadar baba ile kız idiyseler de birbirinden sual veyahut birbirine ihtar edecek surette aralarında hiç macera olmadığından ve ikisi yekdiğerini yeni tanıyan yabancılar hâlinde dahi bulunmadıklarından bir zamana kadar bunların sözleri en manasız müşafeheler suretinde devam eyledi. Feride Hanım'ın Mustafa Kamerüddin'e sorduğu sualler ve delikanlının bu suallere verdiği cevaplar dahi manasızlıkta baba ile kızın mükâlemelerinden aşağı kalmıyordu. Çünkü Feride Hanım'ın sualleri "Babanın kızı bu muydu? Şimdi bu senin hemşiren midir? Benim de kızım olan bu matmazel midir?" gibi beyân-ı hayret yollu irad olunan suallerden ibaret bulunup Mustafa Kamerüddin dahi bu suallerin ehemmiyetlerine münasip geçiştirici cevaplarla iktifa eyliyordu.

Bu ilk hayretler, teessürler bertaraf olduktan sonra Demir Bey mektuba ilâvesi lâzım gelen şeyleri kızına anlatarak o dahi kabul ettiği gibi Kont Duran familyasıyla aralarında vaki

olmuş bulunan düelloyla beraber kendisinin bu vechile evlâtlığa kabul edilmiş olması da mâni-i izdivâc olacağını Demir Bey'in söylemesi ve Polini'nin kabul eylemesi şu ilk mülâkatın en mühim mübâhesâtından olduysa da bunlar dahi zaten bize malûm olan ahvalden bulunmakla burada tekrarına hacet yoktur.

Nihayet bu gece herkes yatağına girdiği zaman saat altı buçuğu yediyi bulmuştu. Mustafa Kamerüddin'in odası karyolalı olduğu için yeni küçük hanıma tahsis olunarak delikanlıya başka bir odada yatak serilmekle konağın yatak odalarınca bu gecelik yalnız şu tebeddül ile iktifa kılınmıştı.

-8-

Ertesi gün bittabi herkes geç vakit yatağından kalktı. Yeni küçük hanım yazacağı mektubu tebyiz edip bitirinceye kadar Mustafa Kamerüddin dahi peder ve validesiyle görüşerek konakta kız için tayin olunacak mevkii kararlaştırdılar. Badehu Mustafa Kamerüddin hem mektubu postaya vermek hem de kızın oteldeki eşyasını alıp getirmek üzere Beyoğlu'na gidip Polini ise o gün daha ziyade istirahat-i kalble konuşmak için pederinin odasına gitti.

Babayla kızın bugünkü muhavereleri âlem-i İslâmiyet'te yaşamaktan memnun kalabilip kalamayacağına dair Demir Bey'in sorduğu suallere kızının hep muvafakatkârâne cevap vermesinden teşekkül eyliyordu. Zavallı kızcağız bu babda pederine verdiği teminatı o kadar ciddî olarak veriyordu ki teminât-ı vâkıa hakîkaten Demir Bey'e de emniyet-bahş oluyordu.

Öğleden sonra Mustafa Kamerüddin hemşiresinin eşyasını getirerek Feride Hanım deniz üzerine nazır bir güzel odayı yeni kerimesine tahsis eylediğinden birader ve hemşire akşama kadar vakitlerini elbirliğiyle bu odanın tanzimine sarfeylediler. Kuleli'den Kapıdağı'na kadar Boğaziçi ve Marmara üzerine bu odadan taammüm eyleyen nezaret zavallı kızcağızın ömründe emsalini hiç görmemiş olduğu mûcizât-ı samedâniyyeden bulunmasıyla bu konağı bir dünya cenneti olmak üzere telâkki eyleyerek sevincinden çocuk gibi sıçramaktaydı.

Akşam taamından sonra Demir Bey oğlunu ve kızını ve zevce-

sini kendi odasında cem' ile ve:

- Sergüzeşt-i ahvâlimi geçen gece size nakledeceğimi vadeylemiştim. O vaadimi bu gece ifa edeceğim. Lâkin kızım da anlasın diye Fransızca söyleyeceğim ki sonra oğlum Mustafa bu hikâyeyi validesine Türkçe olarak anlatır.

mukaddimesiyle sergüzeşt-i ahvâlini hikâyeye başladı ki Feride Hanım'ın sabırsızlığı hasebiyle Demir Bey'in sözlerini lâyenkatı' oğluna sormasından ve Demir Bey dahi aralıkta bir tevakkuf ile dinlenmeye mecbur bulunmasından dolayı hikâyenin Fransızcasıyla Türkçesi hemen beraberce naklolunuyor demekti.

Demir Bey dedi ki:

-Ben an-asıl İstanbullu'yum. Mahallem Kasımpaşa'dır. Validemden pek küçük iken yetim kalmışım. Pederim Arnavut olup gayet cebbar ve kahhar bir adam idi. Üvey validem dahi huysuz bir kadın olduğundan bir yandan pederimin ve diğer taraftan validemin yumrukları sırtımdan ve tepemden eksik olmazdı. Kasımpaşa mahallesinin Beyoğlu cihetine karîb bir kısmında bulunduğumuzdan birçok Ermeni komşularımız vardı. Hele bunlardan bir tanesini ben pek sevdiğim gibi onlar dahi beni sevdiklerinden hanelerine sık sık gider iltifatlarına, ikramlarına nail olurdum. Hele babam veyahut validem tarafından şiddetlice bir cevr ü cefa gördükçe bunlara iltica ile geceleri dahi onlarda geçirirdim. İsmim Ali Haydar idi.

Burada Mustafa Kamerüddin pederine sordu ki:

-Acaba Pierre Heyder ismindeki mahlâs bu Haydar mahlâsından mı tahrif olunmuştur?

Demir Bey cevap verdi ki:

-Evet! Sırası geldiği zaman bunu da şerh edeceğim. Meğer bu Ermeni familya Ermeni Katoliklerindenmiş. Oraya başlarına tas gibi birer arakiye giyen papazlardan birisi müdavim idi. Birkaç defa validemin ve yahut pederimin kahrından firar ve Ermeni komşumuza iltica eylediğim esnada papaz efendi dahi orada bulunarak halime acır ve bana şeker ve koz helvası ve kurabiye gibi şeyler alarak hatırımı yapmaya çalışırdı. Aman ben de hayli hatırı sayılır haşarılardan idim ya! Yaşım henüz

dokuzu geçip onu bulmamış olduğu hâlde zekâvetle haşarılık bende imtizac eylemiş bulunduğundan papazın Ermeni komşumuza geldiğini görünce bana acısın da helva filân alsın diye güya validem beni döğmüş gibi yaygaralar ile koşup komşuya iltica eylerdim. Nihayet papaz "Keşke sen benim oğlum olsaydın. Ben seni hiç döğmez, hiç incitmezdim!" diye bana teklîf-i übüvvet etmeye başladı. Şimdi anlıyorum ki bu papaz Fransız idi. Zira Türkçeyi sûret-i telâffuzu daha o zaman bile bana pek garip geliyordu. Ben kendi hanemizde her gün hırpalanmaya mukabil papazdan bir sûret-i dâimede lûtuf ve inayet göre göre herifin beni evlâtlığa daveti bayağı kulağıma hoş gelmeye başladı. Nihayet "Bana baba diye hitab et, ben senin baban olayım!" demeye başladığından ben babam olmasına kat'iyyen rıza vermedimse de papazı gördükçe kendisine baba diye hitap eylemeye başladım.

Demir Bey burada biraz tevakkuf ve teneffüs eyledi. O teneffüs esnasında Mustafa Kamerüddin dahi hikâyenin buraya kadar olan kısmını validesine anlattı. Badehu Demir Bey tekrar söze başlayarak dedi ki:

- Papazın beni cidden sevmiş olduğuna inanabilirim. Çünkü Ermeni'nin hanesine devamı an-asıl o kadar sık değil iken ziyaretlerini gittikçe sıklaştırması mahza benim için olduğunu Ermeni komşumuz dahi bana temin eylerdi. Ben gayet zeki bir şey olduğumdan mahalle mektebine devam hususunda şakirdânın en fenası ben iken okumak ve hatta yazmak hususunda en âlâsı ben idim. Papaz dahi Türkçe okuyup yazmakta mahir olduğundan her gördüğü zaman beni imtihan eyler ve "Bu yaştaki çocukta kıraat ve kitabet için bu kudret görülürse büyüdüğü zaman kim bilir ne olur?!" diye tahsinlerini, aferinlerini bezl ve bî-dirîğ ederdi ki bu aferinlere pederimden nail olamadığım halde papazdan nail oluşum beni bir kat daha papaza takrîb eylerdi. Bir akşam babamın et satırını eline alıp beni kesmek için üzerime yürümesi evvelkilerden daha ziyade bir çığlık ile Ermeni komşumuza ilticaya mecbur eyledi. Papaz dahi orada idi. Ermeniler ile beraber babamı güç hâl ile iade ederek beni kurtardıktan sonra orada bırakmayıp aldı birlikte götürdü.

Mustafa Kamerüddin pederinin teneffüsü müddetince bu fık-

rayı da validesine tercüme eyledi. Badehu Demir Bey dedi ki:

-O zaman papazın beni götürdüğü semti bilemezdim. Ama şimdi biliyorum ki Beyoğlu'na götürdü. Birçok resimler, kitaplar dolu papazlar ikametgâhına vardığımızda ben resimlerden dolayı pek memnun oldum. Papaz beni kendi oğlu olmak üzere arkadaşlarına takdim eyledi. Cümlesi tarafından iltifat ve nevaziş gördükçe nasıl sevineceğimi bilemiyordum Üç dört gün orada kaldım. Kâğıt kalem mebzul olduğundan, şurada burada gördüğüm Hazret-i İsa ve Hazret-i Meryem vesaire resimlerini taklit eyleyerek eğlenirdim ki papazlar benim bu kabiliyetimi görerek tahsinden geri duramazlardı. Bunların Türkçesi "Haydar" kelimesini bihakkın telâffuza müsait olmadığından bana "Heyder" diye hitap ederlerdi. Bu hitaba muhatap olmak o kadar hoşuma giderdi ki yeni bir kimse benden adımı sordukça ben dahi "Heyder" diye cevap verirdim. Papazın hanesinde ikametim on beş gün kadar mümted olup, meğer bu müddet zarfında babam beni komşu Ermeni'den aramış ve ele geçirememesi üzerine iş kalyoncu kolluğu ustasına intikal etmiş, büyüdükçe büyümüş imiş. Bunlardan benim haberim yok ya... Nihayet bir akşam sular kararıktan sonra papaz benim elimden tutup dar ve çapraşık sokaklardan Galata'ya indirdi ve bir sandala binip badehu beni bir gemiye çıkardı. O zamanlar henüz vapur gemileri şayi olmadığından seyahat-i bahriyye yelken gemileriyle icra olunurdu. Ertesi gün papazın eşyası da gemiye geldiğinden dışarıya bir yere gitmekte olduğumuzu anladım. Buna ziyadesiyle memnun da oldum. Çünkü âşiyâne-i pederde her gün horluk görmeye mukabil papazın evinde nân u nimetle perverde oluyordum. Bu yelken gemisiyle pek uzun uzadıya seyahatten sonra Toulon iskelesine çıktık. Oradan da bir posta arabasına binerek Reyms taraflarında bir köye gittik ki bu Toulon ve Reyms gibi isimleri sonradan öğrenmiştim. O zamanlar henüz işin bu cihetlerine akıl erdiremiyordum.

Mustafa Kamerüddin hikâyenin bu cihetini de validesine anlattı. O müddet zarfında teneffüsle iade-i kuvvet eyleyen Demir Bey dedi ki:

- Papaz vardığımız köyde benimle beraber iki ay kadar ikamet eyledi ki oturduğumuz yer kendi akrabasının hanesi oldu-

ğunu öğrenebildim. Badehu benim talim ve terbiyemi köy civarında kâin bir manastırın baş rahibine tavsiye eyleyerek kendisi yine İstanbul'a geldi ki benden müfarakati esnasında döktüğü gözyaşları hakikaten papazın bana olan muhabbet-i fevkalâdesine delâlet eylerdi. Ben âşiyâne-i pederden bu vechile cüda düştüğüme asla nadim olmadım. Heyder ismi benim ismim olup kalarak bir gün vaftiz dedikleri usul ile başıma bikkaç defa su dahi serptikten sonra bu "Heyder"liğe bir de Pierre ismi munzam olduysa da ben öyle vaftiz filân ne demek olduğunu bilmediğimden eski hâlim ile yeni hâlim arasındaki farkı da takdire muktedir değildim. Uzatmayalım iki sene müddet köyde kaldıktan ve manastırda okuduktan sonra baba diye hitap ettiğim papaz birgün çıkageldi ki ismi Teophil olduğunu o zaman halkın kendisine hitaplarından anladım. Beni gördüğü zaman öz evlâdına kavuşmuşcasına memnuniyet gösterdi. Hele kendisine Fransızca olarak tekellüm eylediğimi görünce memnuniyeti bir kat daha artıp mükâfaten herifin canını istesem diriğ etmeyecekti.

Şu parça dahi Feride Hanım'a tercüme olundu. Demir Bey hikâyede şu vechile devam eyledi:

- Ondan sonra biz manastıra suret-i dâimede devam eder olduk. Teophil tekrar İstanbul'a avdet eylemiş olduğundan biz gece gündüz manastırda yaşamaya başladık. Üç sene daha vakit geçtikten sonra Teophil tekrar geldi ki ben artık bülûğa ermiş bulunduğumdan rahiplik mesleğine ilk duhûlüm için birinci ikrarı vermekliğim lâzım gelmiş imiş. Fakat ben rahipliği istiyor muyum ya? Güzel üniformalı askerleri gördükçe bütün heveslerim askerlik cihetine meyleyliyorlar. İki sene kadar da rahip çıraklığı eyledim ise de arkadaşlarımız ile ettiğimiz hasbihâllerden bu meslekte bulunan adamların evlenmeyeceklerini barklanmayacaklarını ve dünya lezâizine heveslenmeyeceklerini haber aldıkça papazlık hakkındaki nefretim artıyor ve askerliğe hevesim tezayüd eyliyordu. Bahusus ki artık benât-ı Havva dahi gözlerime pek tatlı görünmeye başlıyorlardı. Papaz olup da kadınlarla husule gelebilecek bahtiyarlıktan müebbeden mahrumiyetime nasıl kani olabileyim?

Bermutat bu fıkra dahi Feride Hanım'a tercüme olunup

Demir Bey sözünde devamla dedi ki:

- Yaşım on sekize geldikten sonra benim için bir manastırda mahbusiyetten ibaret olan maişet asla şâyân-ı kabul görülemedi. Şu manastırdan nasıl firar edeyim diye düşünüp dururken bir gün manastırda "Ordu geçiyor! Ordu geçiyor!" diye bir gürültü peyda olması üzerine bütün rahipler dışarıya fırladıkları gibi ben de fırladım. Meğer civardaki köy ahalisi de dışarıya dökülmüşler. Filvaki Lyon tariki üzerinden azim bir ordu geliyor ki silâhların ve üniformaların şa'şaası gözler kamaştırıyor. Bu ordunun Toulon'a ineceği kulağıma çalındığından yapacağım işe derhâl karar verdim.

Bir meyhaneye girip sırtımdaki rahip cüppesini ve başımdaki rahip şapkasını meyhaneciye ucuz pahalı satarak arkama bir ceket ve başıma bir "barette" mübayaasıyla orduya karışıvererek Toulon yolunu tuttum. Artık manastırda beni bulamadıkları zaman ne yaptıklarını bilemem. Zira manastırdan müfarakat bu müfarakat olarak bir daha o taraftan ne arandım ne soruldum. Toulon'a vardığımızda "intendant" denilen idare-i askeriyye memurları meyanına kendimi kabul ettirip peksimet muhafızları takımına verildimse de bu hizmette bulunanların cenk etmeyeceklerini ve yalnız hizmetkârlıkta bulunacaklarını anlamaklığım üzerine pişman oldum. Lâkin Toulon'dan kalkan donanma Cezayir pişgâhına varıp da birkaç bombardımandan sonra Cezayir dayısı itiraf-ı mağlûbiyet eylediği ve Fransız askeri oraya girdiği zaman çete suretiyle etrafa sevk edilmek üzere Cezayir'e mahsus bir asker tahririne başlandıkta yalnız taburlardan değil gemilerden ve "intendant" sınıfından da gönüllü arandığını görünce ilk kayıt olunanlardan birisi de ben oldum. Bu askerin süvarisine muahharan sipahi ve piyadesine zuhaf denilmiştir. Ben süvari kısmında idim. Daha İstanbul'da iken Acemler'in süprüntü eşeklerine binmekten başlayarak ata binmek merakı bende arttıkça artmış olduğundan pek az zamanda mahir cündî kesildim. Hele o zaman Fransız kralı bulunan Louis Philippe, birisi kendi kuûdu ve diğeri Cezayir'in işgali için askere ikişer madalya tevzi ettirmiş bulunduğundan, bunları da göğsüme takındığım zaman en gayretli asker ben olduğuma şüphem kalmamıştı.

Fıkranın bu cihetlerini Feride Hanım, Mustafa Kemerüddin-'in yüzüne gülümseyerek dinledi. Madalyalar meselesini Mustafa Kemerüddin bile gülümseyerek tercüme eyliyordu. Demir Bey bu hâllerden hiçbir şey anlayamayıp hikâyesinde devam eyledi:

- Cezayir'de ne gibi harekât-ı askeriyye icra eylediğimizi size anlatmaya kalkışacak olursam on beş yirmi senelik bir tarih-i muhârebât-ı medîdeyi ezberden takrir etmiş olmaklığım lâzım gelir ki bunu şimdiki gibi hasta bir zihin ile değil, âfiyet-i tâmmede bulunduğum zamanların sağlam zihniyle bile becerebilmek müşkilâttandır. Yalnız şu yolda bir icmâl yapabilirim ki: Telemsan ve Sika ve Kostantin muharebeleri gibi ilk muharebelerde bende görülen yararlık üzerimizde bulunan zabitân ve ümerânın fevkalhad nazar-ı dikkatlerini celbeylemiş olduğu gibi Cezayir ocaklarında mütehaşşid olup herbiri bir taraftan gelmiş ve herbiri geldiği memleketin en müthiş serserilerinden bulunmuş olan Türk, Arnavut, Kürt, Lâz, Acem, Rum, Ermeni, Bulgar gibi birçok türediler dahi gönüllü suretiyle sipahi alayına yazılmaya başladıklarından benim gibi bunların lisanını pek çabuk öğrenen halis Fransız askerinin çabuk çabuk terakki ederek şu gönüllüler üzerine zabit tayin olunacaklarını elbette anlarsınız. O zaman ben Pierre Heyder namıyla halis bir Fransız tanınmaktaydım ve Fransızlar'dan bir takımı Arapça ve Türkçe öğrenmeye heveslendikleri gibi, güya ben dahi heveslenmiş idiysem de Türkçe zaten lisan-ı mâder-zâdım olduğu gibi bu lisanın yardımıyla Arapça'yı da pek suhûletle öğrendiğimden, bir iki sene zarfında Fransızlar meyanında en iyi Arapça bilen ben sayılmıştım. İşte bu suretle Cezayir'e vürûdumuzun yedinci senesinde Kostantin zapToulonduğu zaman ben dahi sipahi yüzbaşılığı rütbesini ihraz eylemiştim ki yabancıdan olan gönüllülerin en çoğu da benim bölüğümde bulunuyorlar idi.

Bir aralık kumandanımız Araplar'dan alınan bazı eşyayı hediyyeten Fransa'ya göndermeye kalkıştığından eşyâ-yı mezkûre ile giden zabitân meyanına beni de ithal eyledi. Fransız kralının huzuruna çıktığımızda Cezayir ahvaline dair sorduğu suallere en ziyade cevap veren ben olduğuma dikkat ederek, hele Cezayir ahvaline bu derecelerde malûmat peyda edişimin sebebi

Türk ve Arap lisanlarını herkesten ziyade öğrenmiş olmaklığım kazıyyesi idügini arz edince kemâl-i mahzûziyyetten rütbemi kolağalığa iblâğ eylediği gibi iki bin frank atıyye dahi vermişti. İşte bu sırada Paris'te kızım Polini'nin validesiyle muarefe peyda eyleyerek kâh kralın emriyle Cezayir'e ve kâh Cezayir kumandanının evrakıyla Fransa'ya gidip gelmeye başladığımdan Polini'nin validesini en çok görebilmek için Marsilya'da oturtmaya mecbur olmuş idim ki Paris ile Cezayir arasındaki âmed ü şüdler için Marsilya şehri bana pek muvafık bir mev'id hükmünü almıştı. Hatta bilâhare Polini'nin validesiyle nikâh ve izdivacım dahi Marsilya'da vukubulmuştur.

Hikâyenin bu sureti peyda etmesi Polini'nin nazar-ı dikkatini fazlasıyla açtığı gibi, kızın hâline Mustafa Kamerüddin ile Feride Hanım dahi dikkat eyliyorlar ve teessürât-ı vâkıasına iştirâk ediyorlardı. Demir Bey hikâye-i sergüzeştinde devam eyliyordu. Diyordu ki:

- İşte böyle Paris ile Cezayir arasında âmed ü şüd eylediğim sırada Cezayir'in meşhur Demirkapı muharebesiyle şöhreti ondan daha az olmayan Mazagrân muharebesinde de bulundum. Ancak o zamanlar Fransa'ya muhalif olan Araplar tacir veyahut derviş kıyafetiyle Cezayir'e adamlar gönderip ahâlî-yi mahalliyyeyi ve Fransız hizmetinde bulunan yabancıları Fransa'ya adem-i sadâkat ve Araplar'a meyil ve muavenet için teşvike başlamış olmalarıyla bunların ilk uyandırabildikleri adam dahi ben olmuştum. Aslımı ve neslimi bunlara bildirerek benim aleyhimdeki ilk iştibâh ve ihtirazlarını defeyledikten sonra kendilerine elden geldiği kadar muavenette bulunacağımı da anlamıştım. Biraz sonra kralın akrabasından Dük Dumal Cezayir kumandanlığına tayin olundukta lisan-âşinâ olmaklığım hasebiyle rütbemi binbaşılığa terfi ederek yaverlikle beni hizmet-i mahsûsasına aldı ki bu hâlde Fransızlar'ın esrârını Araplar'a vermek ve Araplar'ın icra eyleyecekleri harekât-ı askeriyyeyi kendilerine anlatmak suretiyle pek büyük hizmetler etmeye başladım. Hayfâ ki Dük Dumal'in Ayn-ı tâceyn muharebesinde muzafferiyetini men'e muvaffak olamayarak dostum olan Araplar'ın mağlûbiyetlerini görmek musibetinden maada Fransızlar'ın bu muzafferiyete mahsus olan nişanlarını göğsüme tak-

maya da mecbur oldum.

Dük Dumal'den sonra Mareşal Bogo Cezayir kumandanı oldukta dük-i mumaileyhin tavsiyesiyle ve fakat hep binbaşı rütbesiyle mareşal-i mumaileyhin de yaverliği hizmetine girdim. Bogo'nun İzli muharebesinde Araplar için delâlet eylediğim tertibat Fransızlar'ın pek çok ziyanını mucib olmuştu. Çünkü o zamana kadar Araplar'ın fevkalhad emniyetlerini kazanarak Emir Abdulkadir ile de münasebet ve mürasele peyda eylemiş idim.

Hikâyenin içine Abdulkadir'in ismi de girişince Mustafa Kamerüddin daha ziyade ehemmiyetle dinledikten maada babasına Cezayir'in bu zamanki ahvaline dair bazı haberler sormaya başladı ise de Demir Bey vukuât-ı tarihiyyeyi tafsile başlamak hikâyeyi sonu gelmeyecek derecelerde uzatmak demek demek olacağı beyanıyla bu tafsilâtı başka vakitlere tehir eyledi. Asıl kendi sergüzeştinde devam etmiş olmak için dedi ki:

- Araplar için açtığım muhabere ve mürasele tariki bir aralık beni Tunus ve Mısır hükümetlerine kadar tanıttırmış olduğunu aralıkta bir benimle mülâkat eden Araplar meyanında Mısırlılar'ın ve Tunuslular'ın da bulunmalarından anladım. Tunusluları ol kadar zeki ve fatîn göremediğim için onların istediği hizmeti diriğ ettim. Onlara karşı halis Fransız olduğumu ve devletime sadık bulunduğumu bi'l-iddia benim hakkımda almış oldukları haberin yanlışlığından bahseyliyordum. Zira Fransızlar aleyhine ettiğim hareketin adına casusluk derler ki cezası dahi kurşuna dizilmek olup bu yoldaki müthiş esrara öyle olur olmaz kimseleri vâkıf etmek uyamaz. Amma Mısırlılar'ı pek zeki ve fatîn gördüğüm için onlarla münasebeti tamamıyla yoluna koymuş ve hatta Mısır hazinesinden Cezayir'de bir Yahudi sarrafa havale edilen otuz beş altın maaşı dahi maalmemnuniye almaya başlamıştım.

Casusluk gibi bir hizmetle iftihar ediyorum zannetmeyiniz. Bence bu hizmetim casusluk değil asıl kendi milletime sadakattir. Zira şu mertebeyi bulduktan sonra diyanet-i asliyyeme tamamıyla rücû ederek o sıfatın müstelzim olduğu gayreti de ele almış idim.

Bir aralık Fransız kralı Louise Philippe zimâm-ı hükûmetten yed-i iştigalini kasr etmesiyle Fransa'da hükûmet-i avâm teşekkül etmiş ve o sıralarda muahharen III. Napolyon namıyla Fransa'ya imparator olan Prens Louis Napolyon bu hükûmet-i cedîdenin riyasetine intihap kılınmıştı. Prens-i mumaileyh Büyük Bonapart denilen I. Napolyon zamanında Kont Duran dahi meydana çıkmış idi ki zaten Cezayir esfâr ve muharebâtında kontluğundan montluğundan sarf-ı nazarla adi bir binbaşı gibi müstahdem olmasıyla Prens Napolyon, rütbesini def'aten miralaylığa is'âd ile kendisini Cezayir'e göndermişti.

Hikâyeye Kont Duran'ın da namı munzam olması Polini'nin dikkatine bir kat daha kuvvet vereceğini karilerimiz kendi kendilerine mülâhaza buyursunlar da biz hemen ihtiyarın sözlerini istimâ'a hasr-ı gûş-ı dikkat edelim. Diyordu ki:

- Meğer Kont Duran benim Araplar'a dost olduğumu ve elimden geldiği kadar Fransızlar'a adâvet ve Araplar'a sadakat eylediğimi epey bir zamandan beri haber almış ise de hükûmet-i kraliyye zamanında hiçbir nüfûzu olmadığı gibi hükûmet-i mezkûreye kendi sadakati de benden ziyade olmadığından asla ses ve sada çıkarmamaktaymış. Bu defa Bonapartistler makam-ı iktidara gelince benim hıyanetimi ortaya koymaktan bir menfaat-i şahsiyye ümit eylemiş. Eğer tedârikât-ı lâzımesini ikmâl edip de beni derhâl taht-ı ithâma aldırmış olsaydı mutlaka cürmümü ispat ettirebilerek ben dahi kurşuna dizilirdim. Ancak talihim yaver imiş ki Kont Duran bir ziyafet-i askeriyye esnasında bana "Siz adeta Araplar tarafından Fransız ordusu nezdine tayin olunmuş bir muhbirsiniz!" sözünü sarhoşlukla ağzından çıkarıvermişti. O zaman kendisi altmış beş yaşında bir eski asker olduğundan ben "Beni bu leke ile lekelemek isteyen terbiyesizin cezasını kılıcımla verirdim amma kont hazretlerinin yaşına hürmeten namusuma sürülen lekenin izalesini bir mahkeme-i askeriyyenin muhâkeme-i âdilânesinden bekleyeceğim." dedim. Ama asıl maksadım bu söz olmayıp, belki Kont Duran'ı bir kat daha igzâb eylemek maksadıyla böyle söylemiştim. Bu maksadım dahi hasıl oldu. Zira kendisine terbiyesizlik isnadını Kont Duran bir türlü nefsine yediremeyerek "Sen beni düelloya davet etmeye cesaret

edemeyerek hamarete katlanıyor isen, ben senin tarafından gelen hakarete katlanamayacağımdan seni düelloya davet eyliyorum!" diye dostlarından iki adamı hemen şahit tayin eyledi. Ben dahi iki dostumu tevkîl eylediğimden bunlar düelloyu men için pek çok çalıştılar ise de muvaffak olamadılar. On beş hatve mesafeden tabanca ile vuruşmaya karar verdiler. Ertesi gün mübareze meydanına çıktık. Kont o kadar mütehevvir bulunuyordu ki, nişan aldığı zaman eli titrediğini adeta hisseyliyordum. Şahitler tarafından verilen işaret üzerine kontun tabancası patladığı hâlde benim tabancamın patlamadığına dikkat eyleyenler, çaktım da ateş almadı zannetmediler ise de ben konta hürmeten tabancayı çakmamış olduğumu beyan eyledim. Çünkü o lerzenâk el ile kontun beni vuramayacağını apâşikâre görüyordum. Fakat kont tarafından koydurulan şart iktizasınca bu düello mutlaka ölüm ile netîce-pezîr olmak lâzım geleceğinden kont çıldırasıya bir tehevvürle "Bana bir can bağışlayacaksın ha? Kavlimiz ölüme kadardır!" diye kılıcını çektiği gibi üzerime yürüdü. Benim şahitlerim bu hücumu menetmek istedilerse de kontun şahitleri onları meneylediler. Ben dahi müdafaa-i nefs için kılıcımı çekmeye mecbur oldum.

Şu düello hikâyesi üç müstemi'ler meyanında en ziyade Feride Hanım'a tesir eylediğinden kadıncağızın benzi kül kesilmişti. Bunu Demir Bey de görerek gülüyordu. Hem gülüyor, hem de diyordu ki:

- İhtiyar kontun bu hücumda gösterdiği şiddeti görseydiniz şaşardınız. Kılıç kuşanmakta zaten mahir olduğu gibi birkaç hareketle kanına hareket, cevelânına sürat, vücuduna da kuvvet geldiğinden benim de gözümü korkutmaya başladı. Bir çeyrek saat kadar çarpıştık. Beni sağ kolumun birkaç yerinden yaralamaya kadar muvaffak oldu. Nihayet göğsüm üzerine havale eylediği kılıcı mutlaka deydirmek hırsına düşüp, buna karşı ben dahi bir göğüs siperi almış bulunduğumdan, kaldırıp kendisini kılıcımın ucuna atmak suretinde bir hareketle kendi kendisini deldirdi. Kılıcım kontun kalbini aykırılayarak arkasından çıkmış. Kılıcı çekip çıkarmaya meydan kalmaksızın kont kılıç ile beraber cansız olarak yere düştü. Bu mübarezedeki mazuriyet ve mecburiyetime yalnız benim şahitlerim değil, kontun şahitleri de

şehadet eyledikleri halde tamam bir buçuk sene mahbusiyetle cezalandırıldım. Ama kont helâk olmasa ve benim hıyanetim bu mahbusiyetle araya sıkışmasaydı kurşuna dizileceğime hiç şüphe yoktu.

Hikâyenin bu ciheti ihtiyarı haylice yordu. Zira hikâye kendisinin en ziyade teessürünü mucib olan ahvaldendi. Biraz dinlenip def'-i teessür edinceye kadar Mustafa Kamerüddin dahi hikâyeyi validesine tercümeden maada bazı iktiza eden yerlerini izah ve ikmâle de vakit buldu. Demir Bey tekrar söze başladıkta dedi ki:

- Hapisten çıktıktan sonra Mısırlılar'la münasebetime vasıta olan zatı bulup müstakbelimin emniyetsizliğini anlatarak Cezayir'den firarla Mısır'a iltica etmekliğim için muhabereye başladım. Bu iltimasım Mısırca derhal kabul olunarak bir Maltız bombardasına râkiben Mısır'a atladım. O zaman Napolyon henüz imparator olmamıştı. Mısır'da ismimi Ali Haydar Demir Bey suretine tahvil eyledimse de Ali Haydar'lık pek çabuk zail olarak yalnız Demir Bey namıyla yad olunmaya başladım. Maahaza Mısır'da istihdamım da çok devam etmedi. Devlet-i Aliyye ile Rusya meyanındaki mesele üzerine Karadeniz'e çıkarılacak donanma-yı hümâyûna iltihak için Mısır'dan tertip olunan gemiler ile İstanbul'a geldim. Rütbe-i askeriyyem miralay olmuştu. Gemimiz Karadeniz'e çıkan donanma ile birlikte bulunarak Rusya sularına doğru bazı istikşâfât icrasından sonra Sinob'a gelmiş idik ki badehu Rus donanmasının her türlü hukûk-ı düvele mugayir olarak gelip bizi topa tutması vak'a-i müdhişesinde alevler içinde kalan gemilerden denize atılıp yüzerek sahile çıkabilen eşhâs-ı nâdirenin birisi de ben oldum. Mecrûhan İstanbul'a geldiğimde artık işe yaramayacağımı görerek tekaüdümü icra eylediler. Bunun üzerine zevcem Feride Hanım'ı tezevvücle o günden bu zamana kadar bakıyye-i ömrümü binde bir bahtiyara nasip olamayacak derecelerde saadetle geçirdim.

Koca ihtiyarın hâl ve tavrı sergüzeştin burada tamam olduğunu göstermiş iken bir nefes alıp cem'-i kuvvetle sözünde yine devam eyledi. Dedi ki:

- O zamanlar Cezayir'de açılan bir muhakeme-i askeriyyede bizim casusluk meselesi meydana çıkarak bu cinayet-i askeriy-

yeye iştiraki olan yedi sekiz zabit idama mahkûm olduğu gibi ben dahi Pierre Heyder namıyla kurşuna dizilmeye gıyaben mahkûm olmuştum. Bir de Fransızlar Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye ile ittifak ederek yüz binlerce askeri İstanbul'a sevk etmesinler mi? İstanbulca Pierre Heyder ben olduğum anlaşılacak olsa mutlaka Fransız hükûmet-i askeriyyesine teslim olunacağımı bildiğimden kendimi mektûm tutmaya son derecelere kadar mecbur oldum. Bu mecburiyet bence bir itiyad hükmünü aldı. Hatta muharebenin hitamından sonra bile asıl selâmet-i sahîhayı kendimi gizlemekte bularak bir zamanki Fransızlığımdan aileme bile renk vermedim. İşte bu mektûmiyet ve münkiriyetim esnasında Polini'nin validesiyle Beyoğlu'nda bâ-tesadüf tecdîd-i mülâkat eylemiş idim ki bu babda mezbûrenin kızına verdiği haberler kâmilen doğrudur. Aferin o kadıncağıza ki esrâr-ı askeriyyemi kendisine tevdî eylemiş olduğum hâlde bu sırrı kızından bile mektûm tutmuş.

Hikâyenin hatimesi demek olan şu sözleri de Demir Bey yalnız Polini'ye hitaben söyledi. Dedi ki:

- İşte kızım! Pederin Pierre Heyder hülâsatü'l-hülâsası şundan ibaret olan sergüzeştin sahibi bulunan benim! Öldürdüğüm Kont Duran, senin yavuklun olan Alphons Duran'ın ceddidir ki o zamanlar şimdiki Kont Duran adeta benimle hem-sinn bir adam olarak bir zaman bir zaman olur da mahbesten çıkarsam pederinin intikamı için o da benimle düello etmek azminde idiyse de benim izimi kaybeyledi. Binaenaleyh seni benim kızım olmak üzere haber alınca oğluna tezvic etmeyeceği derkârdır. Hâlbuki ben diyânet-i asliyyem gayretiyle Fransa'ya sadakat edememiş ve asıl sadakatimi kendi dindaşlarıma hasreylemiş ve bundan dolayı Fransa'da kurşuna dizilmeye mahkûm olmuş bir adam olduğumdan hiçbir Fransız seninle izdivaca tekarrüb eyleyemez. Bununla beraber burada kalmayı arzu etmeyip de Fransa'ya avdeti tercih eyleyecek olursan muhtarsın. Yok beni ve dinimi ve familyamı kabul eylersen şurada birlikte yaşayıp senin için intihab edeceğim kocayı kabul eylersin.

Pederinin bu sözüne derhâl cevap vermek için Polini'de bir hareket görüldü. Ancak Demir Bey bir eliyle kızına sabır ve sükûn işareti vererek badehu zevcesi Feride Hanım'a tevcîh-i hi-

tabla dedi ki:

- Hanım, velev ki bir dakikacık olsun benden iştibahınızı şu izahatım izaleye kifayet eylemiştir zannederim. Eğer kalbiniz hâlâ mutmain olmadıysa şunu da ilâve edeyim ki sizinle izdivaçtan sonra asıl mahallem olan Kasımpaşa'ya giderek familyam halkından kimseyi berhayat bulamamış isem de sakin olduğumuz hanenin mahlûliyeti benim gıyabımdan dolayı mevkûf olduğundan hüviyetimi bi'l-isbat âşiyâne-i pederi kendi üzerime çevirtmişimdir. Mahallemde çocukluğumdan beri beni tanıyan kadın erkek birkaç ihtiyar hâlâ mevcuttur. Onlara da müracaatla bi'l-külliyye def'-i iştibâh eyleyebilirsiniz.

Bir yandan zevcesinin ve diğer taraftan kerimesinin Türkçe ve Fransızca olarak temin eyledikleri ihtisâs-ı hâlisâne zavallı ihtiyarı ol kadar memnun eyledi ki sevincinden gözleri yaşarıp o geceyi ömrünün en mesut bir gecesi olmak rahat ve huzûr-ı hâb-ı bahtiyârî ile imrâr eyledi.

-9-

Demir Bey'in kendi sergüzeştini hülâsa vechile hikâye eylediği gecenin ferdasından itibaren gerek Mustafa Kamerüddin ve gerek pederi ve validesi Matmazel Polini'nin âdât ve erkân-ı İslâmiyet hakkında zihin ve fikrini yavaş yavaş tenvîre başlamışlardır.

Demir Bey her ne kadar Polini kendi kızı ise de o dakikaya kadar ne yüzünü görmüş, ne fikir ve itikadını kendisine telkin eylemiş olmayıp kızcağız hakikaten anadan doğma bir Fransız olarak büyüyüp terbiye almış bulunduğundan İslâmiyet'i bir sûret-i ikrâhiyyede vuku bulmamasını iltizamla bu babdaki muhtariyetini tekrar eylemişti. Hâlbuki Polini'nin bademe pederiyle, biraderiyle ve üvey validesiyle zaman geçirmek hususundaki azmi pek kat'î olduğundan âdâb-ı İslâmiyye'nin kendisine öğretilmesini sûret-i musırrânede rica eylemişti.

Kızın ismi muvakkaten Fatma Nazik konuldu. Maahaza henüz İslâmiyet'i resmiyet ve aleniyet derecesinde tutulmaması ve maîşet-i efrenciyyeden maîşet-i İslâmiyye'ye bi't-tedrîc alıştırılması mütalâât-ı hakîmânesi Mustafa Kamerüddin tarafından

serdolunup Demir Bey canibinden tasdik kılınmakla Fatma Nazik Hanım öyle birden bire hâl-i mestûriyete ithal olunmadı.

Hergün biraderiyle gezmeye çıkıyordu. Mustafa Kamerüddin olanca fikr-i hikmetini hemşiresi yüzünden mevki-i tatbik ve tecrübeye koymak için bazı günler Fatma Nazik Hanım'ı Beyoğlu ve Galata ve Kadıköy ve Sarıyer gibi bizim memleketimizce maîşet-i efrenciyye karargâhı olan yerlere götürüyor idiyse de Polini Avrupa'da bu maişetin aliyyü'l-âlâ suretlerini görmüş ve öğrenmiş ve hatta Avrupa'da bulundukları zaman esbâbını Mustafa Kamerüddin'e anlattığı anlattığı üzere bıkmış usanmış bile olduğundan İstanbul'un mahîşet-i efrencânesine nazar-ı kabûl ve heves atfetmeyip Mustafa Kamerüddin validesiyle birlikte hemşiresini Göksu ve Kağıthane ve Eyyûb-ı Ensârî gibi yerlere götürdükçe ve bilhassa Feride Hanım yeni kızını muhadderât-ı İslâmiyye avâlimine ithal eyledikçe Polini bu sûret-i maîşeti kendisi için yeni ve hoş bir şey görerek rağbetini arttırdıkça arttırıyordu.

Bâdî-i emrde Feride Hanım'ın bu kıza iltifatı hemen ancak kocasının ve oğlunun hatırlarına mebni bir surette iken Fatma Nazik lisan-ı Osmanî'yi bir gayret-i mahsûsa ile biraderinden öğrenmeye başlayarak epeyce ileriye dahi götürdükçe "Anneciğim!" gibi hitapları ve "Evet efendim!" ve "Hayır efendim!" ve "Baş üstüne anneciğim!" gibi cevaplarıyla Feride Hanım'ı kendisine ısındırmaya başlayıp muhabbeti günden güne arttırmaya da muvaffak oluyordu.

İki ay kadar bu suretle zaman geçirildikten sonra Mustafa Kamerüddin ile hemşiresi Paris'te bıraktıkları modestro-haneyi ve bunca eşya ve sermayeyi düşünmeye başladılar. Demir Bey'in de inzimâm-ı reyiyle o kadar malı Paris'te terk etmek cihetinden ise İstanbul'a celbeylemek suretini tercih ettiler. Her ne kadar Mustafa Kamerüddin Paris'teki eşyayı satıp savarak bedelini İstanbul'a celp için hemşiresiyle beraber Paris'e kadar gitmeyi teklif eylediyse de kız birçok mütalâât-ı muhikka serdiyle bu teklifi reddederek biraderinin yalnız gitmesini rica eyledi.

Mustafa Kamerüddin'in bu defaki Avrupa seyahatinden sûret-i mahsûsada kayıt ve tahrire şayan hiçbir şey göremeyiz. Za-

ten kendisi görebilmiş midir ki biz de görelim. Bu yoldaki seyahatlerin seyyaha vadedebilecekleri müşahedât yine seyyahın kendi istidad-ı zâtiyyesi ile mütenasiptir. Seyyah nazar-ı temâşâsı önünde inkişaf eyleyen ahvali ve ahvâl-i mezkûrenin ledünniyâtını görebilmek istidadında bulunursa seyahatnamesini mükemmelen tezyin edebilecek birçok şeyler müşahede edebilir.

Mustafa Kamerüddin'in ise bu defaki seyahatinde aklı fikri İstanbul'da kalmıştı. Yeni hemşiresini hüsn-i idare hususunda pederinin görgüsüne, hikmetine emniyeti ber-kemâl idiyse de sözün doğrusu validesi Feride Hanım'a bu derecelerde emniyyet-i tâmmesi olmayıp şayet bir muâmele-i makûse ile bir işbozanlık itmesin havfında idi.

Hakkı da yok mudur ya? Polini ile ilk mülâkat eylediği günden beri aralarında mevcut olan iştirâk-i dem kazıyyesi bir büyük kuvve-i cazibe göstermiş ve Polini'yi ihtidaya kadar teşvik eyleyen şey bu incizabdan ibaret bulunmuş ise de kız her hâlde Parisli olup, o yaşa kadar hiçbir kimsenin hükmü altına girmemiş olmak ve ve harekât ve sekenâtında tamamıyla müstakil bulunmak suretiyle yaşamış olduğundan böyle bir kızı gayet hakîmâne tedâbîr ile bi't-tedrîc istenilen yola getirilmekteki mecburiyet muhtac-ı tafsil değildir.

Binaenaleyh Mustafa Kamerüddin o zamana kadar ettiği seyahatlerde isticale hiç mecbur olmayarak mümkün mertebe herşeyi görmek, öğrenmek, anlamak suretini tercih eylerken bu defa elinden gelse sür'at-i elektrikiyye ile bir anda Paris'e varıp avdet eylemek derecelerinde istical ile seyahat eyliyordu.

Biz dahi Mustafa Kamerüddin'in bu isticalini hikâyemizin bu cihetini iş'âr suretinde taklit ve iltizam eyleyerek diyelim ki:

Mustafa Kamerüddin Paris'e vardığı zaman çiçekçi Polini'nin fabrikacığında öyle korkulabilecek derecede âsâr-ı perişânî bulmadı. İşçi başı olan matmazel asıl mal sahibinden evâmir ve nevâhîye dair mektuplar alamadığına taaccüple beraber elbette birgün olup mal sahibi geldiği zaman hesap vermeye mecbur olacağını derpîş ile intizam-ı umûru muhafazaya son derecelere kadar gayret göstermiş imiş. İşte bu sayede Mustafa Kamerüddin

gerek eşya ve gerek hesabâtça gördüğü mahfûziyet ve mazbûtiyetten dolayı mahzûz olarak hemşiresinin mefruşata, resim levhalarına vesaireye ait olarak satılması lâzım gelen eşyasını elindeki vekâletname mucibince bir komiser dellala havale ederek asıl fabrikacığı ise işçi başı ile akd-i iştirâk eyleyen diğer iki matmazellere nisbetle biraz da ehven fiyata mukabil ferağ eylemek tarîk-i ihtisarını tercih eyledi.

Bir yandan bu işleri görmeye başladığı sırada diğer yandan dahi hemşiresinin Madam La Kontes Duran cenaplarına yazmış olduğu ikinci ve daha mufassal mektubu ba'de't-takdîm muma ileyha ile birkaç da mülâkatta bulunmuştur ki zikrolunan mektub-ı mufassalda Polini, babası Demir Bey'in sergüzeştini kontese mufassalan nakil ve hikâyeden maada kendisinin badema maîşet-i İslâmiyye dairesi dahilinde yaşamak karar-ı kat'îsinde bulunduğunu da mütalâat ve muhakemât-ı lâzımesiyle beraber tefhîm eylemişti.

Kontes Duran Polini'nin öz babasını bularak kendisini o derecelerde bahtiyar görmesinden dolayı güzel çiçekçi ne kadar şâyân-ı tebrik ise öyle mükemmel bir hemşireye ve bir kerimeye nailiyetten dolayı Mustafa Kamerüddin ile babasının da o derecelerde şâyân-ı tebrik olduklarını hükmeylediyse de kendi oğlu Alphons güzel Polini'ye tedkîk-i derecâtı dehşet-i kulûbu müstelzim olacak bir şiddetle âşık olmuş bulunduğundan Alphons'un bu firâk-ı ebedîye nasıl tahammül edebileceğini bir türlü kestiremeyerek işte bundan dolayı meyûsiyyet-i azîmesini Mustafa Kamerüddin'e anlatıyordu.

Vakıa Mustafa Kamerüddin dahi Alphons Duran'ın hâlini ziyadesiyle acınmaya şayan buldu. Fakat ne çare? Bu meseleye doğrudan doğruya taallûku bulunan Matmazel Polini dahi Alphons Duran'ı dünyada sevilmeye şayan merd-i yegâne bulmuş olduğunu birkaç defa kendisine bile itiraf eylediği hâlde bir muhabbet-i duhterâne ve hâherâne uğrunda Alphons Duran'ın sevdâ-yı âşıkanesini feda etmemiş midir? Bu fedakârlıkta Polini Alphons'a da galip gelmiştir. Zira Alphons o asalet, o servet ve sâmânla kendisine yüzlerce, binlerce Poliniler bulabilir ise de Polini kendisine o kadar şiddet ve safvetle sevdasını celbedebilecek bir Alphons Duran daha bulamaz. Binaenaleyh yal-

nız sevdadan dolayı acınmaya şayan bir zat varsa o da Alphons Duran'dan ziyade Polini Heyder olmak lüzumu aşikârdır.

İşte Mustafa Kamerüddin bu mülâhazâtla gönlünü genç Alphons'a acımaktan men'e çalışarak fakat Alphons ile mülâkatı ne kendi aradı ne de Alphons arzu eyledi. Velev ki bir sebeb-i sahih ve muhikka istinaden olmasın. Bir aralık ikisi arasında baş göstermiş olan gayret-i rekabet bu mülâkat arzusunu iki delikanlının ikisinden de selbeylemiş olmalıdır.

Elhasıl Mustafa Kamerüddin Paris'te on iki gün kadar ikametle hemşiresinin işlerini görüp bitirdikten bu defa dahi Viyana ve Tuna tariki ile İstanbul'a gelmeyi tercih eylediğinden ve o zamanlar bu tarik Paris'ten Viyana ve Peşte tarikleriyle Tuna suruna kadar şimendiferle gelinerek badehu Tuna vapurlarıyla Rusçuk'a ve oradan şimendiferle Varna'ya ve nihayet deniz vapuruyla İstanbul'a gelmekten ibaret bulunduğundan Mustafa Kamerüddin bu tertip ile yola çıkmıştı. Tuna vapuruna bindiği zaman kaide-i tasarrufa riayeten birinci mevkie binmeyip ikinci mevkie binmiş ise de birinci mevkiin kıç taraftaki salonları üzerinde bulunan gezinti mahallinde ikinci mevki yolcuları da gezinebileceklerinden Demir-zâde akşam taamından sonra gayet lâtif olan mehtap temaşasıyla istihsâl-i inşirah için bu gezinti mahalline çıkmıştı.

Orada bir aşağı bir yukarı volta ettiği sırada kendisiyle burun buruna müsademe edercesine yanına tekarrüb eyleyen bir Frenk'in:

- Bonjur Mösyö Demir!

hitabından bi'l-intibâh dikkatle yüzüne baktığı zaman Vikont Alphons Duran olduğunu tanımasın mı?!

Hem de ta kendisi! Delikanlının bir tavr-ı merdâne ile aşinalık etmesine Mustafa Kamerüddin dahi bi'l-misl mukabeleye mecbur oldu.

Böyle bir hâl ve mahalde şu delikanlıların muhavere ve musahabeye keyiflerini, sıhhatlerini soruşmaktan başlayacakları derkârdır. Mustafa Kamerüddin genç asilzadeye ilk sualini bittabi bu seyahatteki hedefü'l-hareketiyle meram ve maksadı neden ibaret bulunduğu tarzında teşkil eyledi. Vikonttan:

- İstanbul'a gidiyorum. Polini'yi göreceğim.

cevabını alınca nazar-ı hayreti def'aten açılarak:

- Niçin?

sualini hemen bilâ-ihtiyar ağzından çıkarıverdi. Mustafa Kamerüddin'in ahval ve etvârında asla ketmedemediği hayrete Vikont Duran hem lâtif hem de azm ü cezminde sebatı kat'î olan bir adam tavrıyla tebessüm ederek dedi ki:

- Oo! Korkmayınız Mösyö Demir! Şu anda Polini üzerinde peyda eylemiş bulunduğunuz hakkı tanımaz değilim. Pederinden, biraderinden ruhsat istihsal etmeyince matmazeli göremeyeceğimi bilirim. Bu niyetimi daha Paris'te iken size açmamış olduğuma sebep peder ve validemin muhakkak bildiğim muhalefetidir. Ben onlara yalnız Almanya sularına gideceğimi bildirerek Paris'te kendimi setreyledim. Sizin arkanıza tayin eylediğim adamlar vasıtasıyla İstanbul'a avdet için bu yolu tuttuğunuzu öğrenerek siz şimendiferde de üçüncü mevkiden bilet aldığınız hâlde ben birinci mevkiden alarak buraya kadar size kendimi göstermeksizin geldim.

Alphons'un bu sözleri söylerken tavrında husumet ve kine delâlet eyleyebilecek hiçbir emare görülmemesi Mustafa Kamerüddin'i müsterih eyledi. Dedi ki:

- Bundan mukaddem Avrupa'da iken benim aleyhimdeki hiss-i hased ve rekabetinize Polini ile uhuvvetimin tahakkuku üzerine artık lüzum kalmayacağını mutlaka anlamış olacağınızdan kendinizi benden saklamayabilirdiniz.

- EVet, ama peder ve validemin bu seyahatime gösterecekleri muhalefete sizin de muavenet edebileceğiniz hududa kadar kendimi sizden setre mecburiyetim mazur görülecek ahvaldendir. Fakat Mösyö Demir, siz bana bu suali irad eyleyeceğinize asıl Polini'yi ne maksatla görmeye gittiğimi sormanız icap etmez mi?

- EVet! Onu da soracaktım ya...

- Teklîf-i izdivac maksadıyla gidiyorum.

Vikontun bu sözü Mustafa Kamerüddin'in tavrında alâyim-i hayreti tekrar belirtmiş olduğundan Alphons derhal şu suali de

irad eyledi. Dedi ki:

- Beni kendinize birader etmeye lâyık bulmuyor musunuz?

- Estağfurullah! O demek değil!..

- Ne demek isteyeceğinizi bilirim efendim! Polini'nin valideme neler yazdığını ve sizin neler söylediğinizi, neler haber verdiğinizi hep öğrendim. Bilmiş olunuz ki hemşirenize muhabbetim öyle pederinizle büyük pederim arasında ölüm ile hitam bulmuş bir düello bulunmasıyla zail olabilecek muhabbetlerden değildir. Vakıa Duran namını taşımaktayım. Lâkin ezmine-i mutavassıtanın mutaassıp ve barbar asilzâdegânına benzeyen vikontlardan değilim. Her türlü zunûn-ı bâtılayı kendimden teb'îd eyleyebilecek derecelerde fikir ve nazarımı envâr-ı hikmetle tenvîr eylemişim. Sinnim dahi sinn-i rüşde vardığından istediğim gibi bir izdivaç akdi hususunda muhtarım. Pederimin vâris-i yegânesi ben olduğumdan bana cezaen yapabileceği şey beni mirasından mahrum etmek ise de bi'l-külliye mahrum etmesine kanun müsait değildir. Ama enzâr-ı umûmiyye dahi Polini ile izdivacımdan dolayı beni ta'yîb eyleyecekmiş. Bu ta'yîb bir çiçekçi kızı tezevvüc eylediğim için olamaz. Zira tiyatrocu kızlarını tezevvüc eyleyen kibarzâdegânın bile adedi yüzlere varır. Pederiyle pederim arasında kan bulunmasından dolayı beni ta'yîb edenleri de ben hamakat ve taassupla itham ve reddeyleyeceğim.

Mustafa Kamerüddin, Vikont Alphons Duran'ın şu mülâhazâtı hakîkat-i hâle tamamı tamamına muvafık olmadığını görüyor idiyse de tashîhât-ı lâzımeyi icra için delikanlının sözünü bitirmesine muntazır bulunuyordu. Alphons sözünü bitirdikten sonra dedi ki:

- Bu mukaddemâttan anlaşıldığına göre hemşiremi berâ-yı tezevvüc Fransa'ya davet edeceksiniz öyle mi?

- Evet! Pederim sağ olduğu müddet validem sûret-i zâhirede benimle barışamaz ise de pederimin vefatından sonra validemle musâlahamız muhakkaktır.

- Öyle amma hemşirem Polini...

- Evet evet! Paris'teki eşyasını sattırmış ve alâkasını kesmiş olduğunu bilirim. Bu da benden ümidini kestiği içindir.

- Hayır vikont, eksik düşünüyorsunuz! Hemşirem şimdi diyânet-i İslâmiyye'yi kabul eylemiştir. Vakıa bir Müslüman için bir Nasrâniyye'yi tezevvüce mesağ varsa da bir Hristiyan'ın bir Müslüman kızını tezevvüc etmesine müsaade yoktur.

- Yaa!.. Böyle ha?! Şimdi Polini Müslüman'dır öyle mi?

Bu defa asıl alâyim-i hayret Vikont Alphons Duran'ın çehresini istilâ eyledi.

Müzakere bundan daha ileriye varmadı. Uyku zamanına kadar iki delikanlı musahabede devam ettilerse de bu musahabe Alphons'un tezevvüc ve tevârüs ve ihtida vesaire hususundaki ahkâm-ı İslâmiyye'ye dair sorduğu suallere Mustafa Kemerüddin'in cevaplar itasından ibaret kalmıştır.

O gece sabaha karşı Rusçuk'a gelindiğinden yolcular alelacele şimendifere atlayıp uykularının bakıyyesini vagonlarda ikmâl eylediler. Akşam üzeri dahi Varna'dan vapura binilmekle Alphons ile Demir-zâde ikinci mülâkatı deniz vapurunun gezinti mahallinde icra ettiler.

Bu ikinci mülâkatta Alphons Duran artık yapacağı şeylerden bahsetmeyip güya buna henüz karar vermemiş de kararını itmâm için Mustafa Kemerüddin'den bazı muavenetler vaadini almaya mecburmuş gibi istimzaclarda bulunuyordu. Ettiği istimzacların en mühimi bazı ahvali arz edebilmesi için Polini ile mülâkatına müsaade verip vermeyeceği suretinden ibaret bulunmakla Mustafa Kemerüddin cevaben dedi ki:

- Biz Polini üzerinde bir hakk-ı himaye peyda eylemiş isek kendisini taht-ı esaretimize almış değiliz a! Mülâkata benim tarafımdan tamamıyla mezun olduğunuz gibi kaviyyen umarım ki pederim dahi bu mezuniyeti diriğ etmez. Lâkin istihsali lâzım gelen muvafakat Polini'nin kendi muvafakatidir. Polini sizinle görüşmek istediği hâlde bazı usûl ve âdâta riayet şartıyla görüşmekten men'edemeyeceğimiz gibi mülâkatı kabul etmediği hâlde icbâra da hakkımız olamaz.

Malûmdur ki Varna'dan akşam üzeri kalkan vapur ale's-seher İstanbul Boğazı'ndan içeriye girer. Alphons Duran ile Mustafa Kemerüddin'i hâmil olan vapun dahi âfitâb-ı nev-tulû'un eşi'a-i zer-efşânı Boğaz'ın Avrupa ve Asya sahillerini teşkil ey-

leyen tepelerini yaldızlamaya başladığı sırada vapur dahi Boğaziçi'ne girmiş bulundu ki dünyada bir misli daha maruf ve müteâref olmayan bu mevki-i müstesnâ kendisini ilk gören kâffe-i seyyâhîn üzerinde mucip olduğu çıldırasıya veleh ve hayreti Alphons Duran'da dahi peyda eyledi.

Gemi her burundan döndükçe ve Şirket-i Hayriyye'nin tabiri vechile her havzaya girdikçe sağda solda, önde arkada peyda olan manzaraların biri diğerinden âlâ olarak ilk temaşa edeni hakikaten teshir eyler. Bu musahhariyette Vikont Alphons Duran sair yeni yolcuların kâffesine tefevvuk eyleyerek her takdir eylediği letafete beyân-ı hayret edişi bir nevi hıçkırmak suretinde vuku buluyor ve pek beğendiği şeyler üzerine kaşlarını kaldırıp gözlerini açarak çırpınan çocukların hâlini andırıyordu.

Mustafa Kamerüddin genç vikontu Beyoğlu'nda ilk defa olarak Polini'yi misafir eylemiş olduğu odaya götürüp vürudunu kıza ihbar eyleyeceği vaadiyle hanesine geldi ve valide ve peder ve hemşiresiyle bi'l-mülâkat bu defaki seyahati netâyicini anlatmaya başladı.

Netâyic-i mezkûrenin en mühimi Alphons'un vürudu meselesi olacağı aşikâr bulunup bunu hikâye ve izaha başladığı zaman Demir Bey'in yüzü buruşarak ve tavrı mütegayyir olarak Alphons'un vürudundan hiş de memnun kalmadığını anlattığı gibi bu memnuniyet Fatma Nazik Hanım'da dahi görülmedi. Hem de bereket versin ki görülmedi. Zira Demir Bey'deki adem-i hoşnûdîyi yine kızın adem-i memnûniyyeti tadil ederek zavallı ihtiyar için mucib-i tesliyet oldu.

Bununla beraber Alphons'un arzu eylediği mülâkatı diriğ etmek muvâfık-ı insaf düşer mi?Tekrar edeceği izdivaç teklifini müzakere ve kabul için değil bilâkis red için bile mülâkata lüzum görülüp, İstanbul'a vürudun ikinci günü bu mülâkat-ı mühimme ve fevkalâde Demir Bey'in hanesinde vukua geldi.

Alp;hons'un teklif edeceği şey zaten Mustafa Kamerüddin tarafından hemşiresine hikâye edilmiş olduğu cihetle, Alphons uzun uzadıya tafsilât ve iknââtla yorulmaya mecbur olmaksızın Polini:

- Azizim Vikont! Ben zaten bize lâyık bir kız değildim. Hâl-

buki şimdi pederimin dinini kabul etmiş bulunduğumdan benimle sizin aranızda yalnız pespayelik ile asalet farkı değil, İslâmiyet ile Nasraniyet farkı dahi mâni-i izdivacdır. Paris'te iken buna dair teati eylediğimiz kelimât ikimizin de en tatlı hayallerimiz, en mukaddes hatıralarımız suretinde sadrlarımızda mahfûz kalsın da siz şanınıza lâyık bir asilzâde kız ile bahtiyar olunuz. Ben dahi şu âşiyâne-i pederimde kısmetime muntazır olup kalayım.

diye delikanlının tekliflerini reddeyleyince Alphons Duran'a müthiş bir bozgunluk geldi. Dudakları bembeyaz kesildi. Yüzünde renk kalmadı. Tüyleri ürperdi. Asabı zangır zangır titremeye başladı. Nihayet dedi ki:

- Anladığıma kalırsa şu anda aramızda mâni-i izdivac olan şey yalnız benim Nasraniyet'imden ibarettir. Hâlbuki ben fünûn-ı tabiiyye ve hikemiyye ile tezyîn-i fikr ve tenvîr-i nazar eylemiş bulunan Avrupa hükemâsının zamirlerinde câygîr olmuş bulunan vahdâniyyet-i ilâhiyyeye çoktan kanaat getirmişim. Bunu şimdi dil ile ikrar ve kalb ile tasdik eyleyecek olursam ben dahi sizin gibi Müslüman olacağımı Mustafa Kemerüddin'in verdiği izahattan anlamışımdır. Nasıl, o hâlde beni akd-i izdivac ile refakat-i ebediyyenize kabul eder misiniz?

Genç asilzâdenin suali üzerine herkes birbirinin yüzüne bakakaldı. Bir müddet ortalığı bir beht istilâ eyledi. Nihayet bunu Polini ihlâl ederek dedi ki:

- O hâlde de söz anamda babamda ve biraderimde kalır. Zira ben şimdi öyle kimsesiz bir aciz olmayıp ana baba, birader familya sahibi bir kızım.

Kızından bu sözü alır almaz ihtiyar Demir Bey nice teessürât-ı derûnla lerzân olan elini Alphons Duran'a uzatarak:

- Ey asilzâde delikanlı! Siz bizim için herşeyi feda eyliyorsunuz. Biz ise sizin için hiçbir fedakârlıkta bulunmayıp bilâkis her saadeti, her bahtiyarlığı sizin bu teklifiniz yüzünden kazanmış oluyoruz. Siz bizi kabul eylediğiniz hâlde bizim sizi kabul etmemekliğimiz nasıl kabil olur?

deyince Alphons kendisine uzatılan dest-i muhteremi tutup sıkarak takbîl dahi eyledikten maada muhterem ihtiyarla

sarmaşıp kucaklaşarak cümlenin gözlerinden isâle eyledikleri katarât-ı sürûr ve hubûr dahi bu makaleyi bir sûret-i mahsûsada takdis yerine geçti.

Hâtime

İşte hikâyemizin mukaddimesinde ihtidalarından bahseylemiş olduğumuz iki Fransız'ın birisi Vikont Alphons Duran ve diğeri Polini Heyder'dir ki ba'de'l-ihtidâ kızın ismi Fatma Nazik tesmiye olunmuş bulunduğu gibi delikanlının ismi dahi Osman Bahtiyar tesmiye edilerek biraz sonra pederinin vukû-ı vefatında öyle korkulduğu gibi mirastan mahrumiyet suretinde intikamı dahi görülmediğinden ve vayidesi Kontes Duran bakıyye-i ömrünü Kudus-i Şerif'te geçirmeye gittiğinden bizim Osman Bahtiyar Beyhakikaten bahtiyarlığının mertebe-i kâmilesi dairesinde eltâf-i ilâhiyyeye şükür ve mahmadetle imrâr-ı ömre başlamıştır. Mevlâ onun gibi cümleyi de bahtiyar eyleye. Âmin.

-İntihâ-

FENNÎ BİR ROMAN

YAHUT

AMERİKA DOKTORLARI

Hazırlayan

M. Fatih Andı

FENNÎ BİR ROMAN

YAHUT

AMERİKA DOKTORLARI

Muharriri
Ahmet Midhat

Evvelâ *Tercümân-ı Hakîkat* gazetesine tefrika edildikten sonra birinci defa olarak kitap suretinde dahi basılmıştır.

İstanbul
1305

Mukaddime Makamında İki Söz

Edebiyatımızın nail olmakta bulunduğu tadilât münasebetiyle meydana çıkan türlü türlü münazarât ve mücadelâtın en tuhafı eş'âr-ı fenniyyeye dair olanı idi. Matbûât-ı yevmiyyeyi mütalâa ile tevaggul eden kari'lerimiz pek âlâ tahattur ederler ki şiir denilen şeyi münhasıran mey-perestliğe ve mahbûb-dostluğa ait bir zarâfet-i kerîheden kurtarmak isteyenler, Avrupa ediblerinin hakîmâne ve mütefenninâne şiirlerinden örnek alınmasını tavsiye etmiş idiler de, bazı kec-fehmân bundan maksat riyâziyât gibi, tabiiyât gibi fünûnun nazmen ifade ve edasıdır zannına düşerek, o surette gayet gülünç şeyler yazmaya başlamışlardı.

Edebiyatın fennî olmasından maksat, hayâlât-ı edîbânenin fünûn-ı meşhûre nokta-i nazarından edilecek ihtisâsât üzerine tasviri demek olacağını elbette biz dahi anlayacak isek de terakkiyât-ı fenniyyemizin henüz pek mukaddemâtında bulunduğumuzdan, bunun için daha biraz zaman mürûru lâzım gelecektir.

Edebiyatın şiirden maada cihetlerinden ve bilhassa roman vadisinde fünûndan istimdat Avrupaca gittikçe terakkî etmektedir. Jules Verne nam müellif bütün romanlarını fünûn-ı şettâ esası üzerine bina ederek kari'lerinin o kadar mazhar-ı rağbeti olmuştur ki mergûbiyetin bu derecesini sair romancıların hiçbirisinde bulmak kabil olmaz.

Ancak bizim "Fennî Bir Roman" serlevhasıyla başlamış olduğumuz şu eser, Jules Verne'in romanlarından birisinin tercümesi değildir. Amerika'da birçok tetkikat ve keşfiyât ile uğraşmayı bir cinnet derecesinde ileriye vardırmış olan etıbbâya ta'lîkan Oscar Mişon nam Fransız muharririn kaleme almış bulunduğu "Aşk ve Galvanoplasti" nam makalesini esas ittihaz ederek şu romanı kaleme almaktayız ki, makale-i asliyyeyi üç beş defa okuduğumuz hâlde her defasında kahkahalardan çatlamak derecesine gelmiş olduğumuz gibi, kendi kaleme alacağımız şu romanda dahi o letafetleri gaib etmedikten başka, onları bir çok arttıracağımızı da katiyen ümid eyleriz.

Burada "kaleme alacağımız" ve "arttıracağımız" diye siga-i müstakbel ile söz söylemekte olduğumuza kari'lerimiz istiğrâb ederler mi?

Bazı muharrirler vardır ki eserini yazıp bitirdikten sonra mukaddimesini kaleme alırlar. Biz dahi onlar gibi yazı yazsaydık mukaddimede böyle müstakbel sigalarını istimale mecbur olmayıp "Eserimizde aslının letafeti asla kaybolmamıştır. Bilâkis tarafımızdan dahi şu surette tevsî' edilerek arttırılmıştır." diye haber verirdik. Lâkin bizim âdetimiz, her eserimizi bir yandan yazıp, bir yandan dahi tertip ve tab'a vermek olduğu için henüz yazmamış olduğumuz şeyleri mukaddimede güya yazmışız gibi bir haberde bulunamayız. Hikâyenin aslı okuyanları gülmekten kıracak derecelerde tuhaf olduğu gibi, biz dahi o surette tevsî' kararıyla işe başladığımızdan bu hikâyenin aslına nisbetle daha lâtif olacağını katiyyen ümid eylediğimizden başka bir şey haber veremeyiz.

Ha! Şunu da arz ve ihtar edelim ki, hikâyemiz fennî olacağına göre bu hikâyede kari'lerimize fünûn dersi vereceğimiz zannolunmasın. Biz edebiyat-ı fenniyye demek hesabı, hendeseyi nazmen tedrîs etmektir zannında bulunanlardan değiliz. Esnâ-yı hikâyede fünûn veya sanayie taallûku zarurî olan bazı yerler geldikçe, onları fünûn ve sanayie hiç taallûku olmayan zevâtın ve hatta kadınların bile anlayabilecekleri derecelerde sadeleştirerek izah eyleyeceğiz.

Hasılı, şimdiye kadar yazdığımız bunca romanlar ile kari'lerimizi nasıl eğlendirerek müstefîd etmiş isek, bu hikâyemizde elbette daha ziyade eğlendirerek daha ziyade müstefîd edeceğimize şüphemiz yoktur.

Ahmed Midhat

-Birinci Bap-

A m e r i k a

Amerika demek, coğrafiyeten ne demek olduğunu anlamak isterseniz bir küre-i müsattaha üzerine baktığınız gibi defaten görürsünüz. Amma Amerika'yı bu suretle görmeniz neden ibaret kalır? Şüphe yok ki Panama denilen berzahın yekdiğerine rabt eylediği iki azîm cezîreden ibaret kalır ki, şimal tarafı kutb-ı şimalî havâlî-i mechûlesine doğru kaybolup gitmek derecesinde ilerlemiş ve cenup ciheti dahi Bahr-i Muhît-i Ekber içine doğru sivrilip gitmiştir.

Ya Amerika bundan mı ibarettir?

Farz edelim ki Amerika'nın ne olduğunu öğrenmek için coğrafya kitaplarını açtınız. Eğer bunlar Türkçe kitaplar olacaklar ise, acırız zahmetinize! Beş kıt'a-i arziyyenin beşinden dahi bâhis olmak üzere henüz beşyüz sayfalık bir coğrafya kitabımız bulunmadığından, elde bulunan coğrafya kitaplarımız size Amerika denilen kıtanın başlıca kaç devlete münkasım olduğunu ve ne kadar dağı, deresi, inişi, yokuşu bulunduğunu bile lâyıkıyla haber veremezler. Zira tekmil Amerika'ya dair olan mevâdd-ı mündericeleri yirmi sayfaya varmış bir coğrafya kitabımız mevcut olduğunu biz bilemiyoruz. Yirmi sayfalık tarifât ile Amerika'nın ne demek olduğu anlaşılabilir mi?

"Fransızca coğrafyalara müracaat ederiz." deseniz yine boştur. Vakıa onlar size Amerika'yı bir dereceye kadar tanıtabilirler ise de, yalnız bir dereceye kadar tanıtabilirler ki o derece dahi coğrafya-yı tabiî, coğrafya-yı siyasî, coğrafya-yı sınâî, coğrafya-yı ticârî, coğrafya-yı istatistikî vesaire gibi hep coğrafyalıktan harice çıkamayan dereceden ibarettir.

Amerika'yı tanımak için mufassal, meşrûh seyahatnameleri okumalıdır. Muhteriât ve keşfiyyât-ı cedîdeden Amerika'ya ait olan yüzlerce, binlerce şeylerin tarihini okumalıdır. Amerika'nın yetiştirdiği büyük adamların gerek hayât-ı umûmiyyelerini

ve gerek hayât-ı husûsiyyelerini mübeyyin tercüme-i hâllerini okumalıdır.

Tercüme-i hâller hususunda hayât-ı umûmiyye ve hayât-ı husûsiyye diye işi iki kısma taksim edişimize sebep, bir adamın mensup olduğu cemiyyet-i beşeriyyeye ait ahvâliyle bir de ait olduğu familya içindeki ahvâli birbirine uymayacağı kaziyyesinden neş'et eder. Mesela İngiltere'de Serbestî Fırkası'nın reisi olarak başvekâlet mansıbını ihrâz etmiş olan Mösyö Gladstone-'un hayât-ı umûmiyyesi bir parmağı üzerinde cihanın politikası fırıldağını fırıl fırıl çevirdiğini gösterdiği hâlde, hayât-ı husûsiyyesi dahi en büyük lezzeti kocaman ağaçları baltasıyla devirip odununu kesmek ve yarmak cihetinde bulunduğunu gösterir. Şimdi bu adamı yalnız zevkinden dolayı pîşgâh-ı tedkîke çekerseniz, divanedir diye tımarhaneye göndermek istersiniz. Lâkin hayât-ı umûmiyyesine nazaran İngiltere'nin yetiştirdiği en büyük adamlardan birisi olduğuna kimse şüphe edemez ki siz şüphe edesiniz.

Elhasıl Amerika'yı tanımak için o kadar mufassalât ve mutavvelât okumalıdır ki bunun ne yaman bir yorgunluk olacağını düşününce hikâyemizden de, onun fenniyyetinden de, herşeyden vazgeçerek, "Amerika'nın da Allah belâsını versin, hikâye-i fenniyyesinin de!" diye elinizdeki evrâk-ı matbûayı kaldırıp bir tarafa atıvereceğiniz derkârdır.

Öyle ama Amerika'yı tanımadığınız hâlde bu hikâyenin letafetini bulmak nasıl kabil olabilir? Binaenaleyh sizin canınızı sıkmaksızın ve hatta eğlendirilmenizde dahi kusur edilmeksizin size Amerika'yı kıpkısaca, kopkolayca tanıttırmayı biz deruhde etmeğe mecbur oluyoruz.

Amerika'nın ahvâl-i umûmiyyesini tasvir eden muharrirler meyânında bazılarını gördük ki, kıt'a-i mezkûrenin Hükûmet-i Müttehide denilen kısmını umûmî bir tımarhane suretinde tasvir etmişlerdir. Bâdî-i emrde bunların şu tasvirleri doğru olduğuna hemen insanın hiç şüphe edemeyeceği gelir. Zira Amerikalılar'da ifrata da tefrite de ibtilâ umûmî gibi bir suret kesbeylemiştir.

Mesela Avrupalılar'ın güya namuslara sürülen lekeleri kan

ile temizlemek için düello usulünü kabul etmiş oldukları zaten bir eser-i cinnet olmak üzere hükmedilip durmakta iken, Amerikalılar bu işte bir kat daha ileriye giderek yekdiğerini öldürecek olan iki adam kılıç, kurşun filân gibi adî ölümler ile ölmeyi kabul edemeyerek işi adîlikten kurtaralım derken divanelik derecesine vardırmışlardır. Bir gazetede bunlardan ikisini görmüş idik ki birisi zehirli ve diğeri zehirsiz olmak üzere bîtaraf şahitler taraflarından tehyie edilen şerbetleri nûş etmişler ve hangi divanenin kısmetinde ölmek varsa şahitler onun cenazesini kaldırmışlardır. Lâkin burada düşünecek bir şey vardır. O da şerbetlerden hangisi zehirli ve hangisi zehirsiz olduğunu onu tehyie edenlerin bile fark edemeyecekleri surette aynı kadehlere konularak, kadehlerin yerleri de diğer bir bîtaraf vasıtasıyla tebdil ettirilmiş olması kazıyyesidir, öyle değil mi ya? Ölecek olan adamlardan birisi kendi iltizâm-kerdesi olup da ya şayet bir taraftar "Filânca kadehi alma, zehir ondadır. Filâncayı al!" tarzında bir işaret ederse? Bu hâlde zehirli ve zehirsiz kadehlerin ikisini de nûş eden adamların ikisi de zehirlenmiş olduklarına kanaat edeceklerdir. Zehrin tesirât-ı mütekaddimesi görülünceye kadar terk-i hayattan mütevellit teessür ikisinde de görülecektir. Demek oluyor ki iki divaneden birisi filhakika geberip gidecek ise de diğeri dahi "Aman, acaba zehirli kadeh bana mı tesadüf eyledi? Şuramda bir sancı peyda oldu!..." gibi mütalâât ile haylice kıvranıp yatacaktır.

Yine düelloya karar vermiş olan diğer bir çift divane dahi bir kura keşîdesiyle "Ölüm" kelimesi kime isabet ederse o adamın kendi kendisini öldürmesine karar vermişler ve icabını icra dahi eylemişler ki, Çin'de idama mahkûm olanları asacak veya kesecek cellât bulunamadığından mahkûmların kendi kendilerini idama mecbur edilmekte olmalarını Avrupalılar eser-i vahşet veya emâre-i cinnet olmak üzere telâkkî ve hükmeyledikleri hâlde Amerikalılar'ın harekâtı elbette Felâtunlar'ı dûçâr-ı gıbta edecek derecelerde âkılâne hükmünde görülmelidir (!)...

Bunlar da ne ise ne! Düello edecek adamların birer şimendüfer lokomotiflerine binip tarîk üzerinde karşı karşıya müsademe ile lokomotifleri de kendilerini de tuz buz eyledikleri veyahut ikisi birden denize atlayarak hangisi hangisini boğar ise galip sayıl-

dığı veyahut her ikisi birer balona râkib olarak çaylaklar gibi gökyüzünde muhâceme ettikleri hep gazetelerde görülmüş, kitaplarda okunmuş âsâr-ı mecnûnânedendir.

İşte Amerika'nın düelloları böyle Avrupa'ya benzemez bir hâlde olduğu gibi, hiç bir hâli dahi Avrupa'ya benzemediğinden şu düello meselesini Amerika'nın muvâzene-i ahvâli için bir mizan addedebiliriz.

Ölmek meselesi şöyle olduğu gibi bir de yaşamak meselesine atf-ı nazar edelim:

"Yaşamak" denildiği zaman hatıra gelen en hakîmâne manası insanın bir maîşet-i zevciyye dairesi dahilinde yaşaması değil midir? Bunun için de insan teehhülü lâzım addeylediği zamanda kendi gönlünce güzel addolunan bir kadını ya nikâh ile veya Avrupaca olduğu üzere dâire-i belediye nikâhıyla veyahut metres yani müstefreşelik suretiyle alır, zevkine bakar değil mi? Hah! İşte Amerika'da bu dahi yaşamanın adîsi addolunur. Bililtizâm çirkin karı arayan budalaları Amerika'da bulursunuz. Kendisi otuz yaşında olduğu hâlde seksen yaşında bir kadın ile tezevvüc eden mecnunları orada bulursunuz. Beyaz kadınları beğenmeyerek, zenciyeler ile, vahşiyeler ile teehhül edenleri orada görürsünüz. Nasrâniyet bir kadından maadasına ruhsat veremez iken birçok kadınları alanları orada görürsünüz. Hatta erkeklik gayretiyle dişisini kıskanmak köpeklerde bile görüldüğü hâlde dişisini kıskanmamakla müftehir ve bu iftiharıyla mütelezziz birçok adamları da orada bulursunuz.

Bunların hiçbirisine âkılâne hareket diye hüküm verebilir misiniz?

Bugün Avrupa'da hikmet-i dîniyyeye riayet edenler diyânet-i Nasrâniyye'nin günden güne rehîn-i inkırâz olmakta bulunmasını ve ona bedel dinsizliğin yol almakta olmasını nazar-ı teessüfle görürler. Amerika bunda dahi Avrupa'ya benzemez. Dinsizlik onlarca ahvâl-i âdiyyedendir. Binaenaleyh Amerika'da yüzbinlerce hatta milyonlarca adamlar yeni dinler çıkarmak cinnetine mübtelâ olarak nübüvvet davasına kadar kıyam ederler. Mormonlar gibi bunların birçoğu işi bayağı tesis

dahi etmişlerdir. Diğer birçokları ise lüzûmu kadar ümmet bulamayarak kendi kendilerine terk-i nübüvvet eylemişlerdir. Bu muvazeneye girişmiş olan bir müellif gördük ki Amerikalılar'ın henüz ulûhiyyet davasına kadar kıyam etmemekte bulunduklarını nakîsa addederek elbette terakkî ede ede bu dereceye kadar dahi varacakları me'mûl olduğunu yazmaktadır.

Böyle hakikaten cinnet derecelerine varan ahvâle sebep hep terakkiyât-ı medeniyyenin mertebe-i kemâli de hemen geçerek derece-i ifrâta varmasından neşet eylemektedir. "Her kemâlin bir zevâli olur." derler iken Amerika'da bunun hükmü de bir sûret-i garîbede görülmüştür.

Esbâb-ı saadet ve refahın kâffesi tekemmül eylemiş olan bir adam için bu mes'ûdiyyet-i müfrita dahi bir can sıkıntısı hasıl etmekle herif kendisini meşgul edecek ve kalbine halecan ve kanına cevelân verdirecek şeyleri aramaya mecbur olur. Arslan sayd ve şikârı gibi tehlikelere kendisini atmak suretiyle eğlence arayan budalalar işte böyle başka türlü eğlence bulamayanlar meyânından zuhûr eder. Hatta Amerika'da diğer bir budala dahi zuhûr ederek milyonlara malik olduğu hâlde böyle zengincesine yaşamaktan usanıp bütün varını bir takım cem'iyyât-ı hayriyyeye hibe eyledikten sonra kendisi alnının teriyle ekmek parasını kazanmaya mecbur olmuş imiş.

Lâkin Amerika'nın ifrat ve tefritlerini yalnız bu gibi âsâr-ı mecnûnâne göstermek cihetinde aramayalım. Onun cihât-ı sâiresi de vardır.

Bugün şimendüfer ile seyahat ederken mamur bir şehre varırsınız ki onbin hane ve yüzelli bin nüfusu hâvi birinci derecedeki şehirlerden birisidir. Altı ay sonra oradan mürûrunuzda mezkûr şehrin yerinde yeller estiğini görerek şaşarsınız. Bir de iki saat sonra şimendüfer sizi başka bir şehre îsâl eder. Altı ay evvelki seyahatinizde bu şehri görmemiş olduğunuzdan tahkîke başlarsınız. Öğrenirsiniz ki işte evvelce yerinde iken şimdi o yerde yeller esen şehir buraya naklolunmuştur. Sebebi? Sebep sormak lâzım mı ya? Terakkî-perestlik!

Bir zaman Amerika mimarlarından birisi Hükûmât-ı Mütte-

hide meclis-i kebîr-i millîsine bir arzıhâl vermiş. Arzıhâlinde demiş ki: "Şimdiye kadar malûm olan geçme haneler, hanlar, tiyatrolar, filanlar bin beşyüz hanelik bir kasabayı dörtyüz amele ile ancak iki ayda vücuda getirmeğe kâfi olduğu hâlde benim ihtirâ'-kerdem olan usul ile bin beşyüz parça ebniye-i sagîre ve kebîreyi hâvi bir kasaba yalnız yüzelli amele ile üç hafta zarfında inşâ olunur.

Dikkat buyuruluyor mu? Üç hafta zarfında bir şehir binâ etmek bizce aklın haricindedir. Hâlbuki Amerika'da dört ayda koca bir şehir vücuda getirilmiş olduğu hayâlât-ı şâirâneden değil, muhakkakat-ı feylesofânedendir. Binaenaleyh Amerika'yı Avrupa'ya benzetmek nasıl kabil olur?

Amerika'nın birçok ahvâli hakikaten cinnete hamledilmek lâzım geldiği hâlde birçok ahvâli dahi bizi çıldırtacak derecelerde muhayyir-i ukûldür. İsterseniz yukarıda yeni şehir ve kasabalar hakkındaki şeyi de bunlardan addedebilirsiniz. Fakat bakınız size daha parlak bir suretini arz edelim:

Fransa'ya hariçten ithal olunan zehâyirden geçen senelere gelinceye kadar pek az gümrük rüsûmu alınırdı. Her şeyin derece-i âdiyyesini beğenmeyerek derecât-ı âliyyesine kadar terakkîsini çıldırasıya iltizâm eden Amerika ziraati dahi o kadar ileriye götürmüş ki binlerce mil mesafeden denizaşırı Fransa'ya îsâl eylediği zahire Fransa'da yetişmekte bulunan zehâyirden daha ucuz gelerek, binaenaleyh Fransa ziraatine galebeye başlamış. Ama dikkat buyurmalısınız ki Fransa burası değildir. Orada dahi ziraat türlü türlü makinalarla icra olunmaktadır. Hem de Amerika zahiresinin Fransa zahiresinden ehveniyyeti dahi öyle yüzde birkaç kuruşluk bir ehveniyyet değildir. Bu ehveniyyetin nisbeti şununla anlaşılacaktır ki Fransa'da Amerika zahiresinin ucuzluğu, Fransa zahiresini de ucuzlata ucuzlata bir dereceye varmış ki, adeta bir taralaya buğday ekmektense o tarlayı ota bırakmak daha kârlı görülmeye başlamış. Yani Fransa'da zahire fiyatı ot fiyatından daha aşağıya düşüp bu hâlde bütün Fransa ziraati münkariz olmak tehlikesini alınca, parlamento buna çare bulmak üzere, hariçten Fransa'ya gelecek zehâyirden epeyce ağır gümrük resmi almaya mecbur olmuş. Bununla beraber yine ta

Amerika'dan Fransa'ya ithal olunan zehâyir, Fransa çiftçilerinin kendi tarlalarında yetiştirdikleri zehâyirden daha ucuz gelir ise şaşılmaz mı?

Bir zamanlar Amerika'dan Avrupa'ya sucuk ve pastırma naklolunur idi. Sonraları taze et nakletmeyi icat eylediler. Şöyle ki, büyük vapurlara bütün sığırları istif ederek, bir kat et, bir kat buz koydular. Ve bu suretle etleri kokutmaksızın Avrupa'ya isâl eylediler. Ancak bu da terakkînin mertebe-i gayesi addolunamadı. Öte tarafta bir adam gemileri havuz hâline koyarak Amerika'dan Avrupa'ya canlı canlı balık nakil yolunu bulmuş olduğu gibi diğer birisi dahi gemileri ahır hâline koyarak canlı sığır nakletmek istediyse de hayvanlar yolda çok şey yedikleri rinden ve bununla beraber bazıları yine helâk olduklarından şimdilerde işitmeğe başladık ki herifin birisi sığırları beng ile uyutarak Avrupa'da uyandırmak suretiyle canlı nakletmek yolunu bulmuş imiş.

Bugün gazetelerde birşey okursunuz, inanılacak derecede bulamayarak masal olduğu zannına düşersiniz Hâlbuki yarın o şeyin ayn-ı hakikat olduğunu görerek dûçâr-ı veleh olursunuz. Biz dahi Amerikalılar'ın sunî yumurta yaptıklarını ilk okuduğumuz zaman "Adam! Hiç böyle şey mi olur? Sunî süt, sunî kahve olabilir, amma yumurtanın sunîsi nasıl olur? Bu mutlaka bir masaldır!" demiştik. Sonra fennî gazetelerde tafsîlâtını görünce hiç diyeceğimiz kalmadı. Hatta sunî yumurta ile tabiî yumurtanın gerek kabuğunun, gerek ak ve sarısının mevâdd-ı müterekkibeleri dahi yekdiğerinin aynı olduğunu anlayarak çıldırasıya mütehayyir kaldık.

Buraya kadar arz eylediğimiz misallerden Amerika'nın nasıl bir ifrat ve tefrit memleketi olduğunu muvazeneye başladınız ya? Bakınız size bir misal daha arz edelim:

Avrupa'da olduğu gibi Amerika'da dahi gerek malını ve gerek kendi hüner ve marifetini teşhir için rağbet-i umûmiyye muhtaçları ilânâta pek büyük ehemmiyet verirler. Hem de ilânlar yalnız gazete sütunlarına dercolunmakla kalmazlar. Kitap kapları dahi bu işin derecât-ı âdiyyesindendir. Amerika'da "ilân adamı" denilen ve tepeden tırnağa kadar soytarı kıyafe-

tine benzer bir kıyafet üzerine ilânlar yazarak sokakları dolaşan ve kahve ve tiyatrolara filânlara giren herifler dahi pek eski moda hükmünü almıştır. Tiyatro perdeleri üzerine ilân yazmak o kadar eskimiştir ki, en son modası olmak üzere İstanbul'a kadar gelmiştir. Amerika'da yolda gayet güzel bir kıza rast gelirsiniz. "Aman ya Rab! Ne kadar güzel!" diye nazar-ı hayretiniz kıza isabet etmesini müteakip, kız lâtif tebessümler ile yanınıza gelerek "Mösyö, ne arzu edersiniz?" diye sorar. Sizde halecân-ı kalb artarak ne söyleyeceğinizi bilemediğiniz sırada kız kemâl-i nezâketle size "Zararı yok mösyö! Ben de zannetmiştim ki en âlâ sayd ve şikâr tüfenkleri nerede satıldığını soracaksınız. İşte mösyö, en güzel tüfenk lâzım olduğu zaman şu fabrikanın malını tercih ediniz." diye bir de fabrika adresi verir.

Ama bunu da size pek yeni olmak üzere ihbâr etmiyoruz. Bakınız daha ne garip sureti görülmüştür:

Washington mahkeme-i cinâyetinde bir cinayet davası görüleceği gazetelerde ilân edilmiş. Dâvâ iki muteber tacir arasında olup, esası dahi birisinin katil kastıyla diğerine silâh çekmesi kazıyyesi olduğundan pek çok müstemi'lerle beraber birçok da gazete muharrirleri mahkemeye dolmuşlar. Müddeî ve müddeâ aleyh arasındaki sebeb-i münâzaa birisi filânca fabrikanın konyağı daha âlâ olduğunu iddia eylediği hâlde, diğeri hayır filânca fabrikanın konyağı ona fâik olduğu iddiasında bulunması kazıyyesi olmuş. Her ikisi iddialarında ne dereceye kadar haklı olduklarını ve binaenaleyh ihâfe ve tehdit emrinde ne kadar mazur bulunduklarını isbat için konyakların derece-i nefâsetini dermeyana başlamışlar. "Sizin konyağın içinde şu muzır şeyler vardır. Hâlbuki bizimkinde şu nâfi' şeyler vardır. Hatta filânca tabip şu raporu vermiştir." diye bir takım tafsilâta girişerek bunları hâzırûn dinledikleri gibi bittabi gazeteler dahi yazmışlar. İki taraf dahi epeyce mühim birer miktar cezâ-yı nakdîye hükmolunmuşlar.

Ya bu muhakemeden maksat ne imiş bilir misiniz?

İlâncılık!

Mallarının ilânına bunu vesile ittihâz ederek ikisi de "tanı-

şık döğüşük" tabirince mahkemelere düşmüşler.

İşte Amerika'nın böyle her şeyde ifrattan tefrite ve tefritten ifrata atlar bir memleket olduğunu nazar-ı dikkatiniz önünde tecessüm ettirirseniz bu hikâyemizde Amerika'ya atıf ve isnad olunan hâlâtı tamamıyla takdir ederek pekâlâ zevkine varırsınız. Hoş hikâyemizin mütalâasında devam ettikçe daha ziyade vukufunuz artacaktır ya! İhtimal ki o hâlde hikâyemizi bir daha baştan başlayıp okuyacaksınız. Zira mütezâyid olan vukufunuz üzerine hikâyemizin tekrar mütalâasından zevkiniz dahi mütezâyid olacaktır.

Görüyorsunuz ki size Amerika'yı biraz tanıttırmak maksadına mübtenî bulunan işbu birinci bâbımız dahi bir mukaddime-i sâniye hükmünü almıştır. O mukaddime-i sâniyeye dahi hitâm vererek asıl maksûda şürû' etmezden evvel size şunu da haber verelim ki bize Amerika'nın ifrat veya tefrit-perestliğini ve fakat bunların ikisi ortasındaki muhayyir-i ukûl olan terakkiyâtını cümleden ziyade tanıttırmış olan şey *Paris en Amérique* yani *Amerika'da Paris* nam eserdir. Vakıa bu eser sırf hayalden ibaret ise de Amerika'yı bihakkın tanıttıracak ve okuyanların dahi hayalini açtıkça açacak gayet güzel bir kitaptır. Fransızca bilenlerimiz okurlarsa ziyadesiyle memnun olurlar.

İkinci Bap

Doktor Gribling ve Galvanoplasti

Bizim Doktor Gribling Amerika'da Farvest eyaletinde Jefferson City denilen şehirde doktordur.

Lâkin Amerika'da doktor denilen şey sıtması olanlara Sulfato vermekten ibaret bir maharetle vizitesini bedavadan nihayet bir mecidiyeye kadar vardırabilmiş adamlar tasavvur olunamaz.

Memleketimizce isimlerini tasrihe hacet olmayan ve kendilerine mahsus vapurlar veyahut kupa arabalar ile hastalarını ziyarete gittikleri hâlde maharetleri yine yukarıda beyan eylediğimiz etıbbânın üst tarafına geçemeyen ve şu kadar ki kendi ellerine değil, ancak uşaklarına teslim ve takdim olunmak şartıyla vizite ücretleri iki liradan aşağıya inmeyen zevât hiç tasavvur olunamaz.

Amerika'da her nevi fünûn gibi tababet dahi o kadar terakkî etmiş ve erbabı o derecelerde çoğalmıştır ki, bunu mukayese için vaktiyle bir gazetede okumuş bulunduğumuz fıkra asla hatırımızdan çıkamaz. Şöyle ki: İngiltere'den iki zat Amerika'ya ziyarete gitmişler. Birisi tabipmiş. Bunlar birçok yerleri gezip dolaştıktan sonra nihayet bir köye vardıklarında arkadaşı doktoru gözünden kaybetmiş. "Doktor! Doktor! Aman doktor nerede? Doktoru gördünüz mü?" diye epeyce telâşa başlayınca derûnunda bulunduğu sokağa açılan kapılar sekiz ondan ibaret iken üçünden dördünden birer adam çıkarak "Ne istiyorsunuz? Vehleten bir kimse hasta mı oldu? Öyle bir iş varsa hemen çaresine bakalım!" diye kendilerinin hep doktor olduklarını anlatmışlar. Nasıl? Bizde bir kaza dahilinde bir tabip bulunmadığı hâlde şöyle sekiz on hane meyanında üç dört tabip bulunması unutulacak, ehemmiyet verilmeyecek ahvâlden midir?

Amerika'da "doktor" denildiği zaman "tıbbiye" ünvân-ı umûmîsi altında ictimâ eden fünûnca imtihan verip diplomasını

almış ve fakat ondan sonra fünûn-ı mezkûreden birisine nasb-ı nefes-i ihtimâm ederek "specialist" yani nasb-ı nefes-i ihtimâm etmiş olduğu fende muhtas olmak üzere iştihar etmiş zevât tasavvur olunur.

Bunlar icrâ-yı sanat ederlerse "pratisyen" yani icracı namını alırlar. İcrâ-yı sanat etmeyip de yalnız ihtisasları olan fenni kendi buldukları dereceden daha ileriye götürmeye gayret edenler "proficient" namını kazanırlar.

Bizim Doktor Gribling işte bu ikinci sınıf etıbbâdandır ki umumiyetle fünûn-ı tıbbiyede gayet şanlı bir surette isbât-ı ehliyet eyledikten sonra ulûm-ı tabîiyyeye ve onlar meyanında fizik ve kimya fenlerine ihtisas kesbederek onların dahi ikisinden mevlûd olmak üzere "Galvanoplasti" sanatına bilkülliye takılmış kalmıştır.

Hayır, hayır! Galvanoplastiye "takılmış" amma "kalmamış"tır. Bilâkis bu sanatı kendi bulduğu dereceden pekçok ileriye götürmüştür.

Kari'lerimizden hepsi galvanoplasti sanatını bilemezler ya! Zaten bu sanat bizim için en yeni sanâyidendir. Vakıa Türk'ten, Rum'dan, Ermeni'den üç beş sanatkârımız bu sanatı icra ediyorlar. Lâkin bizde pekçok sanatkâr vardır ki icra ettikleri sanâyi, fünûnun hangi esası üzerine müstenid olduğunu bilmezler. Ama bu adamları ayıplamayınız. Onlara mukabil bizde pekçok erbâb-ı fünûn dahi vardır ki tahsil eyledikleri fenler, sanâyiin hangi şubelerine ne suretle yardım edebilecekleri maddesinden bîhaberdirler. Maahâzâ hiddet etmeyelim. Biz yeniyiz yeni! Elbette bizde dahi bir zaman gelir ki fünûnun sanâyie tatbiki ve sanâyiin fünûndan istimdadı maddeleri düşünülerek ikisi arasındaki münasebet araştırılmak lüzumu hissolunur.

Bizim Doktor Gribling'in sûret-i mahsûsada nasb-ı nefes-i ihtimâm eylediği galvanoplasti sanatının neden ibaret olduğunu ne tafsîlât-ı fenniyyeye girişmek ve ne de ta'rîfât-ı sınâiyyeye karışmak külfetlerine hacet görmeksizin kari'lerimize şöyle sadece bir anlatıverelim:

Yaldız yok mu, yaldız? Malûm a, gümüşten bir şey üzerine belli belirsiz altın sürerek yaldızlarlar. Eski tabirlere göre sa-

man yaldızı bile varmış ki altından fark olunmazmış. Fakat biz maksadımızı güzelce anlatabilmek için kari'lerimize altın yaldızını tasavvura almalarını tavsiye eyleriz.

Gümüşten bir şey üzerine bir parça altın sürülür ise ona "altın yaldızı" diyeceğiz değil mi? Ya tombaktan bir şey üzerine bir parça gümüş sürülür ise ne diyeceğiz? Şüphe yok ki "gümüş yaldızı" diyeceğiz. Hatta Kristofil isminde bir sanatkârın ekseriyetle çatal bıçak gibi sofra takımları üzerine böyle bir parça gümüş sürmek yolunda kazandığı şöhret kendisine milyonlar kazandırmıştır.

Ya bir parça demir üzerine azıcık bakır sürecek olsak ona ne diyeceğiz? "Bakır yaldızı" değil mi? Bizce altın, gümüş, bakır en meşhur meâdinden olduğu için böyle altın yaldızı, gümüş yaldızı, bakır yaldızı deriz de herkes de bunların ne olduklarını anlar. Madencilik fen ve sanatının terakkiyâtı meydana daha bir takım meâdin çıkarmıştır. Ez-cümle "nikel" denilen bir beyaz maden daha çıkarmıştır ki katılığı ve ağırlığı gümüşten aşağı olduğu hâlde beyazlığı, parlaklığı gümüşe fâik değilse de ondan pek de aşağı değildir ve bu maden dahi altın, gümüş, bakır gibi kendisinden aşağı olan şeyler üzerine yaldız olarak vurulmaktadır.

Yaldızcılığın öteden beri bilegeldiğimiz adisine "yaldızcılık" derler. Hâlbuki madeniyatın nitrat darjan ve göztaşında gümüş ve bakırın billûrlaştırılmış olmalarında iştihâr etmiş olduğu üzere billûra tahavvülünden sonra cereyân-ı elektrikî vasıtasıyla bazı ecsâm üzerine kaplanmasına "galvanoplasti" derler. Bu sanat bir elektrik bataryasının telleri bir sandıktan ibaret havuza müntehî olmasından ve elektrik pillerinin bu havuza îsâl eyledikleri bakır ve nikel ve gümüş gibi madeniyâtın o havuz içine bırakılacak ecsâm üzerine yapışmasından ibarettir.

Fizik yani hikmet-i tabîiyye fennine hiç vakıf olmayanların ve hatta kadınların bile anlayabilecekleri vechile galvanoplasti sanatını bir de şu surette tarif edelim ki, önünüzde bir sandık vardır. İçi su dolu. Bu sandığa iki telin iki ucu uzatılmıştır. Bu suyun içine faraza bir ağaç kaşık bırakmış olsanız, bir zaman sonra o kaşığın bakır yahut nikel veyahut gümüşten yapılmışça-

sına tahvîl-i mâhiyet etmiş olduğunu görürsünüz.

Şimdi galvanoplastiyi anladınız ya! Eğer iyi anlamış iseniz Doktor Gribling'in bu sanata merak sardırmasındaki hikmeti dahi anlamış olursunuz. Yine anlamadınızsa biz anlatalım. Bu garîbe az garîbe midir ki, galvanoplasti havuzuna her neyi koyarsanız o havuza ilka eylediğiniz kudret-i madeniyye iktizasınca koyduğunuzu bakır, nikel, gümüş gibi meâdine tahavvül eylesin. Meselâ Beyoğlu'ndan gelirken Voltaire'in alçıdan dökülmüş bir heykelini otuz paraya mübâyaa eylediniz. Artık otuz paralık bir alçı parçasını konsolunuzun üzerine koyamazsınız ya! Eğer galvanoplasti edevâtınız varsa veyahut sizde olmadığı hâlde dostlarınızın birisinde bulunuyorsa o heykeli havuza atarsınız, bir zaman sonra ya bakırdan, ya nikelden, ya gümüşten veyahut hatta altından yapılmış olmak üzere çıkarırsınız.

İş bir yaldızdan ibaret değil mi? Kırk on paraya olur gider vesselâm!

Hayır! Öyle "kırk on paraya olur gider" diye hükmedemeyiz. Zira "yaldız" deyince pek kuru bir yaldız anlaşılıyor değil mi? Hâlbuki galvanoplasti hiç yoğa müsavi bir incelikten elinizde istediğiniz kadar kalınlığa varabilecek bir yaldızdır. İsterseniz bir kahve kaşığını yaldızlaya yaldızlaya büyülte büyülte bir yemek kaşığından ziyade büyültebilirseniz de yaldızın kalınlığı bir nisbet-i matlûbe üzere artmayıp da sizin kahve kaşığı yemek kaşığına tahavvül edeceği yerde küskütük bir şey olursa biz ona karışamayız.

Bizim Doktor Gribling galvanoplasti sanatını öyle bir derecede bulmuştu ki havuza atılan bir cisim, pek çok vakit havuzda kaldıktan sonra matlûb olan madeni pek yavaş almağa başlardı. Hâlbuki Amerikalı bir doktorun ân-ı vâhidde elektrik kuvveti kâinâtı dolaşıp gittiğini görmesiyle şu galvanoplasti havuzunda kuvvet ve nüfûzunu irâe için epeyce bir zamana muhtaç olması derecesinde nisbetsizliği kabul edebilmesi kabil midir?

Doktor Gribling arzu ediyordu ki herhangi bir cismi galvanoplasti havuzuna sokar sokmaz matlûb olan maden ile derhâl

kalaylanmak!... Affedersiniz. "Kalaylanmak" deniliyor amma vurulacak yaldız kalay olursa... Binaenaleyh sözümüzü tebdil edelim:

Doktor Gribling arzu ediyordu ki herhangi bir cismi galvanoplasti havuzuna sokar sokmaz matlûb olan maden ile derhâl yaldızlanmak mümkün olsun. Hem de yalnız hayâl gibi, rüzgâr gibi... Bir yaldız değil arzu olunduğu kadar kalın bir yaldız mümkün olsun.

Doktor Gribling'in bu arzusunun derecesini kari'lerimize bihakkın tefhîm için diyeceğiz ki eski zaman usulünde bir mumcu yağ havuzuna fitili daldırıp çıkardığı anda nasıl ki fitil üzerinde yağ donup kalırsa, galvanoplasti havuzuna dahi bir cisim daldırılır daldırılmaz matlûb olan maden onun üzerinde donsun kalsın. Hayfâ ki eski zamanlar geçti! Şimdi hasta olanlar ilâç için mum yağı aradıkları zaman bakkal dükkanlarında pek güç buluyorlar. Biraz daha ilerleyecek olursak, yani ispermaçet mumları biraz daha ilerleyecek olursa mum yağını bakkal dükkânlarında değil, eczacılarda aramak lâzım gelecek. Fakat zamanın terakkîsine bakınız ki, her kahhâr, kendisinden daha büyük bir kahhâra makhûr olduğu gibi ispermaçetler dahi kırmızı kö... Pardon!... Varna vesaire mumlarını kahrettikleri gibi kendileri dahi Amerikan petrol gazlarına mağlûb oluyorlar. Amma acele etmeyelim, dünya bu ya!... Galibiyet Amerika petrollerinde de kalmayıp, şimdi dahi Batum iskelesinden Ruslar'ın çıkardıkları Bakü petrolleri Amerika petrollerini mahv derecelerine getirdi.

Sadedin biraz haricine çıktık ama sözü uzatmadık, değil mi? Doktor Gribling'in galvanoplastiyi nasıl süratlendirmek istediğini mumcuların fitil bandırıp mum çıkarmasıyla anlatmak istediğimiz hâlde bunun da kari'lerimizden ekserisinin bilemeyecekleri kadar eski bir şey hükmünde kaldığı için sözü asıl sadedden biraz harice çıkardık. Tam saded dahilinde söz söylemiş olmak için diyelim ki:

Doktor Gribling, galvanoplasti sanatını o kadar süratlendirmek istiyordu ki, şimdi kahvesini içtiği bir toprak kahve fincanını galvanoplasti havuzuna daldırıp çıkardığı anda o fincanın

topraktan değil, bakırdan veya nikelden veyahut gümüşten yapılmış olduğunu cihana göstermek azminde bulunuyordu.

Ee, bunda muvaffak oldu mu?

Şüphe mi edersiniz? Neredeyiz? Amerika'da! Bir adam fünûn-ı tıbbiyyede ikmâl-i tahsil eder, sonra yalnız tabiiyyâta hasr-ı iştigâl ile üçüncü derecede olmak üzere yalnız kimya ve fizik fenlerine bağlanır kalır ve en nihayet bu fenlerin dahi galvanoplasti kısmına nasb-ı nefes-i ihtimâm eylerse artık o adam aradığı şeyi bulamaz olur mu?

Düşününüz ki spesiyalistlerden, yani Gribling gibi muhtasslardan birisi bir makina icat etmek istemiş. Öyle bir makina ki önünüzde ufacık bir sandık bulunarak, o sandığa bir söz söylediğiniz hâlde sandık sizin sözünüzü zaptetsin. Sandığın bir yayına dokunduğunuzda sizin sözünüzü tekrar söylesin. Hem de öyle bir surette söylesin ki o ses sizin sesiniz olduğunu, o sözler sizin sözleriniz bulunduklarını siz dahi tanıyıp ikrar eyleyesiniz.

İşte bu makina "fonograf" dedikleri makinadır. İnsanoğlu hâlâ çok kimselerin aklına sığmamakta bulunan bu ihtirâı edebilirse, galvanoplasti hakkındaki sürate muvaffak olamaz mı? Hele fonografı icat eden Amerikalı olduğu gibi galvanoplastiyi ikmal etmek isteyen dahi Amerikalı olur ise!..

Yahu şu adamlar acaba dev gibi bir şey midir? Yok! Vakıa eserleri ile isbat eyledikleri kudret her ne kadar beşeriyetin fevkinde gibi görünürse de bu adamlar hiç de beşeriyetin fevkinde değildir. Sizin gibi, bizim gibi âdeta adamlardır. Hele bizim Doktor Gribling yok mu? Görmüş olsaydınız pek beğenirdiniz, pek severdiniz. Bakınız size bir tarif ediverelim:

Yaş yallah, yallah yirmi dokuz! Boy uzun. Hem de bizim uzun boylu addeylediğimiz adamlardan birkaç parmak daha uzun. Saç sakal kıpkırmızı. Surat saçtan sakaldan daha kırmızı. Kaşlar düşük. Gözler mavi oldukları hâlde çukurda. Burun çekme. Ağız küçük. Dudaklar ince. Dişler sık ve beyaz iseler de lüzûmundan ziyade uzun. Çene sivri.

Bu adamın uzun boyu, vücudunda bir nehâfet farz ettirir ise de, o nehâfet kendisine bakanların galat-ı nazarlarından ibaret-

tir. Yoksa vücut hayli etli ve pek ziyade kuvvetlidir. Eller uzun vücudun tasavvur ettireceği nisbette daha uzundur. Doktor Gribling şu tasvirimize göre güzel bir adamdır ya... Söz söylemek istediğinde bu güzelliğine zamîmeten pek sevimli olduğunu da itiraf edersiniz. Ama söz söylediği vakitler azdır. Ekseriya düşünür. Zaten bir iş yapmak azminde bulunan adam, söylemekten ziyade düşünmez mi? İş denilen şey gevezelikle yapılmaz. Düşünmekle yapılır. Hele galvanoplastiye kendi matlûbu olan sürati vermek isteyen adam, mutlaka söz söylemekten pek çok ziyade düşünmekle mükelleftir.

Doktor Gribling kalıpça, kıyafetçe, çehrece, sıhhat ve sözce beğenilebilecek kadar mükemmel bir adam olduğu gibi, giyinip kuşanması ve süslenmesi de kadınların bile kusur bulamayacakları derecededir. Sakalını yanaklarından "favori" usulüyle salıvermiş. Bu hâlde çenesini kazıtır. Elbisesini beğeninceye kadar terzisini üzüntüden verem eder. Kundura hususunda daha müşkül-pesenttir. Günde üçten yediye sekize kadar kundura boyatır. Boyunbağı ile eldiven pek merakıdır. Bizim Doktor Gribling şıktır vesselâm!

İşte galvanoplasti sanatını ikmâle çalışan bu zattır. Hem ikmâl etmiştir de. O kadar ki, canlı bir kuşu galvanoplasti havuzuna daldırıp çıkartarak bakıra tahvîl eder etmez üzerindeki kışr-ı nuhâsîyi yarıp içindeki kuşun hâlâ canlı olduğunu görmüş ve bu muvaffakiyete sevindiği gece iki şişe bir anda içerek neşve-i muzafferânesini ilân etmiştir.

En sonunda bir arzusu kalmıştı ki o dahi galvanize edeceği ecsâmın büyüklüğünden ibaretti. Kuş, kedi, köpek gibi şeyler kendisine pek küçük görünerek at, deve, hatta fil galvanize etmeğe kâfi elektrik pilleri bataryalarıyla galvanoplasti havuzları vücuda getirmek için büyük büyük paralar sarf etmişti. Ama hepsinde de muvaffak olmuştu. Derece-i muvaffakiyetini ber-vech-i âtî bir davası muvazeneye medâr olur.

-Üçüncü Bap-

Doktor Gribling ve Defn-i Emvât

Jefferson City şehrinin dâire-i belediyyesi azasıyla hey'et-i etıbbâ meyânında defn-i emvâta dair gayet mühim bir mübahase tekevvün eylemişti. Amerikalılar her şeyi sûret-i âdiyyesinden kurtarmak gayretinde bulundukları malûm oldu ya! Vefat edenleri bir çukura gömmek veyahut duvarlı kemerli lahidler içine koymak gibi defn-i emvât yolları pek adi görülmüş olduğundan cenazeleri kireç içine yatırarak üzerlerine su atmak veyahut mumya hâline koymak veya bilkülliye ateşe yakarak toz etmek cihetlerinden hangisi sıhhat-i umûmiyye maksadına muvafık düşeceği müzakere olunuyordu.

Maksat sıhhat-i umûmiyye maksadı olduğuna göre Amerikalılar için defn-i emvâtın ne büyük ehemmiyeti olacağını şununla kıyas etmelisiniz ki orada bahçıvanlık sanatı aptesaneleri, salhanelerdeki kan vesair muzahrafâtı her şeyi gübreye tahvil ettirdiğinden, bunların hiçbirisinde sıhhat-i umûmiyyece bir tehlike bırakılmadıktan sonra nihayet doktorun birisi, herkesin burun mendili kendi koynunda bulunmasını muzırr-ı sıhhat bir murdarlık addeylediğinden burundan mendile girecek mevâddı derhâl tahlil için bir nevi lavanta icat eylemişti de tıbbiye akademisi bu lavantanın umum tarafından istimalini taht-ı mecbûriyyete koymak için koskocaman bir kararname kaleme almıştı. Mendil meselesine bu kadar ehemmiyet-i müfritâne verilen bir memlekette defn-i emvât gibi hakikaten câlib-i nazar-ı ehemmiyet olduğuna bizim bu taraflarca dahi şüphe edilememeyen bir meseleye ne kadar ehemmiyet verileceği mülâhazaya muhtaç kalmaz mı?

Jefferson City akademisi emvâtın mumya edilmek üzere tebhîri hakkındaki reyi katiyen reddeylemişti. Zira mumya hâlindeki na'şlar dahi her hâlde kabil-i taaffün olacağını düşünmüştü. Kireç ile haşlamak veyahut adeta ateşe yakmak meselelerine gelince: Etıbbânın bir kısmı kireci ve diğer kısmı ateşi tercih etmişlerdi. Maahâza kireci tercih edenler dahi ekalliyette

kalıp asıl hüküm ateş taraftarlarında kalmak kuvve-i karîbeye gelmişti. Zira kireç ile haşlanan emvât her ne kadar tahallül ve taaffün edemez ise de herhâlde emvât-ı mezkûrenin bir madde-i uzviyye ve hayvâniyye suretinde kalacağı derkâr olduğundan bilâhare yine bundan bir mazarrat tevellüdü melhûz olabilir diye mütalâa kılınmıştı. Ama ateşle yakmaya gelince, koca bir insan na'şı ba'de'l-ihrâk çend dirhem külden ibaret kalacağı münasebetiyle bu külü bir toprak kap derûnuna mevzûan bir tarafa koyuvermekte hiç bir mahzur tasavvur olunamamıştı.

İşte bu mübâhasenin tamam şiddet-i kâmile peyda etmiş olduğu bir zamanda bizim Doktor Gribling şimşek gibi çakarak, gök gibi gürleyerek itirâzât-ı şedîdesini yıldırımlar gibi yağdırmaya başladı.

İhrâk-ı emvât mı? Aman ya Rabbi! Şu ondokuzuncu asır terakkiyât-ı medeniyyede defn-i emvât için bula bula bin sene evvel gelmiş milletlerin usulünü bulsunlar. Bu tahammül edilebilecek şeylerden midir? Şân-ı medeniyyete bundan büyük hakaret mi tasavvur olunabilir?

Doktor Gribling bu bapta gazetelere göndermiş olduğu yüzlerce bendlerin birisinde demişti ki:

"Emvâtı ihrâk usulünün hiç bir başka mazarratı görülmese yalnız bunun milel-i kadîmeye ait bir keyfiyet olması şu asr-ı terakkîde asla kabul olunmayarak reddi için sebeb-i a'zam addolunmağa kâfidir. Fünûn ve sanayi bu kadar terakkî etmiş olduğu hâlde defn-i emvât için asrımızın şanına şayan bir yol da bulamazsak, bütün erbâb-ı fünûn ve sanayimizin yüzleri kızarmalıdır. Hâlbuki emvâtı ihrâkın dahi hem sıhhat-i umûmiyyeye mazarratı melhûzdur, hem de mesarifi çoktur. Sıhhat-i umûmiyyece mazarratı bir na'ş yanarken fena kokularının hava-yı nesîmî içinde yayılmasından neşet eder.Mesarifinin kesreti ise mahrûkat cihetindedir. Zira bir na'şı yakacak mahrûkat ile otuz beygir kuvvetindeki lokomotif arkasına seksen vagon takmış olmak hesabıyla yarım mil kadar mesafe katedebilir."

Güzel ama her şeye itiraz etmek kolay olduğu hâlde itiraz olunan şeylere daha muvafık çare bulmak güçtür. Bakalım sizin

Doktor Gribling defn-i emvât için daha güzel çare buldu mu?

Onun itikadına kalırsa pek âlâsını buldu. Hem de bulduğu çare nedir, bilir misiniz? Galvanoplasti!

Galvanoplasti mi?

Evet! Galvanoplasti! Zira Doktor Gribling bu âlemde her neye çare aranacaksa , o çarenin mutlaka elektrik usulünde bulunacağında kanaat etmiş olduğu gibi havâss-ı elektrikiyye meyânında bilhassa galvanoplastiye o derecelerde bel bağlamıştır ki galvanoplasti her işe tatbik edilmezse medeniyyet-i beşeriyyenin mertebe-i kemâle varamayacağını kendisine bir îmân-ı fennî ittihaz etmiştir.

Defn-i emvât meselesinde galvanoplastiden başka bir usul kabul eylediğini görmek Doktor Gribling için dünyanın yıkıldığını görmekten beterdir. Binaenaleyh bu usulü kabul ettirmek için gazetelere verdiği bendleri ayrıca kitap suretinde dahi tabettirerek meccanen dağıtmak derecelerinde fedakârlık ihtiyar eylemiştir ki bu da mûmâ-ileyhin gayret-i fenniyye ve sınâiyyesine delâlet eder.

Doktor Gribling'in defn-i emvât için galvanoplastiyi kabul ettirmek hususunda irat eylediği delâilin en tuhafı şudur:

"Bir meyyitin na'şı üzerine bir milimetre kalınlığında bir kabuk geçirmek için iki kıyyeden az bakır gider ki evvelce göztaşı hâline ifrâğ edilmesinden dolayı fiyatı ne kadar artmış olsa, yine üç frangı tecavüz edemez. Vakıa ihrâk-ı emvât için kullanılacak mahrûkattan bu biraz daha pahalı düşerse de, istimal olunacak mahrûkat meydanda ancak bir parça kül hasıl eylediği hâlde şu üç frank masraf bakırdan âlâ bir heykel vücuda getirir. Malûmdur ki her na'ş kendi familyası için mahbûb ve kıymettardır. Binaenaleyh familya halkı galvanoplasti için birkaç frangı daha feda ediverirlerse bir santimetre kalınlığına kadar bakırı kalınlaştırarak, gerçekten bir istatü vücuda getirebilirler. Bu böyle olmadığı surette bile emvâtı defn için yalnız bir milimetre kalınlığındaki bakır kifayet eder ki bu bakır hem o na'şa kefen olur, hem de medfûn olduğu mahalde taaffüne meydan bırakmayarak, binaenaleyh

sıhhat-i umûmiyyece bütün tehlikeleri de men eder. Hele galvanoplasti bu asr-ı terakkînin muhteriâtından olduğuna göre asıl terakkiyât-ı asriyye şanına lâyık olan sûret-i defn-i emvât bundan ibaret olacağına hiç bir terakkî-perestin şüphesi kalmaz."

Her müddeînin bir muarızı olmak tabii olduğu gibi Doktor Gribling'in dahi muarızları vardı. Hem de yalnız bir değil, pek çoktu. Doktorun iddiası ne kadar tuhaf ise, muarızlarının iddiaları da ondan daha tuhaftı. Bakınız doktoru fıkra be-fıkra nasıl reddediyorlardı:

Bir insan na'şını bir milimetre kalınlığında bakırdan bir kabuk içine koymak, vakıa bir zamana kadar havanın temasını men ederek çürütmezse de şayet bir zaman o kabuk delinecek olursa na'ş bugün defnolunmuş gibi çürüyüp kokar. Binaenaleyh yalnız şu mütalâa doktoru redde kâfi olduğu hâlde sair birçok mütalâât dahi bu reddi teyid eder.

O birçok mütalââtın birisi şudur ki: Kışr-ı nuhâsîyi bir santimetre sahnına kadar kalınlaştırmak lâzım gelirse o hâlde bir adama sarf olunacak bakır dörtbin beşyüz tonilatoluk bir geminin altına kaplandığı surette iki metre murabba yer kaplayabilir. Bu ise israf addolunan mahrûkattan daha büyük bir israf değil midir?

Mütalâât-ı mezkûreden birisi dahi şudur ki: Mevtâlar mensub oldukları familyalar için aziz olup da her familya bakırdan hâline konulmuş olan na'şları muhafaza edecek olursa, bir zaman sonra hanelerin bakırdan mamûl sekenesi, canlı ahalisinden ziyade olur. O hâlde haneleri büyültmek iktiza eder. Daha ziyade zaman mürûr ederse iş bir dereceye gelir ki, dünya yüzünü bakır istatüler istilâ ederek canlılara yer kalmaz. Zira istatistik erbabının hesaplarına göre üç asır müddet zarfında helâk olan insanların def'aten dirilmeleri lâzım gelse peyda olacak adamları bu dünya ihata edemezdi. Hâlbuki medeniyyet-i beşeriyye üç asırlık değil, yüz asırlıktan bile ziyadedir. Binaenaleyh Doktor Gribling'in teklifi kabul olunmaya ne dünya yüzündeki madenlerin bakırları kifayet eder, ne de sath-ı arz!

Doktor Gribling aleyhindeki mütalââttan birisi dahi şudu Doktor Efendi galvanoplastiyi ucuzlatmak için bakırın bugü kü fiyatını nazar-ı dikkate almıştır. Birkaç asır müddet onun usulünde devam edilecek olursa bakıra nedret arız olarak fiyatı dahi altın fiyatı kadar artar. Zira her şeyin kıymeti nedretiyle mütenasip olup, eğer elmas dediğimiz şey denizdeki çakıl taşları kadar çok olsaydı, ya çakıl taşlarıyla zarif kaldırımlar yapıldığı gibi elmasla da kaldırımlar yapılır veyahut elmasın mevâdd-ı muhterikadan olması hasebiyle sobalarda kömür yerine elmas yakılırdı.

İşte bu mütalâalar, bu mülâhazalar doktorun kabûl-i teklifine mâni olmaktaysa da efkâr-ı umûmiyyenin bir kısmı yine doktorun lehinde olduğunu da inkâr etmeyelim.

Gribling'in lehinde olanlar ve hatta teklif eylediği usulü kendi familyaları için kabul dahi edenler kibar ve zengin takımıydılar. Bunların teklif-i mezkûru ne mütalâa ile kabul eylediklerini anlamak ister misiniz? Bunu da anlamalısınız. Zira Amerika'da mütalâasız mülâhazasız hiçbir şey ne reddolunur, ne de kabul edilir.

Kibar ve zengin takımı diyorlardı ki:

-Sevgili akrabamızdan birisi vefat eylediği zaman onun için mermerden bir mezar yaptırıyoruz. Hele yâdigâr-ı ebedîsi olmak üzere alçıdan bir de kalıbını çıkartıp badehu bu kalıp mucibince mermerden veya bakır vesaireden bir de heykelini yaptırıyoruz. Ondan sonra o zatın öldüğü gün veyahut eyyâm-ı sâirede kabrini ziyarete gidiyoruz. Bunlar hep masraf değil midir? Amma doktorun usulünce na'şı galvanize ettirecek olsak lahit ve taş mesarifinden ve ziyaret külfetinden kurtulmuş olacağımız gibi galvanoplasti usulünce yapılacak heykel-i madenî, alçı ile kalıp alınarak yapılacak heykelden hem daha ucuz çıkar, hem de aslına daha ziyade müşâbih olur. "Müşâbih" ne demek? Aslının aynı olur. Zira bir vücudun her tarafına müsâvaten bir kışr-ı madenî kaplamak ile o vücudun asla şekl-i aslîsi tegayyür etmeyeceği derkârdır.

Gördünüz mü mülâhazanın en doğrusunu! Vakıa bizim memleketlerin, bizim medeniyetin muktezasınca bu mülâhazayı doğru

bulmayanlarımız dahi olabilir. Hem de yalnız emvât hakkında vezâif-i dîniyyemizden dolayı değil, âdât-ı kavmiyyemiz cihetiyle de bunu doğru bulmayanlar çok olur. Zira bizde bir kimsemiz vefat eylediği zaman onu bilkülliyye unutmak matlûbdur. Hane içinde o zatın elbise vesairesi bırakılmayıp "Gözümüz görmesin, merakımıza dokunur!" diye cümlesini defederiz. Re'yü'l-ayn gördük ki bir hemşire bir sevgili biraderin fotoğrafya resmini ba'de'l-vefât yırtmıştır. Ama hıyaneten değil! Gördükçe merakı kalkmasın diye!

Hatta sağ olduğu müddet bize pek sevgili olan bir zatın vefat eder etmez pek soğuk göründüğü ve onun na'şına bakmaya yüreklerin tahammül edemediği ne kadar derkâr ise bir kere vefat edip mezara defnedilmiş bulunan zatın şayet dirilip avdet etmesi tasavvur eylendikçe güya "Sen yine geldiğin yere git! Buraya gelmek olmaz!" diye yüzüne karşı kapılar kapanıp reddine kadar varılacağı bile kalpler derûnunda mevcudiyeti inkâr olunamayacak bir his değil midir?

Avrupa'da ise herkesin çocukluğundan ihtiyarlığına kadar her çağındaki resimleri alınır. Birçok kimseler mevtalarının rahat döşeğinde bulunduğu hâldeki resimlerini de aldırır. Sağken heykelini yaptıranlar pek çok olduğu gibi vefatından sonra mevtanın vücudu üzerine iki parmak kalınlığında alçı hamuru yapıştırılıp, kuruduktan donduktan sonra parça parça kaldırılmak ve bunlar kalıp ittihazıyla badehu içine yine alçı vesair bir şey döküp mücessem resmini çıkartmak usulü de vardır. Hele kabirlere pek ziyade ehemmiyet verirler. Oymacılık sanatının son terakkîsine mütenâsiben mükellef mermerlerle kabirler yaptırırlar.

Paris'i ziyaret eylemiş olan ehibbâdan birisi demişti ki:

-Paris'te en ziyade nazar-ı hayretime çarpan şey Perlaşez mezarlığı olmuştur. Mezarlık denildiği zaman hatıra gelebilecek şekil ve suret orada asla yoktur. O da başkaca bir şehirdir ki sokaklarının, yollarının intizamı bizim daire-i belediyelere numûne-i imtisâl olmaya şayandır.

Avrupa'da iş bu derecede olduğu ve Amerika'da ise her şeyde ifrat ve tefrite varır bir memleket bulunduğu hâlde orada mev-

taya verilen ehemmiyet Avrupa'yı fersah fersah geçmez mi

Binâenalâzâlik Doktor Gribling'in teklifi kibar âlemince tamamıyla kabul olunmuş ve bunlar tarafından gerek doktorun kendisine ve gerek doğrudan doğruya gazetelere yazılan yüzlerce mektuplar koca müddeî doktoru bir daha efkârından rücû edemeyecek derecelerde kuvvetlendirmiş ise de doktor efendi bununla kanaat edebilir mi ya? Umum emvât hakkında kendi usulünü kabul ettirememekte olduğundan dolayı hırsından çatlamak derecelerine varmaktadır.

-Dördüncü Bap-

Doktor Bovlay

Bu bâbımızda muârefeniz şerefine kendisini mazhar edeceğimiz Doktor Bovlay senâkârınız bundan evvel tanımış olduğunuz Doktor Gribling'in komşusudur. Zira Doktor Gribling Yetmişbeşinci Cadde ve 63 numaralı hanenin 128 numaralı dairesinde sakin olduğu gibi Doktor Bovlay dahi yine bu hanenin 129 numaralı dairesinde sakindir.

Gördünüz mü bir kere, Amerika'nın bir hâlini daha size anlatmak lâzım geldi. "Hikâyemizde ilerledikçe Amerika'nın ahvâlini daha güzel anlarsınız" demedik mi? İşte anlaşılacak bir hâli daha geldi.

Efendim! Amerika'da filânca cadde veya sokak diye mahallât ve esvâkın isimleri yoktur. Olabilmek kabil midir? Bir züğürt kiracı ne kadar hane değiştirebilir ise Amerika'nın şehir ve kasabaları dahi o kadar tebdîl-i mekân eyledikleri hâlde her yeni şehir kuruldukça mahallelerine sokaklarına isim bulup tesmiye etmek nasıl kabil olabilir?

Binaenaleyh mahalleler ve sokaklar ve haneler hep numara ile tesmiye olundukları gibi orada sekiz on ve hatta bazıları onbeş katlı olarak yüzlerce daireleri binlerce odaları hâvi haneler dahi bulunduğundan herkesin sakin olduğu daireler de numara ile tayin olunurlar.

Bu usulün bir faydası dahi mektup ve bahusus telgraflarda zarf üzerini yazmakta görülür. Mesela Doktor Gribling'in adresi "75-63-128" diye yazılır ki birincisi caddesinin, ikincisi hanesinin, üçüncüsü dahi dairesinin numaraları olduğundan, yalnız şu kadar bir yazı ile yazılı olan bir mektubu posta müvezzii doğruca doktorun dairesine getirip teslim eder.

Bu keyfiyeti bizim mektuplara da tatbikten gaflet göstermeyelim. Amerika'da bir zarf üzerinde böyle yalnız üç rakam yazılı olduğu hâlde mahalline vasıl olabilirken bizde mektubun

üzeri "Hâlen bu mektup Âsitâne-i Aliyye'de Ayasofya semtinde Yerebatan mahallesinde Çıkrıkçı sokağında Aşçızade hanesi diye maruf olan 14 numaralı hanede sakin olan Fatma Nazife Hanım'a vusul bula, bedûh" diye yazılır da yine vusul bulmaz. Hatta sokağı bile bulunamadığını posta memurları da inkâr edemezler.

İki doktor yekdiğerinin komşusu oldukları gibi ikisinin dairesi dahi birbirinin aynı olmak üzere yapılmışlarsa da derunlarına girecek olsanız birisini diğerine asla kıyas edemezsiniz. Zira mensubiyeti galvanoplastiye olan Doktor Gribling'in dairesine girdiğiniz zaman şömineli bir oda içinde öyle şömine önünde ayna, saat filân göreceğinize, sekiz beygir kuvvetinde mükemmel bir lokomotif görürsünüz ki bacası şöminenin bacasına verilmiş ve büyük volandan dolaşan kocaman kayış duvara açılan yarıktan öteki odaya geçirilerek orada şimdiye kadar bu kadar cesametlisi hiç bir yerde görülmemiş olan bir elektrik makinesini tahrik edecek bir çarka rabtolunmuştur. Yine bu elektrik makinesinin bulunduğu odada birçok küçük galvanoplasti havuzları bulunup, üçüncü bir odadaysa kocaman bir deveyi istiâb edecek kadar büyük havuzlar vardır. Hemen şimdiden size ihtar edelim ki sakın olup da bu havuzların içindeki suya parmağınızı sokmayınız. Zira eğer makina işleyerek cereyân-ı elektrikî dahi tamam nisabındaysa filhâl parmağınız ya nikel, ya bakır kesilir. Üç odanın başlıca eşyası şu makineler ve havuzlar olduğu gibi her odanın duvarlarına dörder kat raf yapılmış olarak üzerleri ise kâmilen heyâkil ile doludur. Neler yok! En küçük böceklerden alınız da en büyük hayvanlara kadar hepsinin ya bakırlanmış, ya nikellenmiş, ya gümüşlenmiş oldukları hâlde bu raflara dizilmiş bulunduklarını görürsünüz. Doktorun yatağı dahi asıl büyük havuzun bulunduğu odanın bir tarafında olup yatağın yanında bir esvap dolabı ve bir de yüz yıkamak için istimal olunan "lavabo" bulunarak, bunlardan başka hane eşyasına benzer hiçbir şey göremezsiniz.

Bir de öteki doktorun odasına giriniz. Zannedersiniz ki bir eczahaneye girmişsiniz. Birçok raflar, hepsinin üzerinde birçok şişeler, bir tarafta imbikler, billûrdan inceli kalınlı borular... Hele bir rafın üzerinde cerrah üstüvencleri var ki bıçakların,

makasların, millerin, sondaların, maşaların filânların adedi binleri bulur.

Bunları görür görmez kendinizi gerçekten bir tabip dairesine girmiş zannedersiniz ya! Fakat Doktor Bovlay icrâ-yı tabâbet eden etıbbâdan değildir. O da Doktor Gribling gibi mensup olduğu fennin terakkîsine hizmet eder bir sâhib-i ihtisâs olup, şu kadar ki tetkikat ve keşfiyyât-ı vâkıasını kaleme alarak kitap suretinde tab ve fürûht etmeği dahi vâridâtının en büyük kısmı addeylemiştir.

Bu zat komşusu yaşında değildir. Ellibeş yaşında bir adam ise de vücutça gayet zindedir. Boy orta, vücut epeyce mülâhham olup, sakal bıyık kâmilen matruş olduktan maada başındaki saçlar dahi bilkülliye dökülmüş olduklarından, tüylerinin rengini haber verebilmekten itirâf-ı acz ederiz. Hele hüsnünü ne siz sorunuz, ne biz söyleyelim. Hatta an-asıl güzel bile olsa, şalgam gibi tüysüz tüssüz bir kafada ne güzellik tasavvur olunabilir? Bundan maada kazma gibi dişlerin korkunç bir hâle koyduğu iri ağız ile çenesi üzerine doğru kıvrılıp inmiş bulunan karga burun yusyuvarlak, kıpkırmızı bir çift göz ile ictimâ edince doktor efendiye insandan ziyade maymuna benzer bir çehre teşkil ederler. Hele gülecek olursa var ya! Artık bu hâl-i tebessümde doktorun resmini yapabilecek hiçbir ressam tasavvur olunamaz.

Hüsn ve cemal insan için en büyük bahtiyarlıklardan olduğu hâlde doktoru o bahtiyarlıktan mahrum görüyorsunuz değil mi? Fakat doktor bu bahtsızlığı diğer bir bahtiyarlıkla cebretmiştir. O bahtiyarlık ise zevcesinin gençliği ve güzelliğidir.

Madam July Bovlay an-asıl Amerika'nın Fransız muhacirlerinden bir zatın kızıdır ki pederi müflisen vefat ederek Doktor Bovlay'a küllî deyni olduğundan gayretli kızcağız eğer doktor efendi pederinden alacağı olan meblâğı almazsa sair dâyinlere yüzde otuz nisbetinde olsun para verilebileceğini düşünerek, bu şartla doktora dest-i izdivâcı uzatabileceğini teklif etmiş ve doktor dahi kabul eylemişti. Binaenaleyh doktor cenabları öyle bir kadına maliktir ki yaş henüz yirmi iki, boy bos, hüsn-i endam fevkalhad yerinde...

Madam July Bovlay'ın ne kadar güzel bir kadın olduğunu kari'lerimize anlatmak için ressam olmalıydık da resmini yapmalıydık. Zira boyunu bosunu, endamını yalnız bir "güzel" yahut "lâtif" demekle nasıl tarif etmiş oluruz ki onun her hırâmında bir başka letafet olarak yalnız birisini tasvir edebilmek kudret-i aklâmın fevkındedir. Hele kuzgunî siyah saçlarının ihata eylemiş oldukları çehredeki tabiî beyazlığı bir kat daha arttırması ve kara kaşlar ile kara gözlerin mini mini bir burun ve ağız üzerinde ne kadar lâtif bir surette teressüm etmiş olması ve dudaklar ile çenenin letafetlerine küçük ve sık ve beyaz dişlerin bir kat daha yaraşık vermesi öyle kalem ile tarif olunabilecek şeylerden değildir. Mutlaka resme muhtaçtır.

Acaba bu kadar güzel ve genç bir kadın, o kadar gudûbet ihtiyarı sevebilir mi?

Ha! Bakınız burasını bizim hükmetmekliğimize hiç hacet yoktur. Onu size karîben vukuat gösterecektir. Biz bu bâbı size Doktor Bovlay'ı tanıttırmak için küşâd eylediğimizden yine o maksatta devam edeceğiz. Hatta zevcesini dahi mahzâ kendisini tanımanızı itmâm için muhtasaran haber verdik.

Efendim! Doktor Bovlay evvelâ Jefferson City şehrindeki "Teşrîh-i Mütekabil" cemiyeti azasındandır. Bu cemiyet ne demektir bilir misiniz? "Teşrîh-i Mütekabil" öyle bir cemiyettir ki azası iki kısma münkasımdır. Bir kısmı yalnız etıbbâdan ibarettir. Diğer kısmı her kim olsa dahil olabilecek olan sınıftır. Bu cemiyete dahil olanlar vefat eyledikleri zaman kendi na'şlarını cemiyete mahsus olan teşrihhaneye ihdâ ederler. Orada doktor olan aza onları teşrih edip, doktor olmayanlar dahi erbâb-ı temâşâya mahsus olan peykeler üzerine oturmuş bulundukları hâlde seyir ve temaşa ederler.

Bu temaşadan maksat dahi ikidir. Birisi fenn-i teşrîhin hiçbir şeye kıyas kabul edemeyen ehemmiyeti hasebiyle orada icra olunan teşrîhâttan fennen istifade etmek ve diğeriyse ehemmiyet-i fenniyyeye asla kulak verilmediği hâlde mücerret bir eğlence olmak üzere devam etmektir.

Size şu iki türlü maksadı biraz izah edersek keyfiyeti daha

güzel anlarsınız.

Hükemâdan Descartes mı, hangisi olduğunu pek tahattur edemiyoruz. Hasılı hükemâdan birisi fizyoloji yani menâfiü'l-âzâ ve psikoloji yani menâfiü'r-rûh fenlerinde o kadar ileriye varmış ve o kadar mühim şeyler yazmaya başlamış ki derece-i ehemmiyetini takdir edenler dûçâr-ı veleh olmuşlar. Yine kendisi gibi hükemâdan bir adam bu zata "Yahu, bu kadar güzel şeyleri yazmak için hangi kitaplara, hangi me'hazlara müracaat ediyorsunuz?" sualini irat edince o zat şöyle yanıbaşındaki perdeyi kaldırıvermiş. Bir de ne görsünler? Perdenin öte tarafında muntazam yapılmış destgâhlar üzerinde birkaç insan na'şı bulunarak, binlerce parçaya varan cerrah âletleri dahi muntazam surette tertip olunmuşlar. Hakîm cenapları bunları göstererek "İşte bu kitapları tetkik ile hilkat-ı beşeriyyedeki hakayıkı meydana çıkarıyorum." demekle arkadaşının merakını halletmişse de asıl biçareyi bundan sonra meraka duçar eylemiş.

Hakikat ilm-i teşrîh esrâr-ı hilkati meydana çıkarmakta sair hiçbir fenne kıyas bile kabul edemez. Müşerrihler ne kadar çok meyyit teşrih ederlerse o kadar çok maharet peyda etmiş olurlar. Zira bir uzvu teşkil eden eczanın kâffesi def'aten meydana çıkarılamaz. Meselâ bir kolun en büyük cüzü kemiği ve ince eczası urûk ve şerâyîn-i hurdebîniyyesi olup, bunlardan maada o kola müntehî asab dahi dağıla dağıla, incele incele hurdebîniyye derecesinde inceldiğinden bir defa, beş defa değil, beşyüz defa teşrihte bile zaten evvelce görülerek kitaplara yazılmış ve resmedilmiş bulunan şeyler tamamıyla görülüp bitirilemez. Ya henüz görülmemiş, resmedilmemiş şeyleri yeniden tetkik için ne kadar teşrihe lüzum görülür? Binaenalâzâlik Teşrîh-i Mütekabil Cemiyeti mümkün mertebe sık sık na'ş bulabilmek için azasını çoğalttıkça çoğaltarak sekiz yüze kadar vardırmıştı ki bunlardan hangisi vefat edecek olursa teşrihhaneye getirilerek sair aza muvacehesinde teşrih edilirdi.

İlm-i teşrîhin bu ehemmiyeti yalnız doktorlara, müdekkiklere mahsus bir ehemmiyet olarak, doktor ve mütefennin olmayanların bundan ne lezzet alacaklarını anlayamadığınız için hemen itiraz etmeyiniz. Âlemde herşeyin meraklısı vardır. Bir-

çok adamlar umûr-ı adliyyeyi merak ederek mehâkime devamla en müthiş cinayetlerin nasıl muhakeme edildiklerini temaşa ve istimâ' ederler. Bazı kimselerde dahi siyaseten adam öldürüldüğünü temaşa merakı vardır ki adliye gazetelerinde hangi devletin, hangi memâlikinde bir idam hükmü verildiğini görürse kalkar o memlekete kadar giderek hükm-i idâmın icrasını temaşa eder. İşte yine bunun gibi birçok adamların temâşâ-yı teşrîhten lezzet almalarını anlaşılamayacak bir merak addetmemelidir. Bahusus buralarda değiliz. Amerika'dayız. Orasının nasıl bir ifrat ve tefrit memleketi olduğunu epeyce anladığınız hâlde istiğrâbınıza hiç mahal yoktur.

Evet, biz bunu istiğrâb etmemeliyiz ama Madam Bovlay da merak etmeyecek mi? Etmiyor mu?

Ha! İşte bu şâyân-ı dikkat bir noktadır. Evet Madam Bovlay kocasının Teşrîh-i Mütekabil Cemiyeti azasından olmasını hiç istemiyordu. Zira akşamın birisinde doktor efendinin elleri insan kanı, insan yağı ile mülemma' ve tırnakları arası insan etinin sıyrıntılarıyla memlû olduğu hâlde gelip de "Bugün dahi bizim zavallı doktor filânı teşrih ettik. Ciğerleri bana düştü. Vakıa zavallı dostumuz beyin hummasından vefat etmişse de o hastalığa duçar olmasaymış, iki sene geçmez verem olacakmış. Zira ciğerleri adeta müteverrim idiler. Şöyle kestik, böyle biçtik. Mevcut erbâb-ı temâşâ dahi pek memnun oldular." diye zevcesine o günkü âsâr-ı muvaffakiyyeti kemâl-i muzafferiyyet tavrıyla tatlı tatlı anlatmaya başlaması madam için hiç de tatlı tatlı dinlenecek hikâyâttan değildi.

Hikâyât ise bundan ibaret kalmazdı. Teşrîh-i Mütekabil Cemiyetine mensup olan zevâtın karılarını, çocuklarını vesair hısım ve akrabalarını da ba'de'l-vefât cemiyete cesetlerini terk etmeğe teşvik mecburiyetleri bulunduğundan doktor efendi aralıkta bir kere "Canım July! Şuna bir imzacık koyuvermeye ne zaman razı olacaksın?" diye kadıncağıza bir matbu varaka gösterince July "Allah göstermesin! Çek o menhus kağıdı!" diye dört adım geriye kaçardı.

Anladınız ya? O kağıdın üzerinde "Vefatımın vukuunda cesedimi Teşrîh-i Mütekabil Cemiyetine terk eyledim." ibaresi mu-

harrer ve matbudur.

Öyleyse böyle insan kasabı, ihtiyar, çirkin bir herifi öyle genç, güzel bir kadının sevmesi asla muhtemel değildir, değil mi?

Biz evvelce dedik ki bu ciheti hikâyemizin ilerisi tayin edecektir.

Doktor Bovlay'ın Teşrîh-i Mütekabil Cemiyetine mensubiyetinden sonra kendisince iştigâl eylediği iki şey daha vardı ki birisi epeyce eski bir sanat hükmünü almış olduğu hâlde, diğeri henüz pek yeniydi. Biz evvelâ eskisini görelim:

Evvelâ eski sanatı ölümün mukaddemât-ı vürûdunu tetkikten ibaret olup, ona dair bir kaç kitap yazmış ve herbirinden pekçok para kazanmıştı.

Bu tetkikin neden ibaret olduğunu anlayabildiniz mi? Meselâ açlıktan vefat edecek olan adama ölümün mukaddemât-ı vürûdu neden ibaret olduğunu tetkik için doktor efendi birkaç arkadaşıyla işi müzakere eyledikten ve kararını verdikten sonra yemek yemekten nefsini men eyler. Bir gün, iki gün, üç gün taamsız kalarak her ne hisseylerse yazdığı gibi ondan sonra ölüm gerçekten tekarrübe başlayınca tetkikin ehemmiyeti artmış olur ve daha ziyade ihtimam ile yazmaya başlar. Yazar, yazar... Ne zamana kadar? Ta birkaç defa bayılıp ayılarak nihayet bilkülliye kendisinden geçtikten yani mukaddimeten vefat eyledikten sonra arkadaşları evvelce karar verilmiş olan surette kendisini ayıltacak tedâbîre müsâraat ederler. Yavaş yavaş doktoru tekrar hayata davet ve celbeylerler.

İşte ölümün mukaddemât-ı vürûdunu tetkik demek böyle pek dehşetli bir şey olup, badehu kuyûdunu me'haz edinerek kitap suretinde keyfiyeti yeniden kaleme alır ve o sırada şüphe yok ki birçok dahi mübalâğât ve hayalât katarak kitabını tezyine çalışır.

E amma artık hiç şüphe kalmadı ki Madam July Bovlay böyle ayda bir vefat edip tekrar dirilen kocayı asla sevemez.

Bakalım, sevip sevmediğini hikâyemizin ilerisinde görürüz.

Ölümün mukaddemât-ı vürûdunu tetkik maddesi Doktor Bovlay'ın artık eskimiş olan sanatı olup, yenisine gelince, evvelâ haber verelim ki bu da yine şu eski sanatından tevellüd etmiş bir şeydir. Zira bu sanat dahi gûnâgûn zehirlerin insana ne yolda tesir ederek ne gibi âlâm hissettireceği hakkındaki tetkikattan ibarettir.

Fenn-i ispençyârînin tanıdığı ne kadar zehir varsa Doktor Bovlay bunların kâffesi için hangi eczâların bâd-zehir olacaklarını tetkik ede ede bulmuş ve her bulduğu bâd-zehri tecrübe için kedi köpek envaından birtakım hayvanata evvelâ zehiri vererek, badehu bâd-zehirle bittedavi emniyet-i tâmme hasıl eyledikten sonra kendisi dahi o zehiri yemeye ve yine bâd-zehirle kendisini de tedavi etmeye başlamış. Bu tetkiki o kadar ileriye götürmüş ve buna dair yazdığı kitaplar enzâr-ı umûmiyyece o derecelerde ehemmiyet kazanmış ki doktorun tecrübelerini tekrar edelim derken ecel-i kazâya uğrayarak tekerlenip gidenlerin miktarı hemen yüze tekarrüb etmiş.

Ey muharrir efendi! Ama artık July Bovlay'a siz dahi acımadınız mı? Böyle her hafta kendisini tesmîm eden bir koca sevilecek şeylerden midir? Ya bir gün o zehirleri karısında dahi tecrübe etmeye kıyam edecek olursa?..

Etmedi mi ya? Buna da kıyam eyledi. Fakat kadın mümkün değil rıza göstermeyerek şayet kendisi bilmeksizin tesmîm edecek olursa müddeî-i umûmîye müracaat edeceğini muhakkak surette deli kocasına anlatmakla güç hâl ile yakasını kurtarabildi.

İşte bizim Doktor Bovlay dahi Amerika doktorları meyanında bu kadar tetkikatıyla ve bu tetkikat üzerine bina edilmiş nice telifatıyla şöhret almış bir zattır ki şu hikâyemizin vukua geldiği esnada dahi narkotik denilen zehirin tetkikatıyla meşgûldür.

-Beşinci Bap-

İki Doktor, Bir Kadın

Doktor Gribling ile Doktor Bovlay birbiriyle gayet dostturlar. Ama bu dostlukları kapı bir komşu olduklarından neşet etmiş değildir. Amerika'da değil, Avrupa'da bile dostluk için komşuluğun hiç bir tesiri olamaz. Kırk yıl bir merdivenden inip çıkan komşular kırk yıl dahi yekdiğerine yabancı kalır.

Bu iki zatın dostluklarına sebep, bakınız neydi: Doktor Gribling, galvanoplastiye dair olan bendlerinde ve hatta muaharen defn-i emvâta dair olan mübâhesâtında Doktor Bovlay'ın birçok kaidelerini, reylerini dermeyan eylemişti. Hem de öyle bir surette dermeyan ediş ki doktorun ismi sebketmek lâzım geldikçe "Tedkîkat-ı amîkasıyla asrın a'zam-ı erbâb-ı fenni olan Doktor Bovlay Hazretleri..." tarzında yazarak onun sözlerini de erbâb-ı fenden hiçbirisi tarafından red şöyle dursun kabul edilmemek bile kabil olamayan bir muallim sözü olmak üzere dermeyan eylerdi.

Doktor Bovlay kapı bir komşusu olan zattan bu kadar âsâr-ı ta'zîm görür de hüsn-i mukabele etmez olur mu? Binaenaleyh o dahi defn-i emvât hakkında sair doktorların kâffesinin reyini reddederek, emvât için en münasip usûl-i defn elbette galvanize etmek olacağını hükmetmiş olduktan maada kendisi vefat eylediği zaman bittabi cesedi Teşrîh-i Mütekabil Cemiyetinde teşrih edildikten sonra Doktor Gribling tarafından galvanize edilmesini vasiyetnamesine derceylemişti.

Fakat bu iki fen adamının yekdiğeri hakkındaki şu riayetleri acaba ciddî ve samimî bir şey miydi?

Eğer iki doktorun birisi yirmi dokuz ve diğeri elli beş yaşında olmasa ve genci pek güzel olmaya mukabil, ihtiyarı pek de çirkin bulunmasa ve bununla beraber iki doktorun ortasında yirmi iki yaşında genç, güzel bir kadın bulunarak, birisi kendi üzerinde zehirlerin kuvvetini tecrübe etmek istediği hâlde, diğeri galvanoplasti sanatının yardımıyla kadının gümüşten bir heykelini

yapmak vaatlerini ileriye sürmeseydi, ihtimal ki bu riâyet-i mütekabilenin ciddiyetine inanabilirdik.

Şu yukarıdaki fıkramız onbir oniki satırlık bir fıkra olduğu hâlde azîm ve lâtif bir romanı câmi' olduğuna dikkat buyurdunuz ya? Fakat o kadar büyük bir romanın o kadar çok olan letafetini yalnız bu miktar satırlarla eda edebilmiş olacağımıza biz ihtimal veremeyiz.

İki doktor ile bir kadından ibaret bulunan şu zatlar arasında peyda olan münasebetin bâisi Doktor Gribling'in bakırdan, nikelden, gümüşten, pirinçten mamûl olan o parlak istatüleri olmuşlardı. Zira bu parlak ciciler, tabla doluları güzel July'nin kapısı önünden geçtikleri sırada kadının nazar-ı rağbet ve belki çeşm-i hevesle bunları temaşa etmemesi kabil olamıyordu.

İnsan gördüğü ve beğendiği şeyleri görünce çehresine ne parlak bir inbisât gelir. Galvanoplasti mamûlâtını July'nin böyle bir münbasıt tavır ile temaşası Doktor Gribling'in nazar-ı dikkatini celbederek, o da bittabi ve derhâl güzel kadını bir kat daha celb ve cezbetmeğe lüzum gördü.

Tarafeynde hasıl olan istidat pek çabuk âsârını meydana koyacağını elbette anlarsınız. Zira birkaç defa kadının hevesle parlak istatülere bakması, nasılsa bir defasında hem Doktor Gribling'i bir baş işaretiyle selâmlayarak, hem de:

-Bunları siz mi yapıyorsunuz mösyö?

diye bir sual iradına kadar cesaret vermişti. Gribling dahi derhâl demişti ki:

-Ben değil, fen yapıyor madam, fen yapıyor! Bende daha bunların ne kadarı var, bilseniz, görseniz.

-A!.. Ben sizde olan şeyleri nasıl görebilir mişim?

-Kendi kapınızdan altı hatve mesafeye kadar tebâüd edemez misiniz? Hiç olmazsa benim kapımdan bakınız.

Tanımadığı ve prezante edilmediği bir adamla şu kadarcık söz teâtisi Madam July Bovlay için pek büyük bir cesaret sayılabilirse de sözün ilki için bu cesareti verdiren şey istatülerin parlaklığı, güzelliği olduğu gibi ikincisi için cesaret verdiren şey

dahi doktorun gençliği, güzelliği, terbiye ve nezaketi olmuştu.

Üçüncü cesaret dahi kendi kapısından doktorun kapısına kadar yürümek için lâzım gelince, kadın bu cesareti de kendisinde bulabildi. Hem de o altı hatveyi atmış olmasına hiç de acımadı. Zira doktorun kapısından içeri baktığı zaman güya bir bir kuyumcu dükkânına bakıyormuş zanneyledi.

July'nin hiç haberi olmadığı hâlde yarım saat kadar kapının önünden ayrılamaması Doktor Gribling'i ziyadesiyle ümitlere düşürdü. Vakıa o gün:

-Güzel komşucuğum! İstatülerimi yalnız kapıdan temaşa ile neden iktifa ediyorsunuz? İçeriye dahi girseniz a!

derecesine kadar teklifi ileriye götüremediyse de kapı önüne kadar gelmiş olan güzel komşucuğun elbette içeriye kadar da girmesi baîd olmadığını düşünerek artık bütün gönlünü bahtiyarlık sevinçleri istilâ eylemişti.

Vakıa Madam Bovlay'ın birkaç gün sonra doktorun dairesi kapısından girmesi de vaki oldu. Zira ilk sözlerin teati olundukları günden sonra doktor kendi dairesine girer veyahut dairesinden çıkarken July'yi kapısı önünde veya içinde gördükçe selâm vererek ufacık tefecik hâl ve hatır dahi sormak derecesinde muarefeyi ileriye götürüyordu.

Ne saklayalım? Bundan evvelleri Madam Bovlay'ı kapısı önünde o kadar sık görmemekte olduğu hâlde şu birkaç gün zarfında gerek dairesinden çıkar ve gerek dairesine gelirken mütemadiyen kadına tesadüf etmesinden, bu hâlin kuru bir tesadüf değil bilâkis madam tarafından iltizâmî olduğuna da genç doktor tamamıyla inandı.

Nihayet July'nin doktorun dairesi kapısından içeriye kadar girmesi üzerine doktor sevincinden ne diyeceğini şaşırmış olduğu gibi zaten Doktor Gribling her ne zaman, her nerede söz söyleyecek olsa galvanoplastiden başka hiçbir şeyden bahsetmemek şanında olmasıyla o gün böyle bir güzel kadın kendi dairesine gelmiş olduğu zaman dahi söylediği sözler hep galvanoplastiye dair oldu.

July büyük küçük hangi istatüyü görse "Aman ne güzel!.." ya-

hut "Aman ne cilâlı, ne parlak!" diye çocuk gibi sevinmekte olduğundan bir kadını böyle çocuk gibi sevindirmekte bulunan ahvâle karşı o kadına her ne söylenmiş olsa kulağına bile girmez. Hatta nisâ-perestlik sanatında ilerlemiş bulunan erbâb-ı tedkik böyle kuyumcu dükkânı gibi, modacı mağazası, akmişeci gibi yerlerde kadınlara tavr-ı âşıkane göstermek ve dilşikârâne sözler söylemek muvafık olmadığını bittavsiye, sebeb-i hikmeti olmak üzere dahi:

-Çünkü o zaman kadının bütün havâssı temaşa etmekte bulunduğu şeylerle meşguldür. Kadın için bir güzel elmas yahut bir güzel çiçek hevesi elbette hevesât-ı âşıkaneye galiptir. Böyle bir hâlde söylenen âşıkane sözler sırf israf addolunur.

derlerse de o gün July ile Gribling arasındaki hâl buna hiç de kıyas kabul edemez. Evvelâ yine o nisâ-perestânın kavillerince kadın hangi şey ile meşgul ise o şeyden bahsedilmek lâzım gelip, temam July dahi istatüler ile meşgul olduğundan doktorun hep galvanoplastiden bahsetmesi dilşikârlık sanatına bittesadüf olsun muvafık düşmüştü. Sâniyen o zamana kadar kocasından ölümün mukaddemât-ı vürûdu, zehirin sûret-i tesiri ve filânca doktor dostununu bugün şu suretle teşrihi gibi hep mahûf ve müthiş sözlerden başka söz işitmemiş olan July bugün Doktor Gribling'in sözlerinden dünyada fen ve sanat denilen şey yalnız adam na'şlarını kesip biçmekten ve mukaddime-i helâke duçar oluncaya kadar aç durmaktan ibaret olmayıp, bazı fünûn ve sanayiin dahi işte böyle güzel şeylere taallûku olduğunu görmekte ve anlamaktaydı. Binaenaleyh bu sözlere, bu parlak şeylere tamamıyla meclûb olmaz da ne yapar?

Şu mukaddemât-ı muvaffakıyyetinin derecesini lâyıkıyla anlamış olan Doktor Gribling, July ile münasebetini bir kat daha ileriye götürmek için kocasıyla da bir münasebet peyda etmek lâzım olduğunu hükmeylediyse de buna dair kadına hiç bir şey açmadı. Zaten açmaya da ihtiyacı yoktur ki açsın. İşin bu cihetini yapabilmek için July'den hiç bir muâvenet beklemeyebilir. Zira bazı bendlerinde Doktor Bovlay'ı mualim-i a'zam sıfatıyla medh ü senaya başlaması arzu eylediği münasebetin husulünü temin edeceği kendisince muhakkaktır.

Vakıa öyle de oldu ya! Doktor Bovlay fennî gazeteler sütunlarında Doktor Gribling imzası altında kendi nâmının kemâl-i ta'zîm ile yad olunduğunu görünce sevincinden çıldırmak derecelerine geldi. Bir akşam karısıyla da buna dair söz açıldı. Karısına:

-Yahu, şu bizim komşu yok mu, o ne kadirşinâs adammış! En mühim mevâdd-ı fenniyyede nice keşfiyyâtımı burhan makamında irat eyliyor. Bana da güya kendisinin muallimi imişim gibi elkab-ı muhtereme yazıyor.

deyince July işin hakikatini ve bundan Gribling'in maksadını anladıysa da kocasına bir gûne şüphe vermemek için hiç anlamamışçasına bir tavr-ı mâsûmâne ile mukabele eyledi.

Zaten mâsûmâneden başka kadıncağızın ne tavrı olacak ki doktor tarafından tavr-ı mâsûmâneyi ihlâl edecek henüz bir ima bile vuku bulmamıştır.

Aradan birkaç gün mürûrundan sonra Doktor Bovlay bir akşam hanesine geldikte karısına dedi ki:

-July! Bugün "Terakkiyât-ı Tıbbiyye" gazetesine bir mektup yazarak komşumuz Gribling'e arz-ı teşekkürâta mecbur oldum.

-Neden?

-Neden olacak? Geçen gün sana dememiş miydim? Herif beni bu asırda bir misali daha bulunmayan muallim-i a'zam diye ilân ediyor. Kendisine prezante edilmemişim ki hanesine giderek bizzat teşekkürler edeyim. Daha ziyade sükût edecek olsam, o da terbiyesizliğe hamlolunacak. Binaenaleyh tahrîren beyân-ı teşekkür eyledim.

-İyi ettin dostum. Fakat ben de ne tuhaf söz söylüyorum. Ben fünûn adamı mıyım ki iyi mi, yoksa fena mı ettiğini bileyim?! Neyse!.. İyi ettin diyelim de...

Hayır, hayır! Güzel July nafile inkâr etmemelidir. Kocasının pek iyi etmiş olduğuna tamamıyla kani idi. Bu hakikati niye ketmediyor? O kadar kani olmuştu ki Doktor Gribling kocasının mektubunu gazetede okur okumaz bizzat mukabele-i teşekküre geleceğini de hükmeylemişti.

Bu hüküm dahi doğru çıktı ya! Ertesi akşam Doktor Griblin kapıya gelerek duhûl için istîzândan sonra elinde gazete dahi olduğu hâlde içeriye girdi ve madamı güya hiç tanımazmış gibi bir baş işaretiyle selâmlayarak kocasına da:

-Muallim Efendi Hazretleri! Tahammül-güdâz bir bahtiyarlık, size prezante edilmiş olmak şerefinden henüz mahrum iken beni böyle muaccizâne bir ziyarete kadar mecbur eyledi. Bahtiyarlığımı tahammül-güdâz diye tavsif eylediğime sebep şu gazetede okuduğum kelimât-ı iltifâtiyyeyi hiç beklemediğimden neşet eyliyor. O kadar sevindim ki eğer hâk-i pâyinize arz-ı ta'zîmât-ı şâkirdâne etmekliğime müsaade buyurmayacak olsaydınız bahtiyarlığım benim için hakikaten bir felâket makamına kaim olacaktı.

sözlerini en cerbezeli bir hatibe lâyık olacak tavr-ı mâhirânede serdeyledi.

Bu pehpehelerin Doktor Bovlay'ı ne kadar hoşlandıracağını anlarsınız ya? Bilhassa karısının huzurunda söylenmiş olmaları muallim cenaplarını o kadar şişirmiş ve karısının yüzüne öyle bir bakışla baktırmıştı ki bu bakışın manası "Gördün mü July? Şayet kocam yaşlı ve biraz da çirkin diye meyus oluyor idiysen, tashîh-i fikr et! İşte ben o adamım ki böyle sâhib-i keşf doktorlar beni muallim ittihaz eyliyorlar. Böyle bir kocaya malik olmak her bahtiyar kadınlara müyesser olamaz" suretinde olduğunu July de, Doktor Gribling de anlamıştı.

Bunun üzerine Doktor Bovlay karısını komşusuna prezante eyledi. O dahi profesör cenaplarının haremini güya büyük hemşire olmak üzere telâkki ediyormuşçasına bir tavr-ı ta'zîm ile kadına el uzatarak arz-ı teşekkürde bulundu.

İşte şu suretle muarefe husulü üzerine Gribling'in hemen çekilip kendi hanesine avdet etmesi lâzım gelirdiyse de, Amerika âdetinin hilâfına olarak Doktor Bovlay sözü biraz ziyadece uzattığından komşu efendi derhâl çekilip gitmedikten başka, o akşam umumî taam salonunda kendi sandalyesini muallimin yemek yediği masaya naklettirerek ba'demâ taamı birlikte etmeye de karar verdiler.

Malûm olmalıdır ki Avrupa'da pekçok familyaların mutfakları olmadığı gibi, Amerika'da hemen hiçbir kimsenin mutfağı olmayıp, böyle yüzlerce binlerce familyaları birden istiâb eyleyen büyük hanelerde umumî sofralar olur ve herkes orada taam eder.

Gerek bu akşam ve gerek bundan sonraki akşamlar iki doktorun esnâ-yı taamda sûret-i musâhabeleri hakikaten görmeye, dinlemeye şayan idi. Zira bunların ikisi de kendi sanatlarının çıldırasıya âşıkı olduklarından ikisi de sanatlarından başka hiçbir şeye dair söz söylemek şöyle dursun, dinlemek bile istemezlerdi. Binaenaleyh Doktor Bovlay'ın narkotik zehiri hakkında söylediği sözlere Doktor Gribling çinko ile galvanize etmek yolunda cevaplar verirdi. Ortada Madam July Bovlay bulunmasa Gribling o narkotik sözlerini hiç de işitmemek için hiç bu sofraya gelecek değil a! Gribling'in sahâyif-i matbûâtta kendisini medh ü senâ etmesi olmasa Bovlay dahi onun galvanoplastiye dair sözlerini dinlemekten ise hazır evvelce sûret-i vürûdunu tecrübe etmiş olduğu açlıktan vefat beliyyesini tercih ederek bu sofraya değil, taamhaneye bile gelmek istemez ya... Lâkin ikisi de ne yapsınlar? İkisi de mecburdurlar.

Fakat iki doktorun arasındaki kadının hâli ikisine de makîs değildir. July, Doktor Gribling'in sofraya devamından pek memnundu. Evvelâ münhasıran ve mütemadiyen kocasının ölümlerini dinlemekten kurtulup zamanın yarısına müsavi bir müddette galvanoplasti sözlerini işitmesi her hâlde bir tebeddül, bir tahavvül olacağı için memnundu. Sâniyen Doktor Gribling'in statülerini ba'demâ serbestçe temaşa edebildiği için memnundu.

Zira bir aralık Doktor Bovlay dahi komşusunun dairesine giderek iâde-i ziyaret etmiş olduğundan bundan böyle July yalnız olduğu hâlde oraya giderse bile şâyân-ı ta'yîb bir kusurda bulunmuş sayılamazdı.

-Altıncı Bap-

July'nin Gümüş Heykeli

Doktor Gribling ile Doktor Bovlay arasındaki dostluk rabıtası bir daha çözülemeyecek derecelerde düğümlenerek günden günden kuvvetini artırmakta devam ededursun, birgün Madam July Bovlay kocasının derdest-i tab' bulunan bir kitabı için matbaaya gitmiş bulunmasını fırsat ittihaz ederek komşusu Doktor Gribling'in hanesine gitmişti.

O zamana kadar mevcut olan istatülerin kâffesini July defaâtle temaşa ederek herbiri hakkında doktorun vermiş olduğu uzun uzadıya tafsilâtı dahi hemen kâmilen ezberlemiş olmasıyla bundan sonraki ziyaretlerden maksat istatü temaşası olmak suretinden çıktıkça çıkmaya başlamıştı. Bugünkü ziyaretinde July galvanoplasti hakkında kendisine mücmel bir yolda malûmat vermesini doktordan rica eyledikte doktor evvelâ havâss-ı elektrikiyyeden bahse girişerek galvanoplastiyi o kadar mükemmel bir tarif eyledi ki güzel July bu fenne dair kırk kitap okumuş bulunsa o kadar etraflı malûmat alamazdı.

Hele havâss-ı elektrikiyye ve mıknatısiyye bahsinde Gribling'in bir aralık mıknatıs-ı hayvânîye nakl-i makal ederek iki zatın ve bilhassa biri erkek ve diğeri kadın olan iki zatın arasındaki câlibiyyet, meclûbiyyet, âşıkiyyet, mâşukıyyet dahi hep havâss-ı elektrikiyye ve mıknatısiyyeden ibaret bulunduğunu o kadar lâtif anlatıyor ve bu sözleri July dahi o kadar lezzetle dinliyordu ki bu gidişle bir kalpten diğer kalbe telgraf gibi bir cism-i nâkil mevcut olmadığı hâlde dahi ifhâm-ı merâm edilebileceği ihtimalâtı kendi kendisini ortaya koymakta bulunuyordu.

Nihayet July sordu ki:

-Mösyö Gribling! Şu böceklerin, kuşların ve dört ayaklı hayvanların gûnâgûn madenlerden pek güzel heykellerini yapmış olduğunuz gibi canlı olan hayvanatın da heykellerini yapabilir

misiniz?

-Madam! Bunların hepsi canlıydılar. Galvanoplasti havuzuna canlı oldukları hâlde daldırıp, bir anda kendilerini şu hâle soktum.

-Hayır, hayır! Onu demek istemiyorum. Zîhayat bir vücudun böyle aynen heykelini yaptığınız hâlde o vücudun yine zîhayat kalması ihtimalini soruyorum.

-Oo madam! Sanatın şimdiki terakkîsi buna müsait değildir. Her tarafı kışr-ı madenî ile muhât olunca birkaç dakika bile dayanamayarak boğulur gider.

-Öf, Mösyö Gribling! Fünûna mensup olmadığımdan mıdır nedir, meramımı bir türlü anlatamıyorum? Anlamak istediğim şey şudur ki...

-Nedir madam?

Güzel July'nin tavrına ârız olan reng-i hicâb bir kat daha hüsnünü arttırdı. Doktor istîzâhı birkaç defa tekrar eylemişti. Nihayet July cesaretini toplayarak dedi ki:

-Meselâ benim heykelimi yapabilip yapamayacağınızı anlamak istiyorum.

Bu söz üzerine doktorun çehresinde tarifi gayr-i kabil sevinç emareleri peyda oldu. Bir dakika zaman kaybetmeksizin dedi ki:

-Oo!.. Pek kolay madam, pek kolay!.. Doğrusunu isterseniz ben öteden beri bu arzudaydım. Ama bir türlü size teklif edemiyordum. Malûm a! Aramızdaki hususiyet henüz güzel vücudunuzun heykelini yapmak için dest-i san'atı uzatmağa müsait olacak derecede değildi.

Doktor efendi bu sözü o kadar ihtizazlı bir sada ile söylüyordu ki, güya azîm bir havf içinde olduğu veyahut şiddetli bir sıtmaya duçar olmuş bulunduğu zannolunurdu. Ama July dahi doktorun hâlinden başka bir hâlde değildi. Bu hâlin bir visâl-i âşıkane hâli olduğuna şüphe edilemezse de ara yerdeki galvanoplasti meselesi ve heykeltraşlık kazıyyesi fazla görülürdü.

Neyse! Doktor efendi madamın heykeli yapılmak pek mümkün ve hatta pek kolay olduğunu bi'l-iddiâ yalnız bunun için kendisine ruhsat ve cüret vermesi lâzım geleceğini anlattı. Ve bu işin derece-i imkân ve suhûletini fiilen ispat için kalktı, bir tekne dolusu yoğurulmuş alçı getirip on santimetre kadar umkda ve müstatil şekilde bir demir çerçeveyi dahi destgâhın üzerine koydu. Badehu bu çerçevenin içine iki santimetre kadar kalınlıkta alçı döşeyerek kendi elini badem yağıyla biraz yağladıktan sonra onun üzerine koyup daha üst tarafını yine alçı doldurdu. Bir surette ki çerçevenin içinde kendi eli kâmilen alçı derûnuna defn edilmiş görüldü.

Bir yandan bu ameliyatı icra ediyor, bir yandan dahi "Şunu şöyle koyarsınız. Bunu böyle yaparsınız" diye tarifte bulunuyordu.

Beş on dakika sonra alçı dondu. Doktor bir âlet-i mahsûsa ile alçıyı kesip öyle bir surette iki parçaya ayırarak elini çıkardı ki elinin çıktığı yer adeta kalıp gibi boş ve kovuk kaldı.

Nihayet bu kalıbın iki parçasını yanyana getirip bir delik deldikten sonra kalıbın derûnunu yağlayarak iple bağladı ve içine lüzûmu derecesinde sulandırılmış alçı akıttı.

Kap içindeki alçı dahi donduktan sonra kabı açıp içinden alçıdan mamûl bir el çıkardı ki kendi elinin aynıdır. Ve Madam July'ye:

-İşte madam, bu el benim elimdir. Hatta bunu pişirmek dahi lâzım değildir. Gayeti bunun üzerine yarım milimetre kadar bir kışr-ı madenî geleceğinden cesâmet-i tabîiyyesi belli belirsiz artmış olacaktır.

diye alçıyı bir havuz içine sokup çıkardığı anda gümüşten yapılmış bir el olduğu görüldü ve onu July'nin huzuruna koyup:

-Biraz perdaht işi kaldıysa da asıl maksat bunun bu kadarını görmenizdi.

demesiyle güzel July sevincinden pek ziyade münbasıt olarak dedi ki:

-Aman Yârab! Ne güzel sanat! Ne mühim fen! Bizim Doktor

Bovlay varsın ölümlerle, teşrihlerle iştigâl ededursun. Dünyada en kibârâne bir sanat varsa o da galvanoplasti sanatıymış.

Vay Gribling'teki sevinç! Madamın taltifine mukabil teşekkür olmak üzere o kadar eğiliyor ki güzel favori sakalı yere değmeğe birkaç parmak kalıyor.

Bundan sonra söz madamın gümüşten bir heykeli yapılmak cihetine intikal eyledi. Lâkin bu işteki ehemmiyet de düşünülür ya? Yapılacak olan şey yalnız bir elden ibaret olsa neyse ne! El değil kol dahi kolayca kalıbı çıkarılacak azadandır. Ne hacet? Başın kalıbını çıkarmak bile o kadar müşkilâttan ma'dûd olamaz. Ya sînenin mînenin, bacakların macakların kalıpları nasıl alınacak? İşte "ve fîhi nazar" denmeye lâyık bir şey varsa o da budur.

Hâlbuki tam vücudun kalıbı çıkarılmak için asıl sanatkârâne usulce o vücudu çırçıplak soyup destgâh üzerine boylu boyuna yatırmak iktiza eder. Vakıa Madam July Bovlay kocası tarafından Doktor Gribling'e prezante edilmiş ise de "Bizim karıyı çırçıplak soy da kalıbını çıkar." diye prezante edilmemiş.

Bundan kat'-ı nazar Madam Bovlay dahi velev ki kocasından gizli olsun, kendi üzerinde bu yoldaki ameliyata müsaade veremez. Ressamların ve heykeltraşların karşılarında matlûb olan vaziyette duran modeller bu sanata alışkın oldukları hâlde bile o kadar mahçup olurlar ki pek çokları bazı vaziyetleri mümkün değil kabul edemeyerek yalnız o kadar mûcib-i hicâb olmayacak vaziyetleri kabul ediyorlar.

Vakıa gerek Madam Bovlay'ın ve gerek Mösyö Gribling'in hatırına geldi ki yapılacak istatü tam vücutta olmasın da "büst" denilen usulde sîneye kadar nîm heykel olsun. Ama madamın asıl arzusu tam heykelini aldırmak olduğu gibi Gribling'in arzusu dahi budur. Zira Gribling madamın letâfet-i endâmı Yunan-ı Kadîm sanatkârları tarafından yapılan Venüs heykellerine faik olduğunu söylemiş ve madam dahi buna kanâat-ı kâmile ile kanmıştır.

İlk günü şu heykel meselesine bir karar verilemedi. O akşam July merakından tatlı uykuları kendisine haram eylediği gibi

Gribling, July'den daha ziyade merakla geceyi güç geçirebildi. Ertesi gün yine birleştiler. Birçok müzakereden sonra istatünün nîm heykel suretinde yapılmasına bizzarûre karar verdiler. Hatta bu karar dahi öyle kolay kolay verilememişti. Bakınız arada ne gibi bir muhavere sebk etmişti.

July- Nîm heykel derecesinde bir istatü yapacak isek de hicâb-ı nisvânî ona da mani olmaz mı doktor efendi?

Doktor- Neden mani olsun madam?

- Her hâlde kalıbını çıkaracağınız azamı size keşfedecek değil miyim?

- Vakıa öyle ama vücudunuzun kısm-ı ulvîsini dekolte elbise giydiğiniz zaman zaten setretmiyorsunuz ki!

- Doktor efendi, hatırıma başka bir şey geliyor. Büst heykelini çıplak yapacağımıza sıkı bir amazon giysem de onun üzerinden kalıp çıkarsanız olmaz mı?

- Olur ama yalnız yüz sizin yüzünüz olup, sadr ve göğüs sizin sadrınız ve göğsünüz olmaz. Buna rıza gösterecek olsak esvap üzerinden kalıp çıkarmaya ne hacet, yalnız yüzünüzün kalıbını çıkartıp kafa ve ense ve gerdan ve omuzlar ve göğüs ve arka gibi kusûrunu tahminî olarak yapabiliriz. İsterseniz o hâlde tam vücudunuzu bile giyinmiş olduğunuz hâlde galvanize edebiliriz.

- Yok, yok! Giyinmiş heykelin nesi olur? Vakıa büst derecesinde bir heykel yapmak için keşfi lâzım gelen uzuvlar dekolte elbise giyildiği zamanlar dahi keşf olunuyorlar. Şu kadar ki göğüs cihetinden memelerimin kalıplarını almazsınız değil mi doktor?

- Siz bilirsiniz madam.

- Öyle olsun, öyle olsun!

- Ee, bu ameliyata ne gün başlarız?

- Bu günlerde başlayamayız. Başlayacağımız günü ben size haber veririm. Çünkü zevcim Doktor Bovlay yakında New York'a gideceğinden müddet-i gaybûbeti zarfında biz dahi heykelimizi yapmaya gayret ederiz.

Vakıa kadının bu sözü doktor tarafından dahi istihsan edildi. Bu kararla ayrılacakları zaman Madam Bovlay dedi ki:

- Rica ederim doktor efendi! Bu iş aramızda sırr-ı mektûm kalacaktır. Yapacağımız heykelden kocamın asla haberi olmayacaktır.

- Ona ne şüphe madam! Bunu ben de sizden rica edecektim.

- Heykel yapılsın, onu burada hıfzederiz. Ben arzu ettikçe gelir temaşa ederim.

- Ah madam, emin olunuz ki o arzu benden bir vakitte münfekk olmayacaktır. Her saatimi, her dakikamı büstünüzü ziyarette geçireceğim. Ona adeta perestişler eyleyeceğim.

- Teşekkür ederim doktor efendi! Pek nazik bir zatsınız.

Kadın bu sözü söyleyip doktoru selâmlayarak çıktı gitti. Doktor dahi yerlere kadar eğilerek kadını selâmladıktan sonra yine yerinde kaldı.

Acayip! İş bu dereceye vardırıldıktan sonra?!..

Evet! Amerika'da her şey ya ifratta, ya tefritte değil mi? Heykel yaptırmak meselesi dahi kendisini böyle ifrattan veya tefritten kurtaramamak tabiîdir.

Eğer Madam Bovlay bir Parisli olsa da Doktor Gribling dahi Paris sanatkârlarından bulunsaydı, heykelin şimdiye kadar bin türlüsünü yaparlardı. Çıplağını da, büstünü de, her vaziyettesini vücuda getirirlerdi. Lâkin Amerika'da bahusus Doktor Gribling ve Madam Bovlay gibi ulûm ve fünûn âleminin asilzâdegânı, prensleri, hükümdarları addolunan zevât meyanında heykel yaptırmak ve tabîr-i diğerle fırına mercimek vermek öyle mesâlih-i âdiyyeden madûd değildir. Eğerçi kadınlar erkekler kadar serbest olarak Avrupa kadınlarının nail olmadıkları birçok hukûk-ı medeniyyeye nailseler de vezâif-i nisvâniyye ve zevciyyelerine riayetleri dahi bir derecededir ki bin Amerikalı kadından birisi o vezâife adem-i riâyet-i hâinânede bulunamaz. Nasıl bulunabilsin ki Doktor Gribling gibi erkekler dahi kadınları vazîfe-i nisvâniyyeleri dairesinde muhafaza himmetinde bulunarak o cihetteki mahcubiyetleri kadar bir

mahcubiyet Paris'in erkeklerinde değil nisvânında bulunsaydı Paris ahâlisi en ziyade mahcubiyetle şöhret-şiâr olurdu.

İşte Amerika'nın bu hâlini dahi öğrenirseniz Madam July Bovlay'ın heykelini yapmak ne mühim bir iş olduğunu anlayacağınız gibi Doktor Gribling tarafından kendi heykeline edilecek perestişten dolayı Madam Bovlay teşekkür eylediği hâlde bir muamele-i nâzikâne ve zarîfâne suretinde telakkî olunarak daha ileriye geçilememesindeki hikmeti de takdir etmiş olursunuz.

-Yedinci Bap-

Doktor Bovlay ve Narkotik

Bundan mukaddem, bilmünasebe haber vermiştik ki şu hikâyemizin güzerânı esnasında Doktor Bovlay narkotik üzerinde icrâ-yı tedkîkat ile iştigâl eyliyordu.

"Narkotizm" tabir-i umûmîsi altında fenn-i tıbbın vermekte olduğu izahattan anlaşıldığı üzere afyon ve baldıran gibi bazı envâ-ı nebâtâttan istihsal olunan zehirin bir mikdâr-ı cüz'îsi istimal edenlerde hafif bir sarhoşluk husule getirdiği hâlde narkotik denilen bu maddenin miktarı arttıkça tesiri dahi artarak sarhoşluğu sızmak derecelerinin fevkıne çıkarır ve bayılmak mertebelerine vardırır.

Hâlbuki bayılmak dahi birkaç dereceye münkasım olup en âdisi derin bir uykuya müşabih olduğu hâlde, en yükseği namına "mevt-i zâhirî" denilmesinden dahi anlaşılacağı üzere adeta ölüm mertebesine tekarrüb eder. Bu hâlde baygın olan adamı kendisine getirmek epeyce güç olup, o adam biraz kuvve-i dimâğiyyesini toplayıp da bir hareket etmeğe davranacak olsa bile hareket-i mezkûreyi kuvveden fiile çıkarmak için asâbında mecal ve istidat kalmamış olur. Kezalik bir şey söylemek arzusunda bulunsa bile söyleyeceği söz kendi hayalinde kalıp lisanı o makaleyi ifade edemez. Bu suretle bayılmaklığın bir mertebe daha yukarısı adeta mevt-i hakîkîdir.

Bizim Doktor Bovlay bu narkotizm maddesini birtakım ihtirâât ile tadil ederek semm-i mezkûra öyle bir istidat vermişti ki onun bir mikdâr-ı muayyenini istimal eden adam mevt-i hakîkînin kâffe-i alâyimiyle ölecekti. Fakat bu ölüm ancak beş saat kadar devamla hangi tabip getirilirse getirilsin mevtânın katiyen vefatına şüphe edemediğinden, sonra mevtâ yine dirilecekse de zahirde hiç bir alâmet-i hayât gösteremeyecekti. Vakıa dimağı gereği gibi oynamış olacağından yanında lâkırdı söylense işitecekse de kendisi cevap vermek için cebr-i nefs eylemiş olsa dahi dilini istediği gibi idareye muktedir olamayarak sözü yine

kendi hayalinden ibaret kalacaktı. Kezalik bir hareket murad etmiş olsa bile o hareket kendisince bir kuvveden ibaret kalarak mümkün değil fiile çıkarılamayacaktı.

Doktor Bovlay bu neticeye varmak için pek çok çalıştı. Müfredât-ı tıbbı kâmilen nazar-ı teftişten geçirip fenn-i ispençiyârîyi alt üst eyledikten maada kimya fennini dahi herc ü merc derecesine getirerek bunların cümlesini fizyoloji fenni üzerine hücum ettirdi. İstihsal etmiş olduğu neticeyi insana hilkatçe en yakın bulunan at ve maymun üzerinde tecrübeye girişti kte vakıa bunların dört beş saat müddetçe hakikaten vefat eylemiş bulunduklarına kendisi de hükmeyledikten sonra kırk sekiz saat o hâlde terk ile badehu şiddetli bir sadmeye duçar edilince uyandıklarını gördüyse de baygınlık hâlinin devamı esnasında bu hayvanların hariçteki ahvali hissedebilip edemediklerini bittabi hükmedemediğinden işte bu merak ile çatlamaktaydı.

Birkaç defa hatırına geldi ki tadiline muvaffak olmuş bulunduğu narkotik semmini karısı olan o güzel July üzerinde tecrübe eylesin. Ama buna bir tecrübe uğrunda bir sevgili zevce fedası manasını vermemelidir. Doktor Bovlay vereceği narkotikle zevcesinin vefat etmeyeceğinden dolayı katiyen emindi. Arzu eylediği şey baygın bulunduğu müddet hariçteki ahvali ne surette hisseylediğini anlamak kazıyyesinden ibaret bulunup başka bir kimse üzerinde tecrübe etmiş olsa şayet mahsûsâtını doğru haber vermez diye emniyetsizliği bu işte zevcesine ihtiyaç messettiriyordu. Lâkin July'yi ikna kabil midir?

Kadın bundan mukaddem bâd-ı zehri hazır ve tesir-i kat'îsi zahir bulunan semûmu da kabul etmemiş. Şayet kendisinden habersiz olarak böyle bir tecrübeyi icra eyleyecek olursa müddeiumumîye müracaat eyleyeceğini katiyen bildirmiş.

Öyle ya! Kadın bu tecrübeye kendi iradesiyle rıza göstermiş olsa buna dair bir varaka imza etmiş bulunması lâzım gelecektir. Öyle olmadığı surette müddeiumumî katl kasdıyla tesmîm cinayetini ortaya sürerek doktor efendinin "Tecrübe için yaptım." demesine mahkeme-i cinâyet kulak bile vermeksizin yedi seneden ekall olmamak üzere prangaya atılacağı derkârdır.

İyi ama ne yapmalı? Ulûm-ı tıbbiyye âlemini alt üst edecek

derecelerde mühim bir keşif meydana çıkarıldıktan sonra müceret tecrübesine hizmet edecek adam bulunamadı diye vaz mı geçmeli?

Doktorun yine etıbbâdan Dodil isminde bir arkadaşı vardı ki zehirler tecrübesinde daima kendisine muavenet eylerdi. Hatta birkaç kitabı bu Doktor Dodil ile birlikte imza etmiş olmaları dahi vakidir. Eğerçi Bovlay şu narkotik işine Dodil'i katmamak ve bu işin ne şanına ve ne de menfaat-ı nakdiyyesine onu ortak etmemek azminde idiyse de son tecrübesini itmâm için başka bir kimse bulamayınca yine ona müracaat mecburiyetine duçar oldu.

Bu Doktor Dodil yetmiş yaşına varmış, ipince, upuzun, kupkuru, sapsarı bir adamdır ki çehresini teşkil eden elvân-ı asliyyeden yalnız gözlerinin mavi rengi baki kalıp, gençliğinde çehresi pembe imişse bile şimdi sarıya tahavvül etmiş olduğu gibi, tüyleri sarı imişse bile şimdi süt beyaza mütehavvil olmuşlardır. Ağzında diş kalmamış olduğu cihetle vaktiyle güzel miymiş, çirkin miymiş bilinemez. Dişsizlik hasebiyle dudakları pek ince ve diş etleri üzerine doğru kıvrılmış ve bu hâlde çenesi burnuna doğru yükselmiş idüginden vaktiyle ağız, burun, çene mütenasip miydiler, değil miydiler bir türlü hükmolunamaz.

Şimdiye kadar zehirler tecrübesinde Doktor Dodil, bizim Bovlay'ın ya fâili olurdu, ya mef'ûlü. Fakat bu tabirlere manalı manasız gülmeyiniz. Burada şu fâiliyyet ve mef'ûliyyetten murad eylediğimiz mana ahlâkî değil, tıbbîdir. Yani Bovlay'ın fâiliyyeti tertip olunan zehirleri Dodil'e içirip badehu mürettep bulunan bâd-ı zehirle onu kurtarmaktan ibaret bulunduğu gibi mef'ûliyyeti demek dahi Bovlay zehiri kendisi içerek badehu bâd-ı zehirle Dodil'in kendini kurtarması demektir. Fransızca tabir etmek istemiş olsaydık, fâile "operatör" ve mef'ûle "suje" derdik de kimseyi manalı manasız güldürmezdik. Ne yapalım ki lisanımızda henüz bu misillü ıstılâhât yerleşmemiştir.

Elhasıl bizim Bovlay şu narkotizm işine Dodil'i hiç karıştırmamak azmindeyken, başka bir arkadaş bulamamak hasebiyle merkûmu karıştırmaya mecbur oldu. Birgün herifi çağırıp narkotik hakkındaki muvaffakiyâtını uzun uzadıya anlattıktan sonra dedi ki:

- Azizim Dodil! İşte bu tecrübe-i mühimmeyi sizinle birlikte icra etmek istiyorum. Lâkin bunda siz mef'ûl olacaksınız, ben fâil. Zira bunun muayyen ve mürettep bâd-ı zehri bulunmayıp, vefattan kırk sekiz saat sonra bazı ameliyat icrasıyla nâimi uyandırmak iktiza edecektir.

İhtiyar tabip derin bir düşünceye vardı. Daha kaşlarını çatıp zaten ekşi suratını bir kat daha ekşitmesinden Bovlay anladı ki herif kabul etmeyecektir. Müteakiben ihtiyar tabip adem-i kabulünü ikrar dahi ederek dedi ki:

- Azizim Bovlay! Vakıa bu yaştan sonra benim için ölümden korkmak ayıp olduğu gibi, fünûna âşık olanlar için bu korku gençlerde bile bulunsa yine ayıptır. Lâkin göz göre hasbî bir ölüme kendisini atmak dahi adeta divanelik addolunur. Eğer bu narkotik aleyhine dahi bir bâd-ı zehr tertip etmiş olsaydınız mef'ûliyyeti bilâ-tereddüt kabul ederdim. Ama siz kendiniz dahi itiraf ediyorsunuz ki kırk sekiz saat sonra uyandırmak için bazı ameliyat icrası lâzım gelecektir. Ya bu ameliyat beni uyandırmaya kifâyet etmezse?..

- Hayır dostum! Maksadı güzelce anlayamadınız. Vakıa tertip eylemiş olduğum narkotike karşı bir bâd-ı zehr yoksa da kırk sekiz saatten sonra nâimi uyandırabileceğime itimadım katiyen muhakkaktır. Atları, maymunları uyandırdığım hâlde sizi uyandıramaz mıyım?

- Azizim! Vakıa hilkatçe insana en yakın hayvanlar, maymunlar ile atlar ise de madem ki ben at yahut maymun değilim ve madem ki at ve maymun ben değildirler, aramızda bir fark bulunmasına kaniim. Onları uyandırabildiğiniz hâlde ya beni uyandıramazsanız? O hâlde tetkikat jurnalinizde "Kırk sekiz saaten sonra atları, maymunları uyandırabildiğim hâlde, insanı uyandıramadığımı Doktor Dodil üzerinde tecrübe eyledim." diye bir kayıt düşüreceksiniz. Sizin işiniz bitmiş olacağı gibi benim de işim bitmiş olacak, değil mi?

- A canım, isterseniz size bir senet vereyim ki helâkiniz hâlinde müddeiumumî...

Karşısındaki adam söz söylerken sözünü kesmek Doktor Dodil'in hiç mutadı değilken bu defa Bovlay'ın sözünü kesti. Tuhaf

tuhaf gülerek dedi ki:

- Vakıa beni geberttikten sonra müddeiumumî sizi de ya gebertir, ya müebbet veyahut muvakkaten prangaya atar. Buna eminim. Lâkin ben geberdikten sonra sizin dahi böyle bir felâketinizden bana ne fayda hasıl olur?

- İyi ama dostum, narkotiki içtikten kırk sekiz saat sonra nâimi uyandırmak için lâzım gelen muamelâtı sizin icra edebileceğinize nasıl emniyet edeyim ki, narkotiki kendim içeyim?

- Ooo! Buna emniyet etmeniz işten bile değildir. Ne gibi alâyime karşı, ne yolda hareket edilmek lâzım geleceğini bir kağıt üzerine yazarsınız. Ben o talimata harf be-harf riayet ederim. Bahusus ki baygınlık hâlinde haricen vukubulacak ahval ve harekâtı nâimin ne yolda hissedeceğini anlamak en ziyade merak ettiğiniz şey değil midir?

- Öyle ya!

- O hâlde kendi ihtisâsâtınızı kendiniz yazmak, bu bapta kaleme alacağınız kitabın daha ziyade mükemmeliyetine yardım eyler. İhtimal ki ben ihtisâsât-ı vâkıamı ya eksik söylerim, ya ziyade. Siz ise kendi ihtisâsâtınızı ister eksik yazarsınız, ister ziyade. Yani kitabınızı ikmal için ne yolda yazılmasını münasip görürseniz öyle yazarsınız.

Doktor Bovlay düşünmeye başladı. Dostunun, arkadaşının söylediği sözleri pek haklı bulduktan maada kendi hatırına dahi diğer birçok şeyler hutûr ediyordu. Meselâ bu tecrübe ilk icra olunan bir tecrübedir. Bu tecrübede ahvâl-i mevti hissetmek, erbâb-ı mütalâanın en ziyade ehemmiyet vereceği şeylerdendir. Eğer narkotiki Doktor Dodil içecek olursa enzâr-ı umûmiyyede en büyük ehemmiyeti o kazanacaktır. Bir de merkûmun ihtisâsâtını dosdoğru yazmayıp da kitabı tezyin etmek ve ehemmiyetini arttırmak için, işin içine biraz mübalâğa ve biraz da şarlatanlık katmak lâzım gelirse bu sırra arkadaşı pek de mahrem olamamak melhûzdur. Ya herif kendi kitabına mukabil ve muarız olarak başka bir kitap çıkarıp da "Bovlay bana şu surette ihtisâsât isnat eyliyorsa da yalandır. Ben öyle hissetmedim. Böyle hissettim." diye serd-i ahvâl-i ma'kûseye

ibtidâr eylerse ne yapmalı?

İşte bu mütalâalar Doktor Bovlay'ı narkotikin kendi tarafından içilmesine meylettirdi. Yalnız baygınlıktan kırk sekiz saat sonra ayılmak tedbirine refikinin kusur etmemesi için oturup uzun uzadıya bir talimat kaleme aldı.

Bu tedâbîrin en ziyade ehemmiyet verecek ciheti kırk sekiz saat sonra baygın adamın burnuna amonyak koklatmak ve elinden ve ayağından yakalayıp kemâl-i kuvvet ve şiddetle sarsmak veyahut vücudunun bir tarafına kızgın demir sokup dağlamak gibi şeyler olduğundan, bu cihetleri Doktor Dodil'e şifahen dahi uzun uzadıya anlattıktan maada "İşte şöyle sarsarsınız." diye zavallı ihtiyarın kurumuş elinden tutup incecik kolunu o kadar şiddetle sarstı ki Dodil "Of, aman! Kolumu koparacaksınız!" diye haykırmaya mecbur oldu.

Verdiği talimatı Doktor Dodil'e tamamıyla anlatmış olduğuna kanaat-ı kâmile hasıl eyledikten sonra şunları dahi ilâveten dedi ki:

- Azizim Dodil! Bu talimatın hükmüne harf be-harf riayete ne derecelerde mecbur olacaksanız, şu tecrübeyi zevcem July'den ve bütün dostlarımdan gizli tutmaya dahi o derecelerde mecbursunuz. Benim narkotik içtiğimi hiç kimse bilmeyecek. Herkes beni cidden ve hakikaten vefat etmiş zanneyleyecek. Nizâmen kırk sekiz saat beni defnetmemeleri lâzımdır. Siz gayret edeceksiniz ki beni defnetmesinler. Zira tabut ve lâhit içinde boğulmaklığım melhûzdur. Bilirsiniz ki ben o baygınlık hâlinde pek cüz'î hava teneffüsüyle hayatımı idâme eyleyebilirim. Ama o kadar cüz'î hava ki onu teneffüs etmekle cevelân-ı dem usulünün devamını etıbbâ bile anlayamayacaklardır. O hâlde beni bir tabuta koyarak kapağını vidalar ile sıkıştırıp lâhde indirecek olurlarsa da cüz'î havayı da teneffüs edemeyerek boğulur, kati surette vefat etmiş olurum.

Doktor Dodil talimatın bu cihetine dahi harf be-harf riayette kusur etmeyeceğini vaad eyledi.

Bu aralık Bovlay'ın aklına yeniden bir şey daha geldi. Dedi ki:

- Aman azizim Dodil! En ziyade ehemmiyet verilecek bir şey daha vardır ki o da benim Teşrîh-i Mütekabil Cemiyetine mensubiyetim kazıyyesidir. Bilirsiniz ki ben öldükten sonra cesedim cemiyetin istifadesine terk olunmuştur. Şayet beni cidden vefat etmiş zannıyla teşrih edecek olurlarsa?.. Vakıa neşteri kaba etlerimden bir tarafa sokacak olurlarsa bu sadme beni uyandırmaya kifayet edebilir. Ama ya teşrihe böyle başlamayıp da mesela en evvel kafa kemiğimi bir balta ile yaracak olurlarsa?.. İşte o zaman iş fenalaşır. Binaenaleyh size rica ederim ki kırk sekiz saat zarfında behemehâl beni uyandırarak ne defnime ve ne de teşrihime meydan bırakmamalısınız.

Doktor Dodil bunu dahi kaviyyen ve katiyyen Bovlay'a vaad ve temin etmekle narkotik tertibini Bovlay'ın içmesine karar verilip bu suretle müzakere hitâma resîde oldu.

-Sekizinci Bap-

Doktor Bovlay'ın Vefatı

Dodil ile Bovlay bu müzakereyi ederek kararı dahi verdikten sonra birbirinden ayrıldılar. O gün Bovlay narkotiki içmeyip ertesi gün içmeye arkadaşıyla beraber karar vermiş idiyse de Dodil gittikten sonra on dört on beş saat işi tehir etmekte bir hikmet bulamayan Bovlay hemen işe başlamayı tercih eyledi. Hatta hilâf-ı karar böyle bir isti'câlin şayet arkadaşını tağlît edeceği bile vârid-i hâtırı olduysa da kendi kendisine "Adam! Dodil bu kadar ahmak değil! Bayıldıktan sonra kırk sekizinci saati sayacak, badehu ameliyata mübaşeret edecek değil mi? Kırk sekizi bundan onbeş saat sonra saymaya başlayacağına, şimdiden saymaya başlayacak vesselâm!" demiş ve tertip eylediği narkotiki istimal etmişti.

Narkotik te'sîrât-ı lâzımesini göstemekte asla teahhur etmedi. Sekizinci dakikada Bovlay'ın üzerine bir fenalık gelerek kemâl-i dehşetle bir kere haykırdı. Karısı ve uşağı koşup geldiler. Biçarenin gözleri yerinden fırlarcasına tavrı değişmişti.

Madam July Bovlay "Yine sana ne oldu, a dostum?" diye keyfiyeti anlamaya çalışıyor idiyse de Bovlay'ın dili tutulmuş olduğundan hiç bir cevap veremiyordu. Onuncu dakikada bilkülliye kendisinden geçerek sekerât-ı mevte duçar oldu. Gerek kadın ve gerek uşak "Doktor Gribling! Gribling! Aman doktor yetiş!" diye haykırmaya başladıklarından ve Doktor Gribling yine bir galvanoplasti tecrübesinde bulunduğundan dünya bir araya gelse bu işini bırakıp ayrılamaz idiyse de nîm heykeline teabbüd edeceğini temin derecesinde isbât-ı ubûdiyyete çalıştığı Madam July Bovlay'ın hatırı için galvanoplasti işini bile terk eyledi. O dahi hemen koştu geldi. Fakat July'nin tarifine hacet kalmaksızın dostunun duçar olduğu felâketi anladı. Zira biçare Doktor Bovlay on dördüncü dakikada teslîm-i rûh eylemişti.

Madam July'deki telâşı uzun uzadıya tarife hacet var mıdır? Ne yaşından, ne hüsnünden ve ne de bilhassa sanatından memnun

olamamakla beraber müteveffa birkaç senedir birlikte yaşamış olduğu kocası değil mi? Kadıncağız:

- Aman Doktor Gribling! Birkaç dakikada kocamın duçar olduğu şu hâl nedir?

diye tazallüm eylediği sırada Gribling en büyük teselli olmak üzere:

- Evet madam, buna "apoplaksi födrvayant" derler. Yıldırım gibi serîdir. Bir anda bile insanı öldürür.

yollu izahattan başka bir şey söylemiyordu.

Fakat istîzâha, izaha ne hacet? Bovlay'ın ne olduğu işte görülüp duruyor. Herif çoktan son nefesini teneffüs eylemiş. Binaenaleyh cenazeyi bir kanape üzerine yatırıp derhâl mensup olduğu Teşrîh-i Mütekabil Cemiyetine haber gönderdiler. Zira bu cemiyetin doktorları o şehrin en hâzık tabipleri olduğundan müteveffa için bir çare mutasavver ise, o çareye dahi ancak bu tabiplerin muvaffak olabilecekleri derkârdır.

Arkadaşlarının vefatını haber alabilen doktorlar koşup geldiler. Dodil dahi bu cemiyetin azasından bulunmağla o da geldi. Cümleten Bovlay'ı muayeneye başladılar. Fakat cümlesine dahi kanaat-ı kâmile geldi ki biçare Bovlay mevt-i ciddî ve hakîkî ile vefat etmiştir.

Madam July Bovlay Doktor Dodil'e:

- Canım doktor! Kocam şimdi sizinle müzakere eyliyordu. Acaba yine bir zehir tecrübesine mi kalkıştı? Öyle bir haberiniz varsa lütfen beyan buyurunuz da o zehrin bâd-ı zehriyle biçareyi kurtarmaya çalışalım.

dediğinde Doktor Dodil kemâl-i ye's ile içini çekerek dedi ki:

- Hayır madam! Hiç öyle bir müzakeremiz yoktu. Şu anda yapabileceğimiz şey sizin kocanız ve bizim dostumuz bulunan müteveffaya lâyık olduğu derecelerde acımak ve ağlamaktan ibarettir.

Zaten bunca hâzık etıbbâ mevt-i hakîkînin vukûunu hükmetmiş bulundukları hâlde yalnız bir Dodil mi bunlara muhalefet

edecek?

Hem Dodil'in bu cevabı vermesi iki cihetle mecburidir. Evvelâ Bovlay ile vermiş oldukları karar muktezasınca şu narkotik tecrübesinden hiç bir kimseye ifşâ-yı esrâr etmeyip Bovlay'ın filhakika vefat etmiş olduğuna cümleyi inandırmak mecburiyetindedir. Öyle değil mi? Sâniyen Bovlay narkotiki ertesi sabah istimal edecekti. On beş saat evvel istimal etmesine Dodil ihtimal verebilir mi? Binaenaleyh kendisi dahi dostunun vefatına cidden ve hakikaten inanmış olursa şâyân-ı istiğrâb mıdır?

İlk gelen tabipler mümkün mertebe madamı tesliyetle çıkıp gittikten sonra vefat maddesinden haber alan diğer tabipler, dostlar dahi peyderpey vürûda başladılar. Hane adeta bir cenaze hanesi oldu. Dodil ise bir kere çıkıp gittikten iki buçuk saat sonra bir daha gelip madama bir mektup getirdi.

July zarfı açtıkta derûnunda Teşrîh-i Mütekabil Cemiyetinin bir kağıdıyla bir de müteveffa kocası tarafından mümzâ bir varaka zuhûr eyledi. Varakanın meâli "Vukû-ı vefâtımdan sonra naaşımı Teşrîh-i Mütekabil Cemiyetine terk eyledim." tarzında olduğu zaten malûmunuzdur. Mektubun sûret-i mütercemesi ise ber-vech-i âtîdir:

"Madam July Bovlay! Zevciniz Mösyö Lö Doktor Emil Bovlay'ın bu sabah füc'eten vefatı haber alındığı gibi cemiyetimiz erkânından birçok etıbbâ müteveffayı muayene ederek mevt-i hakîkînin vukuunu tastik dahi etmişlerdir. Bu hâl hayât-ı umûmiyyenin neticesidir ki ondan müstesna hiçbir kimse yoktur. Binaenaleyh tesliyetiniz için tafsîl-i makale lüzûm görülemeyerek burası zekâvet ve zarafetinize havale olundu. Kaldı ki malûmunuz olduğu üzere müteveffa zevciniz taht-ı riyâset-i âcizânemde bulunan Teşrîh-i Mütekabil Cemiyeti azasından olarak, vefatından sonra naaşı cemiyete ait olacağına dair hâl-i hayatında usulü vechile bir varaka imza eylemiştir. Varaka-i mezkûre leffen irsal kılındı. Müteveffa hakkında merâsim-i techîziyye ve tedfîniyyenin icrasında muhtar bulunmanızla beraber ba'de'd–defn lâhdinden çıkarıp cemiyet teşrihhanesine nakli için gönderilecek adamlarımıza muhalefet edilmemesi

zımnında lâhit bekçilerine emir verilmesi rica olunur.

Teşrîh-i Mütekabil Cemiyeti Reisi

James Look"

Biçare July bu mektubu güzel gözlerinden elmas taneleri gibi yaşlar dökerek okudu. Zaten teşrih denilen şey kadıncağızın sinirlerine dokunmak derecelerinde dehşeti bu varaka-i matbûa gibi bir varakaya vaz'-ı imzâ etmesi teklif olunduğu zamanlarda dahi mücerrebi bulunduğundan az kaldı ki July'nin dahi üzerine bir fenalık gelsin.

Doktor Dodil kadıncağıza bazı ruhlar koklatarak kuvâ-yı a'sâbına yardım eyledikten sonra dedi ki:

- Madam! Kocanızın imzasını hâvi olan şu varakayı size göndermekle Teşrîh-i Mütekabil Cemiyeti büyük bir ihtiramda bulunmuştur. Bu ihtiramı herkese etmezler. O varakanın yalnız bir sûret-i musaddakasını göndermekle iktifâ ederler. Binaenaleyh cemiyet reisine iltifatlı bir cevap yazarak mümzâ varakı yine cemiyet evrak odasında hıfzedilmek üzere iade etmelisiniz.

- Ne diyorsunuz a doktor? Şimdi benim mektup yazacak, âsâr-ı nezâket gösterecek bir zamanım mıdır?

- Ben imlâ ederim, siz yazarsınız.

- Canım öyle şey mi olur? Zavallı kocamın naaşını kasaplar gibi kesip biçmelerine nasıl rıza gösterebilir mişim?

- Ooo!.. İşte buna hiç çare yoktur madam! Kocanızın bu bapta verdiği imza kanûnen makbul ve muteberdir. Kendisi arkadaşlarımızdan birçoğunu teşrih eylediği gibi şimdi biz dahi onun naaşını teşrih edeceğiz. Birgün nöbet bana dahi gelerek, benim de naaşımı teşrih edeceklerdir. Mütesellî olunuz madam! Müsterih olunuz! Ameliyyât-ı teşrîhiyyeyi müteveffanın duyacağı yok ya! Hem bilmem hatırınızda mıdır, müteveffanın bir vasiyeti daha vardır. O da ameliyyât-ı teşrîhiyye icra olunduktan sonra naaşının parçaları Doktor Gribliing'e teslim edilerek galvanize edilmesine dairdir.

- Aman Doktor! Benim şu acıklı saatlerimde ne fena sözler söylüyorsunuz. Hem durunuz bakalım kanûnen cenazenin yirmi

dört saatten kırk sekiz saate kadar te'hîr-i defni lâzım gelir. Kocam daima zehir tecrübesiyle iştigâl eylediğinden, ihtimal ki şu vefatı bir mevt-i hakîkî olmayıp, mevt-i zâhirîdir.

- Oo! Madam! Keşke öyle olsa! Fakat sekiz on nefer huzzâk-ı etıbbâ muayene ederek mevt-i hakîkînin vukuuna hüküm vermişlerdir. Maahâzâ naaşı yirmi dört saat hanenizde misafir edebilirsiniz. Kırk sekiz saate hiç lüzum yoktur. Zira ihtiyatın bu derecesi başka ölümlere mahsus olup kocanız için değildir.

Zavallı kadıncağız gaddar doktora artık cevap vermediyse de kanaatinden dolayı değil, belki ye'sinden dolayı cevap vermedi. Doktor Dodil kadının pek ziyade me'yûsiyetini görünce şayet mütesellî olmasına medâr olur mütalâasıyla dedi ki:

- Madam! Mevtin hakikî yahut zahirî olduğunu anlamak için bir son tecrübe kaldı. Bir kibrit yakarız, alevini müteveffanın derisine yaklaştırırız. Deri sadece kavrulursa, kendisinde eser-i hayat bulunduğu zannolunabilir. Yok eğer kavrulmayıp da buruşarak biraz da su tereşşuh eylerse, hiç şüpheniz kalmaz ki mevt-i hakîkî ile vefat etmiştir.

Zaten kocasının vefat-ı hakîkîsine kadıncağızın da şüphesi yoktu ya! Fazla olarak bu tecrübeye de rıza gösterdi. Kibriti yaktılar. Alevini müteveffanın eline doğru tuttular. Gayet hafif bir cızırtı peyda olarak su dahi tereşşuh eyledi. Bunun üzerine doktor Dodil derûndan ve derinden bir âh-ı serd çekerek dedi ki:

- Bitmiş madam, bitmiş! Zavallı dostumuz şu anda bir kalıb-ı bî-ruhdur.

July hüngür hüngür ağlıyordu. Bir hayli ağlaştıktan sonra Teşrîh-i Mütekabil Cemiyeti reisine mutlaka nazikâne ve mültefitâne cevap yazmayı Doktor Dodil iltizam eylediğinden kadın:

- Siz istediğiniz gibi yazınız da ben imza edeyim.

emrini vererek filvâki doktorun yazdığı kağıda imzasını koymağla Dodil cevapnameyi alıp çıktı gitti.

-Dokuzuncu Bap-

Narkotikin Tesiri

Doktor Bovlay'ın mevt-i zâhirî derken mevt-i hakîkîye duçar olmuş bulunmasına nazaran acaba narkotik tertibi o zamana kadar maymunlar ve atlar üzerinde gösterdiği tesirin başka türlüsünü mü göstermiştir? Acaba hayvanât-ı mezkûrede görülen tesir onlar için tertip olunan miktarın insan için fazla düşeceğinden mi iktiza eylemiştir?

Hayır, hayır! Bunların hiçbirisiyle zihninizi tağlît etmeyiniz. Doktor Bovlay tertibinde hiçbir kusur etmediği gibi tertîbkerdesi olan narkotik dahi kendisinden muntazar olan tesirde asla yanılmamıştı. Eğer orta yerde bir hata varsa, o dahi biçare Doktor Bovlay'ın mevt-i zâhirîsini mevt-i hakîkî zanneyleyen etıbbânın ve onlar meyanında bilhassa Doktor Dodil'in hatasıydı.

Hele Dodil'in hatası bir hatâ-yı tıbbî olmaktan ziyade ya bunaklıktan veyahut belâhetten neş'et etmiş bir hata olduğuna hiç şüpheniz olmasın. Bu mevtin narkotik tesirinden ibaret bir mevt-i zâhirî olmayıp da bir mevt-i hakîkî olduğunu Doktor Dodil'e zannettiren şey nedir bilir misiniz? Meyyitin alâmâtıdır filândır zannetmeyiniz. Yalnız Bovlay narkotiki ertesi sabah içecekken on beş saat evvel içmiş bulunması kazıyyesidir ki Dodil'i yanıltmıştır. Eğer bu mevt-i zâhirî ertesi sabah vukua gelseydi Dodil narkotik tesirinden olduğuna şüphe etmeyecek ve Bovlay'dan almış bulunduğu talimat mûcibince hareket eyleyecekti. Ama mevtin on beş saat evvel vürûdu üzerine o ma'tûh bunu narkotik tesirine hamletmeyip de bir apoplaksi olmak üzere hükmeylemiştir.

Ara yerde bir hata sebebiyle koca bir doktorun tekerlenip gitmekte olmasına teessüf edersiniz ya? Çünkü bu hatanın hata olduğunu der-hâtır ederek tashihe lüzum görmek ihtimali hiçbir tarafta görülememektedir. Ama hatanın hata olduğunu hiçbir kimse görmüyor, bilmiyor zannetmeyiniz. O hatayı yalnız bir

kimse görüyor ve biliyor idiyse de o kimsenin dahi ihtâr-ı hatâya katiyen iktidarı yoktur. Çünkü hatayı gören ve bilen yalnız Doktor Bovlay'dır.

Mevta mı?

Evet! Hatayı bilen yalnız mevt-i zâhirî ile meyyit olan zattır. Bakınız bu iş nasıl olmuştur:

Doktor Bovlay narkotik tertibini içtikten on dört dakika sonra vefat etmişti. Hem de cidden bir mevt-i hakîkînin kâffe-i alâyimiyle vefat etmişti. Bunu zaten kendisi bilip evvelce Dodil'e haber dahi vermiş olduğu gibi şöyle mevt-i hakîkî olduğuna en hâzık etıbbânın bile şüphe edemeyecekleri suretteki baygınlığın beş saat kadar devam edeceğini dahi Dodil'e haber verdiğinden o beş saat müddet zarfında kendisini muayene eylemiş olan etıbbânın kâffesi Bovlay'ın mevt-i hakîkî ile vefat etmiş olduğunu bilâ-tereddüt hükmeylemişlerdi.

Ondan sonra işte Bovlay'ın kudret-i dimâğiyyesi teceddüt ederek uyanmıştı. Lâkin uyandığına yalnız kendi dimağınca bir kanaat hasıl olmuş bulunduğu hâlde gözlerini açmaya veya bir söz söylemeye iktidarı yoktu.

Maahâzâ adem-i iktidârı tehlikeli bir şey zannetmeyiniz. Bovlay bu ahvalin kâffesini evvelden bilerek Dodil'e dahi tarif eylemiştir. Hatta mücerret narkotik zehirine kendi tadilâtıyla vermiş olduğu istidadın bundan ibaret bulunduğunu tecrübe için zavallı adamcağız kendisini şu tehlikeye ilka eylemişti.

Bovlay'ın tertip eylediği narkotik bir adamı böyle beş saat müddet mevt-i hakîkî ile öldürdükten sonra tesirini gösterecek istidadı hasebiyle o adam dirilecek, ama yalnız beyni dirilecek. Kulağına herşey vasıl olacak, beyni herşeyi düşünecek. Hatta yalnız dimâğen söz bile söyleyecek. Hareket bile edecek. Şu kadar ki, bu sözler, bu hareketler zahirde asla eser gösteremeyecekler. Meselâ o adam bir nağra atacak, ama bu nağrayı dimâğen ve vehmen atıp hariçte sivri sinek vızıltısı kadar bile sada peydası şöyle dursun, o nağrayı atmak için ıkıntısı sıkıntısı bile görülmeyecek. Rüyada haykıran bazı adamların sesi çıkmazsa bile yüzü görülecek olsa bir ses çıkarmak için uğraştığı görülüp anlaşılabilir. Hele rüyasında bir

adama yumruk vuran nâimin bayağı davrandığı müşahede olunur. Ama Doktor Bovlay'ın tertîb-kerdesi olan narkotik ile nâim bulunanlarda bu kadarcık âsâr-ı zâhire dahi müşahede olunamaz. Nâim etrafında güzâr eyleyen ahvalin kâffesini hisseder ve kuvve-i müfekkiresini hâl-i bîdârîde bulunan adam gibi ve hatta daha ziyade istimal eyler de vücuduna bin göz dikkat etmiş olsa zerre kadar hareket müşahede edemez. Nabızları dahi atmaz.

Binaenaleyh bazı mağrûk baygınların harekât-ı kalbiyyeleri baki olup olmadığını tecrübe için kalbi üzerine iğne gibi incecik telden mil batırdıkları gibi bu nâime dahi mil batırsalar, milin hiçe müsavi olan kımıldanışını hissedemezler. Kezalik teneffüs hemen bilkülliye munkatı' olmak derecesine gelmiş olacağından bazı tecâribde vukua geldiği üzere nâimin burnu mukabiline ayna tutmuş olsalar bir hayli zaman dahi durdurduktan sonra üzerinde cüz'îce duman peydasına imkân tasavvur olunamaz ki teneffüsün devamı hükmedilebilsin.

Hülâsa-i kelâm o nâim mevt-i hakîkî ile vefat etmiş zannolunduğu hâlde dimağı tamamıyla bîdârdır. Herşeyi işitir, anlar, düşünür ve o her şeye bir mukabele tasavvur ve hüküm dahi eylerse de icrasına iktidarı yoktur. Zira a'sâbı ve adalâtı kendi ihtiyarına asla tâbi değildirler. Hatta vücudu soğumuş, bir meyyit-âsâ kaskatı bile kesilmiştir.

Şimdi şu tarif üzerine zavallı Bovlay'ın ne yaman bir hâle duçar olmuş bulunduğunu düşünmelisiniz. Evvelce ettiği tahminlerde yalnız bir hatası olmuştu ki o dahi narkotiki içtikten ve tesiriyle vefat eyledikten beş saat sonra dimağı dirilecekken üç saat kırk altı dakika sonra dirilmiş olmasından ibaretti. Fakat bu hatasından kendisinin haberi yoktu. Çünkü ne kadar müddet baygın kaldığını kendisi tahmin edemeyeceği gibi haricen bir kimseden sorup öğrenmek ihtimali dahi yoktu.

Doktor Bovlay kudret-i dimâğiyyesini tecdit eylediği zaman Dodil ilk vizitesini ba'de'l-icrâ Teşrîh-i Mütekabil Cemiyeti reisinin mektubunu getirmek için avdet etmek üzere gitmişti. Ondan sonra birtakım doktorlar daha gelip icrâ-yı muayene eyledikleri hâlde cümlesinin kendisini mevt-i hakîkî ile vefat etmiş diye hükmetmelerinden Bovlay pek mahzûz oluyordu. Kendi

kendisine diyordu ki:

- Oh! Tertipte muvaffakiyetim ber-kemâl demektir. Dimağ uyanmış bulunduğu hâlde beni muayene eden şu tabipler meyyit zannediyorlarsa beş saaten beri devam eden baygınlık hâlimi mutlaka mevt-i hakîkî diye hükmetmişlerdir. Aferin bana! Keşfimde ümidimden ziyade muvaffakmışım!

Bundan sonra Doktor Dodil tekrar gelerek madamı müteselli etmek için söz söylemeye başladıkta meyyit Bovlay dostunun sözlerini kâmilen işitiyordu. Fakat Dodil'in teselli makamındaki sözlerini bir sanîaya hamlederek yine kendi kendisine diyordu ki:

- Benim muhakkakan vefat etmediğimi ve narkotik tesiriyle baygın bulunduğumu Dodil biliyor ya! Şu sanîamızı zevceme bile anlatmamak için bu yolda idare-i lisan eyliyor. Aferin Dodil! Verdiğim talimata harf be-harf riayet ediyorsun. Kırk sekiz saat sonra beni uyandırdığın zaman yalnız zevcemin değil bütün hey'et-i etıbbânın dahi aldanmış olmalarına kim bilir ne kadar güleceğiz?

Bir de Teşrîh-i Mütekabil Cemiyeti reisinin kağıdı okunmasın mı? Bu kağıt meyyit cenaplarının biraz merakına dokunduysa da o merakı pek çabuk defeyledi. Zira kendi kendisine dedi ki:

- Bu da bizim zeki Dodil'in bir ustalığıdır. Zevcemi değil, Teşrîh-i Mütekabil Cemiyeti'ni bile hakîkî mevtime inandırmış. Yoksa kırk sekiz saat sonra beni uyandıracağı derkâr iken herif beni teşrih masası üzerine yatırıp biftekliğimi başka, pirzolalığımı başka ayırtmak derecesinde kestirip biçtirmez ya!

Fakat Doktor Dodil reis efendiye bir cevabname yazmasını Madam July Bovlay'a teklife kalkışıp da Dodil dahi kadıncağızın "İhtimal ki şu vefatı bir mevt-i hakîkî olmayıp mevt-i zâhirîdir." demesine mukabil "Ah madam, keşke öyle olsa! Fakat sekiz on nefer huzzâk-ı etıbbâ muayene ederek mevt-i hakîkînin vukuuna hüküm vermişlerdir." deyince cenaze cenaplarının merakı bilkülliye artmıştı. Kendi kendisine demişti ki:

- O ne? Dodil cihanı aldatmak tedbirini lüzumundan ziyade

ileriye mi götürüyor? Yoksa gerçekten vefatıma kendisi de mi inanıyor? Aman Dodil, lûtfet, kerem et! Beni bir kere Teşrîh-i Mütekabil Cemiyeti'nin masası üzerine koyduracak olursan ben orada dirilip kalksam bile fayda vermez.

Kendi kendisine bu sözleri söyleyen Bovlay, hâlâ Doktor Dodil'in kendi mevti narkotik tesiriyle olduğunu bildiğine kanaat eyliyordu. Fakat zevcesi ile Dodil'in muhaveresi devam ederek cenaze cenapları yattığı yerden bu muhavereye kulak verdikçe yavaş yavaş kanaat etmeye başladı ki Dodil dahi kendi vefatına inanmıştır. Bu kanaat ise biçareyi gerçekten helâk derecesinde telâşa düşürmeye başladı.

Hakkı yok mudur ya? Hayatı için bir ümidi varsa o da Dodil'in kırk sekiz saat sonra kendini kurtaracağı kazıyyesinden ibarettir. Bu ümit ortadan kalkacak olursa, iki şeyden birisinin vukuu muhakkaktır ki onlar dahi ya familya lâhdine defnedilip, orada boğulduktan sonra gerçekten teşrihe sezâ bir naaş olmak üzere Teşrîh-i Mütekabil Cemiyeti masasına gitmek veyahut cemiyet daha dişli çıkıp da şu hâlde kendisini teşrih masası üzerine yatırırsa orada kesilip biçildikten sonra bir torba kıymalık ve kavurmalık parçalardan ibaret olarak lâhde gönderilmekten ibarettir.

Doktor Dodil'in kendisini vefat etmiş zannetmesi ve bu zan baki kaldıkça kırk sekiz saat sonra kendini kurtarmak için hiçbir teşebbüste bulunmayacağı kazıyyesi Bovlay nezdinde o kadar muhakkaktır ki bu bapta zerre kadar şüpheye imkân bile tasavvur olunamaz. Zira Dodil en sonra "Bitmiş madam, bitmiş! Zavallı dostumuz şu anda bir kalıb-ı bî-rûhtur!" sözlerini söylediği zaman zevcesi July hüngür hüngür ağladığını zavallı meyyit yattığı yerde işitmiş olduğu gibi Dodil'in dahi ağladığını işitmiştir. Bu hüngür hüngür ağlayış Bovlay'da şüphe mi bırakır?

Bu hâlde beliyyenin def'i için olsa olsa yalnız bir çare olabilip, o dahi "Aman Dodil! Budalalık etme! Ben narkotik içtim. Ondan başka bir şeyim yoktur." diye Bovlay'ın bir söz söylemesinden ibaretti. Vakıa Bovlay bu sözü söyledi. Lâkin rüyada söyleyen adam gibi onun dahi sözleri kendi dimağı içinde kalıp ha-

riçte hiçbir eseri görülmedi.

Doktor Bovlay kendisinin vefat etmeyip narkotik tesiriyle müteessir bulunduğunu söz ile anlatamayınca hiç olmazsa bir hareketle eser-i hayat göstermiş olmak için olanca kuvvetiyle cebr-i nefs ederek yerinden fırlamaya cehdettiyse de bu fırlayış dahi bir niyetten ibaret kalıp asla fiile çıkamadı. Vücudundan bir uzvu değil bir tüyünü, bir kirpiğini bile kımıldatamadı. Bu hâlde asıl ölümün en ciddî, en büyük dehşeti biçare adamcağızın gözü önüne gelerek kendi kendisine dedi ki:

- Vay canına yandığım! Göz göre geberip gidiyoruz ha! Ölümlerden birçok türlüsünün mukaddemât-ı vürûdunu tecrübe eylemiştim ama böyle dipdiri gömülmek ve sapsağlam teşrih masası üzerine yatmak gibi ölümlerin mukaddemât-ı vürûdunu tecrübe etmemiştim. Ah bu da pek büyük, pek mühim bir tecrübe ve tetebbu ise de ne fayda ki kaleme alınamayacak, bir kitaba yazılamayacak, okuyanlar müstefit olamayacak. Kim bilir benim gibi daha ne kadar biçareler diri diri defnolunmuşlardır? Kim bilir şu müthiş mevtin vürudunu ne surette telâkki ve ne vechile tehassüs etmişlerdir. İmkânı olup da yazılmış olsaydı, yüz binlerce nüshası satılacak ve milyonlarca adamlar tarafından kemâl-i hayretle telâkki olunacak bir kitap olurdu.

-Onuncu Bap-

İlân-ı Aşk

Teşrîh-i Mütekabil Cemiyeti reisine Madam July ağzından yazmış olduğu cevabnâmeyi müstashiben Doktor Dodil çıkıp gittikten sonra biçare Bovlay şu son mütalâa-i me'yûsânesini yürütecek kadar bir zaman yalnız kalmıştı. Zira sevgili zevcesi July bir iş için dışarıya çıkmıştı. Badehu kadıncağız tekrar cenazenin yanına gelip bir koltuk sandalyesi üzerine oturdu.

Cenaze bunu görmüyor ya! Fakat karısının ayakları patırtısından ve ipekli fistanının şıkırtısından istidlâl eyliyor ki koltuk sandalyesi üzerine oturmuştur. Yalnız bunu değil, vukûât-ı sâirenin kâffesini de hep bu surete istidlâl ve ihtisas eyliyor.

Güzel July koltuk sandalyesi üzerine oturdukta için için ağlamaya başladı. Bovlay bunu da hissedince dedi ki:

- Ah benim sadık ve muhabbetli karıcığım! Bak vefatıma ne kadar acıyor. Beni kaybeylediğinden dolayı ne kadar müteessir ve meyus oluyor. Ah ses işittirebilsem de "Karıcığım, ben vefat etmedim. Narkotik tesiriyle uyuşmuş kalmışım. O budala Dodil, o eşek herif kendisine vermiş olduğum talimat mucibince hareket etmiş olsa beni kurtarabilirdi." desem, o hâlde şu meyûsiyet ne azim bir sürûra mübeddel olurdu.

Kadın hâlâ ağlıyor. Epeyce ağladıktan sonra kendi kendisine mırıldanmak nev'inden dedi ki:

- A budala! A hayvan! Kendine başka bir sanat bulamadın da bula bula bu murdar sanatı mı buldun? Belândır, çek! Zaten heves edilecek bir gençliğin, sevilecek bir güzelliğin yokken insan kasabı gibi bütün gün naaşlar kesip biçmek veyahut müntehirler gibi türlü türlü zehirler yiyip içmek suretiyle hergün nefretimi arttırırdın. Nihayet işte beni şu genç yaşımda dul bırakarak geberip gittin.

Kari'lerimiz sem'-i dikkatlerini açmalıdırlar. Düşünmelidirler ki Bovlay karısından bu sözleri işittiği zaman

ne hâllere geliyor. Maahâzâ biz dahi haber verelim.

Karısının hasbihâli mukaddemâtında cenaze efendi fevkalhad kızıp gazaplanarak:

- Vay hain karı vay! Gençliğimi, güzelliğimi beğenmiyorsun ha! Vay nankör hınzır vay! Sanatım benim şanımı ayyuklara çıkardığı gibi, zevcem olmaklığın hasebiyle bu şan ve şerefe seni de müşterek eylediği hâlde kadrini bilmiyorsun ha!

diye hemen yerinden fırlayıp karının boğazına sarılmaya davrandıysa da heyhat!.. Kımıldanmak kabil mi?

Bereket versin ki karının son sözleri cenaze efendi için biraz ta'dîl-i gazaba yardım eyledi. Dedi ki:

- Yok yok! Hata etmişim! Karıcığıma bu kadar kızmak lâyık değilmiş. Bak bak! "Nihayet işte beni şu genç yaşımda dul bırakıp gittin" diyor. Demek oluyor ki dul kalmamak istiyor. Bu ise vefatımı istememesi demektir. Vefatımı istememek dahi bana muhabbetini ispat eyler. Öyle ya, benden nefreti kendi zanneylediği derecede olsaydı, vefatımdan dolayı sevinmesi lâzım gelirdi. Demek oluyor ki vefatıma pek acımış ve bundan dolayı pek ziyade meyus olmuş bulunduğu için böyle hadîdâne ve gazûbâne serzenişlerde bulunuyor. Bu da insanın havâss-ı psikolojikiyyesinden birisidir. Meselâ insanın çocuğu düşüp bir tarafını bereler de insan tutup çocuğu döver. Niçin? Çünkü çocuğun duçar olduğu felâkete acımıştır da onun için. Vakıa bu hiddet, bu gazap nâbecâ ve makûs görülürse de ahvâl-i beşerde bu garîbe dahi vardır. Ah hınzır Dodil! Budala herif! Ah beni kurtarsa da ahvâl-i beşerdeki şu garabet üzerine de bir cilt yazsam.

Doktor Bovlay şu yoldaki mütalââtını onu yazmak veyahut okumak için bizim muhtaç olacağımız zaman kadar bir zamana muhtaç olmaksızın yürütürdü. Zira iş bir hayalden ibaret olup, hayalin tîzliği iktizâsınca bu kadar şeyi değil daha bunun birçok mislini bir anda zihninden geçirmek kabildir. Binaenaleyh cenaze efendi bu mütalâayı edinceye kadar güzel July ağlamasına değil, hasbihâl-i serzenişkârâne suretindeki mırıldanışlarına dahi nihayet vermişti.

Tamam bu sırada odanın kapısı açılıp içeriye bir adam girdi.

Bovlay ilk sözlerden anladı ki bu adam Doktor Gribling'tir.

Gribling, güzel July'ye teselli vermek için:

- Ne yapalım madam?! Vakıa duçar olduğumuz felâket pek güçlükle tesliyet-yâb olunacak felâketlerdendir. Ancak bu felâket yalnız size mahsus değildir. Ona biz dahi müşterekiz. Yalnız biz mi ya? Bütün erbâb-ı ulûm, bütün âlem-i medeniyyet müşterektir. Zira kocanız yalnız size müteallik bir zat değildi. Bütün âlem-i fünûna, bütün âlem-i medeniyyete taallûku şamil bir büyük adamdı. Binaenaleyh gaybûbet-i ebediyyesinden dolayı bütün cihanın karalar giyip, yaslar tutması lâyıktır. Hele yeryüzünde ne kadar gazete ve mecmua neşrolunmaktaysa, cümlesi bu haber-i küdûret-eseri siyah kitabeler içinde îlân-ı mâtem yollu yazacaklar ve en büyük müdekkikler müteveffanın tercüme-i hâli için tedkîkat-ı amîkaya girişeceklerdir. Musavver gazeteler resimlerini yapacaklar. Bütün fünûn akademyalarına heykelleri konulacak. Elbette Jefferson şehri kendi namına azim bir alâmet rekzedecektir. Fakat...

Gribling'in bundan sonra söylediği sözleri görmezden evvel buraya kadar söylemiş olduğu sözlerin müteveffayı ne derecelerde mahzûz etmiş olduklarını düşünelim:

Bovlay'ın mahzûziyyeti bir dereceye varmıştı ki hemen yerinden fırlayıp dostunu kucaklayarak şapır şapır öpmek arzusunu bir türlü men eyleyemiyor idiyse de, âzâ-yı vücudunun atâlet-i kâmilesi bu arzusunun kuvveden fiile çıkmasını men eyliyordu. Zavallı meyyit, hiç olmazsa yattığı yerden "Mersi Doktor! Mersi!" demeye dahi razı idiyse de hayf sad hayf ki lisanı dahi bu arzusuna hizmet edemiyordu. Binaenaleyh kendi kendisine dedi ki:

- Aferin Gribling! Dostu gördün mü? İşte dost denilen şey Gribling gibi olur. Yalnız dost da değil! Kıymet-şinâs adam!.. July, July! Sen benim biraz yaşlı ve biraz da çirkin olduğumdan şikâyet eyliyorsun öyle mi? Benim nasıl bir koca olduğumu işte Gribling'in hakkımdaki takdîrâtından anlamalısın. Şimdi sabit oluyor ki gazetelerde beni muallim-i a'zam olmak üzere ilân etmesi riya ve müdâhene eseri değilmiş. Ciddî ve tahkîkî olarak beni muallim-i a'zam olmak üzere takdir eylemiş.

Bu kelimât-ı müteşekkirâne ile kendi kendiciğine Gribling'i taltif eden Bovlay, hakikaten kendisini o derecelerde bahtiyar buluyordu ki, böyle bir ecel-i kazâya uğrayıp gitmesine hemen de acımayacağı geliyordu. Zira kendi kendisine diyordu ki:

- Benim gibi büyük adamlar vefat etseler dahi hükmen vefat etmiş sayılmazlar. Belki mesleklerinin nihayetine vardıktan sonra erbâb-ı medeniyyetin yâdı âlemine yeniden doğmuş sayılırlar. Evet! Ben diri diri gömülmek veyahut Teşrîh-i Mütekabil Cemiyeti'nin destgâhı üzerinde paralanmak suretiyle mesleğimi hitâma îsâl ettikten sonra yâd-ı umûmîde bir yâdigâr-ı ebedî olmak üzere ol âlem-i ebedîye yeniden doğmuş olacağım.

- Fakat!..

Bu "Fakat"ın hangi fakat olduğunu tahattur eylediniz ya?.. Doktor Gribling'in Madam July'yi mütesellî etmek için söylediği sözün sonundaki fakattır ki alt tarafını yine Gribling'in ikmaline terk eyleyelim.

Gribling dedi ki:

- Fakat! Bu kadar şanlı bir kocanın vefatından dolayı bu derecelerde meyus olmanız iktiza eder mi? Siz pek fatîn, pek âkil bir kadınsınız. Düşünmelisiniz ki kocanızın vefatı, sizin dahi şan ve şöhretinizi kâffe-i cihânın sem'ine îsâl ederek, sizi meşâhîr-i nisvân derecesine vardıracaktır. Bu ise ağlanacak bir felâket değil, sevinecek bir saadettir. Kocanız dahi sizi ancak bu saadetle mesut ve bahtiyar edebilirdi. Bundan başka kendi elinde ne bahtiyarlık görebildiniz? Veyahut ne bahtiyarlığı ümit eyleyebilirdiniz? Genç değildi. Güzel değildi. Kendisi gibi ihtiyar ve çirkin kocaların zevcelerine borçlu oldukları müsâadâttan dahi sizi mahrum eyliyordu. Düşünmelisiniz ki bir nîm heykelinizi yaptırmaya dahi cesaret edemiyordunuz da kocanızın bilmem nereye gittiği zaman müddet-i gaybûbetini bu arzunuzun icrasına fırsat addeyliyordunuz.

Dikkat buyuruluyor ya! Meyyit cenaplarının mahud "Fakat..." kelimesinden sonra söylenen şu sözlerden dolayı ilk hissiyât-ı müteşekkirâne ve minnetdârânesini ne yaman bir surette tahvil etmiş bulunduğuna dikkat ediliyor ya? Hatta yattığı

yerde kendi kendisine diyordu ki:

- Vay canına yandığım! Ulüvv-i kadr ü şânımı o kadar i'lâ yolundaki mukaddimenin neticesi bu mu olacaktı? Vefatımdan dolayı zevcem sevinmeli ha? Çünkü benim gibi ihtiyar ve çirkin bir adam zevcesini ancak kendi şan ve şöhretiyle bahtiyar edebilerek başka türlü asla mesut edemezmiş ha!? Vay hınzır Gribling vay! Kudretim olsa da bu sözleri söyleyen lisanını şöyle tuttuğum gibi şöyle bura bura çekip koparıp çıkarsam. Hele bak, hele bak! Bilmediğimiz daha neler varmış! Madam hazretlerinin nîm heykeli dahi yapılacakmış ha?! Hem de gizlice... Ah! Geberip gittiğime işte şimdi ben dahi acımağa başladım. Nîm heykeller yapılacak!.. Ben ortadan çıktıktan sonra tamları dahi yapılsa istiğrâb edilmemek lâzım gelir.

Doktor Gribling'in sözlerine July dahi mukabele etmeye başladı. Dedi ki:

- Ah Doktor! Zavallı kocacığım keşke sağ olsaydı da, heykeli yapmadan yine bize mani sayılsaydı. Zaten bu mümânaatın ne hükmü olacaktı? Biz yine heykelimizi yaptıracak değil miydik?

- İyi ama madam, heykeli yapmaklığımız hemen hiç de yapmamaya müsâvi olacaktı. Zira "Bu nîm heykelimi Doktor Gribling galvanoplasti usulüyle yapmıştır" diye meydana çıkarabilecek değildiniz ya?! Gayeti heykel yine benim dairemde mahfuz ve mahpus kalacaktı. Yalnız ben bahtiyar olacaktım. Çünkü Venüs'lere faik olan endamınızın kısm-ı a'lâsını aleddevâm nazar-ı perestişle temaşa eyleyecektim.

- Sizin için bahtiyarlığın bu derecesi kâfi değil miydi?

- Kocanızın sağ olması hükmünce kâfiydi amma yine her hâlde kâfi değildi.

- Neden?

- Ah madam! Neden olduğunu bugün sual etmeyiniz. Zira vereceğim cevap bugün verilecek ecvibeden değildir.

- Neden olmasın? Rica ederim doktor, o cevabı veriniz!

Doktor ezilip büzülmeye başladı. Lâkin siz doktorun ezinti-

sinden büzüntüsünden ziyade meyyitin üzüntüsünü hesap ediniz. Muhaverenin zaten bu derecesi hakîkat-i hâli zavallı Bovlay'a anlatmış bulunduğu hâlde, doktorun bakıyye-i kelimâtına nasıl bir müthiş intizarla muntazır kalacağı düşünmeye muhtaçtır.

Doktor Gribling ezileceği kadar ezilip, büzüleceği kadar büzüldükten sonra dedi ki:

- Madam! Nîm heykelinize gizlice taabbüd ile iktifa benim için nasıl kabil olabilir ki, ah benim arzum sizin kendi cisminize perestiş derecelerine kadar varır. Mazur görünüz madam. Sizi sevmek hiç affolunmayacak bir cinayet ise o cinayetin asıl müsebbibi sizin ter ü tazeliğiniz ve hüsn ü cemâldeki kemâliniz olduğundan, siz dahi bu meâyibiniz ile asla affolunamazsınız.

Cenaze hemen bir çığlık koparmak derecesine geledursun July biraz evvelki için için ağlayışını şimdi fıkır fıkır gülmeye tebdil ederek dedi ki:

- Gerçek mi doktor? Yoksa mülâtafe mi, müdâhene mi ediyorsunuz?

- Madam, bugün müteveffa kocanızın cenazesi şurada dururken, size şu sözleri söylemek nâbecâ olduğunu bilirsem de şimdiye kadar şu yolda bir arzuhâl salâhiyetine dahi malik bulunmadığımdan demincek verdiğiniz müsaadeden istifadeye cesaret alıyorum.

- Şimdiye kadar bu salâhiyete neden malik değildiniz? Bir kadına yalnız bir arzu beyan etmek salâhiyeti her erkekte yok mudur? Kabul ve adem-i kabulde kadının muhtar olması şartıyla...

- Müteehhil bulunan bir kadına o yoldaki arzuları arza dahi terbiyesi mükemmel olan erkekler kendisinde salâhiyet göremezler. Fakat siz altı yedi saatten beri dul bulunduğunuzdan bu salâhiyet her erkekte hasıl olduğu gibi bende dahi hasıl olmuştur.

Cenaze yattığı yerde "Yok be! Ben henüz vefat etmedim, karım dul değildir." diye olanca kuvvetiyle çıldırasıya haykırmakta idiyse de hayf ki bu çığlığı dahi kendi evhâm-ı dimağiyyesinden ibaret kalarak karısı ile komşusu istedikleri gibi

musahabeye cenaze tarafından hiç bir mani göremiyorlardı.

Doktor Gribling kendisinde gördüğü salâhiyetle beraber yine kadının şân-ı iffetine karşı bir taarruzda bulunmuş olmamak için dedi ki:

- Cisminize îfâ-yı vezâîf-i taabbüd arzusunda bulunuşum ve bahusus şu anda bu arzuyu zatınıza arz etmeye dehi cesaret alışım, bir terbiyesizliğe haml buyurulmasın. Bu arzu bence ne kadar mukaddes ise sizce dahi o derecelerde meşrû görülmesini isterim madam! Beni kendinize lâyık bulursanız, kocanız olmak hevesindeyim.

Aman ya Rab! Biçare cenazenin ne hâle geldiğini görmeli idi. Fakat o hâl görülemez. Belki haber verirsek bilinmesi mümkündür. Adamcağız sapsağlam iken karısının başka bir kocaya varmakta bulunduğunu görüyor. Sevdiği zevcesinin rüyada bile kendisine hıyanetini gören adam ne kadar müteezzî olur! Bovlay ise rüya görmüyor. Hakîkaten ve maddeten karısının bir başka kocaya varmak üzere bulunduğunu müşahede eyliyor.

Hatta bundan dolayı adamcağızın halecân-ı kalbi o kadar arttı ki eğer bir muayene daha icrası lâzım gelseydi kalbi üzerine sokulacak telin velev ki pek cüz'î olsun kımıldanışı hemen hemen görülebilirdi.

Madam July doktorun son teklifine derhâl kabul cevabı veremedi. Birkaç dakika sükût ile bir tavr-ı mahcûbânede gözlerini yere indirdi. Kadının sükûtu müddetinde kocası zannediyordu ki Gribling'in teklifine cevâb-ı muvâfık vermeyerek reddeyleyecektir.

Heyhat! Müteakıben July cevabını verdi. Hem de red yollu değil, muvafakat yollu verdi. Dedi ki:

- Doktor! Kendinize zevce etmek için bende bir liyâkat görmüş olmanıza azîm teşekkür ederim. Bu teklifinizin kabulü bence cana minnetttir.

- Öyle ise madam kabulünüzün burhân-ı maddîsi olmak üzere güzel elinizi elime vermenizi rica ederim.

- Buyurunuz doktor efendi! Bu el bademâ meşrûan ve kalben

sizindir.

Doktor o güzel eli alıp o kadar tatlı şapırtı ile öptü ki, Bovlay'ın ağzının suyu aktıysa da ne yapacak? Ne diyecek?

Vakıa pek çok şeyler diyordu. Diyordu ama hep kendi söyleyip kendisi diyordu. Bakınız neler diyordu:

- Kahrol Dodil! Allah belânı versin eşşek herif! Benim narkotik ile bayılmış olduğumu der-hâtır ederek kurtarmayacak mısın be öküz? İşte göz göre karımı da elimden alıyorlar. Korkak habis, şu narkotiki sen niye içmedin? Sen içseydin bu belâlar hiç başıma gelmezdi. Ah keşke bu zehiri tertibimden ziyade içseydim de ilk tesiriyle büsbütün geberip gitseydim. Hiç olmazsa şu zevcemin vefasızlığı gibi bin ölümden ve hatta diri diri teşrîh olunmak suretindeki ölümden bile beş beter olan beliyyâtı görmezdim.

Hınzır karı! Sanki kocasının vefat etmeyip bayıldığını ve yanındaki muhâverâta vakıf olduğunu biliyormuş da inadına yapıyormuş gibi bir tesadüf-i garîb ile doktor Gribling kendi elini öptükten sonra:

- Doktor! Siz benim zevcim ve ben sizin zevceniz olduğumuz zaman artık heykelimi serbest serbest yapmaya hiç mani görülemez değil mi? Nîm değil, tam heykelimi bile yaparsınız. Öyle değil mi?

demesin mi? Doktor dahi cevaben dedi ki:

- Ona şüphe mi ister güzel Julyciğim? Evet, artık size "Julyciğim" diyebilirim. Zira siz artık benim "Julyciğim" oldunuz. Muâmele-i dîniyye ve resmiyyesi bunu ancak teyid edecektir.

Zavallı Bovlay rahat döşeğinde değil, ateşler içinde yatıyormuşçasına bir ıztırap ile bir dakikada bin ölüm geçirmeye başladı.

On birinci Bap

Defn-i Meyyit

Doktor Bovlay'ın naaşı hakkında icra olunacak merasim Teşrîh-i Mütekabil Cemiyeti'yle zevcesi arasında epeyce mübahaseyi mûcib oldu. Bu mübahasede Doktor Dodil elçilik ediyordu.

Teşrîh-i Mütekabil Cemiyeti istiyordu ki naaşı pek taze olarak teşrih masası üzerine getirilsin. Zira teşrihden asıl en büyük fayda naaşın tazeliği ile husule gelir. Bazı mutaassıp müşerrihler "İmkânı olsa da bir adamı sağ iken teşrihe başlasak. Zira harekât-ı kalbiyyesi ile harekât-ı mi'deviyyesi ve akciğerlerin körük gibi şişip boşalmaları adeta bir hayli zaman müşahede olunabilirdi." demiştir. Bir naaş üç dört günden sonra teşrih olunursa, hayattan bu nisbette tebâüd eylemiş olacağından lahmların, şahmların, urukların, şiryanların vesairenin renkleri küllî tebeddül eyler.

İşte cemiyet reisi buralarını Doktor Dodil'e ihtar eyleyerek, mümkünse naaş üzerinde merâsim-i dîniyyenin ifasını müteakip naaşın teşrih salonuna getirilmesi için July'yi ilzam eylemesini rica etmişti. Dodil ise bu ricanın Madam July nezdinde kabulünü hiç ümit etmediğinden reise kendi tarafından bir cevâb-ı muvâfık vermek şöyle dursun, Madam July tarafından da böyle bir muvafakat cevabı getiremeyeceğini katiyen bildirip maahâza bir kere muvaffakiyetini tecrübe için kalkmış madamın yanına gelmişti.

Dodil cenazenin odasına girdiği zaman tamam July ile Gribling izdivaca karar vermiş bulunduklarından, Doktor Dodil güzel July'yi bıraktığı zamanki gibi tesellisi gayr-ı kabil bir ye's içinde bulmadı. Buna biraz da istiğrâb eyledi. Hatta Dodil girince kadın tavrındaki beşâşeti setr için cebr-i nefse başlamıştı da ihtiyar müdekkik buna dahi dikkatle kendi kendisine "Ah kadınlar! Kadınlar! Yanlarında bir genç adamı görünce en büyük acıları meyanında dahi tesliyetyâb olurlar" demişti.

Badehu Teşrîh-i Mütekabil Cemiyeti reisi tarafından getir-

diği sözü dermeyan eyledi. July "Hiç öyle şey mi olur? Zavallı zevcim hakkındaki merasimi tamamen ifa edip bitirmedikten sonra cemiyete vermiş olduğu imzanın hükmünü icra etmeyip de bilâ-lüzûm isti'câlde bulunmak nasıl lâyık görülür?" yollu serd-i mütalâaya başladıysa da bu cevapları bir redd-i kat'î tavrıyla vermeyip, biraz daha ısrar edilse cemiyetin iltimasına rıza gösterecekmiş gibi bir tavırla söylüyordu.

İhtiyar Dodil kadının tavrından asıl meramını pekâlâ anladı. Binaenaleyh o dahi edeceği ısrarı etti. July'yi ikna için ez-cümle dedi ki:

- Naaşı cemiyete göndermek hususundaki tehirin hiç bir münasebet-i ciddiyyesi görülemez madam! Madem ki, kâffe-i merâsim-i lâzıme ifa olunacaktır, beyhude yere ameliyyât-ı teşrîhiyyenin tehirine ne lüzum vardır? Müteveffa sağ olsa da bu babdaki reyi istifsâr edilseydi, o dahi teşrîhin adem-i te'hîri cihetinde bulunurdu. Zira kendisi bütün ömrünü fünûna hasretmiş olduğu gibi naaşını da fünûnun istifadesine hasretmiş bir adamdır. Ona kalırsa fünûnun menfaati için cihanda her şeyi feda etmelidir.

Eğer cenazenin reyi sorulsaydı, hiç de Dodil'in tahmini gibi rey vermezdi. Hatta yattığı yerde herifin sözlerine kızıp duruyor. Kendi kendisine diyor ki:

- Gaddar herif! Bu zekâvetleri, bu fetânetleri beni kestirip biçtirmek için sarfetmektense şu baygınlıktan kurtarmak için sarfetsen olmaz mı?

July, Dodil'in mütalââtını adeta şâyân-ı kabul görerek Gribling'in yüzüne baktı. Sordu ki:

- Siz ne dersiniz doktor?

Gribling zaten kendi diyeceği sorulmasına pek sabırsızcasına muntazırdı. Kadın sözünü söyler söylemez dedi ki:

- Ben mi ne diyeceğim madam? Ben Doktor Dodil'in sözüne katiyen muarızım. Zavallı dostum Bovlay mahbeste ölmüş bir cani yahut ashâb-ı hayr hastanesinde vefat etmiş bir garip değildir ki göğsü üzerine bir istavroz koyarak dua makamında birkaç söz mırıldandıktan sonra derhâl teşrih salonuna

nakledivorsinler. Techiz ve tedfin merasimi kâmilen mükemmelen icra olunmalıdır madam. Familyasına mahsus olan lâhde konulup yirmi dört saat olsun orada kalmalıdır. Ondan sonra varsınlar erbâb-ı teşrîh ne yaparlarsa yapsınlar.

Vakıa Gribling'in şu mütalâaları cenazeyi mutmain edecek şeylerdi. Zira kendisini katiyen vefat etmiş diye hükmedildikten sonra karısına arz-ı muhabbetle izdivaca davet etmesi hakîkat-i hâlde kızacak bir şey olmayıp, hâl-i hayatında hukûk-ı zevciyyesine taarruzdan nefsini men edebilmiş olması medhe, tahsîne bile sezâ olduğu gibi hele bir cenaze hakkında ifası lâzım gelen son meâsir-i muhabbeti iltizam eylemesi Gribling'in gerçekten yürek sahibi bir adam olmasına delâlet eder.

Fakat ne fayda ki adamcağızın bu iyiliğinden cenaze için istifade edecek hiç bir cihet yoktur. Gayeti teşrih masasında ölmeye bedel, mezar içinde boğulmaktan ibaret bir fark vardır.Zavallı Bovlay bu farkı düşünürken hatırına bundan evvel dahi gelmiş olan bir ihtimal geldi. Kendi kendisine dedi ki:

- Ah Gribling, bana dostluk yerine düşmanlık ediyorsun! Beni lâhde koydurmaktan ise teşrih salonuna göndermiş olsan daha iyi etmiş olurdun. İhtimal ki neşterle vücuduma dokunduklarını müteakip bu baygınlık üstümden def olur giderdi. Şu halâs imkânı yarı yarıya bir ihtimal ile me'mûldür. İhtimal ki hîn-i teşrîhde en evvel sadrımı açmaktan başlarlar da beni uyandırabilecek olan ilk yara sebeb-i mevtim olmaz.

Ne fayda ki biçarenin şu mütalââtı dahi sair sözleri, haykırışları, naraları gibi yine kendi dimağında bir emr-i mevhûm hükmünde kaldılar.

Gribling'in reyi July'nin rızasına galebe ederek mevtâyı önce hanesinde bıraktılar. Uşak bekçi bırakılıp July ise kendi dairesine çekilmiş idi.

Henüz kanepe üzerinde uzatılmış olduğu vaziyette bulunan Bovlay saatler geçtikçe ihsâs-ı dimâğiyesini o kadar ikmal eyliyor idi ki "Ah bir taraftan diğer tarafa dönebilmek iktidarı olsa da şu kanepeden aşağıya kendimi atabilsem, o sadme beni uyandırmaya kifayet eylerdi." diyorsa da bu da bir temennî-i

muhâl hükmünde kalıyordu.

Zavallı uşak efendinin yüzüne baka baka bir aralık ağlamaya başladı. Bovlay bunu uşağın kendi hakkındaki muhabbetine haml ederek mutmain olayım derken, bir de uşak "Ah! Bu kapıya kapılanıncaya kadar kırk kapı dolaşarak, en çoğunda ancak üç gün kalabilmiştim. Birkaç senedir şurada kendimi barındırabildim. Bundan sonra kim bilir ne zaman bir kapı daha bulabileceğim? Her efendi Doktor Bovlay gibi eşek ve budala olmaz ki uşağının kusurlarına ve kabahatlerine ilişmeyip, gece gündüz kendi zehirleriyle meşgul olsun. Ah! Bulunmaz bir efendi kaybettim." diye hasbihâle başlayınca Bovlay'ın itmi'nânı gazaba munkalib olarak "Vay habis vay! Ulan sen de mi beni tahmîk ediyordun? Aman yâ Rab! Ne bedbaht adammışım! Şu asrın en büyük, en muktedir müdekkiki olduğum hâlde uşakların bile maskarası benmişim." diye o kadar mahzun oldu ki böyle bir maskaralık içinde yaşamaktansa şöylece geberip gitmeyi cana minnet addedeceği geldi.

Elhasıl o geceyi sabah ettiler. Fakat gecenin ne kadar uzun olduğunu Bovlay'dan sormalıydı. Baygınlık hâli içinde tekrar uykuya varmak mümkün değil ki gece kendisine kısa gelsin. Vakıa bazı kimseler uzun geceyi uyanık geçirirler ama ya balo gibi zevk u safalarda veyahut eğlenceli bir meşguliyet içinde uyanık geçirirler de gecenin uzunluğundan pek de haberdar olmazlar. Hâlbuki hastalık hâli ile geceyi geçirenler bile Bovlay kadar uzun bulamazlardı.

Ya acaba Bovlay'ın bir ayak evvel sabahı etmekte bir ümidi mi vardı ki gece kendisine uzun geliyor?

Hayır! Böyle bir ümidi yoktu. Zira Dodil'in reyi mucibince teşrih salonuna gönderilmiş olsa belki bir ümit olacak idiyse de Gribling'in itirazı üzerine bu ümit dahi kalmamıştı. Lâkin gâh zevcesinin kendi cenazesi yanındaki bir kocaya va'd-i izdivâc vermesi, gâh uşağın kendisini tahmîkde bulunması gibi bir nefeste bin defa insanı öldürecek işkenceleri beyhude çekip gitmekte ne zevk olacak?

Nihayet ertesi günü kiliseden ve Teşrîh-i Mütekabil Cemiyetinden ve sair yerlerden papazlar, doktorlar, dostlar, filânlar

geldiler. Mevtâyı kadife döşenmiş ve tombak kabaralar ile ziynetlenmiş bir tabuta koydular. Bovlay "Ah, aman yâ Rab! Şunların ellerinden düşüversem, derhâl uyanırdım." diyorsa da bu hizmeti görenler kendisini hem gayet nazik tutarak, hem de o derecelerde dikkatli davranıyorlar ki düşmeye de ihtimal yok!

Badehu tabutun kapağı kapanarak dört nefer ölü götürücü vasıtasıyla ve gayet ihtifalli bir cenaze alayı tertibiyle kiliseye götürdüler.

Zevcesinin kendisine birinci derecede bir cenaze duası okutması Bovlay'ı memnun edecek ahvalden ise de tabut içinde âlâ bir muzika sadasıyla okunmakta bulunan duayı istimâ' eyleyen Bovlay bunu kendisine hürmet olmaktan ziyade yâr u ağyâra karşı bir medâr-ı iftihâr ve iğtirâr olmak için zevcesinin tertib ettiğini düşünerek kızdıkça kızıyor. Hakkı da yok mudur ya? Kendi hukûk-ı zevciyyesine riayeti olan bir kadın hiç olmazsa bir sene için kocasının yasını, matemini tutmalı değil midir?

Naaşı kiliseden dahi kaldırıp mezaristana getirdiler. Orada Bovlay familyasına mahsus lâhit içine koymazdan evvel musalla taşı gibi bir taş üzerine koyarak, Avrupa ve Amerikaca her cenazede mutad olduğu üzere müteveffânın dostları nutuklar söylemeye başladılar.

Bu nutuklar ekseriya müteveffânın kadrini i'lâ maksadından ziyade nutku söyleyenlerin talâkat ve belâgatleriyle huzzârın tahsînini kazanmaları maksadına mebnî olursa da biçare Bovlay bu maksadı hatırına bile getirmeyerek kendi hakkında söylenen nutuklardan hem mütessir, hem mutmain oluyordu. Kendi kendisine diyordu ki:

- Vakıa cenazesi üzerinde söylenen nutukları istimâ' etmek bahtiyarlığına hiç bir kimse nail olmamıştır. Vakıa bu bahtiyarlığa ilk nail olan benim. Lâkin ne acı bahtiyarlık! Keşke bir vücûd-ı müncemid olarak gayr-ı hassas bulunsaydım da şu bahtiyarlığı hissetmeseydim. Ben zaten eminḍim ki asrın en büyük adamı sıfatıyla vefat ederek yine o sınıfa lâyık ihtifâlât göreceğim. Lâkin böyle gözüm göre göre mezara gireceğimi hiç bir vakit karîn-i ihtimâl görmezdim.

Nutuk edenlerin en sonu Doktor Dodil oldu. Bovlay'a dahi en

ziyade bu nutuk tesir eyledi. Yattığı yerde o herife ne kadar kızdığını bilseniz! Dodil her kelimeyi söyledikte, Bovlay dahi kelime kelime ona söverek aralıkda bir dahi "Behey eşşek! Burada talâkat-perdâzlık etmektense sana vermiş olduğum talimatı icra etseydin olmaz mıydı?" sözlerini nakarat makamında irad eylerdi.

Ama hakkı yok mudur? Yerden göğe kadar! Çünkü şu azim felâkete yegâne sebep olan şey Dodil'in bir hamakatidir ki o dahi Bovulay'da görülen eser, evvelce aralarında sûret-i istimâlini kararlaştırmış oldukları narkotik tesiri olacağını hiç hatıra getirmemesinden ibarettir.

Acaba hiç hatırına mı getirmiyor, yoksa biçare Bovlay aleyhinde bir sû-i kasdı vardır da onun üzerine bililtizâm mı bu harekette bulunuyor?

Buna asla ihtimal verilemez. Bunca senelik arkadaşı hakkında böyle bir hıyanete nasıl imkân tasavvur olunur? Bunu her hâlde merkûmun belâhetine vermek daha doğrudur. Zira ne kadar olsa Dodil'in zekâvet ve zarafeti bir İngiliz zarafetinden öteye geçemez. İngiliz zekâveti ise onbeş saat sonra içilecek bir narkotikin onbeş saat evvel içilmesi de muhtemel olabileceğini hükme kadar varamaz.

Her ne hâl ise! Biçare Bovlay için böyle bile bile ölmek alnının kara yazısı iktizasındanmış. Adamcağızı tabutuyla beraber kaldırdılar. Derin lâhit içine indirip badehu lâhdin kapağı olan gayet ağır mermer taşını yerine koyarak cemaatin kâffesi çekildiler gittiler.

On ikinci Bap

Gribling ve Çırağı

Bizim Doktor Gribling'in bir çırağı vardı. Ama "çırağı" dediğimize bakıp da bir genç acemi zannetmeyiniz. Çırak ustasından yaşlı ve belki fünûn-ı tabîiyyenin bazı cihetlerinde daha mütefennin bir adam olup fakat havâss-ı elektrikiyye ve bilhassa galvanoplasti sanatında ihtisası ḥasebiyle Gribling'den itmâm-ı mâlûmât için mülâzemet eyliyordu. Bu zatın ismi Doktor James'tir.

O gün cenazeyi defnettikten sonra Gribling, James ile kol kola vererek hanelerine doğru yürümeye başladılar. Kabristan şehrin haricinde olduğundan bunların katedecekleri mesafa iki kilometreden ziyadeyse de piyade yürümeye ihtiyaçları olduğu için Gribling arkadaşına da bu zahmeti kabul ettirmişti.

Yolda giderken dedi ki:

- Ee Mister James! Bu akşam sizi bir cinayette bana şerîk olmaya davet ediyorum.

James'in gözleri fal taşı gibi açılarak kemâl-i telâş ile sordu ki:

- Cinayete teşrîk mi? Aman doktor! Bu teklifi bana nasıl ediyorsunuz?

- Hem de bir cinayet ki tuhaflığı bu dünyada hiç bir şeye kıyas kabul edemez.

- Ben hüsn-i ahlâkımla iftihar eder bir adamım. Rica ederim o cinayeti bana teklif şöyle dursun, haber bile vermeyiniz. Zira hîn-i hâcette aleyhinize şehadet için davet olunursam, ketm-i şehâdet edemem.

- Canım, cinayet dediğime bakıp da birden bire niçin korkuyorsunuz? Teklif edeceğim şey o kadar müthiş bir şey değildir. Bu gece geleceğiz. Doktor Bovlay'ın naaşını tabutuyla beraber çalıp gideceğiz.

- Amma müthiş değil ha!

- Değil zahir! Hatta bu hareketin cinayet veya cünha olmasında mütefenninlerin ihtilâfı bile vardır.

- Ne söylüyorsunuz Allah'ı severseniz? Familyasının ruhsatı olmayınca...

- Ya ruhsatı olursa?...

- O başka! Ee bu sirkatten maksadınız?

- Maksadımız Mösyö Bovlay'ın galvanoplasti ile nikelden bir âlâ heykelini yapmaktır.

- Zevcesi buna rıza gösterdi mi?

- Elinden bir senet bile aldım. Zaten güzel July karîben benim zevcem olacaktır. Müteveffâyı bugün Teşrîh-i Mütekabil Cemiyetine götürüp kıyma gibi kıyacaklardı. Yazık değil mi? Binlerce naaş teşrih etmiş oldukları gibi binlercesini daha edebilirler. Fakat her na'ş-ı âdî onların işlerine gelebildiği hâlde Doktor Bovlay gibi zamanının ferîdi olan bir zatın naaşı ancak bizim işimize gelebilir. Ruhu âlem-i esîre karışmış olan bu zatın cismini galvanoplasti sanatıyla ibka edeceğiz.

Doktor James biraz düşündü. Badehu dedi ki:

- Burası güzel ama cemiyete verdiği senedi ne yapacaksınız?

- Ben onun da çaresini buldum. Bugün Doktor Dodil cemiyet tarafından gelerek naaşın oraya teslimini tacil eyliyordu da ben behemehâl bu gecelik lâhde konulmasını ve badehu cemiyete teslim edilmesini öyle bir yolda rey eyledim ki bu reyim üzerine naaşı kabirden çalan biz olduğumuza hiç bir kimse şüphe bile edemeyecek. Diğer taraftan dahi Madam July ile senetleştim. Bu işi sırran görüp hiç bir kimseye renk vermeyeceğiz. Madam July'nin bize muâveneti ise yalnız kabristan bekçilerini muâvenete ilzam etmesinden ve fakat kocasının naaşını çaldırdığından dolayı kimseye asla sır vermemelerini katiyen tenbih etmesinden ibaret kalacaktır.

- Bekçiler dahi sır vermeyecekler ha? Ya verirlerse?

- Hayır, buna ihtimal verilemez. Kuvvetlice bir bahşiş mu-

kabilinde esrarımızı ketme muvaffak olurlar. Zaten işin nihayetinde kimin kime diyeceği olabilir? Zevcesi değil mi? Mücerret işi Teşrîh-i Mütekabil Cemiyetine çaktırmamak için bu tedbirleri kurmaktayız.

Bu sözler Mister James'i epeyce ikna edebildikleri gibi July'nin hanesine varıp, mezbûre ile dahi devam eyleyen müzakerede James büsbütün kani oldu.

Badehu iki arkadaş galvanohaneye gelerek Bovlay'ı istiaba kâfi bir havuzu yeniden tehyieye başladılar. Her eczâ, her iş o kadar güzel tertip olundu ki Gribling bu tertibatın mükemmeliyetini çırağı nazarında isbat için bir canlı kediyi kuyruğundan tutup havuza daldırdığı anda kedinin miyav demeye mecali kalmadığı ve derhâl nikelden yapılmış bir kedi olmak üzere çıkarıldığı görüldü. Mister James kemâl-i hayretle dedi ki:

- Doktor Gribling! Şu galvanoplasti sanatını o kadar ileriye götürdünüz ki, fotoğrafyanın bu kadar süratlisine "enstantane" denildiği gibi sizin galvanoplastiye dahi bu namı vermelidir.

Yeni yapılan kediyi Madam July'nin huzuruna götürüp şu son tecrübedeki sürati tarif eylediklerinde madam dahi ikinci kocası olmaya namzet bulunan zatın maharetini ziyadesiyle alkışladı.

O gün akşam olup karanlık hulûl eyledikten sonra iki sedyeci bir sedye getirip Doktor Gribling'in hanesinde bıraktılar. Yalnız sedyeyi değil, kendi elbiselerini dahi bırakıp doktor tarafından verilen pantolon ve ceketi giyerek çıktılar gittiler. Onlar gittikten sonra Gribling arkadaşına:

- Ee Mister James! Giyiniz bakalım şu sedyeci elbisesini. İşte omuz kayışları dahi böyle takılır.

diye evvelâ kendisi urbaları giyip kayışları takmaya başlayarak arkadaşına örnek gösterdi. O dahi bu suretle giyinip, ikisi de hazırlandı. Lâkin derhâl yola çıkmadılar. Sedyeci kıyafetiyle Madam July'nin sofrasına oturup bir âlâ akşam taamı dahi ettiler.

Sofrada Madam July'yi görmüş olsaydınız, hiç de o gün kocası

vefat etmiş bir kadın olduğunu anlayamazdınız. Bilâkis Gribling ile gayet dostâne sözlerine ve muamelelerine nazaran kendisini yeni gelin olmak üzere telâkki eylerdiniz.

Yemekteki sözler hep Bovlay'ın statü hâline ifrâğı bahsine dairdi. Sözün neticesi dahi yarın biçare adamcağızın nikelden bir adam olup köşeye dayatılacağı noktası üzerine müncer oluyordu.

Nısf-ı leyle iki saat kalarak bizim düzme sedyeciler yola revan oldular ki sokaklardan kalabalık çekilmiş olduğu cihetle pek az kimselere tesadüf eyliyorlardı. Lâkin sedyenin boşu bile kendileri gibi alışkın olmayan adamlara ağır geldiğinden dolusunu nasıl götürebileceklerini düşündükçe bayağı meyus oluyorlardı.

Gide gide kabristana vardılar. Bekçilere kendilerini bildirerek Bovlay familyasına mahsus olan lâhde tekarrüb ettiler.

Şurada biraz tevakkuf edelim de lâhdin içindeki canlı cenazenin hâlini düşünelim. Acaba adamcağız gerçekten vefat etti gitti mi?

Vakıa henüz vefat etmemiş idiyse de lâhit içindeki hâline nispetle definden evvelki hâli adeta hayât-ı tâm addolunabilir.

Zaten vücuduna göre yapılmış bir kutu demek olan tabutun kapağı kapandığı zaman içinde tam canlı bir adam bulunacak olsa bilâ-şübhe boğulacağı gibi bu kapalı kutu bir de lâhit içine sokulduğu zaman ihtinâk daha ziyade tahakkuk etmez mi?

Bereket versin ki Bovlay tam canlı değildi de tam canlıların dayanabilecekleri müddetin beş on misline kadar tahammül edebildi. Zira tam canlı insan meselâ bir kadem mik'âbındaki havâ-yı nesîmîyi beş on teneffüste kâmilen bilistimâl "asid karbonik" hâline tahvil edebilecek ise, Bovlay gibi teneffüsü hissolunmayacak derecelerde az olan insan bir miktar hava ile bir hayli saatler yaşayabilir. Binaenaleyh Bovlay gece yarısına iki saat kalıncaya kadar yaşamışsa da teneffüsü gittikçe azaldığından iki saat daha yaşamasına imkân kalmadığını kendisi de hükmetmekte bulunmuştu.

Kabristan bekçileriyle Gribling ve James kapak taşı arasına demir manivelâyı sokup "Gaarç!.." diye taşı kımıldattıkları zaman adeta baygın hâlde bulunan Bovlay tekrar uyandı. Kendi kendisine dedi ki:

- Hah! Teşrîh-i Mütekabil Cemiyetinden beni çıkartmaya geliyorlar. Yirmi dört saat kabirde kalmışım demektir. Ne de pek canım varmış ki şimdiye kadar açlıktan olsun helâk olmamışım. Fakat sekiz on saatten ziyade baygın kalmışım demektir. Neyse! Buradan çıkış her hâlde bir ümit sayılır. Allah verse de teşrih bıçağının ilk sadmesi beni öldüresiye kesmek için olmasa!

Bu mütalâa Bovlay'ın hayalinden geçerken lâhdin içine bir kaç kişinin girmekte bulunduklarını da o harekâta mahsus olan patırtılardan istidlâl eyliyordu.

Girenler yanına kadar gelerek tabutu tutup kaldırdıklarını Bovlay tabutun kımıldanışından anladı. Yavaş yavaş dışarıya çıkarıp lâhdin kenarına koyduklarını da buna mahsus olan cüz'î sademâttan istidlâl eylediği gibi gecenin serin havası tabut kapalı olduğu hâlde dahi içindeki nîm mürdeyi evvelki gibi asid karbonike istiğrak ile helâkten kurtarabilecek derecede bir tebeddül ve tahavvülden de istidlâl eyledi.

Biçare Bovlay'ın ne olduğunu anlayamadığı bir şey varsa o da Gribling ve rüfekasının tabutu sedye içine yerleştirmeye çalışmaları kazıyyesiydi. Zira bu mahûf kutuyu sedye içine düz yatırmaya sedyenin kifâyeti olmayıp bir aralık sedyeyi yan yatırarak alt tarafa gelecek camın kırılmasına da rıza göstermek suretiyle sedyeyi yerleştirmek ciheti vârid-i hâtır olmuşsa da bu vaziyette kollar pek biçimsiz kalacaklarından nakildeki suûbet tahvîl-i vaziyete mecburiyet vermişti de tabutu sedye içine dimdik yerleştirmeye çalışıyorlardı.

Biçare Bovlay ne ufkî ve ne de amûdî olmayarak kırk beş dereceden ziyade bir meyil ile sedye içine yerleştirilince vücudunun sıkleti yavaş yavaş tabanları üzerine bindiğini anlayarak güya ayağa kalkmış derecesinde sündü. Fakat bu hâlin ne olduğunu ve nerede bulunduğunu ve ne edildiğini bir türlü anlayamadığından işte bu merak ile yeniden bir helâk derecelerine varıyordu.

Nihayet Gribling ile James sedyecilere mahsus olan boyun

kayışlarını omuzlayıp birer uçlarını da kollara takarak muntazam hatevât ile yola düzülünce Bovlay dahi anladı ki sedye ile naklolunuyor. "Ah keşke araba ile nakletselerdi. İhtimal ki bir bozuk kaldırıma rast gelerek veyahut tekerlek altına büyük bir taş tesadüf eyleyerek sadmesinden uyanabilirdim." diye buna dahi başkaca teessüf etmeye başladı. Lâkin bu teessüfü becâ değildir. Zira Jefferson daire-i belediyyesi o şehrin yollarını bir baştan bir başa yumurta tekerlenmiş olsa kırılmayacak derecelerde mükemmel şose olarak yaptırmış bulunduğundan hiç bir yerde arabanın Bovlay'ı uyandıracak kadar sarsıntı peyda etmeyeceği muhakkaktır. Böyle bir sarsıntıyı bizim İstanbul'da aramak lâzım gelir ki en âdisi Bovlay'ı uyandırmaya değil bir kadının rahmindeki cenîni iskata bile kâfidir.

Yolda Gribling ile James'in sedyeyi nasıl bin müşkilât ile getirebildiklerini görmeli idi. Hele yolun yarısını aldıktan sonra ikisi de kan terlere batmak derecelerinde yorulmuş olan iki doktor Bovlay'ın statüsünden de herşeyden vazgeçerek ve sedyeyi yolun ortasında bırakarak alıp yürüyüvermeye kadar meyus oldularsa da "Bir gayret daha! Ha geldik! Bir gayret daha!" diye diye dilleri bir karış dışarıya çıkmış olduğu hâlde hanelerine kadar gelebildiler.

İşin asıl müşkilâtı bundan sonra görüldü. Zira kendileri hanenin beşinci katında sakin olduklarından ağır sedye ile dört kat merdiveni çıkmak adeta kabristandan oraya kadar gelmeye müsavi bir zahmetti.

Biz bu iki arkadaşı şu zahmet ile iştigalde bırakalım da diğer bir cihete tahvîl-i nazar-ı dikkat edelim ki o cihet bundan daha mühimdir.

On üçüncü Bap

Dodil'in Hilesi

Cenaze defnedilerek herkes dağılmaya başladığı zaman gece gelip cenazeyi çalmak niyeti yalnız Gribling'de mevcut değildi. Bu niyet asıl Dodil'de vardı. Binaenaleyh Dodil kabristandan avdet eylerken kendi kendisine tahayyül suretinde diyordu ki:

- İşi bu dereceye kadar pek güzel idare eyledik. Bizim Bovlay cenapları ölümün bu defaki mukaddemât-ı vürûdunu en ciddî bir surette tecrübe etmiş oldular. Elbette anlamıştır ki yirmi dört saat sonra lâhitten çıkarılıp Teşrîh-i Mütekabil Cemiyeti salonuna götürüldüğü zaman hakikaten bir kalıb-ı bî-rûh olarak götürülecektir. Artık komedyanın bu derecesini kâfi görelim de adamcağız lâhit içinde havasızlıktan helâk olmaksızın halâsına gayret eyleyelim.

Vay bu işde Dodil'in de bir hilesi mi vardı?

Ona ne şüphe? Dodil'in itikadınca kendisinden başka hiç bir kimsenin hilesi olmayıp asıl hile kendi hilesiydi.

Dodil, Bovlay tarafından verilen talimatın hiç bir fıkrasını unutmadığı gibi Bovlay'ın vefatı narkotik tesirinden olduğunu da derhâl anlamış ve dostu bu zehiri ertesi sabah içmeye karar verdiği hâlde kendi müfârakatından sonra tahvîl-i karar ederek içivermiş olduğunu muhakkakan hükmeylemişti. Lâkin Bovlay'ın bu tahvîl-i karar ve tesrî'-i icrâsı maddesinden bilistifade biçareyi sahîhan hayatından nevmîd eylemek için işi anlamamazlığa bozmuştu.

Ama zannetmeyiniz ki bu hileden Dodil'in maksadı hasbî bir muziplikten ibarettir. Hayır! Dodil, lâtifeyi o derecelerde ileriye götürecek adam olmak şöyle dursun, hiç de lâtifeci olmamak ile müştehirdir. Mahzâ dostunun intifâ ve istifadesine hizmet için bu harekette bulunmuştur. Zira narkotik vesaire tetkikatında daima Bovlay ile birlikte çalışmış olmak hasebiyle Dodil biliyordu ki narkotik içtikten birkaç saat sonra Bovlay'ın dimağı uyanacak ve etrafında her ne güzâr eylerse kâffesinden ha-

berdar olacaktır. Bu hâlde kendisine vermiş olduğu talimatın icra olunmayacağı ve behemehâl tabuta mevzûan lâhde defnedileceği Bovlay'a kati bir surette inandırılacak olursa hayatından külliyen ümidi keseceği derkâr değil midir? Madem ki ölüm tetkikatında bulunuyor, onu bari en ciddî ve hakîkî bir surette tetkik eylesin de yazacağı kitabı ona göre yazsın.

Bu ise Bovlay için az dostluk mudur? Hatta Dodil dostluğun bu derecesini kendi kendisine takdir ve tahsin yolunda defeâtla demişti ki:

- İcrâ-yı tedkîk ve tetebbû eyleyecek isen işte böyle sûret-i ciddiyyede etmelidir. Kitap yazacaksan işte böyle ihtisâsât-ı sahîha gibi yazmalıdır. Yoksa açlıktan, uykusuzluktan veyahut herhangi bir nevi zehirden vefat etmeyi tecrübe eylediğin zamanlarda olduğu gibi tamam ölüm derecesine tekarrüb eder etmez kurtarılacağını bilip dururken edilen tecrübenin ne hükmü olur? Hayattan bilkülliye kat'-ı ümîd etmelisin ki ölüm denilen şeyin yalnız ıztırâbât-ı maddiyyesini değil, âlâm-ı mâneviyyesini dahi anlamış olasın. İşte bu tedkîk-i sahîh üzerine bir kitap yaz da ne kadar mergûb olacağını ve kaç yüz bin tane satılacağı ve kaç defa basılacağını gör! Bana da onun üzerine teşekkür et!

Dodil şu hilede dostu Bovlay'ın menfaatini hakikaten pek fatînâne bir surette iltizam eylemişti. Zira kendi dediği gibi Bovlay'ın ölümü bu defa tecrübe etmesi en ciddî ve hakîkî bir tecrübe olduktan maada yazılması matlûb olan kitap yazılacağı zaman Dodil bu hilesini de kendi kalemiyle yazarak, Bovlay'ın ölüme kanaat-i kâmile ile kani edilmiş bulunduğunu erbâb-ı mütalâa nazarında ispat eyleyecekti.

Eğer Dodil cenaze odasında Madam July Bovlay ile Doktor Gribling arasında cereyan etmiş bulunan hâlleri de bilseydi, kim bilir daha ne kadar sevinecekti. Zira Bovulay'ın birkaç ölüm derecesinde muazzeb olduğu bir şey dahi kendi vefatını müteakip karısının diğer bir koca ile tezevvüce kendi gözü önünde hemen karar vermiş olması kazıyyesi olur. Bu ise yazılacak kitabı cümleden ziyade tezyîne medâr olmaz mı?

Fakat Dodil işin bu dereceye varmasından haberdar olmadığı

hâlde dahi hîle-i mürettebesinden pek ziyade memnun ve münbasıt olarak gece gelip dostunu kurtarmak kararı ile kabristandan mutmainnen avdet eylemişti.

O gece Dodil'in vürûdu nısf-ı leylden bir saat sonra vaki oldu. Bir arabaya râkiben kabristana gelip hâl-i hayatında Bovlay'ın Teşrîh-i Mütekabil Cemiyetine vermiş olduğu senedi bekçibaşıya gösterdi ki bu senedin altında polisin bir de tasdiknamesi bulunarak, bunda naaşın Doktor Dodil'e teslimi de tasrih olunmuştu.

Bekçibaşı naaşın lâhitten çalınmış olduğundan bîhaberdi. Zira July bekçilerden yalnız ikisini ele alıp naaşın istirâkı mektûm tutulmasını da kaviyyen tenbih eylemiş bulunması cihetiyle bekçiler bu işten kendi reislerine haber vermemişlerdi. Binaenaleyh bekçibaşı ile birlikte kalkıp lâhde kadar geldilerse de lâhdin boş zuhûr edeceğini bile bile gelip, gerek bekçibaşının ve gerek doktor efendinin zahmet-i bîhûdelerine bıyık altından gülerek geldiler.

Mahud demir manivelâ kapak taşının aralığına tekrar sokuldu. Koca mermer "Gaarç!" diye tekrar açıldı. Elde bir fener ile bekçibaşı ve bir bekçi aşağıya indiler. Bu hâlde bekçibaşının şu tarafa, bu tarafa baş vurarak tâbût-ı nâbûdu araması hakikaten diğer bekçiyi kahkahalarla güldürmeye ramak kalmıştı. Nihayet bekçibaşı dışarıya ses vererek dedi ki:

- Efendi! Efendi! Burada tabut yok!

- O nasıl lâkırdı? Hiç tabut olmaz olur mu?

- Var amma kim bilir kaç yıllık çürümüş şeyler!

- Canım bugün koyduğumuz tabut nereye gitti?

- Evet bugün koyduğumuzu bilirim amma nereye gittiğini bilemem.

- Lâtife mi ediyorsun be adam! Her tarafa güzelce bak!

- Ben ömrümde hiç lâtife etmiş adam değilim. İsterseniz aşağıya inip siz de bakınız.

Vakıa Dodil için gece vakti bir lâhde inmek pek de hoşa gidecek ahvalden değil idiyse de Bovlay'ın tabutunu beş altı saat

evvel kendi elleriyle oraya indirmiş oldukları hâlde şimdi yok denilmesine asla ihtimal verilemeyeceğinden adamcağız ister istemez lâhde kadar inmeye mecbur oldu.

Lâkin isterse mecbur olmayaydı. Lâhdin bir tarafında kav kesilmiş iki üç tabuttan maada yeni tabuta benzer bir şey olmadığını kendisi de görüp çıldırasıya dûçâr-ı hayret oldu. Kemâl-i telâş ile sordu ki:

- Benden evvel bir kimse gelip buradan tabutu çıkarttı mı?

- Aklınızı mı bozuyorsunuz mösyö? Buradan tabut çıkar mı?

- Aklımı bozan ben değilim, sizsiniz! Çend saat evvel buraya konulan tabut kaybolabilir mi? Mutlaka ya tabuta veya cenazenin üstündeki elbiseye tama'an bu sirkati siz irtikâb ettiniz veyahut benden evvel gelip cenazeyi almak isteyen bir kimseye verdiniz.

Bekçibaşıyı hiddet istilâ eyledi. Kemâl-i tehevvürle dedi ki:

- Ağzınızı toplayınız efendi! Karşınızdaki adamlar ne hırsızdırlar, ne mürtekib. Bunca senedir şuradayız, hiçbirimizin bir sabıkası görülmemiştir.

- Öyleyse tabut nereye gitti?

- Ona sizden ziyade biz şaşıyoruz. Serin kan ile düşününüz de makul bir ihtimal hatırınıza gelirse ona göre icrâ-yı taharriyât emrinde biz dahi size muavenet edelim.

Vakıa bekçibaşının bu sözü en makul sözlerdendi. Binaenaleyh Dodil ta'dîl-i hiddete mecbur oldu. Yavaş yavaş lâhitten dışarıya çıktılar. Eldeki fener ile kabrin etrafındaki zemini tetkik ve muayeneye başladılar. Vakıa yerde bir çok izler ve çizikler görülüyor idiyseler de bunlar çend saat evvel orada icra edilmiş olan defn-i meyyit harekâtına mı, yoksa sirkat-i meyyit harekâtına mı delâlet edeceklerini tayine ihtimal var mıdır?

Dodil derin derin düşünmeye başladı. Hem düşünüyor ve hem de kabristanın kapısı yanında bekçi dairesine doğru yürüyordu. Daireye kadar geldiler. Arzusu vechile hiç bir iş göremeyiş oldukları hâlde yine bekçilere bir hayli bahşiş verdikten sonra

Dodil kapıdan dışarıya çıktı.

Orada kendisini getirmiş olan araba bekliyordu. Arabacı kapıyı açmaya davrandıysa da Dodil "İstemez! Arkamdan gel!" diye yavaş yavaş yürümeye başladı. Ama ne tarafa gittiğini ve gideceğini bilemiyordu.

Biçare Dodil hatırına bin türlü ihtimâlât geldiği hâlde naaşı çalan Gribling olduğu hiç de hatırına gelmez ise beğenir misiniz? Zihnine en ziyade mülâyim gelen şey tabutu çaldıran July olacağı kazıyyesiydi. Kendi kendisine diyordu ki:

- Kocasını teşrih ettirmek July'nin sinirlerine dokunuyordu. Zaten bu kadın öteden beri teşrihin aleyhindedir. Sakın kocasını kendi tabiri vechile kestirip biçtirmemek isteyip de kendisi kaldırmış götürmüş olmasın!

Bu ihtimale hükm-i kat'î vermesine dahi bekçilerin haberdar olmaması kazıyyesi mani oluyordu. Öyle ya! July kocasının tabutunu çıkartıp götürecek olsa doğrudan doğruya bekçilere müracaat ederek çıkartır. Sair türlü sirkate neden mecbur olsun?

Her hâlde bu işi yapan July'den başka bir kimse olamayacağını katiyen hükmeyleyen Dodil "Acaba gidip kadının kendisinden sual etsem mi?" mütalâasında dahi epeyce it'âb-ı zihin etti. Ya kadın inkâr-ı keyfiyyet ederse, ya filhakika tabutu çıkartan kendisi değilse!

Güzel ama iş yalnız bir tabut sirkati meselesinden ibaret değildir. Onun içinde bir de canlı insan vardır ki, tabut kaybolacak olursa biçarenin de helâk olacağı muhakkaktır.

O gün mezarlıktan çıkarken yapmış olduğu hileye ziyadesiyle sevinmekte bulunan Dodil'i bu defa müthiş bir teessüf ve telehhüf istilâ etti. Çünkü dostunun helâkine işte bu hilesi sebep olmakta bulunduğu tahakkuk edip duruyordu. Kendi kendisine dedi ki:

- Keşke hiç de bu hileyi tertip etmemiş olsaydım. Keşke bu baygınlığın narkotik tesiri olduğunu hemen cümleye ilân ederek cenazeyi hiç de kaldırtmayıp Bovlay'ın vermiş olduğu talimat mucibince kırk sekiz saat mürûrunda kendisini kurtarmış olsaydım. İşte yazacağı kitabın mükemmeliyetine hizmet edeyim

derken biçarenin helâkine ben hizmet etmiş oldum.

Vakıa adamcağızın bu mütalâası pek doğru değil midir? Eğer cenazenin Gribling tarafından çalınmış olduğunu bilseydi, şu anda boylu boyuna galvanoplasti havuzu içinde yatmakta ve vücudu üzerine parmak kalınlığında bakır kaplanmakta bulunduğunu hükmederek, sevgili dostunun helâkine hiç şüphesi kalmazdı.

Bunu bilmediği hâlde dahi dostunun helâkine biçare adamcağızın hemen hiç şüphesi kalmayarak ağlamaya başladı. Bahusus ki Bovlay'ı inandırmak için onun yanında ca'lî olarak hüngürdemesi gibi değil, gözlerinden kaynar kaynar sirişk-i ıztırâb akıyordu.

Ne kadar düşündü taşındıysa da mütalââtının neticesi behemehâl bir kere Madam July Bovlay'a müracaat lüzumuna müncer oldu. "Gider vukû-ı hâli kadına anlatırım. Eğer kocasını kendisi çaldırmışsa canını kurtarmak imkânı henüz zâil olmamış bulunacağından dostumu kurtarmaya çalışırım. Yok kendisi çaldırmamışsa onunla naaşın sûret-i taharrîsini müzakere eylerim." diye zihninde verdiği karar-ı kat'îyi icra için arabasına bindi.

Biz ise Dodil'den evvel yetmiş beşinci caddenin 63 numaralı hanesine tahvîl-i fikr ve nazar edelim de Dodil'in vürudunu oradan temaşa eyleyelim.

On dördüncü Bap

Bovlay'ın Galvanizasyonu

Gribling ile refîki James kan terlere batarak, köpekler gibi soluyarak, ıkınarak sedyeyi kendi dairelerine kadar getirdikleri zaman July henüz uyumayıp, bunların vürudlarını beklemekteydi. Gündüzden tehyie edilmiş bulunan havuzun yanına sedyeyi koyup heriflerin ikisi birden kendilerini birer koltuk sandalyeleri üzerine attılar. "Of! Of!" diye solumaları ve şakır şakır terlemeleri July'yi acındıracak derecedeydi.

Şüphesiz bir yarım saat kadar dinlendikten sonra herifler kalktılar. Arkalarındaki sedyeci urbalarını çıkarıp galvanoplasti ameliyatına mahsus olan urbalarını giydiler.

Gribling şayet kocasının naaşını tekrar görmek veyahut havuza daldırıldığını ve nikel hâline tahavvülünü müşahede eylemek July'nin merakına dokunacağından bahisle:

- Madam! İsterseniz dairenize çekilip rahatınıza bakınız. Yarın uykudan uyandığınız zaman kocanızı gümüş gibi parlak nikel hâline tahavvül etmiş olarak mükemmel bir statü suretinde görürsünüz.

demiş ise de güzel July zaten bir zamandan beri galvanoplasti ameliyatına pek ziyade merak etmiş bulunduğundan kocası üzerinde icra olunacak ameliyattan hiç de meraklanmayacağını yeni kocasına bi't-temin orada kalmak istemişti.

Bunun üzerine sedyeyi açıp tabutu çıkarmaya başladılar. Tabut derunundaki cenaze etrafında söylenen sözlerden nereye gelmiş olduğunu anlayıp fakat buna sevinmek mi yoksa kahırlanmak mı lâzım geleceğini bilememekte ve binaenaleyh havf ve ümit arasında bir ıztırâb-ı elîm içinde bulunmaktaydı.

Tabutu yere koyarak kapağını açtıkları ve cenazeyi çıkarıp soymaya başladıkları zaman Madam July müteveffa kocasına tekrar acıyarak hakikaten bu temaşa merakına dokunacağını anlamış idiyse de galvanoplasti ameliyatını temaşa merakı

kendisine lüzumu olan metânet ve mekâneti veriyordu.

Vakıa cenazenin sinirleri gerilmiş ise de vefatı üzerinden bu kadar zaman geçen sair cenazeler gibi Bovlay bilkülliye incimâd etmemişti. Tabipler bu hâle dikkat etseler biçarenin henüz canlı olduğunu anlamak imkândan baîd değil ise de galvanoplasti merakı heriflerin o derecelerde gözlerini karartmıştır ki biçare Bovlay gerçekten dirilmiş olsa bile bunlar fark edemeyerek yine havuza daldıracaklar.

Elbisesini kâmilen çıkardıktan sonra çırçıplak olan Bovlay'ın bacaklarını Gribling yakalayıp, baş tarafından dahi James iki kolunu cenazenin koltukları altına sokarak kaldırdılar. Gribling diyordu ki:

- Bir santimetre kalınlığında nikel-i kışrî peydası için yirmi sekiz dakika havuzda durmak lâzım gelecektir. Binaenaleyh acele etmeyelim. Havuz içine öyle bir surette yatırıp vücuduna öyle bir vaziyet verelim ki ameliyatın hitâmından sonra heykeli ayak üzerine kaldırıp koyduğumuz zaman güya ayakta iken yapılmış bir statüye benzesin.

Bu tarif iktizasınca Bovlay'ın evvelâ ayakları havuza girmek lâzım geliyordu. Naaşı yavaş yavaş havuza takrîb ederek ayaklarının ökçeleri topuğuna kadar suya dokunur dokunmaz Bovlay'ın vücudunda bir ra'şe ve yüzünde müthiş bir işmi'zâz peyda oldu. James dedi ki:

- Bakınız, bakınız! Doktor! Naaşın nasıl yüzünü buruşturup gözlerini yumuşturduğuna bakınız! Seyyâle-i elektrikiyye iktizasıdır değil mi?

- Evet! Hatta bir çok zamanlar kurumuş kalmış bulunan kurbağalarda bile böyle bir hareket-i asabiyye peydası cümle-i havâss-ı elektrikiyyedendir.

Vakıa elektrikte bu hâssa varsa da Madam July kocasının güya tahammül olunamayacak bir ıztırap içinde bulunuyormuş gibi gösterdiği işmi'zâzdan meraklanarak hemen kendi dairesine kaçtı. Lâkin kocasının heykeli böyle maymun gibi bir suratla çıkacak ise pek ziyade şâyân-ı teessüf olacağını düşünerek çıktı gitti.

James ile Gribling arasındaki sözler teâtî edilip bitirilinceye kadar Bovlay'ın iki ayağı birden topuklar yukarısına kadar havuza daldırılmış idiler. Bu hâlde seyyâle-i elektrikiyyenin bütün vücudu cevelânından Bovlay'da öyle bir hareket-i şedîde peyda oldu ki James cenazeyi adeta zaptedemeyecek dereceye gelmekle beraber, bu hareket-i şedîdenin bir kısmı dahi hudâyî, hem de kemâliyle hudâyî bir sille-i müdhişe suretinde Gribling-'in suratına iniverdi.

Gribling'te bir telâş!

- Aman James! Kuvvetli tutunuz! Cereyân-ı elektrikî lüzumundan ziyadedir. Yirmi sekiz dakikada değil, onbeş dakikadan evvel matlûb hasıl olacak. Seyyâle-i elektrikiyye naaşlarda bazı böyle harekât-ı şedîde dahi peyda eyler.

diye arkadaşını teşvik ve teşcî' ededursun, naaşda ahval gittikçe başkalaşmaktaydı. Hele bir aralık naaş kemâl-i şiddetle içini çekerek son dereceye kadar hâl-i gazabda bulunan bir adam tavır ve sadasıyla:

- Seni eşşek seniii!!!..

diye naraya benzer bir sada çıkarmasın mı?

O zaman Gribling de, James de naaşı bırakıvererek, çıldırasıya bir hayretle odanın bir tarafına çekildiler.

Gribling diyordu ki:

- Elektrikte bu tesir hiç görülmüş şey değildir! Seyelân-ı elektrikî ölüleri söyletsin ha! Yarından tezi yok bir mufassal rapor ile bu acîbe-i cedîdeyi, bu tecrübe-i garîbeyi akademyaya bildirmeliyiz.

- Akademyanın da Allah belâsını versin, senin de, cümlenizin de!...

Malûm a, bu sözü söyleyen dahi cenaze olup vakıa Gribling'in hayreti arttıkça artmakta idiyse de bu hayretin indifâıyla galvanoplastici efendinin ayakları suya ermesi çok zaman teahhur etmedi. Zira Bovlay kendisini bıraktıkları zaman havuz içine düşmeyip havuzun haricine düşmüş olduğundan, düştüğü yerden kendisini kaldırmaya çalışıyor ise de pek ziyade sersem bir

hâlde bulunduğundan muktedir olamıyordu.

Zannedersek, hakîkat-i hâl de kari'lerimiz nazarında münkeşif olmuştur. Yani anlaşılmıştır ki, şu baygınlıktan Bovlay'ı kurtarmak için iktiza eden sadmeyi seyelân-ı elektrikî hasıl etmiş olduğundan, adamcağız daha topukları havuza değer değmez uyanmışsa da bir türlü kendisini toplayıp da isbât-ı hayattan aciz bulunarak his ve kuvvetini tekrar cem'e çalışıyordu.

Cenazenin iâde-i hayat eylediğini James ile Gribling nihayet anlamaları üzerine hemen koşup Madam July'ye ihbara gittiler. Bovlay uğraşa uğraşa yerinden kalkabildiyse de ayakları kendi idaresine tâbi olmuyorlardı. "Acaba ne oldum?" diye eğilip ayaklarına baktıkta ne görse beğenirsiniz? Bir kısa çizme gibi birkaç milimetre kalınlığında ayakları nikellenmişler...

Her hâlde adamcağız olanca gayretini toplayıp kendisine en yakın yerde sedyecilerin urbaları olmakla, onlardan bir manto alıp bürünerek kendi dairesine doğru yalın ayakları ile takır takır yürümeye başladı.

Kapıdan içeriye girerken karısı dahi kendisini istikbale çıkıyordu. Karıda "Ay! Ay!" edât-ı hayret ve istiğrâbları birbirini teâkub ededursun, Bovlay'da serzenişler bir sûret-i gazûbânede meydan almaya başladılar. "Artık bu el sizindir doktor, ha!.. Julyciğim! Artık sen benim Julyciğim oldun, öyle mi?.. Seni vefasız karı seni!.. Seni eşşek herif seni!.." tarzındaki muâhezât biçare Bovlay'ın ağzından çıkan tevbîhlerin en hafifleri idiler.

O aralık uşak dahi içeriye girdi. Bovlay zevcesi ile Gribling'i bırakıp uşağa girişti. Diyordu ki:

- Sevin bre köpek sevin!... Benim gibi bir eşşek efendiyi nerede bulacağım diye kahırlanıp ağlıyordun. İşte ben dirildim. Seni tardederdim, amma bana da senin gibi bir eşşek uşak lâzım olduğu için tardetmiyorum.

Kari'lerimiz vukuatın güzerânına göre zamanın mürurunu hesap ediyorlarsa anlarlar ki Madam July Bovlay'ı görmek için Doktor Dodil'in gelmesi dahi tamam Bovlay'ın şu iâde-i hayat etmiş olduğu zamana tesadüf eylemiştir.

Biçare Dodil, kemâl-i ye's ve telâş ile kapıdan içeriye girip

de karşısında ayağı gümüşlü çırçıplak ve arkasında yalnız murdar bir manto ile dostu Bovlay'ı görüverince çıldırasıya bir çığlık koparmıştı. Adamcağız hakikaten ya aklını bozmak veyahut bayılmak derecelerini bulduğundan Bovlay kendi derdini unutup Dodil'in tedavisine müsâraat eyledi.

***

Şu telâşlar geçtikten sonra Bovlay kendisine vermiş olduğu talimat mucibince neden hareket etmeyip de kendisini göz göre helâke terk eylediğini makam-ı muâhezede Dodil'e sorduğu zaman biçare Dodil bu babdaki hikmeti bizim dahi öğrenmiş olduğumuz vechile arîz ve amîk hikâyeye girişti. Maahâza Bovlay'ın karnı pek ziyade acıkmış olduğundan sabaha karşı mutbah-ı umûmîden getirtilen et suyu ve rafadan yumurta ile bir yandan boş mideciğini tedavi etmekte ve diğer taraftan dahi Dodil'in verdiği izahatı dinlemekteydi.

Bu izahat bittikten sonra Bovlay dostuna sûret-i mahsûsada teşekkürler eyledi. Zira bu defaki tetebbuun pek ciddî ve hakîkî olması, buna dair kaleme alacağı kitabın ne derecelerde ehemmiyetini arttıracağı kendi nezdinde dahi tahakkuk eylemişti.

Hikâyemizi cümlenin sürûr ve hubûru ile rehîn-i hitâm etmiş olmak için şunu da haber verelim ki, Dodil'in verdiği izahattan dolayı pek ziyade memnun görünen Bovlay, hemen o anda zevcesiyle Gribling'i dahi affetti.

Dedi ki:

- İhtiyarlığım ve çirkinliğim hakkındaki hezeyanlarınız eğerçi can sıkar şeyler ise de, izdivaca verdiğiniz karardan dolayı sizi muahezeye lüzum görmem. Zira müddet-i hayatımda hukûk-ı zevciyyeye riayet etmişsiniz. Ben vefat eyledikten sonra ise ikiniz dahi serbest bulunduğunuzdan, kusurunuz olsa olsa henüz cenazem kalkmaksızın birbirinize el vermekte isti'câlinizden ibaret kalır. Her hâlde her kusurunuzu affettim. Biriniz yine zevcem ve diğeriniz yine dostumdur.

-İntihâ-

ISBN 975-16-1611-5



Fiyatı: 8.500.000 TL.-